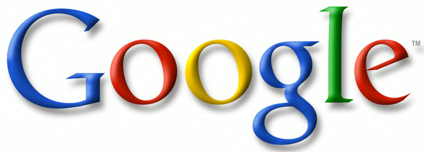

VADERLANDSCHE

HISTORIE

ZESDE DEEL.

VADERLANDSCHE HISTORIE,

VERVATTENDE DE

GESCHIEDENISSEN

DER

VEREENIGDE NEDERLANDEN,

INZONDERHEID DIE VAN

HOLLAND,

VAN DE VROEGSTE TYDEN AF:

Uit de geloofwaardigste Schryvers en egte Gedenkstukken samengesteld.

Met Konstplaaten en Kaarten opgehelderd.

ZESDE DEEL,

Beginnende met den aanvang der Regeeringe van FILIPS DEN TWEEDEN, *Koning van Spanje, in 't jaar* 1555; *en eindigende met het Ontzet van* LEIDEN, *in 't jaar* 1574.

Wadenaar, Jan

Te AMSTERDAM,
By *ISAAK TIRION.*
MDCCLII.
Met Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holland en Westfriesland.

VOORREDE.

SChoon men zou mogen agten, dat ik, in de Voorrede, geplaatst voor het *eerste* Deel deezes werks, myn oogmerk, in het samenstellen van hetzelve, reeds omstandig genoeg, hadt opengelegd; heb ik egter dienstig geoordeeld, ter gelegenheid van den aanvang van het gedeelte der Vaderlandsche geschiedenissen, welk den Staat der Vereenigde Gewesten eigenlyker raakt dan het voorige, mynen Landsluiden en Leezeren, andermaal, aan te spreeken. De oude Historie onzes Vaderlands is af. Wy zyn de onzekere en donkere tyden der Batavieren, Franken en Deenen en onzer eerste Graaven doorgeworsteld. Wy hebben, zelfs onder de Vorsten uit de Huizen van Bourgondie en Oostenryk, niet dan flaauwe schetsen gezien van de veranderingen, die de volgende tyden stonden voort te brengen. 't Wordt tyd, dat wy een ander tooneel openen. Onze Vaderlandsche Historie leidt ons, van zelve, tot het beschouwen van zaaken, die zeker en klaar zyn, en die onzen tegenwoordigen Staat veel nader betreffen, dan 't gene wy, tot hiertoe, verhaald hebben. Zy zal ons vertoonen de Spaansche heerschzugt in haare kragt, toeleggende op een onbepaald gebied over volken, die, niet dan naar bezwooren' voorregten en loflyke herkomen, behoorden geregeerd geweest te zyn. Zy zal ons doen zien, hoe eenige weinige Edelen

en Grooten, beſtuurd en geleid door Willem, Prinse van Oranje, deezen heerſchzugtigen toeleg geſtuit hebben, eerſt met woorden, daarna met wapenen; tot dat dezelve, onder Alva, op eene veel geweldiger wyze, hervat zynde, door Holland en Zeeland eerſt, en, ſedert, door verſcheiden' andere geweſten, gekeerd werdt, met eenen openbaaren inlandſchen oorlog, den felſten en langduurigſten, mogelyk, die immer, in eenigen oord van de weereld, gevoerd is. Onder 't woelen der wapenen, zal men, uit zeer geringe beginſels, een aanzienlyk Gemeenebeſt zien opgroeijen, welk leden en ſterkte en beſtendigheid genoeg verkrygt, om zig ſtaande te houden tegen zyne vyanden, om hun, eerlang, het hoofd te bieden; ja om hun, in de afgelegenſte deelen van hun gebied, in Ooſt- en Weſtindie zelve, merkelyke afbreuk te doen. Men zal de Regeering van dit Gemeenebeſt, hoe verward en wankel zy ook, in 't eerſt, ſtaan mogt, door den tyd, eene geregelde gedaante zien aanneemen, en onder de veranderingen, die zy, van tyd tot tyd, ondergaat, in de voornaamſte opzigten egter, haare eerſte geſteldheid behouden. Dingen allen, die, toenze gebeurden, de weereld deeden verbaasd ſtaan, en, uit welker verhaal, opmerkenden, ook nu nog, een' ſchat van ſtaat- en zedekundige leſſen verzamelen konnen.

Men behoeft geen ander bewys van de uitnee-

neemendheid van dat gedeelte onzer Vaderlandsche Historie, welk wy nu aanvangen, dan het groot getal van voortreffelyke schryveren, onder de meeste volken van Europa, welk zig toegelegd heeft, op het verhaalen der Nederlandsche Geschiedenissen en Oorlogen van de laatste helft der zestiende en den aanvang der zeventiende eeuwe. Nederlanders, Spanjaards, Italiaanen, Duitschen, Franschen en Engelschen hebben zig, om stryd, bevlytigd, om onze Historie te beschryven. Sommigen hebben den aanvang der beroerten alleen te boek gesteld: anderen zyn wat verder gegaan: eenigen tot aan het Bestand, welk in 't jaar 1609 gesloten werdt: tot welken tyd, men zeggen mag, dat de Nederlandsche Historie de uitmuntendste pennen der voorgaande eeuwe bezig gehouden heeft, 't welk zy niet gedaan zou hebben, zo zelfs doorlugtige verstanden niet zo zeer ingenomen geweest waren, door de vreemdheid en leerzaamheid der gevallen, welken zy uitlevert, dat zy zig opgewekt gevoeld hadden, om ze hunnen tydgenooten en nakomelingen, in geschrifte, over te leveren. Hadden wy dan reden om ons te beklaagen, over het klein getal en de onbekwaamheid der schryveren, uit welken wy onze oudste Historie moesten samenstellen; wy hebben reden om ons te verheugen, over eene menigte van de schranderste verstanden der voorgaande eeuwe, die ons de gelegenheid

heid tot de grondlegging van het Gemeenebest der Vereenigde Nederlanden, naauwkeurig en deftig, beschreeven, en my het werk, welk ik ondernomen heb, voor een groot gedeelte ten minsten, vermaakelyk en gemakkelyk gemaakt hebben. Ik zou 't voor een geluk agten, zo ik het zelfde zeggen mogt van de meeste Schryvers, die 's Lands Historie na 't sluiten van 't Bestand hebben te boek gesteld. Doch men vindt, na dit tydperk, naauwlyks eenige bekwaame Historieschryvers, die de geschiedenissen van hunnen tyd, in 't Nederduitsch, verhaalen: en in andere taalen, zyn 'er maar weinigen, die behoorlyk onderrigt geweest zyn; eenigen, die vol zyn van misslagen: onder welke laatsten, elk, die de minste gegronde kennis van 's Lands geschiedenissen heeft, niet zal konnen nalaaten te tellen de *Historie van Holland* van den zogenoemden *de Neuville*, welke, desonaangezien, om de groote schaarsheid van goede Historien na 't jaar 1609, nog in 't Nederduitsch overgezet is, door iemant, die ruim zo onkundig van onze zaaken geweest is als de schryver.

Doch de schaarsheid van goede Historien na 't sluiten van 't Bestand heeft my, zo wel als de overvloed derzelven voor dien tyd, aangemoedigd, om met het begonnen werk rustig voort te gaan. Gelyk ik, ten opzigte van het laatstgenoemde tydperk, het voornaamste voor my afgedaan vondt, en door de ligtheid van 't

werk

werk werdt aangespoord; zo deedt de bedenking, dat ik, ten opzigte van het eerstgenoemde tydperk, mynen Landsluiden, veelligt, iet gewigtigs, dat hun nog ontbrak, zou konnen mededeelen, my besluiten, om met moed de hand te slaan aan 't beschryven van 's Lands geschiedenissen na 't sluiten van 't Bestand. Maar, op dat men wat nader zou konnen oordeelen van 't gene wy ons, in het beschryven van 's Lands Historie, voor en na 't gemelde tydperk, hebben voorgesteld, en van de middelen, welken wy gebruikt hebben, om ons oogmerk te bereiken; zal 't niet ondienstig zyn, in dit Voorberigt, van 't een en 't ander, eenigszins uitvoeriglyk, verslag te doen.

Om 's Lands Historie tot aan 't Bestand wel te verstaan, moet men zig, noodwendig, bedienen van onze oudste en beste Nederlandsche Historieschryvers, BOR, METEREN, REYD, HOOFT en DE GROOT, die in elks handen zyn, en, onder welken, de twee laatsten, vooral ten opzigte van den styl en taal, met regt, onnavolgbaar mogen gerekend worden. Alle deeze Schryvers heb ik dan, naarstiglyk, gelezen, gebruikt, en geduuriglyk aangehaald: en zie hier wat ik, desaangaande, byzonderlyk in agt genomen heb.

Voor eerst, heb ik, onder de gemelde schryvers, dien, doorgaans, alleen aangehaald, welke door de anderen gevolgd is. Meteren en Hooft,

by voorbeeld, hebben zig veel van Bor bediend. In zodanige gevallen, was 't alleen noodig, Bor aan te haalen, en de anderen niet, die niet meer hebben dan hy.

Ik heb, *ten anderen*, zo veel my mogelyk geweest is, de bronnen tragten te ontdekken, waaruit de gemelde Schryvers gehaald hebben, 't gene zy te boek stellen; enze, getrouwelyk, aangeweezen, daar ikze gevonden hadt. Hooft heeft zig, by voorbeeld, in 't verhaalen der eerste beginselen onzer beroerten, veel bediend van een Fransch Werkje van JOACHIM HOPPERUS, waarvan hy, meer dan eens, gewaagd, in zyne Brieven (*a*). Hy hadt het, veelligt, bekomen, uit handen van zynen vriend, *Kornelis van der Myle* (*b*), wiens Vaders Broeder, ook *Kornelis* genoemd, met eene Dogter van Hopperus, gehuwd geweest was (*c*). Ik heb ook een naauwkeurig Afschrift van dit werkje gehad en gebruikt. Doch 't is, naderhand, in druk uitgegeven, in de *Analecta Belgica* van den Heere HOYNCK VAN PAPENDRECHT; naar welke uitgaave, ik het aanhaale; schoon men de meeste zaaken, die ik 'er uit trekke, ook by Hooft leezen kan. Wanneer Bor zig ook bedient van de *Memorien van Renecko Fresinga*, die, laatst, door DUMBAR, uitgegeven zyn, trek ik Fresinga aan, niet Bor.

Ik

(*a*) *N.* 298. *bl.* 243. *N.* 435. *bl.* 337 *en N.* 476. *bl.* 362.
(*b*) *Zie* zyne Brieven *N.* 163. *bl.* 132.
(*c*) GOUDHOEVEN, *bl.* 103, 107.

Ik verzuim, *ten derden*, niet, elk der genoemde Schryveren te volgen, in zaaken, waarvan hy, in 't byzonder, beſt onderrigt geweeſt is. Bor, die te Utrecht gewoond, en, door gunſt der Staaten van dit geweſt, vryen toegang tot de openbaare Regiſters gehad heeft (*d*), is beſt te vertrouwen, in zaaken, die de Stad en Provincie van Utrecht betreffen. Meteren, een Koopman te Antwerpen (*e*), heeft, naar waarſchynlykheid, beſt onderrigt konnen zyn van 't gene, in en omtrent deeze Stad, voorgevallen was. Reyd, die Raad was van Jan, Graave van Nasſau, Stadhouder van Gelderland, en daarna van Graave Willem Lodewyk, Stadhouder van Friesland (*f*), geeft ons het egtſte berigt van de Gelderſche, en vooral van de Frieſche Geſchiedeniſſen. Hooft, wiens Vader en Vrienden, te Amſterdam, in de Regeeringe geweeſt waren, of nog waren, verhaalt, 't gene deeze Stad betreft, byzonderer en naauwkeuriger dan iemant anders; hoewel hy, ſomtyds, klaagt, in zyne Brieven (*g*), dat men hem, aldaar, zo veele opening niet gaf, als hy gaarne zou gehad hebben.

Ten vierden, heb ik myn werk gemaakt, om deeze Schryvers te vergelyken met, en op te helderen door ſtukken en ſchriften, die zy of niet be-

(*d*) C. Burmanni Traject. erudit. *p.* 31.
(*e*) *Zie zyn* Leven *voor zyne* Hiſtor.
(*f*) *Zie de* Voorr. *voor zyne* Hiſtor.
(*g*) *N.* 399. *bl.* 313.

behoorlyk gebruikt, of niet gekend hebben; of, mogelyk, niet hebben konnen kennen. Nooit is eenige Historie zo volkomen geschreeven, of zy kan, door laatere ontdekkingen, verbeterd worden. Die laatst schryft vindt, dikwils, iet nieuws in stukken, die men voor hem gekend; doch met een ander oog ingezien heeft. De *Verantwoordingen* van Willem, Prinse van Oranje, van de Graaven van Egmond, Hoorne, Hoogstraaten en anderen zyn veelen onzer Historieschryveren bekend geweest; doch byna niemant heeft 'er het regte gebruik van gemaakt. De meesten geeven ons den korten inhoud van eenigen deezer Verantwoordingen, op dien tyd, alsze gedaan werden. Doch zy vervatten zo veele Historische gevallen, dat menze, veeleer, als Historien behoorde gebruikt te hebben, om 'er 's Lands geschiedenissen, van tyd tot tyd, uit op te helderen: gelyk weinigen gedaan hebben, en wy ook hebben tragten te doen. De *Handelingen van den President Jeannin*, Franschen Ambassadeur in den Haage omtrent den tyd van 't Bestand, zyn, meer dan eens, gedrukt, en in veeler handen. Zy ontvouwen den loop der gewigtige handeling over 't Bestand, naauwkeuriglyk. De heimelyke inzigten van Henrik den IV, Koning van Frankryk, worden 'er, klaarlyk, in open gelegd. Nogtans, heeft niemant onzer Historieschryveren behoorlyk gebruik gemaakt van dit werk. Elk schynt afge-

ge-

geſchrikt geweeſt te zyn, door de moeite, die men aanwenden moet, wil men zig van deeze Handelingen, met nut, bedienen. 't Is zelfs twyfelagtig, ofze door de Groot, die anders den Handel van 't Beſtand fraai beſchreeven heeft, wel gebruikt zyn. Maar Hooft zou 'er zig van bediend hebben; zo 't hem hadt mogen gebeuren, zyne Hiſtorie te brengen tot aan 't Beſtand; gelyk ik, uit eenige aantekeningen van des Droſſaards eigen' hand, meene te mogen beſluiten. Men zal, uit de aanhaalingen, die ik uit deeze Handelingen doe, zien konnen, op welk eene wyze, ikze gebruikt, en wat ik 'er in gevonden heb.

Wyders, zyn 'er, na de dood van onze voornaamſte Hiſtorieſchryvers, veele boeken en ſchriften in 't licht gegeven, van welken wy ons hebben konnen bedienen, om verſcheiden' punten onzer Hiſtorie nader op te helderen, en dingen te verhaalen, die, tot hiertoe, onbekend geweeſt zyn. Ik zal niet onderneemen, hier deeze ſchriften en boeken op te tellen. Men kanze genoemd vinden, in de aanhaalingen. Doch ik kan niet voorby, voorbeeldswyze, van eenigen der voornaamſten te gewaagen. Onder deezen, reken ik de *Brieven* en het *Leeven* van den beroemden VIGLIUS VAN ZUICHEM VAN AYTTA, Preſident van den geheimen Raad der Nederlanden, te Bruſſel; benevens zyn *Verbaal van het invoeren des tienden Pen-*

nings

nings ten tyde van Alva. Uit deeze ſchriften, ontvangt de Hiſtorie van den aanvang onzer beroerten een licht, welk 'er, tot hiertoe, niet aan heeft konnen gegeven worden. Viglius, ſchoon Spaanſchgezind, hadt gemaatigde inzigten, over zaaken van Godsdienſt en Regeeringe. Hy verſchilde, wegens 't ſtuk des tienden pennings, vierkant, van Alva, en opent zyne gedagten, over den toeſtand der Nederlandſche zaaken, in zyne Brieven aan Joachim Hopperus, beſcheidelyk en openhertiglyk. Wy hebben veel lichts geſchept uit deeze Brieven en Schriften, die, te vooren, of niet, of niet zo volkomen waren uitgegeven. Van veel dienſt is ons ook geweeſt de uitgaave der *Sententien van den Raad der Beroerten en andere Regtbanken, ten tyde des Hertogs van Alva*, geweezen. Uit deeze Sententien, hebben wy verſcheiden' byzonderheden getrokken, de openbaare Preeke en den Beeldenſtorm, in Holland, Zeeland en Utrecht betreffende, waarvan onze Hiſtorieſchryvers weinig of niets gemeld hadden. Ook hebbenwe 'er de naamen in gevonden van veele adelyke en andere luiden, die in de eerſte beginſels onzer beroerten gemengd geweeſt, en onzen Hiſtorieſchryveren onbekend gebleeven zyn. De nakomelingen deezer luiden zullen 't ons, vertrouwenwe, dank weeten, dat wy de naamen hunner voorouderen, die den grond hielpen leggen van 's Lands vryheid, der

ver-

vergetelheid onttoogen hebben, en dat wy eenigen hunner heimelyke daaden, daar zy toen om geschandvlekt werden, schoonze hun nu eerder tot eere zouden gerekend worden, onbewimpeld, hebben te boek gesteld. Brengenwe, van de andere zyde, uit deeze of andere oude stukken, eenige bedryven in 't licht, die men ook nu voor schandelyk zou houden, men neeme ons dit niet kwalyk af. Een Historieschryver, die, volgens de Lesse van *Cicero* (b), *niets dat valsch, en al wat waar is schryven durft*, zo ver het tot zyn oogmerk behoort, moet niet schroomen, daar 't de geschiedenis vordert, de gebreken en misslagen ook van zynen eigen Grootvader, of Vader te boek te stellen: gelyk Polybius, oudtyds, en, zo de gemeene verzekering geloof verdient, in onze dagen, één der doorlugtigste Koningen van Europa, edelmoediglyk, gedaan heeft.

Tot hiertoe, sprak ik alleenlyk van de gedrukte en openlyk in 't licht gegeven' schriften, welken ik gebruikt heb, om onze beste Nederlandsche Historien, tot aan den tyd van 't Bestand, op te helderen. Doch naardemaal my, daarenboven, gelukt is, veele ongedrukte stukken, Brieven, Registers en Verhaalen in handen te krygen, heb ik niet konnen nalaaten, mynen Landsluiden mede te deelen, 't gene ik, in dezelven, weetenswaardig, gevonden hadt, en

(b) De Oratore, *Libr.* II. *Cap.* 15.

en 't gene onze Hiſtorie, zo ver zy te vooren bekend was, of volmaaken of beveſtigen kon. Zo elk, die eenige nutte ſtukken, dienende tot opheldering onzer Hiſtorie, bezat, gezind was, dezelven in 't licht te geeven, of eenen bekwaamen en trouwen Hiſtorieſchryver mede te deelen, zou zy, zekerlyk, nog tot verdere volkomenheid te brengen zyn. Doch veele zogenoemde Liefhebbers bewaaren deeze ſtukken liever, tot datze vergaan zyn. Indien, by voorbeeld, de Abt *Boiſot* het voornaamſte in 't licht gegeven hadt van 't gene hy, wegens den Kardinaal van Granvelle, verklaart te bezitten; men kan naauwlyks twyfelen, of daar zou iet uit te haalen zyn, welk zyn bedryf hier te lande klaarer ontdekken zou. Ten minſten zou men dan oordeelen konnen, of de bezitter van deezen ſchat ons, tegen 't gemeen gevoelen, op goede gronden, verzekere, dat de Kardinaal niet van eenen Smid van Nozerois afkomſtig; maar dat zyn Grootvader een ryke en edele Genuees, *Pieter Perenot* genoemd, geweeſt is (*i*). Doch wy hoopen, veelligt, te vergeefs, op de uitgaave van een gedeelte deezer ſtukken. Hoe ongezind veelen, ondertuſſchen, zyn mogen, om de ongedrukte ſtukken, welken zy bezitten, mede te deelen; ik erken, dankelyk, dat ik, voornaamlyk in Holland en in Zeeland, edelmoediger luiden

(*i*) *Voiez* Hiſt. Litter. de l'Europe, *Tom.* I. *p.* 72.

den aangetroffen heb: die, uit loutere liefde tot hun Vaderland, papieren van merkelyk gewigt in myne handen hebben doen ſtellen, op een gunſtig vertrouwen, dat ik 'er een nuttig gebruik van zou weeten te maaken. Zy mogen zig verzekerd houden, dat ik geene grooter laagheid van ziele kenne, dan hun gulhertig vertrouwen, in eenig geval, te misbruiken, en dat het my niet aan den wil maar aan 't vermogen ſchorten zal, zo onze Landsluiden niet al 't nut trekken van hunne edelmoedigheid, dat zy 'er, door myn toedoen, naar reden, van verwagten konnen.

Ziet daar, Landsluiden, omſtandig genoeg, aangeweezen, op welk eene wyze, ik my bediend heb van de Hiſtorieſchryvers, die tot aan 't Beſtand gaan, en uit welke ſchriften en ſtukken ik hun Verhaal opgehelderd en volkomener gemaakt heb. Ik moet 'er, alleenlyk, byvoegen, dat ik, genoodzaakt geweeſt zynde, om, in veele opzigten, daar ik iets merkwaardigs meende gevonden te hebben, welk zy overgeſlaagen hadden, uitvoeriger te zyn dan zy; my, van de andere zyde, verpligt gevonden heb, om veele zaaken, die zy omſtandiglyk verhaalen, kortelyk aan te roeren; of zoze my van klein gewigt ſcheenen, of geene byzondere betrekking hadden tot de geſchiedeniſſen der Vereenigde Geweſten, geheellyk over te ſlaan. Men zal dus, in deeze Hiſtorie, niet uitvoerig vinden,

den, 't gene, by de meeste anderen, omstandig verhaald is, ten ware de zaak van merkelyk aanbelang ware: vooral, myde ik, doorgaans, het wydluftig verhaal van krygszaaken, die meer luiden van myne soorte *niet zoo wel plagten te monden, als 't bespiegelen van beleidt en tegenbeleidt, in stof van regeeringe omgaande* (*k*). Daarentegen verhaal ik gewigtige zaaken, met naame zaaken van staat en regeeringe, die anderen, of niet, of slegts ter loops, aanroeren, omstandiglyk; gelyk men, in dit *zesde* Deel, in 't verhaal van de oorzaaken der gevangenis van 's Lands Advokaat *van den Einde*, en van het invoeren des tienden pennings; in 't volgende *zevende*, in 't verhaal van de handeling over de opdragt der hooge Overheid en Graaflykheid van Holland en Zeeland aan Prinse Willem, en in zeer veele andere voorbeelden, zal konnen zien. In alle deeze opzigten, kan deeze Historie, als eene vervulling der voorigen tot aan de tyden van 't Bestand, worden aangemerkt.

Maar na het sluiten van 't Bestand, hebben wy, onder de Nederlandsche Historieschryvers, zo men eenige Schryvers der Kerkelyke geschiedenissen, die men egter hier ook gebruiken moet, uitzondert, geene Historien, die by Bor of Reyd, ik laat staan by Hooft of de Groot, haalen konnen. Behalve Meteren, zo ver hy gaat, is BAUDART de eenigste, die de weereldlyke zaaken

van

(*k*) *Zie* HOOFTS Brieven, *N.* 327, *bl.* 268.

van de twaalf jaaren des Bestands, met tamelyke uitvoerigheid, verhaald heeft, en ik behoef mynen Landsluiden, die eenige kennis hebben van 's Lands Historie, niet te zeggen, hoe weinig eers deeze Schryver, met zyn Vervolg op Meteren, heeft ingelegd. Men kan dan, ten opzigte van 't weereldlyke ten minsten, niet veel van hem leeren. Maar 't Kerkelyke was, ten deezen tyde, zeer vermengd met het weereldlyke: waarom men, by de Kerkelyke Historieschryvers, UYTENBOGAART, TRIGLAND, BAUDART en BRANDT, 't voornaamste, welk deeze twaalf jaaren betreft, zoeken moet. Na 't uitgaan van 't Bestand, komt ons, om Schryvers van minder vermaardheid, gelyk *Wassenaar* en diergelyken, niet te noemen, het groote werk van AITZEMA voor, dat tot het jaar 1668 loopt, en om den overvloed van egte stukken, die het vervat, hoog te waardeeren is: 't welk ook het voornaamste is, waarom men den *Hollandschen Merkurius*, die van het jaar 1650 tot het jaar 1690 gaat, niet ontbeeren kan. Doch men heeft van deeze tyden ook byzondere Historien en Leevensbeschryvingen, die merkelyk licht geeven. Ook is de *Historie van* WICQUEFORT, in 't Fransch opgesteld, te agten, om de menigte van egte stukken, die 'er bygevoegd zyn; schoon zy, zo ver zy het licht ziet, slegts eene geschiedenis van weinige jaaren behelst. Na hem, heeft byna niemant ondernomen, de geschiede-

nissen alleen van zynen tyd te boek te stellen. En 't voornaamste gedrukte Schrift, waarvan men zig bedienen kan, om de Nederlandsche Historie der agttiende eeuwe te beschryven, is, agt ik, het groote Werk van LAMBERTI, in de Fransche taale samengesteld. Ik zwyg, voorbedagtelyk, van *Basnage*, *Le Clerc* en *van Loon*, die allen drie, in deeze eeuwe, geschreeven hebben; omdat zy, hunne werken, meest, uit vroeger Schryvers hebbende opgesteld, op zig zelven, geen gezag hebben, om de waarheid der geschiedenissen te bevestigen, behalve in eenige byzondere gevallen, daar zy ongedrukte of onuitgegeven' stukken gebruikt en aangehaald hebben. Ook heeft de Heer van Loon, gelyk men weet, zyne Historie geschreeven met een byzonder oogmerk, om, naamlyk, door dezelve, de Nederlandsche Gedenkpenningen op te helderen; waarom hy van veele zaaken, die anders tot het wezen der Historie behooren, niet of naauwlyks gewaagen kon.

In 't gebruiken der gemelde Historien, heb ik my, byzonderlyk, toegelegd, op het leezen en herleezen der egte stukken, die zy vervatten, om, op dezelven, als op vaste gronden, een verhaal te vestigen van zaaken van staat en oorloge, van binnenlandsche en uitheemsche handelingen, en van alles wat my scheen te passen, in eene algemeene Historie onzes Vaderlands. Ik heb, wyders, deeze Historien vergeleeken met ee-

eene groote menigte van gedrukte Verhaalen, *Memorien*, Brieven en *Negotiatien*, die, van tyd tot tyd, in verſcheiden' taalen, met naame in de Franſche en Engelſche, en ook in de Nederduitſche, in 't licht gegeven zyn: onder welken, ik niet verzuimd heb, gebruik te maaken van de Franſche *Negotiatien* tot de Munſterſche Vrede, die, in vier ſtukken in *folio*, zyn uitgegeven; van de *Brieven en Memorien van den Graave d'Eſtrades* en van de *Brieven van en aan den Raadpenſionaris* DE WITT, met het *Verbaal van den Ambaſſadeur Beverningk*, en de *Reſolutien*, daartoe behoorende: alle welke ſtukken ten hoogſten dienſtig zyn, om de geſchiedeniſſen onzes Vaderlands, van de Munſterſche Vrede af, tot op het jaar 1668 toe, naar behooren, te beſchryven. En 't ware zeer te wenſchen, dat men, ook hier te Lande, gelyk elders meermaalen geſchied is, hadt konnen goedvinden, meer *Verbaalen* en Brieven, gewigtige handelingen met uitheemſche Mogendheden betreffende, in 't licht te geeven: de Hiſtorie zou 'er, ongetwyfeld, merkelyk, door opgehelderd konnen worden, en onze Staatsdienaars zelven zouden 'er, in volgende tyden, zonderlingen dienſt van konnen hebben(*l*). Doch, terwyl men hierna, mogelyk, nog lang, vergeefs wenſchen zal; heb ik 't voor een geluk gerekend, dat my eenige naauwkeurige afſchriften van zulke *Verbaalen*

(*l*) *Zie* Briev. van en aan den Raadp. DE WITT. V. *D*. bl. 2.

ter hand gekomen zyn; waaruit ik het eigenlyk oogmerk van verscheiden' voornaame bezendingen, op onderscheiden' tyden, van hier, naar Frankryk, naar Engeland, naar Zweeden, naar Deenemarke en elders gedaan, klaarlyk, heb konnen ontdekken, en onzen geschiedenissen een leeven byzetten, welk zy anders zouden hebben moeten missen. Voorts, heb ik gelegenheid gehad, om de Historie der tyden na 't Bestand, ook uit veele andere ongedrukte stukken, op te helderen: onder welken, ik niet nalaaten kan, kortelyk, te gewaagen van een' keurlyken bondel Schrifts, die my in staat gesteld heeft, om, aangaande de merkwaardige Regtspleeging van de jaaren 1618 en 1619, over *Oldenbarneveld*, *Hogerbeets*, *de Groot* en anderen, byzonderheden te melden, die, tot hiertoe, onbekend geweest zyn aan 't gemeen. Uitenbogaart maakt ergens (*m*) melding van eenige Papieren, door een' der drie Fiskaalen over de genoemde Staatsgevangenen (1), opgesteld; welken hem, *door Gods schikking*, zegt hy, *ter hand gekomen* waren. Van deeze Papieren bezit ik een naauwkeurig afschrift, met de eigen' hand van Uitenbogaart geschreeven. 't Behelst 1. een *Examen* van verscheiden' Persoonen van aanzien, te Utrecht gehouden, onder anderen ook

(*m*) Kerk. bedien. *Cap.* XIII. *bl.* 251.

(1) Ik meen, met reden, te mogen vaststellen, dat hy op *Mr. Pieter van Leeuwen* ziet.

ook van Ledenberg. 2. een Verbaal van 't gehandelde in den Haage, tusschen de Hollandsche en Utrechtsche Gekommitteerden, en 3. eenige Verklaaringen, ten laste der gevangenen: waaruit 4. de voornaamste punten hunner beschuldiging opgemaakt worden, die, gedeeltelyk, in de *Sententien* gevoegd zyn. Men kan, ligtelyk, denken, dat ik, in deeze papieren, veele byzonderheden gevonden heb, die zelfs aan *Brandt*, hoe naauwkeurig hy anders, naar zyne gewoonte, de Historie der Regtspleeging moge beschreeven hebben, onbekend schynen geweest te zyn. Doch gelyk wy reeds hebben aangemerkt, daar is altoos gelegenheid, om door het ontdekken van nieuwe egte stukken, ook de beste Historien tot meerder volkomenheid te brengen.

Myn oogmerk is niet, dit Voorberigt te vergrooten, met een breedvoeriger verslag der ongedrukte stukken, van welken ik my bediend heb. Men zalze, in 't vervolg deezer Historie, van tyd tot tyd, gemeld vinden. Doch ik kan niet nalaaten, aan te merken, dat ik, onder anderen, gebruik gemaakt heb van de RESOLUTIEN *der* ED. GROOT-MOG. HEEREN STAATEN VAN HOLLAND EN WESTFRIESLAND; 't welk naauwlyks iemant (2) onzer Historieschryveren gedaan heeft.

(2) De Heer *van Loon* is, meen ik, de eenigste, die dee-

heeft. Voorts, heb ik my ook bediend van de gedrukte ſtukken der NOTULEN VAN DE ED. MOG. HEEREN STAATEN VAN ZEELAND, die nog niet allen gedrukt zyn: van beide heb ik zo veel gebruik gemaakt, als de natuur der Hiſtorie gehengen kon. Ik hebze overal naauwkeuriglyk aangehaald, op dat elk, die toegang tot deeze ſtukken heeft, zig met gemak zou konnen verzekeren, aangaande de waarheid van 't gene ik 'er uit ontleene.

Ik heb te langer ſtil geſtaan op de wyze, die ik, in 't gebruiken onzer bekendſte Hiſtorien, gevolgd heb, op dat zy, dieze gelezen hebben, zouden konnen zien, in hoe verre, ons werk, uit deeze Hiſtorien, ſamengeſteld zy, en in hoe verre niet. Nu heb ik 'er nog eenige aanmerkingen by te voegen, die de vryheid van ſchryven betreffen.

't Schryven van Hiſtorien is altoos een hagchelyk werk geweeſt; doch voor zulken, inzonderheid, die verſtonden, dat zy niet ſlegts verhaalen moeſten, wat gezeid of gedaan ware; maar dat zy ook uitſpraak moeſten doen, over de heimelyke oogmerken van openbaare be-

deeze *Reſolutien* in handen gehad, en, in zyne *Beſchryving der Nederlandſche Hiſtorie-penningen*, doorgaans, aangehaald heeft. Doch het oogmerk van zyn werk gedoogde niet, dat hy 'er zo veel gebruik van maakte, als hy, in eene algemeene Nederlandſche Hiſtorie, zou hebben konnen doen.

bedryven, en dat het hunne post ware, die oogmerken en bedryven te pryzen of te laaken. Een Historieschryver, die zo veel op zig neemt, steekt zig, men kan 't niet ontkennen, in een blykbaar gevaar; vooral, als hy zaaken verhaalt, die digt aan of in zynen tyd gebeurd zyn, en in welken hy zelf meer of min gemengd geweest is (3). Hoe ligt mist hy niet, in zyn oordeel over de heimelyke oogmerken van byzondere Persoonen niet slegts, maar veel meer van Vorsten en Grooten, en gevolgelyk ook in de uitspraak over de lofwaardigheid of schandelykheid hunner bedryven! Gebeurt het hem, iemant kwaade oogmerken toe te schryven, welken hy niet gehad heeft, of niet kan beweezen worden gehad te hebben; hy haalt zig den haat op den hals van elk, die de zyde volgt des genen, dien hy, ten onregte, verdagt gemaakt heeft, en hy doet, daarenboven, te kort, aan de waarheid, de ziel der Historie. Pryst hy, daarentegen, daaden, die, om de slinksche oogmerken, met welkenze geschied zyn, eer laster verdienen dan lof; hy kwetst zulken, die deeze heimelyke oogmerken gekend hebben, en verwerft zig den schandelyken

(3) *Sed res quidem gestas memorare arduum semper: quia absentem fugiunt*, PRÆSENTEM TRAHUNT, *utque illud legenti, ita* HOC SCRIPTORI PERICULOSIUS EST. GROTII *Hist.* Libr. I. p. 116.

ken naam van vleijer, die niemant minder voegt dan eenen Historieschryver.

Het oordeelen over de oogmerken en bedryven van Persoonaadjen, die eene voornaame rol gespeeld hebben op het tooneel der weereld, is vooral hagchelyk voor zulken, die onderneemen te verhaalen de geschiedenissen van een Land, welk aan merkelyke partyschappen in de Kerk en in den Staat, en aan geweldige schokkingen en veranderingen in de Regeeringe onderhevig geweest is; hoedanig ons Vaderland en het nabuurig Engeland zyn. In zulke Landen, worden, op den eenen tyd, de oogmerken en bedryven van Koningen, Vorsten, Grooten en aanzienlyke Staatsdienaars, hemelhoog, geroemd, op den anderen, mispreezen en verfoeid; naardat de wisselvallige loop der menschelyke dingen de taal, en dikwils zelfs het oordeel des volks zwaait naar de gunstige, of ongunstige zyde. Hoe zal een Historieschryver zig gedraagen, in het oordeelen over Persoonaadjen, waarover zo verschillend, op verscheiden' tyden, geoordeeld is? Schikt hy zig naar den smaak van den tyd, waarin hy schryft; hy loopt gevaar, dat zyne Historie, na weinige jaaren, voor partydig uitgekreeten en veragt worden zal. Volgt hy, daarentegen, een oordeel over persoonen en zaaken, welk met het gemeene oordeel zyner tydgenooten verschilt; zyne Historie vindt geene

ne Leezers; en hy zelf ondervindt, mogelyk, tot zyne schade, de uitwerksels van de ongunst, die hy zig, door zyn schryven, op den hals gehaald heeft.

Maar, veelligt, zal men zeggen „ dat een „ Historieschryver 't zig niet kreunen moet, „ of hy met zyne tydgenooten verschille of „ overeenkome; maar alleenlyk toeleggen, „ op het ontvouwen der naakte waarheid; „ zonder zig van dit oogmerk, door hoop op „ gunst of vrees voor nadeel, eenigszins, te „ laaten aftrekken." Ik erken dit volmondig. Die gevoelt, dat hy, door hoop of vrees, immer zo sterk bewoogen worde, dat hy de waarheid, in eenig geval, schenden, bewimpelen of ontveinzen zou, sla de hand niet aan 't beschryven van 's Lands Geschiedenissen. Maar de waarheid is niet altyd zo klaarlyk te ontdekken. Zy verbergt zig inzonderheid voor ons ligtelyk, als wy de heimelyke oogmerken der menschelyke daaden willen doorgronden. En een Historieschryver waagt 'er een groot deel zyner agtinge aan, als hy, 't gene hy omtrent deeze oogmerken gist of vermoedt, voor Historiesche waarheid te boek stelt. De lofwaardigheid of schandelykheid der daaden hangt, grootendeels, af van de oogmerken, met welkenze geschieden: waaruit volgt, dat men zig, in eene Historie, veiligst onthoudt van pryzen of laaken, zo lang deeze oogmerken

ken den Historieschryver niet klaarlyk gebleeken zyn. Om nu niet te zeggen, dat de menschen ook over de natuur van sommige daaden zelven verschillen, en het den Zedeleeraaren, niet den Historieschryveren voegt, over deeze verschillen, uitspraak te doen.

Men zal my verder tegenwerpen „ dat ee-
„ ne Historie te dor en niet leerzaam genoeg
„ is, die slegts verhaalt, wat zig voor de ui-
„ terlyke zinnen vertoond heeft; en dat zul-
„ ke Historieschryvers eerst vermaaken en on-
„ derwyzen, die de bedekte inzigten van voor-
„ naame luiden ontdekken, en den Leezer
„ helpen oordeelen, over de bedryven, wel-
„ ken zy verhaalen." Maar ik antwoord, dat men my slegts behoeft toe te staan, dat een Historieschryver niet bevoegd is, om zyne gissingen over de oogmerken der Grooten voor beweezen' waarheid op te geeven, en dat hy zyne Leezers niet behoort voor in te neemen, met gunstige of ongunstige gedagten voor of tegen de Persoonen, welker daaden hy verhaalt; en ik neem aan, te doen zien, dat een Historieschryver zulk eene wys op zyn schryven kan zetten, dat zyn werk en leevendig en leerzaam zyn zal, zonder de waarheid en onpartydigheid, eenigszins, te kort te doen.

Ik heb zelf, in de Voorrede voor het eerste Deel deezes werks, beloofd, de bedekte oogmerken der voornaamste bedryven te zullen

ken openleggen, zo verze my bekend waren. Ik heb nog dit zelfde voorneemen. Maar een Historieschryver moet onderscheid maaken, tusschen 't gene hy, wegens deeze oogmerken, gist, en 't gene hem, desaangaande, gebleeken is. De oogmerken moeten hem bekend zyn, zal hyze voor waarheid te boek stellen. En hy moetze, op zulk eene wyze, te boek stellen, dat de Leezer zelf ziet, dat hyze niet verzierd heeft. Ik weet maar *twee* wegen, om van iemants oogmerken te oordeelen, te weeten, uit zyne *woorden*, 't zy hyze spreeke of schryve, en uit zyne *daaden*. Zo nu een Historieschryver, door één' van deeze wegen, of door beide, iemants oogmerken, klaarlyk, meent ontdekt te hebben, hy kan zyne ontdekking zynen Leezeren niet beter mededeelen, dan door hem de zelfde woorden en daaden te verhaalen, waaruit hy van de oogmerken geoordeeld heeft, zonder dat hy van 't gene hy 'er uit heeft opgemaakt een enkel woord behoeft te reppen. Heeft hy wel geoordeeld; een opmerkend Leezer zal 't met hem eens zyn, al weet hy 't niet. En zo hy kwalyk geoordeeld heeft, kan 't zyner Historie geene agting byzetten, dat hy zyn oordeel gemeld heeft. Men zegge niet, dat de Leezers, veelligt, of niet, of kwalyk oordeelen zouden, zo zy van den Schryver niet voorgegaan en geholpen werden. Of, zulke Lee-

Leezers zyn onbekwaam, om eene goede Historie, met nut, te leezen; of, de redenen om dus of zo te oordeelen zyn zo klaar niet, als sommigen waanen, en in 't laatste geval, zou 't onvoorzigtigheid zyn in den Historieschryver, zo hy ondernam, op losse grond, over iemants bedekte oogmerken, uitspraak te doen. 't Zelfde omtrent moet ik van het pryzen en laaken zeggen. Eene eenvoudige en natuurlyke schets van 't gene 'er gesproken of verrigt is voldoet, om den Leezer, die slegts de gemeenste beginsels van Staat- en Zedekunde kent, in staat te stellen van zelf te konnen oordeelen, of iet te pryzen of te veragten zy; zonder dat een Schryver zig behoeft bloot te geeven aan 't gevaar van, by sommigen, voor eenen vleier, by anderen, voor eenen hekelaar door te gaan. Kortom, de groote konst van 't schryven eener Historie, gelyk die van ons Vaderland zou behooren te zyn, schynt my hierin gelegen te wezen, dat iemant ons de persoonen en gevallen, zo leevendig, zo natuurlyk en zo volkomen, afschildere, als of we ze zelven zagen; wanneer wy, doorgaans, de oogmerken ligtelyk ontdekken zullen; zo wel als de Historieschryver, en niet minder dan hy konnen oordeelen van het pryselyke of schandelyke, dat 'er, in de menschelyke bedryven, doorsteekt. Ondertusschen, zullenwe het genoegen hebben, dat wy zelven

on-

onder 't leezen, iet uitvinden en opmerken, welk wy den Historieschryver niet behoeven dank te weeten; dien 't genoeg moet zyn, dat hy ons aanmerkingen heeft leeren maaken, zonder dat wy weeten, dat wy 't van hem geleerd hebben.

Ik ben niet verwaand genoeg, om van my zelven te denken, dat ik deeze konst versta en oefene in volkomenheid. Maar men zal 't, hoop ik, voor geene vermetelheid aanzien, dat ik my voorgesteld heb, deeze Vaderlandsche Historie, en vooral het gedeelte derzelve, welk ik nu begin uit te geeven, naar de regels deezer konste, te schryven. Verwagt dan niet, Landsluiden, dat ik u de bedekte oogmerken van Vorsten, Mogendheden of voornaame Staatsdienaars verder zal openleggen, danze u zelven, uit een opregt, vry en bescheiden verhaal hunner bedryven, blyken konnen. Somtyds, mag ik verhaalen, wat men, eertyds, van deeze oogmerken geoordeeld heeft; doch wat ik 'er zelf van oordeele, zwyg ik gemeenlyk, om dat 'er u niets aan gelegen is. Verwagt niet, dat ik de bedryven van de Helden onzer Historie, wien 't bestier van de Legers te velde en van de Vlooten op zee, of 't beleid der gewigtigste zaaken van Regeeringe aanvertrouwd geweest is, pryzen of laaken zal. Hoe bezwaarlyk men zig ook, in 't verhaalen van roemrugtige en schan-

ſchandelyke daaden, van 't een en 't ander onthouden kan; ik maak groot onderſcheid, tuſſchen eenen Hiſtorieſchryver en eenen Lofredenaar of Berisper. 't Zy u genoeg, dat ik u de zaaken zo verhaale, dat gyze, ligtelyk, als eerlyk of oneerlyk, zult konnen kennen. Ook zal ik u, dikwils, niet verbergen, hoe 'er van anderen over geoordeeld is: en aan deeze kennis is u zo veel, en dikwils veel meer gelegen, dan of gy wiſt, wat ik zelf, in uitmuntende Perſoonaadjen, pryze of laake.

Op deeze wyze, meen ik, myne Vaderlandſche Hiſtorie beſt te konnen hoeden voor de beſchuldigingen van partydigheid. Wat redelyk menſch (onredelyken beoog ik niet te voldoen) zal my kwalyk neemen konnen, dat ik verhaal, 't gene waarlyk gebeurd is, op eene vrye, doch tevens beſcheiden' wyze, zonder dat ik my inlaate, om het goed te keuren, of te veroordeelen? Is 't waarlyk loffelyk; laat het, door anderen, gepreezen; is 't ſchandelyk; laat het, door zulken, dien 't luſt, veroordeeld, door allen, gemyd worden. Myn toeleg is, te verhaalen, 't gene gebeurd is, zonder dat het my, als Hiſtorieſchryver, aangaat, of het eerlyk zy, of ſchandelyk. 't Zou wel een luſt zyn voor een' eerlyk' man, eene Hiſtorie te beſchryven, die niet dan pryſſelyke daaden inhieldt; doch dit

dit zou een *Roman*, geene Historie zyn. 't Menschelyk geslagt heeft, door alle tyden, in alle gewesten, onder allerlei rangen, van den Vorst tot den bedelaar, goeden en kwaaden uitgeleverd. Men kan dan de Historie van een gedeelte des menschelyken geslagts niet schryven, zonder zo wel gebreken te melden, als deugden. En of my iemant, wie hy ook ware, kwalyk name, dat ik eenig oneerlyk bedryf van eenen zyner voorouderen of vrienden te boek gesteld hadt; ik zou agten myzelven genoeg verdedigd te hebben, zo ik bewees, dat het verhaalde waarlyk gebeurd ware. *Pryst het*, zou ik hem voorts te gemoet voeren, *indien gy kont; ik heb 't niet mispreezen: dat het zig zelf mispryst, is my niet, maar den daader te wyten.* Eene Historie, die 't gebeurde alleen verhaalt, zonder dat de Schryver de Leezers inneemt, door pryzen of laaken van 't gebeurde, kan, door luiden van allerlei begrip in zaaken van Staat en van Godsdienst, door alle tyden, en onder allerlei veranderingen van gebied en Regeeringe, even goed, gebruikt worden. Elk vindt 'er iet in, dat hem dient, en te gelyk iet, daar zyne partyen op bouwen. Elk heeft, derhalve, gelegenheid, om de redenen te onderzoeken, daar zyn begrip op steunt, en die, daar zyne partyen zig meest mede behelpen. De Historieschryver, zonder zulks eigenlyk te beoogen, geeft elk de wapenen in de hand, om zig zelven te verdedigen, en anderen te keer

te gaan. Zyne Hiſtorie moet, derhalve, zoze aan dit oogmerk voldoet, van een algemeen, duurzaam en nuttig gebruik zyn.

Ik hoop, dat men, in deeze *Vaderlandſche Hiſtorie*, ten minſten, ontdekken zal, dat ik my dit zelfde oogmerk voorgeſteld heb. Hoe ver ik 'er aan beantwoord hebbe, ſtaat my niet, maar den kundigen en beſcheiden Leezer te oordeelen. Hiervan houd ik my verzekerd, dat de Hiſtorie van ons Vaderland, die eigenaartiglyk geſchikt ſchynt, om Luiden van verſchillende begrippen in zaaken van Godsdienſt en Regeeringe, welken altoos in deezen Staat geweeſt zyn en nog zyn, gemaatigd te doen oordeelen, over elkanders gevoelens en bedryven; dit einde, al voor lang, nader bereikt zou hebben, zo allen, die immer ondernamen, 's Lands geſchiedeniſſen te boek te ſtellen, de waarheid onbewimpeld voorgedraagen hadden, zonder zig ooit ſterk te verklaaren, voor of tegen de oogmerken en bedryven, welken zy in 't licht bragten.

By den DRUKKER *deezer* VADERLANDSCHE HISTORIE *wordt insgelyks gedrukt en uitgegeven*

DE TEGENWOORDIGE STAAT DER VEREENIGDE NEDERLANDEN; behelzende eene naauwkeurige Beschryving van de gantsche Republiek der Vereenigde Nederlanden in 't algemeen, en van een ieder der Provincien in 't byzonder. In opzigte van derzelver Gelegenheid, Grootte, Lands- en Lugts Gesteldheid, Rivieren, Zeden der Inwooners, Regeering enz. Als mede eene naauwkeurige Beschryving van alle de Steden, Dorpen, Heerlykheden, Kasteelen enz. Versierd met zeer veele Kaarten, Plans en Gezigten van Steden en andere fraaije Printverbeeldingen. In gr. 8o. IX. Deelen, behalven de *Beschryving der Oostenrykschе en Fransche Nederlanden.*

Het I. Deel behelst eene Beschryving van de *Republiek der Vereenigde Nederlanden* in 't algemeen, zoo in opzigte van de Lands beschryving, de Zeden en Godsdienst der Inwooners, het kort begrip van 's Lands Historie, eene Beschryving der hooge en mindere Generaliteits Kollegien, der Maatschappyen, van Oosten en Westen, der Handwerken, Visscheryen, Zeevaart, Koophandel enz.

II. Eene Beschryving van alle de Generaliteits Landen, als de *Meyerye van 's Hertogenbosch*, *Bergen op Zoom*, *Breda*, *Maastricht* en de Landen van *Overmaaze*, *Venlo*, benevens *Staats Vlaanderen* enz.

III. De Beschryving van *Gelderland* en *Zutfen.*

IV. Eene Beschryving van de Gelegenheid, Regeering enz. van *Holland* in 't gemeen, en byzonderlyk van de Steden *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft* en *Leiden.*

V. Eene Beschryving van de Steden *Amsterdam*, *Gouda*, *Rotterdam*, *Schiedam*, *Gornichem*, *Schoonhove*, *Brielle*, *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Edam*, *Monnikendam*, *Medenblik* en *Purmerend.*

VI. Eene Beschryving van *'s Gravenhaage* en van alle de Dorpen enz. in *Rynland* en *Delfland.*

VII. Eene Beschryving van *Schieland*, het Land van *Voorne* en van gantsch *Zuidholland.*

VIII. Eene Beschryving van *Woerden*, *Gooyland*, *Amstelland*, *Kennemerland*, *Westfriesland*, *Waterland*, *de Eilanden* enz.

IX. Eene Beschryving van *Zeeland* in 't algemeen en van de Steden, *Middelburg* en *Zierikzee* in 't byzonder.

X. *Thans onder de Pers*, zal behelzen eene Beschryvinge van de Steden, *Goes*, *Tholen*, *Vlissingen* en *Veere*; benevens alle de byzondere Eilanden, Dorpen, Heerlykheden enz. van *Zeeland.*

Het XI. XII. en XIII. Deel zal behelzen de Beschryving van *Utrecht*, *Vriesland*, *Overyssel*, *Groningen* en *Drente.*

Ins-

Insgelyks zyn by denzelven gedrukt en te bekomen

Verhandelingen van Staatszaaken; In twee Boeken, waar van het eerste handelt van Oorlog en Vrede en het tweede van Zaaken van verscheiden' Stoffe, voornamentlyk haar opzigt hebbende op de Republiek der Vereenigde Nederlanden: door CORN. VAN BYNKERSHOEK, President van den Hoogen Raad van Holland en Zeeland. In gr. 8°. 2 Deelen.

C. VAN BYNKERSHOEKS *Questien* of *Verhandelingen over Burgerlyke Rechts-Zaaken*, in IV. Boeken; met veele Gewysdens der beide Hooge Gerechtshoven doormengt. In gr. 8°. 2 Deelen.

De SENTENTIEN en INDAGINGEN van den HERTOG VAN ALBA, uitgesproken en geslagen in zynen Bloedraad: Midsgaders die van byzondere Steden, tegen verscheiden zo Edellieden als voornaame Burgers en Inwooners van Holland, Zeeland en andere Provincien, van den jaare 1567 tot 1572. Benevens een Aanhangsel van Authentike Stukken, spruitende uit dezelve Sententien. In 't licht gegeven na het Oorspronkelyk Handschrift ('t welk by den Drukker deezes bewaard wordt) door JACOB MARCUS. In gr. 8°.

BESCHRYVING VAN 's GRAVENHAAGE, behelzende deszelfs Oorsprong, Benaming, Gelegenheid, Uitbreidingen, Onheilen en Luister. Midsgaders Stigtinge van het Hof, der Kerken, Kloosters, Kapellen, Godshuizen, en andere voornaame Gebouwen: Zittingen der hooge Kollegien zoo van Politie als Justitie; Instellinge van het Kapittel ten Hove: als mede de Privilegien, Handvesten, Keuren en wyze der Regeeringe. Uit zeer veele nooit gedrukte Oorspronkelyke Charters en Bescheiden getrokken, opgehelderd en bevestigd, door Mr. JACOB DE RIEMER. Met veele Afbeeldingen versierd. In *Folio*, *Tweede Deel. Zynde dit het* Derde Stuk *van gemelde Werk*; *'t geen als een Schat van Authentike Stukken geagt wordt by de Liefhebbers der Vaderlandsche Historien: en zyn ook van de Twee eerste Stukken nog Exemplaren te bekomen.*

C. P. HOYNCK VAN PAPENDRECHT *Analecta Belgica in VI Partes divisa. Contin. Vita & Epistolæ* VIGLII AB AYTTA ZUICHEMI, *Ejusque nec non* JOACHIMI HOPPERI & JO. BAPT. TASSII *opera Historica aliaque Analecta ad Historiam scissi Belgii potissimum attinentia.* In 4°. 6 vol.

VA-

VADERLANDSCHE HISTORIE.

EENENTWINTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Oogmerken van Koning* FILIPS DEN TWEEDEN, *by 't aanvaarden der Regeeringe.* II. *Emmanuel Filibert, Hertog van Savoye, wordt Landvoogd. Nieuwe Vliesridders aangesteld. Raad van Staate.* III. *Plakaaten tegen de zogenaamde Ketters vernieuwd.* IV. *'s Lands Krygsmagt en Schulden. Honderdste en vyftigste Penning gevorderd. Geweigerd. Oranje, Egmond en Hoorne van hun aandeel in de Beden ontlast.* V. *'t Bestand met Frankryk gebroken. Aanslag op Douai. S. Quintin belegerd. Slag aldaar.* VI. *Woerden verpand. Aanmerkingen, over 't hegten van Heerlykheden aan Holland.* VII. *Toerusting ter zee. Duure tyd.* VIII. *Agterwezen der Nederlanden. Negenjaarige Bede.* IX. *Voordeelen der Fransche wapenen te lande. Slag by Grevelingen. Landing in Frankryk. Verandering in Engeland.* X. *Opening tot Vrede. Oogmerk des Bisschops van Atrecht. Verdrag van Chateau in Cambresis.* XI. *Willem van Nassau wordt in 't Prinsdom van Oranje hersteld. Hy ontdekt de oogmerken van Frankryk en van Filips. De Stadhouder, Maximiliaan van Bourgondie, sterft.* XII. *Filips vor-*

dert wederom eenen honderdsten en vyftigsten Penning. Doch vrugteloos. XIII. *Hy stelt orde op de Regeering. Margareet, Hertogin van Parma, wordt Landvoogdes. Drie Raaden haar toegevoegd.* WILLEM, PRINS VAN ORANJE, *wordt Stadhouder van Holland.* XIV. *Filips besluit het Spaansche Krygsvolk in 't Land te laaten.* XV. *Hy neemt zyn afscheid.* XVI. *De Staaten begeeren 't vertrek der Spaansche Knegten, en 't weeren van Vreemdelingen uit de Regeeringe. Handeling hierover.* XVII. *De Koning keert naar Spanje.* XVIII. *Benden van Ordonnantien.* XIX. *'t Spaansch Krygsvolk verlaat het Land.* XX. *Misnoegen met Engeland. Jakob van den Einde wordt Advokaat van Holland.* XXI. *Nieuwe Bisdommen. Beden.* XXII. *Ongenoegen tegen den Kardinaal van Granvelle. Oranje trouwt, voor de tweede reize.* XXIII. *Eenige nieuwe Bisschoppen neemen bezit van hunne stoelen. Plakaat tegen de Rederykers. Oproer te Valenchyn. Montigni doet een' keer naar Spanje. Schimplivrei tegen Granvelle.* XXIV. *Binnenlandsche Oorlog in Frankryk. Oranje houdt byzondere Byeenkomsten.* XXV. *Hy, Egmond en Hoorne schryven den Koning, over Granvelle.* XXVI. *De Kardinaal houdt zig fier. De drie Heeren maaken aanhang. Blyven uit den Raad. Schryven, andermaal, aan den Koning.* XXVII. *Granvelle vinnig beschimpt. De Staaten weigeren te vergaderen, in zyn byzyn.* XXVIII. *De Landvoogdes besluit zig van hem te ontslaan. Hy verlaat de Landen, op 's Konings last.* XXIX. *Zyne afbeelding.*

NAAUWKEURIGE KAAR

der

VEREENIGDE NEDER

tot opheldering der

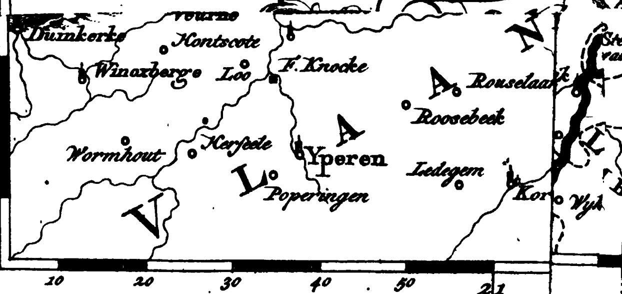
VADERLANDSCHE HIST

in de Zestiende Eeuwe

Te AMSTERDAM

By ISAAK TIRION

MDCCLII.

FILIPS, DE DERDE van dien naam onder de Graaven van Holland, doch beter bekend, by den naam van *Filips den tweeden*, dien hy, als Koning van Spanje, droeg, hadt zo dra de Regeering niet aanvaardt, of hy deedt, terstond, zien, dat hy, de voetstappen zyner Voorzaaten volgende, een volstrekt en willekeurig gebied over de Nederlanden poogde te voeren. Keizer Karel de V. hadt altoos dit zelfde oogmerk gehad. Nooit hadt men 's Lands Staaten meer hooren klaagen, over geduurige inbreuken op 's Volks vryheden en voorregten, dan onder zyne Regeering. Ook zag hy zig noode bepaalen, door Privilegien en oude Handvesten, die hy gaarne allen in handen gehad hadt; doch die 's Lands Staaten, hierom alleen, des te vlytiger byeen zogten, en des te zorgvuldiger bewaarden. De Geloofshervorming, die, onder zyne Regeering, ook in de Nederlanden, was ingevoerd, scheen hem zeer in den weg te staan. Hy hadt gezien, dat zy, in Duitschland, verscheiden' Vorsten en Staaten vereenigd hadt, om zyner heerschzugt paalen te stellen, en hy was, met reden, bedugt, dat de opgang der nieuwe Leere hier te lande gelyke nadeelige uitwerksels voor hem hebben zou. Hieraan moet men, voornaamlyk, toeschryven het uitgeeven van zo veele scherpe Plakaaten, en het invoeren der Inquisitie hier te lande, ook na dat Duitschland reeds vryheid van Godsdienst verkreegen hadt. De

FILIPS III. 1555.

I. Oogmerken van Filips by 't aanvaarden van de Regeeringe der Nederlanden.

FILIPS III. 1555. Keizer begreep ligtelyk, dat men zig eerder tegen zyne oogmerken verzetten zou, wanneer men zyne geslaagen' vyanden, de Protestantsche Vorsten in Duitschland, benevens de Hervormden in Frankryk, te vriend hadt; en dat men zig, hier te lande, van deeze vriendschap verzekerd zou konnen houden, wanneer de Geloofshervorming, alomme, zou doorgedrongen zyn. Hy zogt haar dan, in de geboorte, te smooren; zig, hiertoe, van 's Pausen gezag, van den raad der Kerkelyken, onder welken, de Bisschop van Atrecht de voornaamste was, en van de geweldigste middelen zelven bedienende.

Hy volgt de maatregels van Keizer Karel; doch met minder voorzigtigheid.

Filips volgde hem op 't spoor. Met het zelfde oogmerk, welk Karel gehad hadt, zag men hem dezelfde middelen ter hand slaan, om het te bereiken. Zyne eerste zorg was, zig het opperst gezag te verkrygen over 's Lands Regeering (a), zonder zig aan bezwooren' wetten en voorregten gebonden te rekenen. Het uitrooijen der Ketterye, dat niet zonder krenking van 's Lands Voorregten geschieden kon, was het middel, om dit oogmerk te bereiken. En nademaal het bewimpeld werdt met den dekmantel van yver voor Gods eere, leenden 'er de Kerkelyken gereedelyk de hand toe. In ééne zaak, verschilde Filips egter van zynen Vader. Karel zogt het zelfde oogmerk uit te voeren, door dezelfde middelen, van welken Filips zig bediende. Doch Karel gebruikte deeze middelen voorzigtiger, en met meer gemaatigdheid.

(a) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 7.

heid. Hy kende de Nederlanders beter dan Filips, en wist dat zy liefst, zagtelyk en allengskens, tot onderdaanigheid wilden gebragt worden (b). Filips scheen, in 't eerst, dien zelfden weg te zullen houden; doch 't leedt niet lang, of hy sloeg zo openlyk en zo geweldig voort, dat verscheiden' Landschappen tegen hem opstonden. Zyne strengheid en de wreedheid zyner Staatsdienaaren, daar 't getal der Hervormden tegen aanwies, deeden hem, eindelyk, eenige Landschappen verliezen, welken zyn Vader, door bescheidener beleid, met deszelfs andere Nederlanden, hadt weeten samen te voegen, of vereenigd te houden. Filips III. 1555.

II. Emmanuel Filibert, Hertog van Savoye, wordt algemeene Landvoogd. 1556.

Het eerst, dat de Koning ondernam, was het aanstellen van Emmanuel Filibert, Hertog van Savoye, tot algemeenen Landvoogd, in de plaats der Koninginne van Hongarye, die zig bereidde, om met den Keizer scheep te gaan. Karel de III, Vader van Emmanuel, was reeds met den Keizer tegen Frankryk verbonden geweest, en door François den I. van zyne meeste staaten beroofd geworden. De Zoon, die hem opvolgde, bleef in Keizerlyken dienst, en hadt, in 't jaar 1553, het opperbevel over 's Keizers Leger gehad. Filips oordeelde zig, derhalve, verpligt, de diensten beide van Vader en Zoon, met de Landvoogdy over de Nederlanden, te vergelden. Ook verbondt hem hiertoe het namaagschap; zynde den Hertog gebooren uit eene Zuster

(b) *Vid.* Strada *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 321.

Filips II. 1556.

ter van 's Konings Moeder, eene Dogter van Portugal (*c*). Voorts zogt Filips, door het bewyzen van andere gunsten, ook eenige Nederlandsche Heeren aan zig te verpligten. Op het eerste jaargetyde zyner inhuldiginge tot Hoofd der Ridderorde van 't Gulden-vlies, stelde hy negentien nieuwe Ridders aan, en onder deezen, Willem, Prins van Oranje, *Filips van Mommeranci*, *Graaf van Hoorne*, *Filips van Croi*, *Hertog van Aarschot*, *Karel*, *Baron van Barlaimont*, *Karel van Brimeu*, *Graaf van Megen*, *Joan van Glimes*, *Markgraaf van Bergen*, *Filips van Stavele*, *Baron van Chaumont en Glaion*, *Joan van Mommeranci*, *Heer van Courrieres*, en *Joan*, *Graaf van Oostfriesland* (*d*). De overigen waren Spanjaards of Duitschers. Sommigen verhaalen, dat Lamoraal, Graaf van Egmond, ook, ten deezen tyde, met de Ridderorde vereerd werdt (*e*); doch hy, de Heer van Beveren, *Pieter Ernst*, *Graaf van Mansfeld*, en andere voornaame Heeren, waren, reeds in 't jaar 1546, door Karel den V, tot deeze waardigheid verheeven (*f*). Voorts werdt de Heer van Beveren, Markgraaf van Veere, in Zomermaand deezes jaars 1556, bevestigd, in het Stadhouderschap van Holland, Zeeland en Utrecht (*g*).

Verscheiden' Vliesridders aangesteld.

De Heer van Beveren blyft Stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht.

Hy was, zo wel als de overige Staatsdienaars, met den afstand des Keizers, van eed en

(*c*) Strada *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 21. Meteren I. *Boek*, *f.* 17.
(*d*) Guicciard. Beschr. der Nederl. *bl.* 67.
(*e*) Bor I. *Boek*, *bl.* 13 [18].
(*f*) Guicciard Beschr. der Nederl. *bl.* 66.
(*g*) Repert. der Plak. van Holl. *bl.* 83.

en ampt ontſlaagen geworden, en men verwagtte nu merkelyke veranderingen in den Raad van Staate, en in andere hooge Kollegien; 't welk ſommigen, die, tot hiertoe, eenig bewind gehad hadden, deedt dugten, dat zy den nieuwen Raaden, minder dan den voorigen zouden konnen voldoen (*b*). By deeze gelegenheid, ſprak Viglius, Preſident van den Geheimen Raad, van zyn Ampt te willen nederleggen. Doch de geweezen' Landvoogdes, die hem het opzigt over haare goederen in Nederland, nevens een jaargeld van tweehonderd guldens, toeleide, en de Koning zelf bewoogen hem, in zynen dienſt, te volharden. Filips voorzag hem, ten zelfden tyde, met de waardigheid van * Medehelper in de Abtdye van S. Baafs te Gend, waarnaar de Markgraaf van Veere en de Heer van Brederode, voor hunne Zoonen, te vergeefs, geſtaan hadden (*i*). Tot Leden van den Raad van Ståate, noemde de Koning een aanzienlyk getal der voornaamſte Nederlandſche Grooten: doch wie in 't byzonder, vind ik nergens uitdrukkelyk gemeld. Men heeft reden om te vermoeden, dat 'er de Biſſchop van Atrecht (*k*), de Prins van Oranje, de Hertog van Aarſchot, de Graaven van Egmond, van Boſſu, van Megen, en de Heer van Barlaimont onder geweeſt zullen zyn (*l*); by welken, naderhand, Viglius van Zuichem gevoegd werdt (*m*). Doch ſom-

Filips II. 1556.

Viglius wordt bevorderd.

* *Coadjutor.*

(*b*) Viglii Vita, *N.* LXVIII. *p.* 31.
(*i*) Viglii Vita, *N.* LXVIII. *p.* 31, 32.
(*k*) Reſol. Holl. 15 *April* 1558. *bl.* 24.
(*l*) Reſol. Holl. 12 *Maart* 1556. *bl.* 8.
(*m*) Viglii Vita, *N.* LXVIII. *p.* 32.

FILIPS III. 1556.

fommigen melden, dat de Hertog van Savoye zig, terwyl de Koning ten Hove was, zelden van den raad deezer Heeren bediende (*n*). Ook hieldt Filips, zo lang hy zig hier te lande bevondt, den klem der Regeeringe alleen in handen (*o*). De Bisschop van Atrecht, Barlaimont en Viglius hadden, ten deezen tyde, het meeste deel aan 't bewind.

III. Vernieuwing der Plakaaten tegen de Ketters.

In 't stuk van den Godsdienst, leende de Koning het oor aan niemant meer dan aan den Bisschop van Atrecht. En 't schynt dat deeze hem bewoogen heeft, om het Berigtschrift, in 't jaar 1550, door Karel den V, aan de Inquisiteurs gegeven, nog voor 't einde des jaars 1555 (1), te vernieuwen en te bekragtigen (*p*). Ook vernieuwde Filips 's Keizers Plakaat tegen de Ketters van den jaare 1550, omtrent deezen tyd (*q*). Het werdt, in verscheiden' Landschappen, ook, naar 't schynt, in Holland, afgekondigd (*r*). Hier waren de Raaden en alle andere Graaflyke Amptenaars in hunne bedieningen bevestigd, onder uitdrukkelyke voorwaarde, dat zy de hand aan 's Keizers Plakaaten *tegen de Secten* zouden houden (*s*). In sommige Steden van Brabant, geschiedde de afkondiging van 's Konings Plakaat insgelyks. Doch te Antwerpen, wees men 't van de hand.

(*n*) VAN DER HAAR Init. Tumult. *Libr.* I. *p.* 113.
(*o*) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 7, 23.
(*p*) VAN DER HAAR Init. Tumult. *Libr.* I. *C.* XIII. *p.* 161.
(*q*) BOR I. *Boek*, *bl.* 10 [14].
(*r*) Repert. der Plak. *bl.* 85, 86.
(*s*) Repert. der Plak. *bl.* 79.

(1) Den agtentwintigsten, niet, gelyk BOR schryft, I. Boek, bl. 11 [15] den agtsten van Slagtmaand.

hand. Ook werdt het Plakaat, kort hierna, op 's Konings last, in Brabant, wederom ingetrokken (*t*). FILIPS III. 1556.

IV. Staat van 's Lands Krygsmagt en schulden.

Vreemd scheen deeze toegeeflykheid. Doch men schreef dezelve toe aan 's Konings oogmerk, om den Landen eene zwaare Bede te doen, die zo ligt niet stondt ingewilligd te worden, als men 't volk, met Inquisitie en scherpe Plakaaten, kwelde (*u*). Met Frankryk, was nu wel een Bestand, voor vyf jaaren, geslooten; doch beide Henrik en Filips scheenen ongezind, om het te houden. 't Was den laatsten, derhalve, niet geraaden, de Krygsmagt, die nog in de Nederlanden op de been gehouden werdt, te verminderen, 't welk de Staaten gaarne gezien zouden hebben. Doch om dezelve te onderhouden, werdt geld vereischt. Zy bestondt thans uit drie Regimenten Voetvolk, een onder *Lazarus Zwend*, leggende in de nieuwe sterkten, Charlemont en Philippeville; een, onder den Graaf van Megen, in 't Land van Luxemburg; en het derde, onder *Everstein*, tot bewaaring van Kameryk en Hesdinfert. Voorts hadt de Koning verscheiden' benden Ruiterye in dienst. Aan al dit Krygsvolk, was 't Land nog *twee millioenen en zevenduizend guldens* ten agteren. Nog moesten de *Benden van Ordonnantien*, beloopende drieduizend Paarden, betaald worden, 't welk, nevens het opmaaken der begonnen' Vestingwerken, en het versterken der

(*t*) BOR I. *Boek*, *bl.* 10 [14].
(*u*) BOR I. *Boek*, *bl.* 11 [15].

Filips II. 1556.

der bezettingen op de grenzen, naar gelang dat de Franſchen hunnen grenzen verſterkten, wel *agttien tonnen ſchats* koſten zou (v). De Koning hadt, al in Wynmaand des voorleeden jaars, den Staaten eenen ſtaat van 't gantſche agterwezen der Nederlanden voorgelegd, volgens welken, hetzelve *drie millioenen driemaalhonderd en eenige duizenden* guldens beliep: hun beveelende, denzelven geheim te houden, op dat 'er de Franſchen de lugt niet van krygen mogten (w). Hy bereidde hen dus tot de Bede, die, in Lentemaand deezes jaars, te Bruſſel gedaan werdt.

De Koning vordert een' honderdſten en een' vyftigſten Penning.

Zy beſtondt in een' honderdſten Penning van alle onroerende goederen, en een vyftigſten van alle Koopmanſchappen, in drie reizen te betaalen: en om dat de Staaten altoos veele zwaarigheid, in deeze ſoort van belaſtingen, gemaakt hadden, gaf men voor, een middel te hebben gevonden, om deeze te doen heffen, zonder dat de rykdom der byzondere Ingezetenen ontdekt werdt. Om die van Holland tot bewilliging te beweegen, waren Barlaimont en Filibert de Bruxelles gemagtigd (x).

Die geweigerd wordt.

De Staaten, hierop in den Haage beſchreeven zynde, beſlooten, niet te antwoorden, voor dat zy 't gevoelen van Brabant en Vlaanderen verſtaan zouden hebben. Men zondt dan Afgevaardigden derwaards (y). En zo dra hadt men niet vernomen, dat Brabant draal-

(v) Reſol. Holl. 14 *Maart* 1556. *bl.* 9.
(w) Reſol. Holl. 28 *Octob.* 1555. *bl.* 58.
(x) Reſol. Holl. 12 *en* 14 *Maart* 1556. *bl.* 8.
(y) Reſol. Holl. 27 *Maart* 1556. *bl.* 10, 11.

draalde, en dat Vlaanderen eene maatige somme, in stede van den geëischten honderdsten en vyftigsten Penning, hadt aangeboden (z), of men besloot, hier ook, den Koning, door den Stadhouder, Beveren, te doen zeggen „ dat de gevorderde Bede, in „ Holland, niet in te voeren was; zo om „ de groote kosten, die het aanstellen van „ Gemagtigden tot het schatten der Ingezete- „ nen veroorzaaken zouden, als om dat 'er „ onmin en tweedragt te dugten stondt, als „ 's Lands Ingezetenen, door nabuuren, ge- „ schat zouden moeten worden, gelyk te „ wagten was: waarby nog kwam, dat de „ Koophandel, Zeevaart en Visschery dee- „ zes Lands, grootendeels, door geringe „ luiden, gedreeven werdt, voor veelerlei „ toevallen blootstondt, en derhalve on- „ mooglyk te schatten was: en zo men de „ schatting ook op de opregtheid der Inge- „ zetenen wilde laaten aankomen, hadt men „ voor veele valsche eeden te vreezen." Zy verzogten dan, even als Vlaanderen, met eene maatige somme, in de plaatse van de gedaane Bede, te mogen volstaan (a). En Filips, geenen kans ziende, om den honderdsten en vyftigsten Penning, alomme, in te voeren, stondt, eerlang, ook hier, af van zynen eisch; vorderende van die van Holland, sedert, vierhonderdduizend guldens (b), die, naderhand, op driehonderd en drie-endertigduizend guldens verminderd wer-

FILIPS II. 1556.

(z) Resol. Holl. 9 *May* 1556. *bl.* 23.
(a) Resol. Holl. 20 *May* 1556. *bl.* 27.
(b) Resol. Holl. 9 *Juny* 1556. *bl.* 31.

FILIPS III. 1556.

Oranje, Egmond en Hoorne, van hun aandeel in 's Konings Beden, ontlast.

werden, in aanmerking, naar 't schynt, van het aandeel, welk de Prins van Oranje, voor zyne Gemaalinne de Graavinne van Buuren, de Graaf van Egmond en de Graaf van Hoorne, uit hoofde van derzelver goederen, in Holland gelegen, wegens Beden, schuldig geoordeeld werden. De Koning hadt deeze drie Heeren, onlangs, van Beden vry verklaard. De Staaten bewilligden, na veel uitstellens, eindelyk in 's Konings Bede (*c*): en hiermede werdt het Pleitgeding van Holland, tegen Oranje, Egmond en Hoorne, welk, verscheiden' jaaren, voor den grooten Raad te Mechelen, gehangen hadt, vernietigd gerekend (*d*). Het aandeel der drie Heeren in 's Konings Beden werdt begroot op den vyftienden Penning, dien de Staaten, in 't vervolg, gaarne altoos van de Beden zouden hebben willen korten. Ook hadt Filips dit toegezeid (*e*); doch hy vergat het sedert: poogende de gunst, welke hy den Heeren hadt beweezen, eindelyk, geheel tot laste van die van Holland te doen komen. Wat de tegenwoordige Bede aangaat; men vondt dezelve, voor de helft, op de gewoonlyke Schildtalen, en voor de andere helft, uit den tienden Penning. De Stadhouder Beveren niet alleen; maar ook de Heer van Brederode hadt veel toegebragt, om de Staaten tot bewilliging over te haalen (*f*); waaruit men zien kan, dat deeze

zig

(*c*) Resol. Holl. 5 *Nov.* 11, 13. *Decemb.* 1556. *bl.* 95, 96, 106.
(*d*) Resol. Holl. 17 *Decemb.* 1556. *bl.* 108.
(*e*) Resol. Holl. 26, 27, 28 *Febr.* 2 *April* 1558. *bl.* 9, 20.
(*f*) Resol. Holl. 10 *Aug.* 1556. *bl.* 58.

zig thans, by den Koning, zogt aangenaam te maaken. Aan den Stadhouder, werdt, omtrent deezen tyd, door de Staaten van Holland, een geschenk van tienduizend guldens toegelegd (*g*). FILIPS II. 1556.

Met den aanvang des jaars 1557, werdt het Bestand met Frankryk, dat nog vier jaaren duuren moest, gebroken. Hier, oordeelde men, dat de vyandlykheden, van de Fransche zyde, begonnen waren. Doch Henrik de II. beweerde, openlyk, het tegendeel. Zeker is 't, dat Paus Paulus de IV, zeer gebeeten op Karel den V, die zig, heimelyk, gekant hadt tegen zyne verheffing, al in 't jaar 1555, een verbond hadt gesloten met Henrik den II, waarby deeze beloofde, hem te zullen bystaan, in den oorlog, dien hy 't Huis van Oostenryk, in Italie, wilde aandoen. Ook zondt Henrik den Paus, voor 't einde des jaars 1556, eenigen onderstand, in geld en manschap. Doch de Hertog van Alva, die het Spaansche Leger in Italie geboodt, voerde den kryg zo gelukkiglyk, dat 'er, eerst, een Bestand, en eindelyk, in Herfstmaand des jaars 1557, eene Vrede, tusschen den Paus en den Koning van Spanje, op volgde (*h*).

V. 't Bestand met Frankryk wordt gebroken. 1557.

In de Nederlanden, werdt de Veldtogt begonnen met een' aanslag op Douai. De Admiraal van Coligni poogde zig, by verrassing, van deeze Stad meester te maaken. Doch een oud wyf, 't gerugt van 't regten der

Aanslag op Douai.

(*g*) Resol. Holl. 8 *Nov.* 1556. *bl.* 99.
(*h*) DANIEL *Tom.* VIII. *p.* 146, 147, 152, 163, 173, 175, 185, 188.

Filips III. 1557. der Stormladderen verneemende, ontdekte den toeleg, met schreeuwen, waardoor dezelve te loor liep. De Veldheer trok toen naar Lens in Artois, dat veroverd en plat gebrand werdt (*i*).

Filips beweegt Engeland, om Frankryk den oorlog te verklaaren. Filips hadt den storm zien aankomen, en reeds in Lentemaand, allen handel met Frankryk verbooden, en de Fransche goederen hier te lande verbeurd verklaard (*k*). Voorts hadt hy orde gesteld, om een Leger van vyftigduizend man, op de grenzen van Pikardye, byeen te brengen. Ook stak hy, in Bloeimaand, naar Engeland, over, en bewoog Koningin Maria, zyne Gemaalin, om Frankryk den oorlog te verklaaren, en agtduizend man, onder den *Graave van Pembrook*, te voegen by het Leger, welk in de Nederlanden verzameld werdt. Filips hadt, voor 't aangaan van het Huwelyk met Maria, beloofd, dat hy Engeland niet in den kryg met Frankryk zou inwikkelen (*l*). Doch hy deedt nu Maria en den Engelschen Staatsdienaaren verstaan, dat Henrik een' aanslag op Calais in den zin hadt; waaruit hy besloot, dat het belang van Engeland, op zig zelf, den oorlog tegen Frankryk noodzaaklyk vorderde (*m*).

S. Quintin belegerd. Het Nederlandsch Leger, welk nu, met de Engelschen, omtrent zestigduizend man sterk was, stondt onder het opperbevel van den Hertoge van Savoye. De Prins van Oranje,

(*i*) DANIEL *Tom*. VIII. *p*. 187. HOOFT I. *Boek*, *bl*. 7.
(*k*) Repert. der Plak. *bl*. 88.
(*l*) V. *Deel*, *bl*. 394.
(*m*) RAPIN *Tom*. VI. *p*. 131, 132.

ranje, de Hertog van Aarſchot, de Graaven van Egmond, Megen en Mansfeld, de Heer van Barlaimont en anderen bevonden zig in 't zelve. De Landvoogd hieldt den vyand eenige dagen onzeker, wegens zyn oogmerk, trekkende nu naar de eene, dan naar de andere Plaats, in Pikardye. Eindelyk, berende hy Guize, en bleef 'er drie dagen voor. Toen ſchielyk opbreekende, ſloeg hy 't beleg voor *S. Quintin*, dat ſlegt van Volk voorzien was. De Franſchen wiſten 'er egter eenige manſchap in te krygen. Anne de Mommeranci, Conſtabel van Frankryk, die 't vyandlyk Leger, niet boven dertigduizend man ſterk, geboodt, trok zelf aan op S. Quintin, om 't beleg te doen opbreeken.

Filips III. 1557.

De Legers raakten handgemeen, op den tienden van Oogſtmaand, Feeſt van S. Laurens. Doch de Franſchen kreegen de nederlaag, en verlooren 'er wel tweeduizendvyfhonderd, anderen ſchryven vierduizend man: de onzen naauwlyks vyftig. De overwinning werdt, grootendeels, toegeſchreeven aan den moed en 't beleid van den Graave van Egmond, welke geraaden hadt, den vyand die, 't Nederlandſch Leger onverhoeds overvallen hebbende, wederom aan 't wyken gebragt was, op de hielen te volgen, waardoor dezelve in wanorde geraakte, en geheellyk geſlaagen werdt. De Conſtabel zelf werdt, gewond zynde, gevangen genomen.

Slag van S. Quintin.

VI. Verpanding der Heerlykheid van

Hy en de Maarſchalk de S. André waren Hertoge *Erik van Brunswyk* in handen gevallen, die hen, ſedert, naar zyn land voerde. Filips, die deeze gevangenen gaarne in zyne

magt

FILIPS III. 1557. Woerden.

magt hadt, kwam, in 't volgend jaar, met Hertoge Erik, overeen, dat deeze hem denzelven zou overleveren, tegen een losgeld van honderdentwaalfduizend ponden van veertig grooten; voor een derde gedeelte van welke somme omtrent, Filips het Slot en de Heerlykheid van Woerden aan den Hertoge verpandde (*n*): onaangezien Vrouw Margareet, in 't jaar 1346 (*o*), en Hertog Filips van Bourgondie, in den jaare 1425, beloofd hadt, deeze Heerlykheid nimmer te zullen *verzetten*, *verkoopen* of *vervreemden* (*p*).

Aanmerkingen over het voorregt om niet van Holland te mogen gescheiden worden.

De Heerlykheid van Woerden was, meen ik, de laatste, die, onder de Graaflyke Regeering, tegen voorgaande uitdrukkelyke belofte, van de Graaflykheid van Holland vervreemd werdt: waarom 't niet ondienstig zal zyn, by deeze gelegenheid, kortelyk, te onderzoeken, wat men, van ouds, beoogde, als men op de Graaven, als eene gunst, plagt te begeeren, dat zekere Steden, Plaatsen of Landstreeken, voor altoos, vereenigd mogten blyven met de Graaflykheid. Kort voor en in de tyden van Vrouwe Margareet, schynt zulks eerst in gebruik geraakt te zyn. Uitgeest is de eerste Plaats, my bekend, aan welke dit voorregt, met eenige bepaalinge, vergund werdt, in 't jaar 1341 (*q*). Woerden en Oudewater verwierven gelyke gunst, in 't jaar 1346 (*r*). Amsterdam ook, in 't zelf-

(*n*) *Zie den* Brief, hier van gemaakt, *op den* 30 *July* 1558, *by* BOXHORN *op* VELDENAAR, *bl.* 216.
(*o*) Handv. van Oudewat. *bl.* 279.
(*p*) Handv. *by* MATTHÆUS de Nobilitate, *Libr.* II. *p.* 200.
(*q*) Handv. van Kennemerl. *bl.* 493.
(*r*) Handv. van Oudew. *bl.* 279.

zelfde jaar (s). In laater' tyd, verkreegen verscheiden andere Plaatsen het zelfde voorregt. Hertog Filips van Bourgondie schonk het mildelyk, by meer dan eene gelegenheid. Men scheen, in 't algemeen, te begrypen, dat de Plaatsen, die onder 't onmiddelyk bewind der Graaven en Graaflyke Amptenaaren stonden, of beter beschermd, of zagter geregeerd werden dan de Plaatsen, die onder byzondere Heeren behoorden. Wy hebben, te vooren (t), aangetekend, dat de Stad Leiden zeer verheugd was, dat zy van 't gebied der Burggraaven verlost, en onder de onmiddelyke beheersching der Graaven gebragt geworden was: waaruit men schynt te mogen afneemen, dat het gebied van byzondere Heeren den Onderzaaten, somtyds, veel te hard viel: ten ware, misschien, de vreugde der Leidenaaren, door sommigen, wat breed uitgemeeten was, om zig aangenaam te maaken by de nieuwe Regeeringe. Doch dat de Plaatsen, door de Graaven, beter dan door de byzondere Heeren, beschermd werden, is, met het voorbeeld van Amsterdam, te bewyzen; dat, onder de Heeren van Amstel, in geduurige zwaarigheden ingewikkeld werdt, en, eerst onder de Graaflyke Regeering, begon te bloeijen. Voorts, verzogt men, naar 't schynt, het voorregt om niet van de Graaflykheid vervreemd te worden, meest onder Vrouwe Margareet en Hertoge Filips, om dat men be-

FILIPS III.
1557.

(s) Handv. van Amst. *bl.* 4.
(t) III. *Deel*, *bl.* 444.

FILIPS III. 1557. bedugt was, dat de eerste, aan haare Zoonen, en de andere, aan zyne Bastaarden, eenigen der Plaatsen, die niet van ouds tot Holland behoord hadden, ligtelyk zou willen opdraagen. Ook maakten de Graaven, hierin, somtyds, geene zwaarigheid; gelyk wy gezien hebben, dat Koning Filips, ten opzigte van Woerden, deedt. In deeze eeuwe zelf, hebben de Staaten van Holland raadzaam geoordeeld, de Ambagtsheerlykheid te verkoopen van eenige Plaatsen, welken beweerden, niet van 't gemeene Land te mogen gescheiden worden. Doch dit in 't voorbygaan. Wy keeren weder, tot de gevolgen van den Slag van S. Quintin.

Weinige dagen na dien slag, ging deeze Stad stormenderhand over, werdt, voorts, geplonderd en aan koolen gelegd. De Admiraal Coligni werdt hier gevangen. Eenige andere Steedjes vielen toen den Hertoge van Savoye in handen. Het jaargetyde ondertusschen verloopen zynde, besloot Filips het Leger te doen scheiden, en grootendeels af te danken: zeer tegen 't gevoelen van eenigen, die begreepen, dat hy, 't Krygsgeluk vervolgende, dieper in Frankryk moest zyn voortgerukt (*u*).

VII. Toerusting ter zee, in Holland. De Veldtogt in de Nederlanden liep dus gelukkig genoeg ten einde. Midlerwyl, was men, in Holland, het gantsche jaar, bezig geweest, om middelen te beraamen en in 't werk te stellen, tot beveiliging der Zeevaart en

(*u*) HOOFT I. *Boek*, *bl.* 7, 8, 9. DANIEL *Tom.* VIII. *p.* 189-204.

en Visscherye. De Landvoogd hadt den Staaten, al in den aanvang des jaars, doen aanzeggen, dat zy eenige Oorlogschepen in zee moesten brengen, alzo de Franschen gereedschap maakten, om het Bestand te schenden. De Staaten draalden lang, eer zy hiertoe besluiten konden, begeerende, dat de kosten, of uit de ingewilligde Beden gevonden, of ten minsten, ook gedeeltelyk, door de andere Nederlanden, gedraagen werden. Zy vertoonden den Koning 's Lands armoede, veroorzaakt, door de tegenwoordige duurte der Graanen (*v*), die, in 't voorjaar, zo groot was, dat een last Rogge honderdenzestien goudguldens gelden moest, en die van Enkhuizen aan die van Hoorn drie lasten Tarwe weigerden, om welken, eenige Heeren uit de Regeering waren komen verzoeken (*w*). Doch alzo de Staaten wel zagen, dat de Zeevaart diende beveiligd te worden, besloten zy, tien schepen uit te rusten, indien de Koning hun vyfentwintigduizend guldens, tot de kosten, benevens alle de schepen, die in Zeeland onttakeld lagen, wilde toestaan (*x*). Doch Filips hadt hier geene ooren naar. Hy deedt hun eenen staat voorleggen, van de kosten op de uitrusting van tien schepen, die twee-endertigduizendtweehonderdvier guldens en tien stuivers ter maand beliepen. Van deeze schepen wilde hy 'er vyf leveren, en nog vyfentwintigduizend guldens daarenboven, mids dat de Staaten de andere vyf sche-

Filips III. 1557.

Duurte der Graanen.

(*v*) Resol. Holl. 23 *Febr.* 8 *Maart* 1557. *bl.* 1, 9.
(*w*) Brandt Enkh. *bl.* 81.
(*x*) Resol. Holl. 16 *April* 1557. *bl.* 34.

FILIPS II. 1557. schepen in zee bragten, en de gantsche Vloot, drie maanden lang, onderhielden (y). Doch 's Konings voorslag vondt ook geenen ingang. Men begreep nogtans de noodzaaklykheid van 't beveiligen der Zeevaart zo klaar, dat de Staaten met Amsterdam overeenkwamen, om, aldaar en in de Watersteden, zes Oorlogschepen, bemand met omtrent vyfhonderd koppen, in zee te brengen, en drie maanden te doen onderhouden, mids daartoe negentienduizend guldens, uit 's Lands kasse, betaalende (z). Voorts, zogt men die van Friesland te beweegen, om, insgelyks, twee of drie schepen uit te rusten. Doch deezen verschoonden zig, op hunne armoede (a). De Hollandsche Vloot geraakte dan in zee, en werdt, inzonderheid, gebruikt, om de Graanschepen, die uit de Oostzee verwagt werden, te beveiligen. Ook kwamen de meesten hier, in den Zomer, behouden aan; waardoor de duurte van 't Kooren ophieldt (b). Tot beveiliging der Haringvisscherye, werden ook eenige schepen in zee gebragt. De Koning droeg tienduizend guldens in de kosten. Het overige werdt, volgens gewoonte, gevonden, uit een lastgeld op den Haring (c).

VIII. Staat van De zwaare lasten, die de Nederlanden, eeni-

(y) Resol. Holl. 27 *April* 1557. *bl.* 38, 40.
(z) Resol. Holl. 3 *May* 1557. *bl.* 46.
(a) Missiven van den 5 en 21 *May* 1557. *in de* Resol. van Holl. *bl.* 47, 61.
(b) BOR I. *Boek*, *bl.* 11 [15].
(c) Resol. Holl. 23 *July* 1557. 22 *Juny* 1558. *bl.* 70, 35. BRANDT Enkh. *bl.* 80.

eenige jaaren herwaards, ter oorzaake van den oorlog met Frankryk, moesten draagen, hadden de gemeene kas dermaate uitgeput, dat de Koning langer geenen raad wist, om 't Krygsvolk te betaalen. En veelligt is deeze verlegenheid de voornaamste oorzaak geweest, waarom het Leger zo vroeg gescheiden, en zelfs gedeeltelyk afgedankt werdt. *Karel, Graaf van Lalaing*, die 't Ampt van Landvoogd, in 't afzyn des Hertogs van Savoye, waarnam, vertoonde den algemeenen Staaten, in Herfstmaand, te Brussel beschreeven, eenen staat van 's Lands agterwezen, van welken wy dienstig geoordeeld hebben, den voornaamen inhoud hier in te voegen:

Filips II. 1557. het agterwezen der Nederlanden.

's Vorsten Inkomsten uit de Nederlanden beliepen in 't jaar 1551	f 327960-17-0
De Renten, vermindering van inkomsten, door vervreemding van veele Domeinen, en andere lasten, van 't jaar 1551 tot het jaar 1556, merkelyk toegenomen zynde, beliepen nu - - - - - -	346818- 5-5
Zo dat 'er te kort kwam	f 18857-15-5 (2)
De Hofhouding, Wedden en Jaargelden der Amptenaaren bedroegen, jaarlyks, - - - - - -	241574-19-0
Aan de Bezetting in de Grenssteden waren, voor	

zes

(2) In eene deezer drie sommen, is een kleine misslag; doch wy hebben het oorspronkelyke gevolgd.

FILIPS II. 1557.

zes jaaren, aan leevensmiddelen, toegelegd, jaarlyks - - -	*f* 25000- 0-0
De Penningen, by 's Keizers tyd opgenomen, beliepen	4230304- 0-0
Die ten tyde des Konings	140000- 0-0
Andere Schulden.	
Aan de Stenden des Keizerryks - - - - - - - -	17465- 0-0
Aan die van Antwerpen, wegens Aluin, - - - - -	15000- 0-0
Aan de agterstallen der nieuwe Vestingwerken, - - -	36431-12-0
Aan Geschut en Krygsbehoeften, omtrent - - - - -	30000- 0-0
Aan Mondbehoeften, - -	238000- 0-0
Aan geleende penningen, in 't jaar 1557 - - - - - -	600000- 0-0
Aan 't Bootsvolk, welk den Keizer hadt overgevoerd,	42000- 0-0
Agterstallen aan de Vliesridders, Raaden en andere Amptenaars - - - - -	129040- 0-0
Aan 't Krygsvolk, ten tyde des Keizers, afgedankt, -	607311- 1-2
Aan 't Krygsvolk, ten zelfden tyde, in dienst gehouden,	329360-11-2
Aan 't Krygsvolk, by 's Konings tyd, afgedankt, -	132515-14-0
Aan 't Krygsvolk, ten zelfden tyde, in dienst gehouden	——— ———

De laatste post en nog een andere, die men den Koopluiden schuldig was, stondt in de begrooting open (*d*); zo dat men 's Lands

(*d*) Resol. Holl. 15 *Septemb.* 1557. *bl.* 20.

Lands agterwezen niet behoorlyk kon opmaaken. Zo veel bleek egter uit deezen staat, dat de Intrest der opgenomen' penningen, gerekend tegen agt ten honderd, omtrent *vier tonnen schats*, jaarlyks, beliep; dat het Land, daarenboven, meer dan *twee millioenen* schuldig was: en dat de andere jaarlyksche lasten, buiten de Intresten, de tegenwoordige inkomsten omtrent *drie tonnen schats* te boven gingen. FILIPS II. 1557.

Men spreekt wederom van een' honderdsten Penning.

Het oogmerk, waarmede de Koning 's Lands agterwezen den algemeenen Staaten hadt doen openleggen, was, dezelven daardoor te beweegen, tot het toestaan van eenen honderdsten penning op de onroerende goederen, en een' tienden en vyfden op het zout, de lakens, de speceryen, en diergelyke Koopmanschappen; op dat het Land uit zyne schulden mogt worden gered. Doch de meesten merkten dit agterwezen aan, als den Koning, en niet de Nederlanden betreffende. Ten minsten, begreepen zy, dat het Keizerryk, Spanje, Milaan en Napels, in het zelve, zo wel als de Nederlanden, behoorden te draagen (*e*), alzo de oorlog, waardoor het veroorzaakt was, zo wel ten behoeve dier Ryken en Vorstendommen, als ten behoeve der Nederlanden, gevoerd was. Ook vind ik niet, dat eenigen der Staaten, op het voorstel van den Graave van Lalaing, eenig besluit hebben genomen. In den aanvang des volgenden jaars, verzegelde men in Holland, honderdduizend guldens voor den 1558.

(*e*) Resol. Holl. 2, 26 *Novemb.* 1557. *bl.* 105, 110.

FILIPS III. 1558.

den Koning, die, ten zelfden tyde, eene verzegeling van vierentwintig tonnen schats van alle de Nederlanden geëischt hadt (*f*), en den Staaten van Holland, ter verzekering van hun aandeel in dezelve, verscheiden' Tollen, Tienden en andere Graaflyke goederen in handen stelde (*g*).

Negenjaarige Bede.

Filips, bespeurende, dat de Staaten niet te beweegen waren, om in eenen honderdsten en tienden penning te bewilligen, deedt hun, in Sprokkelmaand, eene negenjaarige Bede van agt tonnen schats jaarlyks, waarin het aandeel van Holland eenhonderdduizend guldens beloopen zou. Doch Henegouwen, Zeeland, Utrecht, Ryssel, Douai, Orchies, Doornik en het Doorniksche waren, ten minsten in 't eerst, onwillig. Ook meenden die van Holland, dat zy te hoog gesteld waren. De Staaten van Brabant hadden de Nederlanden in vier deelen verdeeld, van welken Brabant, Namen en Mechelen een deel; Vlaanderen het tweede, Holland, Zeeland en Utrecht het derde, en Artois, Henegouwen, Valenchyn, Ryssel, Douai, Orchies, Doornik en het Doorniksche het vierde deel zouden uitmaaken. Zy stelden voor, dat elk van deeze deelen zorg zou moeten draagen, om zyn aandeel in 's Konings Bede op te brengen. Doch die van Holland, voorziende dat Zeeland weinig, en Utrecht niets in de Bede zou willen draagen, en dat zy, al stondt de Koning in, voor het aandeel deezer Landschappen, by wanbetaaling, voor

(*f*) Resol. Holl. 26 *Febr.* 1558. *bl.* 9.
(*g*) Resol. Holl. 12 *Febr.* 1558. *bl.* 6. *Zie ook* BOOMKAMP Alkm. *bl.* 136.

voor overlaſt van 't Krygsvolk, te dugten zouden hebben, konden den voorſlag van Brabant niet toevallen (*h*). In de negenjaarige Bede, hadden zy egter, zo wel als de meeſte andere Landen, bewilligd. Sommigen, die deeze Bede, ten onregte, tot het jaar 1556, brengen, verhaalen, dat dezelve niet ingewilligd werdt; dan onder deeze drie voorwaarden, dat de Staaten zelven de handeling der penningen behouden en 't Krygsvolk betaalen zouden; dat het vreemd Krygsvolk zou worden afgedankt; en dat men 't Verbond, in 't jaar 1548, met het Keizerryk, gemaakt, zou onderhouden (*i*). Doch uit de bewyzen, die men hiertoe bybrengt (*k*), blykt alleen, dat men de eerſte deezer deezer drie voorwaarden heeft bedongen. Ook zullen wy, in 't vervolg, toonen, dat men van de tweede, eerſt kort voor 't vertrek des Konings, gerept heeft. Voorts hebben de Staaten van Holland, omtrent deezen tyd, ook hun aandeel in twaalfduizend daalers, en nog eens vyfduizend guldens, tot betaalinge van 't Krygsvolk, toegeſtaan (*l*). Ook vind ik, dat zy den Koning, dit jaar, nog eene buitengewoone Bede van driehonderdduizend guldens hebben ingewilligd, waarvan hy nu nog negentienduizend guldens, voor het aandeel der drie Heeren, Oranje, Egmond en Hoorne, korten liet (*m*).

Filips II. 1558.

Van

(*h*) Reſol. Holl. 26 *Febr.* 8, 11, 13 *April*, 18 *May* 1558. *bl.* 9, 22, 23, 26.

(*i*) Leeven van Willem I. I. *Deel*, *bl.* 112.

(*k*) Apolog. van Willem I. *by* Bor Authent. St. II. *Deel*, *bl.* 76. Meteren I. *Boek*, *f.* 17.

(*l*) Reſol. Holl. 28 *April*, 23 *Juny* 1558. *bl.* 27., 38.

(*m*) Reſol. Holl. 24 *Juny* 1558. *bl.* 38.

Filips III. 1558.

Van elders blykt egter, dat Holland, doorgaans agterlyk genoeg in 't bewilligen, somtyds nog agterlyker was, in het opbrengen van 's Konings Beden (*n*).

IX. Calais, Guines en Hames, door de Franschen, vermeesterd.

De aanslag op Calais, tegen welken, Filips het Engelsche Hof, in 't voorleeden jaar, gewaarschuwd hadt, was, in den aanvang deezes jaars, in 't werk gesteld. De Hertog van Guize rukte, op den eersten van Louwmaand, voor de Stad, en werdt 'er, binnen zeven dagen, by verdrag, meester van. Guines en *Hames*, die ook nog Engelsche bezetting in hadden, vielen den Hertoge, weinige dagen daarna, in handen. De Engelschen verlooren dus, in korten tyd, alles wat zy van hunne oude en uitgestrekte bezittingen in Frankryk hadden overbehouden. Filips hadt aangebooden, eenig volk te werpen in Calais, welk slegt voorzien was. Doch de Engelschen, bedugt dat hy 't gevaar grooter maakte dan het was, om voet in 't Ryk te krygen, hadden zynen voorslag van de hand geweezen (*o*).

Ook Diedenhoven, Arlon, Duinkerken en S. Wynoksbergen.

De Koning van Frankryk, omtrent twintigduizend man, in Duitschland geworven hebbende, deedt zyn Leger, in Zomermaand, 't beleg slaan voor Diedenhoven. De Stad ging, by verdrag, over, op den twee-entwintigsten. Toen werdt *Arlon* bemagtigd. Wat laater, rukte de Heer van Thermes, met omtrent tienduizend man, voor Duinkerken, dat, nevens S. Wynoksbergen, schier

(*n*) Resol. Holl. 5 *Aug.* 1558. *bl.* 47.
(*o*) RAPIN *Tom.* VI. *p.* 136, 137. BOR I. *Boek*, *bl.* 11 [16].

schier zonder slag of stoot, overmeesterd werdt (p). Filips toen, het beste deel van Vlaanderen, voor de strooperyen der Franschen, ziende blootgesteld, zondt den Graaf van Egmond, aan 't hoofd van twaalfduizend Knegten en tweeduizend Ruiters, af, om Thermes te keer te gaan. De Legers raakten handgemeen, by Grevelingen, op den dertienden van Hooimaand. Egmond begaf zig in 't heetst van 't gevegt, en kweet zig zo dapper, dat hy de Franschen deinzen deedt, en eerlang t'eenemaal overwon. De Heer van Thermes zelf werdt, by deeze gelegenheid, gevangen genomen. Men wil, dat 'er, van 's vyands zyde, vyftienhonderd, van de onze, vyfhonderd, in deezen slag, bleeven (q). Egmond won 'er, onder de Nederlanders, een' onsterflyken roem by: welken hem, alleen door den Hertog van Alva, die, na 't sluiten der Vrede in Italie, herwaards gekomen was, benyd werdt (r).

FILIPS III. 1558.

Slag by Greve-lingen.

Midlerwyl, was 'er, in Engeland, eene Vloot uitgerust van honderdentwintig zeilen, die, onder den Admiraal *Clinton*, stondt. Filips voegde 'er dertig schepen by, die meest in Holland en Zeeland waren gereedgemaakt, en over welken, *Adolf van Bourgondie*, *Heer van Wakkene Capelle*, Stedehouder van den Nederlandschen Admiraal, Graave van Hoorne, 't gebied voerde. Jan, Heer van Kruiningen en andere Nederlandsche Hee-

Landing op de Fransche Kust, die kwalyk slaagt.

(p) DANIEL, *Tom.* VIII. *p.* 226-231. HOOFT, I, *Boek*, *bl.* 12, 13.
(q) DANIEL *Tom.* VIII. *p* 231.
(r) HOOFT I. *Boek*, *bl.* 13, 14.

FILIPS III. 1558. ren bevonden zig op deeze Vloote. Men hadt voor, eene Landing te doen op de Fransche kusten, en Brest of Dieppe te overvallen. Ook werdt 'er, in Zomermaand, een deel volks aan land gezet beneden *Conquet*, welke Plaats bemagtigd en deerlyk geplonderd werdt. De Baron van Quersimont egter, in alleryl, zesduizend man byeen gebragt hebbende, dreef de onzen, met verlies, te rug naar de Vloote. Den Heer de Brasse, sedert, middel hebbende gevonden, om de bezetting, in Brest en S. Malo, te versterken, liep de aanslag der vereenigde Vloote te loor (*s*). De schepen keerden eerlang naar huis, en men droeg, in Holland en in Zeeland, terstond, zorg, om het Bootsvolk te betaalen en af te danken (*t*).

Staat der wederzydsche Legers in Pikardye. Te lande, viel, dit jaar, weinig meer voor. Alleenlyk, zogt men zig, van wederzyde, met nieuwe benden, te versterken, en 't liet zig aanzien, dat de volgende Veldtogt, niet zonder veel bloedstorting, zou afloopen. De Legers naderden elkanderen, tot op eenen kleinen afstand, tusschen de Rivieren de Anthy en de Somme. Het Leger van Filips hadt zig, langs de linkerzyde van de eerste, dat van Henrik langs de regterzyde van de andere Riviere, nedergeslaagen. Doch 't kwam tot geenen Veldslag, gelyk men verwagt hadt (*u*): 't zy dat partyen, onkundig van elkanders kragten, hunne veiligheid niet hangen wilden aan de on-

(*s*) RAPIN *Tom.* VI. *p.* 141. HOOFT, I. *Boek*, *bl.* 15.
(*t*) Resol. Holl. 25 *Octob.* 1558. *bl.* 64.
(*u*) DANIEL *Tom.* VIII. *p.* 235. BOR I. *Boek*, *bl.* 12 [17].

onzekere uitkomst van een gevegt; 't zy dat de Vredehandeling, die onlangs begonnen was, elk hoopen deedt, dat men, zonder bloedstorting, tot een redelyk verdrag zou konnen geraaken. Filips II. 1558.

Doch Filips hadt nog eene byzondere reden, om den slag te schuwen, en naar Vrede te staan. Zyne Gemaalin Maria, Koningin van Engeland, overleedt op den zeventienden van Slagtmaand, en werdt opgevolgd, door *Elizabet*, haare Zuster van Vaders zyde, die den Hervormden Godsdienst beleedt. De Koning van Spanje vondt zig dus versteken van den naam en waardigheid van Koning van Engeland, en voorzag klaarlyk, dat hy, voortaan niet veel onderstand uit dit Ryk te wagten zou hebben. Hy werdt in deeze gedagten bevestigd, toen hy, kort na de dood zyner Gemaalinne, de Koningin, haare Zuster, heimelyk hebbende doen aanzoeken, om zig met hem in de Egt te begeeven, eerst uitstellend antwoord bekomen hadt, en eindelyk afgeweezen geworden was (v). Maria, Koningin van Engeland, sterft en wordt door Elizabet, haare Zuster, opgevolgd.

Met de eerste opening tot de Vredehandeling, die zeer heimelyk geschied was, hadt het zig, volgens de waarschynlykste berigten, op deeze wyze, toegedraagen. De Hertogin van Lotharingen, eene Dogter van Elizabet, Koninginne van Zweeden en Zuster van Karel den V, hadt zig, in de Lente deezes jaars, met verlof van Koning Henrik, uit de Nederlanden, begeven naar Pe- X. Heimelyke opening tot eene Vredehandeling.

(v) Rapin Tom. VI. p. 142, 149.

FILIPS III. 1558. Peronne, om haaren Zoon, Hertog Karel, die de Fransche zyde hieldt, te bezoeken, en by deeze gelegenheid, eenigen voorslag tot eene Vrede te doen. Ook wordt haar, in het verdrag, welk, in de Lente des volgenden jaars, gesloten werdt, de eer gegeven, dat zy, sedert eenen geruimen tyd, aan de Vrede gearbeid hadt. Doch zy en haar Zoon waren de eenigsten niet, die deeze heimelyke onderhandeling dreeven. Zy was verzeld van den Bisschop van Atrecht. De Kardinaal van Lotharingen hadt zig vervoegd by den jongen Hertog, zynen Neef: en deeze twee Kerkelyken hadden, thans, in de Nederlanden en in Frankryk, 't voornaamste deel aan 't bewind. Onder den schyn van een bezoek, tusschen de Hertoginne en haaren Zoon, vertoonde de Bisschop den Kardinaal in 't heimelyk „ hoe leed het den „ Koning van Spanje deedt, dat de twee „ magtigste Ryken van Europa elkanderen, „ door een' geduurigen oorlog, verzwak„ ten, daar men, met vereenigde kragten, „ de Turken, de oude vyanden der Chris„ tenheid, behoorde te keer te gaan: of, „ om nader by huis te blyven, de Ketters, „ nog erger vyanden der waare geloovigen „ dan de Turken, uit te rooijen. Deezen, „ vervolgde hy, verspreiden hun vergiftig „ zaad in de Nederlanden, zo wel als in „ Frankryk; terwyl de oorlog de Koningen „ belet, behoorlyk, tegen dit inkruipend „ verderf, te waaken. De Kardinaal, be„ sloot hy, zou dan zynen Koning eenen „ zonderlingen dienst doen, en zig zelven

De Bisschop van Atrecht legt op de uitrooying der Ketteren toe.

ee-

„ eenen eeuwigen roem verwerven, zo hy „ eene vaste Vrede tusschen de twee Ko- „ ningen wist te bewerken, op dat men, „ naderhand, met gemeen overleg, de „ Kettery, beide in Frankryk en in de Ne- „ derlanden, mogt konnen te onderbren- „ gen. Hy, Bisschop van Atrecht, wilde „ hem gaarne, tot bereiking van dit oog- „ merk, de hand leenen, mids men, niet „ dan door vertrouwde Persoonen, over „ zulk eene gewigtige zaak, handelde, en „ alles geheim hieldt." Men wil, dat de Kardinaal smaak in 's Bisschops voorslag kreeg, en dat 'er, van toen af, eene heimelyke onderhandeling tusschen hen beide, zo over de Vrede als over het uitrooijen der Ketterye, werdt aangevangen (*w*). FILIPS II. 1558.

Van de Vrede werdt ook, op last van Filips, bedektelyk, door den Prinse van Oranje, gehandeld met den Constabel van Frankryk en met den Maarschalk de S. André, die beide in den slag by S. Quintin, gevangen waren (*x*). En na dat men 't, met het beraamen der voorwaarden, zo verre gebragt hadt, dat de openbaare onderhandelingen konden begonnen worden, kwamen de wederzydsche Gemagtigden, in de Abtdye van Cercamp, in 't Graafschap S. Pol, in Artois, byeen. Omtrent het midden van Wynmaand, verscheenen hier, van de Spaansche zyde, Willem, Prins van Oranje, Ferdinand Alvares van Toledo, Hertog

De Vrede handeling wordt openlyk aangevangen.

(*w*) THUANUS *Libr*. XX. *p*. 610. *Libr*. XXII. *p*. 672. WALSINGHAM Memoir. *Lettr*. XCIX. *p*. 138.
(*x*) Apolog. van Willem I. *bl*. 76.

Filips III. 1558. tog van Alva, Ruy Gomes de Silva, Graaf van Melita, Anthoni Perenot, Bisschop van Atrecht, en Viglius van Zuichem van Ayta. Doch de laatste werdt, in Slagtmaand, door ziekte, genoodzaakt, naar Brussel te rug te keeren (y). Van den Franschen kant, kwamen 'er, de Kardinaal van Lotharingen, Anne van Mommeranci, Constabel van Frankryk, Jakob d'Albon de S. André, Maarschalk van Frankryk en Markgraaf van Fronsal, Jean de Morvillers, Bisschop van Orleans, en de Geheimschryver van Staat Claude d'Aubespine. De Koningin van Engeland zondt 'er ook drie Gemagtigden: en van wege den Hertoge van Savoye, verscheen 'er Thomas Langusco, Graaf van Stropiana. De Hertogin van Lotharingen en haar Zoon woonde de vredehandeling ook by. Men sloot, terstond, eenen stilstand van wapenen, voor veertien dagen, die naderhand nog tweemaal verlengd werdt (z). Midlerwyl, scheidden de Legers, en werden, gedeeltelyk, afgedankt. 't Gene 'er, tusschen Filips en Henrik, te vereffenen stondt, scheen, in de heimelyke onderhandelingen, reeds in zo verre geregeld te zyn, dat 'er maar twee voornaame zaaken overschooten, het wedergeeven van Calais, waarop Engeland sterk drong, en de herstelling des Hertogs van Savoye. Men handelde nog over 't eerste punt, toen de dood van Koninginne Maria, de Vredehandeling, voor eenigen tyd, deedt

(y) Viglii Vita N. LXIX. p. 32.
(z) Du Mont Corps Diplom. Tom. V. P. I. p. 34, 27, 27.

deedt ftaaken. De Gezanten kwamen, eerft in Sprokkelmaand des volgenden jaars, wederom byeen, te Chateau in Cambrefis. De Engelfchen flooten toen een afzonderlyk Verdrag met Koning Henrik, die zig verbondt, om Calais, binnen agt jaaren, wederom te zullen geeven, of zo hy dit weigerde, of, langer dan naar behooren, uitftelde, vyfhonderdduizend Kroonen aan Engeland te zullen voldoen, als eene boete voor het uitftel of de weigering; terwyl hy, 't zy de boete betaald ware of niet, evenwel gehoude zou zyn, Calais af te ftaan (2). Voorts kwam men overeen, dat de Hertog van Savoye herfteld zou worden, in de bezitting van het grootfte gedeelte zyner Erflanden, zul-

Filips III. 1559.

(2) De meefte Franfche en andere Schryvers, de Rapin Thoyras egter uitgenomen, hebben den inhoud van dit Verdrag kwalyk verhaald, meldende, dat het aan Henriks keur ftondt, of Calais te rug te geeven, of de boete te voldoen. Doch wy hebben de woorden van het Verdrag gevolgd, dat men volkomenft vindt, in het *Recueil de* Frederic Leonard, Tom. II. p. 527., en uit hem, by Du Mont *Corps Diplomat.* Tom. V. P. I. p. 31. doch dat egter, in de plaats, daar 't op aankomt, verfchilt van de anderszins zeer gebreklyke uitgaave, in de *Act. Publ. Angl.* Tom. VI. P. IV. p. 70., leezende Leonard *Qua quidem pœna petita, five non foluta*, in plaats van *Qua quidem pœna petita, five foluta fit, five non foluta.* Maar in de eerfte leezing, fchuilt eene blykbaare fchryf- of drukfeil. Wy konnen hier niet breeder zyn. Die de Engelfche Hiftorie kent, weet, van hoe veel belang dit Verdrag, federt, gerekend is. Wy merken alleenlyk aan, dat de Koning van Frankryk nimmer Calais te rug gegeven, noch de bepaalde boete betaald heeft, fchoon hy, volgens het Verdrag, in geval van uitftel van het eerfte, tot beide, of volgens het verhaal der meefte Hiftoriefchryveren, in allen geval, tot een van beide gehouden was.

Filips III. 1559.

zullende Koning Henrik, die regt voorwende op het gantsche Hertogdom, alleenlyk eenige Plaatsen blyven inhouden, tot dat het geschil, tusschen hem en den Hertog, in der minne, zou zyn afgedaan. Toen deeze twee zwaarigheden waren opgeligt, ontbrak 'er niets aan het sluiten van de Vrede tusschen Henrik en Filips, 't welk, op den derden van Grasmaand, geschiedde. „ De Koningen beloofden elkanderen, den Katholyken Godsdienst te zullen handhaaven", waardoor men, waarschynlyk, de uitrooijing der Ketteryen verstondt, die toen reeds bestemd schynt geweest te zyn. „ Ook zouden zy het houden eener algemeene Kerkvergaderinge helpen bevorderen. Wyders zouden de wederzydsche Onderdaanen, vreediglyk en vryelyk, met malkanderen konnen handelen, en de Plaatsen, die de een van den anderen gewonnen hadt, zou men elkanderen wederom moeten afstaan." De overige punten betroffen de Nederlanden niet; een alleen uitgenomen, waarby een Huwelyk werdt gesllooten tusschen Filips en Elizabet, Dogter van Koning Henrik (a). Ten zelfden dage, werden, by een byzonder Verdrag, verscheiden' Nederlandsche en andere Heeren, in 't bezit hunner verlooren' of onthouden' goederen, hersteld. Willem van Nassau bekwam, onder anderen, nu eerst zyn Prinsdom Oranje, waarvan hy, tot hiertoe, versteken geweest was (b).

Verdrag van Chateau in Cambresis.

Willem van Nassau hersteld in 't Prinsdom Oranje.

Hy,

(a) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* V. *P.* I. *p.* 34.
(b) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* V. *P.* I. *p.* 44.

Hy, de Hertog van Alva, de Hertog van Aarschot en de Graaf van Egmond trokken, kort hierna, als gyzelaars, naar Frankryk, daar zy bleeven, tot dat Filips, na Henrik, de genomen' Plaatsen geruimd hadt. En terwyl Oranje hier met den Koning in een gemeenzaam gesprek geraakt was, ontdekte hy, gevallig, den toeleg, om, met gemeen goedvinden, de Kettery te dempen, waarover Alva toen al handelde, schoon de Prins 'er nog niets van vernomen hadt. Hy heeft naderhand verklaard, dat hy, in dien tyd, reeds voornam, deezen aanslag tegen te gaan, en de Spanjaards, die denzelven stonden uit te voeren, ten lande uit te doen vertrekken (c).

Filips III. 1559. XI. Hy ontdekt den toeleg van Henrik en Filips tegen de Ketters.

De ondertrouw van Filips met Elizabet werdt, by volmagt, door den Hertog van Alva, van 's Konings wege, voltrokken. Doch de vreugde hierover werdt gestoord, door den ontydigen dood van Koning Henrik, die, door den Graave van Montgommeri, in een steekspel, by ongeluk, in 't regter oog gekwetst zynde, binnen weinige dagen, op den tienden van Hooimaand, aan de wonde, overleedt. Voor zynen dood, deedt hy het Huwelyk voltrekken van den Hertoge van Savoye met Margareet, zyne Zuster, welk ook te Chateau in Cambresis beslooten was (d). Zyn oudste Zoon, *François de II.* volgde hem op.

Huwelyk van Filips.

Omtrent deezen tyd, overleedt ook Ma-

De Stadhouder

xi-

(c) Apolog. van Willem I. *bl.* 77.
(d) Daniel *Tom.* VIII. *p.* 252, 253.

Filips III. 1559. Beveren sterft.

ximiliaan van Bourgondie, Heer van Beveren en Markgraaf van Veere en Vlissingen (*e*), die 't Stadhouderschap van Holland, Zeeland en Utrecht, sedert het jaar 1547, bekleedt hadt. Hy liet geene Kinderen na; doch zo zwaare schulden, dat zyn boedel met den voet gestooten, en aan de schuldeischers overgegeven werdt. Hoe 't met het Markgraafschap van Veere en Vlissingen afliep, zal, in 't vervolg deezer Historie, gemeld worden.

XII. Filips vordert wederom een' honderdsten en vyftigsten Penning.

Eer, in 't voorleeden jaar, de Vredehandeling met Frankryk, openlyk, begonnen was, hadt de Koning den algemeenen Staaten, in Oogstmaand, te Atrecht, beschreeven, wederom eenen honderdsten en eenen vyftigsten Penning doen afvorderen (*f*), of in plaatse derzelven, eene zekere somme gelds, benevens een' nieuwen Impost op 't Zout en den dubbelen Impost op de Wynen, voor vier jaaren. Doch de Staaten konden niet bewoogen worden, om 'er in te bewilligen; te minder nog, na dat de Vredehandeling in 't openbaar was aangevangen. De Koning schreef Brieven aan die van Holland, waarby hy zyn ongenoegen over hunne weigering te kennen gaf (*g*). Doch 't mogt niet baaten. De Staaten van Holland kwamen te noode, tot het bewilligen in belastingen, waardoor hun toeneemend vermogen ten Hove kenlyk worden moest, gelyk waren een honderdste en vyftigste Penning; of waar door

(*e*) Suffrid. Petri App. *ad* Bekam *p.* 190.
(*f*) Resol. Holl. 13 *Sept.* 1558. *bl.* 48.
(*g*) Resol. Holl. 1 *Febr.* 1559. *bl.* 9.

door de Koophandel en Visschery gedrukt werdt, gelyk, door een' Impost op de Wynen en het Zout, geschiedde. Zy bewoogen dan den Hertog van Savoye, door een geschenk van tienduizend guldens (*h*), om by den Koning te bewerken, dat dezelve zig, met eene bepaalde somme, in de plaats van 't geëischte, genoegen liet. Ook stondt Filips, eerlang, af van zynen eisch, mids hem tweehonderdenvyftigduizend guldens werden opgebragt, waarin de Staaten, in Grasmaand, schynen te hebben bewilligd (*i*). Doch ten zelfden tyde, deedt hy nog eene Bede van honderdenvyfentwintigduizend guldens; van de algemeene Staaten, daar benevens, vorderende voorbetaaling, op rekening van 't gene reeds ingewilligd was, ter somme van eenhonderdagtenvyftigduizend guldens. En zo dra hadden die van Holland in 't een en 't ander niet bewilligd (*k*), of Filips deedt hun, in Zomermaand, verzoeken, om vyftienduizend guldens jaarlyksche Renten voor hem te verzegelen, op dat hy, met de penningen, die hiervan komen zouden, een gedeelte der agterstallen aan 't Krygsvolk zou konnen afbetaalen. Doch ik vind niet, dat de Staaten hem hierin te wille geweest zyn, schoon 'er, nog tot in Wynmaand des jaars 1560, op werdt aangedrongen (*l*).

FILIPS III. 1559.

Staat 'er van af.

Filips was nu, vier jaaren agtereen, in de

XIII. Filips

(*h*) Resol. Holl. 18-22 *Febr.* 1559. *bl.* 23.
(*i*) Resol. Holl. 15 *April* 1559. *bl.* 45.
(*k*) Resol. Holl. 5 *May* 17 *Juny* 1559. *bl.* 57, 78.
(*l*) Resol. Holl. 17 *Juny* 1559. *bl.* 79. 12 *Octob.* 1560. *bl.* 90.

Pilips III. 1559. de Nederlanden geweest, zonder nog gelegenheid gehad te hebben, om naar Spanje over te steeken, en bezit te neemen van het Ryk, aan hem afgestaan; alwaar ook de toestand der zaaken van staat en oorloge beide zyne tegenwoordigheid vorderde. De oorlog met Frankryk hadt hem, tot hiertoe, belet, deeze reize te doen; doch de Vrede was zo dra niet getroffen, of hy besloot, zig gereed te maaken om de Nederlanden te verlaaten, na dat hy, vooraf, de vereischte orde op de Regeering zou hebben gesteld.

maakt zig gereed tot de reize naar Spanje.

Stelt orde op de Regeering der Nederlanden.

De Hertog van Savoye, door de Vrede en door zyn Huwelyk met de Zuster van Henrik den II, in staat gesteld zynde, om bezit te neemen van zyne meeste goederen, hadt zig ontslaagen van de Landvoogdye der Nederlanden: welke waardigheid, in de eerste plaats, door een Persoonaadje van genoegzaame agtbaarheid, moest worden vervuld. Het Stadhouderschap van Holland, Zeeland en Utrecht was ook open, door het afsterven van den Heere van Beveren. Ook stonden, thans, de Stadhouderschappen van verscheiden' andere Landen te begeeven (*m*). Daarenboven, moesten de drie Raaden van Regeeringe, de Raad van Staate, de geheime Raad en de Raad der Geldmiddelen, immers de eerste van de drie, van eenige nieuwe Leden worden voorzien. En zo veele gewigtige bezigheden vertraagden 's Konings vertrek eenige maanden.

Margareet, Her-

't Stuk der Opper-Landvoogdye werdt eerst

(*m*) Strada *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 32.

eerst afgedaan. 't Volk zou gaarne Oranje of Egmond verkooren hebben gezien tot deeze waardigheid. Doch Filips hadt geenen zin, om de Regeering des gantschen Lands te vertrouwen aan Heeren, die zo diep in 's volks gunst stonden. Ook zou de verheffing van eenen hunner de afgunst des anderen te zeer ontsteken hebben. Keizer Ferdinand zelf stondt naar deeze eer, voor zynen Zoon, den Aartshertog Maximiliaan. De Koning, die, om de afgunst en kuipery te beletten, zig verluiden liet, dat hy zynen eigen Zoon, Prins Karel, veelligt, tot Landvoogd zou aanstellen, scheen, eenen tyd lang, in twyfel te staan, tusschen twee Hertoginnen van Lotharingen en van Parma. De eerste was 's Konings Nigt, de tweede zyne bastaard Zuster. De Hertog van Alva en de Bisschop van Atrecht begunstigden de laatste. De Prins van Oranje en de Graaf van Egmond verklaarden zig voor de eerste. Men wil zelfs, dat Oranje, wiens Gemaalin, Anna van Buuren, in 't voorgaande jaar (3), overleeden was, na dat zy hem eenen Zoon en eene Dogter gebaard hadt, *Dorothea*, Dogter der Hertoginne van Lotharingen, ten Huwelyk verzogt hebbende, haare verheffing zogt te vorderen, om zyn verzoek te meer ingang te doen vinden, en zyn gezag, in de Nederlanden, te beter te vestigen (*n*). Doch Filips, bewoogen door Alva (*o*), verklaarde zig, eerlang, voor Mar-GA-

Filips II. 1559.

Hertogin van Parma, wordt Landvoogdes.

(*n*) Bentivoglio Verhaalb. II. *Boek*, I. *Hoofdst. bl.* 58.
(*o*) Burgund. *Libr.* I. *p.* 16, 17, 18.
(3) Den vierentwintigsten van Lentemaand 1558.

Filips III. 1559.

gareet, *Hertoginne van Parma*, die de Landvoogdy in Oogstmaand aanvaardde (*p*), en haaren Gemaal, den Hertog *Octavio Farneze*, die haar herwaards verzeld hadt, eerlang, naar Italie, liet te rug keeren.

De gewoonlyke drie Raaden worden haar toegevoegd.

Gelyk, onder de Regeering van Karel den V, reeds drie Raaden 't Land hadden helpen bestieren; zo bleeven deeze zelfde Raaden ook tegenwoordig in 't bewind: 't welk wy te noodiger agten aan te merken, om dat de meeste Nederlandsche Schryvers 't stuk zo verhaalen, als of deeze Raaden, of ten minsten de Raad van Staate, nu voor 't eerst werden opgeregt. De Raad van Staate, weleer gemagtigd, over zaaken van vrede en oorlog, en al wat de bescherming en veiligheid der Landen betrof, was, sedert dat Filips de Regeering aanvaard hadt, den klem des gezags kwyt geweest, welken de Koning geheellyk aan zig getrokken hadt. Nu herstelde hy deezen Raad op den ouden voet (*q*), benoemende, tot gewoonlyke Raaden, den Bisschop van Atrecht, den Prins van Oranje, den Graaf van Egmond, Filips van Stavele, Heere van Glaion, Karel, Baron van Barlaimont, President van den Raad der Geldmiddelen en Viglius van Zuichem van Aytta, President van den geheimen Raad. De Vliesridders, de Leden der twee andere Raaden en die van den grooten Raad te Mechelen, die in Regtzaaken met die van den geheimen Raad onderling verstand plagten te hou-

De Raad van Staate.

(*p*) Strada *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 50.
(*q*) Burgund. *Libr.* I. *p.* 22.

houden, kreegen, gelyk van ouds, ook wederom toegang tot den Raad van Staate, mids, vooraf, daartoe beschreeven zynde, door de Landvoogdesse (*r*). Oranje, die, te vooren, zyne Raadplaats hadt nedergelegd, om dat hem 't aanzien des Bisschops van Atrecht in den weg was, liet zig nu, niet dan met moeite, beweegen, om dezelve, op nieuws, te aanvaarden (*s*). Filips II. 1559.

De geheime Raad, die brieven van vrydom en vergiffenis verleende, en op wetten en burgerlyke orde opzigt hadt, en de Raad der Geldmiddelen, welken 't bewind over de Vorstelyke Domeinen en inkomsten was aanvertrouwd, waren, reeds te vooren, op eenen vasten voet, gebragt (*t*). De byzondere Landschappen werden, vervolgens, van Stadhouders voorzien. Lamoraal, Graaf van Egmond, werdt Stadhouder over Vlaanderen en Artois; Willem van Nassau, Prins van Oranje, over Holland, Zeeland, Utrecht, Westfriesland, Voorne en den Briele (4), waarby, in 't volgend jaar, het Graafschap van Bourgondie gevoegd werdt, hoewel hy, sedert, verklaard heeft, van dit laatste nimmer eenig voordeel te hebben getrokken (*u*). Joan van Ligne, Graaf van

De geheime Raad. De Raad der Geldmiddelen. Stadhouders over de byzondere Landschappen gesteld. Willem, Prins van Oranje, wordt Stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht.

(*r*) J. Hopperus Memorial des Troubl. *in* Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* II. *p.* 18.
(*s*) Verantw. *by* Bor Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 4.
(*t*) J. Hopperus Memorial des Troubl. *in* Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* II. *p.* 18.
(*u*) Apolog. *bl.* 72.
(4) Zyn Lastbrief was, in 't Fransch, opgesteld, en, den negenden van Oogstmaand deezes jaars 1559, gedagtekend. Zie *Repert. der Plak. van Holland*, bl. 94.

Filips II. 1559. van Aremberg, werdt Stadhouder over Friesland, Overyssel, Groningen en Lingen; Karel van Brimeu, Graaf van Megen, over Gelderland en Zutfen; Pieter Ernst, Graaf van Mansfeld, over Luxemburg; Joan, Graaf van Oostfriesland, over Limburg (v); Joan, Markgraaf van Bergen, over Henegouwen, Valenchyn en Chateau in Cambresis: hy werdt, in 't volgende jaar, ook Baljuw van Henegouwen, na 't afsterven van Jan van Lannoi, Heere van Molembais, die dit Ampt eerst bekleed hadt (w). Voorts werdt de Baron van Barlaimont, Stadhouder over Namen; Joan van Mommeranci, Heer van Courieres, over Ryssel, Douai en Orchies, en Floris van Mommeranci, Baron van Montigni en Broeder des Graaven van Hoorne, over Doornik en het Doorniksche. Alle deeze Heeren waren Ridders van 't Gulden-vlies, en hadden, elk in zyne Landstreek, niet slegts 't bewind over 't Krygsvolk en de burgerlyke Regeering; maar ook, nevens de Provinciaale Geregtshoven, over de oefeninge des Regts; behalven alleenlyk in Vlaanderen, alwaar de Stadhouder, geen zeggen in Regtzaaken te hebben plagt. Voorts werdt, over Brabant, alwaar de Landvoogdes zig ophieldt, geen byzondere Stadhouder gesteld, alzo 't bewind over dit Landschap, van ouds, aan de Opperlandvoogden plagt toevertrouwd te worden (x).

Som-

(v) Strada *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 32.
(w) Van der Haer Init. Tumult. *Libr.* I. *Cap.* V. *p.* 91.
(x) Hopperus *Livr.* I. *Ch.* I. *p.* 19.

Sommigen willen, dat de Prins van Oranje zig het Stadhouderschap over Vlaanderen hadt toegelegd: doch dat de Koning hem Holland, Zeeland en Utrecht, toen merkelyk minder van vermogen, liever hadt willen toevertrouwen (y). De Prins zelf heeft egter, naderhand, te kennen gegeven, dat hem het Stadhouderschap, zo wel als verscheiden' andere waardigheden, ingevolge der begeerte van Keizer Karel, is opgedraagen geworden (z). Zy, die, voor eenige jaaren, gaarne zouden hebben gezien, dat de vreemdelingen, in Holland, ook van het Stadhouderschap, zo wel als van andere Ampten, waren uitgeslooten geweest (*a*); namen egter genoegen in de verheffing van Oranje tot deeze waardigheid; alzo hy wel, te Dillenburg, in 't Graafschap Nassau, gebooren was; doch, van jongs op, in de Nederlanden verkeerd hadt; als Heer van Breda, eenige goederen in Holland bezat, en als Voogd over zynen jongen Zoon, *Filips Willem*, ook 't bewind hadt, over verscheiden' goederen in Holland en in Zeeland, deezen, door zyne Moeder, de Graavinne van Buuren, nagelaaten (*b*). 't Geslagt van Nassau hadt ook, te vooren, over Gelderland geregeerd, en zelfs de Keizerlyke Kroon gedraagen; al het welke te wege bragt, dat men zig met 's Prinsen Stadhouschap vereerd hieldt. Dat de aanhangers der nieu-

Filips II. 1559.

(*y*) *By* Hooft I. *Boek*, *bl.* 21.
(*z*) Apolog. *bl.* 72.
(*a*) V. *Deel*, *bl.* 429.
(*b*) Testam. d'Anne d'Egmont *dans le* Suppl. *au* Corps Diplom. *Tom.* III. *P.* I. *p.* 156.

Filips III. 1559. nieuwe Leere zig ook reeds iets goeds van 's Prinſen Regeering beloofd hebben, om dat zyn Vader, Graaf Willem van Naſſau, en zyne Broeders der Lutherſche Leere waren toegedaan, is ten hoogſten waarſchynlyk, onaangezien de Prins zelf openbaare belydenis deedt van den Roomſch-Katholyken Godsdienſt (*c*).

Het Stadhouderſchap van Gelderland en Zutfen was, eenen tyd lang, by voorraad, bekleed geweeſt, door den Graave van Hoorne (*d*), die 't gaarne hadt willen behouden. Doch de Biſſchop van Atrecht wiſt te wege te brengen, dat het den Graave van Megen werdt opgedraagen (*e*). Filips oordeelde, naar 't ſchynt, dat Hoorne zig, met de waardigheid van Admiraal der Nederlandſche zeemagt, waarin hy beveſtigd werdt, behoorde te vrede te houden.

Krygsmagt. De gewoonlyke Krygsmagt, die, in de Nederlanden, ſedert den tyd van Hertog Karel van Bourgondie, op de been gehouden was, beſtondt uit de *Benden van Ordonnantien*, welken Karel de V, in 't jaar 1547, op drieduizend paarden gebragt hadt (*f*). Doch zy waren thans niet voltallig (*g*). Filips poogde dezelven, voor zyn vertrek, op het voorig getal te brengen: maar 't gelukte

(*c*) Strada *Dec.* I. *Libr.* II. *p.* 90. *Libr.* III. *p.* 137. *Libr.* IV. *p.* 169.

(*d*) Verantw. van Hoorne *bl.* 7. *by* Bor Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 50.

(*e*) Burgund. *Libr.* I. *p.* 20. Van der Haer Init. Tumult. *Libr.* I. *Cap.* V. *p.* 90.

(*f*) Strada *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 34. Guicciard. Beſchr. der Nederl. *bl.* 41.

(*g*) Burgund. *Libr.* I. *p.* 19.

te niet. Hy verdeeldeze egter in veertien Benden, over welken de bovengenoemde Stadhouders, uitgenomen den Graave van Oostfriesland en den Heere van Courrieres; en daarenboven Filips van Croi, Hertog van Aarschot, Antoni van Lalaing, Graaf van Hoogstraaten, Maximiliaan de Hennin, Graaf van Bossu, Joan van Croi, Graaf van Roeux, en Henrik, Heer van Brederode, allen, behalven den laatsten, Ridders van 't Gulden-vlies, 't bevel hadden. Men plagt zig van deeze benden, in onverwagte toevallen, te bedienen (*h*). Voorts was 'er nog eenig Duitsch voetvolk in dienst, 't welk Filips gaarne betaald en afgedankt zag. Eenige benden Landzaaten gaf hy voor, in dienst te willen houden, mids de Staaten voor derzelver betaalinge zorgden. Een getal van drie- of vierduizend Spanjaarden, meest in 't voorleeden jaar (5), herwaards gevoerd, lag, daarenboven, op de grenzen in bezetting (*i*). Wat de Koning met dit Krygsvolk voorhadt, zullen wy terstond zien.

Filips III. 1559.

XIV. Oogmerken van Filips.

De Regeering dus op eenen geregelden voet gebragt zynde, was Filips bedagt om dezelve te doen dienen tot bevordering van zyne oogmerken, het verkrygen en handhaa-

(*h*) Strada *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 35. Meteren I. *Boek*, *f.* 24.
(*i*) Thuanus *Libr.* XXIII. *Tom.* I. *p.* 703. C. *Edit.* 1620.

(5) Uit eenen oorspronglyken Brief, den zesden van Oogstmaand des jaars 1558, uit Antwerpen, geschreeven, is my gebleeken, dat 'er, weinige dagen te vooren, tweeduizend Spanjaards, te schepe, uit Biskaaije, in Vlaanderen waren aangekomen.

FILIPS II. 1559. haaven van een onbepaald gezag over de Landzaaten, en het verdelgen der Ketterye, dat 'er den weg toe baanen moest. Hy pleegde over alles raad met den Bisschop van Atrecht, op wiens aanhouden, hy Paus Paulus den IV. sterk drong, tot het hervatten der Kerkvergadering van Trente, alwaar de nieuwe Leer veroordeeld, en eene nieuwe soort van Hervorming vastgesteld werdt. De besluiten deezer Kerkvergadering zogt hy, hier te lande, in te voeren, en tegen de Ketters te doen gelden. Doch om hierin te slaagen, was hy, sedert eenigen tyd, te raade geworden, 't getal der Bisschoppen in de Nederlanden te vermeerderen, en dezelven ook deel aan de Regeering en zitting in de Staatsvergaderingen te doen hebben. Franciskus Sonnius, van wien wy in 't voorgaande Boek hebben gewaagd, was, om dit werk te bevorderen, reeds, te vooren, naar Rome afgezonden (*k*). En op dat de Raad van Staate niets tegen 's Konings oogmerk zou konnen besluiten, hadt de Landvoogdes volmagt, om 't raadpleegen ter gewooner vergadering na te laaten, en alleen by zig zelve, met agterraad van den Bisschop van Atrecht, Barlaimont en Viglius besluit te neemen (*l*). Sommigen melden, dat Margareet alleen gehouden was, den Bisschop te hooren (*m*). Anderen, dat zy niet dan met de meerderheid van alle de Leden des Raads mogt besluiten (*n*). Doch ik maak, in

(*k*) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 22.
(*l*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 51.
(*m*) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 23.
(*n*) METEREN I. *Boek*, *f.* 24.

in dit geval, den meesten staat op 't gene ik uit *Strada* heb aangehaald, die van 't gene de Landvoogdes betrof, uit haare eigen' Papieren, beter dan iemant anders, schynt onderrigt geweest te zyn. Ook meldt hy, dat de agterraad met den Bisschop, Barlaimont en Viglius *Consulta* genoemd werdt. Door middel van deezen agterraad nu, kon Filips 't gezag des Raads van Staate tot zyne oogmerken doen dienen. FILIPS III. 1559.

De Bisschop van Atrecht voorzag egter wel, dat het uitrooijen der Ketteren en het handhaaven van een onbepaald gebied, niet zonder magt van Krygsvolk, dat den Koning genegen was, zou konnen geschieden. Hierom oordeelde hy, dat de drie- of vierduizend Spanjaarden, van welken wy boven gewaagd hebben, by voorraad, in 't Land gelaaten moesten worden, op dat men 'er zig, des noods, van zou konnen bedienen (*o*). En de Koning, dien hy 't voorsloeg, vondt 'er terstond smaak in, tevens nogtans besluitende, 't opperbevel over dit Krygsvolk Oranje en Egmond, welken by 't volk bemind waren; doch onder welken *Juliaan Romero* en *Joan de Mendoza*, Spanjaarden, bewind voeren zouden (*p*), aan te bieden; die 't egter grootmoedigiglyk van de hand weezen (*q*). Filips, desonaangezien, bevroedende, van hoe veel belang het voor hem ware, dat zyne Span-

Filips besluit de Spaansche Knegten in 't Land te doen blyven.

(*o*) Verantw. van Willem I. *by* BOR Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 5.
(*p*) J. B. DE TASSIS Comment. *Libr.* I. *in* Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* II. *p.* 133.
(*q*) HOOFT I. *Boek*, *bl.* 23. GROTII Annal. I. *p.* 23.

FILIPS II. 1559. Spanjaarden in de Nederlanden bleeven, was niet van zins dezelven te laaten vertrekken.

Misnoegen hier over. Doch eenige Heeren, ziende, dat men 't, met het aanhouden van 't vreemd Krygsvolk, toegelegd hadt, op het styven der zulken, die de Plakaaten tegen de Ketters, ten strengsten, wilden uitgevoerd hebben, poogden verscheiden' aanzienlyke Leden der byzondere Staaten te beweegen, om, by een ernstig verzoekschrift, op het vertrek der vreemde Knegten, aan te houden. De Prins van Oranje heeft, naderhand, verklaard, dat hy, omtrent deezen tyd, tot dien einde, voorbedagtelyk, uit Frankryk, was overgekomen (*r*). Ook was elk ingenomen tegen de vreemde Knegten, die, veelligt willens onbetaald gelaaten, op dat menze zo ligt niet zou konnen afdanken, terwyl men Landzaaten voldaan en afgedankt hadt, 't platte land niet alleen, maar zelfs sommige Steden, gelyk Diedenhoven en Marienburg, beroofd en ontvolkt hadden (*s*). Nog was 'er eene andere kommer ontstaan by veelen. Men was bedugt, dat de Raad van Staate, in welken, de Bisschop van Atrecht reeds ongaarne gezien werdt, nog met meer vreemdelingen mogt vervuld worden: alzo de Koning, dit wist men, den Graave van Feria eene Raadsplaats hadt toegezeid (*t*). Veel morrens rees hieruit onder 't gemeen, en in de byzondere Staatsvergaderingen, daar men

(*r*) Apolog. *bl.* 77.
(*s*) Remonst. au Roy *in de* Resol. van Holland 7 *Aug.* 1559. *bl.* 96.
(*t*) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 23.

men zig van eene Regeering, uit vreemdelingen bestaande, en die vreemd Krygsvolk op de hand hadt, niet dan onheil voor de Landen voorspellen kon. Filips was niet onkundig van 's volks ongenoegen: ook wil men, dat hy Oranje, als den voornaamsten aanstooker van 't zelve, in 't oog hadt (u); doch 't was thans geen tyd, om zig, hierover, in 't openbaar, gevoelig te toonen. Filips III. 1559.

XV. De Koning neemt afscheid van de algemeene Staaten, te Gend.

De zomer verliep vast, en de tyd van 's Konings vertrek naderde. Hy deedt, derhalve, de algemeene Staaten, tegen den zevenden van Oogstmaand, te Gend, beschryven, om afscheid van hun te neemen, en de Landvoogdy, plegtiglyk, aan Vrouwe Margareet op te draagen. Filips liet hier zeggen „ dat hy, genoodzaakt door den „ toestand der zaaken in Spanje, de Neder„ landen, daar hy, anders, uit loutere lief„ de tot de Landzaaten, zyne dagen zou „ wenschen te eindigen, eerlang, zou moe„ ten verlaaten; dat hy, de vrede met Frank„ ryk, niet zonder zwaare kosten, gedeel„ telyk door de Staaten opgebragt, gedeel„ telyk getrokken uit zyne andere Koning„ ryken en Staaten, gelukkiglyk getroffen „ hebbende, deeze Landen, met meer ge„ rustheid, verlaaten kon. Dat hyze nog„ tans, voor zyn vertrek, gaarne, van het „ noodeloos Krygsvolk, met naame van het „ Duitsch of Overlandsch, zou hebben wil„ len ontlasten; doch dat hy, tot hiertoe, „ de volkomen' afbetaaling van dit Krygs„ volk

(u) VAN DER HAER Init. Tumult. *Libr.* I. *Cap.* VII. *p.* 107.

FILIPS II. 1559. „ volk niet hadt konnen te wege brengen; „ onaangezien hy, ten deezen einde, nog „ onlangs, elfhonderdduizend guldens, in „ Wisselbrieven op Spanje, hadt opgebragt. „ Dat hy hierom een Regement Overlandsche „ Knegten, aan welk men veel gelds schul- „ dig was, hadt moeten overlaaten, 't welk „ hy begeerde, dat door de Staaten onderhou- „ den werdt, beloovende hy egter, daartoe, „ ware 't hem mogelyk, ook eenige pennin- „ gen uit Spanje te zullen overmaaken: en „ zelfs wederom herwaards te zullen komen, „ zo dra de nood zyne tegenwoordigheid „ vorderde." Voorts, werdt 'er bygevoegd, „ dat de Koning, om gewigtige redenen, „ de Opperlandvoogdy zynen Zoon, Prinse „ Karel, voor eerst, niet hebbende konnen „ afstaan; zyne Zuster, de Hertogin van „ Parma, met deeze zorg, belast hadt; die, „ in de Nederlanden gebooren en opgevoed „ zynde, de Nederlandsche taale sprak, en „ den Landen byzondere gunst toedroeg, „ waarom zy, behalven den eerbied en ge- „ hoorzaamheid, ook de liefde der Land- „ zaaten verdiende. Nog beval hy, dat men, „ aan zyne Zuster, gelyke agting en ge- „ hoorzaamheid als aan hem zou hebben te „ bewyzen." De aanspraak werdt besloo- ten, met eene ernstige vermaaning aan alle Leden der Regeeringe, van de Landvoog- desse af, tot de laage Overheid toe, om de Plakaaten, tegen de Ketters gemaakt en vernieuwd, ter uitvoeringe te brengen; al- zo verandering in den Godsdienst, veeltyds,

ver-

verandering in de Regeering voortbragt: waarby eene diergelyke vermaaning, tot handhaavinge des Regts, omtrent kleinen en grooten zonder onderscheid, gevoegd werdt (v). Filips II. 1559.

Ligtelyk bespeurde men, uit deeze Aanspraak, die, van wege de algemeene Staaten, naar vereisch van zaaken, beantwoord werdt, dat Filips niet van zins was, de Plakaaten tegen de Ketters te laaten slaapen. Ook was hy, onlangs, in persoon te Mechelen geweest, om den grooten Raad aldaar de zorg voor den ouden Godsdienst aan te beveelen (w). Doch terstond hierna, werdt hem, uit den naam der algemeene Staaten, een Vertoog, in 't Walsch, overgeleverd, welk hem overtuigen moest, dat men hem de middelen zogt af te snyden, waardoor hy de uitvoering der Plakaaten gemaklyk dagt te maaken, vreemd Krygsvolk, naamlyk, en vreemdelingen in de Regeering. 't Behelsde dit tweeledig verzoek: „ 1. dat 's „ Lands grenzen niet door vreemde Knegten, gelyk tegenwoordig, maar door Landzaaten bewaard, en dat de vreemden afgedankt, of elders gebruikt mogten worden. 2. dat het Land geregeerd worden „ mogt by den raad van Nederlanderen, niet „ van uitheemschen." 't Een en 't ander verzoek was met verscheiden' redenen bekleed. Onder anderen, klaagden de Staaten over den overlast van 't vreemd Krygsvolk, welk men

XVI. Vertoog der Staaten tegen 't vreemd Krygsvolk en vreemdelingen in de Regeering.

(v) Resol. Holl. 7 *Aug.* 1559. *bl.* 90. *Zie ook* BOR I. *Boek*, *bl.* 14 [19] *en* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 28.
(w) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 21. HOPPERUS *Livr.* I. *Ch.* II. *p.* 20.

Filips III. 1559.

men in dienst gehouden hadt, terwyl men Landzaaten hadt afgedankt (x). Bitter smaakte den Koning dit vertoog, en sommigen verhaalen, dat hy, terstond, toornig, uit de vergadering ging, bruskelyk vraagende, *of zy hem, die ook een Spanjaard was, mede het Land wilden doen ruimen?* zy voegen 'er by, dat de Hertog van Savoye, die toen nog niet vertrokken was, de Staaten, wegens dit Vertoog, als 's Konings Hoogheid te na komende, ernstelyk bestraft hadt (y). Doch deeze dingen hebben weinig schyn van waarheid, alzo de Koning nog niet geraaden vondt, zyne oogmerken dus openlyk te ontdekken. Men mag dit afneemen, uit zyn antwoord op 't vertoog der Staaten, welk hun, twee dagen laater, ter hand gesteld werdt, en van deezen inhoud was: „ Dat „ de Koning niet van zins was, vreemdelingen ter Regeeringe in te dringen, 't „ welk uit de aanstelling der Landvoogdesse blyken kon, terwyl ook het aanstellen „ der andere Leden van den Raad van Staate deedt zien, hoe vaderlyk hy voor de „ Landen zorgde. Dat het Spaansch voetvolk noodig in 't Land was, om het te „ beschermen, tegen onvoorziene beweegingen der nabuuren; dat men altyd eenigen overlast van Krygsvolk hadt, 't zy het „ inlandsch of vreemd ware, wanneer het „ niet betaald werdt; doch dat hy voor de „ betaaling der Spaansche Knegten, die maar drie-

's Konings Antwoord.

(x) Remonst. au Roy, *in de* Resol. van Holl. 7 *Aug.* 1559. *bl.* 96.

(y) Burgund. *Libr.* I. *p.* 29.

„ drieduizend sterk waren, van drie tot drie Filips II.
„ maanden, uit Spanje, zorg draagen zou; 1559.
„ dat men deeze Knegten kon gebruiken,
„ om zynen Zoon, Prins Karel, af te haa-
„ len, wanneer hy, in Spanje gekomen,
„ gelegenheid vinden mogt, om hem spoe-
„ dig herwaards te zenden; dat hyze gaar-
„ ne op de Vloot, die hem nu overvoeren
„ moest, zou hebben mede genomen, hadt
„ hy van de begeerte der Staaten eerder
„ kennis gehad; dat hy nu zyne genegen-
„ heid te hunwaards toonen wilde, met
„ hun te ontlasten van de soldy deezer Kneg-
„ ten, die nogtans dienden ter hunner be-
„ scherminge; dat hy niet voorhadt al het
„ inlandsch voetvolk af te danken, maar
„ twaalfhonderd man in dienst te houden,
„ ten laste van de Landen: dat hy, einde-
„ lyk, nimmer van zins was geweest, de
„ Spanjaarden langer dan zes of zeven maan-
„ den in 't Land te laaten; doch dat hyze
„ nu, om den Staaten genoegen te geeven,
„ binnen drie, of uiterlyk binnen vier maan-
„ den, zou doen vertrekken, mids de Staa-
„ ten zorg droegen voor de betaaling van 't
„ Krygsvolk, welk, in derzelver plaats,
„ tot bewaaringe der grenzen, zou moeten
„ worden aangenomen (z)." Met welk ant-
woord, de Staaten zig genoegen lieten.

Wy hebben 't een weinig omstandiger wil- len te boek stellen, om dat het, by niemant onzer Schryveren, te vinden is, alzo nie- mant

Aanmerkingen op het zelve.

(z) Reponce du Roy *in de* Resol. van Holl. 7 *Aug.* 1559. *bl.* 98.

Filips II. 1559. mant hunner, naar 't schynt, het oorsprongkelyke gezien hadt. Men merkt 'er klaarlyk uit, dat de Koning, door 't vertoog der Staaten, in verlegenheid gebragt was, en het niet voor de vuist beantwoorden durfde, om zyne oogmerken niet te zeer te ontdekken. Anders moest hy, op het verzoek der Staaten, om geene vreemdelingen in de Regeeringe te stellen, niet gezeid hebben, dat de Landvoogdes eene ingeboorne was; want de Stadhouders mogten wel vreemdelingen zyn: maar hy moest hebben getoond, dat hy geene mindere ampten aan vreemdelingen gegeven hadt, of dagt te geeven; doch hier zou hem de Bisschop van Atrecht in den weg gestaan hebben, die te Besançon in Bourgondie gebooren was (*a*): en Gomes Figueroa, Graaf van Feria, dien hy eene plaats in den Raad van Staate hadt toegedagt, schoon hy 'er, sedert, vermoedelyk bewoogen door 't vertoog der Staaten, van afgezien heeft (*b*). Nu antwoordt hy, blootelyk, dat, uit de aanstelling der verdere Leden der Regeeringe, zyne vaderlyke zorg voor de Landen bleek; 't welk niet te pas kwam. 't Gene hy, op het verzoek om het vertrek der Spanjaarden, antwoordt, heeft ook weinig om 't lyf; de belofte, om 'er, binnen drie of vier maanden, aan te voldoen, waartoe hy eindelyk komen moest, alleenlyk uitgenomen. Uit zyne aanbieding, om dit Krygsvolk te onderhouden, bespeurt men, hoe gaar-

(*a*) Strada *Dec.* I. *Libr.* II. *p.* 77.
(*b*) Burgund. *Libr.* I. *p.* 23.

gaarne hy het in 't Land zou hebben willen laaten. En de uitvlugt, dat hy het met zig op de Vloot zou genomen hebben, zo hy der Staaten begeerte eerder geweeten hadt, is blaauw genoeg, nademaal het niemant onbekend kon zyn, dat de Nederlanders altoos ongaarne vreemd Krygsvolk in 't Land zagen. Men merke egter, in 't voorbygaan, aan, dat, uit dit gedeelte van 's Konings antwoord, blykt, dat men het vertrek der Spanjaarden, in 't jaar 1556, nog niet verzogt hadt, gelyk sommigen schryven (c). Dit vertrek te verschuiven, tot dat Prins Karel, als Landvoogd, herwaards zou moeten komen, hadt ook geenen schyn: alzo de doorzigtigsten wel wisten, dat de Koning zynen Zoon de Landvoogdy nimmer zou opdraagen. Eindelyk, antwoordt de Koning ook kwalyk, op de aanmerking der Staaten, dat men de vreemdelingen eer dan de Landzaaten hadt behooren af te danken; want de vraag was hier niet, of men ook eenige Landzaaten in dienst houden zou; maar of 't geraaden ware, vreemdelingen in 't Land te houden, op eenen tyd, als men Landzaaten afdankte, en dus dikwils drong, om in dienst van vreemde Mogendheden over te gaan. Of de Bisschop van Atrecht dit antwoord voor den Koning hebbe opgesteld, is ons onbekend; maar niet, dat 'er weinige blyken van den geest en de schranderheid, die men hem toeschryft, in te bespeuren zyn.

Filips III. 1559.

Fi-

(c) *Zie* hier voor, *bl.* 25.

Filips II. 1559.

XVII. Filips vertrekt naar Spanje.

Filips, affcheid genomen hebbende van 's Lands Staaten, begaf zig van Gend naar Middelburg in Zeeland, om de reis naar Spanje aan te neemen. En hier ontving hy, kort voor zyn vertrek, door Sonnius, de blyde tyding, dat de Paus, in de opregting der nieuwe Bisdommen, bewilligd hadt (*d*). Toen ging hy te Vlissingen aan boord, verzeld van eenen pragtigen Hofstoet, en begeleid, door omtrent negentig Schepen (*e*). De Graaf van Hoorne geboodt over de Vloote, als Admiraal. *Karel de Tisnacq*, aangesteld tot 's Konings Raad in Spanje wegens de zaaken der Nederlanden, en twee Geheimschryvers, *Joost de Corteville* en *Paulus Phintsing*, deeden de reis derwaards, te gelyk met den Koning (*f*). Binnen veertien dagen (3), landde hy te Laredo in Biskaaije, na 't doorstaan van eenen zwaaren storm voor de haven, die de meeste schepen en 's Konings kostelykste Huisraad hadt doen vergaan. Men wil, dat Filips, aan land gekomen, betuigd zou hebben, dat hy geloofde, door de voorzienigheid, gespaard te zyn, om zyne magt, voortaan, te besteeden, tot het uitrooijen der Ketterye. Ook deedt hy, terstond na zyne aankomst, een groot getal van menschen, te Seville en te Valladolid, om 't geloof, ten vuure doemen. In Louwmaand des volgenden jaars, voltrok hy zyn Huwelyk met de Dogter van Henrik den II,

1560.

(*d*) Hopperus *Livr.* I. *Ch.* II. *p.* 21.
(*e*) Meteren I. *Boek*, *f.* 24 *vers.*
(*f*) Hopperus *Livr.* I. *Ch.* I. *p.* 19.

(3) Den agtsten van Herfstmaand.

II, Koning van Frankryk, die onlangs, in Spanje, gekomen was (g). FILIPS II. 1560.

Eer Filips uit de Nederlanden vertrok, hadden de algemeene Staaten bewilligd, in het onderhoud van tweeduizend paarden, tot beschermінge des Lands, willende zy hierin de Benden van Ordonnantien doen bestaan. Kort na zyn vertrek, werden zy, door de byzondere Stadhouders, gelyk die van Holland, door den Prinse van Oranje, aangemaand, om drieduizend, in de plaats van tweeduizend paarden, te onderhouden, die men, volgens 's Konings begeerte, in veertien benden verdeelen moest (h). Doch de Staaten van Holland weigerden, by herhaaling, hierop, eenig besluit te neemen, ten ware zy, nevens de algemeene Staaten, ten deezen einde, beschreeven werden (i): waartoe de Landvoogdes, bedugt voor nieuwe vertoogen, van wege de algemeene Staaten, geene genegenheid hadt (k). Ook verklaarde zy, sedert, dat het byeenroepen der algemeene Staaten met 's Konings begeerte streedt.

XVIII. Poogingen om de Benden van Ordonnantien voltallig te maaken.

Te gelyk met de tweeduizend paarden, die in geduurigen dienst zouden zyn, hadden de Staaten ook bewilligd, om zesduizend paarden, op waardgeld, te bekostigen. Men zogt hen, derhalve, te beweegen, om duizend paarden in vasten dienst te neemen, in de plaats van deezen zesduizend op waardgeld,

en om den Staaten nieuwen last van ander Krygsvolk op te dringen.

(g) Meteren I. *Boek*, *f.* 25.
(h) Resol. Holl. 7. *Septemb.* 1559. *bl.* 108.
(i) Resol. Holl. 9, 26 *April* 1560. *bl.* 33, 40.
(k) Resol. Holl. 20 *May* 1560. *bl.* 44.

Filips III. 1560. geld, en daarenboven, drieduizendtweehonderd voetknegten te onderhouden, die, in de plaats van de Spanjaards, op de grenzen, zouden worden gelegd (*l*). Die van Holland egter beweerden, dat het Land, uit de gewoonlyke Beden, moest worden beschermd, waartoe zy, voor dit jaar, honderdduizend guldens geschikt hadden, mids daarvan de gebruikelyke kwytscheldingen genietende (*m*). Doch de Landvoogdes nam hierin geen genoegen. En de Staaten, van hunnen kant, geenen zin tot eenige bewilliging hebbende, die 't Hof vorderde, voor dat de Spanjaards 't Land geruimd zouden hebben (*n*), gaven gedurig uitstellend antwoord, zig beroepende op de algemeene Staaten. 't Is ten hoogsten waarschynlyk, dat de Prins van Oranje in Holland, en de meeste Stadhouders, in de andere Landschappen, de voorstellen van 't Hof, met welken men, vermoedelyk, alleen het vinden van onderhoud voor de Spaansche Knegten zelven op 't oog hadt, niet dan flaauwlyk, zullen hebben aangedrongen. In Holland, stondt men egter, nog voor 't einde deezes jaars, der Landvoogdesse honderdduizend guldens jaarlyks, voor den tyd van drie jaaren, toe, die op de Schildtalen werden omgeslaagen (*o*).

XIX. 't Vertrek der Zo dra waren de vier maanden, binnen welken, het vertrek der Spanjaarden bestemd

(*l*) Resol. Holl. 9 *April* 1560. *bl.* 33.
(*m*) Resol. Holl. 11 *Septemb.* 1560. *bl.* 85.
(*n*) Strada *Dec.* I. *Libr.* III. *p.* 100. Thuanus *Libr.* XXVI. *p.* 790. A.
(*o*) Resol. Holl. 10 *Maart* 1561. *bl.* 14.

ſtemd was, niet verloopen, of men begon 'er, op nieuws, ernſtelyk op aan te houden. Doch de Landvoogdes verſchoof het, van tyd tot tyd, onder allerlei voorwendſels (*p*). Midlerwyl, werdt het Gemeen opgeruid, door onwaarſchynlyke uitſtrooiſels. Men verſpreidde, dat de Koning, verre van de Spanjaards te willen doen vertrekken, beſlooten hadt, nog agtduizend man van dien landaart en twintigduizend Waalen herwaards te zenden, om, met behulp deezer manſchap, de Inquiſitie hier in te voeren (*q*). Het gemor nam hierop toe, van dag tot dag. Men riep, dat de Koning zyn woord niet hieldt. De Staaten, ongetwyfeld aangezet door Oranje en andere Grooten, drongen de Landvoogdes, zonder ophouden; tot dat zy, geene uitvlugten meer konnende bedenken, eindelyk, den Bevelhebber over 't Spaanſch Krygsvolk laſt gaf, om zig, met de Knegten, naar den Briel (*r*) en naar Walcheren, te begeeven, terwyl de ſchepen klaar gemaakt werden, met welken zy moeſten worden overgevoerd. Doch met het uitruſten deezer ſchepen werdt wederom lang gedraald. Terwyl 't volk, en de Zeeuwen, inzonderheid, zo ongeduldig werden, dat zy geene hand ſlaan wilden aan de dyken, die dagelyks dreigden door te breeken; zeggende, dat zy liever het Land overſtroomd, dan langer, door de Spanjaards, kaal geſchooren wilden zien. De Landvoogdes,

Spaanſche Knegten wordt uitgeſteld.

(*p*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 97.
(*q*) Leeven van Willem I. I. *Deel*, *bl.* 195.
(*r*) Reſol. Holl. 13 *Decemb.* 1560. *bl.* 97.

Filips II. 1560. des, die last hadt, om hen hier te houden, overleide met den Bisschop van Atrecht, Barlaimont en Viglius, of menze niet wederom, uit Holland en Zeeland, zou konnen ontbieden, en in de Grenssteden in bezetting leggen. Doch Barlaimont en Viglius hielden dit ondoenlyk, alzo de Grenssteden, niet minder dan de anderen, tegen de Spanjaards, waren ingenomen; waarom zy oordeelden, dat men hen, zonder uitstel, moest doen vertrekken. De Bisschop gaf hier ook, schoon ongaarne, zyne stem toe. Ondertusschen hadt de Herfst eenen aanvang genomen. De Landvoogdes schreef, in Wynmaand, naar Spanje, om verlof, tot het afscheepen der Spanjaarden, die zy onmogelyk langer in 't Land wist te houden. De Koning beantwoordde deezen Brief eerst in Wintermaand, en zou veelligt nog langer gedraald hebben, zo hy, omtrent deezen tyd, geene tyding gekreegen hadt, dat de Vloot, door hem, naar Tripoli gezonden, om den zeeschuimer, *Dragut*, den oorlog aan te doen, veel volks verlooren hadt. Om dit verlies te boeten, ontboodt hy, eindelyk, de Spanjaards uit de Nederlanden (*s*). Zy gingen, in den aanvang des jaars 1561, en dus volle twaalf maanden laater dan de Koning beloofd hadt, van Vlissingen, onder zeil; na dat zy, geduurende den Winter, in 't Land van Voorne, alwaar vier vendelen, onder Juliaan Romero, gelegen hadden, en

doch volgt eindelyk.

(*s*) Strada *Dec.* I. *Libr.* III. *p.* 97-101. Meteren I. *Boek*, *f.* 24, 26 *verf.*

en in Walcheren, door de Staaten van Holland en Zeeland, van vuur en bier verzorgd geweest waren (t). FILIPS III. 1560.

De veranderingen in Engeland, alwaar Koningin Elizabet den Hervormden Godsdienst invoerde, hadden de vriendschap, tusschen Koning Filips en haar, tot zo verre doen verkoelen, dat hy haar de Ridderorde van den Koussenband wederom te rug zondt, en Paus *Pius den IV*, die Paulus den V, in 't laatst van 't jaar 1559, was opgevolgd, zogt te beweegen, om haar in den ban te doen. Ook weigerde hy de oude verbonden, die opzigt op de Nederlanden hadden, te vernieuwen (u). De Hollanders gevoelden haast de uitwerksels van dit misverstand, tusschen Filips en Elizabet. Hunne Koopvaardyschepen werden, door de Engelschen, bekommerd, hunne Haringbuizen en Vischschuiten, dagelyks, overvallen en beroofd. Ook deedt de Koningin dubbelen tol, te weeten, twaalf ponden sterlings, heffen van ieder *scherpelier* vellen en wolle, dat, uit Engeland, naar de Nederlanden, gevoerd werdt (v), waarby de Hollanders, onder anderen, zeer werden benadeeld.

XX. Ongenoegen met Engeland.

De Staaten van Holland, op den vyfden van Slagtmaand, hunnen Advokaat, Adriaan van der Goes, verlooren hebbende, traden terstond tot het opstellen van eene *Instructie* of Berigtschrift voor zynen Opvolger. Tot be-

Jakob van den Einde wordt Advokaat van Holland.

(t) Resol. Holl. 10, 13 *Decemb.* 1560. *bl.* 96, 97.
(u) RAPIN *Tom.* VI. *p.* 185, 186. METEREN I. *Boek*, *f.* 31.
(v) Resol. Holl. 30 *Decemb.* 1559. *bl.* 127. 5 *July*, 4, 10. *Sept.* 1560. *bl.* 62, 84, 87.

FILIPS III. 1560. bekleedinge van dit Ampt, dat langs hoe gewigtiger werdt, kwamen in aanmerking *Arnoud Coebel*, 's Lands Ontvanger, *Adriaan Sandelyn*, Pensionaris van Amsterdam, en *Jakob van den Einde*, Pensionaris van Delft. Doch de laatste, die, sedert eenigen tyd, in verscheiden' gewigtige zaaken, gebruikt was, werdt, met het zelve, vereerd. Des Advokaats wedde, die, tot hiertoe, maar vierhonderd ponden geweest was, werdt op agthonderd ponden verhoogd (*w*). Omtrent deezen tyd, werden de wedden der meeste Amptenaaren, hier te lande, merkelyk vermeerderd: 't welk men, voornaamlyk, aan den toevoer van goud en zilver uit Amerika, waardoor 't geld, hier, van tyd tot tyd, minder waardig werdt, en aan het verzwaaren der gemeene lasten moet toeschryven (*x*).

XXI. Opregting van nieuwe Bisdommen, in de Nederlanden.

Behalve het vertoeven van 't Spaansch Krygsvolk hier te lande, tegen 's Konings uitdruklyke belofte, hadt ook het opregten der nieuwe Bisdommen veel gemors verwekt, onder kleinen en grooten. Filips, die 'er, gelyk wy gemeld hebben, voor zyn vertrek van hier, tyding van gekreegen hadt, zogt het, nog eenigen tyd, bedekt te houden (*y*): doch het lekte spoediger uit, dan hy verwagt hadt. Vier Bisdommen waren 'er, tot hiertoe, maar in de Nederlanden geweest, van Kameryk, van Utrecht, van Atrecht en van Doornik; die allen afhingen van Aartsbisdommen, buiten 't gebied des Ko-

(*w*) Resol. Holl. 11 *Novemb.* 15 *Decemb.* 1560. *bl.* 92, 99.
(*x*) *Zie* IV. *Deel*, *bl.* 464.
(*y*) METEREN I. *Boek*, *f.* 29 *vers.*

MR. ADRIAAN VAN DER GOES.
Advokaat van Holland,
in 't jaar 1543, oud 38 jaaren.

[illegible] J.M.Quinkhard [illegible] Mr. Cs. van der Goes [illegible] Delft. [illegible] J.Houbraken [illegible]

IS. TIRION [illegible]

UNIV.
OF

Konings, in Frankryk en in Duitschland, gelegen. 's Bisdom van Utrecht stondt onder 't Aartsbisdom van Keulen, en de drie anderen onder 't Aartsbisdom van Reims. Filips hadt den Paus vertoond, dat de Nederlanden, vooral in deezen tyd, daar de nieuwe gezindheden alomme 't hoofd begonden op te steeken, en 't getal der Ingezetenen meer en meer aanwies, aan vier Bisschoppen te weinig hadden. Ook vondt hy wanvoeglyk, dat deeze Bisschoppen van Hoofdkerken buiten zyn gebied afhingen. Paulus de IV. hadt, derhalve, by eene Bulle van den twaalfden van Bloeimaand des jaars 1559, veertien nieuwe, by de vier oude Bisdommen, gevoegd, te weeten die van Mechelen, Antwerpen, Haarlem, Deventer, Leeuwaarden, Groningen, Middelburg, 's Hertogenbosch, Roermonde, Namen, S. Omer, Yperen, Gend en Brugge: en van deeze agttien Bisdommen werden Kameryk, Mechelen en Utrecht tot Aartsbisdommen verheeven. Voorts bepaalde de Paus de uitgestrektheid van ieder Stigt, en wees ieder' Bisschop, by voorraad, zeker jaargeld toe, tot dat hunne vaste inkomsten, door den Koning, geregeld zouden zyn. En men merkte op, dat het jaargeld van den Aartsbisschop van Mechelen op drieduizend Dukaaten gesteld was, daar den anderen Kerkvoogden maar vyftienhonderd Dukaaten waren toegelegd: waarvan men de reden niet bevroeden kon, voor dat men gezien hadt, dat dit Aartsbisdom aan den Bisschop van Atrecht was opgedraagen.

Filips II. 1560.

On-

FILIPS III. 1560. Onder het Aartsbisdom van KAMERYK, stonden de Bisdommen van *Atrecht*, *Doornik*, *S. Omer* en *Namen*: onder het Aartsbisdom van MECHELEN, de Bisdommen van *Antwerpen*, *Gend*, *Brugge*, *Yperen*, *'s Hertogenbosch* en *Roermonde*: onder het Aartsbisdom van UTRECHT, de Bisdommen van *Haarlem*, *Deventer*, *Leeuwaarden*, *Groningen* en *Middelburg*. Filips en zyne Opvolgers zouden regt van benoeming hebben tot de Aartsbisdommen van Mechelen en Utrecht, en tot alle de Bisdommen. Aan den Paus zou de aanstelling en bevestiging staan. Omtrent het Aartsbisdom van Kameryk, welk, als tot het Duitsche Ryk behoorende, scheen aangemerkt te worden, werdt niets bepaald (z). Doch Pius de IV, den Bisschop van Atrecht, sedert, tot Kardinaal verheeven hebbende, vondt geraaden, het Aartsbisdom van Mechelen, waarmede hy, op 's Konings benoeming, voorzien was, tot eersten zetel van gantsch Nederland te verklaaren, by eene Bulle van den elfden van Lentemaand des jaars 1560 (a). Midlerwyl, waren ook de andere zetels, op 's Konings begeeren, vervuld. Tot Bisschop van Antwerpen, werdt de Kanselier Filips Nigri aangesteld; in wiens plaats, eerlang, Franciskus Sonnius gekomen is. 't Bisdom van Gend was, zo sommigen schryven, eerst den President Viglius toegeschikt; doch werdt, sedert, aan *Kornelis Jansenius* opgedraa-

(z) MIRÆI Donat. Belg. *Libr.* I. *Cap.* CLVI. *p.* 472. *Tom.* I. Oper. Dipl. BOR I. *Boek*, *bl.* 17 [24].
(a) MIRÆUS *ubi supra Libr.* II. *Cap.* CXXXIX. *p.* 610.

draagen. Over 't Bisdom van Brugge, ſtondt eerſt *Petrus Curtius*, en na hem *Remigius Drutius*. Over 't Bisdom van Yperen, *Martinus Rithove*: over dat van 's Hertogenboſch, eerſt Franciskus Sonnius, en toen *Laurens Mets*. Over dat van Roermonde, *Willem Damaas Lindanus*, die naderhand ook Onder-Inquiſiteur werdt over Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht, Friesland, Groningen enz. (*b*). Naar het Bisdom van Kameryk, hadt, in den jaare 1556, en dus eer 't nog tot een Aartsbisdom verheeven was, Robert van Brederode, waarſchynlyk voor zynen Zoon, geſtaan; doch de Biſſchop van Atrecht, die nu den naam van *Kardinaal van Granvelle* aangenomen hadt, wiſt te wege te brengen, dat het *Maximiliaan van Bergen* werdt opgedraagen. *François Richardot* bekwam het Bisdom van Atrecht, dat, door de verhooging des Kardinaals, opengevallen was. Dat van Doornik viel *Karel van Croi* ten deel, dat van S. Omer *Gerard van Hamericourt*, dat van Namen *Antoni Havet*. Den Biſſchop van Utrecht, Georgius van Egmond, onlangs overleeden zynde, werdt FREDRIK SCHENK VAN TAUTENBURG tot Aartsbiſſchop verheeven (*c*). Onder hem, werden *Nikolaas a nova terra* of *van Nieuwland*, Abt der Abtdye van Egmond, Biſſchop van Haarlem; *Gillis van den Berge*, Biſſchop van Deventer; *Remigius Drutius*, en, na deszelfs verplaatſing naar Brugge, *Cunerus Petri* Bisſchop

FILIPS III. 1560.

(*b*) Repert. der Plak. *bl.* 112, 113.
(*c*) Catal. Præpoſ. S. Petri Ultraj. *in* Anal. Belg. *Tom.* III. *P.* I. *p.* 283.

Filips III. 1560. schop van Leeuwaarden; *Joannes Knyf* Minderbroeder, Bisschop van Groningen, en *Nikolaas a Castro*, Bisschop van Middelburg (*d*). De meeste Bullen, waarby Pius de IV. de uitgestrektheid deezer Bisdommen nader bepaalde, zyn nog voorhanden (*e*). Filips hadt, omtrent deezen tyd, ook eene Hoogeschool te Douai opgeregt, op dat zyne Nederlandsche Onderzaaten, die Walsch spraken, zig niet te Geneve, alwaar de Hervorming ingevoerd was, zouden behoeven te laaten onderwyzen. Pius de IV. hadt hem, ook hiertoe, verlof gegeven (*f*). Doch die van Leuven, voor 't verval hunner Hoogeschoole dugtende, waren zeer te onvrede, over deeze nieuwigheid (*g*).

Misnoegen over dezelve. Veel algemeener nogtans was het ongenoegen over de opregting der nieuwe Bisdommen. De oude Bisschoppen en de Kloosterlingen waren de gereedsten, die 'er over morden. De eersten zagen zig versteken van een groot gedeelte van hun geestelyk Regtsgebied, welk den nieuwen Kerkvoogden werdt toegevoegd. Ook stak den voornaamsten Abten in den krop, dat het getal der Leden van de Staatsvergaderingen vermeerderd werdt. Zy, en de Monniken klaagden, dat men hun hunne oude inkomsten benam, om met dezelven de nieuwe Bischop-

(*d*) Van der Haer de Init. Tumult. Belg. *Libr.* I. *Cap.* XI. *p.* 149. Bor I. *Boek*, *bl.* 19 [26]. Burgund. *Libr.* I. *p.* 33.

(*e*) *Apud* Miræum Oper. Diplom. *Tom.* I. *p.* 476, 618, 482. *Tom.* II. *p.* 790, 797, 903, 913, 1066, 1077, 1085, 1098, 1102, 1104, 1298.

(*f*) Bullam *Vide apud* Miræum *Tom.* I. *p.* 238.

(*g*) Burgund. *Libr.* I. *p.* 43.

ſchoppen te verryken (*i*). Men hadt, naamlyk, den Aartsbiſſchop van Mechelen, de ryke Abtdy van Affligem toegevoegd; de Abtdy van Egmond met het Bisdom van Haarlem; de Lieve-vrouwe Abtdy te Middelburg met het Bisdom aldaar vereenigd, en andere voornaame Abtdyen ook aan andere Bisdommen gehegt (*k*); waardoor verſcheiden' Kloosters merkelyk werden benadeeld. 't Gemeen begon ook te vreezen, dat zo groot een getal van Biſſchoppen de Inquiſitie ligter zou konnen doordryven, en de hand houden aan de uitvoering der ſtrenge Plakaaten. De Staaten van Holland ſtieten zig, insgelyks, aan deeze nieuwigheid (*l*). De Grooten gaven van alles de ſchuld aan den Kardinaal van Granvelle, die, zeide men, door het invoeren der nieuwe Biſſchoppen, allermeeſt zyne eigen grootheid gezogt hadt, en de Staaten, tegen regt, over 't opregten der nieuwe Bisdommen, niet hadt willen kennen (*m*). De Prins van Oranje was een der voornaamſte misnoegden (*n*), en ſchynt dit de reden, waarom de Koning hem, by eenen eigenhandigen Brief, in Sprokkelmaand des jaars 1561 geſchreeven (*o*), ernſtelyk vermaand heeft, om de invoering der nieuwe Biſſchoppen te helpen bevorderen.

FILIPS III. 1560.

1561.

Met

(*i*) Verantw. van Willem I. *by* BOR Auth. St. I. *Deel*, *bl.* 6.
(*k*) VAN DER HAER Init. Tumult. Belg. *Libr.* I. *Cap.* XI. *p.* 148.
(*l*) Reſol. Holl. 23 *Febr.* 1561. *bl.* 11.
(*m*) HOPPERUS *Livr.* I. *Ch.* III. *p.* 22, 23, 24.
(*n*) Verantw. van Willem I. *by* BOR Auth. St. I. *Deel*, *bl.* 6.
(*o*) *By* HOOFT, I. *Boek*, *bl.* 33.

Filips III. 1561.

Beden aan Holland.

Met den aanvang des jaars 1561, hadt de Landvoogdes verzogt, dat de driejaarige Bede van honderdduizend guldens, aan die van Holland gedaan, met zevenduizend ponden, jaarlyks, mogt verhoogd worden, en dat, daarenboven, nog zestigduizend ponden, in twee termynen, werden opgebragt; in welke laatste Bede, de Staaten spoedig bewilligden, met deeze verandering, egter, dat zy, in de plaats van zestigduizend ponden op te brengen, honderdduizend ponden, ten laste van den Koning, verzegelden. Doch in de eerste Bede, bewilligden zy niet voor Oogstmaand (*p*).

XXII. Ongenoegen tegen Granvelle.

Men begon, omtrent deezen tyd, een algemeen ongenoegen te bespeuren, tegen den Kardinaal van Granvelle, wiens Staatzugt eerst den Grooten, en toen ook 't gemeen in 't oog stak. Hy hadt 'er, reeds voor 's Konings vertrek, blyken van gegeven, weigerende den Raad van Staate by te woonen, om dat men, niet hem, maar Karel van Lalaing, by afwezigheid des Hertogs van Savoye, tot deszelfs Stedehouder, hadt aangesteld (*q*). Doch nu maakte het vertrouwen, welk de Landvoogdes in hem stelde, en de gunst, die de Koning hem toedroeg, hem hoe langer hoe trotser: 't welk oorzaak was, dat men hem openlyke tekenen van kleinagting begon te toonen. Toen hy zyne intreede in Mechelen deedt, was 'er niemant uit de Edelen en Grooten tegen-

(*p*) Resol. Holl. 9 *Maart* 12 *Aug.* 1561. *bl.* 17, 61.
(*q*) Strada *Dec.* I. *Libr.* III. *p.* 146.

genwoordig. Elk gaf voor, niet genoodigd te zyn, en Granvelle, dat hy 't niet gedaan hadt, om weigering te voorkomen (*r*). Oranje, wiens tweede Huwelyk met *Anna*, Dogter van Maurits, Keurvorst van Saxen, door Granvelle, was afgekeurd, om dat de Prinses der Luthersche Leere was toegedaan; betoonde hem ook, by verscheiden' gelegenheden, blyken van afkeer en wederwil (*s*). Hy beweerde, dat Granvelle zig, als Abt van Affligem, te groot een gezag, in Brabant, aanmaatigde, en de voorregten van 's Lands Edelen verkortte (*t*): waar tegen de Kardinaal den Prinse, op zyne beurt, verweet, dat deeze de Majesteit des Konings hoonde, door de uitsteekendheid, die hy zig, boven de andere Staaten van Brabant, toeschreef (*u*). Doch de staatzugt des Kardinaals, die 't oor der Landvoogdesse hadt, liep ook anderen Heeren in 't oog: onder welken 'er verscheiden' waren, welken hy byzondere oorzaak van ongenoegen gegeven hadt. Oranje verbondt zig, met eenigen van deezen, tegen den Kardinaal, onder anderen, met den Graave van Egmond, met wien hy, te vooren, niet volkomen eendragtig geweest was (*v*).

Filips III. 1561.

Oranje trouwt Anna van Saxen.

De nieuwe Bisschoppen namen vast bezit hunner Stoelen, op verscheiden' Plaatsen. Doch toen men aan 't aanslaan der Geestely-

XXIII. De nieuwe Bisschoppen neemen,

(*r*) Hopperus *Livr.* I. *Ch.* III. *p.* 24.
(*s*) Burgund. *Libr.* I. *p.* 32.
(*t*) Verantw. van Will. I. *by* Bor Auth. St. I. *Deel*, *bl.* 6.
(*u*) Viglii Vita *N.* LXXIV. *p.* 35.
(*v*) Burgund. *Libr.* I. *p.* 33.

Filips III. 1561.

op sommige Plaatsen, bezit hunner Stoelen. Op anderen, worden zy geweerd.

lyke goederen ging, vervoegden de Kloosters in Brabant zig, met een verzoekschrift, aan den Koning, waarin zy te kennen gaven, dat het vervreemden der Kloosterlyke inkomsten, met de voorregten der Abtdyen en het oogmerk der Stigteren, streedt. 't Verzoekschrift vondt geen' ingang. De Kloosterlingen moesten, eindelyk, het vervreemden hunner inkomsten, met eene jaarlyksche somme, ten behoeve der Bisschoppen, afkoopen. Evenwel poogde men, in Brabant, de Bisschoppen te weeren. Die van Antwerpen verkreegen uitstel, tot op 's Konings overkomst. Doch toen meenden eenige andere Steden ook vryheid te hebben, om de Bisschoppen buiten te houden, gelyk Roermonde, Deventer, Groningen en Leeuwaarden deeden (*w*). Mechelen en 's Hertogenbosch hadden hunne Kerkvoogden ingehaald. Zo deeden vervolgens ook Utrecht, Haarlem en Middelburg, zig voegende naar het voorbeeld der overige Steden, welker meesten haare Bisschoppen ontvingen (*x*).

De Rederykers bevorderen de Hervorming.

Doch onder 't gemeen vondt de Hervorming meer en meer ingang, onaangezien de vervolging om 't geloof, omtrent deezen tyd, heviger dan te vooren woedde. De Rederykers schroomden niet, in openbaare spelen van zinnen, of zedelyke Tooneelspelen, den volke de gebreken der Kerkelyken te vertoonen, en te gelyk de onredelykheid der vervolging, om zaaken van Godsdienst: al

(*w*) Bor I. *Boek*, *bl.* 19, 21 [27, 29].
(*x*) Hopperus *Livr.* I. *Ch.* V. *p.* 28. Boxhorn *op* Reigersb. I. *Deel*, *bl.* 155. Repert. der Plak. *bl.* 103.

al 't welk greetiglyk gehoord en geloofd werdt (y). De Grooten zagen niet ongaarne, dat de aanhang des Kardinaals, door zulke middelen, gezwakt werdt, en begunstigden, onder de hand of openlyk, de party der hervormden. Doch van wege 't Hof werdt, onder anderen in Holland, verbooden, eenige *Kamerspelen*, *Balladen*, *Liedekens*, *Commedien*, *Batementen*, *Refereynen*, waarin zaaken, den Godsdienst of de Geestelykheid betreffende, vervat waren, te verspreiden, te zingen of te speelen. Zelfs mogt men geene enkel zedelyke spelen in 't licht brengen, zonder verlof van den Pastoor of *Officier* (z). 't Volk kreunde zig egter luttel aan deeze bevelen. Te Doornik en te Valenchyn, hielden de Hervormden, omtrent deezen tyd, vergaderingen by nagt, met zingen van Psalmen. Te Valenchyn, raakten twee Predikanten in hegtenis, die, terwyl zy naar de strafplaats geleid werden, geweldiglyk uit de handen der Geregtsdienaaren werden verlost: welk bedryf eenigen, sedert, het leeven gekost heeft (*a*). Doch dit was slegts een voorspel van de opschuddingen, die naderhand ontstonden. Filips vermaande, op 't einde des jaars 1561, de Landvoogdesse schriftelyk, wegens eenige Persoonen, die hem in 't oog liepen. De President Viglius was, over den inhoud van dit schryven, zo getroffen, dat hy ernstelyk aanhieldt, om van zyn Ampt ontslaagen

FILIPS III. 1561.

't Wordt hun belet.

Beroerte te Valenchyn.

(y) Hooft I. *Boek*, *bl.* 36.
(z) Repert. der Plak. *bl.* 96.
(*a*) Burgund. *Libr.* I. *p.* 39.

Filips III. 1561. gen te worden. Doch de Koning deedt hem, door beloften en geschenken, van besluit veranderen (*b*). De Landvoogdes vondt, hierop, geraaden, den Heere van Montigni naar Spanje te zenden, om den Koning van den staat des Lands te onderregten, en hem tevens eenigen onderstand in geld te verzoeken. Hy keerde, in den aanvang des jaars 1562, te rug, met belofte van hulpe, zonder meer. Ook verspreidde hy, dat de Koning zig de Nederlandsche zaaken weinig aantrok, en hem ging na, dat hy den Kardinaal, in Spanje, zeer zwart hadt afgemaald (*c*).

Montigni naar Spanje gezonden.

1562.

Schimp-Livrei tegen Granvelle.

Het ongenoegen tegen deezen bleef steeds duuren. Men smaalde zelfs op hem, door eene schertsende Livrei, die, door den Graave van Egmond, uitgevonden was, en eerst in eene zotskap, den dienaaren op de mouw gestikt, bestondt; doch naderhand in een' bondel pylen veranderd werdt (*d*). De vrienden des Kardinaals stieten zig aan beide deeze zinnebeelden, houdende de zotskap te schimpen op des Kardinaals hoed, en den bondel pylen voor een teken van een eedgenootschap, ten zynen bederve, gesmeed. Doch de Edelen gaven voor, dat zy, met het laatste zinnebeeld, hunne vereeniging ten dienste des Konings wilden aanduiden (*e*).

De

(*b*) Viglii Vita *N.* LXXVI. *p.* 35.
(*c*) Viglii Vita *N.* LXXVIII. *p.* 37.
(*d*) Proces van Egmond *agt*, Le Clerc Nederl. Gesch. I. *Deel*, *bl.* 618, 619, 636.
(*e*) Strada *Dec.* I. *Libr.* IV. *p.* 149. *Zie ook* Verantw. van Hoorne, *bl.* 98. *by* Bor Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 62.

De beweegingen ter oorzaake van den Godsdienſt, ten deezen tyde, in Frankryk uitgeborſten, deeden de Landvoogdes duchten, voor diergelyke zwaarigheid in de Nederlanden. 't Getal der Hervormden was daar zo ſterk toegenomen, dat de Koninginne Moeder, *Katharina de Medicis*, die den klem der Regeeringe in handen hadt, oordeelde, eenen merkelyken ruggeſteun aan dezelven te zullen konnen hebben, tegen die van Guize, welken haare oogmerken dwarsboomden, en te gelyk ſterk yverden tegen de *Hugenooten*. Met deezen naam, verbaſterd van het Duitſch woord *Eedgenoſſen* of *Eedgenooten*, uit Zwitſerland herkomſtig (*f*), werden, ten deezen tyde, de Hervormden in Frankryk benoemd. De Hertog van Guize, zo ſtaatzugtig als de Koninginne Moeder, begon de beweegingen met den moord van Vaſſy, die de Hugenooten terſtond in de wapenen hielp, en aandreef, om Orleans, en naderhand Rouan te bemagtigen. Daarentegen werdt Oranje, Hoofdſtad van het Prinsdom van dien naam, alwaar de Hugenooten, de meeſten in getal zynde, de wapenen hadden opgevat, door *Fabricius Serbellon*, overvallen, bemagtigd, en met roof en moord vervuld (*g*). Guize, in 't begin des volgenden jaars, geduurende het beleg van Orleans, doorſchooten zynde, werdt de Vrede, tuſſchen Koning François en de Hugenooten, getroffen (*h*), by welke, hun vry-

Filips II. 1562.

XXIV. Binnenlandſche oorlog in Frankryk.

(*f*) Spon Hiſt. van Geneve, II. *Boek*, *bl.* 188.
(*g*) Thuanus *Libr.* XXXI. *p.* 134 & *ſeqq.*
(*h*) Thuanus *Libr.* XXXIV. *p.* 233, 238, 239.

Filips II. 1562. vryheid van Godsdienst werdt toegestaan, die de Prins van Oranje, sedert, ook aan alle de Ingezetenen van zyn Prinsdom, beide Onroomschen en Roomschen verleende (*i*): 't welk hier te liever gemeld zy, om dat voornaame Schryvers hebben aangetekend, dat hy den Godsdienst, in zyn gebied, onveranderd liet (*k*). Evenwel verzogt hy, wat laater, den Koning, door zynen Gezant, in Frankryk, de zaaken van zyn Prinsdom te willen vorderen; „ 't welk, zeide hy, geschaapen stondt verlooren te „ gaan, om dat hy 't, by 't heilig oud „ Roomsch geloof, hadt zoeken te bewaa- „ ren." Ook vindt men, dat de Koning beloofd heeft, aan zyn verzoek te zullen voldoen (*l*).

Filips steekt 'er zig in. Filips hadt zig ook gesteken, in den inlandschen Franschen oorlog, en den Koning van Frankryk drieduizend Knegten uit Italie toegeschikt. De Landvoogdes zogt 'er, op 's Konings last, tweeduizend Paarden, uit de Nederlanden by te voegen. Doch Oranje en Egmond stelden zig hiertegen, beweerende, dat het Paardenvolk, tot bescherming der Nederlanden, by der hand gehouden moest worden. Granvelle wist egter te wege te brengen, dat 'er, in plaats van manschap, eenig geld van hier naar Frankryk geschikt werdt (*m*). Uit Engeland hadden, daarentegen, de Hugenooten eenige

(*i*) *Voiez* Corps Diplom. *Tom.* V. *P.* I. *p.* 99.
(*k*) Grotii Annal. I. *p.* 17.
(*l*) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* I. *p.* 38. Hooft II. *Boek*, *bl.* 46.
(*m*) Strada *Dec.* I. *Libr.* III. *p.* 116, 117.

ge hulp gekreegen: 't welk Granvelle zo schynt verbitterd te hebben, dat hy, volgens sommiger verhaal (*n*), de Landvoogdes bewoog, den invoer der Engelsche Lakenen te verbieden. De Engelschen zouden hierop den stapel der Lakenen hebben overgebragt naar Embden, in Oostfriesland (*o*), tot merkelyk agterdeel der Nederlanderen, die, volgens sommiger aantekening, ten deezen tyde, wel twaalf millioenen jaarlyks met de Engelschen verhandelden, en aan Lakens alleen, meer dan vyf millioenen ontbooden. Uit naauwkeuriger Aantekeningen, is my egter gebleeken, dat de invoer der Engelsche Lakenen, in Holland, eerst in Bloeimaand des jaars 1564, na 't vertrek van Granvelle, en na 't verleggen van den Engelschen handel naar Embden (*p*), verbooden is geworden: op verzoek zelf van de Staaten van den Lande (*q*). Deezen bragten ook eerlang te wege, dat men, in 't byzyn van Gemagtigden van Haarlem en Amsterdam, te Brugge, met de Gemagtigden der Koninginne van Engeland in onderhandeling tradt (*r*): en hier werdt het *Groot-Commercie Traktaat* van den jaare 1496 vernieuwd, waardoor de handel op Engeland wederom op den voorigen voet werdt hersteld (*s*).

FILIPS III. 1562.

Staat van den Koophandel op Engeland.

De binnenlandsche Kryg duurde nog in Frankryk, toen de Landvoogdes, bedugt, dat

De Hertogin van Parma roept de

(*n*) RAPIN *Tom.* VI. *p.* 207.
(*o*) METEREN I. *Boek*, *f.* 31. *verf.*
(*p*) Repert. der Plak. *bl.* 117.
(*q*) Resol. Holl. 11 *July* 1564. *bl.* 39.
(*r*) Resol. Holl. 1 *May* 1565. *bl.* 3. 5 *Febr.* 1566. *bl.* 7.
(*s*) Repert. der Plak. *bl.* 120.

FILIPS II. 1562.

Vliesridders en Stadhouders famen.

dat de Hugenooten ook iets in de Nederlanden mogten willen onderneemen, de Vliesridders en Stadhouders, in Bloeimaand, te Brussel, byeen riep (*t*). Zy deedt hun, by monde van den President Viglius, 't gevaar des Lands voor oogen stellen, te gelyk met eenige middelen, om het te voorkomen: geevende den Heeren drie dagen tyds, om hunne bedenkingen, over 't een en 't ander, in te leveren.

Oranje houdt byzondere Byeenkomsten met de voornaamste Heeren.

Oranje, deeze gelegenheid willende waarneemen, om eenige verandering in de wyze van 's Lands Regeeringe te wege te brengen, ontboodt alle de Heeren, Granvelle en Viglius uitgenomen, ten zynen huize, hun voorhoudende „ *eerstelyk*, dat men „ gezamenlyk over 't voorstel der Landvoog- „ desse behoorde te oordeelen, en de onder- „ linge gedagten, ware 't mogelyk, tot een- „ paarigheid te brengen: *ten anderen*, dat men „ thans ook, over de algemeene Regeering „ des Lands, moest raadpleegen, loopende „ den Staat groot gevaar van zynen onder- „ gang, zo men geen waakend oog hieldt „ op het gedrag van eenige Staatsdienaa- „ ren." Elk begreep ligtelyk, dat hy 't op Granvelle gemunt hadt. Verscheiden Heeren bewilligden terstond in dit tweeledig voorstel. Doch anderen, met naame Barlaimont, Bossu, Jan, Graaf van Oostfriesland, en Courrieres merkten aan, dat de Landvoogdes hun niet gelast hadt, één gevoelen uit aller naam, maar elk zyn byzonder gevoelen in te brengen. Zy voegden 'er

(*t*) VIGLII Vita *N.* LXXVII. *p.* 36.

'er by, dat zy, als byzondere Stadhouders, geene kennis van 's Lands algemeene Regeering hadden, veel min eenige reden, om 'er over te klaagen: waarom zy niet konden goedvinden, deswege te raadpleegen. Hevig werdt hiertegen, van de andere zyde, getwist. Doch de gevoelens der Heeren bleeven verschillen. Ook antwoordde elk afzonderlyk, op het voorstel der Landvoogdesse. Doch 't is onnoodig, hier, breeder van deeze antwoorden te gewaagen, alzo 'er weinig of niets op besloten werdt (*u*). FILIPS III. 1562.

In Zomermaand, hieraan volgende, werden de algemeene Staaten, te Brussel, beschreeven. De Landvoogdes deedt hun hier verzoeken, dat zy, in aanmerking van de gevaaren, die de Landen toen nog uit Frankryk dreigden, hunnen Gemagtigden ten Hove last wilden geeven, om, by schielyken nood, te bewilligen in zekere somme, tot bescherminge der Landen, die voor Holland niet minder dan tweehonderdduizend ponden zou konnen zyn; doch niet zou behoeven te worden opgebragt, zo 't de nood niet vorderde. Men gaf voor, dat men zulk een' breeden last voor de Gemagtigden dienstig hieldt, om de zaaken met te meer spoed te konnen uitvoeren, gedoogende den staat derzelven dikwils niet, dat 'er vooraf verslag van gedaan werdt aan de byzondere gewesten (*v*). Doch de meeste Staaten, met naame die van Holland, dugtende, dat hun-

Voorstel der Landvoogdesse, waarin niet bewilligd wordt.

(*u*) HOPPERUS *Livr.* I. *Ch.* IV. *p.* 24. VIGLII Vita, *N.* LXXVI. *p.* 36.
(*v*) Resol. Holl. 5 *Aug.* 1562. *bl.* 90.

Filips III. 1562. hunne Gemagtigden ligtelyk konden worden overgehaald, om te bewilligen in het gene het Hof vorderde; vertrouwden hun zo breeden last niet: waarom de Landvoogdes, na verloop van eenige maanden, haar voorstel moest laaten vaaren (*w*).

Oranje, Egmond en Hoorne schryven aan den Koning, over Granvelle. 1563. Oranje gaf, ondertusschen, den toeleg niet op, om Granvelle den voet te ligten. Hy hieldt, van tyd tot tyd, byeenkomsten met zulken, die 't naast met hem eens waren. Men besloot hier, na ryp overleg, eenen uitvoerigen brief aan den Koning te laaten afgaan, die, dikwils herschreeven en veranderd, eindelyk, in deezen zin, ter nedergesteld werdt: „ Dat zy, lang gezweegen „ hebbende, zonder ondienst van zyne Majesteit, en zonder deeze Landen voor een „ onvermydbaar bederf bloot te stellen, niet „ langer verbergen konden, 't gene hun „ kwelde. Dat 'er een algemeen gevoelen „ heerschte, onder de Landzaaten, dat de „ gantsche klem der Regeeringe in handen van den Kardinaal Granvelle was; „ welk gevoelen de Koning niet zou konnen wegneemen, zo lang hy den Kardinaal in 't bewind liet: dat al 't volk misnoegd was, over deezen Staatsman, 't welk „ de oorzaak gerekend moest worden, waarom 's Konings zaaken hier niet voorspoediger gingen: dat zy, hierom, de vryheid namen van zyne Majesteit voor te „ houden, hoe betamelyk het ware, zynen „ voornaamsten Leenmannen en 't gantsche

(*w*) Resol. Holl. 15 *Decemb.* 1562. *bl.* 233.

„ ſche volk liever dan éénen Granvelle ge- Filips III.
„ noegen te geeven. Dat elk nogtans van 1563.
„ de Regeering der Landvoogdeſſe ten
„ hoogſten voldaan was. Dat zyne Maje-
„ ſteit niet moeſt waanen, dat het hun, die
„ dit ſchreeven, om meer gezags te doen wa-
„ re, alzo zy, op 't welbehaagen zyner Ma-
„ jeſteit, gaarne afſtand wilden doen van
„ hunne Plaatſen in den Raad van Staate.
„ Dat, wat den Godsdienſt betrof, zy den
„ Koning altoos de pligten van goede on-
„ derdaanen en Katholyke Leenmannen be-
„ wyzen zouden, oordeelende zy, dat men
„ 't den voornaamſten Heeren, den adel,
„ en anderen braaven luiden alleen te dan-
„ ken hadt, dat de Godsdienſt nog, in den
„ tegenwoordigen geruſten ſtaat, werdt ge-
„ oefend. Dat, waarlyk, het gemeene volk
„ reeds zeer beſmet was, en dat de leevens-
„ wyze en het gezag van den Kardinaal hier-
„ aan geen goed deedt." De Prins van O-
ranje en de Graaven van Egmond en Hoor-
ne, Leden des Raads van Staate, tekenden
deezen Brief alleen. De andere Heeren, die
't met hen eens waren, lieten 't na, op dat
zy, alleenlyk byzondere Stadhouders zyn-
de, niet zouden ſchynen, zig met de alge-
meene Lands-Regeeringe te willen bemoei-
jen. Hoorne was, onlangs, bekleed met
de waardigheid van Raadsheer van Staate,
uit Spanje te rug gekeerd. Na 't afvaardi-
gen deezes Briefs, toonden de drie Heeren
veele tekenen van ongenoegen, over de an-
deren, die zig niet tegen den Kardinaal had-
den willen verklaaren: 't welk van de kun-

FilipsIII. 1563.

digſten gehouden werdt, voor het beginſel eener naderende beroerte, die hier het zelfde ſpoor, als de jongſte beweeging in Frankryk, ſcheen te zullen houden (*x*).

XXVI. De Kardinaal houdt zig fier.

Granvelle, niet onbewuſt van 't onweêr, dat hem dreigde, vondt egter, verblind door de eer, die de Landvoogdes hem aandeedt, ongeraaden, zeil te minderen. Hy maatigde zig het bewind aan, over de begeeving der voornaamſte Ampten, waarover de Landvoogdes, ſomtyds, ook Barlaimont en Viglius; doch nimmer Oranje, Egmond en den Admiraal gewoon was te hooren. Dus wiſt hy zig vrienden te maaken; waartoe den drie Heeren naauwlyks gelegenheid overſchoot. 't Ongenoegen borſt, eerlang, openlyk uit, en ſchroomden de Heeren niet te zeggen „ dat het nimmer 's Konings meening geweeſt was, 't bewind der Regeeringe te laaten in de handen van een' eenigen vreemdeling, verzeld van twee anderen, en met uitſluiting van hun; dat het regt en de billykheid en de oude Landsgewoonten, in tegendeel, 't beſtier van den ſtaat en de geldmiddelen, en het opperbewind over de Regtsoefening geſteld hadden in de handen der voornaamſte Heeren en Edelen, gezamenlyk: zo als men, met egte ſtukken en voorbeelden, bewyzen kon, wordende, oudtyds, de openbaare Verbonden en Handveſten, niet ſlegts door den Vorſt, maar ook door de voornaamſte Edelen, getekend." Wyders maak-

De Heeren vaaren tegen hem uit.

Zy maa-

(*x*) Hopperus *Livr.* I, *Ch.* IV. *p.* 26?

maakten de drie Heeren hun werk, om aanhang onder de Edelen, en zelfs onder de vrienden van Granvelle, te winnen. Veelen vielen hun toe. Sommigen, om dat zy, voorlang, gemeenzaamlyk met hen verkeerd hadden, of van hun afhingen: anderen, om dat zy 'er hun eigen voordeel, of vryheid van Godsdienst mede beoogden: en anderen, om dat zy het weeren des Kardinaals noodig hielden, ter bevordering van den dienst Gods en des Konings. 't Volk zelf werdt, meer en meer, ingenomen tegen Granvelle, die voor staatzugtig, gierig en wellustig befaamd werdt, en wien naging, dat hy de Inquisitie zogt in te voeren, door het invoeren der nieuwe Bisschoppen (y), en de Nederlanders slaaven te maaken eener Regeeringe van Spanjaarden. Men riedt Granvelle, omtrent deezen tyd, dat hy den Heeren eenige voldoening zou tragten te geeven, en daardoor hunne gunst wederom winnen. Doch anderen dreeven, dat de Heeren het niet alleen op den Kardinaal en de nieuwe Bisschoppen gelaaden; maar daarenboven, eene geheele verandering van de Regeering en van den Godsdienst in den zin hadden (z), waarom zy oordeelden, dat 'er, met toegeeven, niet te winnen zou zyn.

FILIPS III. 1563. Zy maken aanhang.

De Koning, den Brief der Heeren ontvangen hebbende, draalde eenen geruimen tyd, eer hy besluiten kon, over een antwoord, dat 'er op paste. Eindelyk, schreef hy, in Zomermaand, „ dat

's Konings Antwoord aan de drie Heeren.

(y) Verantw. van Willem I. *by* BOR Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 6.

(z) HOPPERUS *Livr.* I. *Ch.* I. *p.* 30.

FILIPS III. 1563. „ dat hy zig verzekerd hieldt van den yver der „ Heeren tot zynen dienſt: dat hy voorhadt, „ eerlang, zelf herwaards te komen, om den „ ſtaat der zaaken te onderzoeken; doch „ dat hy, midlerwyl, gaarne zien zou, dat „ een hunner naar Spanje kwame, om hem „ van alles byzonderlyker te onderregten; „ alzo de Brief ſlegts algemeene beſchuldi„ gingen inhieldt, en het 's Konings ge„ woonte niet was, iemant zyner dienaa„ ren, zonder behoorlyke kenniſſe van 't „ gene men ten zynen laſte hadt, te verſtoo„ ten." De Heeren toonden zig, op 't ontvangen van deezen Brief, zeer misnoegd. Zy vonden 't ten hoogſten vreemd, dat hun eene reis naar Spanje gevergd werdt, om eenen enkelen man te beſchuldigen. Na 't houden van verſcheiden' byzondere byeenkomſten, in welken ook andere Edelen tegenwoordig waren, beſlootenze dér Landvoogdeſſe ſchriftelyk te vertoonen „ dat zy, met „ de voornaamſte Heeren en byzondere „ Stadhouders, over den ſtaat van 's Lands „ zaaken, geraadpleegd hebbende, dezelven „ vonden geheel anders geſteld dan de dienſt „ zyner Majeſteit en de behoudenis der Lan„ den vorderde; zo ter oorzaake van 's volks „ ongehoorzaamheid, onder voorwendſel „ van eenige nieuwe en ſchadelyke gevoe„ lens in den Godsdienſt, als uit hoofde van „ de agterſtallen, die 't Land aan 't Krygs„ volk ſchuldig was; van den ſlegten ſtaat der „ geldmiddelen, en van 't verval der Grens„ veſtingen, dat ſchier onherſtelbaar gere„ kend mogt worden. Dat zy bedugt wa-

Zy blyven uit den Raad van Staate.

„ ren, dat 's Lands Ingezetenen, buiten 's Lands, bekommerd zouden worden, om 's Konings ſchulden. Dat 'er geen ander middel ſcheen, om uit deeze zwaarigheden gered te worden, dan het vergaderen der algemeene Staaten; doch dat zy, hierop, niet verder durfden dringen, na dat haare Hoogheid hun verklaard hadt, dat de Koning zulks uitdruklyk hadt verbooden. Dat zy nogtans ligtelyk beſpeuren konden, dat dit verbod alleenlyk ontſtaan was, uit het mistrouwen, tuſſchen den Koning, de Staaten en eenige Leden derzelven, verwekt, door zulken, die 's Konings dienſt en 's Lands welvaart weinig ter herte namen, en zelven geene middelen ter hand ſloegen, om de verwarde zaaken te redden. Dat zy, hierom, haare Hoogheid ootmoediglyk ſmeekten, niet te willen misduiden, dat zy, zo lang de Koning geene andere orde ſtelde op de Regeering, zig uit den Raad van Staate hielden, en de ſchaduw, welke zy daar, vier jaaren herwaards, vertoond hadden, verdwynen deeden: zonder dat zy egter begeerden nalaatig te zyn, in het voldoen aan hunnen byzonderen pligt, en aan alles, wat haare Hoogheid hun zou gelieven te beveelen" (*a*).

Filips II. 1563.

Na 't inleveren van dit Vertoog, bleeven Oranje, Egmond en Hoorne uit den Raad van Staate. Ook zondenze 'er, in Hooimaand, een afſchrift van aan den Koning, wiens Brief

en ſchryven andermaal aan den Koning.

(*a*) Hopperus *Livr.* I. *Ch.* VI. *p.* 32-34.

Filips II. 1563. Brief zy, op deezen zin, beantwoordden: „ Roemende zyne Majesteit, dat hy geenen „ zyner dienaaren, zonder oorzaake, ver- „ stooten wilde, merkten zy aan, dat het „ gene zy, tegen den Kardinaal, inbrag- „ ten, niet tot zyne bezwaaringe strekte, „ maar veeleer, om hem te doen ontheffen „ van eenen last, die hem weinig voegde, „ en dien hy niet langer zou konnen draa- „ gen, zonder veel ongemak en beroerte „ te veroorzaaken. Dat zy zig, in geene „ byzonderheden, hem betreffende, had- „ den ingelaaten, om dat de verwarring „ en het misnoegen in den Staat genoeg „ konden doen zien, van hoe weinig dienst „ zyne tegenwoordigheid, agting en bewind „ hier te lande zyn konden. Dat zy zig eg- „ ter niet als zyne beschuldigers voordoen, „ noch eenig pleit tegen hem aanvangen „ wilden; maar als trouwe vassalen den Ko- „ ning alleenlyk kennis geeven van 't gene „ 'er omging, meenende zy, dat hun aan- „ ziens genoeg overschoot, om hierin ge- „ loof te verdienen. Zy voegden 'er by, dat „ niet slegts een hunner, maar liever zy „ allen drie, op 's Konings bevel, naar Span- „ je verreisd zouden zyn, indien de staat der „ zaaken en de dienst zyner Majesteit hun „ afzyn hadt konnen gedoogen, in eenen „ tyd, dat de nabuuren zelven, van alle „ zyden, op listige aanslagen, bedagt schee- „ nen. Ten besluite, smeekten zy, dat de „ Koning hunnen schriften het zelfde geloof „ wilde geeven, welk zy hoopten, dat hy „ hunnen woorden niet zou willen weige-

ge-

„ ren, en dat hy de eenvoudigheid van hun „ schryven ten goede wilde duiden, alzo zy „ van natuure geene groote redenaars, „ maar meer in wel doen dan wel zeggen „ bedreeven waren; gelyk luiden van hun„ nen staat ook best betaamde (*b*)." FILIPS III. 1563.

XXVII. Egmond schryft afzonderlyk.

De Graaf van Egmond, wien de Koning eenen vriendelyken Brief geschreeven hadt, om hem van de zyde der andere Heeren af te troonen, waartoe ook de Landvoogdes herhaalde pogingen deedt, antwoordde, op gelyken voet, als hy, met Oranje en Hoorne, te samen, gedaan hadt: duidelyk toonende, dat hy zig, nergens door, zou laaten beweegen, om de party, die hy gekoozen hadt, te verlaaten (*c*).

Granvelle wordt vinnig beschimpt.

't Misnoegen tegen Granvelle wist zig langer niet te maatigen. Men stak hem, openlyk, eene spotprint in de hand, in welke hy zelf vertoond werdt, zittende te broeijen op een deel eyeren, daar Bisschoppen uit kwamen, terwyl hem een duivel boven 't hoofd zweefde, met dit byschrift, *Hic est filius meus, ipsum audite* „ Deez is „ myn zoon, hoort hem (*d*)." Zelfs liep 'er een gerugt, dat zeker Bourgondier, *Villet* genoemd, op zyn leeven ging (*e*): 't welk, veelligt, zo weinig grond hadt, als een ander, ten zelfden tyde verspreid, dat Granvelle een' aanslag gesmeed hadt, om eenen der drie Heeren van kant te helpen (*f*).

Doch

(*b*) HOPPERUS *Livr.* I. *Ch.* IV. *p.* 34.
(*c*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* III. *p.* 143, 144.
(*d*) HOOFT II. *Boek*, *bl.* 42.
(*e*) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 54.
(*f*) HOPPERUS *Livr.* I. *Ch.* VI. *p.* 35.

FILIPS III. 1563.

Doch zulke gerugten bewyzen, ten minsten, tot welk eene hoogte de partyschap gesteegen moet zyn, daar men elkanderen, tot diergelyke onderneemingen, bekwaam oordeelt. Oranje, Egmond en Hoorne, die, door hun schryven, en door het verlaaten van den Raad van Staate, alomme, voor hoofden van hun, die zig tegen Granvelle verklaard hadden, bekend geworden waren, spaarden geene moeite, om aanhang te winnen. De Markgraaf van Bergen, de Baron van Montigni, de Graaven van Hoogstraaten en Megen, de Heer van Brederode en andere voornaame Edelen hielden hunne zyde. Men stelde een Verbondschrift op, dat getekend en plegtiglyk bezwooren werdt. De inhoud wordt nergens gemeld. Doch men houdt voor zeker, dat 'er niets in vervat was, welk met den dienst des Konings, of het belang van den Roomschen Godsdienst geloofd werdt te stryden (g). Veele aanzienlyke Heeren weigerden 'er egter in te treeden, met naame de Hertog van Aarschot, de Graaf van Aremberg, en de Heeren van Barlaimont, Courrieres en Hachicourt: die, nevens eenige anderen, zig noch voor de eene noch voor de andere zyde verklaaren wilden. Omtrent deezen tyd, schynen de aanhangers der drie Heeren zig eerst aan het draagen van eenen bondel pylen te hebben doen kennen, in plaats van de zotskap of het Kardinaals hoofd, zo als anderen spreeken, waarmede zy hunne dienaars te vooren hadden laaten pronken. Het draagen van zulk een zigtbaar teken van partyschap

Medestanders der drie Heeren.

Hun Verbond.

(g) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 53.

ſchap ſtelde Granvelle dagelyks bloot voor den ſchimp der menigte (*h*): waartoe nog ſloeg, dat de algemeene Staaten, in Wintermaand, beſchreeven, om de jongſte driejaarige Bede, voor nog drie jaaren, in te willigen (*i*), tot onderhoud van 't gewoonlyk Krygsvolk (4), volſtrektelyk weigerden, eenig voorſtel aan te hooren, daar de Kardinaal tegenwoordig zou zyn. Ook hieldt hy zig toen te Mechelen, daar hy was, zo lang op, tot dat de Staaten wederom geſcheiden waren (*k*). Die van Holland bewilligden egter, niet voor Hooimaand des volgenden jaars, in de gedaane Bede (*l*).

FILIPS III. 1563.

De Staaten weigeren te vergaderen, daar Granvelle tegenwoordig is.

De Landvoogdes, den haat tegen Granvelle van alle zyden ziende toeneemen, begon, eindelyk, ook bedagt te zyn, om zig van hem te ontſlaan. Sommigen willen, dat de meeſterſchap des Kardinaals haar, al ſedert eenigen tyd, verveeld hadt: anderen, dat zy vreesde, te zullen deelen, in het misnoegen, welk hy zig op den hals hadt gehaald, zo zy hem langer de hand boven 't hoofd hieldt (*m*): en wederom anderen, dat zy waarlyk begaan was, met het gevaar, welk Granvelle dreigde (*n*). Doch wat hier van zyn moge, zy beſloot, in Oogſtmaand, haaren Geheimſchryver, *Thomas Armenteros*, naar

XXVIII. De Landvoogdes beſluit zig van den Kardinaal te ontſlaan.

(*h*) HOPPERUS *Livr.* I. *Ch.* VI. *p.* 35, 36.
(*i*) Reſol. Holl. 4 *Decemb.* 1563. *bl.* 40.
(*k*) VIGLII Vita *N.* LXXXII. *p.* 38.
(*l*) Reſol. Holl. 12 *July* 1564. *bl.* 38.
(*m*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* III. *p.* 144.
(*n*) VIGLII Vita *N.* LXXXI. *p.* 38.

(4) 't Blykt, hieruit, dat men de algemeene Staaten, ten deezen tyde, nog wel op Beden; ſchoon tot geene andere einden, heeft willen beſchryven.

Filips III. 1563. naar Spanje af te vaardigen, met last, om den Koning een wydluftig vertoog te doen van de klagten der voornaamste Heeren, over den Kardinaal, en van het antwoord, welk 'er de Landvoogdes op gegeven hadt. Hierby moest hy voegen „ dat de Kardinaal niet veilig in 't Land was; alzo Egmond de Landvoogdes, onlangs, verklaard hadt, dat men 't hem danken moest, dat Granvelle nog leefde; doch dat hy deeze zorg, voortaan, haarer Hoogheid overliet, aan welke hy betuigen moest, dat de Kardinaal geen uur zyns leevens zeker was." Ten besluite, moest Armenteros den Koning te bedenken geeven, of 't niet geraaden ware, Granvelle van 't bewind der Regeeringe te ontslaan (o). Men heeft geloofd, dat de Kardinaal zelf om zyn ontslag by den Koning heeft aangehouden (p). Doch anderen melden, dat hy, omtrent deezen tyd, zeer veele moeite heeft aangewend, om zig met Oranje en Egmond te verzoenen, biedende hy aan, hun in alles te willen te gemoet gaan, en zelfs op de knieën om vergiffenis verzoeken, indien hy hun iet misdaan hadt (q). 't Welk naauwlyks met zyne aanhouding om ontslag overeen te brengen is, ten ware het merkelyk vroeger geheurd mogt zyn. De meesten meenen, dat de schimp, voor welken hy bloot stondt, en 't gevaar, dat hem dreigde, hem waarlyk kleinmoedig gemaakt en doen zwigten

(o) Strada Dec. I. Libr. III. p. 145.
(p) Viglii Vita N. LXXXI. p. 38.
(q) Reyd I. Boek, bl. 2.

ten heeft (*r*). Armenteros, zynen last volbragt hebbende, keerde, eerst in Sprokkelmaand des jaars 1564, te Brussel, te rug. Hy bragt Brieven mede aan de drie Heeren, behelzende 's Konings begeeren „ dat „ zy hunne plaatsen in den Raad van Staa- „ te wederom zouden inneemen, nevens „ verklaaring, dat hy, over de zaak des „ Kardinaals, wien zy nog niets byzon- „ ders te last gelegd hadden, zyne gedagten „ nader zou laaten gaan (*s*)." Doch Armenteros hadt ook heimelyk bevel of verlof voor Granvelle, om, onder zeker voorwendsel, de landen te ruimen. Men wil, dat hy gaarne naar Spanje zou zyn vertrokken, en dat de Hertog van Alva den Koning ook zou hebben geraaden, hem ten Hove te ontbieden. Doch Armenteros zou dit hebben tegengegaan, den Koning vertoonende, dat de verwarringen in de Nederlanden niet zouden weg te neemen zyn, zo de Kardinaal in Spanje kwam, alzo 's Konings bevelen altoos aangemerkt zouden worden, als door hem vergiftigd: 't welk dezelven minder ingang zou doen vinden: waarop de Koning besloten zou hebben, hem naar Bourgondie, zyn Vaderland, te doen vertrekken (*t*). Zeker is 't, dat Granvelle, terstond na de terugkomst van Armenteros, 't gerugt liet loopen, dat hy, binnen kort, naar Bourgondie zou verreizen,

Filips III. 1564.

De Koning geeft hem bevel om te vertrekken.

(*r*) Burgund. *Libr.* I. *p.* 54. Hopperus *Livr.* I. *Ch.* VI. *p.* 36.
(*s*) Hopperus *Livr.* I. *Ch.* VI. *p.* 36.
(*t*) Strada *Dec.* I. *Libr.* IV. *p.* 153.

FILIPS III. 1564. zen, om zyne Moeder te bezoeken. Ook vertrok hy, verzeld van den *Heere van Chantonai*, zynen Broeder, die lang, als 's Konings Gezant, in Frankryk, geweest, en nu herwaards gekeerd was, op den dertienden van Lentemaand, uit Brussel, en verliet deeze Landen (*u*). Hy hieldt zig, by de twee jaaren, op, in Bourgondie; doch alzo hy zig, van daar, nog te veel moeide met de Nederlandsche zaaken, bragt de Landvoogdes te wege, dat de Koning hem naar Rome deedt verhuizen. Vanhier ontboodt hem Filips, in 't jaar 1575, naar Madrid, alwaar hy, tot aan zynen dood, die in 't jaar 1586 voorviel, in het hoogste aanzien, geleefd heeft (*v*).

Hy verlaat de Nederlanden.

XXIX. Zyne Afbeelding.

Zodanig een lot hadt Antoni Perenot, Kardinaal van Granvelle en Aartsbisschop van Mechelen; wiens Grootvader, naar men zeide, een Smid te Nozerois, in Bourgondie, geweest was. Zyn Vader, Nikolaas, werdt, van Klerk, Prokureur in 't Parlement van Dole, en eerlang Geheimschryver van Vrouwe Margareet van Savoye, Landvoogdesse der Nederlanden. Wy hebben hem, in 't voorig gedeelte deezer Historie, als Raad van Keizer Karel den V, in verscheiden' gewigtige zaaken, zien gebruiken. Aanzienlyke schatten, in 's Keizers dienst, hebbende verzameld, kogt hy de Heerlykheid van Granvelle in 't Graafschap Bourgondie, of 't Fran-

(*u*) HOPPERUS *Livr.* I. *Ch.* VI. *p.* 36. VIGLII Vita *N.* LXXXIII. *p.* 38.
(*v*) STRADA *Dec* I. *Libr.* IV. *p.* 156.

Franche Comté, naar welke, hy zig sedert noemen liet. Hy wist zynen Zoon, Anthoni, al vroeg, tot Bisschop van Atrecht, te doen verkiezen (*w*), en verwierf hem de gunst des Keizers, die hem Filips, op zyn vertrek uit de Nederlanden, ernstelyk aanbeval. Zyne schranderheid in Staatszaaken, bedreevenheid in taalen, vaardigheid in 't raadgeeven, schoon hy dit meer schriftelyk dan mondeling plagt te doen, wordt van veelen hemelhoog geroemd (*x*). Doch de meeste Nederlanders hielden hem voor gierig en staatzugtig. Zelfs ging hem na, dat hy den Koning aangezet hadt, om zig, door den Paus te doen ontslaan van den eed, op 't handhaaven van 's volks voorregten, by 't aanvaarden der Regeeringe, gedaan (*y*). Zeker genoeg is 't, dat hy 's Konings oogmerk, om een onbepaald gebied te voeren over de Nederlanden, uit al zyn vermogen, bevorderd heeft (*z*), ten welken einde, hy de Edelen en Raaden, die 't niet met hem eens waren, buiten bewind zogt te houden. Hevig dreef hy de vervolging om den Godsdienst, waarom hy by de Hervormden zeer in den haat raakte, rekenende sommigen hem waardig, gehangen of gesteenigd te worden (*a*). Kortom, hy besteedde zyne bekwaamheden alleen, om 't gezag zyns Meesters hier in top te vyzelen; wiens gunst hy hier-

FILIPS III.
1564.

(*w*) METEREN I. *Boek*, *f.* 30 *verf.*
(*x*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* II. *p.* 77 & *seqq.*
(*y*) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 59. Verantw. van Willem I. *by* BOR Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 5, 6.
(*z*) BENTIVOGLIO Nederl. Hist. *bl.* 19, 20.
(*a*) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 52.

FILIPS III. 1564. hierom, tot het einde zyns leevens, behieldt. Doch alzo 't Volk en de Grooten niet dan nadeel hadden van deeze zyne bekwaamheden; werden zyne gebreken ligter opgemerkt, vinniger veroordeeld en schamperer ten toon gesteld.

VADERLANDSCHE
HISTORIE.
TWEE-ENTWINTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Oranje, Egmond en Hoorne keeren weder in den Raad. Hunne inzigten.* II. *De vervolging neemt af. Oranje zoekt vryheid van Godsdienst, en verandering in de Raaden van Regeeringe.* III. *Egmond wordt naar Spanje gezonden, tegen den zin der Kardinaalsgezinden. Oogmerk deezer reize.* IV. *Verslag zyner verrigtingen. 's Konings strengheid.* V. *Handeling met eenige Godgeleerden in den Raad van Staate. Oranje keurt hun gevoelen over 't Ketterstraffen af.* VI. *De Kerkvergadering van Trente wordt aangenomen.* VII. *Onlusten te Amsterdam.* VIII. *'s Konings oordeel over den raad der Godgeleerden. Misnoegen der drie Heeren. Merkwaardig zeggen van Oranje.* IX. *Verandering in de Raaden van Regeeringe.* X. *Verbond der Edelen. Eerste en voornaamste tekenaars van het zelve. Toeleg op Antwerpen.* XI. *Schimpschriften gestrooid. Belydenis der Gereformeerden.* XII. *Oranje en Hoorne verlaaten het Hof. Egmond blyft. Byeenkomst der Edelen, te Hoogstraaten.* XIII. *Raadpleegingen der Landvoogdesse. Gerugten van werving, tot voorstand der Inquisitie.* XIV. *Brederode le-*

levert het Verzoekschrift der Edelen over. Inhoud van het zelve. Antwoord der Landvoogdesse. XV. *Nieuw verzoek der Edelen. Tweede Antwoord der Landvoogdesse. De Edelen scheiden.* XVI. *Oorsprong van den naam van* Geuzen. *Hunne tekens.* XVII. *Verzoek der Staaten van Holland. Egmond en Viglius keuren 't af.* XVIII. *Bergen en Montigni worden naar Spanje gezonden. Filips verbiedt het vergaderen der algemeene Staaten.* XIX. *Ontwerp eener* Moderatie *of Maatiging der Plakaaten. Handeling van Bergen en Montigni.* XX. *Aanvang der openbaare Preeke, in Walsch-Vlaanderen, buiten Antwerpen, en in Holland, by Hoorn, by Haarlem, by Alkmaar, by Amsterdam en elders.* XXI. *Raadpleegingen in Spanje.* XXII. *'s Konings orde op 't stuk der Plakaaten, Inquisitie en algemeene vergiffenis.* XXIII. *Vergadering der Edelen te S. Truyen. De Landvoogdes krygt verlof, om zig te wapenen.* XXIV. *Beeldstorming, in Vlaanderen, Brabant, Zeeland, Holland en andere gewesten.* XXV. *De Landvoogdes sluit een verdrag met de Edelen.* XXVI. *De Beeldstormers gestraft. Oranje, Egmond en Hoorne beschuldigd. Oproer te Amsterdam.* XXVII. *Brieven van Alava. Dagvaart der Edelen, te Dendermonde.* XXVIII. *Oranje komt te Utrecht en in Holland. Weigert een geschenk van de Staaten. Schryft over den staat des Lands.* XXIX. *Verzoekschrift der Gereformeerden. 's Konings schryven aan de Landvoogdesse.* XXX. *Schadelyke gevolgen der Beeldstorminge. Doornik en Valenchyn verzekerd. Oranje en anderen zyn op hunne hoede. De Edelen werven. Nieuwe eed.*

XXXI.

XXXI. Brederode neemt 's Hertogenbosch in. Loert op Utrecht. Komt te Amsterdam. Beroerte aldaar. XXXII. *Handel van Megen in Gelderland en van Aremberg in Friesland.* XXXIII. *Oranje wykt naar Duitschland. Hoorne en Hoogstraaten vlugten, insgelyks. De Graaf van Bossu wordt, by voorraad, Stadhouder van Holland.* XXXIV. *De Preek wordt gestaakt. Brederode vlugt en sterft. De Batenburgen en anderen worden gevangen. Deerlyk verval van 't Bondgenootschap der Edelen.*

FILIPS III. 1564.

I. Vreugde over 't vertrek van Granvelle.

'T VErtrek van Granvelle verwekte in allen, die zig aan zyne heerschzugt gestooten hadden, met naame in Oranje, Egmond en Hoorne, eene uitgelaaten vreugde. De Landvoogdes zelve was 'er mede in haaren schik, zig verbeeldende, dat zy nu eerst van de voogdyschap, onder welke de Koning haar gesteld hadt, ontslaagen zou zyn, en uit eigen hoofde konnen regeeren (a). Zy liet, terstond, den drie Heeren aanzeggen, datze nu wederom in den Raad hadden te keeren, om haar, gelyk voorheen, in 't stuk der Regeeringe, de behulpzaame hand te bieden. De Heeren deeden 't ook, op haar sterk aanhouden, met verklaaring nogtans, dat zy 'er niet toe verbonden wilden zyn, indien de Kardinaal wederom te rug komen mogt, gelyk men zig hadt laaten verluiden, dat, binnen drie maanden, te wagten was. Voorts gaven zy den Ko-

Oranje, Egmond en Hoorne keeren weder in den Raad.

(a) Viglii Vita N. LXXXIV. p. 38.

Filips II. 1564.

Koning kennis van hunne wederkeering in den Raad, hem te gelyk ernſtige belofte doende van getrouwheid en dienſtvaardigheid. Oranje verzogt den Koning, by eenen byzonderen Brief, het oor niet te willen leenen aan zulken, die zyne opregtheid ten onregte zogten verdagt te maaken: waarop Filips antwoordde, dat hy niets ten zynen nadeele vernomen hadt, en hem voor eenen getrouwen dienaar hieldt.

Hunne vlyt in 't waarneemen der zaaken van Regeeringe.

De Heeren, de zorg der Regeeringe wederom aanvaard hebbende, ſtelden 'er zig met zo veel vlyt naar, dat zy, dikwils, geheele dagen ten Hove bezig waren, om al wat hun voorkwam ſpoedig en wel af te doen. Ook hielden zy, in 't eerſt, goed verſtand met de Leden van den geheimen Raad en van den Raad der Geldmiddelen, behalve met Barlaimont (*b*), dien zy, te vergeefs, poogden over te haalen, om zig, nevens hen, tegen de Inquiſitie, te verklaaren (*c*). De Afgevaardigden der Staaten en goede Steden werden ook vriendelyk van hun bejegend, byzonderlyk van Oranje en Egmond, die dezelven, dikwils, ter maaltyd onthaalden, hun de hand biedende, in het bevorderen hunner zaaken ten Hove (*d*).

Hun toeleg, ten deezen tyde.

Door zulke en diergelyke middelen, maakten de Heeren zig vrienden, onder de Edelen en de Gemeente. Men heeft hun, naderhand, beſchuldigd, dat zy tegenwoordig reeds beoogd zouden hebben, de gantſche Re-

(*b*) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* I. *p.* 37, 38.
(*c*) Viglii Vita *N.* LXXXVII. *p.* 40.
(*d*) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* I. *p.* 37.

Regeering te veranderen, den Koning te verſteeken van 't oppergebied over de Nederlanden, en hetzelve onderling te verdeelen (e). Doch 't is ten hoogſten onwaarſchynlyk, dat zy, in deezen tyd, zulke verregaande oogmerken zouden hebben gehad. Onpartydiger berigten leeren ons ook, dat zy niets hoogers bedoelden, dan de vervolging om den Godsdienſt te doen ophouden, en elk, binnens huis, vryheid van geweeten te doen toeſtaan: nog zogtenze, eenige verbetering in 't ſtuk der regtspleeginge en in de behandeling der geldmiddelen te wege te brengen (f). Hiertoe nu hadden zy, voor eerſt, de vriendſchap noodig van de Leden des geheimen Raads en des Raads der geldmiddelen, aan welken de zorg voor 's Konings Plakaaten en de handeling van 's Konings penningen was toevertrouwd. Hiertoe konden hun, ten anderen, ook de Leden der byzondere Staaten, edelen en onedelen, van dienſt zyn, konnende zy, door deezen, ten Hove, op vryheid van Godsdienſt en herſtelling van andere misbruiken, doen aandringen.

Filips II. 1564.

Doch in de twee Raaden, ſlaagden zy niet naar genoegen. Barlaimont en Viglius en eenige anderen, die men *Kardinaalsgezinden* noemde, dwarsboomden hun geduuriglyk. Oranje zogt, hierom, omtrent deezen tyd, op aanraading van zynen Broeder, Graave *Lodewyk van Naſſau*, eenige nieuwe Leden in den

Zy worden, door de Kardinaalsgezinden, gedwarsboomd.

(e) Proces van Egmond. *bl.* 618, 619.
(f) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* III. *p.* 41.

Filips III. 1564. den geheimen Raad te doen aanneemen, die zynen aanhang aldaar zouden konnen styven. Men wil, dat hy, hiertoe, byzonderlyk, *Franciskus Balduinus*, en veelligt ook *Georgius Cassander* hadt uitgekipt: mannen beide van gemaatigde gevoelens in 't stuk van den Godsdienst, en zelfs niet vreemd van eenige hervorming. Doch deeze toeleg haperde (g). 't Gezag der drie Heeren, of liever dat des Raads van Staate, waarvan zy Leden waren, nam egter toe, hand over hand. De Landvoogdes gedoogde, dat verscheiden' zaaken, die, voorheen, in den geheimen Raad en in den Raad der geldmiddelen, waren afgedaan, nu voor den Raad van Staate werden gebragt. Ook vervoegde men zig, eerlang, met verzoekschriften, niet meer aan de Landvoogdesse; maar elk, die iets ten Hove te vorderen hadt, moest het doen, door middel der byzondere Stadhouderen, die Leden van den Raad van Staate waren; en dikwils zelfs, door middel van derzelver dienaars. De Kardinaalsgezinden geraakten 'er zo t' eenemaal onder, dat de Landvoogdes geen herts genoeg hadt, om afzonderlyk, gelyk voor deezen plagt te geschieden, met Barlaimont of Viglius, te raadpleegen (h).

't Gezag des Raads van Staate wast.

II. De Vervolging mindert.

'T Leedt ook niet lang, of 't gezag des Raads van Staate hadt merkelyken invloed op de gemeene zaaken. De vervolging, niet zo zeer gehandhaafd wordende als te vooren,

(g) Burgund. *Libr.* II. *p.* 65, 66, 67, 68.
(h) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* II. *p.* 39, 40.

ren, minderde allengskens. In Grasmaand maakte men, in Holland, zwaarigheid (i), om een scherp Plakaat af te kondigen, welk, kort te vooren, uitgekomen was; en waarby iemant, die in geene maand ter Kerke was geweest, strafbaar verklaard werdt (k). Ook kantteden zig de Staaten aldaar, wat laater, tegen het vervoeren van twee gevangenen om Ketterye (l). Elders, werden ook de Plakaaten niet uitgevoerd, en de Inquisitie slappelyk geoefend. De Landzaaten in 't gemeen verheugden zig, in deeze verandering. Doch, gelyk het goed, in zaaken van Regeering, zelden onverzeld is van eenig kwaad; klaagde men, ten deezen tyde, ook over slappe regtsoefening in burgerlyke zaaken. Oranje en de zynen weeten dit gebrek, aan die van den geheimen Raad: doch deezen gaven 'er den Raad van Staate de schuld van; zeggende, dat verscheiden' Edelen de hooge en mindere Regtbanken in kleinagting bragten, alzo zy weigerden, zig te onderwerpen aan de vonnissen, die over hen gegaan waren, wanneer dezelven niet uit last des Raads van Staate waren geveld. Ook zag 't volk ongaarne, dat sommigen, die 't oor hadden der Heeren, de Ampten, over welken de Raad van Staate de bestelling hadt, genoegzaam te koop hielden, en, daarze 'er voordeel in zagen, verlof tot het houden van Lombaarden en van Loteryen, en andere gunsten, zelfs vergiffenis van mis-

Filips II. 1564.

Klagten over de Regeering.

(i) Resol. Holl. 17 *April* 1564. *bl.* 27.
(k) Repert. der Plak. *bl.* 116.
(l) Resol. Holl. 8 *Januar.* 1565. *bl.* 83.

Filips III. 1564.

opening van 's Lands zaaken, dat zy verklaarde, desaangaande, in weinige maanden, meer te hebben gevat, dan geduurende al den tyd van 't bewind des Kardinaals van Granvelle (s).

III. De Landvoogdes slaat een Gezantschap naar Spanje voor.

Van 't vermeerderen der Raaden van Staate viel egter niets, ten deezen tyde. Doch de Landvoogdes, geheellyk vervuld met de klagten der Heeren over 't verval der gemeene zaaken, sloeg, wat laater, voor, in den Raad „ of 't niet dienstig zou zyn, den „ Koning, by brieven, of liever by eenig „ gezantschap, van den aanwas der Ketteryen, 't misbruik in de Regtsoefening, en „ den slegten staat der Geldmiddelen, omstandiglyk, te onderrigten." Sommigen verstonden hierop „ dat de Ketteryen wel „ zeer waren toegenomen; doch wederom „ afneemen zouden, als de Amptenaars zig „ behoorlyk kweeten van hunnen pligt: en „ als men de Kerkvergadering van Trente, „ die, in Wintermaand des voorleeden jaars, „ geëindigd was (t), hier invoerde. Dat het „ verval der Regtsoefening niet zo zeer aan „ de Raaden en Regters, wien de zorg hiervoor aanbevolen was, moest geweeten „ worden, als aan sommige byzondere Persoonen, die de Raaden en Regters in kleinagting bragten, en zig hunner uitspraaken „ niet bekreunden. Dat men egter de tweedragt behoorde te verdryven, die, tot hiertoe, in sommige Geregtshoven, plaats hadt,

De Kardinaals-gezinden stemmen 'er tegen.

(s) Verantw. van Will. I. by Bor Aut. St. I. *Deel*, *bl.* 5.
(t) *Zie* V. *Deel*, *bl.* 366.

„ hadt, met naame in die van Brabant, Lu- FILIPS III.
„ xemburg, Gelderland en Utrecht, alwaar 1564.
„ de Stadhouders groot gezag hadden. Dat
„ wyders het verval der Geldmiddelen niet
„ ontstondt uit eenig wangedrag der Raa-
„ den of bedienden; maar uit de langduu-
„ rige en kostbaare oorlogen, die de Ko-
„ ning gevoerd hadt, en dat dit verval niet
„ te herstellen was, dan door een' kragti-
„ gen onderstand uit Spanje, of door het
„ opbrengen eener merkelyke Bede in de
„ Nederlanden: die men egter niet scheen
„ te zullen konnen bekomen, dan na dat de
„ Koning wederom herwaards zou gekeerd
„ zyn. Dat zy deeze overkomst hielden voor en drin-
„ het eenigste middel, om 's Lands zaaken gen op 's
„ te redden, zonder dat noodig zou zyn, Konings-
„ zyner Majesteit, die genoeg van alles ver- over
„ wittigd was, nadere onderrigting, door komst.
„ brieven of door een Gezantschap, te laa-
„ ten toekomen." Ligtelyk bespeurt men,
dat dit het gevoelen der Kardinaalsgezinden
geweest zy, die zig van een Gezantschap,
op aanpryzing der Landvoogdesse, naar
Spanje, geschikt, om te klaagen over mis-
bruiken, die ter hunner verantwoording ston-
den, niet dan nadeel belooven konden. Doch
zy, die der Landvoogdesse het voorstel in
den mond gelegd hadden, naderhand, hun-
ne gedagten openende, verklaarden „ dat Oranje
„ 's Lands nood, noch door de gewoone en de zy-
„ middelen, noch door schriftelyk berigt nen stem-
„ aan den Koning, te weeren was. Dat men voor
„ men zyner Majesteit mondeling verslag 't Ge-
„ doen moest, door een Personaadje van zant-
schap.

 aan-

Filips III. 1564.

„ aanzien en waardigheid. Dat de Koning, „ van alles, en vooral van 't nadeel, dat „ den Godsdienst dreigde, uitvoerig onderrigt zynde, en te gelyk begreepen hebbende, dat de zwaarigheden, niet dan „ door nieuwe en ongewoone middelen, „ waren weg te neemen, hen en andere „ Heeren, naar zyn welgevallen, zou mogen raadpleegen, wanneer zy zig gaarne „ van hunnen pligt zouden kwyten; doch „ dat 'er, tegenwoordig, niets te verhandelen viel, dan zyner Majesteit van 't gene 'er omging kennis te geeven." Zy voegden 'er by „ dat, indien het haarer „ Hoogheid geliefde, den Graave van Egmond deezen last op te leggen; een Heer „ van zo veel agtbaarheid, en zo vol yver „ tot den dienst van God en den Koning, „ zyner Majesteit en het Vaderland, in deeze gelegenheid, nieuwe bewyzen zyner „ beproefde trouwe zou konnen geeven." 't Blykt niet min klaar, dat dit het gevoelen geweest is van Oranje en de zynen, die, waarschynlyk, vooraf, met de Landvoogdesse reeds waren overeen gekomen, om Egmond, tot dit Gezantschap, te benoemen. Ook stemde zy hem terstond: en hy nam den last, na eenige weigering, op zig (*u*).

waartoe Egmond benoemd wordt.

Verschil tusschen Oranje en Viglius, over Egmonds

Viglius stelde zyn Berigtschrift op; doch in zulke algemeene bewoordingen, dat 'er Oranje, toen 't in den Raad kwam, geen genoegen in nam, zeggende rondelyk „ dat „ men den Koning onbewimpeld verklaaren moest,

(*u*) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* III. *p.* 41.

„ moest, dat de Staat, op den tegenwoor- FILIPS III.
„ digen voet, niet langer kon staande bly- 1564.
„ ven; dat men, midden in zo groot een Berigt-
„ verval der Geestelykheid, den ouden Gods- schrift.
„ dienst, door Plakaaten, Inquisitie en Bis-
„ schoppen, niet kon behouden; dat de On-
„ derzaaten niet langer verdraagen konden,
„ dat het Regt gehandhaafd werdt, door be-
„ dorven' Regters en Raaden, die elkan-
„ deren een vyandig hert toedroegen, ge-
„ lyk de * Kanselier van Brabant en de Raads- * *Joannes*
„ heer *Engelbert Maas* deeden; dat de zaa- *Scheyfve.*
„ ken van den Hove aan drie Raaden wa-
„ ren toevertrouwd, die elkanderen in den
„ weg waren en benadeelden; waarom al-
„ les aan éénen Raad moest onderworpen
„ worden. Dat men den Raad van Staate
„ met meer aanzienlyke Leden moest voor-
„ zien. Dat de Koning zig bedroog, als hy
„ waande, de Besluiten der Kerkvergade-
„ ring van Trente, die, zelfs by Katholy-
„ ke Vorsten, in Duitschland, veragt wer-
„ den, hier te lande, te zullen konnen doen
„ aanneemen. Dat hy, hierom, veel beter
„ zou doen, dat hy de Plakaaten introk of
„ maatigde. Dat wat hem, Oranje, betrof, Oranje
„ hy zig aan den Katholyken Godsdienst verklaart
„ wilde houden; doch egter niet goedkeu- zig open-
„ ren kon, dat de Vorsten wilden heerschen, lyk voor
„ over der menschen gemoeden, hun de de vry-
„ vryheid van geloove en Godsdienst be- heid van
„ neemende (*v*)." Gods-
dienst.

De Prins breidde zig hierover uit, met zo Viglius
veel krygt ee-

(*v*) VIGLII Vita *N.* LXXXVIII. *p.* 41.

Filips II. 1564. veel ernst, dat de Landvoogdes, ter tafel geroepen wordende, den Raad ten zeven uuren scheiden deedt, zonder dat men, over Egmonds Berigtschrift, tot verder besluit kwam. Doch Viglius, diep getroffen door Oranjes gesprek, en ziende, dat elk, behalve Barlaimont, hem toeviel, bragt schier den gantschen nagt slaapeloos door, overleggende, by zig zelven, wat hy den Prinse, des anderendaags, antwoorden zou. Al 't welk den ouden man zo geweldig aandeedt, dat hy, des morgens, bezig met zig te kleeden, van eene beroerte overvallen werdt, die, in 't eerst, doodelyk scheen; doch van welke hy, allengskens, wederom bekwam.

(Viglius krygt eene beroerte.)

(Hopperus bekleedt zyne plaats, in den geheimen Raad.)

Joachim Hopperus, van wiens *Verhaal der Nederlandsche Beroerten* wy zo veel gebruik maaken, werdt toen aangesteld, om zyne plaats in den geheimen Raad en in den Raad van Staate te bekleeden. Hy maakte eenige veranderingen in het Berigtschrift van den Graave van Egmond, overeenkomstig met 's Prinsen meening, doch in zagter bewoordingen (w); min egter met bewilliging, dan onder oogluiking der Landvoogdesse (x): en Egmond begaf zig, in Louwmaand des jaars 1565, op reis naar Spanje (y).

(Egmond vertrekt naar Spanje.)

1565.

(Oogmerk deezer reize.)

Wat oogmerk Oranje en de zynen met dit Gezantschap hadden, is niet moeilyk te ontdekken. Zy wilden den Nederlanderen vryheid van Godsdienst bezorgen, die nu in Duitschland doorgedrongen was; doch zagen

(w) Viglii Vita N. LXXXIX. p. 42.
(x) Burgund. Libr. II. p. 76.
(y) Hopperus Livr. II. Ch. III. p. 44.

VIGLIUS VAN ZUICHEM VAN AYTTA,
President van den geheimen Raad
der Nederlanden.

J. Houbraken fec.

Is. Tirion excudit.

UNIV.
OF
MICH.

gen wel, dat dit ondoenlyk zyn zou, wanneer de Inquisitie en strenge Plakaaten in kragt bleeven; die nogtans in kragt blyven moesten, zo lang de geheime Raad zo veel gezags behieldt, over Regts- en Regeerings-zaaken. Zy hoopten, hierom, den Koning te zullen konnen beweegen, tot het intrekken of verzagten der Plakaaten; of, zo dit niet mogt willen gelukken, hooptenze den Raad van Staate meer gezags te doen opdraagen, en de andere Raaden aan denzelven te doen onderwerpen. Om 't een en 't ander te wege te brengen, hielden zy Egmond den bekwaamsten: hebbende deezen, door zyne dapperheid in de voorige oorlogen, veel by den Koning verdiend, en zynde hy, daarenboven, vermaard voor opregt Katholyk. Doch hoe zeer zy zig, in hunne hoop, bedroogen gevonden hebben, moeten wy nu ontvouwen.

FILIPS II. 1565.

IV. Egmond keert te rug.

De Graaf van Egmond keerde, binnen vier maanden, uit Spanje te rug, en deedt, op den vyfden van Bloeimaand, in den Raad van Staate, verslag zyner verrigtingen, welk hierop uitkwam; „ dat hy, van den Koning, „ met veele tekenen van gunst en hoogagting, ontvangen zynde, hem den staat der zaaken, omstandiglyk, hadt opengelegd. Dat zyne Majesteit zig zeer genegen getoond hadt, tot de Nederlanden; doch dat de kryg met de Turken, die Maltha dreigden te overvallen, hem niet zou toelaaten, dit jaar, herwaards te komen, maakende hy, hierop, egter rekening, tegen het volgende jaar, wanneer hy hoop-

Verslag zyner verrigtingen.

te

Filips II. 1565.

„ hoopte van den Turkschen kryg ontslaagen te zullen zyn. Dat hy, om de lasten der Nederlanden te verligten, eene aanzienlyke somme herwaards zondt. Dat de Hertogin, zyne Zuster, met den Raad van Staate, de middelen moest beraamen, om de misbruiken in de Regtspleegingen te beteren, van welke middelen men zyner Majesteit verslag moest doen; die dan, deswege, naar welgevallen, schikking maaken zou. Dat, wat den Godsdienst betrof, die den Koning meer dan eenige andere zaak ter herte ging, hy liever duizend leevens, zo hyze hadt, zou willen verliezen, dan in denzelven eenige verandering gedoogen. Dat hy, hierom, dienstig vondt, dat men, heimelyk, en onder deksel van te raadpleegen over 't invoeren der Kerkvergaderinge van Trente, twee of drie van de bekwaamste Bisschoppen, onder welken, die van Ypere zyn moest, nevens eenige Godgeleerden en opregt Katholyke Raadsheeren, in den Raad van Staate ontboodt, om met dezelven te raadpleegen, over de beste middelen, om het volk te voorzien van goed onderwys, en voor verleiding te bewaaren; en over den voet, dien men zou hebben te volgen, in het schoolhouden en oefenen der jeugd. Ook zou men, met hen, moeten overleggen, of 'er ook eenige andere straffe op de Kettery, die, vooral, niet ongestraft blyven moest, kon worden ingevoerd, waardoor de vermetelheid der Ketteren betoomd, en hun te gelyk de

eere

„ eere benomen werdt, die zy meenden te behaalen, met, tot hun uiterste toe, volstandig te blyven. Al 't welk, in de tegenwoordigheid der Landvoogdesse, verhandeld zynde, aan zyne Majesteit, naauwkeuriglyk, moest worden overgeschreeven, op dat hy zelf zou mogen zien, wat 'er op diende besloten te worden (z)."

Filips III. 1565.

De meening des Konings, die Egmond in geschrifte medebragt, gaf aan Oranje en de zynen weinig genoegen; 't welk duidelyker bleek, toen, kort hierop, last uit Spanje kwam, om eenige Herdoopers en andere zogenaamde Ketters, met de dood, te straffen. Men morde toen, openlyk, tegen Egmond, hem beschuldigende, dat hy zig, door de eer, die hem in Spanje aangedaan was, de oogen hadt laaten blinden, en meer voor zyn byzonder belang, dan voor dat van 't gemeene Vaderland gezorgd hadt (a). Egmond zelf was misnoegd, over 's Konings strengheid, zig niet ontziende te zeggen, dat dezelve streedt met de belofte, die Filips hem, mondeling, gedaan hadt (b).

Ongenoegen over 's Konings strengheid.

V. Handeling in den Raad met eenige Bisschoppen, Godgeleerden en Raadsheeren.

Midlerwyl waren, ingevolge van 's Konings last, tegen den vyfentwintigsten van Bloeimaand, ten Hove beschreeven Martinus Rithove, Bisschop van Ypere, Antoni Havet, Bisschop van Namen, en Gerard van Hamericourt, Bisschop van S. Omer; benevens *Jakob Meertens* en *Hippolitus Persyn*, Presidenten der Geregtshoven van Vlaanderen en U-

(z) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* IV. *p.* 44.
(a) Viglii *Vita* *N.* XCI. *p.* 43.
(b) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* IV. *p.* 44.

FILIPS II. 1565. trecht, en *Antoni Meulenaar*, Raadsheer in den grooten Raad te Mechelen: met nog drie Godgeleerden, *Joost de Tillet*, Proost van Walcourt, Kornelis Jansenius, verkooren Bisschop van Gend, en *Wilmar Bernards*, eersten Hoogleeraar in 't Kerkelyk Regt te Leuven. Men hadt hun, alleenlyk, te verstaan gegeven, dat men hen, over eenige zaaken, de Kerkvergadering van Trente betreffende, wilde hooren (c); doch toen zy, in den Raad van Staate verscheenen zynde, kennis en afschrift van 's Konings last gekreegen hadden, gunde men hun eenige dagen tyd van beraad: waarna zy, in twee zittingen, eerst over het leeren des volks; de zedebetering der Geestelykheid en het onderwys der jeugd, en toen over het veranderen der Ketterstraffe, hunne gedagten openden; die, betreffende het laatste punt, hierop uitliepen, „dat de dienst Gods en de welstand des Va„derlands geene verandering gedoogden, „ten ware, veelligt, omtrent onbejaarden „en berouwhebbenden, die men, naar 't Ker„kelyk Regt, wat zagter handelen kon."

Hun gevoelen over de Ketterstraffe.

Doch Oranje en de twee andere Heeren merkten hierop aan, „dat men letten moest „op den toestand der tyden, en daaruit af„neemen, welke straf kon worden inge„voerd, zonder dat men 'er nieuwe zwaa„righeden van te wagten hadt." De Landvoogdes zelve scheen tot zagtheid te neigen, verklaarende, dat men voor opschudding te dugten hadt, zo men de Plakaaten ten strengsten

De drie Heeren willen zagter gaan.

Ook de Landvoogdes.

(c) HOPPERUS *Livr.* II. *Ch.* IV. *p.* 46.

ften wilde uitvoeren. Doch de Bisschoppen en eenige anderen beweerden „ dat de Koning, in zynen last, geen gewag van verzagting der Plakaaten maakte; dat men de Ketters ook door geene zagtheid zou winnen, maar eerder, door zig moediglyk tegen hen te verzetten." Drie dagen agtereen, werdt hierover gehandeld, tot dat de Landvoogdes, eindelyk, den beschreevenen beval, hunne meening, over alles, in geschrift te stellen, welke hierop uitkwam. „ *Voor eerst*, was 'er, voor het leeren der Gemeente, zorg genoeg gedraagen, by de Kerkvergadering van Trente, welker besluiten, zonder uitstel, hier te lande, afgekondigd en ingevoerd moesten worden. Het overige moest, door de naarstigheid der Priesteren, op welken de Bezoekers en Inquisiteurs behoorlyk agt geeven moesten, worden uitgevoerd. *Ten anderen*, was de zedebetering der Kerkelyken, zo wel als het houden der schoolen, *in de derde plaatse*, insgelyks, door de gemelde Kerkvergadering, geregeld; zo dat het alleen op 't onderhouden dier regelen zou aankomen. *Ten vierden*, was 't ongeraaden, de Plakaaten te veranderen, die, voor meer dan vyfendertig jaaren, gemaakt, en tweemaal vernieuwd waren. Evenwel kon men den Geregtshoven heimelyken last geeven, om alleen hardnekkige Ketters met de dood te straffen; om onderscheid te maaken, tusschen Gezindheid en Gezindheid, en vooral ook op de jaaren,

FILIPS III. 1565.

Schriftelyk berigt der Godgeleerden;

FILIPS II. 1565.

„ ren, ſtaat en andere hoedanigheden der „ Perſoonen agt te geeven, dezelven, of „ ter dood, of tot de galei, of tot balling- „ lingſchap en verbeurdverklaaring van goe- „ deren, veroordeelende. De Predikanten „ en Leeraars moeſten egter allen als hard- „ nekkigen worden gehandeld. Doch zul- „ ken, die, uit losheid of nieuwsgierigheid, „ zonder aan Ketterſche gevoelens vaſt te „ zyn, de Plakaaten overtraden, kon men, „ met geeſſelen, geldboeten, ballingſchap, „ of op diergelyke wyze, ſtraffen. Ten „ beſluite, vondt men dienſtig, dat 'er o- „ penbaare ommegangen en gebeden wer- „ den gedaan, om van den Hemel te ver- „ werven, dat 'er niet een ſtip van 't Hei- „ lig Katholyk Geloof verlooren mogt gaan, „ met hoe groote gevaaren, het ook, in 't „ openbaar of in 't verborgen, mogt wor- „ den gedreigd."

Oranje en anderen weigeren 'er op te ſtemmen.

De Landvoogdeſſe dit Geſchrift in den Raad van Staate hebbende gebragt, vielen eenigen het zelve toe. Doch Oranje, Egmond, Hoorne en Mansfeld, ziende de gevoelens zig, op 's Konings voorgang, wederom tot ſtrengheid neigen, weigerden te ſtemmen; voorwendende, dat de Koning, tot hiertoe, de meening der Raaden van Staate niet gevraagd hadt; 't welk zynde geſchied, zouden zy niet nalaaten zig verder te uiten. De Landvoogdes zondt, derhalve, alleenlyk het geſchrift der Biſſchoppen en anderen naar Spanje. Over de verdere punten van den laſt, door Egmond, her-

waards

waards gebragt, werdt, sedert, ook in den Raad van Staate gehandeld, zonder dat 'er iets op beslooten werdt (*d*). Filips II. 1565.

VI. De Koning beveelt het aanneemen der Kerkvergadering van Trente.

't Verhandelde met de Godgeleerden, en de strengheid, die zy voorstonden, werdt wel haast rugtbaar, en veroorzaakte veel morrens onder 't gemeen, welk den Kardinaal van Granvelle en deszelfs aanhang, dien men *Papisten* noemde, nog van alles de schuld gaf, ja zig niet wederhouden kon van tegen den Koning uit te vaaren (*e*), toen bekend werdt, dat 'er bevel uit Spanje gekomen was, om de Besluiten der Kerkvergadering van Trente hier alomme te doen aanneemen (*f*). De Landvoogdes vaardigde, in Hooimaand, de Brieven af, waarby het afkondigen dier Kerkvergadering, aan alle Kerkelyken, gebooden werdt, met vermaaning, nogtans, om geene de minste inbreuk te doen, op het weereldlyk Regtsgebied: waartegen ook den Geregtshoven, by byzondere Brieven, gelast werdt te waaken (*g*). Men zag, hiermede, op eenige Besluiten der Kerkvergadering, welken men hieldt te strekken tot krenking van de voorregten der weereldlyke Oppermagten. De meeste Mogendheden, die de Kerkvergadering aannamen, zonderden deeze Besluiten uit. Zo hadt ook Filips in Spanje gedaan; en op den zelfden voet, zogt hy de Kerkvergadering, in de Nederlan-

Waar en op welk eene wyze zulks geschied zy.

(*d*) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* V. *p.* 47.
(*e*) Viglii Vita *N.* XCI. *p.* 43.
(*f*) Burgund. *Libr.* II. *p.* 82.
(*g*) Repert. der Plak. *bl.* 121.

FILIPS III. 1565. landen, te doen erkennen (*b*). In 't Aartsbisdom van Kameryk, geschiedde, eerlang de afkondiging der Kerkvergadering, niet zonder veel tegenkanting der Geestelyken. Te Mechelen was geen Aartsbisschop, die 't werk aanbondt, waarom het daar steeken bleef. Te Utrecht, haperde het insgelyks, alzo de Aartsbisschop hier overhoop lag, met zyne Geestelykheid, aan welke nagegeven werdt, dat zy zig liever, door de Ketteryen, wilde laaten bederven, dan, door de waare Kerk, die in de besluiten der Kerkvergadering sprak, verbeteren (*i*).

VII. Onlusten te Amsterdam, over 't verbod van den uitvoer der graanen, en

Ten deezen tyde, ontstondt 'er eenige beweeging te Amsterdam, waaruit eene nieuwe schikking sproot op de Regeering. De duurte der graanen hadt, hier, een verbod van uitvoer derzelven te wege gebragt. Doch 's daags voor dat het afgekondigd werdt, hadden eenigen uit de wet, voor zig zelven en voor hunne vrienden, nog veel tarwe en rogge weeten naar buiten te krygen: waartoe zelfs, des nagts, de boomen geopend werden. Den volgenden dag, toen 't verbod afgekondigd werdt, daalde de markt wel tagtig ten honderd. De Koorenkoopers, die 't verbod niet te gemoet gezien hadden, weeten hunne schade aan de baatzugt der Regenten, die, by alle gelegenheid, met scheldwoorden en bedreigingen, werden overgehaald. Een ander misnoegen hadt, wel twintig jaaren, gesmeuld, in de Stad. Het tim-

over 't betimmeren der

(*b*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* IV. *p.* 167.
(*i*) HOPPERUS *Livr.* II. *Ch.* IV. *p.* 51.

timmeren onder dezelve was, van ouds, hier, gelyk elders, afgekeurd geweest, door de Vroedschap, op dat de vyand, in tyd van oorloge, geen voordeel deedt met de buitentimmeraadjen. Doch tegen deeze keur was men aangegaan, stellende Scheepstimmerwerven en wooningen voor 't arbeidsvolk op de *Lastaadje*, aan de Oostzyde der Stad. In 't jaar 1546, moest alles egter afgebroken worden, op bevel der Landvoogdesse, Vrouwe Maria, welk, in de jaaren 1552 en 1553, vernieuwd werdt. Maar de Koning hadt, in 't jaar 1556, toegestaan, dat men, binnen de vyfentwintig roeden onder de Stad, zekere houten hutten met week dak opslaan mogt. En de eigenaars der erven, zo veel voets gekreegen hebbende, waren, sedert verder gegaan, en hadden de Lastaadje, met schuuren, huizen en pakhuizen, bezet. In deezen stand der zaaken, vondt de Wethouderschap geraaden, 't verloop te herstellen: 't welk billyker, in 't eerst, gestaan hadt. De Lastadiers kantten zig hier tegen, dryvende, dat men 't gevaar zou konnen voorkomen, door het uitleggen der Stad, en 't bevesten der Lastaadje. Hangende deezen twist, wil men, dat *Gerrit Teeuwszoon*, of Henrik Dirkszoon, immers één der Burgemeesteren, eenen ingeërfden in de Lastaadje zynen grond willende af koopen, met bitse woorden, afgeweezen werdt, waarop hy gezeid zou hebben, dat het erf dan ook niet binnen de Stad raaken zou, 't welk hy, anderszins, zou hebben doorgedreeven. Het misnoegen, by

FILIPS III. 1565.

Lastaadje.

Filips III. 1565. deeze gelegenheid, gevat tegen de Regenten, ſtak zo zeer uit, als dat der Koorenkooperen. Beiderlei aanhang ſpande ſamen met de Schoutiſten, vanwier geſchil met de Henrik Dirkiſten, welk thans op 't hoogſt was, wy elders (*k*) gewaagd hebben. Ook trokken deeze drie partyen, eerlang, eene lyn met de Onroomſchen, waardoor zy verre de ſterkſten werden in de Stad. De zaak der Laſtaadje werdt voor 't regt getoogen, en ſleepende gehouden, tot dat de nood, veroorzaakt door de komſt des Graaven van Lumei, voor Amſterdam, de Regeering bragt tot een verhaaſt beſluit om de Laſtaadje te doen afbranden, gelyk wy, hierna, ſtaan te verhaalen. Doch uit al 't gemeld misnoegen ſproot, in deezen jaare, het inleveren van een verzoekſchrift ten Hove, waarby, over de baatzugt en 't namaagſchap onder de wethouders, ernſtelyk, geklaagd werdt. De wethouders deeden veele moeite, om de tekenaars te weeten. Doch zy raakten 'er nimmer agter (*l*). De Landvoogdes maakte, den eerſten van Herfſtmaand, eene Keur, by voorraad, waarby zy de Regeering zuiver ſchouwde van mishandeling en verkorting der burgerye; doch te gelyk, de paalen van 't maagſchap en bloedverwantſchap der wethouderen nader beëngde (*m*): waarmede de gemoeden, voor eenen korten tyd, in ſtilte raakten. De Stad was, ten deezen tyde, zo welvaarende, dat men eene nieu-

Keur op het namaagſchap en bloedverwantſchap der wethouderen.

(*k*) V. *Deel*, *bl.* 415.
(*l*) Hooft II. *Boek*, *bl.* 63 *enz.*
(*m*) Handv. van Amſt. *bl.* 75.

nieuwe Waag ſtigtte, over 't Stadhuis; waartoe, ſchoon men gelds genoeg in kas hadt, de penningen egter werden opgenomen, op dat de Landvoogdes de Stad om geene leening kwelde, als zy merkte, dat men zulke gebouwen, uit een' verzamelden voorraad, ſtigten kon (*n*). Filips III. 1565.

VIII. Antwoord van Filips op Egmonds klagten,

Midlerwyl, was 'er antwoord, uit Spanje, gekomen, op het Geſchrift der God- en Regtsgeleerden, en op de klagten van Egmond, over 's Konings ſtrengheid. Wegens dit laatſte punt, verklaarde Filips „ dat zyne meening nimmer geweeſt was, de Inquiſitie af te ſchaffen; maar dat hy ze dagt te handhaaven, op gelyken voet, als zy, door Keizer Karel, gehandhaafd geweeſt was. Dat hy wel gewild hadt, dat men overleggen zou, of 'er eenige verandering in de ſtraffe der Ketteren gemaakt zou konnen worden; doch dat hy, geduurende dit overleg, met de ſtraffe wilde voortgegaan hebben. Dat hy ook tegen den Graave van Egmond wel van eenige verandering van ſtraffe geſproken hadt; doch dat dezelve, zyns eragtens, alleenlyk hadt te beſtaan, in het heimelyk en niet openlyk ter dood brengen der Ketteren." Het Geſchrift der God- en Regtsgeleerden prees Filips hemelhoog, hangende aan hetzelve zyn zegel, met deeze uitzondering alleenlyk, dat hy nog zo veel verzagting der Plakaaten, als zy zouden hebben konnen inſchikken, niet gehengen wilde; maar beweeren bleef, dat zyns Vaders

en op den raad der Godgeleerden, dien hy te zagt keurt.

(*n*) Hoofts Brieven *N.* 595. *bl.* 444.

Filips III. 1565. ders Plakaaten en de zynen, met de vereischte gemaatigdheid, waren opgesteld, en derhalve, in allen deele, moesten worden naargekomen (o).

Misnoegen deswege onder de Heeren. Toen deeze Brieven, in den Raad van Staate, overwoogen werden, bespeurde men merkelyke tekens van ongenoegen in de drie Heeren, die nu wel zagen, dat zy zig, te vergeefs, met verzagtinge der Plakaaten, gevleid hadden. Ook begeerde zy hunnen gedagten, over 's Konings schryven, niet te uiten, voor dat men 'er 't gevoelen des geheimen Raads op gehoord zou hebben: die, nu wederom nieuwen moed beginnende te

Gevoelen des geheimen Raads. scheppen, kort hierna, verklaarde „ dat „ men, om aan 's Konings meening te vol- „ doen, terstond, den Bisschoppen, Abten, „ Geregtshoven, Hooge-schoolen en Be- „ velhebberen der goede Steden moest aan- „ schryven, dat elk zig, in het prediken voor „ 't volk, in het verbeteren der Geestelyk- „ heid en in het onderwyzen der jeugd naar „ dezelve hadt te gedraagen; dat men de Ge- „ regtshoven ook moest beveelen, de hand „ te houden en te doen houden, aan de uit- „ voering van 's Konings Plakaaten; dat, „ wat de Inquisitie betrof, zyne Majesteit, „ wyslyk, verklaard hadt, deswege, gee- „ ne nieuwigheid te willen invoeren, waar- „ om het alleenlyk noodig zou zyn, de Be- „ rigtschriften der Inquisiteuren te onder- „ zoeken, om te zien, of zy zig overeen- kom-

(o) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* VII. *p.* 55. *Zie ook* Bor I. *Boek*, *bl.* 22 [32].

„ komstig met dezelven gedraagen hadden, „ en op dat zy zig, in 't vervolg, naar de- „ zelven, zouden gedraagen; waardoor men „ elk overtuigen zou, dat de Koning niet „ nieuws voorhadt, veel min hier de Spaan- „ sche Inquisitie in te voeren, gelyk men 't „ domme volk diets maakte." Eenige Leden van den Raad van Staate stemden overeen, met die van den geheimen Raad. Doch Oranje, Egmond en Hoorne weigerden tot het invoeren der Inquisitie te bewilligen. Zy beweerden egter, met oogmerk, zo sommigen dagten (*p*), om 't volk, dat reeds begon te morren, nog meer gaande te maaken, dat men 's Konings bevel, aan de Geregtshoven en aan de Wethouders der Steden, behoorde te zenden, op dat zy 't mogten konnen doen naarkomen. Doch Viglius, voorziende 't gene sedert gevolgd is, hieldt staande, dat men dit bevel nog geheim houden moest, tot dat men den Koning eerst onderrigt hadt, hoe 't hier werdt opgevat. De Heeren verklaarden, hiertegen, dat zy aan 's Konings stipte bevelen niet ongehoorzaam durfden zyn, schoon zy 'er merkelyke zwaarigheden uit te gemoet zagen. 't Hielp niet, dat Viglius uitboodt, 's Konings ongenade alleen te willen op zig neemen. De Landvoogdes besloot den last zyner Majesteit stiptelyk te agtervolgen (*q*): waartoe de bevelen, tegen 't einde van 't jaar, alomme werden afgezonden (*r*): en 't zyn deeze

FILIPS III. 1565.

Verschillende bedenkingen der Raaden van Staate.

's Konings Last wordt afgekondigd.

(*p*) VIGLII Vita *N.* XCIII. *p.* 45.
(*q*) HOPPERUS *Livr.* II. *Ch.* VII. *p.* 58.
(*r*) Repert. der Plak. *bl.* 123. *Zie ook* BOXHORN *op* REIGERSB. I. *Deel*, *bl.* 327. *en* BOR I. *Boek*, *bl.* 23 [32].

Filips III. 1565. ze bevelen, waarby de anneeming der Kerkvergadering van Trente, de invoering der Inquisitie en de handhaaving der Plakaaten, op 't strengst, geboden werdt, welken men, voor de naaste en regelregte oorzaaken, houden moet van de beroerte, die, sedert, gevolgd is. Viglius verhaalt, dat Oranje, na dat het besluit, om 's Konings last af te kondigen, in den Raad van Staate, genomen was, iemant, die 't naderhand verteld heeft, in 't oor beet, *dat men nu haast een ongemeen treurspel zou zien beginnen* (r). Doch met dit verhaal, en met het gene wy hier meer, uit hem en Hopperus, te boek gesteld hebben, is bezwaarlyk overeen te brengen, 't gene de Prins zelf zegt, in eenen Brief aan de Landvoogdesse, in Louwmaand des volgenden jaars geschreeven, alwaar hy, zwaarigheid maakende, om 's Konings last, omtrent de Inquisitie en Plakaaten, in de Plaatsen van zyn Stadhouderschap, te doen agtervolgen, te gelyk verklaart „ dat men hem, in eene „ zaak van zo veel gewigt en gevolg, gee„ nen raad gevraagd hadt (s)." Dus zag men, hoe weinig vrugt Egmonds reis hadt gedaan, voor zulken, die vryheid van Godsdienst zogten. Van de verandering, die men, door hem, in de Raaden van Regeeringe, hadt willen bewerken, kwam ook niets.

Merkwaardig zeggen van Oranje.

Twyfeling wegens hetzelve.

IX. Verandering in de Raaden

Alleenlyk deedt de Koning, omtrent deezen tyd, den Hertog van Aarschot, die de zyde des Kardinaals gehouden hadt, zitting nee-

(r) Viglii Vita N. XCIII. p. 45.
(s) Zie Bor I. Boek, bl. 23 [33].

neemen, in den Raad van Staate. De President Viglius werdt, op zyn sterk aanhouden, ontslaagen, van deeze zyne waardigheid, zullende hy egter Lid des Raads van Staate blyven. Karel van Tisnacq, die de Nederlandsche zaaken, in Spanje, waargenomen hadt, werdt, in deszelfs plaatse, benoemd, en die van Tisnacq, sedert, bekleed, door Joachim Hopperus (*t*), van wien wy boven gewag gemaakt hebben. De diensten, door deezen, aan die van Holland gedaan, en nog te doen, in Spanje, werden, omtrent deezen tyd, erkend, met een geschenk van tweehonderd Reaalen *in specie*, uitmaakende zevenhonderd ponden van veertig grooten (*u*). Ondertusschen, verliepen 'er nog omtrent vier jaaren, eer Tisnacq herwaards kwam (*v*), binnen welken, Viglius het Presidents-ampt van den geheimen Raad nog schynt bekleed te hebben.

Filips II. 1565.

van Regeeringe.

De Brieven des Konings waren zo dra niet gelezen in den Raad van Staate, of het misnoegen, welk 'er de drie Heeren over getoond hadden, verspreidde zig onder de Edelen, die hunne zyde hielden, en eerlang ook onder 't gemeen. Sommigen melden, dat de geheime Raad nog bezig was met 's Konings last te overweegen, toen Oranje, Egmond en Hoorne, ter gelegenheid van de Bruiloft des Heeren van Montigni, deswege, ook met hunne vertrouwde vrienden, in

't Volk mort tegen den Koning.

(*t*) Viglii Vita *N.* XCIV. *p.* 45. Hopperus *Livr.* II. *Ch.* VII. *p.* 60.
(*u*) Resol. Holl. 2 *en* 18 *Decemb.* 1565. *bl.* 53, 55.
(*v*) Viglii Vita *N.* CXI. *p.* 52.

FILIPS III. 1565. in onderhandeling traden (*w*): en zou hier, toen de tongen los geworden waren, door den wyn, hevig, tegen de Inquisitie en Plakaaten, en zelfs tegen den Koning uitgevaaren zyn (*x*). Doch anderen verhaalen, dat iets diergelyks geschied zou zyn, op de Bruiloft van Alexander Farneze, Prins van Parma en Zoon der Landvoogdesse, die, in Slagtmaand, te Brussel, gehouden werdt (*y*). Uit deeze gesprekken, sproot, nog in deeze zelfde maand, het vermaard Verbond der Edelen; waarvan wy nu de waare gelegenheid, die den meesten Nederlandschen Schryveren onbekend geweest is, met de vereischte naauwkeurigheid, gaan ontvouwen.

X. Eerste opening tot het Verbond der Edelen.

Op den tweeden van Slagtmaand, 's daags voor de Bruiloft van Parma, waren, in 't Huis van den Graave van Kuilenburg, staande te Brussel op de Paardenmarkt, omtrent twintig Edelen byeen gekomen: die, waarschynlyk, voor 't grootste gedeelte, der Hervorminge waren toegedaan, alzo *Franciskus Junius*, Leeraar in de heimelyke Gemeente te Antwerpen, uit wien wy dit verhaalen, dien zelfden dag, en ter zelfder plaatse, voor hun gepredikt hadt. Na de preeke en 't gebed, werdt hier geraadpleegd, over 't Plakaat des Konings op 't stuk der Inquisitie, en voorgeslaagen, dat men de Protestantsche Vorsten in Duitschland moest tragten te beweegen, tot een verbond, om de Nederlanden van de Inquisitie te verlossen. Twee dagen hier-

(*w*) HOPPERUS *Livr.* II. *Ch.* VII. *p.* 58.
(*x*) BURGUND. *Libr.* II. *p.* 89.
(*y*) FR. JUNII Vita *p.* 15. *by* BRANDT Reform. I. *Deel*, *bl.* 259.

hierna, besloot men, zig met geene anderen dan met Duitsche Vorsten te verbinden: en op den zesden, werdt vastgesteld, ook een inlandsch Verbond onder de Edelen aan te gaan, waartoe de Edelen van ieder Landschap, door een of twee Gemagtigden uit het zelve, genoodigd zouden worden (z). 't Verbond, toen gemeenlyk het *Compromis* genoemd, ontworpen zynde, werdt, allereerst, getekend door elf Edelen (5), onder welken ook was *Maximiliaan van Blois*, gezeid *de Kok van Neerynen*, Edelman des Graaven van Egmond, die, ten zelfden tyde, nog zes afschriften van 't Verbond tekende, en sedert een groot getal van Edelen tot tekenen bewoog. Hy en de tien anderen waren toen byeen geweest, in 't Huis van *Nikolaas de Hammes*, Wapenkoning der Vlies-ridderen, in 't gemeen * *Toison d'Or* genoemd (*a*), die der Hervorminge toegedaan was (*b*), en van sommigen, voor den voornaamsten voorstander des Verbonds gehouden wordt, hebbende hy geroemd, dat hy 'er wel tweeduizend Edelen toe overgehaald hadt (*c*). Of dit Verbond, welk nog voorhanden is, door *Filips van Marnix*, *Heere van S. Aldegonde* (*d*), of door iemant anders, zy opgesteld, heb ik, met gee-

* *Gulden-Vlies.*

(z) Vita JUNII *ab ipso conscr. p.* 15. & Manuscript. JUNII *by* BRANDT Reform. I. *Deel*, *bl.* 289. *en in de* Byv. *bl.* 53.
(*a*) Sentent. van ALVA. *bl.* 77.
(*b*) VIGLII Vita *N.* XCII. *p.* 44. & *Not. p.* 186.
(*c*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* V. *p.* 195.
(*d*) GROTII Annal. I. *p.* 19. STRADA *Dec.* I. *Libr.* V. *p.* 194.

(5) BURGUNDIUS verhaalt, dat de Heer van S. Aldegonde de eerste was, die 't Verbond onderschreef. Libr. II. p. 116.

Filips II. 1565. geene zekerheid, konnen ontdekken. Doch deszelfs inhoud liep op deezen zin: „ Dat

Deszelfs inhoud. „ een hoop vreemdelingen, bewimpelende „ hunne ſtaatzugt en gierigheid met yver „ voor het Katholyk geloof, zyne Majeſteit, „ tegens zynen eed, en ſtrydig met de hoop, „ die hy den Landzaaten hadt gegeven, o- „ vergehaald hadt, niet ſlegts tot het niet „ verzagten, maar zelfs tot het verzwaaren „ der ſtrenge Plakaaten en tot het gewel- „ diglyk invoeren der Inquiſitie, zo ſtrydig „ met alle Geeſtelyke en weereldlyke Reg- „ ten, en vooral ook met de Privilegien en „ loffelyke Herkomen deezer Landen, ja „ waardoor, alle Koophandel verdreeven, „ de Koning van allen gezag over 't volk „ beroofd, en onbeſchryflyke oproeren en „ verwarringen te wege gebragt zouden wor- „ den. Dat zy, Leenmannen des Konings „ en Edelen des Lands, van dit alles goede „ kennis gekreegen hebbende, niet hadden „ mogen nalaaten, te waaken tegen deeze „ zwaarigheden, en ten dien einde, een heilig „ Verbond te ſluiten, waarby zy, met pleg- „ tigen eede, beloofden, het invoeren der In- „ quiſitie, uit al hun vermogen, te zullen „ beletten, terwyl zy hoog en duur betuig- „ den, niets voor te hebben tegen de eere „ Gods en den dienſt des Konings, of het wel- „ vaaren des Lands: al het welke zy veel eer „ zouden tragten te vorderen. Voorts be- „ loofden zy, elkanderen als broeders en ge- „ trouwe gezellen, te zullen byſtaan, met „ lyf en goed; indien iemant hunner, uit „ hoofde van Inquiſitie of Plakaaten, eenig

leed

„ leed overkwame; zelfs al werdt het ver- Filips III.
„ glimpt, met het dekſel van ſtraffe over 1565.
„ wederſpannigheid of iets diergelyks: mids
„ dat, tot zodaanige onderneemingen, met
„ gemeenen raad van alle de Broeders en
„ Bondgenooten, beſlooten werdt. Eindelyk,
„ badenze God, dat hy hun Verbond en voor-
„ neemen zegenen, en tot eere zyns naams,
„ tot dienſt der Koninglyke Majeſteit, tot
„ vrede en welvaart der Landen, en tot hun-
„ ner zielen zaligheid doen gedyen wilde (*e*)."

Eerſte en voornaamſte tekenaars.

Dit Verbond werdt, terſtond, door een groot getal van Edelen getekend, welk allengskens tot omtrent vierhonderd aanwies. Onder de eerſte en voornaamſte tekenaars, waren Henrik van Brederode, Lodewyk van Naſſau, Broeder des Prinſen van Oranje, de jonge Graaf *Karel van Mansfeld*, *Floris van Palland*, *Graaf van Kuilenburg*, in wiens Huis het Verbond eerſt ontworpen was, twee *van den Bergen*, twee *Batenburgen*, *Riſoir*, *Dolhain*, *Joan van Caſembrood*, *Heer van Bakkerzeel*, Edelman des Graaven van Egmond, *Chriſtoffel van Leefdale*, insgelyks in dienſt van dien Graave; *Boiſot*, *Hautain*, *Ryzenburg*, *Langerak*, twee *Meroden*, *Louverval*, *Lumei*, *Yſſelſtein*, *Liques*, *Liere*, *Manſart*, *Jan van Marnix*, *Heer van Tholouſe*, *Filips van Marnix*, *Heer van S. Aldegonde*, *Jooſt* en *Diderik Sonoi*, twee *van der Aa*, *Tilly*, *Tſeraarts*, *Obdam*, *Jan van Blois*, gezeid *Treslong*, *Crohain*, Bediende van den Graave van Hoogſtraaten, *Longueval*, *Capres*, *San-*

(*e*) *Zie* Bor II. *Boek*, *bl.* 38 [53]. *en* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 31.

FILIPS III. 1565. *Sander* en *Lubbert Turk*, *Bentink*, Drossaard van Woudrichem, *Nuinhem*, Drossaard van Hoorne, Ysselstein en Buuren (*f*), *Huibert van Raaphorst*, *Lancelot van Brederode*, *Gysbrecht van Duivenvoorde*, *Fredrik van Egmond*, *Jakob van Ilpendam*, *Rutger van Boetzelaar*, *Heer van Karnisse*, en *Daniel* en *Otto*, zyne Broeders, *Jan van Renesse van Wulven*, *Kornelis van Alkemade*, *Adriaan de Waal van Vroonestein*, *Barthold Entes* (*g*), en zeer veele anderen. Doch de naamen van Oranje, Egmond en Hoorne werden, onder deeze Bondgenooten, niet gespeld. Ook hebben Egmond (*h*) en Hoorne (*i*) beide, sedert, beweerd, dat zy 'er nimmer onder behoord hebben. Maar Oranje, die, in zyne eerste Verantwoording gezeid hadt „ dat het Verbond, buiten zy„ ne kennis of toestemming, opgeregt was, „ schoon hy 't nooit als eene samenzweering „ van muitelingen hadt aangemerkt (*k*)," erkent egter, in zyne tweede Verantwoording, in 't jaar 1581 uitgekomen, dat hy het inleveren van 't Verzoekschrift, 't welk, naderhand, uit kragte van 't Verbond, geschiedde, goedgekeurd heeft, stellende hy zelfs, in dien tyd, zyne eer, in deeze zyne goedkeuring (*l*). En als men, hierby, in aanmerking neemt, dat 's Prinsen Broeder, Lodewyk

Of en hoe ver 'er Oranje, Egmond en Hoorne deel aan hadden.

(*f*) BOR II. *Boek*, *bl.* 28 [54].
(*g*) Sentent. van ALVA *bl.* 39, 60, 61, 72, 134, 317, 175, 354, 223 *enz.*
(*h*) Proces van Egmond *bl.* 638.
(*i*) Verantw. van Hoorne, *bl.* 108. *by* BOR Auth. St. I. *Deel*, *bl.* 63.
(*k*) Verantw. van Will. I. *by* BOR *als bov. bl.* 9.
(*l*) Apolog. van Willem I. *by* BOR Auth. St. II. *Deel*, *bl.* 78.

wyk van Nassau, zyn Schoonbroeder, de Graaf van den Berg, de Heer van S. Aldegonde, zyn boezemvriend, en verscheiden' Edelluiden en bedienden van zyn Huis Leden van 't Verbond geweest zyn; zal men zig naauwlyks verbeelden konnen, dat een zaak, van zulk een belang, geheel en al buiten kennis van den Prins heeft konnen blyven. Zeker genoeg is 't ook, dat Egmond en Hoorne, die hunne luiden onder de Bondgenooten hadden, al vroeg kennis van 't Verbond hebben gehad, en hetzelve niet hebben afgekeurd (*m*).

Filips III. 1565.

Sommigen Edelen worden gezeid Antwerpen te willen inneemen.

Men vindt, dat eenige Edelen, kort na 't sluiten van 't Verbond, heimelyk zouden hebben toegelegd, om de Stad Antwerpen in te neemen, tegen den derden van Wintermaand. Graaf Lodewyk, die 'er kennis van bekomen hadt, zou 'er, met zynen Broeder, den Prinse van Oranje, over hebben geraadpleegd. Doch deeze zou 't ontraaden hebben, zeggende, kans te zien, om de zaaken, zonder dat men geweld behoefde te gebruiken, tot rust te brengen (*n*). Doch alzo geenen onzer Schryveren hier van gewaagen, weet ik niet, hoe veel staats 'er op te maaken zy.

XI. Hevigheid tegen de Inquisitie en Plakaaten.

't Verbond der Edelen, nu ontworpen, werdt, door zendelingen van Brederode en Graave Lodewyk, onder welken, *Jan Zegers van Wassenhoven*, *Lodewyk van Binkhorst*, Diderik Sonoi, *Jozua van Alveringen*, *Heer van Hofwegen*, *Sjoert Beima*, Maximiliaan van Blois

(*m*) *Vid.* & VIGLII Vita *N.* XCVI. *p.* 46.
(*n*) Manuscr. F. JUNII *by* BRANDT Reform. I. *Deel*, *in de* Byvoegs. *bl.* 53.

Filips III. 1565.

Blois de Kok, *Albert Hugtenbroek* en Jakob van Ilpendam de voornaamsten waren (*o*), alomme vertoond (*p*), en door veelen getekend. 't Gemeen kreeg 'er spoedig kennis van, en 't verwekte, terstond, eene bystere gisting in de gemoeden. Men voer niet alleen op 't hevigst uit, tegen de Inquisitie en tegen 's Konings Plakaaten; maar 't regende alomme Schimpschriften en Blaauwboekjes, waarin de Kardinaalsgezinden, en sommigen zelfs met naame (*q*), op 't schamperst, doorgestreeken, en van snoode voorneemens tegen de voornaamste Heeren, beschuldigd werden (*r*). Ook vondt men, aan de Kerkdeuren, aan de Poorten van het Hof, en aan de Huizen van den Prinse van Oranje en van den Graave van Egmond, Geschriften aangeplakt, waarin de Onroomschen zig hunner beschermingе aanbevalen, en hen, tot voorstanders der goede zaake, aanriepen. De Landvoogdes werdt, dagelyks, lastig gevallen, door Edelen, Burgers, Staaten en Steden, klaagende over de Inquisitie: waaronder die van Brabant en Vlaanderen, boven anderen, aanhielden. Aan de andere zyde, vielen ook de Inquisiteurs en andere Kerkelyke Regters der Landvoogdesse klagtig, dat men hun geen behoorlyk ontzag toedroeg. Zelfs verzogten sommigen, ontslaagen te worden van hunne Ampten (*s*). De schimpschriften hielpen veel,

Schimpschriften gestrooid.

(*o*) Sentent. van Alva *bl.* 40, 52, 54, 75, 77, 129, 72.
(*p*) Viglii Vita, *N.* XCVI. *p.* 46.
(*q*) Viglii Vita, *N.* XCVIII. *p.* 47.
(*r*) Bor I. *Boek*, *bl.* 25 [35]. 30 [43].
(*s*) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* VIII. *p.* 61.

veel, om hen, by 't gemeen, in veragting te brengen. Doch de Koning zelf liep niet vry van derzelver steeken. Op den drie-en-twintigsten van Wintermaand, vondt men, te Antwerpen, op drie of vier plaatsen, eengen Geschrift aangeplakt; waarby de Burgers de Wethouders vermaanden „ om den Koning, „ die zynen eed en 's Lands Handvesten ge- „ schonden hadt, voor 't Kamergerigt te „ Spiers te doen dagvaarden, alzo Brabant, „ als onder den vyfden Kreits des Duitschen „ Ryks behoorende, in de Geloofsvrede, „ te Passau en te Augsburg geslooten; be- „ greepen was." Hier was bygevoegd „ dat „ de Burgers, geene vryheid van Godsdienst „ konnende verwerven, hun heul aan de „ Staaten zouden moeten zoeken. Voorts „ wilden zy de wyt niet hebben van eenig „ oproer, welk, om het invoeren der Inqui- „ quisitie, zou mogen ontstaan (*t*)." De Landvoogdes verboodt, openlyk, het zaaijen van diergelyke schriften, en wendde veele moeite aan, om de maakers van het laatstgemelde te agterhaalen. Doch deeze was vergeefs. Ook wies de lust, om smaalschriften te strooijen, aan, tegen 't verbod. Onder deezen, vondt men egter, nu en dan, Boekjes, die de vryheid van Godsdienst, met klemmende redenen, verdedigden. Ook kwam, omtrent deezen tyd, in 't licht de Geloofsbelydenis der *Kalvinisten*: zo genoemd naar *Jan Kalvin*, Predikant te Geneve, wiens Leer en Kerken-ordening zy, reeds

Vinnig schrift tegen den Koning, te Antwerpen aangeplakt.

Belydenis der Gereformeerden

(*t*) BOR I. *Boek*, *bl.* 24 [34].

FILIPS III. 1565. reeds in Frankryk, van waar zy, in grooten getale, herwaards waren gekomen, hadden aangenomen. Men heeftze, sedert, *Gereformeerden* of Hervormden genoemd. De Belydenis, van welke wy spreeken, droeg een' Brief aan den Koning in 't voorhoofd, waarin de uitgeevers verklaarden „ dat zy, wel „ honderdduizend sterk zynde, zig egter „ stil hielden, en 's Lands lasten, nevens „ anderen, droegen: 't welk, zeidenze, „ toonde, dat zy geen oproer in den zin „ hadden." Doch 't begrooten van zulk eene menigte werdt, ten Hove, misduid, en voor eene bedreiging genomen (*u*). Oranje, Egmond en Hoorne deeden egter ook hun best, om de Landvoogdes te verzekeren, dat het getal der Onroomschen zo groot was, dat men 't onmogelyk zou konnen uitrooijen: terwyl anderen haar voorhielden, dat men 't, verre boven de waarheid, uitmat. Doch de voorzigtigsten gingen tusschen beide, ziende 't kwaad, gelyk men sprak, niet zo gevaarlyk aan, dat men 't voor ongeneeslyk hadt te houden; noch zo gering, dat men 't vryelyk verwaarloozen mogt (*v*); terwyl de Landvoogdes, geslingerd door verschillende overleggingen, naauwlyks wist, welke zyde zy te houden hadt.

komt in 't licht.

Groot getal van Onroomschen.

Vrymoedige taal der verbonden' Edelen.

De Edelen, vast arbeidende om aanhang te winnen, schroomden niet, eene taal te laaten hooren, die, ten Hove, geoordeeld werdt, naar oproerigheid te smaaken. Zy sloe-

(*u*) BOR I. *Boek*, *bl.* 30 [43]. HOOFT II. *Boek*, *bl.* 71.
(*v*) HOPPERUS *Livr.* II. *Ch.* VII. *p.* 62.

floegen uit „ dat de Nederlanders niet zo „ plomp noch beestagtig waren, of zy be- „ greepen wel, wat de Vorst zynen Leen- „ man en wat de Leenman zynen Vorst ver- „ schuldigd was: en dat, zo men hen langer „ ringeloorde, zy wel middel vinden zou- „ den, om een' oorlog te doen voeren, zon- „ der dat men wist, door wien, of op welk „ eene wyze." En werden zy zeer, in deeze hunne gedagten, gestyfd, door verscheiden' byzondere Stadhouders, met naame, door den Prinse van Oranje, de Graaven van Mansfeld en Megen, den Markgraaf van Bergen en den Heere van Montigni, die, in den aanvang des jaars 1566, zo schriftelyk als mondeling, aan de Landvoogdesse verklaarden „ dat zy geenen wil noch middel hadden, om de Plakaaten uit te voeren, en „ de hand te leenen aan de Inquisitie; en „ dat zy, zo de Koning en haare Hoogheid „ hierop bleeven aanhouden, zig liever van „ hunne Ampten wilden ontslaan (w)." De Bondgenooten, gehertigd door zulke verklaaringen, hielden, van tyd tot tyd, Byeenkomsten, in welken, zy elkanderen weezen op den steun, dien de goede zaak hadt, aan de voornaamste Heeren van den Raad.

Filips III. 1565.

Verscheiden' Stadhouders weigeren de Inquisitie en Plakaaten te handhaven. 1566.

XII. Oranje en Hoorne verlaaten het Hof.

Oranje en Hoorne, groot misnoegen over het streng besluit des Konings getoond hebbende, verlieten, omtrent deezen tyd, het Hof, voorgeevende, dat zy zig, in hunne byzondere Heerlykheden, gingen onthouden,

(w) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* VII. *p.* 61, 63. *Zie den* Brief van Oranje, *by* Bor I. *Boek*, *bl.* 23 [33].

Filips III. 1566.

Egmond blyft.

den, zonder zig meer met de Regeeringe te willen bemoeijen. Egmond, die veele Kinderen en meer belang by de gunst des Konings en der Landvoogdesse hadt, stondt eene poos in twyfel, of hy hun voorbeeld volgen wilde; doch besloot, eindelyk, nog te blyven (x). Oranje begaf zig naar zyne Heerlykheid Breda, alwaar hem, omtrent het midden van Lentemaand, verscheiden' Edelen en Grooten kwamen vinden: 't zy dat zy hier ontbooden waren, gelyk men vermoedde; 't zy datze 'er, als sommigen voorgaven, met verschillende inzigten, en zonder van elkanderen te weeten, waren verscheenen (y). Men wil, dat zig hier, behalve den *Graave van Zwartsenberg* en *Joris van Holl*, beide Duitsche Krygsoversten (z), ook eenige Fransche Bevelhebbers bevonden (a): doch dit laatste is onwaarschynlyk (b). Eenige dagen laater, begaf zig dit Gezelschap van Breda naar Hoogstraaten: en meent men, dat, hier of te Breda, of veelligt op beide de Plaatsen, beslooten werdt, het Verzoekschrift in te leveren, welk, sedert, zo veel gerugts gemaakt heeft. *Antoni van Lalaing*, *Graaf van Hoogstraaten*, onlangs wedergekeerd van een Gezantschap aan 't Keizerlyk Hof, heeft, in openbaaren druk, wel erkend, dat de Edelen ten zynen Huize

Byeenkomsten der Edelen te Breda en te Hoogstraaten.

Zy besluiten een Verzoekschrift in te leveren.

(x) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* IX. *p.* 67.
(y) Verantw. van Hoorne, *by* Bor Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 63.
(z) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* IX. *p.* 68.
(a) *Vide* Langueti Epist. IV. *p.* 12.
(b) Verantw. van Hoorne, *bl.* 107. *by* Bor Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 63.

ze vergaderd zyn geweest; doch te gelyk beweerd, dat het Verzoekschrift, aldaar, niet beraamd noch vastgesteld is. Veelligt, is het te Breda ontworpen, en te Hoogstraaten, door eenigen, ondertekend: welk laatste de Graaf zelf niet donkerlyk toestaat (*c*). Oranje verhaalt ook, in zyne Verantwoording van den jaare 1581 „ dat de Ridders „ van de Orde en de Leden des Raads van „ Staate, op zyn verzoek, te Hoogstraaten „ waren byeen gekomen; dat hy hen hier „ hadt zoeken te beweegen, om nevens hem, „ de hand te slaan, aan het herstellen van „ 's Lands rust en welvaart; doch dat hy „ hen, tot geene eenpaarigheid, hadt kon- „ nen brengen: waarop sommigen, wien de „ vervolging zeer hard viel, voorslag van „ geweldige middelen hadden gedaan, wel- „ ken hy van de hand geweezen; doch daar- „ entegen, het inleveren van een Verzoek- „ schrift, 't welk van anderen voorgeslaagen „ was, als een regtmaatig en zagt middel, „ om vryheid van Godsdienst te verkrygen, „ niet kwalyk gevonden hadt (*d*)." De Graaf van Egmond heeft doen schryven „ dat hy, „ te Breda, van geene andere zaaken dan „ van goede gastery hadt hooren spreeken, „ en dat hy, met den Heere van Brederode, die hier ook tegenwoordig was, geen „ byzonder gesprek, dan over eene Dykaad- „ je, aan welke zy beide deel hadden, ge- „ hadt heeft; doch dat hy, sedert, ver- trek-

FILIPS III. 1566.

Wat deel Oranje hierin hadt.

Wat er Egmond van wist.

(*c*) Defense du Comte de Hoogstr. *Art.* IV. V. *by* BOR Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 28, 29.
(*d*) Apolog. *by* BOR, Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 78.

FILIPS III. 1566.

„ trekkende, in 't gezelschap van Oranje, „ Hoorne, Bergen, Megen en Hoogstraa- „ ten, van Breda naar het Huis van den „ laatstgemelden, op weg vernomen hadt, „ dat Brederode en eenige andere Edelen „ besloten hadden, een Verzoekschrift o- „ ver te leveren: 't welk hy hadt afgekeurd „ (e)." 't Schynt dan, dat Egmond geen deel aan 't ontwerpen en inleveren van 't Verzoekschrift heeft gehad, en dat men Oranje, die de Vergadering, te Hoogstraaten, belegd, en het ontworpen Verzoekschrift goedgekeurd hadt, voor den voornaamsten voorstander van dit Verzoekschrift, houden moet. Hoorne en Hoogstraaten zyn, na hem, de aanzienlykSten geweest, die de Edelen, in 't heimelyk, ondersteund hebben.

Men krygt 'er ten Hove kennis van.

Ten Hove, kreeg men haast kennis van het voorneemen der Edelen. De Graaf van Megen, die hunne byeenkomsten hadt bygewoond, was zo dra niet, te Brussel, wedergekeerd, of hy verhaalde, in den Raad, „ dat eenige voornaame Heeren en Edel- „ luiden, uit de groote menigte van Ket- „ teren, die de Nederlanden overstroomd „ hadden, vyfendertigduizend man, zo te „ paard als te voet, in gereedheid hadden „ gebragt, die, binnen kort, zouden op- „ trekken, om 't Land alomme af te loopen, „ zo men hun geene vryheid van Godsdienst „ toestondt, welke zy, binnen weinige da- „ gen, ten getale van duizend of vyftien- „ honderd, gewapend, te Brussel, zouden

ko-

(e) Proces van Egmond bl. 637.

„ komen verzoeken." Hy gaf voor, deeze byzonderheden vernomen te hebben, uit eenen vreemden Edelman van zyne vrienden, wiens naam hy zig verbonden hadt, te zullen heelen. De Graaf van Egmond, die tegenwoordig was in den Raad, beveſtigde het zeggen des Graaven van Megen gedeeltelyk, verklaarende iets diergelyks gehoord te hebben van luiden, die niet genoemd willen zyn. Te gelyk, vertoonde hy een Afſchrift van het Verbond der Edelen, waarby hun oogmerk klaarlyk was opengelegd.

Filips III. 1566.

XIII. Raadpleeging ter deezer gelegenheid.

De Landvoogdes, ten hoogſten verzet over deeze tyding, vroeg den Heeren om goeden raad. Megen antwoordde „ dat 'er maar „ drie middelen waren om het kwaad, dat „ den Landen dreigde, af te weeren: of, ter„ ſtond de wapenen op te vatten; 't welk nog„ tans niet zonder 's Konings laſt geſchieden „ kon, dien men zeer laat, en veelligt na „ dat de anderen reeds lang op de been ge„ weeſt zouden zyn, zou konnen bekomen: „ of, toe te ſtaan, 't gene de Edelen verzoe„ ken zouden, 't welk hy voorzag, dat zy„ ner Majeſteit, in geenen deele, zou be„ haagen: of hun, eindelyk, eenige ver„ zagting te gunnen, in 't ſtuk der Inquiſi„ tie en Plakaaten, benevens vergiffenis van „ de misdaad, die zy hadden begaan." Hierby voegde hy „ dat men de byzondere Stad„ houders en eenige andere Heeren ten Ho„ ve behoorde te roepen, voor dat de Ede„ len hun verzoek kwamen doen, en dat „ men den Koning van alles verwittigen „ moeſt, zonder op zyne herwaardskomſt,

 die

FILIPS III. 1566. „ die nu toch te laat komen zou, voor tegenwoordig, te dringen." Egmond viel hem toe; doch was van gedagten, dat de Edelen, ongewapend, en niet boven vier of vyfhonderd ſterk, binnen Bruſſel zouden komen, en een veel gemaatigder verzoek doen, dan men, by gerugte, verſpreidde. Eenige andere Leden van den Raad hielden zig, midlerwyl, vreemd, dat zulk eene menigte volks by der hand zou zyn, zonder dat de Bevelhebbers der Grensſteden of anderen hiervan iets zouden hebben vernomen, meenende zy voorts „ dat de Stadhouders en „ Vliesridders, de handen in een ſlaande, „ om geene verandering in 't ſtuk van den „ Godsdienſt te gedoogen, elk, die zig „ roerde, verre te magtig zouden zyn; dat „ men den boozen niets toegeeven moeſt, „ veel min, met hen, als met zyns gelyken, „ in onderhandeling treeden: dat het, eindelyk, naar ſpotten ſmaakte, te vermaa„ nen van vergiffenis, zonder dat men nog „ wiſt, waarin misdaan ware en door wien?" Zo ſpraken ſommigen, onder anderen Barlaimont (e), openlyk; doch heimelyk gaven zy der Landvoogdeſſe te verſtaan, dat zy, de Stadhouders en Vliesridders byeen roepende, ligtelyk zou konnen merken, hoe de meeſten gezind waren. De Landvoogdes gedroeg zig, in zo verre, naar den raad van Egmond en Megen, dat zy, den twintigſten van Lentemaand, laſt gaf, om den Koning alles over te ſchryven, en om de Vliesridders en

(e) BURGUND. *Libr.* II. *p.* 122.

en Stadhouders, ten Hove, te ontbieden. Aan Oranje en Hoorne werden wel drie of vier brieven afgevaardigd: waardoor zy zig beweegen lieten, om wederom, nevens de anderen, in den Raad te keeren.

Filips III. 1566.

Eenige Heeren, ondertusschen, de moeite genomen hebbende van de Plakaaten, aandagtelyk, te onderzoeken, verklaarden rondelyk „ dezelven te vinden onredelyk en „ onverdraaglyk: daarby voegende, dat zy „ ongezind waren, om de wapenen, tot „ voorstand van dezelven of van de Inqui„ sitie, te gebruiken: alzo de Kardinaal van „ Granvelle, onder dekfel van een van bei„ de, hun ligtelyk aan lyf en goed zou kon„ nen komen." Nog zeidenze „ dat 'er ee„ ne algemeene vergiffenis vereischt werdt, „ om den Prins van Oranje, bedugt voor 's „ Konings ongenade, gerust te stellen: moe„ tende, voor alle dingen, zyne Majesteit „ met deszelfs Vassalen verzoend zyn (*f*)."

Eenigen weigeren de wapenen voor de Inquisitie op te neemen.

Tegen den zevenentwintigsten van Lentemaand (*g*), verscheenen, op 't ontbod der Landvoogdesse, ten Hove, Oranje, Egmond, Aarschot, Bergen, Megen, Aremberg, Hoorne, Hoogstraaten, Ligne, Barlaimont, Montigni en Hachicourt, allen Ridders van 't Gulde-vlies, benevens den President Viglius, den Raadsheer Bruxelles en die van den geheimen Raad. De Landvoogdes, 't gevaar, waarvan wy gewaagd hebben, hebbende voorgesteld, vermaande elk,

De Vliesridders komen ten Hove.

(*f*) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* I. *p.* 69. & *suiv.*
(*g*) Burgund. *Libr.* II. *p.* 124.

Filips III. 1566.

Hun gevoelen over de Inquisitie en Plakaaten.

elk, om zyn gevoelen rondelyk te openen. In 't verhandelen deezer stoffe, werdt aangemerkt „ dat 'er tweeërlei Inquisitie was, „ eene gewoonlyke, die de Bisschop, en eene „ buitengewoonlyke, die de Paus oefende. „ Dat deeze Landen, thans zo rykelyk van „ Bisschoppen zynde voorzien, wanneer „ deezen de gewoonlyke Inquisitie waarnamen, zeer bekwaamlyk, zouden konnen „ ontheeven worden van de buitengewoonlyke der Inquisiteuren van den Paus: of „ dat men dezelve, ten minsten voor eenen tyd, zou konnen opschorten. Dat, „ wat de Plakaaten betrof, toegestaan zynde, dat men dezelven niet geheellyk behoorde weg te neemen; men egter, al in „ 't jaar 1550, gezien hadt, datze, door „ den Keizer, verzagt geworden waren (*b*), „ op de voorspraak zyner Zuster Maria, Koninginne van Hongarye en Landvoogdesse der Nederlanden; waarom het, veelligt, ook tegenwoordig, niet ongeraaden „ zou zyn, dat men, op eene diergelyke „ verzagting, bedagt ware (*i*).” Wat Oranje en die 't met hem hielden, byzonderlyk, in deeze Raadsvergadering, gestemd hebben, is my, uit geene egte bescheiden, gebleeken (2). Doch 't is zeker genoeg, dat zy zig, ten minsten, ook voor 't opschor-

(*b*) *Zie* V. *Deel*, *bl.* 349.
(*i*) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* II. *p.* 72.

(2) Nicolaus Burgundius legt (Libr. II. p. 126.) Oranje, in deeze gelegenheid, eene sierlyke en geleerde Redevoering in den mond, die door Hooft (II. Boek, bl. 74.) in een fraai Nederduitsch kleed ge-

ſchorten der Inquiſitie, en voor 't verzagten der Plakaaten, zullen hebben verklaard. Filips III. 1566.

De raadpleegingen duurden eenige dagen. Midlerwyl, werdt de Gemeente, allengskens, ſtouter, ſteunende op de gunſt der drie Heeren, welken zy hieldt der Hervorminge genegen te zyn. 't Volk werdt ook, omtrent deezen tyd, ontruſt, door de tyding, dat Hertog Erik van Brunswyk, Pandheer van Woerden, te Kleeve, op 's Konings naam, eenig Krygsvolk verzamelde, met welk hy, zeide men, voorhadt in de Nederlanden te komen, om de Inquiſitie aldaar in te voeren. Te Leiden zelf, hieldt men, ter oorzaake van dit gerugt, in den aanvang van Grasmaand, de Poorten geſlooten, die bewaakt en met geſchut voorzien werden (*k*). De werving van Hertoge Erik was zeker. Ook, datze uit 's Konings naam geſchiedde. Doch de Landvoogdes beweerde, dat Filips 'er geenen laſt toe gegeven hadt, en ſchreef den Hertoge, ernſtelyk, aan, dat hy nalaaten zou, zig langer van 's Konings naam te bedienen. Sedert, ſtaakte Hertog Erik de werving; doch 't volk hadt 'er, hier te lande, zo groot eene ag-

Gerugt dat Hertog Erik van Brunswyk volk werft, tot voorſtand der Inquiſitie.

(*k*) Oud Chronykje *by* Orlers Leiden, *bl.* 554.

geſteken; doch, by andere Schryvers, niet aangeteekend is. Mogelyk is zy, geheellyk, van Burgundius uitvinding: die, op dat men zig, aan de meer dan Vorſtelyke geleerdheid, welke 'er in doorſteekt, niet ſtooten zou, (p. 131.) zegt, dat de Prins zo veele kundigheden geſchept hadt, uit den ommegang met *Franciscus Balduinus*, van wien wy, boven (Bl. 98.) gewaagden. Ik heb, uit deeze Redevoering, niets durven overneemen.

Filips II. 1566.

agterdogt uit geschept, dat eenigen, te Antwerpen, een besluit namen, om der Landvoogdesse, zo zy de wapenen mogt opvatten, geld en krygsbehoeften te weigeren.

Losse tydingen verspreid.

Men sprak hier ook, ten deezen tyde, van zig van de Stad te willen verzekeren, en men troostte elkanderen, met eene losse tyding, dat de Franschen en Engelschen zig onderling verbonden hadden, om den Nederlandschen Adel by te staan, zo de Landvoogdes iets geweldigs onderneemen mogt. Ook mompelde men, dat de Hugenooten eenen aanslag op Zeeland in den zin hadden (*l*). Doch alle deeze gerugten, die allengskens in rook verdweenen, schynen ontstaan te zyn, uit verschillende bedenkingen der verbonden' Edelen, die niet geheim genoeg gehouden werden, of met welken men de Gemeente, voorbedagtelyk, heeft willen vleijen.

XIV. De Verbonden' Edelen komen te Brussel.

Omtrent den aanvang van Grasmaand, vervoegden zig de verbonden' Edelen, de een na den anderen te Brussel; waarover de Landvoogdes, zeer ontsteld zynde, in beraad lei, of men 't hun niet beletten kon; doch de Heeren begreepen, eenpaariglyk, „ dat zy, zynde luiden van adel, die aan „ hun, door bloedverwantschap en dienst, „ verbonden waren, alleenlyk een Verzoek- „ schrift kwamen aanbieden, 't welk men hun „ niet weigeren kon, mids dat zy ongewa- „ pend verscheenen, en men eene wagt stel- „ de aan de Poorten." Op den derden, deedt zyne

Afkomst

(*l*) Burgund. *Libr.* II. *p.* 124.

zyne intreede, in Brussel, met tweehonderd paarden, Henrik, Heer van Brederode, die openlyk ging voor het Hoofd der verbonden' Edelen. Hy was uit het aloud Graaflyk Huis van Holland gesprooten (*m*): en onder 't gemeen werdt geloofd, dat hy een gegrond regt op het Graafschap hadt. Men wil zelfs, dat sommigen niet geschroomd zouden hebben te zeggen, dat hy, eerlang, Graaf van Holland zou worden (*n*). Doch dat hy zelf ooit zo verre zou hebben gezien, is my, nergens, gebleeken. Hy was ook misnoegd geweest op Granvelle, en sedert getreden, in de maatregels der drie Heeren, die hy, tot zynen dood toe, ingevolgd, of somtyds zelfs overschreeden heeft. Kort na hem, kwam Graaf Lodewyk van Nassau te Brussel, en eerlang ook Henrik, Graaf van den Berg, Schoonbroeder van den Prinse van Oranje. Zy werden verzeld of gevolgd van den Graave van Kuilenburg en van een groot getal van Heeren en Edelen, meest Nederlanders; doch ook eenige uitheemschen. Men vondt 'er eenige bedienden by van den Koning en de Hertoginne, veelen van den Prinse van Oranje en van den Graave van Egmond. Het getal derzelven beliep in alles driehonderd, weinig meer of minder (*o*). Op den vyfden, gehoor verzogt en verworven hebbende, tradt deeze sleep van Edelen, in gelederen van vieren, uit den huize van Kuilenburg, met eene staate-

FILIPS III. 1566.

van den Heere van Brederode.

De Edelen krygen gehoor.

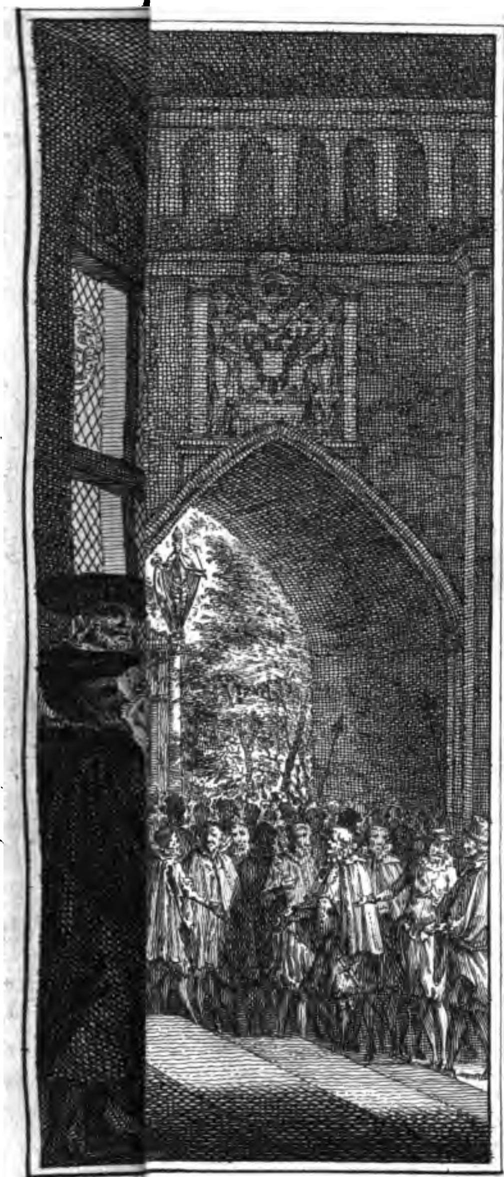
(*m*) *Zie* II. *Deel*, *bl.* 151.
(*n*) Sentent. ten tyde van Alva *bl.* 265.
(*o*) HOPPERUS *Livr.* III. *Ch.* II. 73.

Filips III. 1566.

telyke deftigheid, ten Hove, voorgegaan door den Heere van Brederode en Graave Lodewyk van Nassau. Voor de Landvoogdesse, die van de aanzienlykste Heeren verzeld was, zynde genaderd, voegde zig Brederode, met eene eerbiedige buiging, voorwaards (p), haare Hoogheid aanspreekende, op deezen zin: „ Mevrouw! de Edelen, „ hier tegenwoordig, en anderen huns ge„ lyken, in merkelyken getale, om gewig„ tige redenen, nalaatende hier te verschy„ nen, hebben geraaden gevonden, dit Ver„ toog, in allen ootmoed, aan uwe Hoog„ heid, te behandigen. Zy gelieve daarop „ te besluiten, 't gene zy dienstig vinden „ zal. Men berigt ons wel, Mevrouw, dat „ men uwer Hoogheid en eenigen Heeren „ van den Raad heeft aangediend, dat wy „ zouden voorhebben, den weg tot oproer „ en afval te baanen; met vreemde Vorsten, „ en Duitsche en Fransche Krygshoofden, „ heimelyk verstand houden, en reeds een „ verbond gesloten hebben zouden; doch „ dit Geschrift zal zulk een aanbrengen ge„ noegzaam logenstraffen. Niettemin, bid„ den wy ernstelyk, dat uwe Hoogheid ons „ de naamen melde van beschuldigers en be„ schuldigden: op dat, door 't straffen van „ hun, die men in 't ongelyk vindt, verder „ onheil geweerd worde: houdende wy ons „ verzekerd, dat uwe Hoogheid niet ge„ doogen zal, dat zulk een eerlyk gezel„ schap als het onze, ongestraft, gelasterd wor-

Brederode levert der Landvoogdesse hun Verzoekschrift over.

(p) Meteren II. Boek, f. 37.

't Verbonden, in 't jaar 1566.

„ worde (*q*)." Zo ſpreekende, reikte hy der Landvoogdeſſe 't Verzoekſchrift over, welk van deezen inhoud was: „ De Nederlanders, Mevrouw, zyn altoos en allomme, voor getrouw jegens hunne Vorſten, vermaard geweeſt, met naame de Edelen, die ook nog, zo zeer als ooit, geneigd zyn, de voetſtappen der voorouderen te volgen. Doch de dienſt, dien wy den Vorſt tegenwoordig doen, moet voor den grootſten en voeglykſten gerekend worden, alſchoon wy 'er den ondank uwer Hoogheid door op den hals mogten haalen. De Inquiſitie is, vertrouwenwe, zo wel als de ſcherpe Plakaaten, met eene goede meening, door zyne Majeſteit, ingevoerd, en om te doen naarkomen, 't gene Keizer Karel, eertyds, raadzaam geoordeeld hadt. Doch de tyden verſchillen, en eiſchen byzondere hulpmiddelen. De Plakaaten, ſchoon niet ten ſtrengſten naargekomen, hebben reeds merkelyke Beroerten veroorzaakt. Wat heeft men anders te wagten, dan een' algemeenen opſtand, tot onherſtelbaar bederf der Landen, zoze, volgens 's Konings laſt, zonder eenige maatiging, worden in 't werk geſteld? Wy hadden gehoopt, dat de Heeren of Staaten, reeds voorlang, eenig vertoog hierover zouden gedaan hebben; doch zulks niet zynde gevolgd, om redenen, die wy niet bevroeden konnen, hebben wy ons, volgens onzen eed en pligt, ver-

FILIPS III. 1566.

Inhoud van het zelve.

(*q*) BOR II. *Boek*, *bl.* 41 [58].

Filips III. 1566.

„ verbonden gerekend, om niet langer te „ zwygen: vertrouwende, dat zyne Maje„ steit ons dit niet kwalyk afneemen zal, „ alzo wy, hebbende onze huizen en goe„ deren meest leggen in het open veld, by „ eenen gevreesden opstand, den eersten „ aanstoot lyden zouden, en ook niemant „ van ons, ja niemant in Nederland zyns „ lyfs zeker is, zo men de Plakaaten, ten „ strengsten, wil hebben uitgevoerd; staan„ de, in zulk een geval, elk bloot, voor „ den haat van den eersten kwaadaartigen „ beschuldiger. Wy bidden uwe Hoogheid „ dan ootmoediglyk, dat zy, zonder uit„ stel, iemant gelieve af te zenden aan den „ Koning, met ernstig verzoek, dat zyne „ Majesteit, in de gemelde zwaarigheden, „ ten spoedigsten, gelieve te voorzien, door „ het intrekken en te niet doen der Plakaa„ ten, maakende nogtans, by raade en be„ williging der algemeene Staaten, ande„ ren in derzelver plaatse. Wy smeeken, „ daarenboven, dat uwe Hoogheid, terwyl „ de Koning deeze onze begeerte overweegt, „ de Inquisitie en Plakaaten, by voorraad, „ buiten uitvoering stelt, tot dat zyne Ma„ jesteit ander bevel geeven mogt. Betui„ gende wy, anderszins, wel ernstelyk, „ onschuldig te willen gehouden worden aan „ alle de kwaade gevolgen, die, uit het „ verwaarloozen van deezen goeden raad, „ zouden mogen ontstaan. Wy hebben ons, „ als getrouwe dienaars en vassalen des Ko„ nings, gekweeten van onzen pligt, zon„ der dien ergens in te buiten gegaan te

zyn;

„ zyn; waarom wy te vlytiger en te vuuri- Filips II.
„ ger bidden, dat uwe Hoogheid gelieve te 1566.
„ letten op ons verzoek, eer 'er meer on-
„ heil van kome. 't Welk doende, zal zy
„ wel doen (*s*)." Sommigen hebben geschreeven, dat dit Vertoog opgesteld was, door Franciskus Balduinus, die de byeenkomst, te Breda, ook zou hebben bygewoond (*t*). Doch hiervan is my niets zekers gebleeken. De Landvoogdes, het Verzoekschrift aanneemende, gaf voor bescheid, dat zy 'er agt op slaan, en binnen kort antwoorden zou. Des anderendaags, ontboodt zy de Edelen wederom ten Hove, die, zig, in dezelfde orde, derwaards vervoegd hebbende, het Verzoekschrift te rug ontvingen, met eene kanttekening van deezen inhoud: „ Dat
„ haare Hoogheid genegen was eene bezen-
„ ding aan den Koning te doen, die, ver-
„ trouwdeze, op alles, goede orde stellen
„ zou, met naame op de verzagting der Pla-
„ kaaten, waaraan ook, al voor hunne komst,
„ in den Raad, gearbeid was. Doch on-
„ dertusschen Inquisitie en Plakaaten te doen
„ stilstaan, stondt in haare magt niet. Ook
„ was 't ongerymd, 't Land zo lang zon-
„ der regel te laaten op 't stuk van den Gods-
„ dienst. Nogtans wilde zy den Inquisi-
„ teuren en Amptluiden van 't Geregt wel
„ doen aanschryven, dat zy zig, in 't oe-
„ fenen van hun gezag, met alle beschei-
„ denheid, zouden hebben te gedraagen.

Antwoord der Landvoogdesse.

Van

(*s*) Bor II. *Boek*, *bl.* 41 [58].
(*t*) Niceron Mem. *Tom.* XXVIII. *p.* 262. Biblioth. Belg. *Tom.* I. *p.* 284.

FILIPS III. 1566.

„ Van de Edelen, beloofde zy zig eenen „ goeden wil, om 't Katholyk geloof zui„ verlyk te bewaaren, en zig zo ſtil en ze„ dig te gedraagen, als luiden van hunnen „ ſtaat betaamde (*u*)."

XV. Nieuw verzoek der Edelen.

De Edelen, op dit antwoord geraadpleegd hebbende, vonden 'er zo weinig genoegen in, dat zy beſlooten, op den agtſten, een nieuw Verzoekſchrift in te leveren, welk inhieldt: „ Dat zy haare Hoogheid dank„ ten, voor zo ſpoedig een beſcheid: doch „ wel gewenſcht hadden, om eenige meer„ dere verzekering van de ruſt des Lands, „ het eenige dat zy zogten. Nademaal eg„ ter de magt haarer Hoogheid zo ver niet „ reikte, 't welk zy, met droefheid, ver„ ſtonden, en wel anders gewenſcht had„ den; zouden zy, in gevolge van haare be„ lofte, verwagten, dat beide de Inquiſi„ teurs en de weereldlyke Overheid zig, „ met meer beſcheidenheid, zouden gedraa„ gen. En aangezien zy hadden vaſtgeſteld, „ zig te voegen, naar 't gene zyne Maje„ ſteit, met bewilliging der Staaten, beraa„ men zou, hoopten zy haare Hoogheid gee„ ne de minſte ſtof van ongenoegen gege„ ven te hebben: houdende zy voor rede„ lyk, dat elk, die eenigen oproer, of iets, „ dat 'er naar zweemde, aanving, naar ver„ dienſte, geſtraft werdt. Andermaal, be„ tuigdenze ook, zo hun Vertoog veragt „ werdt, en hierop eenige beroerte volgde, „ dat zy gehouden wilden zyn, ten volle voldaan

(*u*) BOR II. *Boek*, *bl.* 42 [59].

„ daan te hebben aan hunnen pligt. Ten be- „ sluite, baden zy ootmoedelyk, dat haare „ Hoogheid alles ten beste wilde duiden, „ alzo 't sproot uit zugt tot den dienst des „ Konings en haarer Hoogheid, voor wier „ voeten zy, op haar bevel, bereid waren „ te sterven." Voorts, alzo hun ter ooren gekomen was, dat eenige kwaadaartigen hun Verzoekschrift reeds hadden doen drukken, en zy bedugt waren, dat het, veelligt, met eenige verandering, mogt worden verspreid, waardoor hun de lak van oproerigheid zou mogen worden aangewreeven; zo verzogten zy, dat het, van woord tot woord, door 's Konings Drukker, mogt worden gedrukt.

Filips III. 1566.

De Landvoogdes, de Edelen hebbende doen buitenstaan, en op hun voorstel, met de Heeren van den Raad, hebbende geraadpleegd, gaf hun, kort hierna, voor bescheid „ dat zy „ zig verzekerde, de Inquisiteurs en Over- „ heden daartoe te zullen konnen houden, „ dat 'er geene ergernis noch onheil ontstaan „ zou, zo 'er de Edelen slegts geene oorzaak „ van waren, waarvoor deezen, zo onder- „ ling als by de gemeente, hadden zorg te „ draagen, en vooral, onder de hand, geene „ meer bondgenooten aan te zoeken (v)."

Tweede Antwoord der Landvoogdesse.

Van 't bedryf der Edelen ten beste te duiden, weigerde zy geen woord; 't welk deezen zo verlegen maakte, dat zy, reeds vertrokken zynde, den Heere d'Esguerdes nog eens te rug zonden, om haare Hoogheid te verzoeken om eene verklaring, dat zy, al wat 'er gedaan was

Zy weigert het gedrag der Edelen ten beste te duiden.

(v) Bor II. Boek, bl. 42 [60].

Filips III. 1566.

was hieldt gedaan te zyn, ten dienste Gods en des Konings. Doch de Hertogin antwoordde, dat zy zig 't oordeel over 't bedryf der Edelen niet aanmaatigde, welk best, door den tyd en hun gedrag, zou konnen geveld worden (*w*). De bondgenooten, kwalyk genoegd met dit antwoord; doch geenen kans ziende, om 't verder te brengen, besloten te scheiden. Eenige Raaden hielden, midlerwyl, der Landvoogdesse voor, dat men hun eenige meerdere verzekering, omtrent het betoomen der Inquisiteuren en Amptluiden, behoorde te geeven. 't Welk, sedert, met bewilliging of onder oogluiking der Landvoogdesse, geschied is. De Graaf van Hoogstraaten, verzeld van *Berti*, Geheimschryver der Landvoogdesse, vertoonde hun de Brieven, waarby den Inquisiteuren en Overheden alle bescheidenheid werdt aanbevolen, ten ware eenige openbaare ergernis gepleegd, of eenige daadelykheid aangevangen werdt. De Edelen, zig hier mede, naar 't scheen, laatende genoegen, vertrokken wederom uit Brussel. Vooraf, hadden zy egter zekere orde beraamd en getekend, waarby 't opperbeleid hunner zaaken, aan vier Hoofden, gesteld werdt, wien elk zou moeten gehoorzaamen. Ook noemdenze drie of vier Persoonen, in ieder Provincie, die verstand houden zouden met de Hoofden, te gelyk toeziende, dat de beloften der Landvoogdesse werden agtervolgd, en dat nergens eenige beroerte ontstondt. Voorts, verbonden zy zig, geene ver-

De Edelen scheiden misnoegd.

stellen orde op hunne zaaken.

(*w*) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* II. *p.* 75.

verandering te zullen maaken in den Godsdienst, noch in de Regeeringe; maar het besluit des Konings en der algemeene Staaten, geduldiglyk, te zullen afwagten (x).

FILIPS II. 1566.

XVI. Oorsprong van den naam van *Geuzen.*

Doch onder 't gaan en keeren der Edelen, was hun de naam van *Gueux* en *Geuzen* aangewaaid, dien men gewoonlyk den bedelaaren geeft, en die, zo sommigen willen (y), zo veel als *zonder zorg en kommer* betekenen zou: 't zy dat de Heer van Barlaimont hun allereerst deezen scheldnaam hebbe aangewreeven, zeggende tegen de Landvoogdesse „ dat zy, voor zulk een' hoop *Gueux* of „ schooijers, niet behoefde bevreesd te „ zyn (z);" 't zy dat hun dezelve, door anderen, naar 't hoofd gesmeeten is, om de geringheid van hun genootschap te beschimpen. 't Was, inderdaad, bekend genoeg, dat 'er, onder de verbonden' Edelen, veelen waren, die, hunne meeste goederen verkwist of verlooren hebbende, een behoeftig leeven leidden, en welken nagegeven werdt, dat zy naar verandering jookten, om, by dezelve, hunnen staat te verbeteren (a). De scheldnaam, dien men hun toewierp, werdt, ondertusschen, als iets waardigs, van hun aangenomen. Zy gaven elkanderen zelven deezen naam, en dronken, onder den zelven, op elkanders gezondheid. Ook droegen ze gouden penninkjes, aan een rood lint of sluyer, om

Tekens, waaraan zig de Bondgenooten onderscheiden.

(x) BOR II. *Boek*, *bl.* 43 [60].
(y) HOPPERUS *Livr.* III. *Ch.* II. *p.* 75.
(z) BOR II. *Boek*, *bl.* 43 [61]. STRADA *Dec.* I. *Libr.* V. *p.* 211.
(a) REYD I. *Boek*, *bl.* 1, 2.

FILIPS II. 1566. om den hals (*b*), vertoonende, aan de eene zyde, 's Konings beeldtenis, en aan de andere, een' bedelzak, door twee handen vastgehouden, met dit of diergelyk byschrift, *Fidelles au Roy, jusques a la besaçe*, dat is, *den Koning getrouw, tot den bedelzak*. Anderen droegen een houten napje, aan een zilveren band, op de borst of aan den hoed: sommigen, uit het gemeen, een bedelaars klap in de hand (*c*). Op de napjes, stondt *Vivez les Gueux, lang leeven de Geuzen*, gesneeden (1): en op dat het een naar het ander geleeke, kleedden veelen zig in aschgraauw gewaad (*d*), zynde de verw van de kleeding der Bedelmonniken (*e*): aan alle welke tekens, de doorzigtigsten de beginsels der naderende beroerte bemerken konden.

XVII. De Staaten van Holland besluiten een diergelyk verzoek als de Edelen te doen.

Het Vertoog der Edelen hadt, ondertusschen, zo veel gerugts gemaakt, door 't gantsche Land, dat 'er de byzondere Staaten kennis van namen. In Brabant, Vlaanderen en Namen, besloot men, eerlang, een Vertoog aan de Landvoogdesse te doen, genoegzaam van gelyken inhoud als dat der Edelen (*f*). In Holland, hadt men, uit Brieven der Landvoogdesse, in Lentemaand, aan alle de Steden

(*b*) Sentent. van Alva, *bl.* 37, 48, 110, 160, 309.
(*c*) Sentent. ten tyde van Alva, *bl.* 294.
(*d*) BOR II. *Boek*, *bl.* 43 [61]. Sentent. van Alva *bl.* 48.
(*e*) METEREN II. *Boek*, *f.* 37 *vers.*
(*f*) Resol. Holl. 5 *Juny* 1566. *bl.* 22.

(1) De Penninkjes en napjes, van welken wy spreeken, worden nog, by de Liefhebbers van zulke zeldzaamheden, bewaard. Men vindtze afgebeeld, by G. VAN LOON, *Nederl. Historie-penningen*, I. Deel, bl. 83, 85.

den geschreeven (g), reeds kennis gekregen, dat men, ten Hove, vreesde voor eenige opschudding: waar tegen elk de wagt bevolen werdt. Doch toen men, naderhand, hier, het inleveren van 't Vertoog der Edelen en der byzondere Staaten vernomen hadt (h), en, sedert, ook het openlyk prediken der Onroomschen in Holland, zo wel als elders, was aangevangen (i), besloot men, in Hooimaand, ook opschorting van Inquisitie en Plakaaten, en het instellen eener nieuwe orde op 't stuk van den Godsdienst, by raade der algemeene Staaten, van de Landvoogdesse te verzoeken. Amsterdam alleen nam egter geen genoegen in dit besluit (k). De geheime Raad hadt, kort na 't inleveren van 't Vertoog der Edelen, eene *Moderatie* of maatiging der Plakaaten ontworpen (l), die, sedert, door de Landvoogdes, de Heeren, en die van den geheimen Raad zelven, verbeterd was: waarna Egmond en eenige anderen hadden voorgeslaagen, om dezelve, by voorraad, vast te stellen en af te kondigen. Doch alzo sommigen, hierop, verstaan hadden, dat men, zonder uitdruklyken last des Konings, zo verre niet gaan mogt, en dat ook de maatiging zelve geen genoegen geeven zou, zoze, alleen op 's Konings naam, buiten bewilliging der algemeene Staaten, werdt ingevoerd; hadt men besllooten, 't ontwerp

FILIPS III. 1566.

Ontwerp eener *Moderatie* of maatiging der Plakaaten.

(g) *By* BOR II. *Boek*, *bl.* 40 [57].
(h) Resol. Holl. 21 *April* 1566. *bl.* 17.
(i) Resol. Holl. 6 *July* 1566. *bl.* 26.
(k) Resol. Holl. 15 *July* 1566. *bl.* 29.
(l) VIGLIUS *ad* HOPPERUM Epist. VII. *p.* 359.

FILIPS III. 1566. werp derzelve den Koning niet slegts, maar ook den Geregtshoven der byzondere Landschappen toe te zenden, en ten zelfden tyde, den byzonderen Stadhouderen last te geeven, om het den Steden onder hun bewind mede te deelen, en derzelver goeddunken daarop te verstaan (*m*). In gevolge van dit Besluit, hadt de Stad Amsterdam, onder andere Steden in Holland, by brieven der Landvoogdesse zelve van den tweeden van Bloeimaand, ook kennis gekreegen van de ontworpen' Moderatie; schoon het ontwerp zelf, twee maanden laater, nog niet in Holland gekomen was. Haare Gemagtigden ter Dagvaart stemden, hierom, dat men alleenlyk een Afschrift van dit ontwerp behoorde te verzoeken, waarby men egter voegen mogt de bede, dat Holland niet boven andere Landen met de Inquisitie mogt worden belast. Doch men hieldt zig aan 't gevoelen der meerderheid, wordende *Otto van Egmond*, *Heere van Keenenburg*, die 't Verbond der Edelen getekend hadt, en *Adriaan*, *Heere van Mathenes*, uit de Hollandsche Edelen, en twee uit ieder der groote Steden, benevens den Advokaat, gemagtigd, om 't Vertoog der Staaten ten Hove in te leveren (*n*).

De Gemagtigden van Holland maaken eenige Doch naauwlyks waren deeze Gemagtigden te Brussel gekomen, of zy vernamen, dat hun Vertoog daar reeds eenige dagen bekend geweest en gelezen was. De Raadsheer Coebel, die dit den Advokaat van den Einde

(*m*) HOPPERUS *Livr.* III. *Ch.* II. *p.* 75.
(*n*) Resol. Holl. 15 *July* 1566. *bl.* 29, 30.

de hadt aangediend, hadt 'er zelfs bygevoegd „ hoe dit Vertoog bevonden was van gely- „ ken inhoud als het Verzoekschrift der E- „ delen, die men *Geuzen* noemde, en wel- „ ker bedryf, by den Koning, zo kwalyk ge- „ nomen was, dat zy gevaar liepen van in „ zyne hoogste ongenade te zullen verval- „ len." Voorts gaf hy in bedenken, of de Staaten, met het inleveren van hun Vertoog, het bedryf der Geuzen niet billykten, en zig dus ook aan gelyk gevaar met hen bloot stelden. En treedende in het onderzoek van het Vertoog zelf, merkte hy aan „ dat 'er eene „ vryheid in begeerd werdt, die 't Land „ voor allerlei verleiders en kwaaddoeners „ open stellen moest: waarom het inkomen „ van vreemde Leeraaren, het openlyk pre- „ diken, de opschuddingen onder de ge- „ meente, en andere zwaarigheden, die 'er uit „ te wagten waren, den Staaten zouden wor- „ den te last gelegd." Ten besluite, zeide hy „ dat hun Vertoog geene vrugt doen zou, „ alzo zy geen ander antwoord van de Land- „ voogdesse te wagten hadden, dan den Geu- „ zen reeds gegeven was (*o*)." Alle deeze redenen strekten, om de Gemagtigden van Holland af te schrikken van het inleveren van hun Vertoog. Ook bragtenze te wege, dat 'er eenige verandering in gemaakt werdt. De President Viglius en de Graaf van Egmond zelf, dien zy 't, veranderd, vertoonden, vonden 'er egter geen genoegen in; maar hielden hun voor „ dat zy, met hun Ver-

FILIPS III. 1566. verande-ringen in 't Vertoog der Staaten.

Egmond en Viglius neemen 'er geen genoegen in.

(*o*) Resol. Holl. 25 *July* 1566. *bl.* 30.

Filips III. 1566.

„ Vertoog, den brand niet bluſſchen; maar „ veeleer nog meer ontſteken zouden. Dat „ men reeds, na hun beſluit tot het overle„ veren van zulk een Vertoog, het openlyk „ prediken, in Holland, hadt zien beginnen. „ Dat het hun werk niet was, over de Pla„ kaaten des Konings, te rèdentwiſten; met „ diergelyke redenen meer." Voorts onderſtonden zy „ wie de Staaten beſchreeven „ hadt, om op dit Vertoog te raadpleegen? Waarſchynlyk was dit door den Advokaat geſchied (*p*). Nog vroegenze „ hoe de „ Heer van Brederode in die Dagvaart ge„ komen ware (2), en of men den Raad van „ Holland en den Stadhouder van 't houden „ derzelve, vooraf, kennis gegeven hadt?" Al het welke de Gemagtigden der Staaten zo verlegen maakte, dat zy 't verzoek om opſchorting der Plakaaten, en om 't raadpleegen der algemeene Staaten uit hun Vertoog lieten, en het dus, merkelyk veranderd, overleverden. De veranderingen werden, ſedert, door den Stadhouder, den Prinſe van Oranje, goedgekeurd (*q*). En zelfs, voor deeze reize, door de Staaten in den Haage, hoewel men 't den Gemagtigden gantſch niet wel afnam, dat zy hunnen laſt te

Zy leveren 't, nog meer veranderd, over. 't Welk de Staaten hun

(*p*) *Zie* Reſol. Holl. 26 *Maart* 1566. *bl.* 11.

(*q*) Reſol. Holl. 27, 28, 29, 30 *July* 1 *Aug.* 1566. *bl.* 32, 33, 34.

(2) 't Schynt, dat deeze den eerſten voorſlag, tot het inleveren van het Vertoog, aan de Staaten van Holland gedaan hadt. Hy en de Graaf van Egmond werden, in gevolge van een Beſluit, eerſt voor drie jaaren genomen, op alle algemeene Dagvaarten van Holland, onder de Edelen, beſchreeven. *Reſol. Holl.* 22 May 1563. bl. 13.

te buiten waren gegaan, en 't ook zeer vreemd vondt, dat het Vertoog reeds ten Hove bekend was geweest, eer de Gemagtigden daar zyn konden. Men verbondt, hierom, malkanderen, de Besluiten der Vergaderinge geheimer te houden. Ook werdt verklaard, dat de Gemagtigden der Staaten, als vertoonende de Staaten zelven niet, voortaan, den last, hun medegegeven, niet zouden hebben te overschreeden (r). Het antwoord der Landvoogdesse op het Vertoog van Holland schynt niet gunstig geweest te zyn; doch ik vind niet aangetekend, waarin het bestaan hebbe (s).

Filips II. 1566.

niet wel afneemen.

Ondertusschen was, al terstond na 't ontwerpen der Maatiging, beslooten, Joan van Glimes, Markgraaf van Bergen, en Floris van Mommeranci, Heer van Montigni, met hetzelve, naar Spanje te zenden, om 's Konings goeddunken daarop te verstaan (t). Zy stonden reisvaardig, toen Bergen, zyn been in de kaatsbaan bezeerende, voor eenen tyd, verhinderd werdt, de reize te doen (u). Montigni trok, derhalve, vooruit; doch vernam, uit den Spaanschen Gezant te Parys, zo veel van 's Konings misnoegen over 't Verzoekschrift der Edelen, dat hy berouw kreeg van 't aanvaarden des Gezantschaps. Zig egter met geene uitvlugten durvende behelpen (v), vervorderde hy zyne reize

XVIII. Bergen en Montigni naar Spanje gezonden.

(r) Resol. Holl. 23 *Aug.* 1566. *bl.* 38.
(s) Resol. Holl. 5, 23 *Aug.* 1566. *bl.* 36, 39.
(t) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* II. *p.* 76.
(u) Bor II. *Boek*, *bl.* 44 [62].
(v) Hooft III. *Boek*, *bl.* 80.

Filips III. 1566. ze, en kwam, in Zomermaand, aan, te Madrid (*w*). Bergen volgde hem eerlang. Doch 't heeft geen van beide mogen gebeuren, hun Vaderland weder te zien.

's Konings schryven. Filips, vooraf verwittigd, door de Landvoogdesse, van hunne komst (*x*), hadt, nog vroeger, kennis gekreegen van 't ongenoegen van Oranje en Hoorne, die onderrigt waren, dat men hen, by den Koning, valschelyk bedraagen hadt; en hierop geantwoord, dat hy hen onder zyne voornaamste en getrouwste vassalen rekende. Voorts hadt hy, op nieuws, beloofd, ten spoedigsten herwaards te zullen keeren, der Landvoogdesse egter, op 't ernstigst, aanbeveelende de bewaaring van 't Katholyk geloof, door de bekwaamste middelen, zonder dat de algemeene Staaten vergaderd werden. Hy verbiedt de algemeene Staaten te vergaderen. De Koning hieldt deeze vergadering zo sterk tegen, ten deele, om dat hy den Staaten de eer niet geeven wilde, van hun, op 't stuk der Plakaaten, welk hy oordeelde zyne Hoogheid te betreffen, te raadpleegen, ten deele, om dat hy wel wist, dat de voornaamsten tot zagtheid neigden, 't welk, als zy vergaderden, bekend moest worden onder 't volk, en geschaapen stondt oproer te verwekken. De belofte van 's Konings overkomst werdt voor het troostelykste deel van zyn schryven gehouden. Ook werdt zy den voornaamsten Steden bekend gemaakt (*y*). Doch men vleide

(*w*) Meteren II. *Boek*, *f.* 38.
(*x*) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* III. *p.* 78.
(*y*) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* II. *p.* 76, 77.

de 'er zig te vergeefs mede. Zy werdt nimmer voltrokken. FILIPS III. 1566.

De Nederlandsche Gezanten werden, in Spanje, in 't eerst, minzaamlyk bejegend. Montigni hadt, zo dra hy aangekomen was, den Koning zynen last geöpend, die in *twee* punten bestondt. „ *Eerstelyk*, moest hy het „ afschaffen der Inquisitie en de maatiging „ der Plakaaten verzoeken (z), volgens het „ ontwerp, te Brussel gemaakt, welk hierop „ uitkwam. Dat de Leeraars, bewindsluiden, „ schryvers en aanhouders van vergaderin- „ gen van den onroomschen Godsdienst, be- „ nevens zulken, die openbaare ergernis ga- „ ven en de hoofden der nieuwe Leere her- „ bergden, met de galge, gestraft zouden „ worden, en hunne goederen verbeurd, „ daar 't de Handvesten gedoogden. Die hun- „ ne Kettery verzaakten zouden 't zwaard „ krygen, en hunne Erfgenaamen hunne „ goederen. Aan gemeene en boetvaardige „ Ketters, zou genade beweezen; doch de „ onboetvaardigen zouden, met ballingschap, „ gestraft worden, blyvende deezen nogtans „ hunne goederen bezitten, mids zyze hun- „ nen wettigen erven nalieten: maar zy zou- „ denze verbeuren, zo zy ondernamen an- „ dere Ingezetenen te verleiden. De Her- „ doopers alleen, geen berouw toonende, „ zouden hunne goederen verbeuren, daar „ verbeurte plaats hebben kon. Daar 't an- „ ders gelegen ware, zoudenze terstond aan „ hunne erfgenaamen vervallen. Hervallen' Ket-

XIX. Handeling van Bergen en Montigni in Spanje. Inhoud van 't Ontwerp der Moderatie.

(z) HOPPERUS *Livr.* III. *Ch.* III. *p.* 78.

Filips III. 1566.

„ Ketters, mids op nieuws berouw toonende, zouden met ballingſchap geſtraft worden; doch Herdoopers, in zulk een geval, „ niet zagter dan met de dood (*a*)." Montigni bragt de meening der Staaten van Vlaanderen, Artois en Henegouwen met zig, op 't ſtuk der Maatiging: die der Staaten van Luxemburg, Namen en Doornik werdt hem nagezonden. Doch 't oordeel der Geregtshoven kwam niet in Spanje: en dat der Staaten van Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht en Friesland werdt nimmer gevraagd.

Streeken, om de Staaten de Maatiging te doen goedkeuren.

In 't vorderen van 't gevoelen der andere Staaten, waren, volgens gewoonte, de geringſten en dienſtbaarſten, gelyk Henegouwen en Artois, eerſt aangemaand; op dat men de voornaamſten, vooral die van Vlaanderen, te ligter winnen zou (*b*): vallende het aanſtootlyker tegen te ſpreeken, 't gene anderen reeds hebben toegeſtemd. Ook hadden ſommige Staaten de beraamde maatiging zelve verworpen, begeerende zig aan de Plakaaten te houden, zo alsze lagen. Anderen hadden dezelven, met eenige verandering, goedgekeurd (*c*). Doch als 't gemeen de lugt kreeg van de middelen, welken men gebruikt hadt, om de Staaten in te leiden, vreesde elk, dat men de Landzaaten, door eene zogenaamde verzagting der Plakaaten, zogt te verſtrikken: en noemde men, omtrent deezen tyd, de

die den naam van *Moorderatie* krygt.

Maatiging of *Moderatie*, ſchimpswyze, *Moorderatie* (*d*). Montigni hadt egter bevel, om een

(*a*) Bor II. *Boek*, *bl.* 45 [64].
(*b*) Meteren II. *Boek*, *f.* 38.
(*c*) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* III. *p.* 78.
(*d*) Meteren II. *Boek*, *f.* 38.

een ontwerp, welk hier zo weinig genoegen gaf, in Spanje, te doen goedkeuren. Het *tweede* hoofdpunt van zynen last bestondt, in het verhandelen van verscheiden' byzonderheden, met naame „ van het wantrouwen, „ tusschen zyne Majesteit en veele Nederlandsche Staaten, van de veranderingen „ in den Raad van Staate, eertyds door den „ Graave van Egmond voorgeslaagen, en „ van 's Konings reize naar de Nederlanden." Terwyl hy en Bergen, die na hem kwam, in Spanje handelden, namen zy, nu en dan, de vryheid van 's Konings Raaden voor te houden „ dat de opschuddingen in „ de Nederlanden, voornaamlyk, ontstaan „ waren uit de Brieven zyner Majesteit, op „ 't stuk der Inquisitie en Plakaaten. Dat „ de kwaal niet te helpen ware, zo men de „ Inquisitie niet afschafte, en de ontworpen' „ maatiging en eene algemeene vergiffenis „ toestondt. Of de Bondgenooten, die alles „ by raade der algemeene Staaten wilden afgedaan hebben, dan nog te vrede zouden „ zyn, konden zy niet verzekeren. Dit wel, „ dat de Heeren" meenende Oranje, Egmond, Hoorne en misschien nog een of twee „ besllooten hadden, zo de Koning hierin bewilligde, zig te bevlytigen, om de beroerten, of door onderhandeling van eerlyke „ luiden, of zelfs, zo 't noodig ware, door „ de wapenen, te stillen. Ook behoefde zyne Majesteit zig dan met de reis naar Nederland niet te verhaasten, konnende dezelve veilig verschooven worden, tot dat de

Filips II. 1566.

Oorzaak der Beroerten, naar 't begrip der Gezanten in Spanje.

FILIPS II. 1566.

Wat 's Konings Raad hier tegen heeft.

„ de rust hersteld ware." Doch hierop werdt geantwoord „ dat de Koning niets geschreeven hadt, dan 't gene op reden steunde: „ en zo iemant zyn misnoegen, met dit schryven, zogt te verschoonen; moest zulks niet „ zyner Majesteit geweeten worden, maar „ hun, die 't afkondigen der Brieven, buiten 's Konings last en tegen 't goeddunken „ van den geheimen Raad, hadden doorgedreeven. Konden, daarenboven, de Heeren de beweegingen stillen, wanneer de „ Koning in de drie voorgestelde punten bewilligd zou hebben; zy konden 't ook tegenwoordig doen, zonder dat men eene „ Vergadering der algemeene Staaten, waartoe de Koning, in zyn afzyn, niet kon bewilligen, noodig hebben zou." De Gezanten bragten hiertegen wederom in „ dat, „ zonder de genoemde drie punten, affschaffing der Inquisitie, maatiging der Plakaaten en eene algemeene vergiffenis te verwerven, de Heeren middel noch wil hadden, om de wapenen op te neemen tot stillinge der beroerten; maar zig dagten te „ houden elk op zyn huis, ziende zig zo weinig geagt by den Koning, of liever by de „ Spanjaarden; die, alle anderen stootende „ uit den raad des Konings, zig bedunken „ lieten, de Nederlandsche Heeren, even „ als die van Milaan, Napels en Sicilie, te „ zullen konnen vervoogden: 't welk, staande „ hun, in geenerlei wyze, te verdraagen, geweest was en nog was de eenigste of de „ voornaamste oorzaak der zwarigheden en op-

Wederantwoord der Gezanten.

„ opschuddingen (e).” Men kan ligtelyk bevroeden, hoe zulke taal, smaakende naar de oude Nederlandsche rondigheid, den Hovelingen in de ooren geklonken hebbe. Ook heeft zy, ongetwyfeld, den Koning mishaagd. De handel der Gezanten slaagde kwalyk, en werdt lang sleepende gehouden. Middlerwyl, hadt de Landvoogdes, op den derden van Hooimaand, een Plakaat in 't licht gegeven, meest ontworpen naar den beraamden voet van maatiging (f): doch verscheiden' Steden, onder anderen Antwerpen, hadden geen herts genoeg, om het af te kondigen. In Holland, schynt zulks nogtans geschied te zyn (g).

Filips III. 1566.

Plakaat op den voet van 't Ontwerp der Moderatie.

XX. Aanvang der openbaare Preeke.

't Misnoegen der Grooten en Edelen over de Inquisitie en Plakaaten was, sedert twee of drie maanden, zo rugtbaar geworden, door 't gantsche land, dat de onroomschen, zig verlaatende op de gunst en hulpe van de aanzienlyksten, alomme 't hoofd begonden op te steeken. Men hadt, tot hiertoe, heimelyk, in byzondere Huizen, gepredikt; doch, in Zomermaand, begon men 't openlyk te doen, eerst in Walschvlaanderen en Artois, omtrent Doornik, S. Omer, Yperen, Ryssel en andere Plaatsen: daarna in Brabant, en eindelyk ook, in Hooimaand, in Holland, en in 't Stigt van Utrecht. Voorts in Zeeland, in Gelderland, in Friesland, en in de overige Nederlanden (h). Sommigen gissen, dat

(e) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* III. *p.* 79, 80.
(f) *Zie het by* Bor II. *Boek*, *bl.* 51 [72].
(g) Repert. der Plak. *bl.* 126.
(h) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* III. *p.* 80.

Filips III. 1566.

dat de Edelen, zig ziende in ongenade vervallen, 't Gemeen, uit vertwyfeldheid, hiertoe hebben opgehitst (*i*). Doch 't is waarschynlyker, dat beide Edelen en Gemeente den Koning vryheid van Godsdienst hebben willen afdwingen, eer de maatiging stand greep, waardoor haar de deur vooraltoos gesllooten stondt te worden (*j*). De onroomschen vergaderden eerst in Bosschaadjen, daarna in 't open veld: in den beginne ongewapend; doch toen men hen dreigde of stoorde, kwamenze, gewapend met zinkroers en zydgeweer, en eerlang zelfs met bussen en hellebaarden, ter preeke (*k*). De tyd en plaats der preeke werdt, of in stilte, onder de goedgunners, of zelfs openlyk, by aangeplakte Briefjes (*l*), bekend gemaakt: wanneer 't volk, by duizenden, uit de naaste Steden, ter gehoor kwam. De Leeraars waren, gedeeltelyk, uit Frankryk herwaards gekomen, en predikten in de Walsche taale. Doch eerlang werden 'er anderen ontbooden, van Embden, alwaar de Hervorming, voor eenige jaaren, ingevoerd was; en ook van andere Plaatsen. Verscheiden' Priesters en Geestelyken hier te lande verlieten ook hun gewoonlyk gewaad, en predikten de Leer der Hervorming, in hunne Kerken, zo lang men 't hun toeliet (*m*). Ook deeden zig eenige vroome Handwerksluiden op, om 't volk te lee-

(*i*) By Hooft III. *Boek*, *bl.* 83.
(*j*) Fr. Junii Vita *p.* 16, 17. *by* Brandt I. *Deel*, *bl.* 303.
(*k*) Viglius *ad* Hopper. Epist. X. *p.* 366.
(*l*) Sentent. van Alva *bl.* 49, 295.
(*m*) Sentent. van Alva *bl.* 99, 164, 298, 384, 385, 387, 388.

leeren en te vermaanen (n). De Vergaderingen, die dikwils zeer talryk waren, werden zeldzaamer gestoord, na dat men begonnen hadt, dezelven gewapend by te woonen. Ook stonden 'er, schildwagten op de toegangen, die van den minsten onraad, by tyds, kennis gaven; en daarenboven hun werk maakten, om de voorbygangers te noodigen tot de preeke, en den weg derwaards aan te wyzen. De Predikant leerde, veeltyds, van eenen wagen, waarop men eene soort van een' Predikstoel, inderyl, wist toe te stellen (o). Somtyds, werdt hem de stoel, door de yverigsten, nagedraagen, boven welken, een zeil gespannen werdt, om hem voor den regen en heete zomerzon te beschutten (p), terwyl 't volk beneden den wind van hem werdt geplaatst, om te beter te konnen hooren (q). Buiten Antwerpen, was, op meer dan ééne plaats, reeds in 't laatst van Zomermaand, verscheiden' reizen, openlyk gepredikt, met zo groot een' toeloop, dat de Wethouderschap, zig onmagtig vindende, om denzelven te beletten, en voor erger bedugt, eerst de Landvoogdes zelve, en daarna van haar een ander aanzienlyk Personaadje verzogt, in de Stad te komen, om orde te stellen tegen verdere beroerte. Vrouw Margareet bewoog hiertoe, met veele moeite, den Prins van Oranje, die, voerende, van wege zyn geslagt, den titel van *Erfburggraaf van Ant-*

FILIPS III. 1566.

Buiten Antwerpen.

(n) Sentent. van Alva *bl.* 179, 233.
(o) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 159.
(p) Sentent. van Alva *bl.* 272, 350.
(q) Memor. van L. J. REAAL *by* BRANDT. I. *Deel*, *bl.* 323.

FILIPS III. 1566. *Antwerpen*, den dertienden van Hooimaand, aldaar zyne intreede deedt. De Heer van Brederode, zig toen te Antwerpen bevindende, was, van eenige bondgenooten en burgeren verzeld, hem te gemoet gereeden, terwyl hem de gemeente, met een geduurig geroep van *Vivez les Gueux*, verwellekomde (*r*). De Prins hoorde, terſtond, de klagten, die Wethouders en Gemeente over elkanderen deeden. Eerlang, bezoldigde hy twaalfhonderd waardgelders uit de Burgerye, tot verzekering van de ruſt der Stad. Ook bewoog hy een groot gedeelte der Kalviniſten tot het afleggen van 't geweer, hun voorhoudende de onbetaamlykheid van zig te gelyk ter preeke en in de wapenen te vinden. De Lutherſchen ſchynen zig zo verre niet te hebben laaten brengen. Ook rees 'er, onder die van Kalvyns gevoelen, op het minſte gerugt, zo veel agterdogt, dat zy, naderhand, verſcheiden' reizen, met meer geweers, ter preeke gingen. Oranje wiſt egter, door onvermoeide poogingen, de ruſt, meer of min, in de Stad, te herſtellen (*s*). Doch terwyl hy zig hier ophieldt, was de openbaare preeke ook in de voornaamſte Plaatſen van zyn Stadhouderſchap aangevangen. De Graaf van Kuilenburg liet in de Kerk zyner Stad, ſedert eenigen tyd, door zekeren Leeraar, *Gerardus* genoemd, de Hervormde Leer prediken. Veele Hollanders, hier, meer dan eens, ter gehoor zynde geweeſt, gaven, eindelyk, in

in Holland en wel eerſt

(*r*) HOPPERUS *Livr.* IV. *Ch.* I. *p.* 90.
(*s*) BOR II. *Boek*, *bl.* 49 [69] - 54 [77].

in den aanvang van Hooimaand, elkanderen in bedenking, of 't niet haast tyd werdt, ook in Holland, met de openlyke preeke, te beginnen. Zes Burgers van Amsterdam, *Reinier Kant*, *Frank de Waal*, *Kornelis Janszoon Koster*, *Albert Heyes*, *Willem Floriszoon* en *Laurens Jakobszoon*, in de gouden reaal op 't water, raadslaagden hier over, buiten de Sint Antonis poort, tusschen de Stad en Houtewaal, aan den Y-kant, in 't riet, met den Leeraar *Jan Arendszoon*, mandemaaker zyns handwerks, die, nevens *Pieter Gabriel*, de hervormde Gemeente in Holland, eenigen tyd, in 't heimelyk, bediend hadt. Jan Arendszoon hadt zig te Alkmaar onthouden; doch was nu van Embden, werwaards hy, vervolgd wordende, geweeken was, wederom ontbooden, naar Amsterdam. Hier hadt Gabriel, eenigen tyd, in zyn Huis, in de Engelsche steeg, des Zondags, den Heidelbergschen Katechismus verklaard, voor eene kleine Gemeente. Doch nu was hy naar elders vertrokken. Jan Arendszoon en de zes burgers besloten, na ryp overleg, de preeke in Holland ook te beginnen; doch vooreerst niet omtrent Amsterdam, daar de Wethouderschap zo streng was tegen de Ketters, dat de Stad, omtrent deezen tyd, den naam van *Moorddam* kreeg (*t*). De eerste preek werdt, door hem, gedaan, by Hoorn, op den veertienden van Hooimaand (*u*). Des Zondags daaraan, den eenentwintigsten, werdt, voor de

Filips II. 1566.

by Hoorn. Voorts buiten Haarlem.

(*t*) Memor. van L. J. Reaal *by* Brandt I. *Deel*, *bl.* 315 316, 317.
(*u*) Velius Hoorn, *bl.* 295.

FILIPS III. 1566.

de tweede reize in Holland, openlyk gepredikt, even buiten Haarlem, by 't Huis te Kleef, onder 't gebied des Heeren van Brederode, daar Reinier Kant, Laurens Jakobszoon Reaal, *Kornelis Willemszoon Hooft*, *Aagt Kornelis*, zyne Dogter, *Jan Janszoon Smid* en veele andere Amsterdammers tegenwoordig waren: die, t'huis gekomen, openlyk erkenden, dat zy ter preeke waren geweest, zonder dat 'er hun, voor dien tyd, eenig leed over wedervoer (*v*). Ten zelfden dage, als men by 't Huis te Kleef gepredikt hadt, waartoe, meent men, *Willem van Zonnenberg*, Baljuw en Rentmeester van Brederode, en *Lancelot van Brederode*, Bastaardbroeder van Heere Henrik, benevens *Fredrik van Egmond*, de voornaamste aanleiding gegeven hadden (*w*), hadt Jan Arendzoon buiten Alkmaar geleerd, vanwaar hy, des anderendaags, te Haarlem gekomen, nog eens, by 't Huis te Kleef, predikte, voor eene talryke menigte; alzo men de poorten der Stad nu ongeslooten liet, die, 's daags te vooren, digt gehouden waren. Eerlang, waagde men 't ook, omtrent Amsterdam, te prediken. Dit geschiedde, insgelyks, door Jan Arendszoon, den laatsten van Hooimaand, niet verre van de Haarlemmer Poort, regt over 't Karthuizers Klooster, ter plaatse, de *Rietvink* genoemd, op 't buitendyks Voorland, in de derde kamp (*x*). Ik vind,

en Alkmaar

en eindelyk buiten Amsterdam.

(*v*) Memor. van REAAL *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 319, 321.
(*w*) Sentent. van Alva *bl.* 59, 61.
(*x*) Memor. van REAAL *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 322, 323, 325. *Zie ook* ADR. PAUW Relaes, *by* BOR Auth. Stuk, IV. *Deel*, *bl.* 1.

vind, in zekere aantekening, de Gerefor- meerde Diakonie deezer Stede betreffende, dat 'er, onder deeze eerfte preekē, door *Kornelis van Teilingen*, Diaken, twee-entwintig guldens verzameld werden. Het prediken op de Rietvink en naderhand op de laftaadje, aan den Y-kant, genoegzaam onder de Stad, werdt, in de volgende maand, eenige reizen hervat. De Schout *Pieter Pieterszoon* poogde de tweede byeenkomft te ftooren; doch 't rot fchutters, dat de dagwagt hadt aan de Haarlemmer Poort, belette het hem. Men toog hier, na deezen, ook gewapend ter preeke: die de Schout toen ongeftoord liet. Ten zelfden tyde, werdt 'er ook, op verfcheiden' Plaatfen in Waterland, gepredikt: alzo 'er, fchier dagelyks, meer Predikanten in Holland kwamen. Den vyfentwintigften van Hooimand, hadt *Pieter Korneliszoon van Alkmaar* ook, by Enkhuizen, in 't openbaar geleerd (*y*). Wat laater, predikte Pieter Gabriel, aan de Hoornbrugge, tuffchen Delft en den Haage, op eene plaats, de *Ruiterkamp* genoemd: welke vergadering men vindt, dat, door Diderik Sonoi, *Jan* en *Gilaen Zegers van Waffenhoven*, en anderen uit de verbonden' Edelen, is bygewoond (*z*). Eerlang predikte men, in den Haage zelven, zo in 't Voorhout, als op den Vyverberg (*a*), en zelfs voor 't Huis van den Prefident van den Hove, Meefter *Kornelis Suis*, die 't door een glasvenfter aanzag; doch niet

Filips II. 1566.

Voorts buiten en in den Haage en elders.

(*y*) Memor. van Reaal *by* Brandt I. *Deel*, *bl.* 326, 327, 328, 332.

(*z*) Sentent. van Alva *bl.* 37, 52.

(*a*) Sentent. ten tyde van Alva *bl.* 265, 267, 272.

FILIPS II. 1566. niet beletten kon, wordende de Vergadering beschermd, door eene menigte gewapende Delftsche schutters (*b*). Even buiten Utrecht, en op verscheiden' Plaatsen in 't Stigt, ving men ook aan, openlyk te leeren, in 't begin van Oogstmaand. Buiten Dordrecht en Gouda, zogt men 't insgelyks te doen; doch uit uit deeze Steden, kwam niemant ter gehoor; waarom 't hier, voor deez' tyd, agterbleef (*c*). Maar buiten Gorinchem, werdt, naar 't schynt, al in Hooimaand, op een' Waard van den Graave van Hoorne, en ook elders, gepredikt. *Adriaan van den Heuvel Dirkszoon*, Burgemeester der Stede, en een groot getal van burgeren waren hier der Hervorminge toegedaan (*d*). Ook ondernam men, buiten Leiden, te Rynsburg, te Wadding, en elders daaromtrent, te prediken: waartoe, *Jakob, Heer van Wyngaarden*, gehouden werdt, de meeste aanleiding te hebben gegeven (*e*). Te Middelburg, heeft de Predikant *Willem van Hoorn*, onder de begunstiging van verscheiden' Leden der Regeeringe, al vroeg, in 't openbaar geleerd. Ook predikte men, in eene Zoutkeet van de *Weduwe Bastiaan Matthyszoon*, op den dyk, buiten Arnemuiden; voorts, te Veere, te Vlissingen, te Zierikzee, te Tholen, en op veele andere plaatsen in Zeeland (*f*). Wy maaken geen byzonder gewag van de Steden der andere Nederlanden, alwaar, ten deezen zelfden tyde

By Dordrecht en Gouda mislukt het.

(*b*) REAAL *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 329.
(*c*) REAAL *als boven*, *bl.* 330.
(*d*) Sentent. van Alva *bl.* 86, 89, 326, 330.
(*e*) Sentent. van Alva *bl.* 48, 166.
(*f*) Sentent. van Alva *bl.* 63, 103, 104, 105, 106, 177, 178, 234.

de, de openbaare preeke begonnen werdt. FILIPS II. 1566.

De Koning, de tydingen deezer nieuwigheid, de eene na de andere, gekreegen hebbende, hieldt raadvergadering op raadvergadering, zo te Madrid als in 't Bosch van Segovia, met den Hertog van Alva, den Graave van Feria, *Antonio de Toledo*, Grootmeester der Orde van S. Jan, *Jan Manriquez de Lara*, Groot-hofmeester der Koninginne, *Ruy Gomez*, Prins van Eboli, *Lodewyk de Quichada*, Groot-stalmeester van Prins Karel, benevens den Raadsheer Tisnacq, benoemd tot President van den geheimen Raad in Nederland, Hopperus, 's Konings Zegelbewaarder, en den Geheimschryver Courteville (*g*). Hier werdt, eerst op de kwaal en derzelver oorzaaken, en daarna, op het geneesmiddel der kwaale, gelet. „De kwaal werdt, door sommigen, geoordeeld gesprooten te zyn, uit „het misnoegen van een of twee Personaadjen, die den klem der Regeeringe in handen zogten te krygen, om daarna vryheid „van Godsdienst, of openlyk, of voor elk „in zyn huis in te voeren. Dit was te speuren aan de treden, reeds tot bereiking van „dit oogmerk gedaan: van welken de eerste „was het weeren van den Kardinaal van „Granvelle; de tweede Egmonds reis naar „Spanje welken geen van beide beantwoord „hebbende aan hun oogmerk, warenze voortgeschreeden tot den derden trap, het Verzoekschrift der Edelen, die, bloedverwanten of dienaars der misnoegde Heeren zynde,

XXI. Raadpleegingen in Spanje, over de beweegingen hier te lande.

Oorzaak dier beweegingen, naar 't oordeel des Spaanschen Raads.

(*g*) HOPPERUS *Livr.* III. *Ch.* IV. *p.* 87.

FILIPS III. „ de, ligtelyk lieten raaden, wiens werktui-
1566. „ gen zy waren. Hierby was, laatstelyk,
„ de vierde trede gekomen, 't gezantschap
„ van Bergen en Montigni, welker last, in
„ deszelfs *eerste* hoofdpunt, genoegzaam o-
„ vereenkwam met het Verzoekschrift der
„ Edelen. Het *tweede*, betrof, *eerstelyk*, het
„ wantrouwen tusschen den Koning en ee-
„ nigen zyner vassalen, waarvan zyne Ma-
„ jesteit egter dikwils geschreeven hadt, dat
„ hem niets bewust was, en *ten anderen*, de
„ verandering in den Raad van Staate, of
„ liever in de algemeene Regeering der Ne-
„ derlanden, daar, in de *derde* plaatse, de o-
„ verkomst zyner Majesteit bykwam, die niet
„ begeerd werdt, dan na dat al 't andere zou
„ zyn toegestaan. Doch, met het dringen
„ op het een en 't ander, deedt men duide-
„ lyk zien, dat men 't op het verkrygen van
„ den klem der Regeeringe en vryheid van
„ Godsdienst gemunt hadt. Wanneer men
„ hierby nu aanmerkte, dat de Heeren niet
„ slegts een onderling verbond hadden aan-
„ gegaan; maar ook de Edelen, en laatstelyk
„ de Ketters zelven, waaruit de openbaare
„ preeke gesprooten was; hadt men te wag-
„ ten, dat 'er, by de vier gemelde treden,
„ eerlang een vyfde stondt te worden ge-
„ voegd, van welke verdere uitspoorigheid
„ te dugten was." Komende vervolgens tot het geneesmiddel, zeide men „ dat 'er twee-
„ ërlei was, een waar en een gewaand: welk
„ laatste, als gevaarlyk, geschuwd, terwyl
„ het eerste alleen gebruikt moest worden.
„ 't Schyngeneesmiddel was, door de ge-
zan-

Middel omze te stillen.

„ zanten, voorgeslaagen, en bestondt in het „ vernietigen der Inquisitie, dat de agtbaarheid des Konings, des Pausen en der heilige Kerke niet gedoogen kon; in het maatigen der Plakaaten, dat alle misdaaden van verzuim, als niet ter Kerke of ter misse gaan, ongestraft liet; en in het verleenen eener algemeene vergiffenis, die Leeraars en oproermaakers insluiten zou, en derhalve, zo min als de twee andere punten, kon worden ingewilligd. Het eenige waare geneesmiddel dan bestondt in 's Konings reis naar Nederland, die, zonder uitstel, moest worden ondernomen. Hierdoor, zouden de onheilen, die men nog vreesde, konnen worden verhoed. De Koning, van zyne vassalen met eerbied ontvangen zynde, zou alle gemaakte verbonden konnen doen verbreeken: voorts orde stellen op den Godsdienst, en daarna overleggen, of 'er eenige verandering, in de Plakaaten en in de Raaden van Regeeringe, zou behooren te worden gemaakt. Vooraf, moest men, mids 't stuk meest de eere Gods en der waare Kerke betrof, door gebeden en ommegangen, 's Hemels zegen tragten te verwerven; terwyl de Koning zig moest blyven voorstellen, de Nederlanders vaderlyk te handelen, en de regtvaardigheid te paaren met de barmhertigheid (*b*)."

Filips III. 1566.

Filips, verklaarende, tot dit laatste, volkomen gezind te zyn, besloot, sedert, geheel over-

XXII. Filips besluit tot de reize

(*b*) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* IV. *p.* 81.

Filips III. 1566. Her-waards.

overeenkomstig met deezen raad, de reis herwaards aan te neemen. Doch alzo hy niet voor den winter vertrekken kon, en de reis ter zee, door den Oceaan, ook te gevaarlyk geoordeeld werdt, moestze uitgesteld worden tot in 't voorjaar. Men vreesde zelfs nu reeds in Spanje, dat de oproerigen zig mogelyk van 't Eiland Walcheren, daar de Koning zou moeten landen, zouden konnen meester maaken; waarom goedgevonden werdt, dat zyne Majesteit, de Middellandsche zee zynde overgesteken, verder te lande herwaards trekken zou. Van al 't welke de Landvoogdes, by Brieven van den Koning, terstond, kennis gegeven werdt (*i*).

Wat hy, op de Inquisitie, Plakaaten en algemeene vergiffenis, bepaalt.

Midlerwyl, hadt hy, op de drie punten, by eigen monde, in den Raad, vastgesteld: „ Dat de Pauselyke Inquisitie mogt geschort „ blyven, mids de gewoone Bisschoplyke haa„ re kragt behieldt. Dat men, in Nederland, „ een nieuw ontwerp van maatiging der Pla„ kaaten mogt opstellen, waarby 's Konings „ agtbaarheid en 't Roomsch geloof bewaard „ werdt, zullende hy dan, hierop, de ver„ eischte orde beraamen. Dat ook de Land„ voogdes vergiffenis zou mogen verleenen „ aan de Bondgenooten alleen, of ook aan „ anderen, naar dat zy 't raadzaam vondt, „ mids deezen niet geregtelyk van misdaad „ overtuigd waren. Dat zy egter voor het „ toestaan deezer drie punten, verzekering „ hebben moest, dat de Heeren, zig hierme„ de laatende genoegen, voortaan de behou-

de-

(*i*) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* V. *p.* 88.

„ denis van den Godsdienst en 's Lands rust, FILIPS II.
„ uit al hun vermogen, behertigen zouden. 1566.
„ Voorts moesten alle verbonden, samen-
„ komsten, preeken en openbaare ergernis-
„ sen worden afgeschaft, of zo de weder-
„ spannigen hiertoe niet konden worden ge-
„ bragt, en daarentegen de wapenen opna-
„ men, mogt de Landvoogdes zig van de
„ Benden van Ordonnantien en van de ge-
„ woone bezettingen dienen, ter haarer be-
„ scherminge. Des noods, mogt zy zelfs
„ een genoegzaam getal van waardgelders
„ aanneemen, over dezelven zulke Hoofd-
„ luiden stellende, als zy zelve bekwaamst
„ oordeelde (*k*)."

Zyn schryven aan Oranje en de andere Heeren.

Met de Brieven, waarby de Landvoogdes kennis kreeg van 's Konings besluit, werden ook herwaards gezonden, vriendelyke Brieven aan de drie Heeren, en onder deezen, eenen aan Oranje, geschreeven met 's Konings eigen' hand, en vervuld met betuigingen van volkomen vertrouwen op zynen yver voor den dienst zyner Majesteit. Ook werdt hy, om 't gene hy te Antwerpen verrigt hadt, gepreezen. En op dat aan zulke vleiende taal de schyn van openhertigheid niet ontbrake, was 'er eene vermaaning bygevoegd, om toe te zien op zynen broeder, die zig, naar 't gene men den Koning hadt aangebragt, te diep gesteken hadt, in 't werk, dat hier gedreeven werdt (*l*). Zulk schryven, diergelyk ook aan de goede Steden afgevaardigd

(*k*) HOPPERUS *Livr.* III. *Ch.* V. *p.* 89.
(*l*) *By* BOR *Auth.* Stukk. I. *Deel*, *bl.* 17.

FILIPS II. 1566. digd werdt, diende alleenlyk, om de zaaken, hier, zo veel mogelyk ware, tot op 's Konings overkomst, in rust te houden.

XXIII. Vergadering der Edelen te S. Truyen. De verbonden' Edelen hadden, terwyl men, over hun verzoek, in Spanje, handelde, hier te lande, niet stil gezeten; maar elkanderen, in Zomermaand (3), te S. Truyen, in 't Bisdom van Luik, beschreeven, alwaar zy, ten getale van vyftienhonderd of tweeduizend paarden, byeen kwamen; en tot in de volgende maand of langer, vergaderd bleeven. De voornaamsten, die hier verscheenen, waren Graaf Lodewyk van Nassau, de Graaven van Kuilenburg en van den Berge, en de Heer van Brederode (*m*). Voorts vindt men, dat hier ook, onder anderen, tegenwoordig geweest zyn Jozua van Alveringen, Heer van Hofwegen, Jan van Blois, gezeid Treslong, Maximiliaan van Blois, gezeid de Kok van Neerynen, Jan van Casembrood, Heer van Bakkerzeel (*n*), *Bernard Uiteneng*, Rutger van Boetzelaar, Heer van Karnisse en Otto zyn Broeder, Floris van Boetzelaar, Heer van Langerak, en Jan van Renesse van Wulven, Heer van Wilp. De twee laatste waren, uit den naam der verbonden' Edelen van Holland, derwaards gezonden (*o*). Bakkerzeel was, met kennis van den Graave van Egmond, verreisd, dien hy beloofd hadt, niets, bui-

(*m*) HOPPERUS *Livr.* IV. *Ch.* I. *p.* 91.
(*n*) Proces van Egmond, *bl.* 622, 641.
(*o*) Sentent. van Alva *bl.* 52, 73, 77, 108, 111, 134.

(3) HOOFT zegt in Oogstmaand (III. Boek, bl. 97); doch wy volgen, ten opzigte van den tyd, de stukken van het *Proces van den Graave van Egmond.* bl. 622, 623.

buiten 't Verbond en 't Verzoekschrift, te zullen helpen besluiten. Ook verklaarde hy den Graave, sedert, dat hy het uitvoeren van verscheiden' aanslagen, door eenige Edelen en Onroomschen ontworpen, hadt belet (*p*). 't Gerugt liep, ondertusschen, en 't vondt ten Hove geloof, dat men, te S. Truyen, besloo-ten hadt, vierduizend Paarden en veertig vendelen Knegten, Duitsch Volk, in waard-geld, aan te neemen, om zig, tegen den Koning zelven, te verzetten, zo hy onderneemen mogt, gewapend, herwaards te komen. Ook zouden de Edelen den Onroomschen hier hunne bescherming hebben beloofd (*q*). Zeker is het, ten minsten, dat, zo wel de Kalvinischen als Lutherschen, hen te S. Truyen, schriftelyk, om dezelve, verzogt hebben (*r*). Zelfs wil men, dat 'er middelen beraamd zouden zyn, om penningen te heffen (*s*), 't welk wel van nooden was, zo men anders, tot het aanneemen van Krygsvolk, beslooten heeft. Men voegt 'er by, dat hier ook de Beeldenstorm, die, in Oogstmaand, aanhief, werdt vastgesteld (*t*): 't welk my egter gantsch niet waarschynlyk dunkt.

FILIPS II. 1566.

Wat hier gehandeld werdt.

De Landvoogdes, kennis gekreegen hebbende van de Byeenkomst te S. Truyen, en 't ergste vermoedende, bewoog Oranje en Egmond, om in onderhandeling te treeden met de Bondgenooten, die twaalf gemagtigden,

Oranje en Egmond spreeken met de Bondgenooten.

(*p*) Proces van Egmond, *bl.* 623.
(*q*) Sentent. van Alva *bl.* 74, 78, 108, 134.
(*r*) Bor II. *Boek*, *bl.* 56 [79]. Hopperus *Livr.* IV. *Ch.* II. *p.* 93.
(*s*) Proces van Egmond, *bl.* 623.
(*t*) Viglii Vita *N.* XCVIII. *p.* 47.

FILIPS III. 1566.

den, met Graave Lodewyk aan 't hoofd, afzonden, eerst naar Aarschot, dat twaalf, en toen naar Duffel, dat maar zes mylen van Antwerpen gelegen is (u); alzo men 't ongeraaden hieldt, dat de Prins zig, tegenwoordig, te verre van deeze Stad, daar 't nog vol onrust was, verwyderde. Te Duffel, vertoefden Oranje en Egmond, naauwlyks een half etmaal (v), in welken tyd, zy, met de gemagtigden der Edelen, in gevolge van hunnen last, beraamden „ dat de Bondgenooten „ 's Konings antwoord op hun Vertoog nog „ vierentwintig dagen zouden afwagten, en „ in dien tyd, geene nieuwigheid aanvan„ gen." De Landvoogdes gaf den Koning hiervan terstond kennis, te gelyk meldende, dat het vergaderen der algemeene Staaten, door haar, door de Heeren, en door den Raad van Staate, werdt aangezien, als het eenige middel, om verdere onheilen te voorkomen (w). Doch Filips was, hiertoe, niet te beweegen. Hy gaf, in tegendeel, der Landvoogdesse bevel, om drieduizend Duitsche Ruiters en tweeduizend Voetknegten, onder Hoofdluiden, die hy zelf zou benoemen, aan te neemen, zo 't nood deedt; of zo niet, ten minsten voor twee maanden in waardgeld te houden, waartoe hy de noodige penningen overmaakte (x): en niet lang hierna, kreeg men, in 't zeker, berigt, dat Hertog Erik van Brunswyk, by Lingen, volk voor den Koning byeen trok (y).

De Landvoogdes krygt verlof, om zig te wapenen.

Op

(u) BOR I. *Boek*, *bl.* 55 [79].
(v) Proces van Egmond, *bl.* 642.
(w) BURGUND *Libr.* III. *p.* 186.
(x) HOPPERUS *Livr.* IV. *Ch.* I. *p.* 92.
(y) BOR II. *Boek*, *bl.* 56 [80].

Op de Vergadering der Edelen te S. Truyen, verscheen in Hooimaand, een Persoon, derwaards afgezonden, door den Prinse van Condé en den Admiraal van Chatillon, Hoofden der Hugenooten in Frankryk, om den Bondgenooten allen verdrag met de Landvoogdesse te ontraaden, en vierduizend Edelluiden ter hulpe aan te bieden, die, binnen eene maand na datze waren opgeëischt, te paarde zitten zouden. Doch de Vergadering, geenen zin hebbende, om zig 's Konings onverzoenbaaren haat op den hals te haalen, sloeg deeze aanbieding heuschelyk af (z). Eenigen zouden egter gaarne gezien hebben, dat menze aangenomen hadt, en wil men, dat, hieruit, en uit den voorslag van sommigen, om volk en geld te ligten, de eerste verwydering onder de bondgenooten ontstaan zy, konnende de Roomschen onder hen, gelyk Mansfeld en anderen, met geene goede oogen aanzien, dat men zig met de Ketters zo diep t'zee begeeven wilde (a).

Filips III. 1566.

Aanbieding van hulpe uit Frankryk, door de Bondgenooten afgeslaagen.

De Vergadering te S. Truyen was, naar 't schynt, reeds gescheiden, toen de Landvoogdes, den twaalfden van Oogstmaand, 's Konings brieven, den laatsten van Hooimaand getekend, ontving (b); waarin 't Besluit op de drie punten vervat was, welk wy, hier boven (c), hebben te boek gesteld. 't Werdt egter niet afgekondigd, weigerende Viglius, Barlaimont en anderen, in 't afzyn der

XXIV. 's Konings besluit op de drie punten komt te laat.

(z) Bor II. *Boek*, *bl.* 69 [98].
(a) Hooft III. *Boek*, *bl.* 99.
(b) Burgund. *Libr.* III. *p.* 199.
(c) *Bladz.* 172.

Filips III. 1566. der voornaamste Heeren, daartoe te stemmen. Doch de Bondgenooten kreegen haast de lugt van den inhoud, en vernamen, ongaarne, dat Filips nog geene Vergadering der algemeene Staaten, daar zy zeer op gezet waren, gehengen wilde (d). Men raadpleegde ten Hove nog over 's Konings brieven, toen de Beeldenstorm, schielyk aangeheeven, in weinige weeken (4), byna alle oorden van Nederland doorliep, en zulk eene bystere verwoesting maakte, aan beelden, schilderyen, boeken, kruissen, altaaren, sakramentshuizen en allerlei Kerksieraaden, ten platten Lande en in de Steden, dat men, het graauw, welk 'er de hand in hadt, aanziende voor te zwakke werktuigen, om zo veel ysselyks, in zo weinig tyds, uit te voeren, tot de vreemde gedagten kwam, dat 'er booze geesten onder gewerkt hadden (e). Wy hebben niet voor, omstandiglyk te verhaalen, hoe deeze schennis, eerst in Vlaanderen en Artois, aanving, op den veertienden van Oogstmaand (f), noch hoe zy, van daar, voortsloeg naar Antwerpen, alwaar, de groote Kerk, een der pragtigste gebouwen

Aanvang der Beeldenstorming.

in Vlaanderen, en

te Antwerpen.

(d) Hopperus *Livr.* IV. *Ch.* II. *p.* 96.
(e) Strada *Dec.* I. *Libr.* V. *p.* 242.
(f) Strada *Dec.* I. *Libr.* V. *p.* 235.

(4) In tien, of ten hoogsten twaalf dagen, zegt Van der Haer, *de Init. Tumult. Belgic.* Libr. II. Cap. VII. p. 351. en Hopperus tekent aan (Livr. IV. Ch. II. p. 97), dat 'er, in drie of vier dagen, meer dan vierhonderd Kerken geplonderd zyn. Doch dit moet van Vlaanderen en Brabant alleen verstaan worden. In Friesland, heeft men, met de beeldenschennis, eerst in Herfstmaand, begonnen. Bor II. Boek, bl. 64 [91].

wen van Europa, door eenhonderd rabau- FILIPS III.
wen, geholpen van eenen hoop hoeren en 1566.
jongens, in weinige uuren, geplonderd en te schande gemaakt werdt (g): noch, eindelyk, hoe alle de Nederlanden, Luxemburg en Namen uitgezonderd (5), deeze dartelheid hebben moeten lyden. Verscheiden' Nederlandsche Historieschryvers hebben dit alles, uitvoerig en deftig, te boek gesteld. 't Zal ons genoeg zyn, hier, na 't aanwyzen der oorzaaken van dit woest bedryf, beknoptelyk, te ontvouwen, hoe 't zig, met den Beeldenstorm, in de nu Vereenigde Nederlanden, met naame in Holland, Zeeland en 't Stigt van Utrecht, hebbe toegedraagen.

Byzonderheden wegens dezelve.

Men is 't, wederzyds, eens, dat de Kerkplondering, op de meeste Plaatsen, door slegt geboefte en gemeene Handwerksluiden, is uitgevoerd; doch 't is twyfelagtig, of deeze ruwe hoop niet, hier of daar ten minsten, aangezet zy, door luiden van meerder aanzien. De Spaanschgezinde Schryvers willen, gelyk wy boven zagen, dat 'er de Edelen zelven, te S. Truyen, toe besloten hadden. Doch 't heeft weinig schyn van waarheid, dat men, by opregte Roomschen, gelyk veele verbonden' Edelen waren, van zulk een voorneemen zou hebben durven reppen, veel minder, dat men, met hen, de uitvoering zou hebben bestemd. Anderen heb-

(g) BOR II. *Boek*, *bl.* 58 [82].

(5) STRADA zondert (Dec. I. Libr. V. p. 245) ook Artois uit; doch hy heeft zelf, te vooren, (p. 235) verhaald, dat de Kerken en Kloosters der Dorpen om S. Omer geplonderd zyn.

Filips II. 1566. hebben den Prins van Oranje aan deeze schennis schuldig gehouden, of zynen Broeder, Graave Lodewyk (*h*). Doch de Prins heeft zig altoos afkeerig getoond van de woestheid der Beeldstormeren, en is zelfs, sedert, van sommige Onroomschen gelasterd, om dat hy oordeelde, dat de Kerken, niet dan na voorgaanden last der Overheden, behoorden gezuiverd te worden (*i*). Aan den anderen kant, vindt men 'er, onder de onzen, die deeze Heeren niet alleen; maar ook de verbonden' Edelen, de hervormde Kerkendienaars en de Leden der Kerke in 't gemeen, van alle schuld aan de ongeregeldheid der Beeldstorminge, hebben willen vrypleiten (*k*). My komt egter, met anderen, niet ongegrond voor, dat sommigen uit de hervormden, ja uit de Edelen zelven, dien 't naderhand openlyk te last gelegd is, in dit werk, de hand gehad, of het, ten minsten, met genoegen aanschouwd hebben: al 't welk hier, meest uit de vonnissen, twee of drie jaaren na deezen tyd geveld, naauwkeuriger dan tot nog toe geschied is, staat aangeweezen te worden.

De openbaare preek was, onlangs, in Vlaanderen begonnen, daar 't getal der Onroomschen zo groot was, dat de Stadhouder deezer Landstreeke, de Graaf van Egmond, rekende, dat 'er wel vyftig- of zestigduizend mannen onder waren, die, gewapend, op om-

(*h*) Hopperus *Livr.* IV. *Ch.* III. *p.* 98, 99. Strada *Dec.* I. *Libr.* V. *p.* 235, 247.
(*i*) Apolog. *by* Bor Authent. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 78.
(*k*) Leeven van Willem I. I. *Deel*, *bl.* 496.

omtrent zestig Plaatsen, ter preeke kwamen (*l*). Zo groot een' hoop heeft het, buiten twyfel, verdrooten, met het naderen van den winter, langer in 't open veld byeen te komen. En gelyk, onder allerlei gezindheden, boozen en goeden zyn, hebben de eersten geoordeeld, dat zy zig, met geweld, in 't bezit mogten stellen van de Kerken, die hun, zekerlyk, geweigerd zouden geweest zyn, als zy 'er alleenlyk om verzogt hadden. Zy, die, onder de Edelen, uit wanhoop aan 's Konings genade, of uit begeerte naar verandering, 't werk gaarne tot daadelykheid zagen voortslaan, hebben hieronder geroeid, en de Beeldstorming is juist begonnen, in de Landstreek, daar de openbaare Preek eerst ondernomen was. Doch of Graaf Lodewyk, gelyk 't gerugt toen liep, dit werk aangedreeven, en geschikt hadt, om, binnen vyf of zes dagen, te worden afgedaan, en of hy, nevens *Mol*, Stadhouder der Leenen van Brabant, en *van der Meere*, beide Edelluiden van den Prinse van Oranje, verscheiden' vergeefsche poogingen hebbe gedaan, om 't graauw, te Brussel, aan 't beweegen te helpen, zo als de Wethouderschap der Landvoogdesse aandiende (*m*), zou ik niet durven verzekeren. Ook weet ik niet, wat men te houden hebbe van zekere brieven, door de Landvoogdesse onderschept, waarby die van Doornik den bondgenooten schreeven, dat zy zouden uitvoeren, 't gene zy voorgenomen hadden, zo hun

Filips III. 1566.

(*l*) Proces van Egmond *bl.* 644.
(*m*) Hopperus *Livr.* IV. *Ch.* III. *p.* 98, 99.

Filips III. 1566. hun 's Konings antwoord niet spoedig werdt bekend gemaakt (n). Zeker is 't, dat de plondering, te Brussel belet zynde, schielyk, naar Zeeland, oversloeg.

In Zeeland. Te Middelburg, hief zy aan, op den tweeëntwintigsten van Oogstmaand. Verscheiden' Leden der Regeeringe, met naame, de Schepens *Andries Jakob Oertszoon*, *Simon Janszoon van Rome*, *Vincent Laurenszoon* en *Hugo Jooszoon* waren hier der Hervorminge toegedaan: 't welk het graauw der Onroomschen, aangezet of voorgegaan door eenigen uit den Kerkenraad, stouter maakte. Men viel dan, in de Abtdy der Lieve-vrouwe, die deerlyk geplonderd werdt. Den Burgemeester *Adriaan Klaaszoon* gaat na, dat hy 't volk, hiertoe, zou hebben opgehitst: doch mooglyk heeft hy alleen bevel gegeven, om de beelden, met orde, weg te neemen: gelyk, sedert, ook elders geschiedde. Maar de Notaris *Willem Deynoot* heeft 'er, volgens zyne eigen' bekentenis, de hand in gehad, en zyn misdryf, naderhand, met den hals moeten boeten. De S. Pieters Kerk werdt, op gelyke onbezuisde wyze, van beelden beroofd (o). Te Vlissingen, te Veere, en gantsch Walcheren door, geschiedde dit, insgelyks. Zelfs noodzaakten de Onroomschen de Wethouderschap tot het slaaken der gevangenen om den Godsdienst (p). Te Arnemuiden werdt, zo men wil, het werk begunstigd, door den Baljuw, *Jan Ypens-*

(n) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 205.
(o) Regist. ten Raade van Middelb. 23 *Aug.* 1566. f. 7. Sentent. van Alva *bl.* 64, 66, 67, 69, 101, 102, 210, 346, 390, 391.
(p) BOR II. *Boek*, *bl.* 63 [90].

penszoon, die den Beeldstormeren de Kerkdeur zou hebben doen openen (*q*). Te Thoolen en elders in Zeeland, werden de beelden ook ter Kerke uit gestommeld (*r*). In 't Stigt van Utrecht, met naame in de Aartsbisschoplyke Stad zelve, geschiedde zulks, op den vier- en vyfentwintigsten, met veel verwoedheid. Men hadt hier schryvens gekreegen, dat de Onroomschen, tot agtduizend in getal, gewapend door 't land liepen, en alomme de Kerken beroofden: welke tyding, schoon buiten de waarheid, die van den nieuwen Godsdienst zo veel moeds gaf, dat zy, eerst naar S. Geertruids Kerk, daar eene wyle tyds geplonderd werdt (*s*), en toen naar 't Stadhuis liepen, begeerende dat hun twee Kerken werden ingeruimd. De Vroedschap, zeggende niet sterk genoeg te zyn, om op zo gewigtig een stuk te besluiten, kreeg van eenen der Kalvinische Gemagtigden ten antwoord, *Eet ham met mostard, zo wordt gy sterk*: welke onbeschoftheid hem, sedert, den hals gekost heeft. Hy en de zynen lieten zig egter te vrede stellen, met een besluit der Regeeringe, om, eerst na agt dagen en 't inneemen van het goedvinden der Landvoogdesse en des Prinsen van Oranje, te antwoorden. Doch aan 't volk, dat, gewapend, in grooten getale, op 't Kerkhof van S. Maria stondt, was geen houden. Men valt, in de Buur- S. Jakobs-, S. Nikolaas- en S. Geertruids- Kerken, en in die van de Predik- en Minderbroede-

FILIPS II. 1566.

in Utrecht.

(*q*) Sentent. van Alva. *bl.* 103, 104, 195, 236.
(*r*) Sentent. van Alva. *bl.* 235, 266.
(*s*) Sentent. van Alva *bl.* 352, 353.

Filips III. 1566.

deren, daar alles van den wand gerukt, verbryzeld en vernield werdt (*t*). Jan van Renesse, Heer van Wilp, die eerst tusschen beide gegaan was, om 't volk met de Vroedschap te bevredigen, wees, zo men wil, daarna, den Beeldstormeren den weg naar de Buurkerke en naar die van S. Geertruid, zeggende, dat hy al 't nadeel, dat 'er hun van komen mogt, op zig nam, en voorziende sommigen van werktuigen, om te breeken. Zyne natuurlyke Broeders, Filips en Willem van Renesse, Steven van Zuilen, Willem van Zuilen van Nyveld, Kornelis van Nyenrode en verscheiden' anderen zouden den Heere van Wilp de hand hebben gebooden: en gaat sommigen na, dat zy 't graauw, tot het beeldstormen, gehuurd en betaald hebben (*u*). De Wethouderschap werdt, eindelyk, op den zevenentwintigsten, genoodzaakt, den Kalvinischen de S. Jakobs Kerk af te staan, en des noods, nog eene andere toe te zeggen (*v*). In Holland, ontstondt de woede, ten zelfden tyde. De Wethouderschap van Amsterdam, de bui ziende opkomen, hadt bevolen, de meeste kostelykheden uit de Kerken te bergen (*w*); gelyk geschied was: doch alzo de zwaarste beelden, en die meest in 't oog liepen, waren blyven staan, viel het graauw, zig hierdoor getergd rekenende, op den drieentwintigsten, tegen den avond, in de oude Ker-

In Holland, en wel te Amsterdam.

(*t*) Bor II. *Boek*, *bl.* 63 [90].
(*u*) Sentent. van Alva *bl.* 29, 110, 251, 253, 349, 352, 357. *Zie ook* twee Sentent. *by* Matthæus Fundat. Eccles. *p.* 169.
(*v*) Hooft III. *Boek*, *bl.* 106.
(*w*) Adr. Pauw Relaes, *by* Bor Auth. St. IV. *Deel*, *b.* 1.

Kerke. De Schout Pieter Pieterszoon, met omtrent veertig helpers, op 't mat gekomen, verdreef egter den woesten hoop (*x*). Doch Burgemeesteren ging zo groot een angst aan, dat zy zig, door den Raad, elk vyf of zes helbaardiers, ter hunner bescherminge, lieten toevoegen. Voorts stondt men der Gemeente toe, dat de beelden geweerd en de Kerken geslooten zouden worden, tot op naderen last der Landvoogdesse (*y*). Te Leiden, begon de Beeldenstorm, op den vierentwintigsten, in de S. Pieters Kerke (*z*), door aandryven, zo getuigd wordt, van twee der verbonden' Edelen, Jakob van Wyngaarden en Arend van Duivenvoorde. De Lievevrouwe-, Hooglandsche- en andere Kerken werden, naderhand, ook beroofd. Men vindt, dat sommige beeldstormers hier een rooden sluyer om den hals hadden, waaraan een Geuspenningkje hing. De hervormden predikten, sedert, in de Minderbroeders Kerke en in de Voskuil, even buiten de Stad (*a*). In den Haage, onder 't oog van den Raad, viel het graauw in het Klooster der Predikheeren, daar de beelden verbroken en de boeken vernield werden. Zelfs werden 'er de kisten opgeslaagen, en 't geld uit dezelven geroofd, waarmede, sedert, zekere *Wouter Willemszoon* en anderen betigt werden. De Kapelle van Wassenaar, in 't byzonder, werdt hier deerlyk verwoest (*b*). Men gaf den Heere

Te Leiden.

In den Haage.

(*x*) Adr. Pauw Relaes, *als bov. bl.* 1.

(*y*) Adr. Pauw Relaes, *Byl. bl.* 11. Hooft III. *Boek, bl.* 104.

(*z*) Oud Chron. *by* Orlers Leiden *bl.* 554.

(*a*) Oud Chron. *als bov.* Sentent. van Alva *bl.* 48, 308, 310, 311.

(*b*) Sentent. van Alva *bl.* 55, 56, 263, 274, 277, 279.

FILIPS III. 1566. re van Hofwegen na, dat hy zig beroemd zou hebben, de Haagſche Beeldſtormers, met zeshonderd Edelen, te zullen beſchermen, zo iemant ondernam, hun tegenſtand te doen (c). Ook melden ſommigen, dat *Adriaan Mennink* en *Dirk Jooſten* den Preſident Suis' werkvolk hebben durven afvorderen, om de beelden weg te neemen: welk hun zou toegeſtaan zyn (d). Doch ik vind hier van niet gewaagd, in het vonnis van Dirk, welk nog voorhanden is (e). Te Schoonhoven, waren de ſchutters, op den vyfentwintigſten, zynde Kermisdag, in de Doele, gewapend byeen gekomen, om 't Sakrament, naar gewoonte, door de Stad te volgen. Doch veelen derzelven, der Hervorminge toegedaan, weigerden zulks. Zekere *Frans van Nes* zogt zelfs 't volk te beweegen, tot het plonderen der Kerſpelkerke (f). Ook meen ik, dat het geſchied is, hoewel 't my niet klaar is gebleeken. Gelyke verwoeſting ſchynt, te Gorinchem, gepleegd te zyn (g). Te Woerden, daar veele Lutherſchen woonden, hadt de Wethouderſchap de beelden, uit de Kerken, doen haalen; en toen de beroerte ophieldt, op aanſchryvens van Hertoge Erik van Brunswyk, Pandheer der Stede, wiens oorſpronklyken brief, gedagtekend den agttienden van Herfſtmaand, ik zelf gezien heb, den Paſtoor gelaſt, zynen dienſt we-

te Schoonhoven.

te Gorinchem.

te Woerden.

(c) Sentent. van Alva. *bl.* 54.
(d) METEREN II. *Boek*, *f.* 41.
(e) Sentent. van Alva. *bl.* 274.
(f) Sentent. van Alva. *bl.* 46, 152, 281, 294, 297.
(g) Sentent. van Alva, *bl.* 27.

wederom waar te neemen, 't welk hy egter naliet. Hertog Erik, ſchoon zelf Lutherſch, bediende zig, ſedert, van de geringe beweeging, die hier geweeſt was, om Krygsbehoeften en Soldaaten, op 't Slot, te brengen. De Wethouderſchap klaagde hierover, aan de Staaten (*b*); doch 't blykt niet, dat deeze klagten van eenige vrugt geweeſt zyn. *Weſſel van Boetzelaar*, Heer van Aſperen, die, ſedert eenen geruimen tyd, in zyne Stede, hadt laaten prediken, liet, zo men wil, de beeldſtormers, door de waterpoort, agter zyn Slot, in de Stad; waarna, alle de Kerken en Kloosters, door hen, geplonderd werden. Zy hadden *Willem van Nyveld van Aartsbergen*, Droſſaard van Kuilenburg, aan 't hoofd; die, door eenen natuurlyken Zoon des Heeren van Aſperen, ook *Weſſel* genoemd, derwaards, ontbooden was. Onder 't plonderen, verboodt *Wouter Jakobszoon*, uit naam der Heeren van Asperen en van Karniſſe, het vervoeren of bergen van eenige Kerkſieraaden, op lyfſtraffe. Het vernielde Houtwerk werdt hier den armen geſchonken (*i*). Te Kuilenburg en te Viane, hadt men, te vooren, de beelden reeds verbroken (*k*). Doch te Dordrecht, wiſten de Burgemeester *Arend van der Myle* en anderen alle handdaadigheid te beletten. 't Zelfde gelukte te Gouda den Slotvoogd, *Kornelis van der Myle*, Zoon van den Dordſchen Burgemeeſter (*l*). 't

FILIPS II. 1566.

te Asperen.

te Kuilenburg en te Viane.

(*b*) Reſol. Holl. 5, 6 en 9 *Octob.* 1566. *bl.* 46, 47, 48.
(*i*) Sentent. *bl.* 26, 27, 108, 132, 135, 137, 138, 139, 140, 153.
(*k*) Sentent. van Alva. *bl.* 154, 224.
(*l*) HOPPERUS *Livr.* IV. *Ch.* III. *p.* 98. *verg. met* BALEN Dordr. *bl.* 835, en WALVIS Gouda, *bl.* 80.

FILIPS III. 1566. 't Schynt, dat de Hervorming, die egter, te Dordrecht, by sommigen, al vroeg, omhelsd was (*m*), in deeze twee Steden, nog niet veel opgang gemaakt hadt: hebbende men hier, in 't voorjaar, ook raad geweeten, om 't buiten preeken te weeren (*n*). In Wynmaand des jaars 1567, heeft men egter, ook te Dordrecht, in twee Kerken, de beelden gebroken (*o*). Haarlem is geheel vry gebleeven (*p*). Delft en Briel ook, voor deezen tyd, hoewel 'er, naderhand, in beide deeze Steden, merkelyke moeite voorviel. Te Delft, werden, in Wynmaand, verscheiden' Kerken en Kloosters geschonden; hebbende, hier ook, eenigen, zo men wil, geld beloofd, voor 't smyten (*q*). Sommigen verhaalen, dat Rotterdam ook verschoond is (*r*): doch van elders blykt, dat 'er eenige beeldschennis gepleegd is, door *Jakob Franszoon Snap*, die 't, naderhand, met den hals heeft moeten boeten (*s*). Ook liep het Noordelyk deel van Holland niet vry. Te Alkmaar, werden, gelyk elders, de Kerken geplonderd. Hoorn werdt, meent men, verschoond (*t*). Te Enkhuizen, schynt men 't ook, by dreigen, gelaaten te hebben (*u*). De

eenige Steden blyven geheel of voor een' tyd vry.

(*m*) *Zie* IV. *Deel*, *bl.* 418.
(*n*) *Zie* hier voor, *bl.* 168.
(*o*) Sentent. van Alva. *bl.* 275.
(*p*) HOPPERUS *Livr.* IV. *Ch.* III. *p.* 98. AMPZING Haarl. *bl.* 460.
(*q*) Sentent. van Alva. *bl.* 57, 58, 158, 159, 163, 286, 313, 314, 315.
(*r*) HOPPERUS *Livr.* IV. *Ch.* III. *p.* 98. VIGLIUS *ad* HOPPER. Epist. XV. *p.* 377.
(*s*) Sentent. van Alva. *bl.* 146, 359.
(*t*) VELIUS Hoorn, *bl.* 299. Sentent. van Alva. *bl.* 142, 335.
(*u*) BRANDT Enkh. *bl.* 98. Sentent. van Alva. *bl.* 172.

De Heer van Brederode bevondt zig, omtrent deezen tyd, in 't Noorderkwartier, verzeld van zyne Gemaalin, twee Zusters des Prinsen van Oranje, den Heere van Wilp en verscheiden' andere Edelen. Hy zogt hier aanhang te maaken. Te Hoorn, in 't byzonder, onthaalde hy de Wethouders, dikwils, in zyne Herberg, daar 't geroep van *Vive le Gueux*, by den wyn, meer dan eens, gehoord werdt. Zelfs hing hy Burgemeester *Willem Pieterszoon Enkhuizen*, die beschonken was, half met, half tegen wil, een' gouden geuspenning om den hals: met welken, deeze, ontnugterd zynde, zig zeer verlégen vondt. Ook heeft het hem, naderhand, een goed deel zyner middelen gekost (*v*). Doch van 't beeldstormen werdt, ook terwyl Brederode zig hier omtrent onthieldt, niets vernomen. In de andere Nederlanden, Gelderland, Friesland, Overyssel en Groningen, heeft men deeze baldaadigheid, insgelyks, wat vroeger of laater, moeten lyden (*w*); doch wy agten 't noodeloos, hiervan byzondere melding te maaken. Nergens byna, leeden de beeldstormers eenigen tegenstand van belang, dan by Auchyn, alwaar 'er omtrent vierhonderd, door *Robert van Longueval*, Heer van La Tour, aan 't hoofd van eenen hoop huisluiden, verslaagen werden (*x*).

Filips III. 1566.

XXV. De Landvoogdes

De Landvoogdes, verschrikt door de tydingen der Beeldstorminge aan alle oorden (*y*), en

(*v*) Velius Hoorn, *bl.* 298.
(*w*) Bor II. *Boek*, *bl.* 64, 65 [91, 92]. Sent. van Alva. *bl.* 97, 208, 215.
(*x*) Hopperus *Livr.* IV. *Ch.* III. *p.* 98.
(*y*) Burgund. *Libr.* III. *p.* 232.

FILIPS III. 1566.

wil Brussel verlaaten.

en verwagtende dezelve nu, dag voor dag, binnen Brussel, besloot, op den raad des Hertogs van Aarschot (z), de Stad te verlaaten, en de wyk te neemen naar Bergen in Henegouwen, daar zy zig veiliger oordeelde. Doch de andere Heeren, en de President Viglius zelf ontrieden 't haar zo ernstig (a), dat zy aan 't wankelen gebragt, en voorts, door de Burgerye van Brussel, die de poorten geslooten hieldt en bewaakte, zo goed als gedwongen werdt, te blyven. Zy schreef toen zelve aan den Koning, dat zy genoegzaam gevangen gehouden werdt, binnen Brussel (b), waarvan zy Oranje, Egmond, Hoorne en Hoogstraaten de voornaamste schuld gaf (c); schoon men gemeld vindt, dat het, door Viglius, werdt te wege gebragt (d). Raadpleegende, wyders, met de Leden van den Raad van Staate, op het gene haar, in deeze omstandigheden, te doen stondt, kwam zy, ten opzigte van den tegenwoordigen nood, tot een besluit „ om den Edelen te „ belooven, dat niemant, ter oorzaake der „ preeke, op plaatsen, daar zy tegenwoor„ dig ingevoerd was, gemoeid zou worden, „ mids men zig van ongeregeldheid en er„ gernis onthieldt, de wapenen afleide, „ en de Roomschen, in derzelver Godsdienst-

besluit een weinig toe te geeven.

(z) VIGLIUS *ad* HOPPER. Epist. XIV. *p.* 373.
(a) Brief van Hoorne *agter zyne* Verantw. *bl.* 463. *by* BOR Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 91. VIGLII Vita *N.* XCIX. *p.* 48.
(b) HOPPERUS *Livr.* IV. *Ch.* IV. *p.* 99.
(c) HOPPERUS *Livr.* IV. *Ch.* IV. *p.* 100, 101. BOR II. *Boek*, *bl.* 67 [95].
(d) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 235.

„ dienstoefening, ongekweld liet (e)." Filips III. 1566.

In gevolge van dit besluit, welk, op den drie-entwintigsten van Oogstmaand, genomen was, werdt, des anderendaags, een Verdrag gemaakt, met Graave Lodewyk en twaalf Gemagtigden der verbonden' Edelen, behelzende „ dat de Koning aannam, 't Land „ te ontheffen van de Inquisitie; dat 'er, op „ 't stuk van den Godsdienst, een nieuw Plakaat stondt te worden gemaakt; doch dat „ zyne Majesteit nog niet hadt vastgesteld, „ of 'er de algemeene Staaten op zouden gehoord worden, waartoe hem de Landvoogdes egter zou tragten te beweegen. Dat „ zy den Edelen brieven van verzekering, „ tot hun genoegen, zou leveren, waarby „ de Koning verklaaren zou, 't voorleedene niet te willen gedenken, mids elk zig, „ voor het toekomende, kweete van zynen pligt, en beloofde niets te zullen bestaan, tegen den Koning, deszelfs Staaten en Onderzaaten; en daarentegen zyn „ best te zullen doen, om de beroerten te „ stillen, 't beschadigen van Kerken en Godshuizen te beletten, en 't afleggen der wapenen te wege te brengen. De preek zou ook, „ zo veel mogelyk ware, verhinderd worden, „ daar zy niet aangevangen was. Eindelyk, „ moesten de Edelen hun vermogen aanwenden, om allen, die, ter zaake van 't „ geloof, misnoegd waren, zig te doen onderwerpen aan 't gene de Koning, met

Verdrag met de Edelen.

toe-

(e) Hopperus *Libr.* IV. *Ch.* IV. *p.* 160, 101. Bor II. *Boek*, *bl.* 67 [95].

FILIPS II. 1566.

„ toeſtemming der algemeene Staaten, be-„ ſluiten zou (f).” Oranje, Egmond, Hoorne, Hachicourt en Aſſonville, die dit Verdrag bewerkt hadden, deeden 't bezweeren, door de Gemagtigden der Bondgenooten, en leverden hun Brieven over, waarby beloofd werdt, dat hun, ter oorzaake van 't Verbond en 't ingeleverd Verzoekſchrift, nimmer eenig nadeel overkomen zou. 't Verdrag werdt allen Geregtshoven der Landſchappen en allen goeden Steden toegezonden (g); doch allereerſt gekreukt, te Bruſſel, daar het gemaakt was, verhinderende men hier de Onroomſchen, naar Vilvoorde, ter preeke te gaan (i). Het werdt, ſedert, ook in andere opzigten, van de Spaanſche zyde, geſchonden: en wordt dit ſchenden des Verdrags door de Spaanſchen, by ſommigen, gehouden, voor het egt kenmerk van de regtvaardigheid der wapenen, die men, naderhand, hier te lande, tegen den Koning, heeft opgenomen.

XXVI. Straf der Beeldſtormeren.

Midlerwyl, deeden de Stadhouders niet alleen, maar zelfs de verbonden' Edelen hun beſt, om het Verdrag te doen naarkomen. Oranje, te Antwerpen wedergekeerd, liet eenige Beeldſtormers, met de galge, met ballingſchap, en op andere wyzen, ſtraffen. Ook maakte hy hier een verding met de Onroomſchen, op 't welbehagen des Konings en der algemeene Staaten, waarby hun 't pree-

(f) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*. *bl.* 43, 44, 45. BOR II. *Boek*, *bl.* 67 [96].
(g) BOR II. *Boek*, *bl.* 68 [97].
(h) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 245.

preeken binnen de Stad, en 't houden van Kerkelyke Vergaderingen, op welken de Prins egter Gemagtigden uit de Wethouderschap zenden mogt, toegestaan werdt (z). 't Verleenen van zo veele vryheid werdt Oranje nogtans kwalyk genomen, door de Landvoogdesse (a). 't Zelfde geviel Hoorne (b), die, met veel moeite en gevaar, een diergelyk Verding, te Doornik, gemaakt hadt, uitgenomen, dat, by het zelve, 't prediken buiten de Stad alleen geoorlofd gesteld was (c). Egmond zelf, die de beeldstormers, door gantsch Vlaanderen, deedt opzoeken, en wiens Edelman, Casembrood, eene Vergadering van Onroomschen betrapte, van welken hy 'er twaalf versloeg, twee-entwintig met de galg en omtrent dertig met geesseling strafte, die van Kerkschennis betigt werden (d); zelf Egmond, zeg ik, kon den blaam niet ontgaan, dat hy zig kwalyk gekweeten hadt, om dat hy, te Gend en elders, met de Onroomschen, diergelyk een Verding gemaakt hadt, als Oranje, te Antwerpen (e).

FILIPS III. 1566.

Oranje, Egmond en Hoorne beschuldigd, over 't verleenen van vryheid tot prediken.

De overeenkomst, welke men, te Utrecht, getroffen hadt, werdt, op bevel der Landvoogdesse, te niet gedaan. Men bezoldigde hier vyfhonderd man, ten laste der Stad, door middel van welken, de preeke naar buiten

't Verding te Utrecht, vernietigd.

(z) BOR II. *Boek*, *bl.* 69 [98].
(a) BOR II. *Boek*, *bl.* 71 [100].
(b) Sentent. van Alva, *bl.* 83.
(c) Verantw. van Hoorne *bl.* 162 enz. *by* BOR Auth. Stukk. I. *Deel. bl.* 71.
(d) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 241. METEREN II. *Boek*, *f.* 42 *vers.*
(e) Proces van Egmond *bl.* 644.

FILIPS III. 1566. buiten gedreeven werdt (*f*). Doch te Amsterdam, betoonde men minder ontzag voor de bevelen der Landvoogdesse. De Onroomschen weigerden hier afstand te doen van 't gene zy te vooren bedongen hadden. Ook ontstondt 'er, schier dagelyks, eenige nieuwe opschudding, met naame eene, op den zesentwintigsten van Herfstmaand, die de gantsche Stad op de been hielp. Terwyl men eenen dooden, op de Kalvinische wyze, ter Nieuwe Kerke indroeg, drong een groote hoop vreemdelingen naar binnen (*g*), zonder de Wagt, hier gesteld, te ontzien, ja dezelve noodzaakende, met agterlaating van 't geweer, de wyk te neemen. Op deeze leus, stoof het graauw op, streevende eerst naar het Minderbroeders- binnen, toen, des anderendaags, naar het Karthuizers-Klooster, pas buiten de Stad, daar alles vernield, en de Monniken verjaagd werden. Men hadt het op deeze twee Kloosters geladen, meer dan op agttien anderen, die onbeschadigd bleeven; om dat, in het eerste, als in een tweede Stadhuis, alles, wat de vervolging der Onroomschen betrof, vooraf, beraadslaagd werdt, en de Karthuizerbroeders, om hun gasten en brassen, daar die van de Regeeringe dikwils deel aan hadden, zeer in 't oog liepen, by de gemeente. De bescheidenste Onroomschen, als Laurens Jakobszoon Reaal, *Adriaan Pauw* en *Klement* en *Frans Volkaartszoonen Koornhert*, zagen dit geweld

Oproer te Amsterdam.

(*f*) BOR II. *Boek*, *bl.* 72 [101].
(*g*) ADR. PAUW *Relaes* *bl.* 4. *Byl. bl.* 33.

weld ongaarne, en zogten 't, zelfs met gevaar hun lyfs, te weeren. Doch 't mogt niet baaten. 't Gevolg van deezen oproer was, dat 'er, op den dertigsten van Herfstmaand, ten overstaan van *Paulus Root* en *Reinier van der Duin*, Gemagtigden des Hofs van Holland; een nieuw Verding met de Kalvinischen gemaakt werdt, waarby hun de Minderbroeders Kerk en Kerkhof werden ingeruimd. De overige punten kwamen genoegzaam overeen, met die van Antwerpen (*b*).

Filips III. 1566.

XXVII. Brieven van d'Alava komen in 't licht.

Omtrent deezen tyd, hadt de Graaf van Hoorne, uit Brieven van zynen Broeder, Montigni, die nog in Spanje opgehouden werdt, kennis gekreegen van 's Konings misnoegen, over de beroerten in Nederland, en over 't gehengen der openbaare preeke (*i*). Daarenboven, hadt Oranje, schrander boven maate, in het uitvorschen der geheimen zyner vyanden, in handen weeten te krygen de afschriften van twee Brieven, door *Francisko d'Alava*, 's Konings gezant in Frankryk, aan de Landvoogdesse, geschreeven, meldende „ dat de Koning nu schoone „ gelegenheid hadt, om, door 't loozen van „ eenigen, en 't bedwingen van anderen, „ te geraaken tot eene onbepaalde heer- „ schappy over de Nederlanden, waarnaar „ zyne voorzaaten, en hy zo lang gestaan „ hadden. Dat men, om hiertoe te komen, „ den drie Heeren, naamlyk Oranje, Eg- „ mond

(*b*) Hooft III. *Boek*, *bl.* 113. Memor. van L. J. Reaal *by* Brandt Reform. I. *Deel*, *bl.* 379 enz.
(*i*) Proces van Egmond, *bl.* 648.

FILIPS II. 1566.

„ mond en Hoorne, slegts schoon gelaat „ toonen moest, tot dat de tyd gebooren „ zou zyn, om hun, die met regt gehou- „ den werden, voor de stookers der beroer- „ ten, loon naar werken te verschaffen. Dat „ Montigni en Bergen, met gelyke list, in „ Spanje, om den tuin werden geleid, al- „ waar men hen, en den Raadsheer Renard „ dagt op te houden. Dat de voorslag der „ Landvoogdesse, om zig, door heimelyk „ verstand, te verzekeren van eenige ster- „ ke Plaatsen, ten Hove aangenaam geweest „ was" (*k*): met meer andere dingen van verre uitzigt, die de Gezant onvoorzigtig genoeg 't papier hadt durven toevertrouwen. De Spaansche Schryvers hebben bedenkelyk gesteld, dat deeze Brieven verzierd waren, en men heeft de Bondgenooten verdagt gehouden van zulk eene konstenaary (*l*). Doch Oranje heeft zig altoos zo vrymoediglyk beroepen, op derzelver egtheid (*m*), dat 'er weinig reden overblyft, om hieraan te twyfelen. Hy en Hoorne ontbooden dan den Graaf van Egmond, te Dendermonde, werwaards zy, van Graave Lodewyk en Hoogstraaten verzeld, zig begeven hadden, tegen den derden van Wynmaand (*n*). Men heeft gewild, dat hier beslooten werdt, de wapenen op te vatten, tegen den Koning (*o*), en uit de Verantwoording des Graaven van

Dagvaart te Dendermonde.

(*k*) *Zie deeze Brieven by* BOR II. *Boek*, *bl.* 77 [109].
(*l*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* V. *p*: 262.
(*m*) Verantw. *by* BOR Aut. Stukk. I. *Deel. bl.* 11.
(*n*) METEREN II. *Boek*, *f.* 43 *vers.* HOPPERUS *Livr.* IV. *Ch.* VI. *p.* 112.
(*o*) Defens. de Hoogstr. N. XVII. *by* BOR Aut. St. I. *Deel. bl.* 31.

van Egmond, is niet donkerlyk afteneemen, dat Graaf Lodewyk eenigen geweldigen voorslag heeft gedaan (*p*). Ook heeft de Prins van Oranje, hier, of anders, wat laater, te *Willebroek*, Egmond en andere Vliesridders en Raaden van Staate tragten te beweegen, om, nevens hem, lyf en goed te waagen, om de Spanjaards, die men nu te gemoet zag, uit het Land te houden (*q*). Nogtans komen hy, Egmond, Hoorne en Hoogstraaten, in hunne Verantwoordingen, overeen, dat 'er, te Dendermonde, geen besluit altoos, tot het aanvaarden der wapenen, is genomen. Egmond verklaart, dat de voorslag van Graave Lodewyk verworpen werdt. En in de Verantwoording des Graaven van Hoorne, daar 't verhandelde, te Dendermonde, omstandigst verhaald wordt, vindt men, dat het besluit, daar genomen, na 't leezen der Brieven van Montigni en d'Alava, alleenlyk, op deeze vier punten uitliep: „1. dat men, of eene Vergadering der Algemeene Staaten, of de overkomst des Konings zou tragten te wege te brengen, tot stillinge der beroerten, waarover de Koning te onvrede was. 2. Dat men, onaangezien 's Konings mistrouwen, waarvan d'Alava gewag maakte, in zynen pligt, jegens zyne Majesteit en de Landen, volharden zou. 3. Dat Hoorne, in 't byzonder, die, ziende hoe veel ondanks zyn gedrag, te Doornik, „hem

Filips II. 1566.

Wat hier besloo-ten werdt.

(*p*) Proces van Egmond *bl.* 649.
(*q*) Apolog. *by* Bor Aut. Stukk. II. *Deel. bl.* 77.

FILIPS III. 1566. „ hem op den hals gehaald hadt, beslooten „ hadt, de Stad en zyne Ampten te verlaa- „ ten; zulks, met allen ernst, zou ontraaden „ worden. 4. En dat Oranje, die, sedert „ eenigen tyd, gebeden was, in Holland, „ Zeeland en Utrecht te komen, de Land- „ voogdes zou verzoeken, om Hoorne, die „ 't nogtans afsloeg, of Hoogstraaten, tot „ zynen Stedehouder over Antwerpen, aan „ te stellen (r)". Meer niet zou 'er, te Dendermonde, beslooten zyn. Alleenlyk, werden de Brieven van d'Alava, sedert, der Landvoogdesse, door Egmond, die wederom naar Brussel keerde, vertoond (s). Doch zy sloegze in den wind, of gaf 'er eene andere uitlegging aan (t). Hoorne vertrok zig, nu of wat laater, naar 't Huis te Weerd in zyn Graafschap, blyvende by zyn opzet, om zig te ontslaan van zyne Ampten. Hoogstraaten werdt tot Oranje's Stedehouder over Antwerpen aangesteld. En de Prins zelf begaf zig, den twaalfden van Wynmaand, op reize naar Holland (u).

XXVIII. Men zoekt Oranje in Holland te hebben.

't Was reeds omtrent een jaar geleeden, dat de Staaten deezes Landschaps zyne overkomst, te Brussel, verzogt hadden (v). Doch de Landvoogdes, die den Prins liever nader by 't Hof hieldt, hadt 'er, tot omtrent deezen tyd toe, niet in konnen bewilligen. Ook schynt het, dat zyne Doorlugtigheid zelve zig liever te Antwerpen heeft wil-

(r) Verantw. van Hoorne *bl.* 139 *enz. by* BOR, Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl* 67, 68.
(s) Proces van Egmond *bl.* 649.
(t) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 280.
(u) BOR II. *Boek*, *bl.* 74 [105].
(v) Resol. Holl. 20 *Novemb.* 1 *Decemb.* 1565. *bl.* 38.

willen onthouden: en vindt men, dat hy den Heer van Brederode, gaarne, in zyne stede, naar Holland, zou hebben zien zenden. Doch de Landvoogdes hadt hier geene ooren naar (*w*), zo om dat hy, openlyk, 't Hoofd der verbonden' Edelen was, als om dat men hem, in een gedrukt Schrift, onlangs verspreid (*x*), *Erfgenaam en Opvolger in 't Graafschap van Holland* genoemd hadt. Nu hielden die van Holland zo ernstig aan, by de Landvoogdesse, dat zy, de rust binnen Antwerpen eenigszins hersteld ziende, eindelyk besloot, den Prins te laaten verreizen. Om hem ook over te haalen, gaf men hem te verstaan, dat de Staaten voorhadden, tot meerder verzekering van zyn gezag binnen 's Lands, drieduizend Knegten aanteneemen, dezelven leggende in de beslooten' Steden: hoewel Amsterdam en Gouda hiertoe nog niet bewilligd hadden (*y*). Ook was, ter Staatsvergaderinge, in bedenking genomen, om den Prins, volgens gewoonte, een geschenk te doen: gelyk die van Vlaanderen, onlangs, aan hunnen Stadhouder, den Graave van Egmond, gedaan hadden. Eenigen van 's Prinsen Amptenaars hadden, deswege, den Advokaat en de Gemagtigden der Staaten, nu en dan, vermaand, met bygevoegde verklaaring, dat de Prins zulks egter nimmer, ter Staatsvergaderinge, zou voorstellen, gelyk door andere Stadhouders wel ge-

FILIPS III. 1566.

Hy weigert een geschenk van de Staaten van Holland te ontvangen.

(*w*) HOPPERUS *Livr.* IV. *Ch.* VI. *p.* 111.
(*x*) BURGUND. *Lib.* III. *p.* 250.
(*y*) Resol. Holl. 5 en 9 *Octob.* 1566. *bl.* 45, 49.

FILIPS III. 1566.

geschied was (z). Ook was hy niet lang, in Holland, geweest, of men besloot, eenpaariglyk, hem een geschenk te doen van vyfenvyftigduizend ponden, waarvan nogtans zou ingehouden worden, 't gene hy, wegens den tienden penning zyner visscheryen, en andere ommeslagen, gehouden werdt, den Lande schuldig te zyn (a). Doch alzo men, naderhand, vernam, dat de Prins, oordeelende, dat 's Lands penningen, in deezen kommerlyken tyd, wel beter besteed konden worden, dit geschenk niet zou willen aanvaarden; vondt men geraaden, hem, tot verval zyner kosten, alleenlyk tienduizend ponden van veertig grooten te betaalen, die egter in mindering strekken zouden van de penningen, hem, by Staatsbesluit, toegelegd (b).

Zyne verrigtingen te Utrecht.

Oranje, gevolgd van zyne Bende van Ordonnantien, die tweehonderdenzestig paarden sterk was, vertrok eerst naar Utrecht, alwaar hy, * by Jan van Renesse, Heere van Wilp, een' der verbonden' Edelen, zynen intrek nam (c). De Wethouderschap viel hem, hier, terstond, klagtig, over de Onroomschen, die wederom aanhielden, om eene Kerk. De Prins bragt de zaaken, eindelyk, tot een verdrag, welk, by wyze van Plakaat, op zynen naam, als Stadhouder, in Slagtmaand, werdt afgekondigd. By het zelve, werdt de Preeke buiten de Stad bepaald,

* *Apud nobilem Wulpium.*

(z) Resol. Holl. 15 *July* 1566. *bl.* 28.
(a) Resol. Holl. 19 en 30 *Nov.* 1566. *bl.* 58, 60.
(b) Resol. Holl. 27 *Januar.* 1566. [1567]. *bl.* 3.
(c) Advers. Canon. Regular. *apud* MATTHÆUM Fundat. & Fata Eccles. *p.* 226.

paald, en die van den ouden en nieuwen Godsdienst beide vermaand, elkanderen geenen overlast, met woorden of daaden, aan te doen (*d*).

FILIPS III. 1566.

Midlerwyl, hadt hy, door President en Raaden van Holland, de Staaten deezes Landschaps, te Schoonhoven, doen beschryven, tegen den negenentwintigsten van Wynmaand: en hun hier raad gevraagd, aangaande de middelen, om de tegenwoordige beroerten te stillen, te gelyk verklaarende „ dat de Hertogin de Preeke toelaa„ ten zou, daar zy, voor 't Verdrag met „ de Edelen van Oogstmaand laatstleeden, „ ingevoerd geweest was; doch alleenlyk „ buiten de Steden; en dat zyze, op alle „ andere Plaatsen, op de bekwaamste wyze, „ wilde hebben afgeschaft (*e*)." De Staaten, sedert, op dit Voorstel, in den Haage raadpleegende; oordeelden de Edelen, Delft en Leiden „ dat zyne Doorlugtig„ heid zelve orde behoorde te stellen, tot „ onderhouding van den ouden, en op de „ oefening van den nieuwen Godsdienst, „ en dat men, tot handhaaving van 't Ge„ regt, en weering der uitheemschen en „ Landloopers, die de meeste daadelykhe„ den hadden aangevangen, een zeker ge„ tal van Knegten, in eigenlyken dienst, „ of op een taamelyk Waardgeld, behoorde „ aan te neemen, alles egter, op 't welbe„ hagen van den Heere Prinse." Dordrecht be-

Dagvaart te Schoonhoven. Voorstel des Stadhouders.

Gevoelen der Leden van Holland, over het zelve.

(*d*) Bor II. *Boek bl.* 74 [105.]
(*e*) Resol. Holl. na 10 *Octob.* 1566. *bl.* 51, 52.

FILIPS III. 1566.

begreep „ dat de behoudenis van 't gezag „ der Wethouderen in de Steden, welk, op „ veele Plaatsen in kleinagting was geraakt, „ het eenig middel was, om de rust te her- „ stellen." Haarlem oordeelde „ dat men „ de Inquisitie afschaffen, de Plakaaten maa- „ tigen, en den Beeldstormeren vergiffenis „ belooven moest, voegende hier by, dat „ de oproerigheid van eenigen, vooral ; „ geenen geheelen Genootschappen of Ste- „ den te last gelegd moest worden." Amsterdam gedroeg zig „ omtrent de rust van „ 't Land in 't algemeen, aan de middelen, „ door de Hertoginne, voorgeslaagen, en „ door den Prinse nader te beraamen ; doch „ dagt, dat de Prins, als Stadhouder, in „ de byzondere Steden, naar derzelver „ byzondere gelegenheid, orde zou konnen „ stellen". Die van Gouda verklaarden „ dat „ zy, vooralsnog, vry van oproer geweest „ zynde, hoop hadden, hunne Gemeente „ voorts in rust te zullen houden, hebben- „ de zy, verders, tot herstelling der rust in „ andere Plaatsen, niets byzonders voor te „ slaan (*f*)." De Advokaat van den Einde en de Pensionaris van Leiden, Meester *Paulus Buis*, kreegen last, om, over de meening der Staaten, in onderhandeling te treeden met den Prinse (*g*) ; die, ondertusschen, den vyftienden, of, volgens anderen, den twintigsten (*h*) van Wintermaand, te Amsterdam gekomen was, daar hy eenige wee-

De Prins komt te Amsterdam.

(*f*) Resol. Holland. 20 *Novemb.* 1566. *bl.* 53. *enz.*
(*g*) Resol. Holl. 31 *Decemb.* 1566. *bl.* 64.
(*h*) ADR. PAUW Relaes *bl.* 4.

weeken doorbragt, en de ruſt herſtelde, ſluitende een verdrag met de Kalviniſchen, waarby bedongen werdt, dat zy, de Minderbroeders Kerk ruimende, bekwaame Plaatſen, buiten en binnen de Stad, tot oefening van hunnen Godsdienſt, zouden mogen gebruiken: waartoe hy hun, by eigenhandig geſchrift, der Huiszitten-Armenhuis en eenige Spykers of Pakhuizen aanwees. Voorts werdt beraamd, dat men tweehonderd Burgers bezoldigen zou, tot verzekering der gemeene veiligheid (6); dat men de Sleutels der Stad, op 't Stadhuis, zou bewaaren, en de Poorten niet openen, dan met bewilliging van Burgemeeſteren. Over de bezoldigden, kreegen *Willem Pauluszoon van Theneſſe* en *Bouwen Reyerszoon* 't bevel (*i*). FILIPS III. 1566.

Zonderling verdrag te Leiden.

Te Leiden, maakten de Wethouders, omtrent deezen tyd, een zonderling Verdrag met de Onroomſchen; die de Augsburgſche belydenis, zo alsze, door Melanchton, voorgeſteld was, verklaarden toegedaan te zyn, en hun beloofden, alle andere Gezindheden uit de Stad te zullen helpen weeren. De Prins van Oranje en de Preſident Kornelis Suis, Heer van Ryswyk, waren, by 't ſluiten van dit Verdrag, tegenwoordig (*k*). Weinige dagen laater, vertrok de Prins weder

(*i*) Bor II. *Boek. bl.* 75 [107]. Hooft IV. *Boek. bl.* 127. Reaal *by* Brandt, I. *Deel. bl.* 425 enz.
(*k*) Bor II. *Boek bl.* 76 [107].

(6) Zie den *Artikelbrief* voor deeze Knegten, door den Prinſe van Oranje gemaakt, in 't *Relaes van* Adriaan Pauw in de *Bylaagen* by Bor *Authent. Stukk.* IV. Deel, bl. 15.

FILIPS III. 1566.

Oranje geschryft, over den Staat des Lands.

derom naar Antwerpen, daar hy, in 't begin van Sprokkelmaand des jaars 1567, aankwam. De gevoelens der Hollanderen gepeild hebbende, stelde hy, ten deezen tyde, een Geschrift op, over den staat des Lands, waarin hy openlyk beweerde, dat men elk vryheid van Godsdienstoefening verleenen moest, wilde men 't Land in rust houden (*l*). Doch dit Geschrift en meer diergelyken vonden geheel geen' ingang ten Hove.

XXIX. Verzoekschrift derKalvinischen, waarby dertig tonnen gouds, voor de vryheid van Godsdienst beloofd worden.

Te Antwerpen, was, kort na 's Prinsen vertrek, wederom nieuwe beroerte ontstaan. Ook hadden hier de Kalvinischen een verzoekschrift overgeleverd aan den Graave van Hoogstraaten; welk aan den Koning gerigt was, en waarby zy dertig tonnen gouds beloofden, zo men hun vryheid van Godsdienst wilde toestaan (*m*). Ik vind, dat dit Verzoekschrift, ook elders, als te Gorinchem, te Middelburg, te Vlissingen, te Veere en te Utrecht, aan de Wethouders, vertoond werdt, om derzelver voorspraak, daarop, ten Hove, te verzoeken (*n*). Het was, door veele Onroomschen, Edelen en gemeenen, getekend, en onder anderen, door Jozua van Alveringen, Heere van Hofwegen, voor vyfhonderd, en door Maximiliaan van Blois, gezeid de Kok, voor vierhonderd Kroonen (*o*).

In Henegouwen, met naame te Valenchyn,

(*l*) BOR III. *Boek*. *bl*. 92 [131].
(*m*) *Zie het by* BOR III. *Boek*, *bl*. 86 [122].
(*n*) Sentent. van Alva *bl*. 66, 68, 93, 100, 103, 105, 115, 129, 233, 356.
(*o*) Sentent. van Alva. *bl*. 54, 78.

chyn, daar *Filips van S. Aldegonde, Heer van Noirkarmes*, als Stedehouder des Markgraafs van Bergen, bewind voerde, ſtondt het thans zeer gevaarlyk. De Onroomſchen hadden hier verſcheiden' Kerken bemagtigd, die zy niet wederom ruimen wilden. Noirkarmes ſchreef, derhalve, brief op brief, aan de Landvoogdeſſe, meldende, dat hy haaren laſt, hier, zonder geweld te gebruiken, niet wiſt te volbrengen (*p*): en Vrouw Margareet verzuimde niet, van alles, wat in de Nederlanden omging, den Koning, van tyd tot tyd, uitvoerig te berigten.

FILIPS III. 1566.

Gesteldheid van Valenchyn.

Filips ontving deeze laatſte tydingen, in 't Boſch van Segovia, daar hy te bedde lag, aan de koortſe. Zy troffen hem ten hoogſten. Vooral, nam hy kwalyk den uitbod van dertig tonnen ſchats, door de Kalviniſchen; als of deezen, door 't roemen van zo grooten rykdom, de Duitſche Vorſten zouden hebben willen beweegen, om hun by te ſtaan (*q*). 's Konings krankheid belette hem, ondertuſſchen, niet, dagelyks te raadpleegen, over 't gewigtig nieuws, dat hem, ſedert het ſtormen der beelden, van hier, werdt overgebriefd. Men verſtondt, in zynen Raad „ dat het graauw, welk de Kerken geplonderd hadt; de Ketters, die 't graauw hiertoe hadden omgekogt; de Edelen, die de Ketters beſchermden en 't graauw hadden aangehitſt; en de Heeren, wier Bloedverwanten en Dienaars de Edelen waren, voor vier ſchakels aan een' en „ den-

Raadpleegingen in Spanje.

(*p*) Burgund. *Libr.* III. *p.* 267. Hooft III. *Boek*, *bl.* 120.
(*q*) Bor III. *Boek*, *bl.* 88. [124].

Filips III. 1566.

„ denzelfden keten gehouden moesten worden; hoewel men ook niet onkundig was, „ dat de Heeren, volstrektelyk, bleeven „ loochenen, eenig deel in de Kerkschennis gehad te hebben". Voorts, in beraad leggende, wat nu te doen stondt, kwam men overeen, dat de Koning zig ten eersten gereed moest maaken, tot de reize herwaards, waartoe hy, eindelyk, ook scheen te besluiten. Hy schreef, hierop, twee Brieven aan de Landvoogdesse, een' om openlyk vertoond te worden, en een' om geheim te blyven. In den eersten, werdt gemeld „ hoe, de Koningin, onlangs, gelukkiglyk verlost zynde van eene Dogter, „ *Izabella Klara Eugenia*; de Koning, die, „ ondertusschen, ook genezen was van de „ koortse, alles tot zyn vertrek deedt gereed maaken". Hier was bygevoegd „ dat „ hy de Vergadering der algemeene Staaten, „ voor zyne overkomst, ondienstig hieldt, „ om de onlusten te stillen". Doch in den geheimen brief, gaf hy toe „ dat de Landvoogdes, zo men tot verdere daadlykheid en dwang voortsloeg, de Staaten „ mogt doen samen komen, mids zy zorg „ droeg, dat niemant wist, dat hy 'er inbewilligd hadt". Van de overeenkomst met de Edelen en met de Onroomschen, op verscheiden' Plaatsen getroffen, repte de Koning, voorbedagtelyk, geen woord. 't Was nog geen tyd, omze te veroordeelen, en hy was niet van zins, omze goed te keuren: waarom hy 'er liever geheel van zwy-

Inhoud van een' openbaaren en geheimen Brief aan de Landvoogdesse.

„ gen

gen wilde (r). Zyne neiging, om streng met de Nederlanders te handelen, bleek ook, omtrent deezen tyd, uit het afslaan der bemiddeling die Keizer *Maximiliaan de II.*, als Hoofd des Duitschen Ryks, uit welk, verscheiden' Vorsten gemengd waren in de Nederlandsche beroerten, Koning Filips hadt aangebooden (s). Ook schreef de Koning, nog voor den uitgang des jaars, aan de Landvoogdesse, dat hy, in Sprokkelmaand naastkomende, de reis stondt aan te neemen, verzeld van weinig Krygsvolk, ten ware de zaaken, in Nederland, verder verloopen mogten, wanneer men hem met een Leger te wagten hadt (t): welk schryven, toen het bekend werdt, veelen, die deel aan de beroerten gehad hadden, ten uitersten verlegen maakte; terwyl het hunnen partyen den moed hooger ryzen deedt, dan immer te vooren.

FILIPS II. 1566.

De Koning slaat 's Keizers bemiddeling af.

Belooft herwaards te zullen komen.

XXX. Schadelyke gevolgen der Beeldstorminge.

't Jaar van zesenzestig, dat zo veel onrust gebaard hadt, was nog niet ten einde geloopen, of men ondervondt, hoe veel kwaads de Beeldenstorm en 't verder geweld der Onroomschen te wege hadt gebragt. De Bondgenooten, die den Roomschen Godsdienst beleeden, niet konnende verdraagen, dat hunne Kerken, zo schandelyk, mishandeld waren, vreesden voor den geheelen ondergang des ouden Geloofs, zo een aanhang, die zulke euveldaaden steef of goedkeurde, eens de overhand bekwam. 't Bondgenootschap

(r) HOPPERUS *Livr.* IV. *Ch.* V. *p.* 104.
(s) HOPPERUS. *Livr.* IV. *Ch.* VI. *p.* 109. *Ch.* VII. *p.* 113.
(t) HOPPERUS *Livr.* IV. *Ch.* VII. *p.* 115.

FILIPS III. 1566. ſchap kreeg hier eenen geweldigen krak door, en veele Roomſche Edelen zogten zig, met de Landvoogdeſſe, en door haar, met den Koning, te verzoenen. Ook bediende de Hertogin zig van deeze gelegenheid, om de Bondgenooten te verdeelen. Egmond zelf werdt oneens met Oranje, die niet goedvinden kon, zig te verlaaten op den Koning; van wiens goedertierenheid de Graaf den mond vol hadt. 't Zy dat hy 'er waarlyk op ſteunde, of dat hy den ſchyn niet durfde geeven, dat hy wanhoopte aan 's Konings gunſt, welke hy, minder dan Oranje en Hoorne, ontbeeren kon. Zulken uit de Edelen, die zig vuurigſt kweeten, tegen de beeldſtormers en 't verbooden preeken, vielen, daarentegen, in de ongunſt van 't graauw en van de Onroomſchen in 't gemeen; aan welken men egter eenen ſteun diende te hebben, tegen de ſterkte der Spaanſche partye.

De Landvoogdes komt in de wapenen. De Landvoogdes dan, het bondgenootſchap aan 't waggelen ziende, gaf laſt tot ligtinge van Krygsvolk, om het geheel te doen vallen. De Graaven van Aremberg en Megen en eenige anderen kreegen 'er bevel over (u). Men vertrouwde zelfs 't bewind over vyf Vendels aan den Prinſe van Oranje; doch men ſtelde onder hem den Kolonel *Walderſinger*, dien men bekwaam hieldt, om hem den voet dwars te zetten, en die heimelyken laſt hadt, om zynen wandel te beſpieden (v). Het eerſt, dat de Landvoogdes ondernam, was

(u) METEREN. II. *Boek*, *f.* 45.
(v) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 281.

was het beleg van Valenchyn, dat, in Slagtmaand, bezetting geweigerd hebbende, en, in Wintermaand, voor vyandsch zynde verklaard, door Noirkarmes, aan 't hoofd van een aanzienlyk getal van Krygsknegten, belegerd werdt (w). Een hoop onbedreeven Volk, uit Westvlaanderen en van omtrent Doornik opgestommeld, zonder ervaaren' Hoofdman, der Stad eenige hulp willende toebrengen, werdt, door den Bevelhebber van Douai en Orchies, ligtelyk, verslaagen. De Onroomschen van Doornik ook, ten getale van drieduizend uitgetrokken, werden, door Noirkarmes, met tien Vendelen Knegten en zeshonderd Paarden, aangevallen, verstrooid, en gedeeltelyk te rug gejaagd, binnen Doornik, welke Stad, terstond hierop, bezetting inneemen moest. Valenchyn, sedert, beschooten zynde, ging, op den vierentwintigsten van Lentemaand, over, by verdrag. Noirkarmes hadt de Ingezetenen in 't eerst gevleid, met 's Konings genade; doch zy dezelve versmaad, en hem tot den storm genoodzaakt hebbende, deedt hy, terstond na 't inneemen der Stad, *Guido de Bres* en *Peregrin de la Grange*, Leeraars der Kalvinischen, nevens andere aanzienlyke burgers, vatten en ter dood brengen. 't Zelfde lot hadt hy, te vooren, ook eenige Leeraars, te Doornik, doen ondergaan (x).

Filips II. 1566.

1567. Doornik en Valenchyn, door Noirkarmes, van bezetting voorzien.

Oranje, Hoorne, Hoogstraaten, Graaf Lo-

XXXI. Oranje

(w) Bor, III. *Boek*, *bl.* 94. [134.]
(x) Bor, III. *Boek*, *bl.* 99. [142]. Burgund. *Libr.* III. *p.* 291, 326, 331.

FILIPS III. 1567.

en anderen beginnen op hunne bescherming verdagt te zyn.

Lodewyk, Brederode en anderen uit de verbonden' Edelen, ziende de zaaken, van de zyde der Landvoogdesse, zig schikken tot strengheid en geweld, waren, al sedert eenigen tyd, op hunne hoede, en op middelen bedagt geweest, om zig te beschermen. Men sloeg, in de eerste plaats, het oog op hulp uit Duitschland (y); doch om deeze te verkrygen, stondt, onder anderen, in den weg, de verdeeldheid der Lutherschen en Kalvinischen, hier te Lande, die Graaf Lodewyk eerst, en naderhand de Prins van Oranje zelf, te vergeefs, poogden te vereenigen. Voorts, zogt men eenig geld byeen te brengen. Graaf Lodewyk meende zig, hiertoe, te bedienen van den aanbod van dertig tonnen schats, aan den Koning gedaan, waarschynlyk, met heimelyk inzigt, om, onder den glimp van aan deezen aanbod te voldoen, penningen te verzamelen, tot ondersteuning van 't Bondgenootschap (z). Doch te Antwerpen, daar hy 't eerst ondernam, wees men hem af met te zeggen, dat het verzamelen van geld verbooden was, en niet geschieden kon, ten ware de Stadhouders aannamen, de Landzaaten te vryen, voor de schade, die 'er uit zou konnen ryzen (*a*). Vervolgens, ondernamen eenige Edelen zig te versterken op hunne Sloten. De Graaf van den Berg deedt zyn Slot te *Heel*, in de Bommelerwaard, in staat van tegenweer stellen, zig hiertoe, on-

De Edelen versterken hunne

(y) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 298.
(z) *Zie* Sentent. van Alva, *bl.* 78, 89, 94.
(*a*) HOOFT, III. *Boek*, *bl.* 125.

onder anderen, bedienende, van *Boudewyn* en *Dirk vander Meulen*, gebroeders (*b*). Ook ſterkte de Heer van Brederode zyne Sloten, te Viane en te Ameide, by raade van den Prinſe van Oranje, die hem, hiertoe, drie ſtukken geſchuts vereerde, welken hy te Utrecht hadt doen gieten (*c*). Hierby bleef het niet. Brederode, door Oranje, zo men wil (*d*), aangezet, begon, heimelyk, volk aan te neemen (*e*), welk te Viane verzameld werdt. Men vindt, dat Maximiliaan de Kok van Neerynen, Sjoert Beima, *Antoni van Bombergen*, Jan van Reneſſe, Heer van Wilp, *Wynand Auguſtynszoon* van Deventer, Albert Hugtenbroek, *Melchior van Kuilenburg Gerritszoon*, *Evert van Zante*, *Gysbrecht* en *Diderik van Batenburg*, Longueval, Dandalot, Nyveld en anderen, als Kapiteinen, en *Robert de Kok van Neerynen*, *Filips van Reneſſe*, *Otto Mor* van Utrecht, en veele anderen, als Vendrigs, onder hem, gediend hebben, behalve een groot getal van gemeenen, uit Gorinchem, Ameide, Harderwyk, Reenen, Utrecht, en andere Plaatſen (*f*). De Heer van Brederode hadt zig, reeds in Wynmaand des voorleeden jaars, bevonden binnen Viane, en aldaar, met Graave Lodewyk, *Hartman Galama*, Sjoert Beima en an-

FILIPS III. 1567.

Sloten, en gaan aan 't werven.

(*b*) Sentent. van Alva, *bl.* 32, 130. Defenſe de Hoogſtr. N. V. *by* BOR Auth. Stukk. I. *Deel*. *bl.* 29.

(*c*) Verantw. *by* BOR Authent. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 11, 12. Sentent. van Alva, *bl.* 31.

(*d*) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 298.

(*e*) HOPPERUS, *Livr.* IV. *Ch.* VI. *p.* 111.

(*f*) Sentent. van Alva, *bl.* 26, 32, 34, 55, 76, 79, 97, 98, 109, 110, 111, 116, 117, 128, 130, 139, 155, 165, 174, 175, 204, 225, 227 234, 251, 252, 347, 351, 358, 378, 382.

Filips III. 1567. anderen, op hunne onderlinge bescherming, geraadpleegd (g). Doch eer hy en de zynen voortsloegen, tot verdere daadelykheid, hadt de Landvoogdes een' nieuwen eed ontworpen, waarby alle Amptenaars en Wethouders belooven moesten, het Roomsch geloof te zullen handhaaven, de beeldstormers straffen, en de Ketteryen uitrooijen. Ook verbonden zig alle Leenmannen, by den zelven, den Koning te zullen dienen tegen elk, dien men hun noemen zou, niemant uitgezonderd (7). De Hertogin, het Bondgenootschap aan 't vallen ziende, zogt, door deezen eed, te toetsen, op wien zy zig zou konnen verlaaten. Pieter Ernst, Graaf van Mansfeld, was de eerste in den Raad, die den eed beloofde te zullen doen. Hem volgden Aarschot, Egmond, Megen en Barlaimont, die allen, kort hierna, den eed afleiden. Doch Oranje en Hoogstraaten weigerden 't, bybrengende, dat zy, eens hulde gezwooren hebbende, daarmede behoorden te konnen volstaan. Of Hoorne den eed gedaan hebbe, is twyfelagtig. Brederode, die zig nu, op zyn Huis te Kleef, by Haarlem, onthieldt, werdt 'er, by brieven en boden der Landvoogdesse, toe vermaand; doch hy wees het, insgelyks, van de hand, waarop hem zyne Bende van Ordonnantie werdt afgenomen. Diderik So-

Nieuwe eed, door de Landvoogdesse gevorderd.

(g) Sentent. van Alva, *bl.* 81.

(7) *Zie* den Eed, zo als hy, door gemeene Amptenaars, gedaan werdt, by Brandt *Reform.* I. Deel, bl. 438.

Sonoi, Gilein Zegers van Waſſenhoven en verſcheiden' andere Edelen hebben zig ook niet laaten beweegen, tot het afleggen van den nieuwen eed (*h*). Kort hierna, verzogt Brederode gehoor by de Hertoginne, welk hem geweigerd werdt. Toen zondt hy haar een ſmeekſchrift toe, waarby hy om vryheid der Preeke en afdanking van 't aangenomen Krygsvolk durfde aanhouden. Doch hierop kwam zulk een antwoord, dat Brederode zelf, benevens den Graaf van den Berg en verſcheiden' anderen hunnen zoen met den Koning zogten te maaken. De Landvoogdes, die getoond hadt, dat zy onderregt was van de werving, door Brederode begonnen, en van 't ſterken der Stede Viane, begeerde, dat hy en van den Berg zig, zonder voorwaarden, aan 's Konings genade onderwerpen zouden. 't Welk hun zo hard ſcheen, dat zy, niet lang hier na, uit vertwyfeldheid, verſcheiden' geweldige aanſlagen ondernamen (*i*). De Staaten van Holland, in Louwmaand, voor 't vertrek van den Prinſe van Oranje, ook kennis gekreegen hebbende van den nieuwen eed, dien men den Leenmannen afvergde, en te gelyk, van het uitſtellen der algemeene Staatsvergadering, tot op 's Konings overkomſt, beſlooten, tegen het een en 't ander, een Vertoog te doen aan de Landvoogdeſſe, die hun, in Sprokkelmaand, antwoordde „ dat „ men niet beoogde, door den nieuwen „ eed,

Filips III. 1567.

De Graaf van den Berg en Brederode zoeken zig, met de Landvoogdesſe, te verzoenen.

(*b*) Bor, III. *Boek*, *bl.* 103[147]. Sentent. van Alva, *bl.* 37.
(*i*) Bor, III. *Boek*, *bl.* 105 [149]. 106 [151].

FILIPS II. 1567.

„ eed, eenen nieuwen last te leggen op de „ Leenmannen, en dat de Staaten ook zouden mogen vergaderen, als van ouds, „ wordende zulks tegenwoordig, om byzondere redenen, slegts voor eenigen tyd, „ uitgesteld": met welk antwoord, men zig moest laaten genoegen (*k*).

Brederode verzekert zig van 's Hertogenbosch voor een' tyd.

Brederode, kennis gekreegen hebbende, dat de Graaf van Megen bezetting in 's Hertogenbosch zogt tewerpen, zondt Antoni van Bombergen, in Sprokkelmaand, derwaards. Men liet hem binnen, met zyn volk; doch hy hieldt het 'er niet langer, dan tot in Grasmaand, wanneer hy, gepraamd door de Landvoogdesse, die de Persoonen en goederen der Ingezetenen, alomme, deedt aanslaan, de Stad verliet, welke, sedert, Spaansche bezetting innam (*l*).

Aanslag op Utrecht, dat, door Megen bezet wordt.

By Viane, lagen nu omtrent drieduizend Knegten, met welken, de Heer van Brederode Utrecht dagt te verrassen. Doch hier was hem Megen te gaauw, die, met een Regiment Voetvolk, uit het Land van Heusden en Altena, naar Utrecht toog, en zig van de Stad verzekerde. Terwyl hy Gorinchem voorby trok, hielden de Onroomschen, bedugt, dat hy ook iets tegen deeze Stad in den zin hadt, in grooten getale, de wagt aan de Poorten (*m*). Brederode hadt hier merkelyken aanhang. Hy hieldt 'er, dikwils,

(*k*) Resol. Holl. 27 *Jan.* 1566. [1567]. *bl.* 1, 2. 15 en 18. *Febr.* 2 en 14 *Maart* 1567, *bl.* 10, 12, 13.

(*l*) METEREN, II. *Boek*, *f.* 44 *vers* BOR, III. *Boek*, *bl.* 106. [151].

(*m*) Sentent. van Alva, *bl.* 88, 92, 333.

wils, Byeenkomsten met de verbonden' Edelen, ten huize van *Pieter Janszoon van Grootveld*, in de Roos (*n*). Brederodes Knegten, dus versteken van de hoop om Utrecht in te krygen, koelden hunnen moed, aan het Klooster *Marienweerd*, welk geplonderd werdt (*o*). Sedert, doorliepen zy 't platte Land van Utrecht en Holland, beroovende verscheiden' Kerken en Kloosters (*p*). Arend van Duivenvoorde en Herbert van Raaphorst, Hollandsche Edelen, lagen, met een deel volk, in 't Klooster te Egmond; alwaar zy, in weerwil van den Abt, Bisschop van Haarlem, eenige maanden huis hielden (*q*). In 't Klooster te Heilo en elders, sloegen zy en anderen zig, insgelyks, voor eenigen tyd, neder (*r*). De bezetting, die binnen Viane gebleeven was, werdt, door de Onroomschen van verscheiden' Steden, met naame van Gorinchem, Utrecht en Amsterdam, van Krygs- en Mondbehoeften voorzien (*s*). Te Amsterdam, liet men de tonnetjes buskruid plaatsen in vaten, die voorts met Rogge gevuld, en onder 't geleide van Bernard Uiteneng, voor Rogge, uitgevoerd werden (*t*). De Heer van Brederode zelf hadt zig, middlerwyl, geworpen binnen Amsterdam, ter gelegenheid eener nieuwe beroerte, aldaar, in den aanvang des jaars, ontstaan. De Ge-

Nieuwe beroerte binnen Amsterdam.

(*n*) Sentent. van Alva, *bl.* 91, 55.
(*o*) Bor, II. *Boek*, *bl.* 107 [153].
(*p*) Meteren, II. *Boek*, *f.* 46.
(*q*) Sentent. van Alva, *bl.* 49. Burgund. *Libr.* III. *p.* 349.
(*r*) Sentent. van Alva, *bl.* 34, 50, 61, 129.
(*s*) Sentent. van Alva, *bl.* 26, 30, 92, 93. 95, 111, 135.
(*t*) Sentent. van Alva, *bl.* 111, 342.

FILIPS II. 1567. Gemagtigden der Wethouderschap en der Kalvinischen waren, in Louwmaand, van daar, vertoogen naar Brussel, om 't bekragtigen der jongste overeenkomst, ten Hove, te bevorderen; doch in plaats van hier, gezamenlyk, te handelen, deeden die van de Wet hunne zaaken op zig zelven, en keerden, zonder de Kalvinischen te kennen, naar huis. Dit wekte 't wantrouwen, welk vermeerderd werdt, door een briefje van Brederode, gerigt aan de Kalvinische Gemeente, in welke men, by het jongste Avondmaal, in Wintermaand, gehouden, reeds meer dan duizend Ledemaaten geteld hadt (*v*); met verzoek, om Gemagtigden te zenden, naar Viane, daar hy hun zaaken verhaalen zou, welken hy geenen brief hadt mogen vertrouwen. Laurens Jakobszoon Reaal en Kornelis Floriszoon van Teilingen werden, terstond, aan hem afgevaardigd. Terwyl zy uit waren, geeft de Vroedschap last, om vier- of vyfhonderd Soldaaten te ligten. Eenige Burgers, hiervan de lugt gekreegen hebbende, vraagen naar de reden aan den Burgemeester Joost Buik, die in 't eerst loochent (*w*), dat 'er nieuw volk aangenomen was, doch 't, geperst zynde, eindelyk, bekent, en dat het, uit last der Hertoginne, geschiedde. Hierop raakt de menigte, ten getale van twee- of driehonderd, voor zyne deur, vergaderd, aan 't roepen, van *Vive, vive, vive le Gueux*; loopt voorts te wa-

(*v*) *Uit* Aant. der Amsterd. Gereform. Diakonie.
(*w*) ADR. PAUW Relaes, *bl.* 5.

wapen, en bezet, toen en des anderendaags, Pilips III.
den vyfentwintigſten van Sprokkelmaand, 1567.
de Reguliers Poort, en de Nieuwe Brug, aan vier oorden, daar afgekondigd werdt „ dat men 't op Kerken noch Kloosters ge-„ munt hadt; maar alleen op 't handhaaven „ der orde, by den Prinſe van Oranje ge-„ raamd." De Burgemeeſters hielden, ondertusſchen, 't Stadhuis met de nagtwaakers en anderen, de Waag met Soldaaten, onder Bouwen Reyerszoon, bezet; doch verſtaande zig verder te ſterken, ontboodenze alle de Roomſchen op den Dam. Juiſt toen keeren Reaal en Teilingen te rug van Viane, met berigt „ dat de Prins den Heere „ van Brederode hadt laaten weeten, op „ dat deeze de Amſterdamſche Gemeente „ zou waarſchouwen, hoe Burgemeeſters „ voorhadden, vierhonderd Soldaaten aan „ teneemen, met dezelven en de Stads waa-„ kers, de gantſche Kalverſtraat, van 't Stad-„ huis af, te bezetten, en den Graaf van „ Megen, die, over Gorinchem en Utrecht, „ met twee-entwintighonderd man, naar de „ Stad ſtondt te komen, door de Reguliers „ Poort, binnen te laaten: waarna men een-„ honderd burgers of twee 't hoofd voor de „ voeten dagt te leggen." Men begreep, dat dit nieuws geheim blyven moeſt. Nogtans lekte het ergens uit, en baarde nieuwe verſlagenheid. *Jan Broek Valentynszoon*, een hartig man, met eenig volk, van de Nieuwe brug, eenen keer doende, langs den Zeedyk en Warmoesſtraat, terwyl hy met de trom deedt omſlaan, *dat*, *wie lyf*, *wyf*

FILIPS III. 1567. *en kinderen lief hadt, hem nu volgen zou;* sleept, inderyl, negenduizend man agter zig, allen voorzien van geweer, dat hun gereedst was. Twee broeders, *Jan* en *Kornelis Pieterszoonen* in Deventer, elkanderen in de wapenen geholpen hebbende, zeide de een, op onderlinge vraage, *werwaards het gemunt ware? naar de Markt, by die van den ouden Godsdienst:* de ander, *naar de Straaten, by die van den oudsten: dan zo 't op een slaan gaat, ontziet my niet, ik zal u ook niet ontzien.* Hierop, bezetten de Onroomschen de toegangen naar den Dam, de Kalverstraat uitgenomen, die de Regeering beslooten hieldt; planten zes bassen op de bekwaamste plaatsen, om de Markt te bestryken, en stoffeeren eenige huizen in de Warmoesstraat, van agteren, met schutten. De Burgemeesters, van dit alles verkondschapt, en door geweld, tegen zo veel magt, moed en orde, niets ziende uitteregten, vaardigden Burgemeester *Simon Kops* af, om 't Volk diets te maaken, dat zy niets kwaads in den zin gehad hadden; dat alles maar misverstand was, en dat men, de wapenen afleggende, met een verzoekschrift, te regt raaken kon. Doch niemant zo dwaas, die hieraan geloof sloeg. Ook trokken de Schout Pieter Pieterszoon en *Albert Markus*, zyn Zwaager, met eenige Soldaaten en Roomsche Burgers, midlerwyl, af, om de Reguliers-Poort te bemagtigen. Doch 't werdt hun, door Jan Broek, *Pieter* en *Jan Kies*, *Pieter Reierszoon* (*x*), en an-

(*x*) Sentent. van Alva, *bl.* 205, 206, 374.

anderen, belet. 't Volk toen, de loosheid der Heeren bemerkt hebbende, aan 't roepen, *naar 't Stadhuis, naar 't Stadhuis, wy hebben 't; hebben wy 't hart: anders is 't omgekomen.* De bescheidenste Onroomschen en onder dezelven Adriaan Pauw, een voornaam Koopman, hielpen egter deeze drift, door redenen, aan 't bedaaren, tot geluk der Regenten, die, eerlang, met de Gemeente, in onderhandeling kwamen, en een Verdrag slooten (y), volgens welk, onder anderen, het aanneemen van Krygsvolk gestaakt worden moest. 't Werdt, des anderendaags, den zesentwintigsten van Sprokkelmaand, met de trompet, afgekondigd: waarmede de rust, voor dien tyd, hersteld was. Doch Brederode, terwyl de twist nog duurde, hoop geschept hebbende, om 'er eenig voordeel uit te haalen, was de Kalvinische Gemagtigden kort gevolgd, en des nagts na 't afkondigen van 't Verdrag, te Ouwerkerk gekomen, vanwaar hy te voet voortgegaan was, tot digt aan de Stad. Hier ontboodt hy Klement Volkaartszoon Koornhert by zig in de herberge, die hem, alleenlyk van twee Edelen verzeld, nevens zig, in een' Schuit, deedt zitten, toen, zonder zig aan 't roepen der wagt te kreunen, snellyk, door den boom roeijen, en, op de Turfmarkt, aan Land treeden. 't Gerugt van zyne aankomst liep haast door de Stad, en ontstelde de Wethouderschap geweldig. De treflykste Onroomschen vervoegden zig, dagelyks, in

FILIPS III. 1567.

De Heer van Brederode komt in Amsterdam.

(y) ADR. PAUW Relaes, *bl.* 6, 10.

FILIPS II. 1567.

in zyn gezelſchap. Ook begaven zig veele Frieſche (z), Stigtſche en andere Edelen en voornaame Burgers naar Amſterdam, die, vermomd als Koopluiden, Schippers of Boeren, de Wagters, aan de Poorten, met looze naamen, blinddoekten: onder welken, ik Sjoert Beima, Hartman Galama, Willem van Zonnenberg, Lancelot van Brederode en Maximiliaan van Blois, gezeid de Kok, genoemd vind (a). Ten Hove, was men niet zonder kommer, dat de ſamenkomſt van zo veele Bondgenooten binnen Amſterdam iets euvels brouwen mogt. De Landvoogdes zondt hierom den Geheimſchryver van den Heimelyken Raad, *Jakob de la Torre*, die zig toen te Utrecht bevondt, af naar Amſterdam, met brieven aan de Wethouders, hun laſtende, 't vertrek van Brederode, by wege van overreding of uitgedrukt bevel, te bevorderen. De la Torre verklaarde hem, ſedert, in perſoon, den wil der Landvoogdeſſe; doch hy, hiervan blyk gevorderd hebbende, welk de Geheimſchryver niet toonen kon, hieldt zig onverpligt, om mondelyken laſt te volgen. De Regeering, twee Schepens en den tweeden Penſionaris, *Maarten van Blokland*, aan hem hebbende afgezonden, om hem 't vertrekken aan te raaden, kreeg geen ander beſcheid, dan dat hy doen zou, gelyk hy 't verſtondt. De Burgery, midlerwyl, bekommerd voor zynen Perſoon, hieldt, met om-

Voorval met den Geheimſchryver De la Torre.

(z) VIGLIUS *ad* HOPPER. Epiſt. VI. *in* Anal. Belg. *Tom.* I, *P.* II. *p.* 357.
(a) Sentent. van Alva, *bl.* 59, 60, 76, 79, 81,

omtrent honderd man, de wagt voor zyne Herberg, alwaar de Prins van Oranje uithing (*b*). Eenige Friesche en andere Edelen zelfs, en onder deezen, Lancelot van Brederode, vervorderden zig, op den zeventienden van Lentemaand, de la Torre, in zyne Kamer, op den Dam, te overvallen, hem zyne gewigtigste papieren te ontneemen, en die aan den Heere van Brederode te behandigen (*c*), de anderen te doorsnuffelen, en hem, eenen geheelen dag, gelyk als in gyzeling, te houden, waarom hy, voor erger bedugt, heimelyk, ter Stad uit week. De la Torre zelf heeft, naderhand, aan iemant, die dit schryft, verhaalt, dat de Edelen hem, met woorden en wapenen, de dood gedreigd hadden (*d*). De Onroomschen toen, 't hoofd op nieuws opsteekende, klaagden over den eed, dien de Amptenaars nieuwlings hadden moeten doen, en verzogten van de Regeering, dat men meer Knegten bezoldigde, en Brederode tot Overste aanstelde. Men bewilligde hierin, ter wederzyde (*e*); doch op 't welbehagen van den Prinse van Oranje, die, sedert, zyne toestemming tot de werving gaf; doch niet tot de aanstelling van Brederode, dien hy beloofde, zyne meening, by byzonderen bode, te zullen doen verstaan. Men ging dan voort, met het werven van drie- of vierhon-

FILIPS III. 1567.

Men begeert Brederode tot Overste der Stad.

(*b*) Sentent. van Alva, *bl.* 41.
(*c*) Sentent. van Alva, *bl.* 42, 60.
(*d*) VANDER HAAR, Init. Tumult. Belg. *Libr.* II. *Cap.* XXI. *p.* 477.
(*e*) ADR. PAUW Relaes, *bl.* 6.

FILIPS II. 1567. honderd Knegten, die, onder 't bevel van twee aanzienlyke en beminde Burgers, gesteld werden. Zy trokken, elken dag of nagt, drie en een halven stuiver, en kreegen, hierom, den naam van de *Reaal-wagt* (*f*). De Heer van Brederode bleef, na deezen, nog omtrent eene maand in Amsterdam (*g*).

XXXII. Handel van Megen in Gelderland, en van Aremberg, in Friesland en Groningen.

Terwyl dit, in Holland, voorviel, wist de Graaf van Megen, in Gelderland, de openbaare preeke te doen staaken, en de schade aan Kerken en Kloosters veroorzaakt, te doen boeten, by verdrag (*h*). In Friesland, bragt de Graaf van Aremberg het zelfde te wege, ondersteund door niet meer dan vier Vendelen Voetvolks en zestig Paarden. Doch de Inquisitie en strenge Plakaaten beloofde hy te doen stilstaan. Men vertrouwde nogtans zo weinig op deeze beloften, dat wel zeventig Edelen, die 't Verbond getekend hadden, na 't sluiten van dit Verdrag, naar Amsterdam en elders, de wyk namen. Aremberg hadt hun eenen schrik aangejaagd, door het vatten van Jakob van Ilpendam, Geheimschryver van Brederode (*i*), die, sedert, te Brussel onthalsd werdt (*k*). Met het verzekeren van Groningen, voor den Koning, hadt hy langer werk, zynde 't Volk hier kreigel van aart, en trots op de sterkte der Stede (*l*). 't Ge-

(*f*) ADR. PAUW Relaes, *bl.* 7.
(*g*) HOOFT, IV. *Boek*, *bl.* 134, 141.
(*h*) BOR, III. *Boek*, *bl.* 102. [145].
(*i*) VIGLII *ad* HOPPER. Ep. I. *in* Anal. Belg. *Tom.* I. *P.* II. *p.* 345. BOR, III. *Boek*, *bl.* 102 [145]. *enz.*
(*k*) Sentent. van Alva, *bl.* 72.
(*l*) VIGLIUS, *ubi supra*.

'T Gelukte hem, eerst in Zomermaand, onder allerlei glimpige beloften, die naderhand weinig gerekendwerden, vier Vendelen Duitsche Knegten, onder *Blasius van Vegersheim*, in de Stad te krygen, die, meest by Onroomschen, onder 't dak geholpen werden (*m*). Filips III. 1567.

Oranje was, naauwlyks, te Antwerpen, wedergekeerd, of hy schynt geraaden gevonden te hebben, 't geluk der wapenen, tot voorstand der Bondgenooten, ook van zynen kant, te beproeven. De oorzaak en 't beleid van den aanslag, die op Walcheren was aangelegd, is nergens klaarlyk beschreeven. De Prins heeft zig ook, sedert, gedraagen, als of hy 'er geen deel aan gehad hadt (*n*). Doch men heeft reden om te vermoeden, dat hy 'er, bedektelyk, de hoofdaanleider van geweest is (*o*): en zo deeze onderneeming, en die van Brederode op Utrecht en Amsterdam, welke, insgelyks, door den Prinse, begunstigd was (*p*), gelukt ware, zou hy zig, eer men 't verwagten kon, van de voornaamste Plaatsen zyns Stadhouderschaps meester hebben gezien. 't Beleid van den togt op Walcheren was toevertrouwd aan *Jan van Marnix*, Heere van Tholouse, Broeder des Heeren van S. Aldegonde, eenen boezemvriend van Oranje. Deez' hieldt heimelyk verstand met *Pieter Haak*, gewezen Baljuw van Middelburg (*q*), die hem gelegenheid geeven zou, om

Aanslag op Walcheren, mislukt.

(*m*) Bor, III. *Boek*, *bl.* 103 [146].
(*n*) Verantw. *by* Bor Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 12.
(*o*) *Vide* Burgund. *Libr.* III. *p.* 298, 310, 322.
(*p*) Grotii Annal. I. *p.* 26.
(*q*) Viglius *ad* Hopper. Epist. V. *p.* 355.

Filips III. 1567. om bezetting te werpen, in Middelburg en Vlisſingen (*r*). Ook hadt met Tholouſe ſaamengeſpannen een der verbonden' Edelen, van der Aa genoemd, die volk aannam, te Antwerpen, tot uitvoering van den aanſlag: 't welk nogtans zo bedekt niet geſchieden kon, of 't Geregt kreeg 'er de lugt van. Oranje kon toen niet voorby, by uitroep, te laaten bekend maaken, dat alle vreemdelingen, en krygsknegten, buiten Stads dienſt, Antwerpen zouden hebben te ruimen, op lyfſtraf. Ligtelyk, meent men, zou hy, ware het hem ernſt geweeſt, de vreemde knegten, na 't ſluiten der Poorten, hebben konnen betrappen en ſtraffen. Nu dreef hy hen tegelyk ter Stad uit, en op den togt. Zy verzamelden zig dan te Dambrugge. De Landvoogdes, midlerwyl, hiervan verkondſchapt, en bedugt voor Walcheren, zondt tweehonderd man, onder Anthonis van Bourgondie, Heere van Wakkene, Kapelle en Kattem (*s*), tot verſterking der bezetting van Zeeburg of Rammekens. Doch de Slotvoogd wees deeze manſchap af, bevel ontvangen hebbende van Oranje, om, zonder zynen uitdrukkelyken laſt, geen volk inteneemen. De Prins verſchoonde zig, zo goed als hy kon, toen hem dit, ten Hove, kwalyk genomen werdt, en liet, ſedert, toe, dat men vyftig man van de tweehonderd, in Rammekens, ontving (*t*). Tholouſe, ondertuſſchen, ook van Dambrugge verjaagd, zak-

(*r*) Viglii Vita *N.* CIV. *p.* 50.
(*s*) Burgund. *Libr.* III. *p.* 311.
(*t*) Bor, III. *Boek*, *bl.* 109. [144].

zakte, met drie Schepen, over welken Haak 't bevel hadt, de Schelde af, tot voor Rammekens (v); doch 't Marktschip van Antwerpen, kort te vooren, aangekomen, hadt het gerugt van den aanslag, binnen Vlissingen, gebragt, waarom men, hier, op zyne hoede was, en de Schepen afhieldt (w), die toen schynen voortgezeild te zyn, tot voor Arnemuiden. Eenige Middelburgers, die van den aanslag wisten, verzorgden hun hier van mondbehoeften, en verwekten eenige opschudding in de Stad. *Jakob Janszoon*, Schoonzoon van Haak, zou der Wethouderschap eenige onredelike dingen hebben afgevergd, en, onder anderen, hebben gezeid, dat hy de Burgemeesters noodzaaken zou, tot het overleveren van de Sleutels der Stad, waarna hy Haak wilde inlaaten (x). Doch deeze beweegingen hadden geen gevolg. Haak werdt, eerlang, genoodzaakt, den stroom wederom op te zeilen, tot aan *Oosterweel*, in 't gezigt van Antwerpen, daar hy zyn Volk ontscheepte, en op den oever nedersloeg. Men wil, dat Tholouse hier, eenigen tyd, leggen bleef, om te beproeven, of die van Antwerpen ook zouden konnen bewoogen worden, om hem toe te vallen. Doch de Wethouderschap was zo verbitterd op hem en op zyn Volk, dat zy voorsloeg, om hem, met de Stads Sol-

FILIPS II. 1567.

(v) Sentent. van Alva, *bl.* 103.
(w) METEREN II. *Boek*, *f.* 44 *vers.*
(x) Sentent. van Alva, *bl.* 63, 64, 65, 68, 69, 74, 99, 100, 101, 211, 235.

Filips II. 1567. Soldaaten, op 't lyf te vallen. Oranje en Hoogstraaten wilden hiertoe egter niet verstaan, zeggende, dat men zig bloot stellen zou voor beroerte van binnen, wanneer men de Soldaaten ter Stad uit zondt. Doch 't leedt niet lang, of de Landvoogdes schikte *Filips van Lannoi*, Heere van Beauvais, met vierhonderd man, naar Oosterweel: die den zorgeloozen hoop, den dertienden van Lentemaand, zonder moeite, versloeg. Tholouse zelf liet hier, meent men, 't leeven in eene schuur, die in den brand gesteken werdt. Ook sneuvelden 'er verscheiden' Edelen, en onder deezen, een uit den Huize van Boetzelaar. Doch terwyl de slagting duurde, raakten de Kalvinischen, te Antwerpen, op de been, wilden ter roode Poorte uit, en hunnen broederen byspringen: 't welk hun egter, door Oranje en Hoogstraaten, met moeite en lyfsgevaar, belet werdt. De Prins moest hier hooren, dat men hem, met het zinkroer op de borst, scholdt voor eenen Verraader, die oorzaak van den moord daar buiten was. Twee dagen, bleeven de Kalvinischen in de wapenen, terwyl zy, des nagts, de straaten van 't geroep *Paapen uit! Paapen uit!* deeden dreunen: waarna Oranje, de Lutherschen en de uitheemsche Koopluiden bewoogen hebbende, om zig te wapenen, de oproerigen tot nadenken, en de Stad, die met een deerlyk bloedbad gedreigd werdt, tot rust bragt (y).

Tholouse wordt, by Oosterweel, verslaagen.

De

(y) Bor III. *Boek*, *bl.* 110. [144] *enz.* Meteren II. *Boek*, *f.* 44 *verf.*

XXXIII. Oranje besluit het Land te verlaaten.

De Prins, kort hierna, berigt uit Spanje bekomen hebbende, dat de Hertog van Alva, met een leger, herwaards, ſtondt gezonden te worden, nam een vaſt opzet, om zyne Ampten neder te leggen, en naar Duitſchland te vertrekken. Hy wiſt wel, hoe ver 's Konings magt de zyne overtrof, en hoe weinig ſtaat 'er te maaken ware op 's Volks yver. Ook zag hy Egmond, wien alle de oude Soldaaten aanhingen, met leedwezen, de zyde verlaaten, die zy beide, te vooren, gevolgd hadden. Om de Geeſtelykheid, door 't beeldſtormen vervreemd van de bondgenooten, wederom te winnen, was geen kans altoos. De Bondgenooten zelve waren, tot op een derde deel, geſmolten, en de Onroomſchen in 't gemeen ongenegen, tot het ſchieten van geld, de ziel van alle onderneemingen; tot zo verre, dat zy weigerden, vyf- of zeshonderdduizend guldens byeen te brengen, ten ware men hun ontdekte, waaraanze beſteed zouden worden, waartoe de Prins niet verſtaan kon (z). Ook zag hy kommerlyk in 't verſchil der Kalviniſchen en Lutherſchen, die, door geene redenen, tot eendragt te beweegen waren, begeerende de eerſten, of ſlegts drie of vier Leeraars onder hen, daar de zaak aan hing, niets toe te geeven: welke naauwgezetheid de Duitſche Vorſten zo zeer ſtiet, dat zy zig bezwaarlyk ſcheenen te zullen laaten beweegen, om den Prinſe ee-

(z) Bor III. *Boek*, *Bl.* 119 [166].

FILIPS III 1567. eenigen onderstand te doen (*a*). Al dit maakte hem zo verdrietig, dat hy, de Landvoogdes verzogt hebbende, een' ander', met zyne Ampten, te willen voorzien (*b*), en te Willebroek, by Antwerpen, een teder afscheid van den Graave van Egmond hebbende genomen (*c*), den elfden van Grasmaand, uit Antwerpen, scheidde, en na een dag of twee toevens, te Breda, voortreisde naar 't Graafschap Nassau, verzeld van zyne Gemaalin, die, bits van aart en ongeregeld van leeven, hem, op deezen togt, met veele smaadheden, bejegende (*d*). Men hadt den Prins nagegeven, dat hy zyne schulden niet betaalen kon, en daarom nieuwigheid zogt; doch hy verklaarde, op zyn vertrek, aan een' voornaam' Persoon, dat hy nog zestigduizend guldens vry inkomen hadt, en nimmer iets tegen den Koning onderneemen zou, zo hem deeze niet, in zyne eer of goederen, aantastte (*e*). De Staaten van Holland verstrekten hem, egter, omtrent deezen tyd, twintigduizend guldens, tegen den penning zestien, waarvoor hy hun eenigen zyner goederen verpandde (*f*). Te gelyk met den Prinse, vertrokken de Onroom-

Hy vertrekt naar Duitschland.

(*a*) HOOFT IV. *Boek*, *bl.* 143.
(*b*) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 325.
(*c*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 304. BURGUND. *Libr.* III. *p.* 335.
(*d*) HOOFT IV. *Boek bl.* 146. VAN DER HAER Init. Tumult. *Libr.* II. *Cap.* XXI. *p.* 480.
(*e*) REYD I. *Boek*, *bl.* 1.
(*f*) Resol. Holl. 29 *April*, 6 *May*, 16 *Decemb.* 1567. 8 *Januarii* 1567 [1568]. *bl.* 19, 21, 22, 29, 34.

roomsche Leeraars uit Antwerpen, hebben de de Landvoogdes weeten te bewerken, dat de preeke aldaar, by voorraad, geschorst werdt. Doch kort hierna, bragt zy bezetting in de Stad, en deedt de nieuwe Kerken afbreeken. Hoorne en Hoogstraaten verlieten, omtrent deezen tyd, ook deeze Landen (g). De Graaf van Mansfeld werdt aangesteld, tot Bevelhebber over Antwerpen (h), en *Maximiliaan van Hennin*, *Graaf van Bossu*, by voorraad, tot Stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht (i).

Filips III. 1567.

De Graaf van Bossu wordt, by voorraad, Stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht.

De brand der vervolging, in Brabant en Vlaanderen ontsteken, dreigde nu over te slaan naar Holland, toen de Kalvinischen, te Amsterdam, van zelve aanbooden, de preeke te staaken, mids men hun vryheid en tyd gave, om hunne onroerende goederen te gelde te maaken, en, met de roerenden, 't Land te ruimen: 't welk hun, op den zesentwintigsten van Grasmaand, werdt toegestaan. Toen werdt het vlugten algemeen, hier en door gantsch Holland. Brederode, die, tot nu toe, te Amsterdam, gebleeven was, liet zig ook verluiden, dat hy geneigd was, te vertrekken, zo de Stad hem eene maatelyke som, op zekere Landen, bedykt in de Berger- en Kleimeer, verstrekken wilde. Men bewoog dan, den ondank van 't Hof willende ontgaan, *Herman Roodenburg den Ouden* en Adriaan Pauw, om

XXXIV. De Preeke wordt gestaakt.

(g) Burgund. *Libr.* III. *p.* 341.
(h) Burgund. *Libr.* III. *p.* 345.
(i) Repert. der Plak. van Holl. *bl.* 131.

Filips III. 1567.

om hem agtduizend guldens, op hunnen naam, doch voor rekening der Stad, op te ſchieten, alzo men verlangde, hem te loozen. Ook deedt men, terſtond, vyfentwintighonderdentwee guldens van 't Excyns-Huis haalen, en aan de wooning van Roodenburg brengen, daar het overige, tot agtduizend guldens toe, door Pauw en Roodenburg, uit hunne eigen' beurze, en die hunner goede vrienden, verzorgd werdt. Ook is 't hun, daarna, door de Stad, wederom goedgedaan (*k*).

Brederode vertrekt uit Amſterdam.

Brederode, deeze penningen ontvangen hebbende, vertrok, den zevenentwintigſten van Grasmaand, in den nagt, begeleid tot in 't Vlie, door een Waterſchip met geſchut: vanwaar hy op Embden, en voorts in Duitſchland raakte.

Hy ſterft.

Hy overleefde zyn ongeluk niet lang. Sommigen ſchryven, dat hy, zyne droefgeeſtigheid, alleen door ſterk drinken, zoekende te verdryven, in eene heete koorts viel (*l*), die hem, den vyftienden van Sprokkelmaand des jaars 1568, op het Slot Harnhof of Harenburg, in de Veſte Rekelinghuizen, uit het leeven rukte. Hy werdt te *Gemmen*, in 't Land van Kleeve, begraaven.

Melneedigheid van eenige Amſterdammers.

Kort voor zyn vertrek van Amſterdam, hadden eenige Liefhebbers der vryheid, Onroomſchen en Roomſchen, plegtiglyk gezwooren, den honderdſten penning hunner goederen op te zullen brengen, tot vervalling van elfduizend gul-

(*k*) Adr. Pauw Relaes, *bl.* 7.
(*l*) Viglii Vita *N*, CV. *p.* 51.

guldens, die aan verscheiden' kosten, ten dienste der gemeene zaake waren besteed. Tot ontvangst van dit geld, stelde men een' kist, met een gat in 't deksel en drie sloten. Doch eenigen hadden hunnen eed zo verre vergeten, dat 'er, by 't openen, niet boven zevenhonderd guldens in gevonden werden, die der Waardinne des Heeren van Brederode (8), in mindering zyner verteerde kosten, werden aangeteld.

Filips III. 1567.

Eenig volk van Brederode, begeleid door Gysbrecht en Diderik van Batenburg en anderen, kwam, 's daags na zyn vertrek, voor Amsterdam; doch werdt 'er buiten gehouden, zelfs door de Onroomschen, die hun nogtans wederom eenige zakken buskruid, in schyn van Kooren, toeschikten. Zy scheepten toen, over 't Y, naar Waterland. Te Hoorn, werden zy verlaaten, van de Heeren van Batenburg en anderen, die, over de Zuiderzee, naar Friesland voeren. Doch by Harlingen, ontmoette deezen een Schip met Krygsvolk, onder eenen Kapitein van den Graave van Aremberg (*m*), genoemd *Ernst Mulart*, die de vlugtenden aantast-

Brederodes volk voor Amsterdam.

De Heeren van Batenburg en anderen gevangen.

(*m*) Burgund. *Libr.* III. *p.* 350.

(8) In de *Sententien van Alva*, bl. 43. lees ik, dat de Heer van Brederode by *Kornelis Loefszoon*, niet by eene Vrouwe, heeft t'huis gelegen. Hooft, die, wegens de Amsterdamsche zaaken inzonderheid, veel geloofs verdient, schryft nogtans, (IV. Boek, bl. 147.) dat deeze penningen aan Brederode's Waardinne geteld werden. Veelligt, was zy de Vrouw van Kornelis Loefszoon, en haar man toen reeds gevlugt.

FILIPS III. 1567. taſtte, ten getale van omtrent honderd o-verweldigde, en te Harlingen opbragt (*n*): daar 'er vierentwintig op de galeyen gebannen, zeven gehangen en eenigen verbeeden werden. Doch de gebroeders Batenburg, Beima en Galama, Frieſche Edelluiden, werden, tot de overkomſt des Hertogs van Alva, geſpaard. De Graaf van Megen, te Slooterdyk, by Amſterdam, gekomen, en van Lyftogt, uit de Stad, voorzien zynde, ſtak ook naar Waterland over, om 't overſchot van Brederodes volk te agterhaalen; doch 't was, na 't plonderen van eenige Kloosters in Weſtfriesland, 't welk, nogtans, vierkant aanliep tegen een Verdrag, met die van Hoorn gemaakt (*o*), te Medenblik, ſcheep gegaan, en landde eerlang, aan den Muiderdyk, te Ypeſloot, zonder dat Megen, die hen, in eenige kleine vaartuigen, gevolgd was, hun eenig nadeel van belang hadt konnen toebrengen. Zy ſtreefden, vandaar, door de Veluwe en Betuwe, naar Heuſſen, alwaar zy, over den Ryn getrokken, de Vendels ſcheurden, en verliepen. Amſterdam nam, wat laater, bezetting in van Noirkarmes (*p*), die zig, kort te vooren, ook van Maaſtricht en 's Hertogenboſch verzekerd hadt. Hertog Erik van Bruns-

Verloop van Brederodes Knegten.

Amſterdam en andere Plaatſen ontvangen

(*n*) Sentent. van Alva, *bl.* 76, 79, 81, 128, 129.
(*o*) Sentent. van Alva, *bl.* 129, 336, 337, 340. VELIUS Hoorn, *bl.* 303.
(*p*) ADR. PAUW Relaes, *bl.* 8.

Brunswyk wierp volk in Viane en Ameide (*q*), na dat hy drie Vendels, onder Hugtenbroek, Nyveld en Renesse, die de Schans aan de Vaart zogten te bemagtigen, verslaagen hadt. Renesse (9) werdt hier gevangen genomen (*r*), en sedert, te Utrecht, onthalsd (*s*). Zo geweldig en plotselyk een val deedt het Bondgenootschap der Edelen, eer 't jaar nog half ten einde was. Niemant zo koen meer, die 'er voor spreeken durfde. Ook werden nu de Onroomsche Kerken met zo veel drift afgebroken, als de beelden en altaaren, te vooren: en de bindten derzelven, aan sommige oorden, met naame in Vlaanderen, gebezigd tot galgen, waaraan de stigters gehangen werden (*t*). 't Land liep zo ledig van volk, en vooral Amsterdam, dat men hier, dikwils, schepen gebrek hadt, om de vlugtelingen, die zig meest naar Embden be-

FILIPS III. 1567.

Spaansche bezetting.

Deerlyk verval van 't Bondgenootschap.

(*q*) Sentent. van Alva. *bl.* 31. VAN DER HAER Init. Tumult. Belg. *Libr.* II. *Cap.* XXI. *p.* 473.
(*r*) HOOFT IV *Boek*, *bl.* 146-148.
(*s*) Sentent. van Alva, *bl.* 307.
(*t*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 316.

(9) Deeze was Jan van Renesse van Wulven, Vader van Jan van Renesse, Heere van Wilp, van wien wy, reeds meer dan eens, gewaagd hebben. Zie *Sentent. van Alva*, bl. 106, 317. BOR III. Boek, bl. 119 [169]. Voorts, werdt 'er, wat laater, ook een Gerrit van Renesse, Raad in den Hove van Utrecht, met den zwaarde, geregt, die, met deezen, niet verward moet worden. Zie BOR *Authent. Stukken* I. Deel, bl. 125, 129.

FILIPS II. 1567. begaven, te vervoeren. Die bleeven, zagen sidderende uit, naar het Leger des Konings, dat, binnen eene maand of twee, uit Spanje, verwagt werdt.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

DRIE-ENTWINTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Onlusten met Deenemarke.* II. *Filips schikt een Leger herwaards, onder den Hertog van Alva. Togt van het zelve. Alva komt in de Nederlanden.* III. *Dood van Bergen en Montigni. De Landvoogdes zoekt ontslag van 't bewind.* IV. *Egmond, Hoorne en andere Heeren worden gevangen. Raad der Beroerten opgeregt. Byzonderheden, wegens eenige Leden van denzelven.* V. *Deszelfs strengheid. Hy krygt den naam van* Bloedraad. VI. *Verbindtenis eeniger Edelen en anderen, tot het opbrengen van penningen. Vertrek der Landvoogdesse. Kasteel van Antwerpen.* VII. *Oranje en andere Heeren worden openlyk ingedaagd. De Graaf van Buuren vervoerd. Oranje verantwoordt zig.* VIII. *De Staaten van Holland begroeten Alva. De Advokaat van den Einde wordt gevat. Oorzaaken hiervan. Hy sterft.* IX. *Zwaare vervolging. Ontwerp om de Nederlanden tot een Koningryk te verheffen. Wilde Geuzen.* X. *Oranje verzamelt een Leger. Zyn toeleg. Coqueville onthalsd. Gevegt by Daalhem. Graa-*

ve

ve ingenomen en verlaaten. Oranje belydt den Hervormden Godsdienst. XI. *Graaf Lodewyk van Nassau wint het Huis te Wedde. Slag by Heiligerlee. Groningen belegerd.* XII. *Aanslag om Alva te ligten. Vonnis tegen Oranje en anderen.* XIII. *Egmond en Hoorne onthalsd.* XIV. *Groningen verlaaten. Aanslag op Alkmaar en Hoorn. 't Huis van Kuilenburg gesloopt.* XV. *Optogt van den Prins van Oranje. Hy trekt over de Maaze. Alva dringt hem, naar Frankryk te wyken. Hy dankt zyn Leger af. Alvas beeld.* XVI. *Oranje keert naar Duitschland. Vervolging. Crimineele Ordonnantie. Raadpleegingen op het heffen des tienden Pennings. Alvas eisch. Bewilliging van Holland. Utrecht weigert.* XVII. *Onlusten met Engeland.* XVIII. *Gemor onder 't gemeen. Oranje geeft bestellingen ter zee uit. Bedryf der Watergeuzen.* XIX. *Oranje handelt, heimelyk, om zig van eenige Steden te verzekeren. Holland zoekt den tienden Penning af te koopen. Moeite in 't Stigt. Plakaat op het drukken.* XX. *Algemeene vergiffenis. 's Konings vierde Huwelyk. Dood van Prinse Karel.* XXI. *Oranje zoekt hulp in Duitschland. Zyne aanslagen, op verscheiden' Steden. Oorlog te water.* XXII. *Watersnood op Allerheiligen dag.* XXIII. *'s Prinsen Schepen te Embden beslaagen. Treslong gevat. Loevestein gewonnen en verlooren.* XXIV. *Toeleg op Utrecht.* XXV. *Oranje handelt in 't Noorden, en met Frankryk en Engeland.* XXVI. *Alva zoekt den tienden Penning door te dryven. Zyne dubbelheid. Zyn twist met Viglius.* XXVII. *Inneeming van den Briel, door de Watergeuzen. Muitery te Utrecht.* XXVIII. *Bossu stoot het*

hoofd

hoofd voor Dordrecht. Neemt Rotterdam in. XXIX. *Vlissingen en Veere kiezen 's Prinsen zyde. Pacheco gehangen.* XXX. *Enkhuizen valt Oranje toe.* XXXI. *Sonoi wordt 's Prinsen Stedehouder in 't Noorderkwartier.* XXXII. *Medenblik, Hoorn, Alkmaar, Edam, Monnikendam en Purmerende worden omgezet.* XXXIII. *Graaf Lodewyk verrast Bergen. Zierikzee, Oudewater, Gouda, Leiden, Dordrecht, Gorinchem en Haarlem slaan om.* XXXIV. *Verandering in Gelderland en Friesland.*

FILIPS III. 1567.

I. Onlusten met Deenemarke, over 't verhoogen der Zondsche tollen.

IN Holland, hadt men, midden onder de beroerten, daar de Nederlanden door geschokt werden, niet nagelaaten te zorgen voor 't belang des Koophandels. *Fredrik de II*, Koning van Deenemarke, zynen Vader Christiaan den III, in 't jaar 1559, zynde opgevolgd, scheen ongezind, om zig te willen houden aan de overeenkomsten wegens den Zondschen Tol, voor deezen, met de Nederlanden getroffen. Hy verhoogde den zelven geweldig, in 't jaar 1561 (*a*). Doch die van Holland bewoogen hem, sedert, tot eenige maatiging, door een Gezantschap, waarvan de Stad Amsterdam, die 't meeste belang hadt by de Vaart op de Oostzee, de kosten hadt verschooten (*b*). In 't jaar 1565, hadt hy de Zond, nogtans, wederom doen sluiten, voor elk, die hem, boven den gewoonlyken Tol, geen' Daaler opbragt van

(*a*) Resol. Holl. 24 *Sept.* 1561. *bl.* 70.
(*b*) Resol. Holl. 24 *July* 1563. *bl.* 28.

Filips II. 1567. van ieder last, welk de schepen voeren konden: 't welk men, in Holland, niet slegts hieldt te stryden met de gemaakte overeenkomsten; maar ook als verderflyk voor den Oosterschen handel aanmerkte. De Staaten vertoonden dit der Landvoogdesse, in Bloeimaand (*c*); doch men kwam, eerst in Oogstmaand des jaars 1566, overeen, wegens de Persoonen, die, over deeze nieuwigheid, van 's Konings wege, naar Deenemarke zouden gezonden worden, onder welken, die van Amsterdam gaarne eenen hunner Poorteren hebben wilden. De Landvoogdes benoemde, eindelyk, den *Heer van Groesbeek* en *Joris Rataller*, Raadsheeren in den Grooten Raad te Mechelen, tot dit Gezantschap (*d*). Doch sommigen hebben aangetekend, dat 'er, van Amsterdam, de Geheimschryver, Meester (1) *Pieter Vlotinus*, en van Hoorn, de Paalmeester, *Jan Korneliszoon Buurmans*, zyn bygevoegd. Zy keerden, in den aanvang des jaars 1567, te rug, zonder den Koning te hebben konnen beweegen, tot het afstellen der nieuwe Tollen. Men wil, dat zulks, eerst naderhand, door den Hertoge van Alva, te we-

(*c*) Resol. Holl. 6 *Febr.* 1564 [1565]. *bl.* 8. 2 *May* 1565. *bl.* 10.

(*d*) Resol. Holl. 1, 3, 23 *Aug.* 1566. *bl.* 34, 35, 39.

(1) Men vindt geen' Geheimschryver van deezen naam, in den lyst derzelven, voor de *Handvesten van Amsterdam*. Doch wel eenen Mr. *Pieter Vloots*, op het jaar 1553. En deezen zal Velius meenen. Ik weet niet, of hy dezelfde is, als Mr. *Pieter Bicker*, dien Amsterdam, te vooren, verklaard hadt, gaarne, by 't Gezantschap te willen voegen. *Resol. Holland* 1 Aug. 1566. bl. 34.

wege gebragt is (e). Amſterdam en de Waterſteden hadden, tot vordering deezer zaake, vyfentwintighonderd zevenenzeventig guldens, agt ſtuivers en een blank uitgeſchooten, die zy verzogten, ten laſte van 't gemeene land te mogen brengen; doch 't werdt hun, na lang aanhouden, geweigerd (f). FILIPS III. 1567.

II. De Nederlanders ſchikken zig tot onderwerping aan de Landvoogdesſe.

Midlerwyl, begon 't zig, in de Nederlanden, na het ſcheuren van 't Bondgenootſchap, na het vlugten van edel en onedel, welk de Hertogin, vergeefs, door een Plakaat, zogt te beletten (g); en na het vangen en ſtraffen der Beeldſtormeren en Onroomſchen in 't gemeen, alomme te ſchikken tot onderwerping. Margareet meende nu 't werk onder de knie gekreegen te hebben, en, door 't vernieuwen der ſtrenge Plakaaten (h), den ouden Godsdienſt, haaſt, in den voorigen luiſter, te zullen konnen herſtellen. Veelen dagten egter, dat men, voortaan, den voet van zagtheid te volgen hadt, om de Nederlanders, tot onderdaanigheid, te brengen; en dat meerder ſtrafheid de Landzaaten tot de gedempte optoerigheid zou doen wederkeeren. Doch anderen meenden, dat het volk zig, ſlegts uit vreeze, niet uit berouw, ſtil hieldt, en zyn voorneemen in 't werk ſtellen zou, zo dra men 't ſlegts eenigen tyd zou hebben laaten ruſten (i): waarom zy oordeelden, dat men den weg van ſtrengheid moeſt blyven houden.

(e) VELIUS Hoorn, *bl.* 301.
(f) Reſol. Holl. 21 *Decemb.* 1568. *bl.* 47. 7 *Sept.* 1569. *bl.* 66.
(g) BOR III. *Boek*, *bl.* 121 [172], 123 [175].
(h) BOR III. *Boek*, *bl.* 120 [170], 121 [171].
(i) TASSIS Comment. *Libr.* I. *p.* 136.

FILIPS II. 1567. den. Dus dagt men ook, in 's Konings Raad in Spanje, alwaar de Graaf van Feria de eenigste was, die tot zagtheid riedt, terwyl de Hertog van Alva en anderen den Koning aanhitsten, tot het oefenen eener strenge wraake, over de Nederlandsche Ketters en Muitelingen. Doch elk hunner hadt het oog ook op zig zelven, in 't geeven van deezen raad. Feria, in Staatkunde doorsleepen, voorzag, dat hy, in eenen tyd van vrede, meer gebruikt worden en uitmunten zou. Maar Alva, een geoefend Krygsman, beloofde zig meer eer, uit den oorlog (*k*). Ook hieldt zig de Koning aan zynen raad, hem, daarenboven, 't opperbevel opdraagende over 't Leger, dat naar de Nederlanden geschikt was, en, reeds in Herfstmaand des voorleeden jaars, was beginnen verzameld te worden (*l*). De Koning hadt de bezettingen uit het Ryk van Napels, Sicilie en Sardinie geligt, en te Genua doen samentrekken. In Spanje, werden veertien Vendels geworven, om derzelver plaatsen te vullen; drie, om den Hertoge te verzellen. *Alberik, Graaf van Lodron*, kreeg last, om een Regement van twaalfhonderd Hoogduitschen op te regten, in Tirol. De Italiaansche Ritmeesters moesten de oude benden voltallig maaken. Aan *Sanchio d'Avila* en aan *Lopes Satapa* werden ieder honderd Italiaansche ligte paarden toegevoegd. *Pedro Montanez*, Bevelhebber van Novara, kreeg een Kornet van hon-

Filips neigt tot strengheid.

Verzamelt een Leger, over welk hy Alva 't opperbewind geeft.

(*k*) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 273.
(*l*) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 278.

honderd zwaargewapende Spanjaards. In 't Graaffchap Bourgondie, moeften driehonderd fpeeren en eenhonderd volharnafte Ruiters worden geworven, over welken de *Baron van Vergy*, de *Baron van Cherau* en de *Heeren van Cleraux* en *Momertin* 't bevel hebben zouden. Voorts werden ook Alva's Zoonen bevorderd, *Don Fredrik*, tot Overfte van 't Voetvolk en algemeenen Stedehouder van 't Leger (*m*), en *Don Ferdinand*, tot Overfte der Ruiterye (*n*). Doch naar maate dat de tyd tot den togt genaakte, ontdekten 'er zig meer zwaarigheden in. Sommigen fchrikten, voor de fteilte der klippen en de engte der dalen, in 't Alpifch gebergte, die 't heir afmatten, en in gevaar ftellen zouden van, door den minften wederftand, geftuit en overhoop geworpen te worden. Men floeg hierom voor, dat men 't Leger overfcheepen moeft op Provence, en by Toulon doen landen; om, van daar, door 't Lionnoifche, Bourgondie te bereiken. Deezen weg was Karel de V. eertyds ingeflaagen, en hy fcheen nu Filips ook beft te gevallen. Doch de Koning van Frankryk weigerde, des verzogt, hem den doortogt, anders dan met hofgezin en lyfwagt, toe te ftaan. Toen verkoos men, den weg, door Savoye en Lotharingen, te neemen, waartoe Filips, van Vorften, die in magt verre by hem te kort fchooten, ligtelyk verlof verwierf (*o*). Frankryk hadt, midlerwyl, zy-

FILIPS III. 1567.

Zwaarigheden in den togt herwaards.

(*m*) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 279.
(*n*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 128 [181].
(*o*) BURGUND. *Lib.* III. *p.* 282.

FILIPS III. 1567. zyne grenzen met Krygsvolk bezet. Ook waren die van Geneve, de Zwitsers en Graauwbunders, bedugt voor de Spaansche Krygsmagt, die digt langs hunne grenzen trekken moest, by tyds, in de wapenen geraakt: 't welk den togt des Spaanschen Legers, door Savoye, gevaarlyk maakte (*p*). Men wil, dat Filips toen eerst geopenbaard zou hebben, dat hy het Leger vooraf zou laaten trekken, en zyne herwaards reize nog eenigen tyd verschuiven, schoon hy, meent men, nimmer ernstelyk voorgenomen hadt, dezelve te doen.

De Landvoogdes zoekt het Leger te rug te houden. De Landvoogdes, verwittigd van de toebereidsels, die men in Spanje maakte, en bedugt, dat een ander, gewapend herwaards komende, den roem wegdraagen mogt, dien zy, door het stillen der beroerten, meende te hebben ingelegd; zogt den Koning, door brieven en boden, te beweegen, tot het te rughouden, immers tot het verminderen der Krygsmagt, die herwaards geschikt was. Zy vertoonde hem „ dat zo zwaare kosten vergeefs zouden gespild worden; alzo de rust, „ hier te lande, hersteld, de misdaadigen „ gestraft, de onderzaaten, van nieuws, onder 's Konings eed gebragt waren, en een „ Leger van Spanjaarden geschaapen stondt, „ gelyk voormaals, ongenoegen te zullen „ verwekken onder de gemeente (*q*).” Anderen schreeven ook, van hier, naar Spanje, „ dat de Hertog van Alva weinig bemind was,

(*p*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 326. BURGUND. *Libr.* III. *p.* 292.
(*q*) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 333. BOR III. *Boek*, *bl.* 127 [180].

„ was, hier te lande, en geheel geen nut doen zou, zo de Koning niet mede kwam: „ dat 's Konings komst alleen meer dan een „ Leger van vyftigduizend man te wege brengen zou; dat elk schrikte voor 't Spaansche „ Krygsvolk enz. (r)." Doch alle deeze Vertoogen waren vrugteloos. De Koning hadt zyn besluit genomen: waarin hy, door den Hertoge van Alva, versterkt werdt.

FILIPS II. 1567.

Vergeefs.

Op den vyfden van Bloeimaand, ging, eindelyk, de Hertog, met dertig galeijen van den Prinse *Andreas Doria* (s), te Kartagena, onder zeil, en landde, binnen agt etmaalen, te Genua. Hieromtrent, het heir hebbende byeen doen trekken, monsterde hy het, op den derden van Zomermaand, te S. Ambrosio, aan den voet van 't gebergte. 't Voetvolk was tusschen de agt- en negenduizend koppen sterk; doch de Schryvers verschillen in 't getal. 't Was verdeeld in vier Regementen, van Napels, van Sicilie, van Lombardye en van Sardinie, begeleid door *Alfonso d'Ulloa*, Juliaan Romero, *Sanchio Lodogno* en *Gonzalo de Braccamonte*. 't Paardevolk bestondt, in twee volharnaste en vyf ligte Kornetten Spanjaarden: met nog drie Italiaansche en twee Albanische van de laatste soort, in alles ruim twaalf honderd beloopende. *Chiappin Vitelli*, Markgraaf van Cetone, diende het Leger voor Veldmaarschalk, *Gabriel Cerbellon* voor Overste van 't geschut. Alva, het heir gemonsterd hebbende, begaf zig

Togt van 't Spaansche Leger.

(r) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* IV. *p.* 353. V. *p.* 355. XXX. *p.* 418.
(s) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 279.

Filips III. 1567.

zig naar Turin, om den Hertog van Savoye te begroeten, die hem een' beroemd' Ingenieur, *Paciotto* of *Pacieco* genoemd, byzette (*t*), van wiens raad hy zig bedienen wilde, om eenige Sterkten in de Nederlanden te ſtigten. Terſtond na 's Hertogs te rugkomſt, brak het Leger op; in drie hoopen, een voor- middel- en agtertogt, naar 't gebruik dier tyden, verdeeld. De Hertog zelf geboodt de voorhoede, beſtaande uit de ligte Italiaanſche Paarden, het Regement van Napels, en de zwaargewapende Spaanſche Ruiters. De middeltogt werdt, door Don Fredrik, geleid, en beſtondt uit het Regement van Lombardye, de Pakkaadje en vier Kornetten Spanjaards. De Regementen van Sicilie en Sardinie en de Albaniſche Ruiters maakten de agterhoede uit, over welke Chiappin Vitelli bewind hadt. Daar de voorhoede, 's morgens, opbrak, kwam de middeltogt, des avonds, legeren, en werdt, des anderendaags 's avonds, door de agterhoede, opgevolgd. Dus trok het Leger, langs den weg van Aſti, door Piemont, den berg Senis op, en 't pad, welk men houdt, oudtyds, door Hannibal, gebaand te zyn. In Savoye, ontving Alva ſchryvens van de Landvoogdeſſe, hem berigtende, hoe de zaaken hier te Lande thans op eenen goeden voet ſtonden, en te overleggen geevende, of 't niet geraaden ware, een deel van zo groot een Leger te rug te ſchikken. Doch hy beriep zig op 's Konings laſt, en trok voort. 't Heir, eerlang,

De Landvoogdes ſchryft aan Alva.

(*t*) Strada *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 334.

lang den top van 't gebergte gewonnen hebbende, moest daalen, langs een pad, zo eng, dat men 't, hier, met eene geringe magt, zou hebben konnen vernielen, ten minsten te rug jaagen; wanneer het, in 't gebergte, zou hebben moeten vergaan van honger en ongemak, alzo, op elke Legerplaats, slegts voor eenen dag, voorraad besteld was. Voorts, afgezakt tot in 't diepst eener valeie, weêrzyds met steile rotsen geboord, kreeg het Leger een' stroom voor de borst, die, snellyk, tot in de Izer loopt, en waaraan geen overkomen is, zonder brug. Hier kon men 't Spaansch geweld ook ligtelyk hebben afgekeerd, zo men zig schrap gesteld hadt, aan den overkant der Riviere. Doch de naaste volken, meest bedagt, om zig zelven te beschermen, hadden geenen zin, om den Spanjaard aan te vallen, die ook zo scherp een' Krygstugt, op de reize, onderhieldt, dat hy niemant stof tot ongenoegen gaf. 't Geluk liep hem alleszins zo zeer mede, dat hy 't, met de veertiende legering, tot in Bourgondie bragt, alwaar hy de vier Vaanen Ruiters bekwam, die hier onlangs geworven waren (*u*). Toen trok hy voort door Lotharingen, en bereikte, in Oogstmaand, het Hertogdom Luxemburg. Hier sloeg hy 't Leger neder, en begaf zig, in Persoon, naar Diedenhoven, alwaar hy zig, eenige dagen, ophieldt (*v*).

Filips III. 1567.

Alva komt in de Nederlanden.

Hy was nog niet lang uit Spanje vertrokken geweest, toen de Markgraaf van Bergen,

III. Dood van den Mark-

(*u*) Burgund. *Libr.* III. *p.* 351.
(*v*) Strada *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 337.

FILIPS III. 1567.

graave van Bergen en van den Heere van Montigni.

gen, die, nevens den Heere van Montigni, dus lang, ten Hove, opgehouden was, onverwagt overleedt, niet zonder vermoeden van vergiftigd te zyn. Dit gebeurde, op den eenentwintigsten van Bloeimaand (*w*). De Landvoogdes hadt 'er, binnen agt dagen, kennis van, en wierp, terstond, bezetting binnen Bergen op Zoom, voorgeevende, dat de Onroomschen aldaar eenig kwaad voorneemen hadden. De dood des Markgraafs hieldt zy, zelfs voor de Markgraavinne, verborgen, die anders zo ligt geen Spaansch Krygsvolk, in de Hoofdstad des Markgraafschaps, zou ontvangen hebben (*x*). De Heer van Montigni werdt, naar sommiger verhaal, ruim een jaar laater, volgens een vonnis, in Spanje geveld, onthalsd (*y*): hoewel anderen melden, dat hy, nog tot in Wynmaand des jaars 1570, in hegtenis bleef, en toen, uit vreeze, dat de Koninglyke Bruid hem verbidden mogt, gelyk zy beloofd hadt, door vergif, van kant geholpen werdt: waarop, by een vonnis des Raads van Beroerte, in Lentemaand des jaars 1571 gegeven, alle zyne goederen verbeurd werden verklaard (*z*).

Alva toont der Landvoogdesse zynen Lastbrief.

Te Diedenhoven, kwamen de Duitsche Regementen onder Lodron, Overstein en Schouwenburg by Alva's Leger. Ook werdt hy, hier, van wege de Landvoogdesse, begroet, door Barlaimont en Noirkarmes. Eerlang, ver-

(*w*) BOR III. *Boek*, *bl.* 120 [170].
(*x*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 330.
(*y*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 182 [255].
(*z*) METEREN III. *Boek*, *f.* 53 *vers.*

verdeelde hy 't Leger, in de voornaamste Steden van Brabant en Vlaanderen, en begaf zig naar Brussel, alwaar hy, verzeld van de aanzienlykste Heeren, en onder anderen van de Graaven van Egmond en Hoorne (*a*), zyne intrede deedt, voor het einde van Oogstmaand (*b*). By zynen Lastbrief (*c*), dien hy der Landvoogdesse, terstond, vertoonde, en behalve welken, hy geen byzonder * Berigtschrift schynt gehad te hebben (*d*), was hem 't opperbewind over 't volk van oorloge, als Kapitein Generaal der Nederlanden, opgedraagen, blyvende de overige zaaken 't bewind der Landvoogdesse aanbevolen. Voorts betuigde de Koning te vertrouwen „ dat de Hertog 's Konings Vassa„ len en Onderdaanen zou handelen, met al„ le zoetigheid en goedertierenheid, en, zo „ veel mogelyk ware, genade gebruiken „ voor strengheid." Doch Alva verklaarde, behalve deezen algemeenen last, nog veele byzondere bevelen te hebben, waarvan hy, ten bekwaamen tyde, opening doen zou. De Landvoogdes bespeurde hieruit ligtelyk, dat ook de klem der Regeeringe, voortaan, zou zyn by den Hertoge, wien de Koning de wapenen in handen gesteld, en van zo veele byzondere bevelen voorzien hadt. Doch zig niet gezind vindende om hem voor schaduwe te dienen, klaagde zy, in haare brieven aan

FILIPS III. 1567.

* *Instructie.*

Vrouw Margareet is 'er ongenoegd o-

den

(*a*) METEREN II. *Boek*, *f.* 47 *vers.*
(*b*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 337.
(*c*) *Zie* den zelven *by* BOR IV. *Boek*, *bl.* 129 [182]. Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 46.
(*d*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CXIX. *p.* 599.

FILIPS III. 1567. den Koning, over de breede magt, die hy den Hertoge gegeven hadt, en verzogt, ernstelyk, van de Landvoogdye ontslaagen te worden (e). Midlerwyl, wisten de Hovelingen naauwlyks, hoe zy zig, omtrent den Hertoge en de Hertoginne, gedraagen zouden, „ konnende zy, gelykze zig zelven uitdrukten, de opgaande zon, dat 's Alva, zo „ niet aanbidden, dat zy de ondergaande, „ dat 's Margareet, kleinagting betoonden: „ waarom zy reikhalsden naar 's Konings last, „ by welken de Hertog, in 't opperbewind „ over alles, gesteld werdt, alzo de tegen„ woordige tusschenregeering, of liever re„ geering van tweeën, aan menigvuldige „ zwaarigheden onderhevig was (f)."

Margareet verzoekt ontslaagen te worden van 't bewind.

IV. Alva doet Egmond en Hoorne vangen.

Doch Alva behoefde geenen nieuwen last, om elk te toonen, wien men, voortaan, meest naar de oogen zou moeten zien. Zonder de Landvoogdes te kennen, sloeg hy, op den negenden van Herfstmaand, voort, tot het vangen der Graaven van Egmond en Hoorne, welk zig, op deeze wyze, toedroeg. De Hertog hadt hen, kort na zyne aankomst, met groot betoog van vriendelykheid, ten Hove, onthaald (g), hoopende, hierdoor, eenige andere voornaame Heeren, met naame Hoogstraaten, derwaards, te troonen. De twee Graaven, niets args vermoedende, vervoegden zig, dikwils, aan 't Huis des Graaven van Kuilenburg, te Brussel, daar Alva zynen intrek genomen hadt. Ten ge-

(e) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 338, 342.
(f) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* XLV, *p.* 448.
(g) BOR IV, *Boek*, *bl*, 131 [184].

gemelden dage, warenze 'er ter maaltyd genoodigd, door Don Ferdinand, Alva's Zoon, willende den Hertog zelv', na den eeten, met hen, over 't sterken van eenige Steden, handelen (*h*). Ook geschiedde dit zo lang, tot dat Alva heimelyk berigt kreeg, dat zyn last, om *Anthoni van Straalen*, Burgemeester van Antwerpen, en Joan Casembrood, Heer van Bakkerzeel, Egmonds Geheimschryver, te vatten, was uitgevoerd. Toen breekt hy de onderhandeling, gevoeglyk, af, (*i*): en Egmond, verzogt, om het Kaartspel, aangevangen, na de maaltyd, met Don Ferdinand, te hervatten, begeeft zig naar de Eetzaal. Doch onderweg ontmoet hem Sanchio d'Avila, toen Hoofdman van 's Hertogs Lyfwagt; die hem, uit 's Konings naam, gevangen neemt en 't geweer doet afleggen; 't welk niet toeging, zonder zwaare klagten over 't schenden van 's Lands Vryheden en van de voorregten der Vliesorde. Hoorne, zynen weg, door eenen anderen hoek van 't huis, genomen hebbende, werdt, op gelyke wyze, gevat, door *Hieronimo de Salinas*, Burgtvoogd van Portorole. De Graaven zaten, te Brussel, elk in een byzonder vertrek, tot op den twee-entwintigsten, wanneer zy, onder een geleide van drieduizend Spanjaarden, naar 't Slot te Gend werden gevoerd, daar zy, tot diep in 't volgend jaar, bewaard werden. Te gelyk met hunne Persoonen, hadt men zig ook van hunne papieren

FILIPS III. 1567.

Ook de Burgemeester van Straalen, Bakkerzeel en anderen.

(*h*) Meteren III. *Boek*, *f*. 49.
(*i*) Strada *Dec*. I. *Libr*. VI. *p*. 339, 340.

Filips III. 1567.

Hoogstraaten ontwykt het gevaar.

ren verzekerd. Ook werden, terstond hierna, verscheiden' andere aanzienlyke luiden in hegtenis genomen. Doch Hoogstraaten, reeds op weg naar Brussel, het vangen van Egmond en Hoorne vernomen hebbende, keerde rasser te rug dan hy gekomen was, en hieldt zig buiten 't gevaar (*k*). Men vindt, dat Granvelle, die toen te Rome was, op 't hooren der vangenis van Egmond en Hoorne, gevraagd zou hebben, *of men den Zwyger*, zo noemde hy den Prins van Oranje, *ook hadt weeten te bekomen*? verder, toen hierop *neen* geantwoord werdt, zeggende, *dat men, aan den eenen Zwyger, meer gevangen zou hebben, dan aan alle de overigen* (*l*). 't Is, inderdaad, kenlyk, dat deeze Vorst stilzwygend van aart was, en plagt te zeggen, dat geene geveinsdheid den grond verbergen kan van eenen, die zig aan 't praaten laat krygen.

Algemeen vlugten der Ingezetenen.

Doch Oranje, hoe zeer 't Granvelle spyten mogt, was den haat van zynen vervolger ontweeken. 't Vangen van zo veele aanzienlyke luiden joeg wederom eene geheele menigte van Ingezetenen ten lande uit, wel tot twintigduizend in getale (*m*), boven nog omtrent honderdduizend, die, na 't schryven der Landvoogdesse van den agtsten van Herfstmaand, reeds te vooren, geweeken waren (*n*). De Abt van S. Bernards by Antwerpen, *Thomas van Thielt*, verliet zyne Abtdy

(*k*) Hooft IV. *Boek*, *bl.* 163.
(*l*) Meteren III. *Boek*, *f.* 49 *vers.* Strada *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 341.
(*m*) Hooft IV. *Boek*, *bl.* 164.
(*n*) Strada *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 338.

dy en zestigduizend guldens inkomens, trouwde in 't Land van Kleeve, en werdt, daarna Leeraar der Hervormde Kerke, eerst te Haarlem, en toen te Delft, daar hy gestorven is (*o*). Duitschland, Frankryk, Engeland, Embden, Oostland liep vol vlugtelingen, die medenamen, 't gene zy konden, en de onroerende have agterlieten, om 'er 't. lyf, ten minsten, af te brengen. Nog waren zy gelukkig, die by tyds weeken, alzo Alva, voor 't einde van Herfstmaand (*p*), een nieuw Geregtshof instelde, onder den naam van *Raad der Beroerten*, voor welken, alles, wat eenige betrekking tot de voorgaande of tegenwoordige beweegingen hadt, gebragt en afgedaan moest worden.

FILIPS III. 1567.

Raad der Beroerten opgeregt.

Twaalf Leden zouden deezen Raad uitmaaken, te weeten, Karel, Heer van Barlaimont, en Filips, Heer van Noirkarmes, die egter nimmer in denzelven verscheenen zyn; de Licentiaat *Jan de Vargas*, een Spanjaard, dien de Hertog, sedert, 't voornaamste gezag in den Raad overliet; *Adriaan Nicolai*, Kanselier van Gelderland, *Jakob Meertensz* en *Pieter Asset*, Presidenten der Geregtshoven van Vlaanderen en Artois, *Jan de Blasere*, Raadsheer van Mechelen, *Jakob Hessels* en *Jan de la Porte*, Raadsheeren van Gend, *Lodewyk del Rio*, Fiskaal van Bourgondie, *Belin Biese* en *Jan du Bois*, welke laatste het Ampt van Prokureur Generaal bekleedde (*q*). De

Byzonderheden, wegens eenige Leden van denzelven.

(*o*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 131 [185]. VIGLIUS *ad* HOPP. *Epist.* XL. *p.* 440.
(*p*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* XLI. *p.* 441.
(*q*) Not. *ad* VIGLII Vitam *p.* 190.

Filips III. 1567.

De Hertog hadt Viglius ook eene plaats in deezen Raad toegeschikt, doch hy verschoonde zig, om zynen ouderdom en den Geestelyken Staat, dien hy, vyf jaaren geleeden, aangenomen hadt (r). Hy noemde den Hertoge egter eenige andere Leden, van welken 'er verscheiden' werden aangesteld. Alva zelf was het Hoofd van deezen Raad (s), die alleen in zynen naam vonnis streek. Doch Nicolai, die zwak van lighaam was, kwam weinig te raade. Ook onttrokken zig van denzelven verscheiden' anderen, zo dat het werk, eindelyk, op drie of vier Leden (t), ja genoegzaam op den eenen Vargas aankwam (u), die, 't oor des Hertogs hebbende, elk bondt aan 't gene hy stemde. Een monster van wreedheid was deeze man, ook naar 't getuigenis der Spaanschgezinde Schryveren, die hem de maatelooze strengheid aantygen, welke de onzen Alva te last leggen (v); wien Vargas ook zo zeer naar de oogen zag, dat zulk een dienaar geene schuld hebben kon, die zulk een' Meester niet te regt geweeten werdt. Hessels stondt Vargas wakker by (w). Hy was gehuwd aan eene Nigt van Viglius (x), die ongaarne zag, dat haar man in den Raad der Beroerten zat, en, reeds voor 't aangaan van 't Huwelyk, be-

met naame wegens Vargas.

en Hessels.

(r) Viglii Vita N. LXXIX. p. 37. N. CX. p. 52. Van der Haer Init. Tumult. Libr. I. Cap. XX. p. 221.
(s) Viglius ad Hopper. Epist. XLI. p. 442.
(t) Meteren III. Boek, f. 48 vers.
(u) Viglius ad Hopper. Epist. XC. p. 544.
(v) Viglius ad Hopper. Epist. XLVI. p. 450. LXVIII. p. 498. LXXXI. p. 523.
(w) Viglius ad Hopper. Epist. LXVII. p. 495.
(x) Viglii Vita N. LXXI. p. 33.

bedongen hadt, dat hy 't Ampt van Proku- reur Generaal, welk hy toen bekleedde, af- leggen, en zig voorts van haatelyke bedie- ningen onthouden zou (y). Doch hy hadt hier geene ooren naar. Men geeft hem na, dat hy, gewoon zynde te slaapen in den Raad, wanneer zyne stem gevraagd werdt, half ontwaakt, alleenlyk, plagt te zeggen, *ad patibulum*, *ad patibulum*, *naar de galg*, *naar de galg* (z). Doch Viglius, die, dikwils, in zyne Brieven, van hem gewaagt, beschryft hem, nergens, als zo dom en vadzig. Alva bediende zig, sedert, van hem, in de zaak des tienden pennings, en Viglius hieldt hem bekwaam, om in den heimelyken Raad te zitten (*a*). De haat tegen zyne bediening in den Raad der Beroerten heeft dan, vermoe- delyk, iets willen verzinnen, om hem ver- agt te maaken. Voorts was, na Vargas, Del Rio meest gezien by den Hertoge: die niets goedkeurde, dat, by deezen twee, den toets niet hadt doorgestaan (*b*).

FILIPS II. 1567.

V. Geweldige strengheid des Raads der Beroerten.

Naauwlyks hadt deeze Raad zitting ge- nomen, of elk, die zig, meer of min, ge- mengd hadt in de jongste beroerten, werdt 'er voor gedagvaard. Die niet verscheen, gelyk byna niemant deedt, werdt, met ver- beurdverklaaring zyner goederen, die ter- stond aangeslaagen en van 's Konings wege bestierd werden, en met ballingschap ge- straft.

(*y*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* LXVII. *p.* 495.
(*z*) METEREN VIII. *Boek*, *f.* 143.
(*a*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* XXXVIII. *p.* 436. LXVII. *p.* 495. CCXXXIV. *p.* 815.
(*b*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* L. *p.* 458.

Filips II. 1567.

straft. Die men betrappen kon, werden, meest allen, ter dood gebragt. 't Branden, 't vierdeelen, 't hangen, 't onthalzen, 't bannen op de galeye was dagelyks werk: zynde 'er schier geene schuld zo gering, die men geene lyfstraffe waardig rekende. De Raad der Beroerten hieldt de Onroomsche Leeraars en Kerkendienaars, en zulken, die de wapenen tegen den Koning hadden aangenomen, niet alleen voor doodschuldig; maar rekende ook, onder de halsstrafbaare misdaaden, het inleveren en toestaan van allerlei smeekschriften tegen de Inquisitie, Plakaaten en nieuwe Bisschoppen; 't gehengen der Preeke, 't niet wederstaan der Kerkplonderaaren, het zeggen of beweeren, dat de Raad der Beroerten zig naar Handvesten of Vryheden te schikken hadt (*c*): voorts het huisvesten van Onroomsche Leeraaren, het maaken en zingen van geuzen Liedekens, 't bywoonen van Kalvinische begraafenissen, het zeggen, dat de nieuwe Godsdienst ook, binnen kort, in Spanje opgang maaken zou, en dat men Gode meer dan den menschen gehoorzaamen moest (*d*), met andere diergelyke uitdrukkingen. De ongehoorde wyze van regtspleegen, welke men hier volgde, was oorzaak, dat de Raad der Beroerten, by 't gemeen, haast den naam van *Bloedraad* kreeg. De Wethouders der Steden, die men hieldt te slap tegen de Ketters geweest te

Wat men al, in den zelven, voor misdaad schouwt.

Hy krygt den naam van *Bloedraad*.

(*c*) Meteren III. *Boek*, *f.* 48 *verf.* Bor IV. *Boek*, *bl.* 178. [249].

(*d*) Sentent. van Alva, *bl.* 29, 33, 316, 210, 212, 232, 199 *enz.*

te zyn, zelfs die van Amsterdam (*e*), werden, voor deezen Raad, beschuldigd. Veelen vervoegden zig aan denzelven met Vertoogen, vervattende blyken van hunnen yver, in 't vervolgen der Onroomschen, of verschooningen van 't gene men ontydige slapheid in hen noemde. 't Vertoog, welk die van Leiden, by deeze gelegenheid, inleverden, is nog voorhanden (*f*).

Filips III. 1567.

VI. Verbindtenis tot het opbrengen van eenige penningen tot voorstand van 't Verbond der Edelen.

Van de zyde der verbonden' Edelen, werdt, ondertusschen, naauwlyks, iets ondernomen, om 's Lands vryheid, tegen 't Spaansch geweld, te verdedigen. Alleenlyk, vindt men, dat eenigen, na 't vangen van Egmond en Hoorne, doch voor Sprokkelmaand des jaars 1568, een Geschrift getekend hebben (*g*), waarby zy zig verbinden, eenige penningen op te brengen, tot voorstand der goede zaake. De Heer van Brederode, die toen nog leefde, heeft 'er twaalfduizend Karels guldens by beloofd; Albrecht van Hugtenbroek, Adolf van der Aa en Diderik Sonoi, ieder vierhonderd guldens Brabantsch; Christoffel van Leefdale tweehonderd zulke guldens; *Dirk van Haaften* honderd gouden Kroonen; *Willem van Zevenbergen* honderd Karels guldens; *Krispinus van Albrug* tweehonderd guldens, met zyn' Persoon; en *A. Domburg* honderd Kroonen, insgelyks boven zyn' Persoon. Doch men weet niet, of deeze penningen opgebragt, veel min, hoe zy besteed zyn.

Vertrek der Land-

Uit Spanje kwam, midlerwyl, schryvens aan

(*e*) Hooft IV. *Boek*, *bl.* 165.
(*f*) *By* Bor IV. *Boek*, *bl.* 154 [217].
(*g*) *Zie* het *by* Gargon Walch. Arkadia, I. *Deel*, *bl.* 272.

FILIPS II. 1567.

voogdesse.

Brabant legt haar een geschenk toe; waartoe men in Holland niet verstaan kan.

aan de Landvoogdesse, waarby zy van 't hoog bewind ontslaagen, en Alva, in haare plaatse, aangesteld werdt (*h*). Zy nam toen, terstond, schriftelyk afscheid van de Staaten, en vertrok, op den dertigsten van Wintermaand, naar Italie (*i*). De Staaten van Brabant deeden haar een geschenk van vyfentwintigduizend guldens (*k*). Doch ik vind niet, dat de andere Landschappen dit voorbeeld gevolgd hebben. In Holland, werdt het, by de meerderheid, afgestemd, ter oorzaake van 's Lands zwaaren last en de benaauwdheid der tyden. Ook lei men zig soberen dank toe, voor een geschenk, dat der Hertoginne, die reeds vertrokken was, niet, in persoon, zou konnen aangebooden worden (*l*). De harde regeering van haaren Opvolger Alva is oorzaak geweest, dat haar naam, by de Nederlanders, in goede gedagtenis gebleeven is. Men heeft haare schranderheid in Staatszaaken hoog geroemd, schoon zy 'er, mogelyk, niet veele blyken van gegeven heeft, die men, eeniglyk, op haare rekening, zou durven stellen. Doch zy hadt bekwaame Staatsdienaars, die haar te rug hielden, als zy op 't punt stondt van eenen kwaaden stap te doen: gelyk bleek, toen zy Brussel verlaaten wilde, in den aanvang der Beeldstorminge. Zy wordt, ergens, beschuldigd, dat zy iemant zou hebben uitge-

(*h*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 133 [187].
(*i*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 132 [186], 134 [188].
(*k*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* XXII. *p.* 397. XLV. *p.* 448.
(*l*) Resol. Holl. 16 *Decemb.* 1567. 8 *Januar.* 1567 [1568]. *bl.* 35, 3.

gezonden, om den Prinse van Oranje van kant te helpen (*m*). Doch op wat grond deeze beschuldiging steune, heb ik niet konnen vinden. FILIPS III. 1567.

De Hertog van Alva, nu verheeven tot de Opperlandvoogdye, stelde terstond zyn voorneemen, om de voornaamste Steden van Kasteelen te voorzien, aan Antwerpen, te werk. Hier werdt, door magt van volk, in weinige weeken, eene aanzienlyke Sterkte van vier bolwerken gestigt, waaraan veertien tonnen schats besteed werden, welker derde deel, door de Stad, gedraagen worden moest (*n*). Naderhand, ving hy ook elders het bouwen van Sterkten aan; doch de beroerten, die eerlang ontstonden, verhinderden 't voltrekken der meesten. Ook waren 'er Steden, die 't stigten van Sterkten afkogten: Amsterdam, onder anderen, voor eene somme van tweehonderdduizend guldens, te gelyk bedingende, vry te moeten blyven van Spaansche bezetting (*o*). Voor 't einde des jaars, zondt Alva den Koning van Frankryk, die met zyne Onroomsche onderzaaten, wederom, in oorlog geraakt was, vyftienhonderd Ruiters en tweeduizend Knegten te hulpe, onder den Graave van Aremberg, die, in de volgende Lente, na 't vernieuwen der Vrede, te rug keerden (*p*).

Alva stigt een Kasteel te Antwerpen.

Zendt Aremberg met eenig Krygsvolk naar Frankryk.

1568.

Midlerwyl, hadt de Hertog, op den vieren-

VII. Oranje

(*m*) Apolog. van Willem I. *by* BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 96.

(*n*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 155 [219]. HOOFT IV. *Boek*, *bl.* 164.

(*o*) BOR V. *Boek*, *bl.* 187 [260].

(*p*) METEREN III. *Boek*, *f.* 50. STRADA *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 344.

Filips II. 1568. — en andere Heeren, openlyk ingedaagd.

entwintigsten van Louwmaand (q), openlyk doen indaagen den Prins van Oranje, den Heer van Brederode, en de Graaven van Nassau, van den Berge, van Hoogstraaten en van Kuilenburg. De Prins werdt beschuldigd, als het hoofd der oproerigen, en hem voorts te last gelegd „ dat hy de Regeering „ hadt tragten te onderkruipen; dat hy de „ onderzaaten hadt vervreemd van de liefde „ tot hunnen natuurlyken Heer; dat hy de „ Edelen opgestookt, en, tot hunne oproerige samenkomsten, zyne Huizen, te Breda en te Brussel, geleend hadt; dat hy Brederode geschut verschaft, 's Konings „ Krygsvolk uit Zeeland geweerd, werving „ en geldligting, en zelfs het stigten van „ Onroomsche Kerken, te Antwerpen, toe„ gelaaten hadt (r)." Den anderen werden diergelyke misdaaden aangetygd: byzonderlyk ook, dat zy den Prinse van Oranje, in alles, hadden aangehangen. Den Heere van Brederode werdt het aanneemen van Krygsvolk, 't voeren van wapenen tegen den Koning, 't heffen van penningen, 't plonderen en brandschatten van geestelyken en weereldlyken verweeten. Over alle deeze wanbedryven, moesten de ingedaagden zig, binnen driemaal veertien dagen, voor den Hertoge van Alva, komen verantwoorden (s).

De Graaf van Buuren wordt naar

Ten zelfden tyde, of weinig laater, deedt Alva Filips Willem, Graaf van Buuren, oudsten Zoon des Prinsen van Oranje, uit de

(q) Viglius ad Hopper. Epist. XXIV. p. 400.
(r) Zie Bor Auth. Stukk. I. Deel, bl. 14.
(s) Bor IV. Boek, bl. 156 [220].

de Hooge Schoole van Leuven, alwaar zyn Vader, vertrouwende op 's jongelings onschuld en op de vryheden der Schoole, hem gelaaten hadt, met geweld, ligten, en te schepe naar Spanje voeren (*t*): daar hy, agtentwintig jaaren lang, gevangen gehouden werdt (*u*). Men verhaalt, dat Vargas, toen de Bestierders der Hooge Schoole hem vertoonden, hoe zulk vervoeren met hunne voorregten streedt, hun, in kwaad Latyn, zou geantwoord hebben, *non curamus vestros privilegios*, *wy kreunen ons niet aan uwe voorregten* (*v*): 't welk, 't zy 't hier gesproken wierdt of niet, naderhand, ook in andere opzigten, klaar genoeg gebleeken is. De Heer van Barlaimont werdt, sedert, aangesteld, om de goederen des jongen Graafs van Buuren, als zyn *Momber* of Voogd, te bestieren (*w*). Oranje, midlerwyl, in Duitschland, kennis gekreegen hebbende van zyne indaaging, vondt, gelyk men denken kan, ongeraaden, om, op dezelve, te verschynen. Hy gaf 'er zyne redenen van, in eenen Brief aan den Prokureur Generaal Jan du Bois, van welken hy Alva zelven een Afschrift toezondt (*x*), te gelyk klaagende, over 't vangen en vervoeren van zynen onnozelen Zoon, een' jongeling van dertien jaaren. Voorts wees hy de nietigheid zyner indaaging aan, vertoonende, dat hy, als een Lid des Ryks en der Vliesorde, op ee-

FILIPS II. 1568.

Spanje gevoerd.

Straffe taal van Vargas.

Oranje verantwoordt zig op de indaaging.

(*t*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* XXVII. *p.* 401.
(*u*) METEREN XVIII. *Boek*, *f.* 337.
(*v*) Apol. van Willem I. *by* BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 79.
(*w*) *Zie* Resol. Holl. 28 *Nov.* 1570. *bl.* 96. 16 *Febr.* 1571. *bl.* 3.
(*x*) *Zie* BOR Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 16.

FILIPS II. 1568. eene gantsch andere wyze, te regt gesteld behoorde te worden. Op de byzonderheden, die hem te last gelegd werden, antwoordde hy niet, by deeze gelegenheid: doch wat laater, gaf hy eene wydluftige verdediging van zyn gehouden gedrag (y) in 't licht: waarin hy „ Granvelle afmaalde, als de „ eerste oorzaak der Nederlandsche beroer„ ten, beweerende te gelyk, dat het Ver„ bond der Edelen, buiten zyne kennis, ge„ slooten was: de werving te Antwerpen „ kon, zeide hy, hem, die 't geworven „ volk hadt helpen verstrooijen, niet gewee„ ten worden. Voorts, beriep hy zig op de „ diensten van zig zelven en van zyne voor„ zaaten, die veel te ligt geschat werden, „ sluitende, eindelyk, met bede, dat de He„ mel den Koning de onschuld zyner ver„ volgde dienaaren wilde doen zien, op dat, „ eindelyk, bleeke, dat het kwaad, welk „ men leedt, niet hem, maar zulken, die „ hem, tot hiertoe, de waarheid verdon„ kerd hadden, moest geweeten worden." De Graaf van Hoogstraaten (z) en andere Heeren hebben, sedert, ook diergelyk een antwoord op de Indaagingen in 't licht gegeven (a).

VIII. De Staaten van Holland begroeten Alva. De Staaten van Holland, in Louwmaand, by Brieven van den Koning en van den Hertoge, kennis gekreegen hebbende van de verheffing van Alva tot de algemeene Landvoogdye, besloten, terstond, hem, te Brussel, te

(y) *Zie* dezelve *by* BOR Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 3.
(z) *Zie* BOR Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 19.
(a) BOR IV. *Boek*, *bl.* 157 [222].

te gaan gelukwenschen (*b*), gelyk zy, den negenden van Sprokkelmaand, staatswyze, op Gouda na, vergaderd zynde, in de Walsche taale (*c*), deeden. Zy verzogten hem, by deeze gelegenheid, den Koophandel te willen voorstaan, en vooral de Visschery, door het uitrusten van eenige Oorlogschepen, tegen de zeeroovers, voor welken men thans wederom bedugt was, te willen beveiligen: waarover hy beloofde, zyne gedagten te zullen laaten gaan (*d*). De geweezen' Landvoogdes hadt die van Holland, kort voor haar vertrek, doen verzoeken, de driejaarige Bede, die nu afgeloopen was, voor nog een jaar, te willen opbrengen. Alva scheen van dit verzoek geene kennis te hebben. Men besloot 'er dan ook niet van te reppen (*e*): en 't schynt, dat 'er de Hertog, sedert, ook geen vervolg op gedaan heeft. Doch het vangen van den Advokaat van den Einde verschafte den Staaten van Holland, eerlang, meer werks ten Hove.

FILIPS II. 1568.

Hy was, in Louw- of Sprokkelmaand, by den Graave van Bossu, thans, gelyk wy gemeld hebben, by voorraad, tot Stadhouder van Holland aangesteld, in den Haage, ter avondmaaltyd genoodigd, na den eeten vastgehouden (*f*), en eerlang, naar Vilvoorden (*g*), en van daar naar Brussel gevoerd (*h*), daar

De Advokaat van den Einde wordt gevat.

(*b*) Resol. Holl. 8 *Januar.* 1567 [1568]. *bl.* 1, 3.
(*c*) Resol. Holl. 3, 7 *Febr.* 1567 [1568]. *bl.* 6, 8.
(*d*) Resol. Holl. 9 *Febr.* 1567 [1568]. *bl.* 9.
(*e*) Resol. Holl. 16 *Decemb.* 1567. 8 *Jan.* 8 *Febr.* 1567 [1568]. *bl.* 31, 2, 9.
(*f*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 148 [209].
(*g*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* XLVIII. *p.* 455.
(*h*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* XXIX. LX. *p.* 415, 489.

FILIPS III. 1568.

Oorzaaken hiervan.

daar hy, op Treurenberg, gevangen gezet werdt. Van de redenen zyner hegtenis vindt men weinig gegrond bescheid. Hy was, onder de Spaanschgezinden zelven, bekend voor een' geleerd' en gemaatigd' man, en zelfs voor goed Katholyk (*i*); zo dat hy, ter oorzaake van den Godsdienst, niet schynt te hebben konnen gevat worden. Sommigen melden, dat hem naging, dat hy, voor dat de Koning naar Spanje keerde, buiten bevel van de Staaten, en enkelyk op het aandryven van den Prinse van Oranje, op het vertrek der Spaansche Krygsknegten, zou hebben aangedrongen, en dat dit de oorzaak van zyn ongeluk zou geweest zyn (*k*). Doch hy is, naar alle waarschynlykheid, de opsteller, zekerlyk een der overleveraaren geweest van het Vertoog, welk die van Holland, in den Zomer des jaars 1566, aan de Landvoogdesse hadden ter hand gesteld, en welk, genoegzaam, met het Verzoekschrift der Edelen, overeenkwam; gelyk wy, ter zyner plaatse, gemeld hebben (*l*). Ook heeft hy, wat laater, uit last der Staaten, ten Hove, gearbeid, om de Landvoogdes, of den Koning zelven te beweegen, tot het samenroepen der algemeene Staaten (*m*). De Staaten van Holland, Dordrecht uitgenomen, in Oogstmaand des gemelden jaars, besloten hebbende, hierop, met nieuwen ernst, aan te

(*i*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CXXXV. *p.* 612.
(*k*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 148 [209].
(*l*) XXII. *Boek*, *bl.* 153.
(*m*) Resol. Holl. 23 *Aug.* 19 en 30 *Nov.* 31 *Dec.* 1566. *bl.* 39, 57, 60, 63.

te dringen; hadt de Advokaat ook last gekreegen, om, ten dien einde, een Verzoekschrift te ontwerpen: gelyk hy gedaan hadt. En schoon de Staaten, op den dertigsten, afziende van het verzoek tot het vergaderen der algemeene Staaten, besloten, alleenlyk de herwaardskomst des Prinsen van Oranje te begeeren (*n*); schynt nogtans het dringen op het vergaderen der algemeene Staaten den Advokaat zo kwalyk genomen te zyn, dat men dit, en het overleveren van 't Verzoekschrift in den Zomer des jaars 1566, wel voor de voornaamste oorzaaken van zyne gevangenis mag houden. Men liet hem lang zitten. Zyne Huisvrouw, *Elizabet van Nieuwland*, en zyne Kinderen begeerden, in Bloeimaand, dat de Staaten iemant wilden magtigen, om, nevens hen, het ontslag des Advokaats te verzoeken. Men besloot, toen, ten Hove aan te houden, op het wedergeeven van 's Lands Papieren, die, met den Advokaat, in verzekering genomen waren; en zelfs op zyn ontslag, zo men bevinden mogt, dat hy, ter oorzaake van diensten, den Staaten gedaan, gevat was. Ook sprak men, hierover, met Vargas en del Rio (*o*), met zo veele vrymoedigheid, dat de Advokaat *Jan van Treslong*, die van den Einde verdedigde, een' geheelen dag, gelyk als in hegtenis, gehouden werdt: 't welk de andere Afgevaardigden, vermomd en heimelyk, uit Brussel ontvlieden deedt (*p*).

FILIPS II. 1568.

Dee-

(*n*) Resol. Holl. 28, 29, 30 *Aug.* 1566. *bl.* 27, 29, 30.
(*o*) Resol. Holl. 12, 21, 27 *May* 5 *Juny* 1568. *bl.* 2, 9, 15, 18, 20.
(*p*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 149 [210].

FILIPS III. 1568. Deeze ontmoeting, en de punten, die de Prokureur Generaal van den Einde te last lei, sedert, in Holland, bekend geworden zynde, werkten zo veel uit, dat de Leden, in de uitvoering van 't genomen besluit, begonden te aarzelen. De Edelen stemden, den Advokaat alleenlyk zo ver te willen voorstaan, als hy gehandeld hadt, overeenkomstig met het Register der Staatsbesluiten, en verder niet. Die van Dordrecht verklaarden, dat de Prokureur Generaal den Advokaat van zaaken beschuldigde, waartoe zy hem geenen last gegeven hadden, en waarin zy hem niet zouden konnen verdedigen. Zy zagen, ongetwyffeld, op het stellen van het Verzoekschrift van Oogstmaand des jaars 1566, waarin zy niet hadden bewilligd. De andere vyf Steden wilden zig niet verklaaren, voor dat Dordrecht zig nader verklaard hadt (q). Doch hiervan kwam niets. De zaak des Advokaats werdt, by den Raad der Beroerten, verscheiden' jaaren, sleepende gehouden. Hy sterft in de gevangenis. Midlerwyl overleedt hy, in de gevangenis (r), op den twaalfden van Lentemaand des jaars 1569. Twee jaaren laater, werdt zyne gedagtenis egter vrygesproken van den eisch, tegen hem gedaan. Ook werden toen zyne goederen, die reeds waren aangeslaagen, wederom vrygegeven (s). Doch 't verhaal van de zaak des Advokaats heeft ons een weinig gevoerd buiten de orde

(q) Resol. Holl. 29 *Sept.* 1568. *bl.* 38, 39.
(r) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* LV. *p.* 469.
(s) BOR IV. *Boek*, *bl.* 149 [210].

de der andere Geschiedenissen, tot welke wy nu wederkeeren. FILIPS III. 1568.

'tVangen en vervolgen hieldt, de gantsche Lente door, sterk aan hier te lande. De Hertog hadt zelfs een' toeleg gesmeed, om de Onroomschen, 's nagts voor Asschenwoensdag, aan veele oorden tevens, te verrassen: waartoe verscheiden' Gemagtigden werden afgezonden; doch sommige Schouten, en onder anderen, *Jan van Beerendregt*, Schout van Leiden, en de Schout van Monnikendam waarschuwden de luiden tegen deeze laage: waardoor veelen 't gevaar ontkwamen (*t*). Veelen werden egter gevangen genomen, onder welken verscheiden', zelfs luiden van aanzien zwaar gepynigd werden, om uit hen te haalen, 't gene zy wisten en niet wisten. Sommige Spaanschgezinden zelven, met naame Viglius, veroordeelden deeze strafheid, en zogten den Koning tot maatiging te beweegen. Doch 't mogt niet baaten. Vargas en anderen beloofden hem, daarentegen, goudmynen uit de verbeurdverklaarde goederen, dat egter, ter oorzaake van de lasten, die 'er op stonden, op verre na, zo breed niet uitviel (*u*). De Spaansche Inquisitie, wier gevoelen de Koning hadt willen hooren, verklaarde, den zestienden van Sprokkelmaand, alle de Nederlanders, eenigen, welker naamen men, van hier, naar Spanje, gezonden hadt, uitgenomen, voor Ketterschof Kettergunstig, en

IX. Zwaare vervolging.

Vonnis tegen de Nederlanden in Spanje geveld.

(*t*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 163 [230].
(*u*) Meteren III. *Boek*, *f.* 49 *verf.* 50.

FILIPS III. 1568. en uit dien hoofde schuldig aan Majesteit-schennis: welk ongehoord vonnis de Koning, den zesentwintigsten, bevestigd hadt (v).

Ontwerp om ze tot een Koningryk te verheffen. Ook kwam, omtrent deezen tyd, een Ontwerp in 't licht, welk men hieldt den Koning ter hand gesteld te zyn; waarby hem geraaden werdt, de Nederlanden tot een Koningryk te verheffen, met aanwyzing der middelen, om een volstrekt gebied over dit nieuwe Ryk te voeren: onder welken, het opregten van Kasteelen en Wapenhuizen, het invoeren van vreemd Krygsvolk, en het besnoeijen der Voorregten niet vergeten waren (w).

Wilde Geuzen. De Landzaaten dan, ziende, dat het den Spanjaarden te doen was, om hen geheellyk te onderdrukken, sloegen tot vertwyfeldheid en wanhoop over. Een hoop volks, in Westvlaanderen samengeschoold, zig vindende beroofd van huis en have, viel in de Kloosters, plonderde de Geestelykheid en sneedt sommigen, uit dolle wraaklust, neus en ooren af. Men gaf deezen hoop, daar zig ook het snoodst geboefte onder mengde, den naam van *Wilde Geuzen*; die egter, wel haast, door eenig Krygsvolk des Hertogs van Alva, verstrooid werden (x).

X. Oranje verzamelt geld en Krygsvolk. De Prins van Oranje, uit het gene in de Nederlanden omging, ligtelyk konnende opmaaken, dat hy, eerlang, een nadeelig vonnis te wagten hadt; en geduurig wordende aangezogt, door gevlugte Edelen en anderen,

(v) BOR IV. *Boek*, *bl.* 160 [226].
(w) *Vide* PONTANI Hist. Gelr. *Libr.* XIV. *p.* 895.
(x) BOR IV. *Boek*, *bl.* 158 [224].

ren, om iets in 't werk te stellen, tot verlossing van 't verdrukte Vaderland, zogt, omtrent deezen tyd, een Leger in Duitschland op de been te brengen. Wy hebben reeds aangemerkt (y), dat hy, voor zyn vertrek uit de Nederlanden, verklaard hadt, nimmer iets tegen den Koning te zullen onderneemen, ten ware deeze hem, in zyne eer of goederen, aantastte (z). Doch de verwagting van een schandelyk en schadelyk vonnis deedt hem nu, naar 't scheen, veranderen van voorneemen. Hy vervoegde zig dan by verscheiden' Duitsche Vorsten, en bewoog sommigen, tot het leenen van eenige penningen, en anderen, tot het toestaan van werving. Zyn oudste Broeder, Graaf *Jan van Nassau*, bezwaarde alle zyne Heerlykheden, om den Prinse van penningen te voorzien. Hy zelf verkogt de Huissieraaden, kleinoodjen en kostelykheden, welken hy, uit de Nederlanden, naar Duitschland gevoerd hadt. Ook ontving hy eenigen onderstand in geld van de Onroomschen hier te lande; doch veel minder dan hy verwagt hadt. Ik vind, dat Jonkheer *Arend van Dorp* hem, onder anderen, tienduizend guldens ter leen opschoot, in vergoeding van welken, de Staaten van Holland hem, naderhand, honderdvierenveertig morgen Lands, uit de geestelyke goederen onder Leiderdorp leggende, hebben opgedraagen (a). Terstond hierna, begaven de Prins en verscheiden' Nederlandsche Edelen

FILIPS III. 1568.

(y) Boven, *bl.* 228.
(z) REYD I. *Boek*, *bl.* 3.
(a) Resol. Holl. 25 *Octob.* 1574. *bl.* 156, 157.

Filips II. 1568.

len onder hem zig aan 't werven van Krygsvolk. De Paltsgraaf *Joan Kasimir*, die in Frankryk gediend hadt, liet den Prins, die toen te Duisberg was, door *Malberg* en *Cormaillon*, Nederlandsche Edelen, den bystand zyner benden aanbieden, welken hy, by mangel van geld, van de hand wees. Een gedeelte van dit volk schynt egter, naderhand, te Heidelberg, tegen Alva, aangenomen te zyn (*b*). De Hertog, ondertusschen, kennis bekomen hebbende van deeze toebereidsels, nam ook nog tweeduizend Waalen aan en een goed getal van Italiaansche Ruiters, die, in Frankryk gediend hebbende, zo wel als de Paltsgraaf, met de herstelling der rust aldaar, waren afgedankt. De Hertog versterkte met dit volk de Nederlandsche grenzen (*c*).

Alva neemt ook meer volks aan.

Toeleg van Oranje.

Oranje hadt voor, den Hertog, aan drie oorden tevens, te doen overvallen, en zelf, met het gros des Legers, in 't hert van Brabant, in te dringen; wanneer hy hoopte, dat hem eenige Landschappen, of eenige voornaame Steden toevallen zouden, alzo hy zig niet in staat vondt, om de Krygsmagt, die hy op de been gebragt hadt, zonder den bystand der Nederlanderen zelven, lang te onderhouden. Een Edelman uit Normandye, *Coqueville* genoemd, zou, met zeven- of agthonderd man, door bestel van den Admiraal van Coligni en den Prinse van Condé, in Frankryk, geworven, eenen inval doen in Artois en Henegouwen. Graaf Lodewyk van Nassau

(*b*) Langueti Epist. *Libr.* I. *Epist.* XXXI. *p.* 64.
(*c*) Meteren III. *Boek*, *f.* 51.

ſau zou Friesland en Groningen aantaſten, en de Graaf van Hoogſtraaten, langs den Ryn en Maaze, naar Gelderland trekken. De Prins zelf zou Brabant inrukken, zo dra de Hertog zyne Krygsmagt, aan deeze drie kanten, verdeeld hebben zou (*d*). Doch deeze welbelegde aanſlag liep te loor, by mangel van magt en voorzigtigheid onder eenigen van 's Prinſen bevelhebbers, en door de vlyt en loosheid des Hertogs van Alva. FILIPS III. 1568.

Coqueville, die de vyandlykheden, in Artois, begonnen hadt, werdt, op de klagten van Alva, door bevel des Konings van Frankryk, te S. Valeri, op den Franſchen bodem, betrapt, en, geenen behoorlyken laſt konnende toonen, als een roover, onthalsd (*e*). Hiermede liep de onderneeming aan den Walſchen kant te niet. Aan den Maaskant, ſcheen zy, in 't eerſt, beter te zullen ſlaagen. De Graaf van Kuilenburg bemagtigde zyn eigen Slot *Wittem*, niet verre van Valkenburg, verdryvende de Spaanſche bezetting, die Alva, in 't zelve, gelegd hadt (*f*). De Stad Graave was, insgelyks, verraſt, door eenige Nederlandſche Edelen, onder welken, ik Sander Tork genoemd vind (*g*): ook het Huis van 's Heerenberg, door *Krespyn van Zeltbrugge*, hiertoe gemagtigd, door Willem, Graave van den Berg zelven. Doch Sanchio de Lodogno verdrêef hem, eerlang, wederom van daar (*h*). Midlerwyl, hadden eenige vlugtelin-

De Heer van Coqueville wordt betrapt en onthalsd.

Wittem bemagtigd.

Ook Graave en 't Slot te 's Heerenberg.

(*d*) Meteren III. *Boek*, *f.* 51.
(*e*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 169 [238].
(*f*) Languëti Epiſt. *Libr* I. *Epiſt.* XXXI. *p.* 65.
(*g*) Sentent. van Alva, *bl.* 28.
(*h*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 166 [234].

lingen een getal van tweeduizend Knegten, Duitschers en Nederlanders, op de been gebragt, met welken zy, hoe slegt voorzien van geweer en geschut, het beleg van Roermonde ondernamen: zeer tegen den zin van den Prinse van Oranje, die bedugt was, dat de Spanjaards, die de Maaze vast naderden, hen overvallen en verslaan zouden. Hy waarschuwde hun, deswege; doch zy pasten weinig op zynen raad. *Filips, Graaf van Everstein*, met zes of zeven vendelen Knegten en eenige Ruiters, noodzaakte hen, eerlang, Roermonde te verlaaten, en de wyk te neemen naar Daalhem; by welke Stad, den vyfentwintigsten van Grasmaand, een hevig gevegt voorviel, ten nadeele der ballingen, die, grootendeels, verslaagen werden (*i*). De voornaamsten, gelyk *Jan van Montigni, Heer van Villers*, de *Heer van Huy* en anderen werden, gevangelyk, naar Brussel gevoerd (*k*). Eenigen, die gevlugt waren, werden, sedert, met verbeurdverklaaring hunner goederen, ten lande uit gebannen (*l*). Terstond na deeze nederlaag, verliep de bezetting uit Graave en Boxmeer, welke Plaatsen wederom van Spaansch Krygsvolk voorzien werden. 't Verlies, by Daalhem geleeden, bragt te wege, dat 'er, ook aan deezen kant, niets met voordeel tegen Alva kon ondernomen worden. Doch de aanslag van Graave Lodewyk tegen Friesland en Groningen viel gelukkiger uit.

's Prinsen volk by Daalhem verslaagen.

Graave wordt verlaaten.

De

(*i*) LANGUETI Epist. *Libr*. I. *Epist*. XXXI. *p*. 65.
(*k*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist*. LVII. *p*. 474. LVIII. *p*. 415.
(*l*) Sentent. van Alva, *bl*. 204, 205.

De Graaf was tot denzelven voorzien van eenen lastbrief zyns Broeders, gedagtekend te Dillenburg den zesden van Grasmaand. De Prins geeft, by deezen lastbrief, te kennen „ dat hy de wapenen alleenlyk heeft „ opgevat tegen de Spanjaards, welker „ wreedheid de Nederlanden in 't uiterste „ verderf dreigde te dompelen: waartegen „ hy, *by raade der gemeene Staaten*, willende „ voorzien, zynen Broeder, Graaf Lode- „ wyk, magtig gemaakt hadt, om Krygs- „ knegten, tot verdediging van 's Lands vry- „ heden, aan te neemen." Voorts vindt men, in deezen Lastbrief, het eerste blyk, dat de Prins den Roomschen Godsdienst verlaaten hadt, alzo hy de hervormde Leer *het zuiver woord en dienst Gods* noemt, en zegt, dat hy, „ door de Ingezetenen deezer Landen, zo „ wel *van wegen het Euangelium als de Roomsche Kerke*, tot het aanneemen der wape- „ nen, verzogt was, hebbende hy ook voor, „ beiderlei gezindheden, by de vryheid van „ Godsdienst, te behouden (*m*)." 't Is, derhalve, te denken, dat hy, eerst na zyne aankomst in Duitschland, zig nader in de nieuwe Leere hebbende laaten onderwyzen, eerlang, den hervormden Godsdienst, openlyk, heeft beginnen te belyden; alzo geloofwaardige Schryvers getuigen, dat hy, op zyn vertrek uit de Nederlanden, van denzelven, nog weinig smaaks hadt (*n*). Graaf Jan van Nassau, die den Prins veel dienst deedt,

Filips II. 1568.

Oranje geeft Graave Lodewyk last tot den togt naar Friesland.

Blyk van 's Prinsen verandering van Godsdienst.

(*m*) *Zie de* Commissie *by* Bor IV. *Boek*, *bl.* 165 [233].
(*n*) Reyd I. *Boek*, *bl.* 3.

FILIPS III. 1568. deedt, en veel op hem vermogt, heeft, waarschynlyk, ook wel iets, tot 's Prinsen verandering, toegebragt.

XI. Graaf Lodewyk bemagtigt 't Huis te Wedde.

Graaf Lodewyk, aan 't hoofd van een klein Leger, te Embden gekomen, begaf zig, van daar, op hoop van zyne magt, uit de Landzaaten, eerlang, te zien aangroeijen, naar Westwoldingerland, alwaar hy zig van *'t Huis te Wedde*, den Graave van Aremberg toebehoorende, meester maakte (*o*). Dit Huis opende hem den weg naar Groningerland: ook maakte het hem den toevoer uit Duitschland gemaklyk. Kort hierna, trok hy op naar Appingadam, neemende aldaar zynen intrek, by den Burgemeester *Sebastiaan Wabbens*, die zyne onderneeming zeer begunstigde (*p*). Vanhier, schreef hy den Staaten der Ommelanden aan, dat zy hem van penningen voorzien moesten, om zyn volk, dat nog ongemonsterd was, eenige betaaling te doen. Hy hadt nu zes- of zevenhonderd Knegten byeen, waarby, onlangs, honderd Ruiters, onder *Adolf van Nassau*, zynen broeder, gekomen waren. In zyne Vendels, voerde hy de woorden, *nunc aut nunquam*, dat is, *nu of nooit*, te kennen geevende, dat men de vryheid, voor altoos, verlooren rekenen moest, zo menze nu niet wist te bevegten. De Ommelanden, geraadpleegd hebbende met den Heere van Groesbeek, die 't Stadhouderschap van Groningen, voor den Graave van Aremberg, waarnam, kreegen

Legert zig te Appingadam.

Bekomt geld uit de Ommelanden.

(*o*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 166 [234].
(*p*) Sentent. van Alva, *bl.* 223.

gen verlof, om Graave Lodewyk eene soort van brandschatting te betaalen. Alva, midlerwyl van 's Graaven togt kennis bekomen hebbende, zondt den Graaf van Aremberg, pas te rug gekeerd uit Frankryk, af, om hem aan te tasten. Omtrent duizend Spaansche en vierhonderd Duitsche Knegten stonden onder zyn bevel, benevens eene bende Ruiters, geleid door *Curtio Martinengo*. De Graaf van Megen, Stadhouder van Gelderland, hadt last, om zig by hem te voegen, aan 't hoofd van vierhonderd Ruiters en vyftienhonderd Knegten. Doch voor zyne aankomst, tastte Graaf Lodewyk den Graave van Aremberg aan, by 't Klooster *Wittewerum*. Hier viel een vinnig gevegt voor, waarin de Spaanschen meenden de overhand gehad te hebben. Ook week Graaf Lodewyk, terstond na den stryd, naar *Slogteren*, en voorts naar 't Huis te Wedde. De Spanjaards, waanende den vyand reeds aan 't vlugten te hebben gebragt, drongen den Graaf van Aremberg, die Megen liever eerst afgewagt hadt, om hem te vervolgen. Graaf Lodewyk, verkondschapt, dat hem de Spanjaards op de hielen zaten, stelde zig in slagorde by 't Klooster Heiligerlee, en viel toen de Spaansche voorhoede, welke hy geenen tyd gaf, om zig te schaaren, met zyne Ruiters, aan. Zy werdt haast in verwarring gebragt. Twee hinderlaagen, door Graave Lodewyk, in de Slooten gelegd, stooven ook onverhoeds op, treffende de Spanjaards in de zyden. Arembergs benden werden, eerlang, geheellyk geslaagen. De Graaf zelf, zig dapperlyk wee-

FILIPS II. 1568.

Slaat de Spaanschen, by 't Klooster Heiligerlee.

Filips II. 1568. weetende, sneuvelde in den stryd, nevens verscheiden' Hopluiden en een aanzienlyk getal van gemeenen. Graaf Lodewyk leedt geen' zwaarer verlies, dan dat van zynen Broeder, Adolf van Nassau, die, in eenen aanval op 't Klooster Heiligerlee, welk, door de Spanjaards, ingenomen was, doorschooten werdt. Voorts behaalde hy hier grooten buit en onder anderen zes metaalen Veldstukken, die de Stad Groningen den Graave van Aremberg hadt bygezet. De Slag, van welken wy spreeken, viel voor op den drie-entwintigsten van Bloeimaand (*q*). Graaf Lodewyk sloeg zig, eenige dagen hierna, neder voor Groningen, daar men, ondertusschen, den Graaf van Megen met zyn volk binnen gelaaten hadt. Zyne magt, schoon nu wederom gesterkt, door eenen hoop Ruiters, onder Graave Joost van Schouwenberg, en door een groot getal van Friezen en Groningerlanders (*r*), was egter te zwak, om de Stad, met geweld, te winnen (*s*). Alva hadt, daarenboven, den Admiraal *François van Boshuizen*, met eenige schepen, gezonden naar de Eems en voor Delfzyl, om Graave Lodewyk den toevoer, dien hy, gedeeltelyk, van daar bekomen moest, af te snyden. Ook bragt de Hertog te wege, dat de Keizer Graave Lodewyk, als zynen Leenman, bevel zondt, om Groningen en de Ommelanden terstond te verlaaten. En schoon de Graaf dit bevel niet naarkwam, deedt het egter een

Belegert Groningen.

(*q*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 167 [235, 236].
(*r*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* LVII. *p.* 473.
(*s*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 169 [237].

een goed deel van zyn volk, bedugt voor 's Keizers ongenade, verloopen van voor Groningen. 't Beleg werdt dan flaauwlyk voortgezet (t). De belegerden deeden, nu en dan, uitvallen, in eenen van welken, de Graaf van Megen eene wonde kreeg (u), waaraan hy, naderhand, overleeden is. FILIPS II. 1568.

XII. Aanslag om den Hertog van Alva te ligten.

't Gerugt der overwinning by Heiligerlee klonk, ondertusschen, over 't gantsche Land. De Onroomschen, en allen, die den Prinse van Oranje heimelyk waren toegedaan, verheugden 'er zig hertelyk over. Doch Alva werdt, over de tyding van de nederlaag der zynen, zo zeer ontsteken, dat hy, kort na 't ontvangen derzelve, besloot, het vonnis tegen den Prinse van Oranje en anderen te doen uitspreeken. De aanslag, die, wat vroeger, tegen zynen persoon, gesmeed was, heeft hem, ongetwyfeld, ook zeer op den Prinse verbitterd. De Heeren van Risoir en Carlo, uit den Huize van der Noot, hadden, met kennisse van Oranje, eenen toeleg ontworpen, om den Hertog, als hy, geduurende de vasten, naar 't Klooster *Groenendaal* by Brussel, gaan zou, te ligten. Carlo, als een Monnik gekleed, uit vrees, zo hy voorgaf, voor den Hertoge, begaf zig in dit Klooster, wagtende op de gelegenheid. Men hadt zes- of zevenhonderd paarden besteld, die zig, niet verre van daar, onthielden. Ook waren 'er vyfhonderd Knegten aangenomen, die, in en om Brussel, moesten oppassen. Doch een

(t) Bor IV. *Boek*, *bl.* 168 [236].
(u) Meteren III. *Boek*, *f.* 51 *vers.*

Filips III. 1568.

een van deezen ontdekte den aanslag, kort voor de uitvoering, aan den Heere van Liques, wien hy, voor deezen, gediend hadt.

Mislukt.

T'erstond kreeg 'er toen de Hertog berigt van. De ontdekker wist niemant te noemen, die kennis van den toeleg hadt, dan zynen Hopman, die weleer Ruiter geweest was, onder de Bende des Graaven van Egmond. Deez', gevat zynde, liet zig wreedelyk pynigen, en zelfs ter dood brengen, zonder eenigen medverwant te willen beklappen (v). Alva heeft, ongetwyfeld, den Prins van Oranje verdagt gehouden, van de hand gehad te hebben in deezen aanslag. Het uitspreeken van zyn vonnis kon dan, vooral na den ongelukkigen slag by Heiligerlee, niet langer worden opgeschort.

Vonnis tegen den Prinse van Oranje, en anderen.

Op den agtentwintigsten van Bloeimaand, werdt het, op 's Hertogs naam, door den Raad der Beroerten, uitgesproken. De Prins werdt beschuldigd met de misdaad van gekwetste Hoogheid, en byzonderlyk ook, „ dat hy, na zyne indaaging, en in veragting van dezelve, de wapenen opgevat hadt tegen den Koning, in welke zyne wederspannigheid, hy nog bleef volharden. Hy werdt, hierom, voor altoos, uit 's Konings Staaten gebannen, op straffe des doods, en alle zyne goederen werden, ten behoeve des Konings, verbeurd verklaard (w)." Over Graave Lodewyk, over de Graaven van den Berg, Kuilenburg en Hoog-

(v) Meteren III. *Boek, f.* 50 *verf.*
(w) Sentent. van Alva, *bl.* 70.

Hoogstraaten, en zelfs over den Heere van Brederode, die reeds overleeden was, werdt, ten zelfden dage, diergelyk een vonnis geveld (*x*). Doch eenige Edelen en anderen, die gevangen zaten, werden veroordeeld, om onthalsd te worden: onder welken, de bekendsten waren Gysbrecht en Jan van Batenburg, Jakob van Ilpendam, Jan van Blois van Treslong, Maximiliaan van Blois gezeid de Kok en de twee Friezen, Sjoert Beima en Hartman Galama (*y*). 't Gene deezen als misdaad te last gelegd werdt, heeft men reeds, uit het voorig gedeelte deezer Geschiedenisse, konnen opmaaken. De Heeren van Villers en Huy, die, in 't gevegt by Daalhem, gevangen waren, gingen, op den tweeden van Zomermaand, ter dood. En drie dagen daarna, de Graaven van Egmond en Hoorne, die, op den derden, onder een sterk geleide, van Gend naar Brussel, waren overgebragt.

Filips II. 1568.

XIII. Egmond en Hoorne onthalsd.

Terwyl hun geding werdt opgemaakt, hadden zy en hunne bloedverwanten, zelfs ook de Staaten van Brabant, veele moeite aangewend, om hen, volgens de voorregten van den Lande en van de Vliesorde, te doen oordeelen (*z*). Doch 't was alles vergeefs. Alva wilde de zaak voor den Raad der Beroerten hebben afgedaan, voor welken, de beschuldigden zig, schriftelyk, zonder behulp van Regtsgeleerden, verantwoorden moesten. Ook deeden zy dit beide, byzonderlyk Eg-

(*x*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* LXI. *p.* 481.
(*y*) Sentent. van Alva, *bl.* 70, 72, 73, 75, 77, 80.
(*z*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 134 [189]. Viglius *ad* Hopper. *Epist.* XXIII. *p.* 398. XXIV. *p.* 400. XXV. *p.* 402.

Filips III. 1568. Egmond, met zo veele rondigheid, dat zy zig van de voornaamste kladden, die men hun aanwreef, voor onpartydigen, volkomenlyk, zuiverden (*a*). Den Heere van Villers gaat na, dat hy, geregtelyk ondervraagd zynde, Egmond hadt beschuldigd van het toestemmen eeniger geweldige voorslagen des Prinsen van Oranje, in de byeenkomst te Dendermonde; doch dat hy hem, voor zynen dood, wederom ontschuldigd hadt (*b*). In het vonnis, welk den vierden geveld, en door den Hertoge van Alva getekend was, werden, beide Egmond en Hoorne, aan misdaad van gekwetste Hoogheid schuldig verklaard, alzo zy den Prinse van Oranje aangehangen, de verbonden' Edelen begunstigd, en zig, in Vlaanderen en te Doornik, omtrent de Onroomschen, kwalyk gekweeten hadden. Voorts werden zy ten zwaarde verweezen, moetende hunne hoofden op staaken staan, zo lang als 't den Hertoge gelieven zou. Hunne goederen werden allen verbeurd verklaard (*c*). De Historieschryver Hooft verhaalt, uit den mond van *Simon de Ryke*, Raad van Amsterdam, die 't zeide verstaan te hebben van Egmonds oudsten Zoon, Filips, dat beide de vonnissen gesteld waren op blanken, met 's Konings naam onderschreeven, en door Alva, in groote menigte, herwaards gebragt (*d*): waarom zy schee-

Of hunne vonnissen, door den Koning, getekend waren.

(*a*) *Zie* 't Proces van Egmond *bl.* 635. en Bor IV. *Boek*, *bl.* 139 [195].
(*b*) Van der Haer Init. Tumult. Belg. *Libr.* II. *p.* 457.
(*c*) Sentent. van Alva, *bl.* 82, 85.
(*d*) *Zie* Supplic. aan den Koning *by* Bor VI. *Boek*, *bl.* 341 [463].

scheenen door den Koning getekend te zyn (e). Doch dit blykt niet in deeze vonnissen, zo alsze, voor eenige jaaren, in 't licht zyn gegeven. Ook meende Viglius, op den laatsten van Bloeimaand, toen de Raad, naar men zeide, reeds bezig was, met het opstellen der twee vonnissen, dat de Hertog, wegens dezelven, vooraf, nog aan den Koning schryven zou (f). Veelligt, hadt 'er Filips al te vooren zyne toestemming aan gegeven, en zal dan deeze toestemming als eene ondertekening van 't vonnis aangemerkt en voortverteld zyn. FILIPS III. 1568.

De Graaven ontvingen beide het doodvonnis, met manlyke kloekmoedigheid. Egmond vleide zig, tot op 't schavot, nog met de hoop van genade; doch toen Romero, 't hoofd in de schouders haalende, hem te kennen gegeven hadt, dat 'er geene overschoot; knielde hy neder, sprak, van den Bisschop van Ypere geholpen, zyn gebed, kuste een zilveren Kruisbeeld, hem, door den Bisschop, toegereikt, en ontving den jongsten slag, na 't roepen van *Heere, in uwe handen beveel ik mynen geest*: woorden, die Hoorne ook, kort voor zyn einde, doch in 't Latyn, uitsprak. Hy tradt, terstond na Egmond, op 't schavot. Men vindt niet, dat hy zig, in zyn uiterste, met eenige Roomsche plegtigheden, gelyk Egmond, heeft opgehouden. Zo dra hy onthalsd was, werden de beide lighaamen gekist; doch de hoofden, twee uuren

(e) HOOFT V. *Boek*, *bl.* 180.
(f) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* LXI. *p.* 481.

FILIPS III. 1568. ren lang, op ſtaaken, ten toon geſteld: een gezigt, dat de aanſchouwers zo diep trof, dat den Spaanſchen Krygsknegten zelven de traanen uit de oogen geperſt werden (g). Gantſch Bruſſel, ja 't gantſche Land treurde om de dood der twee Graaven, en Alva, die zig, door deeze ſtrengheid, gevreesd zogt te maaken, haalde zig, tevens, den haat van de meeſte Landzaaten op den hals.

XIV. Alva trekt op tegen Graave Lodewyk. Niet lang hierna, begaf zig de Hertog naar Groningen, om Graaf Lodewyk te verdryven. Hy hadt Chiappin Vitelli, met tien Vendelen Duitſche Knegten, het Walſch Regiment van den Heere van Hierges en vyf vendelen van den Heere van Billy, reeds vooruit gezonden, en Hertoge Erik van Brunswyk gelaſt, zig, met vyftienhonderd paarden, by Vitelli te voegen. Vitelli hadt laſt, om geenen ſlag te waagen, voor dat Alva by 't Leger gekomen zou zyn, 't welk, niet voor den veertienden van Hooimaand, geſchiedde. Groningen verlaaten. Graaf Lodewyk was, midlerwyl, reeds voor Alvas aankomſt, opgebroken van voor Groningen, en geweeken naar Slogteren, en eerlang naar *Jemmingen*, een Dorp aan de Eems, alwaar hy zig nedergeſlaagen hadt. Slag by Jemmingen. De Hertog volgde hem op de hielen: hem ſlag leverende, op den eenentwintigſten van Hooimaand. De overmagt der Spaanſchen en de moedeloosheid en muitzugt van Graave Lodewyks knegten, die zig niet weeren wilden, zo men hen vooraf niet aan geld hielp, veroorzaakten de nederlaag des Graaven.

(g) BOR IV. *Boek*, *bl.* 170 [239].

ven. Een groot gedeelte van zyn Leger, welk nu op zevenduizend man begroot werdt (*h*), sneuvelde hier. Al zyn geschut, pakkaadje en voorraad bleef in den loop. Hy zelf bergde zig, zo sommigen willen, in een schuitje, en ontkwam 't over de Eems. Doch Alva schreef, 's anderendaags, aan den Raad van Staate, uit den mond van eenen Luitenant van Graave Lodewyk, dat deeze, zig geheel naakt ontkleed hebbende, de Eems overgezwommen was (*i*). Hier verzamelde hy het deerlyk overschot zyns Legers, trekkende, met het zelve, naar Duitschland, tot versterking van het Leger zyns Broeders, dat, in 't Land van Trier, verzameld werdt. Doch eene groote menigte van Friezen en Groningerlanders, die onder hem gediend hadden, werdt, sedert, met verbeurdverklaaring van goederen, ten Lande uit gebannen (*k*).

FILIPS III. 1568.

Aanslag van Oranje op Alkmaar en Hoorn.

Oranje, bezig met verzamelen van Krygsvolk, hieldt, midlerwyl, heimelyk verstand, hier te lande, smeedende, in den Zomer deezes jaars, eenen aanslag, om Alkmaar en Hoorn in te neemen. Onze Schryvers spreeken niet van deezen aanslag; doch uit de vonnissen van den Raad der Beroerten bespeurt men, dat 'er eenige Friezen en Noordhollanders in gemengd geweest zyn: onder welke laatsten, *Klaas Koman Reierszoon* van Ouddorp, *Jakob Pieterszoon* en *Jan Korneliszoon* van Alkmaar,

(*h*) Meteren III. *Boek*, *f.* 54 *vers.*
(*i*) Brief van Alva, *by* Bor IV. *Boek*, *bl.* 175 [245].
(*k*) Sentent. van Alva, *bl.* 188, 189, 190, 191, 193, 194, 219, 221, 222.

FILIPS III. 1568. maar, *Antoni van Mechelen*, *Egbert 't Kind* van Meppelt, *Kornelis Korneliszoon*, *Sybrand Teeuwszoon* en Meester *Thomas Wybrandszoon* van Schoorl zig onderling verbonden hadden, om den Prins, als hy in Holland komen zou, Alkmaar en Hoorn te doen overgeeven. Doch deeze onderneeming liep te niet, en veelen, die 'er deel aan hadden, werden, naderhand, ten lande uit, gebannen (*l*). In Slagtmaand, ondernam men nog, in Waterland en in Westfriesland, de trom te roeren, en volk voor den Prinse van Oranje byeen te brengen. Doch de Graaf van Bossu verstrooide den geringen hoop, die hier vergaderd was, ligtelyk, en deedt eenigen, die hem in handen gevallen waren, straffen met de galge (*m*).

Oranje verdedigt zig, in gedrukte Schriften, over 't aanneemen der wapenen. Eer Oranje zig te velde begaf, liet hy, in den aanvang van Oogstmaand, in openbaaren druk, uitgaan verscheiden' meer en min wydluftige Geschriften, vervattende de redenen, die hem de wapenen hadden doen aanneemen. Hy vertoonde in dezelven „ dat „ de Spanjaards, de Nederlanders, al voor „ lang, by den Koning, verdagt gemaakt „ hebbende van Ketterye, de Inquisitie, on„ der dezelven, hadden doen invoeren, „ met oogmerk, om, op deezen grondslag, „ het gebouw eener willekeurige Regeerin„ ge te vestigen. Dat de Edelen zig hier„ tegen, door een Verzoekschrift, hadden „ verzet, waarop de Beeldstorming gevolgd „ was, welke, in Spanje, ten ergsten, o- ver-

(*l*) Sentent. van Alva, *bl.* 185, 187.
(*m*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* LXIV. *p.* 489.

„ vergebragt, den Koning bewoogen hadt, FILIPS II.
„ om Alva herwaards te zenden, die schul- 1568.
„ digen en onschuldigen vervolgde, beroof-
„ de en ter dood bragt. Dat men zyne Ma-
„ jesteit, op dat hy geene kennis zou ko-
„ men neemen van deeze wreedheid, arg-
„ listiglyk, in Spanje ophieldt. Dat Alva,
„ ondertusschen, de voorregten, door den
„ Koning zelven bezwooren, met voeten
„ treedende, de Landzaaten voor 't Spaansch
„ geweld bloot stelde. Dat hy, Prins van
„ Oranje, deeze onheilen voorziende, den
„ Koning, deswege, reeds voor lang, hadt
„ gewaarschuwd; doch vergeefs. Waarom
„ hy, uit medelyden met het verdrukte volk,
„ en uit regtschaapen zugt voor den dienst
„ zyner Majesteit, op het verzoek van Room-
„ schen en Onroomschen beide, eindelyk,
„ beslooten hadt, de wapenen op te vatten,
„ tot geen ander einde, dan ter eere Gods,
„ ter bescherming van Gods woord en van
„ Gods Dienaars, tot dienst zyner Majesteit,
„ en tot handhaaving van 's Lands voorreg-
„ ten en vryheden, tegen 't geweld der Span-
„ jaarden. Dat hy goed en bloed veil hadt,
„ om zulk een einde te bereiken; waartoe
„ hy reeds, *op eigen kosten*, een treflyk Le-
„ ger op de been gebragt hadt: ten be-
„ sluite, verzoekende, dat de Landzaaten
„ zyne onderneeming wilden begunstigen,
„ op dat Alva bedwongen, de voorregten
„ hersteld, de waare Godsdienst vryelyk ge-
„ oefend mogt worden, en de Landen, on-
„ der 's Konings Regeering, in vrede en wel-
stand

FILIPS III. 1568.

„ ſtand bloeijen mogten (*n*)." Men vindt niet, dat 'er, van de Spaanſche zyde, op deeze Geſchriften des Prinſen van Oranje, geantwoord werdt. Alleenlyk, ſtelde Del Rio, met hulp van Vargas, wat laater, eene verdediging op van het vonnis, welk de Raad der Beroerten, tegen den Prinſe, geveld hadt. Doch bekwaame luiden van de Spaanſche zyde zelve vonden weinig ſmaaks in dit Geſchrift (*o*). Omtrent twee jaaren laater, kwam 'er eene wederlegging van 's Prinſen verdediging, uit Spanje, hier te lande. De Preſident Viglius, die laſt hadt omze te doen drukken, oordeelde, dat 'er te veel in geroemd werdt op 's Konings genade, waarvan men hier nog byna niets ondervonden hadt (*p*). Of deeze wederlegging in 't licht gegeven zy, is my niet gebleeken.

Straalen en Bakkerzeel onthalsd.

De geweldige Regtspleegingen des Raads van Beroerte gingen, midlerwyl, haaren gang. De Burgemeeſter Antoni van Straalen en de Heer van Bakkerzeel werden, in Oogſtmaand, gevonniſt, om onthalsd te worden.

't Huis van Kuilenburg geſloopt.

Het Huis van den Graave van Kuilenburg te Bruſſel, alwaar 't Verbond der Edelen eerſt ontworpen was, werdt, ten gronde toe, afgebroken. In de plaats, daar 't geſtaan hadt, werdt een ſteenen gedenkzuil opgeregt, waarop de tyd en oorzaak der vernielinge, in vier taalen, gelezen kon worden. Doch deeze zuil werdt, na verloop van eenige jaaren, door de Burgerye, om verre ge-

(*n*) *Zie* BOR IV. *Boek*, *bl.* 181 [253].
(*o*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* L. *p.* 458.
(*p*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CLXXXIX. *p.* 723.

gehaald (*q*). Sommigen verhaalen, dat de Graaf van Kuilenburg, sedert, in Holland, werwaards hy vertrokken was, zulk een afgezonderd leeven leidde, dat hy, zelfs by die van zynen aanhang waren, onbekend gebleeven is (*r*). Doch hoe weinig grond dit verhaal hebbe, blykt, uit het Regifter der Resolutien van Holland, waarin men zien kan, dat hy niet alleen onder de Edelen ter Staatsvergaderinge beschreeven; maar ook, in verscheiden' gewigtige zaaken gebruikt is (*s*). Na verloop van eenige jaaren, heeft hy zig, egter, tot een ftil leeven begeven. De Hertog, om de verbonden' Edelen, die nog in 't Land waren, te ontdekken, liet hun, by Brieven, gerigt aan de Raaden der byzondere Landschappen, vergiffenis belooven, mids zy zig, binnen dertig dagen, voor hem of zynen Raad, kwamen vertoonen. Doch niemant zo koen, die, op deeze noodiging, verschynen durfde (*t*).

XV. De Prins van Oranje trekt op. Staat zyns Legers.

De Prins van Oranje trok laater te velde dan hy gemeend hadt, alzo hem de beloofde penningen van hier niet werden overgemaakt, waarom hy 't volk niet monfteren kon. Op de verzekering egter, die hem *Markus Perez*, een Antwerpsch Koopman, gaf, dat 'er driemaalhonderdduizend Ryksdaalers gereed laagen, besloot hy 'er, eindelyk, toe. In den aanvang van Herfstmaand, brak hy op, van omtrent het Klooster Rommersdorf,

(*q*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 177 [247, 248].
(*r*) AUBERY Memoir. *p.* 182.
(*s*) Resol. Holl. 6, 7, 9 *July* 1575. *bl.* 473, 474, 482 *enz.*
(*t*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 177 [248].

Filips III. 1568.

dorf, in het Trierſche, alwaar zyn Leger verzameld geweeſt was. 't Beſtondt, volgens ſommigen (*u*), uit zesduizend paarden en veertienduizend Knegten; doch over 't juiste getal, verſchillen, gelyk meermaalen, de ſchryvers. Verſcheiden' Duitſche, Franſche en bovenal Nederlandſche Edelen verzelden den Prinſe, onder welken Graaf Lodewyk van Naſſau, de Graaf van Hoogſtraaten, Obdam en Sonoi de bekendſten waren, in Holland (*v*). Ook bevondt zig, in 's Prinſen Leger, *Willem van Lumei*, *Graaf van der Mark*, die, zo men wil, beloofd hadt, hair en baard te zullen laaten groeijen, tot dat hy de dood der Graaven van Egmond en Hoorne gewrooken zou hebben (*w*). In ſommigen van 's Prinſen vendels, las men *Pro lege*, *grege & Rege*, dat is, *voor de Wet*, *het Volk en den Koning*: in anderen, was een Pellikaan, zyne jongen met zyn eigen bloed voedende, afgebeeld (*x*). 't Regenagtig jaargetyde bedorf dermaate de wegen, dat het Leger weinig ſpoed maaken kon. Ook was men bedugt, dat de Prins, die de Maas over moeſt, om in 't hert van Brabant te konnen geraaken, die Rivier te hoog gezwollen zou vinden (*y*), in geval hy genoodzaakt werdt, lang, onder weg, te ſukkelen. Hy bragt het egter, eerlang, te *S. Vit*, zyne eigene Heerlykheid, in 't Hertogdom Luxemburg. Vanhier, trok hy,

Hy bemagtigt

(*u*) Grotii Annal. I. *p.* 32.
(*v*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 182 [255].
(*w*) Strada *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 385. Bor IV. *Boek*, *bl.* 183 [255].
(*x*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 182 [255].
(*y*) Langueti Epiſt. *Libr.* I. *Ep.* XXXIII. *p.* 71. XXXIV. *p.* 74.

hy, eenige dagen agtereen, herwaards en derwaards, bemagtigende, midlerwyl, *Aremberg* en *Kerpen*, en nog eene of twee plaatsen van weinig belang. 't Platte land, met naame de Kerken en Kloosters (z), leeden veel van zyn Krygsvolk, welk hy schier alles inwilligen moest, om het voor muitery te bewaaren, waartoe 't, by gebrek van betaalinge, dreigde over te slaan. Zelfs hadden de beginsels van eenen opstand Nikolaas des Hammes, voor deezen Wapenkoning der Vliesorde en een der eerste tekenaaren van het Verbond der Edelen (*a*), reeds het leeven gekost, wordende hy, door de muitelingen, doorschooten (*b*). Doch de Prins, zonderling bekwaam om het gemeen te leiden naar zynen zin, wist deeze beroerte, met een weinig gelds, te stillen (*c*).

FILIPS III. 1568. eenige Plaatsen. Stilt eene muitery, onder 't Krygsvolk.

Alva, midlerwyl, onkundig van 's Prinsen eigenlyk oogmerk, hadt zig, met een Leger, welk men houdt merkelyk sterker dan Oranjes Krygsmagt geweest te zyn, nedergeslaagen, ter linkerzyde van de Maaze, by Maastricht, zig aldaar vast verschansende en begraavende. Hy hadt voor, den Prins, die 't Land tusschen den Ryn en de Maaze haast kaal gegeten zou hebben, hier te stuiten, en te noodzaaken tot het afdanken zyner benden; weinig denkende, dat hyze, eerlang, over de Maaze, te wagten hadt. Te weeten, Oranje, den doortogt, door

Alva legert zig by Maastricht. Zyn toeleg.

Luik, De Prins trekt o-

(z) Brief van Alva *by* BOR IV. *Boek*, *bl.* 184 [257].
(a) *Zie* hier voor, *bl.* 123.
(b) LANGUETI Epist. *Libr.* I. *Epist.* XXXIII. *p.* 71.
(c) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 390.

Filips III. 1568.

Luik, over den Stroom, te vergeefs, verzogt hebbende, en zig ontbloot vindende van gereedschap, om bruggen te slaan, waarin hy ook, door Alva, gehinderd zou geworden zyn; besloot, eindelyk, op den zevenden van Wynmaand, des avonds, by *Stochem*, tusschen Maastricht en Roermonde, daar de Stroom waadbaar was, met zyne gantsche magt, over te trekken: 't welk, naar men schryft, in 't gezigt van Alva, gelukkiglyk, verrigt werdt. Om de kragt der afloopende Riviere te breeken, hadt hy, naar 't voorbeeld van Julius Cezar, eenige gelederen Ruiters, midden in dezelve, geplaatst, beneden welken, het gantsche Leger, met geschut en pakkaadje, behouden overtrok (*d*). Hadt de Prins, toen, terstond, op het Leger des Hertogs, konnen aantrekken, 't zou, meent men, in de eerste verbaasdheid, die deeze onverwagte overtogt veroorzaakt hadt, hebben konnen geslaagen worden. Doch de nagt en de vermoeidheid van 's Prinsen benden gehengden dit niet. 's Anderendaags, poogde de Prins den Hertog, in eenen veldslag, in te wikkelen; doch deeze bleef by zyn voorneemen, om zynen vyand, zonder slag, en enkelyk door mangel van voorraad, het veld te doen ruimen (*e*). Hy hieldt zig, derhalve, in zyn voordeel, tot dat Oranje genoodzaakt werdt van legerplaats te veranderen, wanneer hy hem op de hielen volgde, en schutgevaarten hieldt met 's Prinsen agterhoe-

ver de Maaze.

Alva weigert te slaan.

(*d*) Meteren III. *Boek*, *f.* 55.
(*e*) Strada *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 387, 389.

hoede, tot nadeel van wederzyde. In een van deeze schutgevaarten, zo sommigen willen, sneuvelde de Graaf van Hoogstraaten (*f*). Doch anderen melden, dat hy, wat laater, zig zelv' by ongeluk gekwetst hebbende, aan zyn einde kwam (*g*). Alva deedt, wyders, den Prinse veel nadeels, door hem, aan alle kanten, den toevoer af te snyden: hem, daarenboven, noodzaakende, meer dan twintig reizen, van Legerplaats te veranderen, waardoor zyn volk, vrugteloos, afgemat werdt. Hy hoopte ook even vrugteloos, dat hem de eene of de andere Stad van aanbelang de poorten openen zou: alzo 'er geene zo koen was, die dit, in 't gezigt van Alva's Leger, zou hebben durven onderneemen. Zo veel tegenspoeds maakte den Prins verdrietig. Hier sloeg het jaargetyde toe en de naderende winter, dien hy op 't vlakke veld niet doorbrengen kon. Ook kwam 'er geen geld uit de Nederlanden in 't Leger: hebbende den Prinse, in de plaats van driemaalhonderdduizend, die hem beloofd waren, niet meer dan tien- of twaalfduizend Ryksdaalers ontvangen (*h*). Hy besloot dan, eindelyk, in Slagtmaand, door Henegouwen, naar den Franschen bodem te trekken, en zig te voegen by het Leger der Hugenooten, onder den Prinse van Condé. Alva volgde hem, tot by Kameryk, alwaar hy zig nedersloeg, zonder verder te willen trekken (*i*).

FILIPS II. 1568.

Dood van den Graave van Hoogstraaten.

Oranje heeft geld gebrek.

Hy trekt naar Frankryk.

De

(*f*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 391.
(*g*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 184 [257].
(*h*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 184 [256].
(*i*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* LXVII. *p.* 494.

Filips III. 1568. De Prins was, in 't begin van Wintermaand, reeds tot Soissons gevorderd, toen de Heer van Schomberg, afgezonden door Koning Karel den IX, om met hem in onderhandeling te treeden, zyn volk wist te beweegen, tot het staaken van den voorttogt. Zy begonden dan voor te geeven, dat zy, niet tegen Frankryk, maar tegen den Hertog van Alva, waren aangenomen, begeerende, voorts, op den Duitschen bodem, te rug gevoerd en afbetaald te worden. De Prins was genoodzaakt, hun te wille te zyn. Hy voerde zyne afgematte benden, in 't felst van den Winter, door Champagne en Lotharingen, naar Straatsburg (*k*), daar hy, zyn geschut en krygsbehoeften te gelde gemaakt hebbende, hen hielp aan een gedeelte der verdiende soldye (*l*), en voorts afdanken deedt. Alleenlyk, behieldt hy tien- of twaalfhonderd Ruiters in zynen dienst (*m*), met welken hy zig, in Grasmaand des volgenden jaars, voegde by den Hertog van Tweebrugge (*n*), die, tot onderstand van den Prinse van Condé, naar Frankryk trok. Dus ongelukkig slaagde de eerste onderneeming des Prinsen van Oranje, waarvan veelen de verlossing der Nederlanden verwagt hadden. Alva was zo trots op zynen voorspoed, dat hy eene zegepraalende intreede deedt in Brussel, op den tweeentwintigsten van Wintermaand. Paus Pius

en dankt zyn Leger af.

1569. de

(*k*) Langueti Epist. *Libr.* I, *Epist.* XXXVIII. *p.* 83. *Epist.* XXXIX. *p.* 83, 84.
(*l*) Langueti Epist. *Libr.* I. *Ep.* XLI. *p.* 85.
(*m*) Meteren III. *Boek*, *f.* 56.
(*n*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* LI. *p.* 461. *Ep.* LXXV. *p.* 513.

de V. vereerde hem, eerlang, met eenen hoed en zwaard, ryk van goud en gesteenten (o). Ook liet hy zig, sedert, van het geschut, by Jemmingen veroverd, een metaalen Standbeeld gieten, welk, in 't jaar 1571, in het Kasteel te Antwerpen, geplaatst werdt, met een Latynsch Opschrift, waarby hem *het stillen der beroerten, 't verjaagen der muitelingen, 't bezorgen van den Godsdienst, het handhaaven der geregtigheid en 't bevredigen der Landschappen* toegeschreeven werdt. Doch deeze verwaandheid stak den Nederlandschen adel zo zeer in 't oog, dat de meesten, die hem uiterlyk scheenen aan te hangen, in hun hert, allengskens, afkeeriger van hem werden (p). Ook was het afwerpen van dit praalbeeld het eerste werk, dat zyn opvolger in de Landvoogdye, Don Louis de Requesens, in den aanvang des jaars 1574, ondernam (q).

FILIPS III. 1569.

Alva laat zig een beeld maaken.

XVI. De Prins keert wederom naar Duitschland.

Ondertusschen bleef de Prins van Oranje in Frankryk, tot in 't midden des jaars 1569, woonende aldaar eenige onderneemingen by, ten dienste der Hugenooten. Doch den Hertog van Tweebrugge, op den elfden van Zomermaand, overleeden zynde, besloot hy het Leger te verlaaten, en, alleenlyk van vyf persoonen verzeld, in onbekend gewaad, met groot gevaar zyns leevens, naar Duitschland, te keeren (r).

De verdry-volging wakkert

De Hertog van Alva oordeelde, na 't verdry-

(o) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 369. BOR V. *Boek*, *bl.* 194 [270].
(p) BOR IV. *Boek*, *bl.* 184 [257]. STRAD. *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 397.
(q) METEREN III. *Boek*, *f.* 61. STRADA *Dec.* I. *Libr.* VIII. *p.* 423.
(r) BOR V. *Boek*, *bl.* 193 [269].

FILIPS II. 1569. — Wederom.

dryven van den Prinse van Oranje, de handen ruim te hebben, omze, op nieuws, te slaan aan het onderzoeken der genen, die zig, in de voorgaande beroerten, vergreepen hadden. 't Vervolgen, veroordeelen en straffen wakkerde dan wederom; doch te gelyk ook het vlugten van veele Ingezetenen, willende men, dat, omtrent deezen tyd, eene groote menigte van Wollenweevers, uit Vlaanderen, geweeken is, die 's Lands bloeyende Handwerken, naar Duitschland, en vooral ook naar Engeland; hebben overgebragt (s). Men kan van het getal der geweekenen eenigszins oordeelen, uit het getal der zulken, die, door den Raad der Beroerten, geregtelyk ingedaagd zynde, gebannen werden: welk, in Slagtmaand deezes jaars, al meer dan agtduizend beliep (t).

Verscheiden' Handwerksluiden vlugten.

Alva ook, zig geprangd vindende, door de byzondere voorregten der Steden, die hem geduurig werden tegengeworpen, om de verbeurdverklaaring van alle de goederen der verweezenen te ontgaan, beval, omtrent deezen tyd, dat elk zyne Voorregten en Gewoonten in geschrift stellen en aan hem overleveren zou; 't welk men ook vindt, door sommige Landen en Steden, geschied te zyn (u).

Alva eischt de Privilegien op.

Voorts, gaf hy, in 't volgend jaar, twee algemeene Ordonnantien op de Crimineele Regtsoefening uit, die men houdt verstandelyk te zyn ingesteld (v); doch

Geeft de Crimineele Ordonnantien uit.

(s) METEREN III. *Boek*, *f.* 56 *vers.*
(t) VIGLIUS *ad* HOPP. *Epist.* CXII. *p.* 547.
(u) *Zie* Groot Utr. Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 425, 426, 431.
(v) *Zie* dezelven *in 't* Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *Kol.* 1007, 1046.

doch de uitvoering derzelven werdt, in 't jaar 1576, opgeschort (w), tot dat anders, by de algemeene Staaten, verstaan zou zyn; 't welk naderhand niet gevolgd is; hoewel men zig, in Gelderland, in Holland en in 't Stigt, alwaar, sedert, onzes weetens, geene andere algemeene Ordonnantie op de Crimineele Regtsoefening is gemaakt, nog, grootendeels, naar die des Hertogs van Alva, gedraagt. Men houdt Viglius, in 't gemeen, voor den opsteller deezer Ordonnantien: en hy zelf geeft te kennen, dat zy, door den geheimen Raad, ontworpen zyn, alwaar hy President was, en 't voornaamste werk deedt. Hy voegt 'er egter by, dat Vargas en andere Leden van den Raad der Beroerten eenige punten by deeze Ordonnantien hadden gevoegd, die met de Privilegien der Landen niet overeen kwamen, of waarin dezelven begreepen werden verkort te zyn (x). En dit is, ongetwyfeld, de oorzaak geweest, waarom het invoeren deezer Ordonnantien werdt opgeschort.

Filips III. 1569.

Hy zoekt den tienden Penning in te voeren.

't Voornaamste egter, dat den Hertoge, in 't jaar 1569, bezig hieldt, was het ontwerp om eene nieuwe en zwaare belasting te leggen op alle de Nederlanden. Tot hiertoe hadt hy den algemeenen Staaten nog geene nieuwe bede gedaan. De verzegeling van honderdenvyftigduizend ponden, die hy den Staaten van Holland, reeds in Bloeimaand des voorleeden jaars, afgevergd hadt (y), was toegestaan, onder zekere voorwaarden, die de

(w) Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *Kol.* 4.
(x) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Ep.* CXI. *p.* 586. *Ep.* CXXII. *p.* 607.
(y) Resol. Holl. 12, 13. *May* 1568. *bl.* 1, 7.

FILIPS II. 1569. de Hertog weigerde te volbrengen (z). Evenwel schynt men, wat laater, hieromtrent, overeen gekomen te zyn; waarna de verzegeling geschied was (a). Men hadt zig verbonden, de Hoofdsom, binnen korten tyd, af te lossen: en moest, om hiertoe in staat te zyn, in de Lente deezes jaars, Renten verkoopen, en den grooten Impost op de Wynen, nog een jaar, inwilligen (b). Voorts hadden die van Holland, in de gewoone Bede van honderdduizend guldens, voor nog een jaar, bewilligd (c). Doch deeze inkomsten konden de kosten niet goedmaaken, die Alva, ten deezen tyde, doen moest. Hy was dan op middelen bedagt, om meer gelds van de Landen te trekken. Men hadt, in Spanje, eene soort van schattingen in gebruik, die op de verkogte goederen geheeven werden, en van welken de Hertog zelf, voorgaf, in zyne Stad Alva, groote inkomsten te trekken. Deezen wilde hy, ook hier te lande, invoeren, gelyk hy reeds, by zyne intreede, te Diedenhoven, aan Barlaimont en Noirkarmes, verklaard hadt (d). 't Kwam 'er alleenlyk op aan, omze den Staaten smaakelyk te maaken. Hy raadpleegde, hierover, vooraf, met eenige Leden der drie Raaden, en onder anderen met den President Viglius; van wiens aantekeningen omtrent dit stuk wy ons, hier

Raadpleegingen hier over ten Hove.

(z) Resol. Holl. 29 *Sept.* 1568. *bl.* 42, 44.
(a) Resol. Holl. 21 *Dec.* 1568. *bl.* 46 *ad calcem Anni* 1569. *bl.* 104.
(b) Resol. Holl. 10 *Febr.* 1569. *bl.* 9.
(c) Resol. Holl. 19 *Juny* 1568. *bl.* 27, 29.
(d) VIGLII Comm. de Decimo Den. *Cap.* V. VI. XI. *in* Anal. Belg. *Tom.* I. *P.* I. *p.* 288, 290, 291.

hier en vervolgens, doorgaans, bedienen zullen; hun voorslaande, dat hy van zins was, een' honderdsten penning eens te vorderen van alle goederen zonder onderscheid; en nog een' tienden penning der roerende en een' twintigsten der onroerende goederen, zo dikwils als dezelven verkogt werden. Men vertoonde hem, hierop „ dat de Koning, in „ 't jaar 1556, insgelyks een' honderſten „ penning geeischt hadt; waartoe de Staaten niet hadden konnen bewilligen, voor „ reden geevende, dat de Ingezetenen niet „ te beweegen zouden zyn, om hunnen staat „ open te leggen: waarom zyne Majesteit „ den gevorderden honderdsten penning, „ met eene bepaalde som, hadt laaten afkoopen." Men voegde 'er by „ dat de „ Hertog kans moest zien, om deeze zwaarigheid weg te neemen, eer hy besloot den „ honderdsten penning te doen eisschen." En toen hy verklaarde, hiertoe raad te weeten, hieldt men hem, op 't stuk van den tienden penning der roerende goederen, te betaalen door den verkooper, voor „ dat „ dezelve, byna onmogelyk, en niet dan „ met zwaare kosten, zou te heffen zyn, en „ tot veel bedrog gelegenheid geeven. Dat de „ prys der waaren geweldig ryzen zou, alzo „ de buitenlanders hunne goederen zo veel „ hooger houden zouden, als 'er, hier, op 't „ verkoopen, zwaarer belasting gelegd was. „ Dat de Bondgenooten, veelligt, ook zouden klaagen, dat zulk eene belasting streedt „ met de gemaakte overeenkomsten, volgens „ welken zy, onder betaaling der gewoonly-

FILIPS II. 1569.

Zwaarigheden tegen den tienden Penning.

Filips II. 1569. „ lyke tollen en regten, hier te lande, mogten komen handelen." Doch de Hertog bragt hiertegen in „ dat de tiende Penning „ eene zeer regtmaatige belasting was, als „ waardoor het eene Landschap niet bezwaard werdt boven het andere. Ook zou „ zy den Staaten ontheffen van de lastige „ verzegelingen en verkoopingen van Renten, om welken te lossen, men zig, na 't „ invoeren van den tienden Penning, van „ de Verpondingen en Hoofdgelden zou „ konnen bedienen." Voorts dagt hy „ dat „ de verkoopers, gereedelyk, een behoorden te geeven, als zy negen behielden."

Heimelyk oogmerk van Alva, in het dringen op deeze belasting.

Zig naderhand uitlaatende, over de heimelyke reden, waarom hy op deeze belasting gesteld was, verklaarde hy „ dat 's Vorsten „ gezag te veel leedt, door het geduurig „ vorderen van onderstand, die, veeltyds, „ niet werdt toegestaan, dan na 't verkrygen van buitensporige Privilegien. Dat „ men, hierom, een altoosduurend middel „ van belasting invoeren moest, en den Koning ontheffen van de moeite der herhaalde Beden. Dat 'er, tot het stigten en onderhouden der nieuwe Sterkten, geld noodig was. Dat de tiende Penning meest „ tot laste van Koopluiden en Handwerksluiden komen zou; doch de Landluiden, „ den Adel en de Geestelykheid, daarentegen, wederom weinig drukken. Dat hy van „ zins was, de belastingen op de Leevensmiddelen af te schaffen, als de tiende Penning ingewilligd zou zyn. Dat men diergelyke belastingen, in Spanje en in andere

„ re Gewesten, met eenen goeden uitslag, „ hadt ingevoerd: dat sommige Gewesten gewoon waren uitkoop van zulke belastingen te doen, en de beloofde penningen te vinden, uit Imposten op de Leevensmiddelen, aan welken de Gemeente meer gewoon was. Dat men dit, ook hier, aan eenige Landschappen, zou konnen vergunnen. Dat de tiende penning, alomme, veel opbrengen moest, alzo hy 'er, uit zyne Stad Alva alleen, jaarlyks, veertig- of vyftigduizend Dukaaten van trok." Filips III. 1569.

De Leden der drie Raaden, kundiger van den toestand der Nederlanden dan de Hertog, merkten hiertegen aan „ dat men onderscheid tusschen Spanje en deeze Landen maaken moest. Dat Spanje niet zo zeer door Koophandel en Handwerken bestondt, als uit goede en uitgestrekte Landeryen. Dat ons land, daarentegen, klein was, en voornaamlyk door neering en handel bestaan moest. Dat Spanje geene nabuuren hadt dan de zee en 't gebergte; doch dat de Nederlanden van handeldryvende Gewesten omringd waren, die geschaapen stonden, de neering naar zig te trekken, zo draze hier zwaar belast werdt. Dat Hertog Filips van Bourgondie, wien men de opkomst der Nederlanden te danken hadt, altoos zorg hadt gedraagen om den Koophandel, maatiglyk, te belasten, en de Leevensmiddelen laag in prys te houden: 't welk, uit de Verbonden van Koophandel, met Engeland gemaakt, en uit de vryheden, aan uitheemsche Koopluiden verleend,

Breed Vertoog daar tegen.

Filips III. 1569. „ kon worden afgenomen. Dat, wat de nieuwe Sterkten betrof, men dezelven niet behoorde op te regten, dan wanneer men 'er middelen toe hadt, en tegenwoordig liever, voor het welonderhouden der oude Grensvestingen, zorg draagen. Op 't gene wegens een duurzaam middel van belasting gezeid was, moest men aanmerken, dat de belastingen, hier, van ouds, naar den nood, plagten verligt of verzwaard te worden. Dat men de Landluiden ontlasten wilde was goed, mids de last niet geheellyk op de Koopluiden en Ingezetenen der Steden nederkwame, en men Sint Pieters outer niet afbrak, om Sint Pauwels op te bouwen. Dat het, eindelyk, den Raaden grootelyks verwonderde, dat de Hertog, uit de eene Stad Alva, zo veele inkomsten trok; doch dat zy niet voorby konden, hem daarmede geluk te wenschen (e)."

De Hertog eischt den honderdsten, twintigsten en tienden Penning. Hunne redenen deeden Alva niet veranderen van gedagten. Hy hadt zig, ondertusschen, gereed gemaakt, om zynen eisch met grond te doen, en, onder anderen in Holland, de *Quohieren* van den tienden Penning, die, laatstelyk, in 't jaar 1561, geheeven was, door Gemagtigden, doen onderzoeken (f). Voorts beschreef hy de Staaten der oude of aangeërfde Nederlanden tegen den twintigsten van Lentemaand (g), te Brussel, alwaar hy, door den Raadsheer de Bruxelles, den honderdsten, twintigsten en tien-

(e) Viglii Comment. p. 287-291.
(f) Resol. Holl. 26 *Febr.* 6 *Maart* 1569. *bl.* 12, 15.
(g) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* LI. *p.* 463.

tienden penning-eisschen deedt: welke twee laatste belastingen komen zouden, in de plaats der gewoone en buitengewoone jaarlyksche Beden. Tot verklaaring van deezen eisch, deedt de Hertog, wyders, zeggen, dat vreemdelingen, hunne waaren hier ter markt brengende, voor den eersten verkoop, vry zouden zyn van den tienden penning: waaromze, zyns oordeels, door de belasting, die op de volgende verkoopingen gelegd werdt, niet zouden worden afgeschrikt, om hier te komen handelen (*b*).

Filips III 1569.

De Staaten, raadpleegende op 's Hertogs voorslag, vonden de minste zwaarigheid, in het toestaan van den honderdsten penning eens. Die van Holland bewilligden hierin, in Grasmaand, onder zekere bepaalingen (*i*). Doch in den tienden en twintigsten Penning, vonden de Staaten in 't gemeen merkelyke zwaarigheden (*k*). In Holland, bewilligden egter de Edelen en Dordrecht, schoorvoetende, in deeze belasting. Doch de andere vyf Steden bleeven, eenen geruimen tyd, weigerig. Zy vertoonden den Hertoge „ dat „ Holland, laag en aan zee gelegen, niet „ dan met zwaare kosten, tegen de over„ stroomingen, kon beveiligd worden. Dat „ men deeze kosten niet vinden kon, dan „ uit het voordeel, dat de Zeevaart en Koop„ handel aanbragt. Dat de Vorsten van den „ Lande, hierom, den Koophandel, van over

De Staaten bewilligen in den honderdsten Penning.

In Holland, de Edelen en Dordrecht ook in den tienden. De vyf Steden zyn, in 't eerst, weigerig.

(*b*) *Zie de* Propositie *in de* Resol. Holl. 24 *Maart* 1569. *bl.* 22-27. *en by* BOR V. *Boek*, *bl.* 201 [280].
(*i*) Resol. Holl. 14 *April* 1569. *bl.* 32.
(*k*) VIGLII Comment. *p.* 291.

Filips II. 1569.

„ ver lang, door allerlei middelen, aangemoedigd en bevoorregt hadden. Doch dat „ het heffen van den tienden en twintigſten „ Penning geſchaapen ſtondt een gantſch verloop van Zeevaart en Koophandel te veroorzaaken. Dat die van Brabant, Vlaanderen en andere Geweſten, gewoon de „ Ooſterſche en andere waaren, in Holland, „ te koopen van Ingezetenen, dieze, uit zee „ komende, hadden opgekogt; zig, zekerlyk, op vreemde markten, of by vreemdelingen, in Holland, vervoegen zouden, „ zo dra de eerſte verkoop, die Ingezetenen „ deeden, met eenen tienden Penning, bezwaard werdt. Dat hierop 't verloop van „ den Koophandel, neeringen en handwerken volgen moeſt; wanneer de Koning ook „ zeer geringe inkomſten van den tienden „ Penning trekken zou. Dat 's Lands weeveryen zouden moeten vervallen, alzo de „ vreemden de Hollandſche ſtoffen niet zouden willen koopen, zo de verkoopers dezelven een tiende hooger in prys hielden „ dan te vooren, gelyk zy zouden moeten „ doen, om de nieuwe belaſting te vinden. „ Dat men hiertegen niet kon inbrengen, „ dat de Koopluiden den tienden penning „ minder behoorden te winnen, en hunne „ ſtoffen tot den ouden prys te geeven; alzo 'er, vertrouwde men, geene Koopluiden zouden gevonden worden, die zig, te „ vooren, niet met de winſt van eenen tienden penning te vrede zouden gehouden „ hebben. Dat, wyders, alle Koopmanſchap „ geene winſt gaf, en de Koopman dikwils

met

„ met ſchade verkoopen moeſt, om aan geld Filips III. 1569.
„ te geraaken: in welk geval, de tiende pen-
„ ning hem, boven maate, bezwaaren zou.
„ Dat de Koopluiden de waaren, hier te lan-
„ de vallende, over zee verzenden moeſten,
„ onzeker of dezelven behouden overkomen
„ en winſt geeven zouden of niet, waarom
„ het onredelyk ſcheen, hun, hier, van dee-
„ ze waaren den tienden penning te doen
„ betaalen. Dat de tiende penning ook zeer
„ ten laſte van de armen zou komen, die de
„ Hertog ſcheen te willen verligten; alzo zy
„ de eet- en andere waaren, in 't klein, en,
„ gemeenlyk, na datze, meer dan eens ver-
„ kogt waren, koopen moeſten. Dat de
„ Haringvaart en kleine viſſchery vervallen
„ zou, zo men 'er den tienden penning van
„ zou moeten geeven. Dat de twintigſte
„ penning van de onroerende goederen ook
„ een ondraaglyke laſt zou zyn, alzo thans,
„ nu de honderdſte penning was toegeſtaan,
„ een Huis, dat ſlegts eens in dit jaar ver-
„ kogt werdt, 't gene, dikwils, uit nood ge-
„ ſchiedde, zes honderdſte penningen zou
„ moeten betaalen. Dat dit de eigenaars bui-
„ ten ſtaat ſtellen zou, om de laſten, op de
„ huizen ſtaande, te voldoen enz." 't Slot van
dit Vertoog was eene verklaaring, dat de E-
delen en Dordrecht, in den tienden en twin-
tigſten Penning, die, kortheidshalve, de tiende
Penning genoemd werdt, gelyk wy dien voor-
taan ook noemen zullen, bewilligd hadden;
doch dat de andere vyf Steden, in de plaatſe en bieden
des tienden pennigs, twee jaaren na 't op- nog een'
brengen van den tegenwoordigen, nog een' honderdſten Penning.
hon-

FILIPS III. 1569. honderdsten penning wilden opbrengen (*l*).

Alva zoekt de Staaten, door bedreigingen, tot bewilliging te dringen.

Alva, zeer onvergenoegd over de onwilligheid der Staaten, belastte den byzonderen Stadhouderen, met naame ook den Graave van Bossu, alle vlyt aan te wenden, om zynen eisch te doen toestaan. Ook dreigde hy sommigen, dat hy 's Konings gezag gebruiken zou, om hen tot bewilliging te noodzaaken, alzo zyne Majesteit den tienden Penning volstrektelyk begeerde. Somtyds, mengde hy 'er onder, dat eenige Staaten, die zig, in de voorgaande beroerten, kwalyk gekweeten hadden, die schuld wel met den tienden Penning boeten mogten. Eenigen dreigde hy met bezetting van Spaansch Krygsvolk. Doch die van Henegouwen, Artois en Namen liet hy, door Barlaimont en Noirkarmes, voorhouden, dat het hem min om den tienden Penning dan om de behoudenis van 's Konings gezag te doen was: waardoor zy de eersten tot bewilliging bewoogen werden. Hun voorbeeld werdt, met meerder of minder bepaalingen, door anderen, gevolgd (*m*).

De vyf Hollandsche Steden bewilligen. Amsterdam laatst. Utrecht alleen blyft weigerig.

De vyf Hollandsche Steden zelve, sterk gedrongen wordende door den Graave van Bossu, bewilligden in Bloeimaand; hoewel de Stad Amsterdam 't Besluit langst tegen hieldt, en in de *Acte van Consent* stellen liet, dat zy bewilligde, *als overstemd zynde* (*n*). Utrecht alleen bleef weigerig, biedende, in de plaatse van den honderdsten, tienden en twintigsten penning, eerst twee-enzeventig-, naderhand

(*l*) Resol. Holl. 26 *April* 1569. *bl.* 37.
(*m*) VIGLII Comment. *p.* 291-294.
(*n*) Resol. Holl. 17 *May* 3 *Juny* 1569. *bl.* 49, 52.

hand honderd-, en toen, honderdenvyftig-duizend guldens(*o*). Doch de Hertog was hierover zo gestoord, dat hy bezetting binnen Utrecht zondt, om de Staaten te noodzaaken tot volkomen' bewilling (*p*). Filips III. 1569.

Hy hadt niet willen gedoogen, dat de Staaten, die bewilligd hadden, eenige voorwaarden bedongen, by de Acte van Consent. Doch hy liet toe, dat zy de zwaarigheden in 't heffen des tienden Pennings, by byzondere smeekschriften, aan hem vertoonden, beloovende daarop, alsdan, gunstiglyk te zullen letten. Doch deeze zwaarigheden werden, in de Raaden van Staate en der Geldmiddelen, dien de Hertog raadpleegen moest, zo groot gevonden, dat hy, geenen kans ziende, om den tienden Pennig met vrugt te doen heffen, eindelyk, in Wynmaand, op den raad, zo geloofd werdt, van den Geheimschryver Jozef de Courteville, besloot, in de plaats van den zelven, te vrede te zyn met twee millioenen 's jaars van alle de Nederlanden, voor den tyd van zeven jaaren; waarby hy nog een' honderdsten Penning wilde gevoegd hebben, om tegen een' onverwagten nood te te worden opgelegd. Doch hy bemerkte haast, dat de honderdste Penning den meesten niet geviel. Ook vreesde hy, kort hierna, dat de bewilliging in den tienden Penning, die reeds gegeven was, wederom ingetrokken worden zou, wanneer hy een nieuw voorstel deedt. Hierom veranderde hy, sedert, van gedagten,

Alva wil, in plaats van den tienden Penning, met twee millioenen te vrede zyn.

(*o*) Bor V. *Boek*, *bl.* 206, 207 [287], 223 [310].
(*p*) Bor V. *Boek*, *bl.* 207 [288].

FILIPS III. 1569. ten, en besloot den tienden Penning, voor zekere somme en tyd, te laaten afkoopen (q). Hy vorderde toen van de Nederlanden in 't gemeen dezelfde twee millioenen, en van Holland, tweehonderdeenenzeventigduizend guldens 's jaars, voor den tyd van zes jaaren, boven eenen tweeden honderdsten penning, binnen denzelfden tyd. Doch de Staaten van Holland, voorziende, dat men voorhadt, hun, na verloop der zes jaaren, met den tienden Penning, te blyven belasten, en geenen wil hebbende, om eenen tweeden honderdsten Penning op te brengen; sloegen den eisch des Hertogs, in 't eerst, af (r). Eenige anderen bewilligden in den uitkoop, voor den tyd van twee jaaren (s). Doch alzo Alva gaarne eene eenpaarige bewilliging gezien hadt, die nogtans bezwaarlyk te verkrygen was, moest hy 't stuk des tienden Pennings, eenige maanden, steeken laaten.

Dit hapert, in 't eerst, by Holland en anderen.

XVII. Onlusten met Engeland.

Ook verschafte hem de onlust, tusschen Engeland en deeze landen gereezen, thans werk in overvloed. Eenige Italiaansche Koopluiden hadden, op het einde des voorleeden jaars, agthonderdduizend Kroonen, te schepe, herwaards gezonden, ten dienste des Hertogs van Alva. De schepen, op welken men deeze penningen verdeeld hadt, door Fransche Vrybuiters, gejaagd wordende, waren genoodzaakt geweest, in eenige Engelsche havens in te loopen, alwaar de Koningin het geld, dat zy verstondt, niet den Koning van Span-

(q) VIGLII Comment. p. 294.
(r) Resol. Holl. 14 Nov. 1569. bl. 79.
(s) VIGLII Comment. p. 295.

Spanje, maar byzondere Persoonen toe te behooren, in beslag hadt doen neemen (*t*), voorgeevende, het zelve ter leen te willen houden (*u*). Ook gafze den eigenaaren zekerheid, voor hoofdsom en rente. Doch Alva nam dit der Koninginne zo kwalyk af, dat hy terstond alle Engelsche goederen hier te lande beslaan en den invoer der Engelsche Wollenstoffen verbieden deedt. In Engeland besloeg men ook de Nederlandsche goederen, die meerder waren, dan 'er van de Engelschen hier werden gevonden (*v*). Alle handel met Engeland stondt, hierop, stil (*w*). Zelfs vindt men van 't neemen van eenige Nederlandsche schepen, door de Engelschen, gewaagd. Ook begonden de Engelschen, in de Lente des jaars 1569, hunnen handel, van Antwerpen, te verleggen op Hamburg, werwaards wel agttien schepen in zee staken (*x*). Alva zondt toen den Raadsheer *Assonville* naar Engeland, die, als slegts van eenen Koninglyken bewindsman afgevaardigd, geen gehoor, by de Koninginne, verwerven kon (*y*). Naderhand werden 'er andere Gezanten afgevaardigd (*z*): doch de twist werdt niet bygelegd voor 't jaar 1573, wanneer men, by voorraad, overeen kwam, om den onderlingen handel wederom open te stellen (*a*). Hierop

FILIPS II. 1569.

(*t*) LANGUETI Epist. *Libr.* I. *Ep.* XXXV. XXXVI. *p.* 76, 77.
(*u*) TASSIS Comment. *Libr.* I. *p.* 145.
(*v*) BOR V. *Boek*, *bl.* 196 [272]. *Vide* & Act. Publ. Angl. *Tom.* VI. *P.* IV. *p.* 153.
(*w*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* LXXIX. *p.* 519. LXIX. *p.* 502.
(*x*) LANGUETI Epist. *Libr.* I. *Ep.* XXXVIII. *p.* 83. XL. *p.* 86.
(*y*) BOR V. *Boek*, *bl.* 199 [277].
(*z*) *Voyez aussi* WALSINGH. *Lettr.* XXX. *p.* 42. XXXVIII. *p.* 51.
(*a*) BOR V. *Boek*, *bl.* 201 [279].

FILIPS II. 1569. op volgde een eindelyk Verdrag, in 't volgende jaar. Doch de Nederlanders verlooren, by deeze onlust, elf tonnen gouds aan geld, of aan goederen, door de Engelschen, verkogt, en nog zo veel aan 't gene bedorven, of verduisterd was. In Engeland, hadt men den Ingezetenen, wier goederen, hier te lande, aangeslaagen waren, vergoeding gedaan uit de Nederlandsche goederen, in Engeland bekommerd. Doch de Koning streek hier alles, wat van de aangeslaagen' Engelsche goederen kwam, naar zig, zonder te gehengen, dat de Nederlanders een gedeelte hunner schade aan dezelven verhaalden (*b*).

XVIII. 't Volk klaagt over de Regeering. De onlusten met Engeland, die hevigst waren, toen de tiende penning gevorderd werdt, maakten, zo wel als 't gerugt deezer nieuwe schatting, de gemeente alomme gaande. 't Klaagen over Alvas strenge regeering werdt algemeen, en hy zelf bleef 'er niet onkundig van, doordien hy eenige luiden aanhieldt, by 't gemeen, *zeven stuivers Luiden* genoemd, om datze zo veel 's daags verdienden; welken hem geduurig berigt gaven van 't gene 'er, onder 't volk, gesproken werdt. (Zeven stuivers Luiden.) Oranje, die zig thans in Duitschland bevondt, kreeg ook, in 't heimelyk, kennis van den toestand der zaaken hier te lande, uit Meester Paulus Buis, die, van de Dagvaart te Brussel te rug keerende, zyne medegemagtigden vooruit liet reizen, voorwendende nog iets in Brabant te doen te hebben, en over nagt en dag naar Dillenburg toog, daar (Buis trekt naar den Prinse van Oranje.)

(*b*) METEREN III. *Boek*, *f.* 57. HOOFT V. *Boek*, *bl.* 201.

daar hy zig, slegts een etmaal, by den Prinse, ophieldt, en niet boven drie dagen, na de andere Gemagtigden, wederom in Holland kwam (c). Hy was, ten deezen tyde, Pensionaris van Leiden, en hadt, geduurende de gevangenis van 's Lands Advokaat, en by afwezendheid van den Pensionaris van Dordrecht, somtyds, de Dagvaart waargenomen (d). Na de dood van van den Einde, in Lentemaand deezes jaars voorgevallen, beslooten de Staaten, voor eerst, geenen Advokaat aan te neemen (e), schoon 'er verscheiden' waren, die hunnen dienst hadden aangebooden: van welk besluit geene andere reden schynt te zyn geweest, dan dat zy Meester *Dirk van der Nyenburg*, die hun, door Alva, aangepreezen was (f); noch afwyzen durfden, noch aanneemen wilden. Doch toen men, na 't uitbersten van den oorlog in Holland, Alva niet meer behoefde te ontzien, werdt Meester Paulus Buis, tot 's Lands Advokaat, aangesteld. Hy hieldt, van den tyd zyner reize naar Dillenburg af, met kennisse der Heeren van Zwieten en Kalslagen, geduurig heimelyk verstand met Oranje: waartoe men, somtyds, in stilte, te Alfen, byeen kwam, op een Huis van den Heere van Kalslagen, *Jakob Koppier*, uit wiens mond, de Historieschryver BOR deeze byzonderheid te boek stelt (g).

FILIPS II. 1569.

Holland verschuift het aanstellen van eenen Advokaat.

Oran-

(c) BOR V. *Boek*, *bl.* 208 [289].
(d) Resol. Holl. 29 *January* 1569. *bl.* 5.
(e) Resol. Holl. 4 *April* 1570, *bl.* 14.
(f) Resol. Holl. 22 *Nov.* 1569, *bl.* 84. 28 *Aug.* 1571. *bl.* 66.
(g) BOR V. *Boek*, *bl.* 208 [289].

Filips III. 1569.

De Prins geeft bestellingen ter zee uit.

Oranje, uit Buis, berigt van den ſtaat der Landen bekomen hebbende, beſloot, zo men wil (*b*), op den raad, hem, in Frankryk, gegeven, door den Admiraal de Coligni, 't geluk der wapenen, dat hem te lande tegengeloopen was, ter zee te beproeven, en aan eenige gevlugte Edelen, Koopluiden en anderen, laſtbrieven te geeven, om, met ſchepen, die ſommigen, voor eigen' rekening, in zee bragten, te vrybuit te vaaren.

Voornaamſte Bevelhebbers zyner Vloote.

Hy ſtelde dan Jonkheer *Adriaan van Bergen*, *Heere van Dolhain*, aan, tot zynen Onder-Admiraal over eenige ſchepen, die onder bevel ſtonden van Jonkheer *Lodewyk van Bergen*, des Onder-Admiraals Broeder, Jonkheer *Albrecht van Egmond*, Jonkheer Lancelot van Brederode, Baſtaardbroeder van Heere Henrik, *Adriaan Menning*, Jan Broek, Nikolaas Ruikhaver (*i*), Barthold Entes van Mentheda, *Willem van Imbiſe*, *Dirk van Breemen* (*k*), *Kornelis Geerlofz Roobol*, *Fokke Abelszoon*, *Egbert* en *Juriaan Wybrandszoonen*, *Jan Klaaszoon Spiegel* (*l*), *Dirk Duivel*, *Jan van Troye* (*m*), en verſcheiden' anderen: welker getal, van tyd tot tyd, aanwies.

Hun laſt.

Zy hadden laſt van den Prinſe „ om „ den Steden, Plaatſen of Ingezetenen van „ het Roomſche Ryk, Engeland, Deenemar„ ke, Zweeden, Frankryk, en allen ande„ ren, die den woorde Gods en hem waren „ toegedaan, niet te beſchadigen:" doch deeze

(*b*) Meteren III. *Boek*, *f.* 59.
(*i*) Sentent. van Alva, *bl.* 246.
(*k*) Bor V. *Boek*, *bl.* 208 [289].
(*l*) Sentent. van Alva, *bl.* 243, 246.
(*m*) Resol. Holl. 29 *Juny* 1570. *bl.* 45.

ze last werdt kwalyk naargekomen. De schepen hielden zig, gemeenlyk, op, in de Engelsche zeehavens, daar zy, ter oorzaake van het ongenoegen tusschen de Koninginne en Alva, gedoogd werden; of te Rochelle in Frankryk, daar de Hugenooten meester waren, of op de Rivieren de Elve en de Eems. Zelfs ontzagen zy zig niet, 't Vlie in te loopen (*n*), en op en langs de Zuiderzee te stroopen: waarom men, in den Zomer deezes jaars, te Amsterdam, een Oorlogschip en eenige platbodemde Schuiten te water bragt, die de vrybuiters verdreeven, en drie derzelven gevangen namen, welken hun bedryf, met den hals, boeten moesten (*o*). Weinig laater, vielen de *Watergeuzen*, dus noemde men 's Prinsen Zeevolk, in de Grietenye van Viglius Broeder, in Friesland, alwaar zy 't Klooster *Weerd* aan koolen leiden. Ook deeden zy eene landing op Ameland, daar zy 't Huis plonderden van den Heere *Pieter van Kamminga*, en op ter Schelling, daar 't Huis des Graaven van Aremberg verwoest werdt. Ook voerdenze, van hier, den Drossaard en Pastoor gevangelyk met zig (*p*). Doch 't voornaamste, dat zy, hier omtrent, verrigtten, was het neemen van twee Vlooten van zestig en veertig schepen, die, langs het Vlie, naar Amsterdam wilden; en, na 't betaalen van losgeld, vry raakten (*q*). Naderhand bele-

FILIPS III. 1569.

Hunne bedryven.

(*n*) METEREN III. *Boek*, *f.* 59.
(*o*) Resol. Holl. 19 *Aug.* 1569. *bl.* 60.
(*p*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* LXXXVII. *p.* 537. LXXXIX. *p.* 542.
(*q*) BOR. V. *Boek*, *bl.* 208 [289].

Filips II. 1569. legerde de Heer van Dolhain de Schans Delfzyl te water, met eenige Schepen; doch *Gasper Robles, Heer van Billy*, die over eene Vloot, welke, naar 't schynt, te Amsterdam uitgerust was (*r*), gebied voerde, noodzaakte hem, omtrent het einde van Slagtmaand, de plaats te verlaaten en zee te kiezen (*s*).

Ongelukkig einde van Jan Broek. Jan Broek van Amsterdam, een wakker Hopman, viel, omtrent deezen tyd, den Hamburgeren in handen, die hem, als een zeeroover, 't hoofd afsloegen (*t*): waaruit, zo wel als uit het ter dood brengen van eenigen te Amsterdam, af te neemen is, dat men 's Prinsen lastbrieven niet erkennen wilde: alzo men de gevangen' Watergeuzen, anders, niet gelyk zeeroovers, maar naar Krygsgebruik, gehandeld zou hebben.

Onderzoek, over de wettigheid van 's Prinsen lastbrieven. Ook werdt, over de wettigheid van 's Prinsen lastbrieven, ten deezen tyde, in en omtrent de Nederlanden, getwist: oordeelende sommigen, dat hy, geen Regt van Opperste magt bezittende in eenigen der Nederlanden, hier, geenen last tot het voeren van oorlog vermogt te geeven (*u*). Anderen meenden, dat zyn Prinsdom Oranje hem hiertoe regt gaf (*v*). Doch de beste en voornaamste grond van zyn Regt was het verzoek veeler voornaame Nederlanderen, die, tegen bezwooren 'Voorregten, verdrukt wordende, geoordeeld hadden, hem te mogen verkiezen, om hen, door de wapenen, te beschermen. On-

(*r*) Resol. Holl. 15 *Juny* 1570. *bl.* 45.
(*s*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* XCV. *p.* 552.
(*t*) Meteren III. *Boek*, *f.* 59.
(*u*) Meteren III. *Boek*, *f.* 59.
(*v*) Hooft V. *Boek*, *bl.* 218.

Ondertusschen, maakten 't de Watergeuzen zo grof, met berooven van vrienden en onzydigen, dat de Prins, hierover misnoegd, den Heer van Dolhain, die ook geene rekening deedt van den bekomen buit, eerst eenigen tyd in hegtenis hieldt, en toen van zyn ampt ontsloeg (*w*). Doch ik meen, dat dit eerst in 't volgende jaar gebeurde, na dat de Watergeuzen, bedugt voor de Vloot, die, te Amsterdam en in 't Noorderkwartier, tegen hen uitgerust werdt, de Friesche kusten, in Lentemaand, verlaaten hadden (*x*).

FILIPS III. 1569. Dolhain wordt afgezet.

Midlerwyl, rustte de Prins niet, met het uitvinden en te werk stellen van veelerlei middelen, om den begonnen Kryg voort te zetten, houdende heimelyke briefwisseling met voornaame Luiden, in de Nederlanden, zo om, door hunne hulp, zig van de eene of de andere Stad meester te maaken (*y*), als om eenige penningen in 't Land te verzamelen, tot bevordering zyner oogmerken. Men beschreef, in deeze bedekte onderhandelingen, die, naar 't scheen, over zekere Koopmanschap gehouden werden, Plaatsen en Persoonen, onder verbloemde benaamingen, noemende Holland, *Koper*; Gelderland *Staal*; Overyssel, *Tin*; Amsterdam, *Saturnus*; den Haage, *Jupiter*; Delft, *Apollo*; Leiden, *Merkuur*; Alkmaar, *Pluto*; 't Vlie, *Titan*; Texel, *Boreas*; Embden, *Brunswyk*; Dillenburg, *Dantzig*; Wezel, *Koppenhagen*; den Prins van Oranje, *Maarten Willemszoon*; den Hertog

XIX. Handel van Oranje, om zig van eenige Steden meester te maaken.

Bedekte schryfwyze.

(*w*) BOR V. *Boek*, *bl.* 208 [290].
(*x*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* LXXIII. *p.* 509.
(*y*) METEREN III. *Boek*, *f.* 60 *vers.*

Filips III. 1569. tog van Alva, *Paulus van Alblas*; de Koningin van Engeland, *Henrik Filipszoon*; Diderik Sonoi, *Daniel van Zante* of *Nathanael van Kalkar*; Albrecht van Hugtenbroek, *Adolf van Zon*; enz. De Prins gaf ook, ten deezen tyde, bevel aan Meester *Joan Basius*, om, op zynen naam, nieuwe bestellingen ter zee uit te geeven, trekkende de lastbrieven, door hem, te vooren, verleend, allen wederom

Volmagt aan Basius en Sonoi.

1570. in (z). En om de verzameling van penningen, in de Nederlanden, met ernst, door te zetten, verleende hy, hiertoe, op den zevenden van Sprokkelmaand des volgenden jaars, schriftelyke volmagt aan Jonkheer Diderik Sonoi; die eenige Predikanten en anderen aanstelde, om, in Holland, in 't Stigt en elders, met groot gevaar, geld byeen te zamelen (a). Veelen yverden hierin, om hun gewisse gerust te stellen: anderen dreef de eerzugt, om, niet minder dan hunne geloofsgenooten, uit te munten: eenigen gaven geld, om hunne schepen en goederen, op zee, te beveiligen. Ook vindt men, dat 'er eene aanzienlyke somme beloofd werdt, onder beding, dat menze niet zou behoeven te betaalen, voor dat de Prins een talryk heir op de been hadt (b).

Geldverzameling.

Holland besluit den tienden den Penning af te koopen.

De Staaten van Holland, eindelyk besloten hebbende, om, in plaats van den tienden en twintigsten Penning, tweehonderd eenenzeventigduizend guldens 's jaars, voor den

(z) Bor V. *Boek*, *bl.* 223 [309, 310].
(a) Bor V. *Boek*, *bl.* 224 [312].
(b) Hooft V. *Boek*, *bl.* 210.

den tyd van zes jaaren, op te brengen (*c*), waren den gantschen Zomer bezig, om middelen te beraamen, tot het vinden deezer penningen. Zy verzogten en verkreegen Oktroi, op 's Konings naam, om, ten dien einde, eene menigte van nieuwe Imposten in te voeren (*d*). Doch alzo de andere Landschappen nog niet bewilligd hadden, bleef 't werk der belastinge ook steeken, in Holland. In 't Stigt, haperde 't insgelyks nog geweldig. Hier hadt de Geestelykheid den Hertoge vertoond, dat het haar, volgens 's Pausen Bulle *in Cœna Domini*, niet vrystondt, zulk eene schatting op te brengen, zonder Pauselyk verlof. Men hadt zelfs deeze Bulle, met kennis van den geheimen Raad, onlangs, gedrukt, in 't licht gegeven: 't welk Alva zo euvel nam, dat hy den Geheimschryver De la Torre, die 't verlof getekend hadt, eerst, in zyn huis, in hegtenis hieldt (*e*), en toen verboodt, in een rond jaar, zyn Ampt te oefenen. Kort hierna, kwam 'er een Plakaat uit, waarby 't gantsche bewind der Drukkerye aan eenen Gemagtigde gesteld werdt, en verbooden, iet in 't licht te geeven, zonder byzondere goedkeuring (*f*). Men hieldt dit Plakaat, door Vargas, gesmeed te zyn, die zig van de hulp van den beroemden *Arias Montanus* bediend hadt. En Viglius schryft, dat de geheime Raad, aan wien anderszins 't ontwerpen van diergelyke

Moeite in 't Stigt.

Plakaat op het drukken.

(*c*) Resol. Holl. *May en* 19 *Juny* 1570, *bl.* 35, 43.
(*d*) Zie *het in de* Resol. Holl. 19 *Juny* 1570. *bl.* 45.
(*e*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* LXXII. *p.* 507.
(*f*) BOR V. *Boek*, *bl.* 225 [313].

FILIPS III. ke Plakaaten ſtondt, hun deeze eer niet misgunde (*g*). Midlerwyl, bedreef de bezetting, die Alva binnen Utrecht gelegd hadt, veel moedwil in de Stad, perſende der Gemeente vierentwintighonderd guldens af, ter weeke. 's Lands Staaten waren, ten deezen tyde, ook voor den Raad der Beroerten gedagvaard, om zig, wegens 't voorgevallene in 't jaar 1566, te verantwoorden (*h*). Lang en hevig werdt hier tegens hen gepleit: 't welk zy, met een taai geduld en onbezweeken moed, doorſtonden, weetende, dat men 't ſlegts toeleide, om hen, door allerlei wegen, te dwingen tot bewilliging in de geeiſchte ſchatting: waartoe zy niet verſtaan konden. Men beſchuldigde hun, dat zy te ſlap tegen de Onroomſchen geweeſt waren, en beroerte hadden gedoogd, die zy, geweldigerhand, moesten belet hebben. Doch ſommige Spaanſchgezinden zelven oordeelden, dat zy, met het wederſtaan van Brederode en Oranje, veeleer, lof hadden ingelegd (*i*). Zy antwoordden „ dat zy niet gewoon waren byeen te „ komen, dan byzonderlyk beſchreeven zyn„ de, en dan nog alleen over zaaken van geld„ middelen. 't Stillen der beroerten ſtondt, „ meendenze, niet aan hun, maar aan den „ Koning en aan 's Konings Stadhouder." Die van de Stad in 't byzonder beriepen zig op den laſt en het voorbeeld der Landvoogdeſſe, welk zy, omtrent de Onroomſchen, ſtiptelyk gevolgd hadden. Doch Alva, dit te-

1570.

Alva's

(*g*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* LXXIII. *p.* 509.
(*h*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* XCII. *p.* 547.
(*i*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* LXXII. *p.* 508. CV. *p.* 571.

tegenspreeken niet konnende dulden, verklaarde, in Hooimaand, de vyf Kerken van Utrecht, de Edelen, die 't Verdrag met de Onroomschen gemaakt hadden, en de Steden Utrecht, Amersfoort, Wyk te Duurstede en Reenen vervallen van het voorregt, om ter Staatsvergadering te mogen verschynen, met verbeurtenis van alle andere Vryheden, tot dat de Koning ander bevel geeven zou. Doch die van Utrecht beriepen zig, van dit Vonnis, op den Koning zelven, en zonden *Willem Veuzel*, Deken van S. Pieter, naar Spanje, om hunne zaak te verdedigen, die zig, hierin, ook deftig en vrymoediglyk kweet. Alva stondt, ondertusschen, den Wethouderen van Utrecht toe, in hunnen dienst te volharden: doch 't Hof kreeg bevel, om geene Staaten meer te beschryven. Meester *Floris Thin* toog dikwils naar Brabant, om Alva te vermurwen. Men boodt, in de plaats van honderdenvyftig, honderdtwee-enzestig, en eindelyk honderdentagtigduizend guldens, om van bezetting ontlast te zyn, en 't beroep op den Koning voortgang te doen hebben. Doch de Hertog liet zig nergens door verzetten (*k*). De nieuwe Nederlanden, gelyk menze noemde, om datze Keizer Karel, nieuwlings, waren aangekomen, en niet aangeërfd van zyne voorzaaten, kogten den tienden penning af, Gelderland met vyfhonderdenvyfduizend guldens; Friesland met eenhonderdagtentwintigduizend, Overyssel en

Filips III. 1570.

Vonnis tegen de Stigtschen.

Men laat de nieuwe Nederlanden den tienden Penning afkoopen.

(*k*) Bor V. *Boek*, *bl.* 208 *enz.* [290 *enz.*] 223 [310], 229 [318], 235 *enz.* [326 *enz.*].

FILIPS II. 1570. en Drente met vierennegentigduizend, Groningen en Ommelanden met zestigduizend guldens; en Lingen met tienduizend Ryksdaalers (*l*). Die van Utrecht oordeelden, insgelyks, tot de nieuwe Staaten te behooren, en, uit dien hoofde, ook den tienden Penning te mogen afkoopen. Doch Alva wilde hen, tegen alle reden, onder de aangeërfde Landen, gerekend hebben (*m*).

XX. Algemeene vergiffenis afgekondigd. Twee dagen na 't uitspreeken van het vonnis tegen Utrecht, op den zestienden van Hooimaand, deedt de Hertog, te Antwerpen, eene algemeene vergiffenis afkondigen, voor alle berouwhebbende Ketters. Doch alzo de Leeraars, Ouderlingen en Diakenen der Onroomschen; zulken, die Leeraars hadden geherbergd; zulken, die de wapenen hadden opgevat tegen hun Vaderland; die daartoe penningen hadden verzameld of opgebragt; die eenig geweld aan geestelyke goederen en persoonen hadden gepleegd; de Verbondtekenaars en inleveraars van 't Verzoekschrift aan de Hertoginne; alle Regenten, Oversten van Plaatsen en Amptenaars, die zig in den oproer gemengd hadden, en verscheiden' anderen van de vergiffenis waren uitgeslooten; ten ware zy, binnen zes maanden, welke tyd naderhand verlengd werdt, in persoon, of door gemagtigden, voor den Hertoge, verscheenen; vondt men naauwlyks iemant, die zig op deeze vergiffenis verlaaten durfde (*n*). Weinige en geringe luiden maakten 'er,

Zy baart weinig geruftheid.

(*l*) BOR V. *Boek*, *bl.* 223 [310].
(*m*) VIGLII Comment. *p.* 292.
(*n*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CIII. *p.* 567. CVIII. *p.* 573.

'er, alleenlyk, gebruik van (o). Ook was de zugt tot vervolgen nog zo sterk, dat de Hertog, weinige weeken geleeden, vier afgevallen Priesters, die lang in den Haage gevangen gezeten hadden, hadt doen ter dood brengen (p). De President Viglius hadt het eerste Ontwerp der algemeene vergiffenis gemaakt (q), enze veel ruimer begreepen. Anderen hadden 'er, naderhand, de meeste bepaalingen bygevoegd, waarom hy vreesde, dat de Koning, van wiens zagtmoedigheid men, tot hiertoe, groote verwagting gehad hadt, ter oorzaake van deeze bepaalingen, voor gierig en wreed, zou worden uitgekreeten. Ook schreef hy, omtrent deezen tyd, dat men, in Spanje, van ouds, zig goedertierener tegen de doolenden of oproerigen gedraagen hadt, dan men nu in de Nederlanden deedt (r). Omtrent deezen tyd, was Koning Filips, voor de vierde reize, in de Egt verbonden, met *Anna*, Dogter van Keizer Maximiliaan den II. Zyne derde Gemaalin, Izabelle van Valois, was, in 't voorleeden jaar, overleeden, weinige maanden na de dood van den Erfprins Karel, dien de Koning, om redenen van staat, en, zegt men, om de groote gemeenzaamheid met de Koninginne, die hem, te vooren, ter Vrouwe beloofd geweest was, hadt doen van kant helpen. Ook wil men, dat de dood der Koninginne, door ver-

Filips II. 1570.

Vier afgeweeken' Priesters geregt.

Vierde Huwelyk van Koning Filips.

Dood van Prins Karel.

(o) Bor V. *Boek*, *bl.* 230 *enz.* [319 *enz.*].
(p) Bor V. *Boek*, *bl.* 225 [312].
(q) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* LXVIII. *p.* 498.
(r) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* LXXXII. *p.* 524.

Philips III. 1570.

vergif, was verhaast (*s*). De Koninglyke Bruid, Anna van Oostenryk, kwam, in Oogstmaand, in de Nederlanden, en ging, in Herfstmaand, van Vlissingen, onder zeil, naar Spanje, alwaar zy, in agt dagen, behouden aankwam (*t*). Oranje hadt zynen Gemagtigde over de zeezaaken, Joan Basius, uitdrukkelyk bevolen, zorg te draagen, dat 's Prinsen Schepen der Vloote, die 's Keizers Dogter overvoerde, geen het minste belet deeden. In haare reize door de Nederlanden, was zy, door 's Lands Staaten, begroet en begiftigd (*u*). Die van Holland ontmoetten haar, te Nieuwmegen, haar aanbiedende een geschenk van negenentwintigduizend ponden. Alva oordeelde, dat de geschenken der Staaten aan Tapyten, met het wapen van elk Landschap bestikt, aan lynwaaten, en aan andere meubelen moesten besteed worden (*v*). De byzondere Staaten, werden 'er, sedert, schriftelyk, door den Hertoge, en door den Koning zelven, voor bedankt (*w*). Haarlem sloeg, in Hooimaand deezes jaars, en naderhand meermaalen, ter Vergaderinge van Holland, voor, dat men den Graave van Bossu ook tien- of tetwaalfduizend ponden behoorde te schenken (*x*). Doch de andere Leden, zyn Stadhouderschap en den gantschen staat van 's Lands Regeeringe aan 't waggelen ziende, stelden de raad-

Geschenken aan 's Konings Bruid.

Voorslag om den Stadhouder Bossu een geschenk doen.

(*s*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 160 [225]. HOOFT IV. *Boek*, *bl.* 189. STRADA *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 355.
(*t*) TASSIS Comment. *Libr.* I. *p.* 143.
(*u*) BOR V. *Boek*, *bl.* 225 [313], 233 [322].
(*v*) Resol. Holl. 28 *July* 1570. *bl.* 51.
(*w*) Resol. Holl. 16 *Febr.* 19 *April* 1571. *bl.* 10, 29.
(*x*) Resol. Holl. 28 *July* 1570. *bl.* 50.

raadpleegingen hierover, van tyd tot tyd, uit. Eindelyk beslootenze, in Bloeimaand des jaars 1571, den Stadhouder, tegen Paaschen toekomende, tienduizend ponden te doen betaalen (y). Doch toen deeze tyd kwam, was de staat des Lands reeds zo zeer veranderd, dat Bossu dit geschenk, zekerlyk, nimmer ontvangen heeft. FILIPS II. 1570.

XXI. Oranje zoekt onderstand in 't Duitsche Ryk.

Het Huwelyk van 's Keizers Dogter deedt nadeel aan de zaaken des Prinsen van Oranje in Duitschland. Verscheiden' gevlugte Edelen, onder welken de Graaven van Kuilenberg en van den Berge waren, verzogten, omtrent deezen tyd, de bescherming en voorspraak des Keizers en der Duitsche Vorsten, op den Ryksdag te Spiers. Doch Alvas Gemagtigden, die hier ook tegenwoordig waren, beweerende, dat het den Koning van Spanje vryſtondt, zyne wederspannige onderzaaten te straffen, wisten te wege te brengen, dat 'er geen besluit werdt genomen (z). Ook zal de Keizer, die, in 't voorleeden jaar, zynen Broeder, te vergeefs, naar Spanje gezonden hadt, om Oranje met den Koning te bevredigen (a), nu, na 't sluiten van het Huwelyk zyner Dogter, minder aandrang gevonden hebben, om eene onzekere verzoening te helpen bevorderen.

Aanslagen van Oranje op verscheiden' Steden, als

Maar, terwyl Oranje, te Spiers, de bevrediging van Filips met de Nederlanden scheen te zoeken, smeedde hy den eenen aanslag na den anderen, op verscheiden' Holland-

(y) Resol. Holl. 19 *May* 1571. *bl.* 39.
(z) BOR V. *Boek*, *bl.* 228 [316].
(a) HOOFT V. *Boek*, *bl.* 203.

FILIPS II. 1570. Vlissingen, landsche en andere Steden: die egter allen mislukten (*b*). Van Vlissingen en Enkhuizen poogde hy zig, op éénen tyd, meester te maaken, door schepen, die, op de Eems, onder Hopman *Poppo Ufkens*, en te Breemen, onder Sonoi, werden uitgerust. Doch de Regeering van Embden, deedt het geschut ligten van 's Prinsen schepen: waardoor de tyd, geschikt tot den togt naar Vlissingen, verliep. Enkhuizen, Ook hadt de onderneeming op Enkhuizen geenen voortgang, alzo Sonoi, in Bloeimaand, berigt kreeg, dat de Enkhuizers beslooten hadden, noch van de eene, noch van de andere party, eenige bezetting in te neemen (*c*). Sedert, werdt 'er, heimelyk, gehandeld, om Enkhuizen, Hoorn en Medenblik, aan 's Prinsen zyde, te brengen: waartoe zig gebruiken lieten *Richard Klaaszoon* van Enkhuizen, Predikant der Gereformeerden, en *Jan Klaaszoon Sloot*, die naderhand Burgemeester werdt, te Edam. Zy gaven van 's Prinsen toeleg, te Enkhuizen, kennis aan verscheiden' voornaame Burgers, en zelfs aan eenige Leden der Regeeringe. De handel bleef egter bedekt; doch 't liep nog meer dan een jaar aan, eer de Steden van 't Noorderkwartier zig voor den Prinse verklaarden. Dordrecht, Briele, Delft, Rotterdam, Om Dordrecht, Briele, Delft en Rotterdam te doen omslaan, werden, insgelyks, eenige vrugtelooze poogingen aangewend (*d*). Men zogt zig van Dordrecht en den Briele meester te maaken, door middel van

(*b*) METEREN III. *Boek*, *f.* 59 *vers*.
(*c*) BOR V. *Boek*, *bl.* 227, [315].
(*d*) BOR V. *Boek*, *bl.* 233 [323], 238 [330].

van *Jan Gysbreehtszoon Koning*, die, met zynen Vader en Oom, te Dordrecht woonagtig, heimelyk verstand hieldt. Doch hunne briefwisseling ontdekt zynde, werdt Koning gevat, en te Brussel verbrand (*e*). 's Prinsen gedagten liepen, insgelyks, op Deventer. Hy hieldt hier ook heimelyk verstand met eenige Burgers, die hem de Stad zouden leveren, zo dra hy 'er voorkwam. Doch de togt derwaards, die laat in 't jaar voorgenomen scheen, werdt belet, door den zwaaren sneeuw, die de wegen onbruikbaar maakte. De Prins liet den weg tusschen Dillenburg en Wezel, door eenige honderden boeren, betreden; terwyl hy en zyne Broeders hen, een stuk wegs, te voet, volgden. Hy moest egter, verhinderd door 't zwaar opperwater, dat op den sneeuw volgde, den togt staaken. Ook kreeg Pacheco, die binnen Deventer geboodt, eenige lugt van den aanslag, welke zeer bedekt gebleeven was, schoon 'er ook Vrouwen van wisten, hebbende eene derzelven dien geopenbaard aan den Historieschryver VAN REYD, die zig, ten deezen tyde, binnen Deventer bevondt. De Spaansche Bevelhebber deedt eenige verdagte Ingezetenen vatten en ter dood toe pynigen; doch 't geheim des aanslags bleef voor hem verborgen (*f*).

Filips II. 1570.

En Deventer.

Onder 't beleggen en mislukken van zo veele onderneemingen, werdt egter 's Prinsen Vloot, van tyd tot tyd, talryker, en maakte grooten buit op zee. De Prins stelde, hierom, Admiraal

De Heer van Lumbres, door den Prins, tot

(*e*) Sentent. van Alva, *bl.* 244.
(*f*) REYD I. *Boek*, *bl.* 5.

Filips II. 1570. aangesteld.

om, in Oogstmaand, nieuwe orde op den oorlog te water. *Gilain van Fiennes*, *Heer van Lumbres*, werdt, in de plaats van den Heere van Dolhain, tot *Overste en Kapitein Generaal* der gantsche Vloote verheeven (*g*). Zyn lastbrief hieldt in, dat hy niemant beschadigen mogt dan Alva en deszelfs aanhangers. Voorts wilde zyne Doorlugtigheid, op ieder schip, eenen Predikant onderhouden hebben. Ook beval hy, dat de buit, voor een derde deel, aan hem of zynen Gemagtigde, Joan Basius, zou worden uitgekeerd, moetende de overige twee deelen, voor de helft, door de Kapiteinen, die 'er de schepen uit voorzien moesten, en, voor de andere helft, door de Schippers en 't Bootsvolk, genooten worden: en behoudende den Admiraal een tiende gedeelte van 't geheel (*h*). Sedert ging het vrybuiten wakker zynen gang. Lancelot van Brederode, Adriaan Menning, *Albrecht Benningerhof* en anderen namen, in 't laatst van Herfstmaand, in 't Vlie, meer dan twintig groote en kleine schepen. Ook handelde Sonoi, door twee Amsterdammers, *Jan Beth Janszoon*, Koopman, en *Jan Koenenszoon*, Notaris, met Schipper *Jan Gilliszoon*, die, van Antwerpen, met eene kostbaare laading, naar Italie moest, om schip en goed den eigenaaren te ontvoeren, en den Prinse van Oranje te leveren; waarvoor hy tweeduizend guldens trekken zou. 't Verdrag geslooten zynde met kennis van den Prinse, voerde de Schip-

Orde op den oorlog te water.

Bedryf van 's Prinsen volk op zee.

Slinksche handel van twee Amsterdammers.

(*g*) *Zie* zyne Commissie *by* Bor V. *Boek*, *bl.* 233 [323].
(*h*) Bor V. *Boek*, *bl.* 234 [324].

Schipper zyn schip in de Haven van Rochelle, daar de lading, voor de halve waarde, te weeten voor twintigduizend negenhonderd guldens, verkogt werdt. Graaf Lodewyk, die toen te Rochelle was, trok hiervan, volgens 't verdrag, de helft. De andere helft droop, grootendeels, aan onkosten, door de vingeren. 't Overige werdt zo gesmaldeeld, dat Sonoi 'er niet meer dan zeshonderdenvyftig guldens van genoot, en anderen zig, sedert, deezen slinkschen handel, voornaamlyk egter om 't gering voordeel, dat 'er van gekomen was, zeer geschaamd hebben (*i*). In Slagtmaand, maakten Nikolaas Ruikhaver, *Jan Janszoon van der Nyenburg* en eenige anderen zig meester van 't Marktschip van 's Hertogenbosch op Antwerpen, waarin zy, behalve de Koopmanschappen, vyfenveertighonderd Ryksdaalers aan geld vonden (*k*).

Filips III. 1570.

XXII. Watersnood op Allerheiligen dag.

Doch onder dit stroopen der Watergeuzen, waarby de Koopluiden 't meest te lyden hadden, trof de Nederlanden in 't gemeen een veel zwaarer ramp. Op den eersten van Slagtmaand, stak een zo felle storm uit den Noordwesten op, dat de meeste dyken en sluizen, voor 't hoog opgezet water, bezweeken, menigte van huizen om verre spoelde, en een groot getal van menschen en beesten verdronk. Vlaanderen leedt, in deezen Watersnood, meer dan Brabant. Holland, daar de Zyp doorging, en 't bezwyken des Diemerdyks, op twaalf of dertien plaatsen, kelders en

(*i*) Bor V. *Boek*, *bl.* 237 [325].
(*k*) Sentent. van Alva, *bl.* 241, 242, 245.

FILIPS III. 1570. en pakhuizen, te Amſterdam, onder water zette, verloor boven Vlaanderen. Zeeland en 't Stigt van Utrecht leedt insgelyks veel. Doch nergens was de elende grooter, dan in Friesland en Ooſtfriesland, alwaar men meent, meer dan twintigduizend menſchen te zyn omgekomen. Robles, Heer van Billy, die binnen Groningen geboodt, deedt, toen 't weer, na twee dagen, wat bedaard was, grooten dienſt, met het bergen van luiden, die, hier en daar, op hoogten geklauterd waren, en met honger, koude en doodsgevaar worſtelden: 't welk hem, te vooren niet wel gezien by de Gemeente, elks agting verwierf. 't Domme volk ſchreef deezen ramp, die, op Allerheiligendag, voorgevallen was, toe aan de ſtoornis der Heiligen, over 't ſchenden hunner beelden. Doch de Onroomſchen, de zalige zielen vry keurende van wraakluſt, zagen dit kwaad aan, als een' voorbodé der naderende beroerten; die Holland, eerlang, meer dan de andere Nederlanden, troffen (*l*). Ondertuſſchen, hieldt men 't daar voor, dat deeze Landen, die, van ouds, veel van overſtroomingen plagten te lyden te hebben, nimmer zwaarer Watersnood dan den tegenwoordigen bezuurd hadden (*m*). De ſtorm hadt zig, langs de noordkuſt des Oceaans, uitgeſtrekt, tot aan Deenemarke toe, en meent men, dat 'er, in 't geheel, wel honderdduizend menſchen door zyn omgekomen (*n*).

Dienſt, door Billy, den elendigen beweezen.

XXIII. 's Prinſen ſchepen, op de Eems en elders daar

's Prinſen

(*l*) BOR V. *Boek*, *bl.* 238 [329].
(*m*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CXVIII. *p.* 597.
(*n*) HOOFT VI. *Boek*, *bl.* 217.

daar omtrent leggende, leeden veel, by deezen zwaaren ſtorm, waardoor ook verſcheiden' aanſlagen te loor liepen. Hier ſloeg toe, dat de Graaf van Ooſtfriesland verſcheiden ſchepen deedt beſlaan, voorgeevende, dat Alva aan 't Ryk over hem geklaagd hadt, dat hy Oranjes vrybuiters aanhieldt. De Prins of Sonoi zondt, eerlang, *Dirk Volkaartszoon Koornhert*, die uit Amſterdam geweeken was, naar Embden, om 't ontſlag der ſchepen te bevorderen. Ook werdt 'er, ſedert, min ſcherpe wagt over gehouden. Doch in 't volgend voorjaar, deedt de Graaf Willem van Blois van Treslong in hegtenis neemen, voorwendende dat Roobol, Treslongs Luitenant, eenige vyandlykheid op 's Graaven bodem gepleegd hadt. Treslong zat veele weeken; doch werdt eindelyk, onder borgtogt, ontſlaagen, mids hy beloofde, niet zonder verlof van den Graave, in wiens dienſt hy zig, eer hy gevangen werdt, begeven hadt, uit Embden, te zullen vertrekken. Hy ligtte nogtans, eerlang, de hielen, klaagende, dat men hem niet te regt ſtelde, en verklaarende, dat hy zig altoos vervoegen zou, daar men hem geregtelyk wilde aanſpreeken. Uit Embden vertrokken zynde, nam hy dienſt ter zee, onder den Prinſe van Oranje (*o*).

Filips III. 1570.

ſchepen te Embden beſlaagen.

Treslong in hegtenis.

Hy ontſnapt.

Eer 't jaar 1570 nog ten einde liep, beſtondt *Herman de Ruiter*, Oſſenkooper van 's Hertogenboſch, een ſtuk, dat hem eenen onvergangklyken naam verworven heeft, in 's Lands Ge-

Kloekhertigheid van Herman de Ruiter, die

(*o*) Bor V. *Boek*, *bl.* 238 [330], 246 [340].

FILIPS II. 1570.

Loeve-stein in-neemt; ... doch 't wederom verliest.

Geschiedenissen. Gedooken in eenen monnikskap, onderneemt hy, bestelling, op 's Prinsen naam, van den Graave van den Berge, bekomen hebbende, van drie anderen verzeld, het Slot te *Loevestein*, gelegen ten einde de Bommelerwaard, in Wintermaand, te verrassen. 't Gelukt. De Ruiter geraakt binnen 't Slot, verzekert zig van den Kastelein; en past, met omtrent vierentwintig man, welken hy, sedert, by zig kreeg, de Plaats, die onweerbaar was, in alleryl, te versterken. Doch Alva, kennis van zulk een zonderling voorval gekreegen hebbende, zondt *Lorenzo Perea*, met driehonderd Spanjaards, af, om 't Slot te herneemen. 't Wordt opgeeischt; en de Ruiter, den zynen een hert onder den riem gesteken hebbende, en zig zelven en hen, met de hoope van ontzet, vleiende, besluit, zig tot het uiterste te verdedigen. De belegeraars baanden zig haast eenen weg naar de Vesting, door 't grof geschut, datze 'er op speelen lieten. Loevestein werdt ingenomen. Doch de Ruiter, in een binnenvertrek geweeken, weerde zig, met een slagzwaard, dat, heen en weder gezwaaid, menigen aanvaller velde. Toen hy zig, eindelyk, overweldigd vondt, stak hy den brand in 't buskruid, daar de vloer, vooraf, mede bestort was, en deedt zig zelven en zyne vyanden, met éénen slag, in de lugt vliegen. De Spanjaards zogten zyn hoofd op, uit den hoop verscheurde lighaamen, en deeden 't, te 's Hertogenbosch, aan de galge nagelen. Eenigen der zynen werden, te Antwerpen, ge-

gehangen, twee derzelven geradbraakt (p); alzo de Hertog, omtrent de aanhangers des Prinſen, die hy voor muiters hieldt, geen Krygsregt wilde gevolgd hebben. Filips III. 1570.

In deeze zelfde maand, liep hier een algemeen gerugt, dat men den Kardinaal van Granvelle haaſt wederom in de Nederlanden te wagten hadt. Viglius ſchreef 'er over naar Spanje, zeggende, dat het, door verſcheiden' Brieven, beveſtigd werdt (q). Doch het verdween eerlang, geheellyk. Veelligt was het alleenlyk uitgeſtrooid, om te beproeven, of het Gemeen thans ook met zulk eene verandering gediend zyn zou. Gerugt van Granvelles komſt.

Met den aanvang des jaars 1571, vervolgde de Prins zyne heimelyke onderhandelingen, om eenige voornaame Stad, aan zyne zyde, te doen omſlaan, tegen dat hy met een Leger herwaards zou komen, om haar te beſchermen. De deftigſte Kapiteinen op 's Prinſen Vloote haakten ook zeer naar eene vrye haven hier te lande, ziende zy geenen kans, om 't volk, verwilderd door 't rooven, anders, in toom te houden. Want zo ver ging de wanorde, dat men openlyk uitſloeg, op niemants, zelfs niet op 's Prinſen bevelen te willen paſſen, geene beſtellingen erkennende, dan die men zig zelven gaf; en dat 'er, nu en dan, een ſchip van de vloote doorging, om, voor eigen' rekening, te kaapen. Een groot deel deezer wanorde zou geweerd hebben konnen worden, als men zig van de eene XXIV. Ongeregeldheid op 's Prinſen ſchepen. 1571.

(p) Bor V. *Boek*, *bl.* 239 [331].
(q) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* CXX. *p.* 601.

Filips III. 1571. ne of de andere Haven, in Holland of in Zeeland, hadt konnen meester maaken (r). Oranje en de zynen deeden hiertoe dan hun best. De Prins handelde met Jakob van Duivenvoorde, Heere van Warmond, Otto van Egmond, Heere van Keenenburg, den Heere van Benthuizen en andere Hollandsche Edelen: ook met eenige voornaame Burgers, als Reinier Kant van Amsterdam en anderen, om de eene of de andere Stad te winnen. Sonoi ook, dien Alva vrugteloos gepoogd hadt te doen vatten, door den Hertog van Kleeve (s); en Hugtenbroek zogten Utrecht te doen waggelen. Doch hiertoe was minder kans, doordien de Slotvoogd van Vredenburg onlangs overleeden, en een Spanjaard in deszelfs plaatse gesteld was. De Spaansche bezetting, eindelyk, in Lente- en Bloeimaand, de Stad verlaaten hebbende, en op Alva's last naar Alkmaar, Leiden, Delft en Briele zynde vertrokken, scheen zig de gelegenheid, om de Stad in te krygen schooner voor te doen. Doch alzo 't Stigt zig ten uiterste toe bleef kanten tegen den tienden Penning, werdt de bezetting, in Slagtmaand, wederom geligt, uit de gemelde vier Steden, en naar Utrecht gezonden, daar zy, vyftien maanden soldy te goede hebbende, op den burger bleef teeren, en veele baldaadigheid bedreef. De Wethouderschap viel, hierop, aan 't smeeken by den Hertoge. Doch met geen ander gevolg, dan dat haar gelast werdt, alle haare Hand-

Sonoi zoekt Utrecht te doen omslaan.

Staat der Stad.

(r) Bor V. *Boek*, *bl.* 241 [334].
(s) Bor V. *Boek*, *bl.* 242 [332].

Handvesten en Privilegien Alva in handen te stellen: waartoe zy, na veele vergeefsche klagten ten Hove, in Sprokkelmaand des volgenden jaars, door 't Krygsvolk, gedwongen werdt (t). Deeze en diergelyke handelingen, gelykze den Hertog haatelyk maakten by de Landzaaten, verwekten, aan den anderen kant, wederom grooter gunst tot den Prinse. Ook wisten de zynen 't bedryf en de oogmerken des Landvoogds, door woorden en schriften, op 't lelykst, af te schilderen: al het welke, hier en daar, zo groot eene vertwyfeldheid verwekte, dat sommigen, zo men wil, den Prinse aanbooden, brandpoppen in hunne eigene Huizen te leggen, om de Steden buiten staat van tegenweer te stellen, als hy zig voor dezelven vertoonen zou (u). Ondertusschen, was het den zynen, in Lentemaand, gelukt, wederom dertig groote schepen, in Texel, te neemen: onder welken 'er agt waren, die vrygeleide van Graave Lodewyk hadden, en egter losgeld betaalen moesten (v). Ook melden sommigen, dat Monnikendam, ten deezen tyde, door 's Prinsen schepen, verrast, geplonderd, en, na verloop van eenigen tyd, wederom verlaaten werdt (w). Daarentegen, bemagtigde de Admiraal Boshuizen eenigen van 's Prinsen schepen op de Eems. Men was, omtrent deezen tyd, bekommerd voor eene landing der Watergeuzen

Filips III. 1571.

Bystere vertwyfeldheid.

Dertig schepen genomen.

Monnikendam verrast.

(t) Bor V. *Boek*, *bl.* 243 [334], 246 [340], 252 [348]. VI. *Boek*, *bl.* 259 [357].
(u) Hooft VI. *Boek*. *bl.* 223.
(v) Bor V. *Boek*, *bl.* 242 [333].
(w) Meteren III. *Boek*, *f.* 59 *vers.*

Filips III. 1571.

zen op Walcheren, hebbende men, te Middelburg, vernomen, dat zy, met vyftig schepen, in Duins lagen en 't oog op dit Eiland hadden: 't welk zo veel indruk maakte op de Wethouderschap, dat zy den Heere van Wakkene, thans, van 's Konings wege, Bevelhebber over Zeeland, verzogten, daartegen de noodige voorziening te willen doen (x). Doch de onderneeming op Walcheren hadt geen gevolg.

XXV. Oranje handelt in 't Noorden.

Oranje, midlerwyl, bedugt, dat hy den oorlog tegen Alva, met eigen' magt, en onderfteuning der Landzaaten, die hem genegen waren, niet lang zou konnen voeren, zogt zig, door uitheemsche Bondgenootschappen, te sterken. In Bloeimaand, vaardigde hy Diderik Sonoi, *Herman van der Meere* en *Jan de l'Ecluse* af naar Deenemarke en Zweeden, om onderstand. Zy vertrokken eerst naar Koppenhage. Doch de Fransche Gezant aldaar, met wien zy last hadden te raadpleegen, riedt hun, geen gehoor by den Koning van Deenemarke te verzoeken, alzo hy, onlangs, een Verbond met Spanje gemaakt hadt, en reeds eenige schepen liet uitrusten, om op de Nederlandsche vrybuiters te kruissen. Zy begaven zig, hierop, naar Stokholm, daar zy minzaam ontvangen, doch lang opgehouden werden, en eindelyk tot afscheid kreegen, dat Zweeden oude verbindtenissen hadt met Spanje, uit hoofde van welken, men den Prinse van Oranje geenen onderstand belooven kon (y). Graaf Lodewyk,

en met Frankryk

(x) Regist. ten Raede van Middelb. 21 *April* 1571. *f.* 88 *vers.*
(y) Bor V. *Boek*, *bl.* 241 *enz.* [334 *enz*].

wyk, die zig, ten deezen tyde, te Rochelle, ophieldt, werdt, door de Koninginne Moeder, met de hoop gevleid, van eenige hulp, uit Frankryk, te zullen konnen verwerven. Men hieldt zig daar misnoegd op 't Spaansche Hof, ter oorzaake van de dood der Koninginne Izabelle, eene Dogter van Frankryk, die men, openlyk, zeide, door vergif, te wege gebragt te zyn. Men ontboodt Graaf Lodewyk ten Hove, en liet zig verluiden, dat men een Leger, onder den Admiraal van Coligni, naar de Nederlanden, geschikt hadt. Doch 't bleek, by de uitkomst, dat men den Prins slegts zogt op te houden, om, onder voorwendsel van hem te willen ondersteunen, Coligni en andere voornaame Hugenooten, met welken men onlangs wederom vrede gemaakt hadt, ten Hove te lokken, en naderhand op de slagtbank te brengen (z). Graaf Lodewyk, aangezet door het Fransche Hof, handelde, ten deezen tyde, ook met *François Walsingham*, Gezant der Koninginne van Engeland in Frankryk, poogende, door hem, haare Majesteit, insgelyks, te beweegen, om den Prinse eenigen onderstand toe te schikken. Hy gaf te kennen, dat zy zig, ter belooninge van den dienst, den Nederlanderen gedaan, van Zeeland zou konnen verzekeren, waardoor zy altoos in staat zyn zou, om de Duitsche Vorsten te sterken, en te beletten, dat Frankryk te magtig werdt. Doch de Koningin kon niet be-

FILIPS III. 1571.

en Engeland.

Loosheid van 't Fransche Hof.

Graaf Lodewyk vleit Engeland met het gebied over Zeeland.

(z) BOR V. *Boek*, *bl.* 258 [357]. Discours sur la vie de Cath. de Medicis, *p.* 75.

Filips II. 1571.

besluiten, om zig, voor als nog, openlyk, voor den Prinse te verklaaren (a). De Engelsche Gezant meende, dat de Duitsche Vorsten, die den Prins van Oranje ondersteunden, voorhadden, de Nederlanden te verdeelen: Vlaanderen en Artois aan Frankryk, en Holland en Zeeland aan Engeland toeleggende. Brabant en de andere Landschappen, die voorheen onder het Duitsche Ryk behoord hadden, hadt men een' Duitsch' Vorst, hy dagt, den Prinse van Oranje toegeschikt (b). Doch veelligt heeft Graaf Lodewyk hem van deeze ontworpen' verdeeling meer doen vermoeden, om, door hem, de Koningin, te ligter, tot het geeven van onderstand te beweegen: waartoe zy egter, voor tegenwoordig, nog geene ooren hadt.

Holland verzoekt ontslag van de ingewilligde lasten.

In Holland, was men, deezen gantschen Zomer, bezig met het herstellen der schade, door den jongsten Watervloed, aan dyken en sluizen, veroorzaakt. Hiertoe werdt veel gelds vereischt: waarom de Staaten, al in Wintermaand des voorleeden jaars, by den Hertoge, om ontslag van het opbrengen der beloofde tweemaalhonderdeenenzeventigduizend guldens hadden aangehouden (c). Doch de Hertog verleende slegts eenig uitstel aan de overstroomde Landen (d). En wat laater, vorderde hy al twee-ènzeventigduizend guldens op rekening, omze, tot krenking der vry-

(a) Memoir. de WALSINGHAM *Lettr.* XCVIII. XCIX. & C. *p.* 136, 140, 143.
(b) WALSINGHAM *Lettr.* C. *p.* 143.
(c) Resol. Holl. 12 *Dec.* 1570. *bl.* 99.
(d) Resol. Holl. 1571. *bl.* 10.

vrybuiteren, te besteeden: waarin de Staaten niet bewilligen konden. Toen hieldt hy aan, om slegts negenduizendtweehonderdzevenenveertig guldens, tot uitrustinge van een groot Oorlogschip en twee Boots: die hem, door de Staaten, werden toegestaan (e). In Herfstmaand, moestenze; daarenboven, tot afbetaalinge van 't Bootsvolk, nog agtentwintigduizend guldens opbrengen (f). FILIPS II. 1571.

XXVI. Alva zoekt den tienden Penning door te dryven.

Midlerwyl, was Alva wederom te raade geworden, den tienden Penning door te dryven, en de afkooping, die, door eenigen, voor twee jaaren, ingewilligd was, welken met Oogstmaand ten einde liepen, niet langer te gedoogen. Hy vertoonde den Raad van Staate „ dat het volk niet behoorde te weeten, „ wat het den Vorste opbragt, waarom „ hy raadzaamer oordeelde, den tienden „ Penning niet te laaten afkoopen." Ook verklaarde hy „ dat de Koning misnoegd op „ hem was, om dat hy den tienden Penning „ nog niet hadt ingevoerd: voorts, dryvende, dat men, om deeze belasting den volke smaakelyk te maaken, vooraf de Imposten en Excynzen, die hun ondraaglyk „ vielen, behoorde af te schaffen, en in eene belasting op de Huizen en Landeryen „ te veranderen (g)." Doch de Raad merkte hierop aan „ dat men de Imposten niet „ moest vernietigen, voor dat men middelen gevonden hadt, uit welken, de Staaten voldoen zouden konnen, 't gene zy be-

(e) Resol. Holl. 1571. *bl.* 23, 27, 35, 38.
(f) Resol. Holl. 11, 15 *Sept.* 1571. *bl.* 70, 72.
(g) VIGLII Comment *p.* 295, 296.

Filips II. 1571. Zyn verschil met Viglius.

„ beloofd hadden." Ook verklaarde de Leden zig eenpaarig tegen den tienden Penning. De President Viglius zeide, bedugt te zyn „ dat men, op den tienden Penning „ blyvende dringen, den tweeden honderdsten Penning, die niet toegestaan was, dan „ onder voorwaarde, dat men den tienden „ zou mogen afkoopen, ligtelyk zou moeten missen; die nogtans wel vier millioenen, en dus zo veel als de afkooping des „ tienden Pennings voor den tyd van twee „ jaaren, bedraagen zou." Doch Alva nam dit tegenspreeken kwalyk. Vooral, wilde hy niet gemeld hebben, dat het toestaan des tweeden honderdsten Pennings, door eenigen, onder voorwaarde, geschied was (*b*). Aan Viglius verklaarde hy, nogtans, in 't byzonder, dat hy 't met hem eens was; doch, om redenen, wel wilde, dat men dit, voor tegenwoordig, openlyk ontveinsde. Van welke verklaaring men toen de reden niet bevroeden kon; schoon men naderhand begreep, dat Alva, den President beletten wilde, hem in den Raad tegen te spreeken, op dat hy daar zyn gevoelen te ligter zou konnen doordryven. 't Bleek, dat zyn toeleg was, den tienden Penning eerst te doen toestaan, zonder van den tweeden honderdsten te reppen, en zig, daarna, op de voorgaande toestemming der Staaten te beroepen, om ook deezen te vorderen: welke dubbelheid Viglius eerst naderhand ontdekte (*i*). De Her-

Zyne dubbelheid.

Plakaat

(*b*) Viglii Comment. *p.* 297, 298.
(*i*) Viglii Comment. *p.* 299, 300.

Hertog besloot, in Zomermaand, tot het invoeren des tienden Pennings, tegen 't gevoelen des Raads, die eenpaarig verklaarde, dat zulk eene soort van belasting te willen heffen zo veel was, als tegen de stroom te willen aanroeijen. In het ontwerp der Ordonnantie op den tienden Penning, werdt egter eenige maatiging gebruikt. 't Plakaat, hiernaar geschikt, werdt, op den laatsten van Hooimaand getekend, en sedert alomme afgekondigd (*k*). Te Amsterdam, geschiedde zulks egter zeer schoorvoetende. De Stad leverde den Deurwaarder een geschrift over, waarby zy zig bezwaard verklaarde, door den tienden Penning. Doch Alva nam dit zo euvel, dat hy de Stad, voor 't Hof in den Haage, dagvaarden deedt, alwaar zy, of, zo anderen melden, een der Burgemeesteren (*l*), in eene boete van vyfentwintigduizend guldens, verweezen werdt. Men beriep zig, op den grooten Raad te Mechelen. Doch daar werdt de zaak naar den Hertoge geweezen, by wienze, sedert, is blyven hangen (*m*). De byzondere Staaten, ondertusschen, schoon aangemaand door hunne Stadhouders, maakten geenen haast, met het invoeren des tienden Pennings, noch ook met het afschaffen der Imposten, 't welk de Hertog, insgelyks, raadzaam geoordeeld hadt (*n*). Die van Holland, onder anderen, in Wynmaand, te Brussel verscheenen, verzogten, op 't ernstigst, ontheeven

FILIPS III. 1571.

Op den ophef van den tienden Penning.

Moeite met Amsterdam.

De Staaten draalen met het uitvoeren van 't Plakaat.

(*k*) VIGLII Comment. *p.* 301, 302, 303. BOR VI. *Boek*, *bl.* 248 [343].
(*l*) Apolog. van Willem I. *bl.* 84.
(*m*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 250 [345].
(*n*) Resol. Holl. 11, 29 *Aug.* 1571. *bl.* 60, 63, 68.

Filips III. 1571.

ven te blyven van den tienden Penning, en de Impoften te mogen aanhouden, alzo zy geene andere middelen te gebruiken wiften, om de Renten te vinden, daar 't Land mede bezwaard was. Doch de Hertog bleef onverzetlyk, dryvende, dat de Staaten, gelyk waar was, te vooren reeds, in den tienden Penning bewilligd hadden, en nu niet te rug loopen moeften (*o*). Zy antwoordden „ dat de „ Hertog hun verzekerd hadt, dat 'er eene „ algemeene bewilliging van alle de Neder- „ landen zou moeten voorgaan, eer hy hun „ den tienden Penning zou afvorderen, en „ dat Gelderland, Overyffel en andere na- „ buurige Geweften nu nog met eene bepaal- „ de fomme voldeeden: waarom zy oordeel- „ den, dat hunne bewilliging, die, op den „ voet van 's Hertogs verzekering gefchied „ was, hun niet behoorde te benadeelen (*p*)."

Alva is ongenoegd op die van Holland.

Alva wilde 'er egter mede door. Zelfs verklaarde hy „ dat hy den Gemagtigden der „ Staaten van Holland geen gehoor verleend „ zou hebben, zo hy geweeten hadt, dat zy „ 's Konings bevelen tot welftand van den „ Lande, dus noemde hy 't Plakaat op den „ tienden Penning, nog niet ter uitvoeringe „ hadden gebragt (*q*); hun voorts beveelen- „ de, terftond na huis te keeren." Zy deeden van deeze ontmoeting verflag in den Haage:

Hun laatfte Befluit, op 't ftuk

waarop de Staaten, bedugt voor Alvas ftrengheid, een befluit namen, dat, met deeze woorden, in 't Regifter der Refolutien, aange-

(*o*) Refol. Holl. 1571. *bl.* 83-98. Bor VI. *Boek*, *bl.* 251 [346].
(*p*) Refol. Holl. 5, 24 *Nov.* 1571. *bl.* 92, 100.
(*q*) Refol. Holl. 24 *Nov.* 1571. *bl.* 101.

getekend staat: *Overleggende de Staten de gelegentheyt van den tydt, de maniere van doene soo syne Excellencie procedeert in 't stuk van den Thienden ende Twintighsten Penningh, en geen verder middel wetende, om d'executie te beletten; en hebben by de meeste stemmen, voor desen tydt, anders geen Resolutie daer op weten te nemen* (r). Na dit Besluit, is 'er, ter Staatsvergaderinge van Holland, niet meer over den tienden Penning gehandeld. Doch ten Hove, was men 'er, den gantschen Zomer (s), en een gedeelte der volgende Lente, nog bezig mede. De byzondere Staaten niet alleen; maar de Stadhouders en Leden der Raaden van Staate en der Geldmiddelen stelden 'er zig tegen, tot zo verre, dat Alva dikwils hevig uitvoer tegen eenigen derzelven, en zelfs van geene opschorting van 't Plakaat op den tienden Penning voor eene of twee maanden, welke hem Viglius voorsloeg, hooren wilde (t). En toen de President vervolgde, dat men, midlerwyl, met het invorderen der beloofde † aandeelen, zou konnen voortvaaren, hernam de Hertog, *dat hy, reeds te vooren, verklaard hadt, niet te verstaan, dat men hem meer sprak van aandeelen*: den President voorts beschuldigende van gebrek van ontzag voor 's Konings bevelen, en hem dreigende, dat hy zyn gedrag den Koning aandienen zou. Doch Viglius hadt moeds genoeg, om te antwoorden, *dat hy*

FILIPS II. 1571.

des tienden Pennings.

† *Quota.*

Hevige twist tusschen Alva en Viglius.

(r) Resol. Holl. 7 *Dec.* 1571. *bl.* 103.
(s) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CXLIV. *p.* 643. *Ep.* CXLIX. *p.* 652.
(t) VIGLII Comment. *p.* 304, 305, 306. VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CXLVI. *p.* 649.

Filips II. 1571. *hy hoopte, dat zyne Majesteit hem dan het ander oor nog wel zou willen gunnen, en dat hy, in allen geval, voor zynen gryzen kop niet bekommerd was:* waarop de Hertog hervatte, *dat hy wel middel wist om zig te doen ontzien: dat het besluiten aan hem stondt; aan den Raad slegts te bewilligen in 't gene hy besloten hadt.* Na 't scheiden van den Raad, sprak hy van 't voorgevallene met zynen Zoon, Don Fredrik, met Vargas en anderen; zo dat zyn ongenoegen op den President haast rugtbaar werdt, en te wege bragt, dat de Staaten, verneemende, dat Alva met Viglius, over den tienden Penning, verschilde, te minder tot bewilliging besluiten konden (*u*). Hy zelf begon, eerlang, zo groote zwaarigheden te zien, in 't heffen deezer belasting, dat hy, door Noirkarmes, een Ontwerp van maatiging beraamen deedt. Toen dit in den Raad kwam, vondt men 't stuk nog al netelig en verward. 't Ontwerp werdt dan nog eens veranderd, en de tiende Penning, eindelyk gelegd op een verkoop alleen van zulke waaren, die geene verandering meer behoefden te ondergaan, eerze gebruikt konden worden. Doch 't geviel egter den Staaten niet; die, voor een gedeelte, in Wintermaand, te Brussel gekomen waren.

't Plakaat op den tienden Penning wordt merkelyk gemaatigd.

De Hertog, ziedende van gramschap, om dat men 't hem dus uithieldt, liet zig verluiden „ dat hy zig van 't Krygsvolk zou „ bedienen, om den tienden Penning te doen „ opbrengen; en zo de Landzaaten hem niet „ voor Ontvangers dienen wilden, dat hy 'er

Alva valt aan 't dreigen.

(*u*) Viglii Comment. *p.* 307, 308.

„ 'er Italiaanen en Spanjaards toe gebruiken Filips III
„ zou." Elk sidderde toen voor den schok, 1571.
die den Staat des Lands dreigde. Viglius, Barlaimont en Aarschot niet alleen; maar Don Fredrik zelf zogten den Hertog tot uitstellen te beweegen. Al om niet (v). Eenigen hadden zig laaten ontvallen, dat Alva zelf eenen aanvang behoorde te maaken, met het heffes des tienden Pennings te Brussel: wanneer de byzondere Stadhouders, veelligt, zyn voorbeeld volgen zouden. Dit geviel den Hertoge. Na dat men dan, in de Lente des volgenden jaars, hier te Lande, tyding gekreegen hadt, dat de Koning zelf den tienden Penning wilde opgebragt hebben (w), belast hy der Wethouderschap van Brussel dien te doen heffen: en zy, bedugt voor Alva's ongenade, begint hand aan 't werk te slaan. Maar vleeschhouwers, bakkers en brouwers sluiten, hierop, hunne winkels, zeggende niets te koop te hebben (x). Toen ging 'er een algemeene kreet op door de Stad, dat men 't op 's Lands ondergang gemunt hadt. Elk raakte op de been. Alva, nog niet gezind om 't stuk op te geeven, besluit eenige winkeliers te doen vatten, en in hunne eigen' deuren te doen ophangen, oordeelende, dat de schrik voor zulk een lot, de anderen gedwee maaken zou. En wil men, dat de beul reeds last hadt, om zeventien stroppen, en ladders van tien of twaalf voeten gereed te maa-

Hy onderneemt het heffen des tienden Pennings te Brussel.

1572.

(v) Viglii Comment. p. 309-314.
(w) Viglius ad Hopper. Epist. CXXIX. p. 616. Ep. CXXXI. p. 619.
(x) Viglii Comment. p. 312.

FILIPS III. 1572. Doch laat het plotselyk steeken.

maaken, ja, dat de bezetting in de wapenen, en Don Fredrik, ten huize van Viglius, bezig was, om de vonnissen te stellen (y), toen de tyding, dat de Watergeuzen den Briel ingenomen hadden, den Hertog van besluit deedt veranderen, en 't heffen des tienden pennings staaken (z). Doch de gelegenheid van dit inneemen, daar de behoudenis of herstelling van 's Lands vryheid uit sproot, moet thans omstandiglyk ontvouwd worden.

XXVII. Treslong by Wieringen in gevaar.

Willem van Blois van Treslong, last van den Prinse van Oranje bekomen hebbende, om twee schepen in zee te brengen, hengelde, met een derzelven, in Sprokkelmaand, omtrent de gaten der Zuiderzee. De vorst noodzaakte hem, eerlang, onder Wieringen te loopen, daar hy door 't ys bezet raakte, en tot in Lentemaand toeven moest. Hy en de zynen kwamen hier dagelyks aan land: doch de Wieringers bragten 'er, op éénen nagt, zeventien, die eenigen moedwil gepleegd hadden, om 't leeven, Treslong, naderhand, eenen eed afvergende, dat hy 't hun nimmer vergelden zou. Grooter gevaar liep hy van het Spaansche Krygsvolk. Bossu zondt vier vendelen Knegten, onder Jan Simonszoon Rol, naar Wieringen, om Treslongs schip te bemagtigen. 't Werdt, eerst, naar Krygsgebruik, opgeeischt. Doch Treslong wees hen op zyn geschut, zeggende, niets dan kruid en lood voor hun ten beste te hebben. De Spaanschen bragten toen eenige praamen en

(y) BOR VI. *Boek*, *bl.* 262 [361]. Apolog. van Will. I. *bl.* 86.
(z) VIGLII Comment. *p.* 315.

en fleeden op 't ys, waaruit zy hevig vuurden op 't schip; doch zy werden, uit Treslongs geschut, zo begroet, dat zy wyken moésten. Midlerwyl, arbeidde Treslongs volk, om 't schip los te byten, dat eindelyk gelukte. 't Schip schoot uit het ys, en ontkwam 't gevaar, hebbende niet meer dan éénen man verlooren. Treslong wendde toen den steven naar Engeland, daar hy zig voegde by 's Prinsen Vloote, onder Willem, Graave van der Mark, Heere van Lumei (1), die nu tot Admiraal verheeven was (a). Derwaards was ook gezeild *Jakob Simonszoon de Ryk*, voordeezen Koorenkooper te Amsterdam; doch, ter oorzaake der voorgaande beroerten, gebannen, en nu, met een Oorlogschip, op eigen' kosten uitgerust, zyn geluk op zee zoekende. Deez' hieldt Lumei en den anderen Hopluiden geduuriglyk voor, dat zy te eerlyk gebooren waren, om hun leeven in 't zeeschuimen te slyten, hen aanzettende, om iets lofslykers en van meer gewigt, ten dienste des Vaderlands, te onderneemen (b). Men liet dan zyne gedagten wederom gaan over 't verrassen van Enkhuizen, of eenige andere Stad in 't Noorderkwartier van Holland. En terwyl men hierop peinsde, geviel 't, dat Ko-

Filips II. 1572.

Hy komt in Engeland.

Koningin Elizabet doet de Geuzen

(a) Bor VI. *Boek*, *bl.* 264 [365].
(b) Hooft VI. *Boek*, *bl.* 228.

(1) Hy was een Zoon van *Jan van der Mark, Heere van Lumei*, en van *Margareet*, Dogter van *Jan, Heere van Wassenaar* (Zie Goudhoeve, bl. 138.), en schynt zig, tot oorzaake van zyne afkomst uit eene Hollandsche Moeder, te eerder, in de Hollandsche zaaken gesteken te hebben.

Filips III. 1572.

't Ryk ruimen.

Koningin Elizabet, geperst door den Hertog van Alva, die, in deezen winter, de vredehandeling, aan 't Engelsche Hof, sterk hadt voortgezet; den Graave van der Mark en den zynen beval, het Ryk te ruimen (c). De Koningin zogt, in deezen tyd, den Koning van Spanje te vriend te hebben, bedugt, dat hy, anderszins, de Schotten, die zy van zig afhanglyk wilde maaken, te veel ondersteunen zou (d). Hierom besloot zy te eerder Alva te believen, met het verdryven van 's Prinsen Vloote. Lumei dan, van den nood eene deugd maakende, loopt, aan 't hoofd van vierentwintig schepen, met eenen gunstigen wind in zee, koers-zettende naar Texel, om daar Alvas schepen aan te tasten, of de eene of de andere Stad te verrassen. Onderweg, neemt hy twee Koopvaardyschepen, die uit Spanje kwamen. Kort hierna, keert de wind. En toen eerst besluit men den mond der Maaze in te loopen, en Briele, dat nu geene bezetting inhadt (e), te bemagtigen. Twee schepen, gevoerd door de Hopluiden *Marinus Brand* en *Daam* zeilen dan vooruit: de anderen vierentwintig, waaronder de twee genomen' schepen, volgen. Allen streeken zy voor 't hoofd van den Briele, op den eersten van Grasmaand, omtrent twee uuren na den middag. De Ingezetenen der Stede stonden verbaasd, over zo groot een getal van Koopvaardyschepen; want daarvoor hieldenze 's Prinsen Vloote. Niemant dagt om de Watergeu-

Zy zeilen naar Texel,

loopen door tegenwind de Maaze in,

(c) Walsingham *Lettr.* CXXXVIII. *p.* 212.
(d) Walsingh. *Lettr.* CXXXV. *p.* 203. *Lettr.* CXXXIX. *p.* 213.
(e) *Zie* hier voor, *bl.* 328.

geuzen. De Veerman *Jan Pieterszoon Koppestok* was de eerste, dien 't inviel. Hy ontdekte zyne meening aan eenige luiden, welken hy, van Maaslandssluis naar den Briel, brengen moest: die, den naam van Watergeuzen hoorende, zo verschrikten, dat zy zig te rug en aan Land zetten deeden. Maar Koppestok, niets te verliezen hebbende, roeit der Vloote aan boord, en vraagt naar Treslong, wel bekend in deezen oord, alzo zyn Vader Baljuw van den Briele geweest was. Treslong brengt den man by Lumei, zeggende, dat deez' de regte was, om hun dienst te doen. Men zendt hem dan naar de Stad, hem, voor geloofsbrief, Treslongs zegelring medegeevende, dien men wist by die van de Wet kenbaar te zyn. Hy roeit aan land, neemt gang naar de Poorte, die hem geopend wordt, en voorts naar 't Stadhuis. Den Raad, hier byeen gekomen, dient hy aan „ dat hem, by den
„ Graave van der Mark, Treslong en andere Hopluiden des Prinsen van Oranje, gevergd was, te verzoeken, dat de Wethouderschap twee gemagtigden naar buiten wilde schikken. Hun zou geen leed geschieden, alzo de Vloot daar tot geen ander einde gekomen was, dan om hen van den tienden Penning te verlossen, en tegen Alvas dwinglandy te beschermen." Te gelyk toont hy den ring, 't bewys van zynen last. *Jan Pieterszoon Nikker*, de oudste Burgemeester, vraagt hem, *hoe sterk de Vloot bemand ware?* waarop hy, min uit list dan uit losheid, antwoordt, *wel met vyfduizend man.* Toen stemde men, terstond, tot bezending: doch niemant

FILIPS III. 1572.

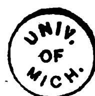
Filips II. 1572. mant wilde 'er aan. Eindelyk kreeg 'er de Veerman twee mede. De Graaf, die hen, in een Huis tusſchen de Stad en 't hoofd, wagtte, eiſchte de Stad op, uit den naam des Prinſen van Oranje, als Stadhouder des Konings, en geeft hun twee uuren tyds van beraad. De tyding hiervan kwam naauwlyks in de Stad, of elk viel aan 't zakken, en pakken, en vlugten, ter Zuidpoorte uit. 's Graaven volk, midlerwyl, te land geſtapt, rukt aan tot voor de Water- of Noordpoort, vraagende, *of men hen, dan of zy zig zelven zouden binnen helpen?* De Wethouderſchap 't ſtuk in beraad leggende, ſtemde Nikker 't eerſt tot de overgaave. Hy werdt, terſtond, van *Klaas Janszoon Koekebakker* gevolgd, en toen van alle de anderen. Nogtans, marde men met antwoorden. Lumei dan, ziende de uuren van beraad verſtreeken, zendt Treslong, met een deel volk, naar de Zuidpoorte, daar hy den Rentmeeſter, *Joan van Duivenvoorde*, aantreft, gezind te vlugten: dien hy tot blyven dringt. De Graaf zelf trekt naar de Noordpoort, daar Roobol, zyn volk takken, rys, ſtroo en pek hebbende doen byeen brengen, den brand in ſteekt. Voorts werdt zy, met een eind van een' maſt, opgeloopen. Des avonds tusſchen agt en negen uuren, was men der Stad meeſter; Lumei de Noord-, en Treslong de Zuidpoorte intrekkende, met tweehonderdvyftig man in alles, ten deele Luikerwaalen, gelyk Lumei zelf was, ten deele gevlugte Nederlanders. De naamen der voornaamſten, die, met het inneemen van den Briel, den grondſlag van 't gebouw der Vaderlandſche

en bemagtigen den Briel.

vry-

...jaar 1572.

UNIV.
OF
MICH.

vryheid gelegd hebben, zyn, dat wonder is, nergens naauwkeurig aangetekend. By verscheiden' schryvers, vinden wy de volgenden genoemd: Willem, Heer van Lumei, Graaf van der Mark, Barthold Entes van Mentheda, Onder-Admiraal, Willem van Blois van Treslong, Kornelis Geerlofszoon Roobol, Jakob Simonszoon de Ryk, Marinus Brand, Hopman Daam, Jonkheer Lancelot van Brederode, Jonkheer Adriaan van Zwieten, Nikolaas Ruikhaver, Jan Klaaszoon Spiegel, Dirk Duivel, Jonkheer Jakob Kabeljaauw, *Willem de Graaf van Gend*, *Wouter Franszoon*, Fokke en Jan Abelszoonen, Hopman *Looi* of *Eloi*, Hopman *Gilain*, Hopman *Jelmer*, *Maarten Merous*, *Gillis Steltman*, *Jaques Hennebert*, *Henrik Thomaszoon*, *Ellerd Vlierhop*, *Bruin van Utrecht*, *Kornelis Louwszoon van Everdingen*, *Jakob Anthoniszoon* en *Salomon van der Hoeve*, voorheen Baljuw van Schiedam, en naderhand van 's Graavenhaage (*f*). Voorts leest men, dat een der twee Koopvaardyschepen, door Lumei, onderweg, genomen, gevoerd werdt, door *Oom Hedding Dovelens* van Antwerpen (*g*).

FILIPS III. 1572.

Na dat de Stad over was, werden, 's anderendaags, Kerken en Kloosters overvallen, geschonden, beroofd. Doch men verschoonde de burgery. Lumei hadt geen verder wit, dan de Stad te plonderen, en wederom te verlaaten. Doch Entes, Treslong, de Ryk en Dirk Duivel, zig hiertegen kantende, bewoogen hem, 's Prinsen goeddunken

(*f*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 265 [365]. HOOFT VI. *Boek*, *bl.* 228. ALKEMADE Briel, *bl.* 123 *en* Byvoegs. *bl.* 374.
(*g*) METEREN III. *Boek*, *f.* 63 *vers.*

FILIPS III. 1572.

ken eerst af te wagten, en, midlerwyl, de Stad te sterken, gelyk geschiedde (h).

Verbaasdheid van Alva, over 't inneemen van den Briel.

De Hertog van Alva ontving de tyding van 't inneemen van den Briel, dien men voor den sleutel van Holland hieldt, met geene kleine verbaasdheid (i), schoon hy, uiterlyk, goed gelaat toonde (k). Terstond staakte hy het geweldig heffen des tienden Pennings, te Brussel, en zondt bevel aan den Graave van Bossu, in den Haage, om, met het Regiment van Lombardye, dat toen in Utrecht lag, in alleryl, naar den Briel, te trekken, en de Plaats te herwinnen, eer menze versterken kon. Doch Bossu was hem reeds voorgekomen. Hy hadt zo dra niet vernomen, dat Briele over was, of hy begaf zig naar Maaslandssluis, en ontboodt aldaar het Regiment van Lombardye, dat onder Don Ferdinand de Toledo stondt, by zig (l). Regt tydig, verliet dit volk de Stad Utrecht, alwaar, in deeze zelfde week, eene muitery broeide onder de Spanjaards, misnoegd, om dat men hun vyftien maanden soldy schuldig bleef. Men wil, dat zy niets minder beoogden, dan de plondering der Stad, waartoe zy den tyd van eenen plegtigen ommegang, op Wittendonderdag, wilden waarneemen. Doch de toeleg werdt ontdekt, en met het vangen en straffen van 't hoofd der oproerigen gestuit. (m). Bossu voerde dit Krygsvolk, van Maasland-

Muitery onder 't Spaansch Krygsvolk te Utrecht.

Bossu poogt

(h) HOOFT VI. *Boek*, *bl.* 230.
(i) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 407. VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CLXVIII. *p.* 684.
(k) BOR VI. *Boek*, *bl.* 266 [366].
(l) TASSIS Comment. *Libr.* I. *p.* 147, 148.
(m) BOR VI. *Boek*, *bl.* 266 [366].

landſluis, in vyfentwintig vaartuigen, over, naar Geervliet, in 't Land van Putten, van waar hy, door 't water Borniſſe, daar de ſchepen leggen bleeven, ligtelyk, op 't Eiland van Voorne geraaken kon. Toen trok hy regt aan op den Briele, in verwagting dat de Stad hem terſtond opgegeven zou worden, waarom hy geen grof geſchut hadt medegevoerd (n). Doch dit mislukte hem. Hy werdt, uit de boomgaarden onder de Stad, die geſtoffeerd lagen met Geuzen, raauwelyk, met handgeſchut begroet. Ook ſprong de Stads timmerman, *Rochus Meeuwszoon*, in 't water, en ſloeg 't Nieuwlands ſluisje open, waardoor de binnenwegen onder liepen. Boſſu moeſt toen, den Nieuwlandſchen dyk langs, aantrekken op de Zuidpoorte, daar men 't grof geſchut op hem los brandde. Ten zelfden tyde, vaaren Treslong en Roobol, met eenig volk, naar Borniſſe, daar zy de Spaanſche ſchepen ten deele in brand ſteeken, ten deele in den grond booren. De Spanjaards, ondertuſſchen, 't water ziende waſſen, begeeven zig op de vlugt, en brengen 't, al zwemmende en waadende, door Borniſſe, op Putten, en voorts op nieuw Beyerland. Lumei, de Brielenaars mistrouwende, durfde de Spanjaards niet vervolgen, die anders grooter neêrlaag geleeden zouden hebben. Twee dagen na deeze zege, die, op Paaſchavond, den vyfden van Grasmaand, behaald was, monſterde de Graaf de Opgezetenen van 't Land van Voorne, en deedt hen zweeren, dat zy de Stad, voor den Prin-

FILIPS III. 1572.

Briele te herwinnen.

Hy wordt afgeweezen.

(n) Tassis *Libr.* I. *p.* 147.

FILIPS III. 1572.

Oranje genoegt zig kwalyk, aan 't inneemen van den Briel.

Prinse, als Stadhouder des Konings over Holland, zouden houden (o). Oranje toonde egter weinig genoegen over 't bemagtigen van den Briel, dat hem ontydig scheen. Hy hadt, naamlyk, verscheiden' aanslagen in den zin, die zo ligt niet scheenen te zullen gelukken, als Alva, gelyk, na 't inneemen van eene Stad van zo veele aangelegenheid, te wagten was, beter, dan tot nu toe, op zyne hoede zou zyn. Ook zou de Prins gaarne gezien hebben, dat de Hertog zig, door het geweldig doordryven des tienden Pennings, nog meer vyanden in 't Land gemaakt hadt; dat, nu hy 't, na 't bemagtigen van den Briel, zagter ging opneemen, minder te wagten was. Niettemin, 't stuk nu zynde uitgevoerd, liet de Prins 't zig gevallen, en beloofde den Graave onderstand, om welken hy, naar verscheiden' Plaatsen, schreef. Ook begaven zig verscheiden' gevlugte Edelen en Burgers naar den Briel, nevens een deel geboefte, dat de naaste landen en stroomen, met plonderen en schuimen, ten hoogsten, onveilig maakte (p).

XXVIII. Bossu stoot het hoofd voor Dordrecht,

Ondertusschen was Bossu, met zyn volk, door de Beyerlanden en verder, voortgetrokken tot omtrent Dordrecht, alwaar men hem weigerde in te neemen. Men voorzag hem egter van schepen, met welken, hy overstak naar Rotterdam. Hier verzogt hy alleenlyk te mogen doortrekken. Doch de Burgers, een kwaad oog hebbende op de Spanjaards, wil-

(o) BOR VI. *Boek*, *bl.* 266 [367].
(p) BOR VI. *Boek*, *bl.* 266 [367].

wilden dit niet gehengen. Eindelyk, kwam men overeen dat zy, by vyfentwintig man tevens, met doove lonten, door de Stad, zouden worden gelaaten (q). Doch zo dra waren Bossu en de eersten niet in de Poort, of hy velde, met eigen' hand, eenen Smid, *Zwart Jan* genoemd, die zig, voor anderen, tegen 't inkomen der Spanjaarden, gekant hadt. De wagt werdt, voorts, afgemaakt, de Poort overweldigd, en alle de Spanjaards binnen gelaaten. De Burgers, zig tegen deezen overval willende verzetten, schooten 'er, in merkelyken getale, het leeven by in (r), van welke gesneuvelden egter niet meer dan eenen-veertig, by naame, genoemd gevonden worden (s). Doch 't schenden van 't gegeven woord verwekte zo groot een' haat tegen de Spanjaards, door 't gantsche Land, dat men reden heeft, om te twyfelen, of 't bemagtigen van Rotterdam hun niet meer nadeel dan voordeel hebbe gedaan (t). Bossu zondt, eerlang, eenig volk af, om de Geuzen te verjaagen, uit Schiedam, Delftshaven en Maaslandsluis, welke Plaatsen, te vooren, waren ingenomen, door 't Krygsvolk van Lumei, dat zig nu alleen in 't Eiland van Voorne ophieldt (u).

Filips III. 1572. en neemt Rotterdam in, door list.

Alva, nu aan den Briel geleerd hebbende, hoe veel aan 't bewaaren der Zeesteden gelegen ware, schikte terstond *Pieter van Kwarebbe*,

XXIX. Alva zoekt zig te verzekeren van

(q) Tassis *Libr.* I. *p.* 147.
(r) Bor VI. *Boek*, *bl.* 267 [367].
(s) Chron. van Rott. *door* Jan Gerritsz. *M. S.*
(t) Bentivoglio Nederl. Hist. V. *Boek*, *bl.* 126, 128.
(u) Tassis *Libr.* I. *p.* 147, 148.

Filips III. 1572.

Dordrecht

be, Bevelhebber van Breda, en *Jan Baptist de Tassis*, namaagschap van hem, wiens aantekeningen wy reeds meermaalen hebben aangehaald, en, in 't vervolg, ook nog zullen gebruiken, naar Dordrecht, met last, om deeze Stad, by haaren pligt, te bewaaren, en Bossu, dien de Hertog nog in 't Land van Voorne hieldt te zyn, van mondbehoeften te voorzien. Kwarebbe en Tassis deeden, te Dordrecht, vyf schepen gereed maaken, met welken zy, de stroomen en oevers, tegen de

en Vlissingen.

strooperyen der Geuzén, beschermden. Naar Vlissingen, zondt de Hertog, volgens sommigen, drie (v), volgens anderen, agt vendelen Spanjaards, onder *Osorio Angelo*. Doch eer deezen kwamen, stookte *Jan van Kuik*, Heere van Erpt, die, met de tyding van 't verrassen van den Briel, derwaards gekomen was, 't volk, onder de hand, op, om zig nu de vryheid te verzorgen, die hun, door den dwingeland, nimmer gegund worden zou. En hy vindt zo veel gehoor, dat de Burgery, op den eersten Paaschdag, zynde den zesden van

Vlissingen verjaagt zyne bezetting.

Grasmaand, op de been raakt, de Walsche bezetting, die Alva reeds te vooren derwaards gezonden hadt, ter poorte uit dryft, en vaststelt, de Spanjaards, die te schepe naderden, buiten te houden. Kuik ook, haar vertoonende, dat zy, met het verjaagen der bezetting, zig reeds in Majesteitschennis vergreepen hadt, vermaant haar, 't werk niet ten halve te laaten steeken; maar de schepen van van de Stad te weeren. Hy hangt 'er by, dat de

(v) Tassis *Libr.* I. *p.* 148.

de Prins, met een Leger, in aantogt was, om haar te beschermen, en beweegt, daarop, een' uit den hoop, wien 't hoofd kroes stondt van den drank, door een geschenk van twee daalers, om 't geschut van de wallen los te branden op de Spaansche schepen: die, zulk een welkomst niet verwagt hebbende, verbaasd naar Middelburg weeken. Hier vondenze den Heer van Wakkene Kapelle, Admiraal van Zeeland; die zig, terstond, naar Vlissingen begaf, en 't volk, met zagte woorden, tot omzien zogt te brengen. Doch men bejegende hem zulks, dat hy blyde was, dat hy 't behouden wederom te Middelburg bragt. Kuik hadt hier ook onder geroeid, en des Admiraals vleiende woorden *een lammeren tong, om de Vlissingers den wolven te leveren*, genoemd. Men meende, dat hy niet binnen Vlissingen gekomen was, zonder last van den Prinse, dien hy terstond kennis gaf van het omslaan der Stede. Zelf begaf hy zig, eerlang, naar den Briel, om van daar eenig volk naar Vlissingen te doen overscheepen: en keerde, met goede hoop, weder te rug. Ook volgde Treslong hem spoedigslyk, met drie schepen, en styf tweehonderd mannen, die, uit de naaste Plaatsen van Holland, opgestommeld, en met monnikskappen, kazuifels en ander geestelyk gewaad, in plaats van geweer, uitgestreeken waren; zo dat menze, op stroom, voor Vlissingen, eerst wapenen moest (*w*). Doch eer dit gebeurde, hadt men Alvarez of Pedro Pacheco of Paciotto, Overste

FILIPS III. 1572.

Pacheco aldaar gehangen.

(*w*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 268 [369].

Filips III. 1572. ſte eener Bende Ruiterye, te Vliſſingen in handen gekreegen (*x*). Hy, ook door Alva afgezonden, om de Wethouderſchap en Burgery voor wankelen te bewaaren (*y*), en onkundig van 't omkeeren der Stad, was daar, onlangs, aangekomen, en, naauwlyks te lande geſtapt zynde, gevat, door Hopman Jakob Simonszoon de Ryk, die, kort te vooren, uit Engeland, daar hy wapenen en krygsbehoeften hadt opgedaan, met drie ſchepen, te Vliſſingen, gekomen was, hebbende hy van de verandering, aldaar voorgevallen, kennis gekreegen, uit eenige Vliſſinger vlugtelingen, die hem, op zee, ontmoet waren, en met hem, naar de Stad, terug zeilden (*z*). Pacheco werdt ſpoedig te regt geſteld, en, nevens twee andere Spaanſche Jonkers, ter galge gedoemd, van welke hem zyn adeldom, dien hy zo hoog ſtelde als dien der Graaven van Egmond en Hoorne, welken men egter 't zwaard gegund hadt, niet bevryden kon (*a*). Doch ſommigen ſchryven, dat men hem by de beenen ophing (*b*), 't welk met het verhaal der meeſten niet overeenkomt. Men hieldt zig hier aan de gewoonte, die Alva ingevoerd hadt, om de gevangenen, in den begonnen burgerkryg, niet naar krygsgebruik te handelen. Naderhand, is verſpreid en geloofd, dat Pacheco een' lyſt by zig hadt van een groot getal van Nederlanderen, edel en one-

(*x*) Strada *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 411.
(*y*) Tassis *Libr.* I. *p.* 149.
(*z*) Hooft VI. *Boek*, *bl.* 234.
(*a*) Bor VI. *Boek*. *bl.* 268 [369, 370].
(*b*) Tassis *Libr.* I. *p.* 149.

onedel, die Alva van kant geholpen wilde hebben (c). Doch veelligt heeft men, met zulk een uitſtrooiſel, de ſchandelyke ſtraf, hem aangedaan, willen verſchoonen, en de Spanjaards meer in den haat brengen. Het Slot, dat Alva te Vliſſingen hadt beginnen te bouwen, werdt eerlang geheellyk geſlegt (d). Amſterdam hadt, om zelf verſchoond te blyven van ſterkten, tot het ſtigten van dit Slot, te Vliſſingen, twee tonnen ſchats opgebragt (e). De Vliſſingers, niet vergenoegd met zig zelven Alvas heerſchappy onttrokken te hebben, ondernamen, na 't ontvangen van eenigen onderſtand uit Frankryk, uit Engeland, uit Vlaanderen en van elders, ook hunne nabuuren te doen omkeeren. *Jeronimus Tſeeraarts*, Stalmeeſter des Prinſen van Oranje, die, onlangs, te Vliſſingen, gekomen was, om, als Stadhouder uit 's Prinſen naam, over Walcheren, te gebieden, en de Heer van Erpt begaven zig, met omtrent zeſtig man, voor Veere, beproevende, of men hen zou willen binnen laaten. Hier was 't gemeen opgeruid tegen de Spanjaards, door *Lyn Taayen* en *Koeyevleeſch*, twee Viſſchers van Veere, die, onlangs, in den Briel, gevangen gezeten hebbende, op voorſpraak van den Heere van Erpt, zonder losgeld, geſlaakt waren. Ook hadt men onder 't volk verſpreid een kort Geſchrift, verdedigende de regtvaardigheid van 't aanneemen der wapenen tegen de Spanjaards. De Burgers van Veere wan-

FILIPS II. 1572.

Veere kieſt ook 's Prinſen zyde.

(c) Supplic. aan den Kon. *by* BOR VI. *Boek*, *bl.* 346 [470].
(d) METEREN IV. *Boek*, *f.* 64 *verſ.*
(e) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CXXXVIII. *p.* 633.

Filips III. wankelden' reeds. Doch de Wethouders, die
1572. Tſeeraarts te woord geſtaan hadden, weigerden volk in te neemen. Tſeeraarts keerde toen, om meer volks, naar Vliſſingen, terwyl Kuik, zonderling geſleepen op 't beroeren der gemeeente, de twee viſſchers bewoog, om de Burgers in de wapenen te doen komen (*f*); dat zo dra niet geſchied was, of *Jeannin*, een Franſch Heer, werdt, met veertig man, ter Stad in gelaaten, en in de Kerk gehuisveſt. Maar hier beſluit hem Jonkheer *Jeronimus de Rollé*, Baljuw van Veere; die nu de ſterkſte in de Stad was, en nog om hulp naar Middelburg zondt. Doch deeze hulp werdt, by *Zandwyk*, onderſchept en geſlaagen, door Hopman de Ryk, die van Vliſſingen naar Veere ontbooden was, en, 's anderendaags, den vierden van Bloeimaand, door de Burgerye ingelaaten zynde, Jeannin verloſte, en de Wethouderſchap den eed aan den Prinſe deedt afleggen. Rollé zelf ſchroomde niet dien te doen, toen men hem beloofde, dat hy zyn ampt behouden zou. Na dien tyd, kwamen de Spanjaards, van Middelburg en Arnemuiden, dagelyks, ſtroopen tot voor Veere. De Burgers keerden hen, door menigen uitval. De wederzydſche gevangenen werden terſtond gehangen, met zo byſter eene bitterheid, dat men getuigt, den eenen broeder den anderen, met eigene handen, te hebben opgeknoopt. In eenen anderen uitval, daar de Ryk, met zyn volk, wel zes- of zevenhonderd Spanjaards verſloeg, ſneedt zeker

Byſtere bitterheid.

(*f*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 269 [371].

ker wondheeler eenen Spanjaard 't hertuit de borſt, en ſtak het op 't gallioen van een ſchip, daar 'er verſcheiden' perſoonen de tanden in zetteden. Voorts was 't ook gemeen, de Spanjaards, die men gevangen kreeg, rug aan rug te binden, en in zee te ſmyten: 't welk men *de voeten ſpoelen* noemde. Ondertuſſchen, kreeg men, te Vliſſingen, 's Prinſen wapenplaats in deezen oord, van tyd tot tyd, onderſtand van volk uit Engeland. De Koningin gedoogde thans, oogluikende, dat de gevlugte Nederlanders eenige manſchap in 't Ryk wierven. Zy zag niet ongaarne, dat Filips, in Nederland, nieuw werk kreeg, en wilde 'er wel, heimelyk, de hand toe leenen. Ondertuſſchen, begreepen ſommige Engelſchen zelfs, dat de Nederlanders beter zouden doen, datze zig zelven vry vogten, dan datze te zeer naar vreemde hulp ſtonden, alzo hunne bondgenooten hun, veelligt, de verkreegen' vryheid niet lang zouden laaten behouden (*g*). Men verzamelde, te Vliſſingen, ook voorraad van Krygsbehoeften, die *Ewout Pieterszoon Worſt*, Admiraal der Vliſſinger zeemagt (*h*), van *Gillis Hoofdman*, een ryk Koopman te Antwerpen, ging koopen. Hierdoor werdt 's Prinſen aanhang langs hoe ſterker (*i*), en begon men, eerlang, toeleg te maaken, om de andere Zeeuwſche Steden ook te doen omkeeren.

FILIPS III. 1572.

XXX. Beroerte te Enkhuizen.

Doch eer 't hier toe kwam, hadt het gantſche Noorderkwartier van Holland 's Prinſen

(*g*) WALSINGHAM *Lettr.* CXLIII. *p.* 219.
(*h*) METEREN IV. *Boek*, *f.* 64 *verſ.*
(*i*) HOOFT VI. *Boek*, *bl.* 237, 238, 239.

Filips III. 1572. ſen zyde gekooren. Enkhuizen ging voor, daar de verandering zig deezerwyze toedroeg. Alva hadt, om zig van deeze Stad te verzekeren, eene Vloot van twintig ſchepen (k), onder den Admiraal Boshuizen, te Amſterdam en te Enkhuizen uitgeruſt, voor de laatſtgemelde Stad, doen verzamelen, voorhebbende, zo men meende, eenig volk uit de Vloote, bedektelyk, daar binnen te brengen. Van diergelyk een' toeleg, hadt de Scheepshopman *Schuilenburg*, met een' bakker, dien hy brood zonder geld afhaalen wilde, in woorden geraakt zynde, zig iet laaten ontvallen; waarop de burgers de hoofden byeen ſtaken, en een opzet namen, om de bezetting buiten te houden. De Burgemeeſters, die meeſt allen de Spaanſche zyde hielden (l), zogten de ontſtelde Gemeente, met goede woorden, te paaijen. Doch zy ruſtte niet, voor zy Hopman *Kwikkel* en zyne Knegten, die men liſtiglyk in de Stad hadt weeten te krygen, wederom naar buiten gejaagd, en Boshuizen op 't Stadhuis, onder eene wagt van burgeren, gevangen gezet hadt: 't welk op den tweeden van Bloeimaand geſchiedde. Des anderendaags, kwam de Burgery voor 't Stadhuis in de wapenen, rondelyk verklaarende, dat men zig behoorde te begeeven aan de zyde des Prinſen van Oranje, die niets zogt dan 's Lands welvaart en vryheid: waarop *Volkert Harkszoon*, een der Burgemeeſteren, zeide, te wenſchen, dat de Prins

(k) Tassis *Libr.* I. *p.* 151.
(l) Velius Hoorn, *bl.* 327.

Prins aan 't bewind, en zy daarvan ontslaagen waren. Terwyl de zaaken dus stonden, kwamen 'er, dagelyks, verscheiden' ballingen in de Stad. De Predikant Jan Arendszoon bewerkte dit, op aandryven van Sonoi. Onder deeze ballingen, was *Pieter Luitgesz Buiskes*, die schriftelyken last van den Prinse hadt (*m*), gedagtekend den twintigsten van Grasmaand, om Enkhuizen te doen omslaan, en de vyandlyke schepen, die voor de Stad lagen, te bemagtigen. Deez' en *Kornelis Janszoon Brouwer* verhinderden, eenige dagen laater, dat *Paulus van Loo*, Drossaard van Muiden, met een Karveelschip vol Krygsvolk, in de Stad gelaaten werdt. Ook bewerkte Buiskes een verdrag met de Wethouderschap, waarby, onder anderen, bedongen werdt, geene bezetting van de eene noch de andere zyde in te neemen. Voorts werden toen vier nieuwe Hopluiden gekooren over de Burgerye. Een van deezen, *Fredrik Simonszoon* de oude, der Spaansche Regeeringe toegedaan, zogt de Burgers te beweegen, om van 't voorgevallene verschooning te verzoeken, en hunnen zoen met den Hertoge te maaken. Doch sommigen vielen hiertegen in; beweerende, dat men de Oorlogschepen in de Haven haalen, 't geschut op de wallen brengen moest. Midlerwyl, hadt men Boshuizen los en ter Stad uit weeten te krygen. Ook wisten de Burgemeesters, voorwendende, heimelyk, den Prinse van Oranje toegedaan te zyn, de Burgery zo ver te beleezen, dat zy in 't vertrek

Filips II. 1572.

(*m*) *Zie* denzelven *by* Brandt Enkh. *bl.* 111.

Filips III. 1572. trek der Oorlogschepen bewilligde. Doch in 't afzeilen, raakte een Vlieboot aan den grond, die, naderhand, door de Watergeuzen, welken 't Vlie waren ingeloopen, bemagtigd en verbrand werdt. De Burgemeesters, deeze schade willende vergoeden, zogten 't schip van zekeren burger, dat in de Zuiderhaven, binnen de brug, lag, in de plaats der verongelukte Boot, naar buiten te brengen, en was de fokkemast reeds door, toen de burgers de Valbrug voor de groote mast nederlieten, zo dat het schip heen noch weder kon, en dus eenige dagen leggen bleef. De Heeren, ondertusschen, één Vendel burgers in soldy genomen hebbende, trokken, met het zelve, naar de valbrug, om 'er 't schip door te helpen, dat, door Kornelis Brouwer en anderen, die zig, gewapend, by de brug vervoegd hadden, geweldigerhand, belet werdt. Doch te gelyk raakte de burgery op de been. De Spaanschgezinden haalden 't geschut voor den dag, dreigende los te branden op de anderen, die zig by Burgemeesteren vervoegden, met verzoek, dat het geschut naar de wallen gebragt mogt worden. Doch men stelde 't antwoord uit, tot dat men bescheid van Bossu, die toen te Amsterdam was, gekreegen zou hebben. *Hans Kolterman*, die, nevens anderen, last hadt, om Haarlem aan 's Prinsen zyde over te brengen, bevondt zig, ten deezen tyde, even buiten Enkhuizen. Verneemende hier, hoe 't binnen geschaapen stondt, zondt hy, in deryl, een deel briefjes in de Stad, die alomme aangeplakt werden, en den burgeren waarschuwden,

den, dat men voorhadt, elk, die de handen aan Boshuizen hadt gelegd, ter ſtraffe te vorderen. Toen raakte 't volk wederom gaande. *Dirk Janszoon Brouwer*, *Jakob Erikszoon* en Pieter Buiskes begaven zig naar 't Stadhuis, en vernieuwden den eiſch der Burgerye, om 't geſchut op de wallen te hebben. *Daar was zyne plaats*, meende men, *zou de bezetting*, *met welke men de Stad belaſten wilde*, *buiten gehouden worden*. Doch de Heeren, nu beſcheid van Amſterdam gekreegen hebbende, zeiden plat uit, *dat het hier niet op aankwam*; *dat de Graaf van Boſſu begeerde*, *dat men den Hertog van Alva getrouwheid zweeren zou*, *of de Stad verlaaten*. Buiskes en de anderen verklaarden zig ongezind tot beide. De Heeren, ſteunende op de hulp, hun door Boſſu beloofd, en op het vendel bezoldigde burgers, kreukten egter niet; ja verzogten zelfs ontſlaagen te worden van het Verdrag, onlangs geſlooten. 't Geſchiedde. Doch zo dra kwam deeze tyding niet onder 't volk, of de kreet ging op, dat Buiskes nu zynen laſt in 't werk, en de Stad in vryheid ſtellen moeſt. En 't leedt maar tot kort na den middag, 't was nu elf uuren, toen men de Stads Tromſlaager, hiertoe, door Dirk Janszoon Brouwer, of iemant anders, omgekogt, hoorde omſlaan, *dat al wie den Koning van Spanje en den Prins van Oranje lief badden*, *gewapend*, *op het Zuider- en Noorderſpui*, *zouden hebben te vergaderen*. Over de menigte, die hier te hoop liep, ſtelden zig *Jakob Dirkszoon Brouwer* en Pieter Buiskes tot Hopluiden. De Burgemeeſters ontbieden, hierop, hunne bezoldigde Burgers voor 't

FILIPS III. 1572.

FILIPS III. 1572. Stadhuis: werwaards Dirk Brouwer twee ſtukken geſchuts ſleepen deedt, zonder zig, hierin, van de vrouwen, die, voor een bloedbad bedugt, kermende tuſſchen beide liepen, te laaten verhinderen. Ook drukte *Jan Fredrikszoon Flutske* zyn roer los, op *Albert Reinierszoon*, een' der driftigſte Spaanſchgezinden: de ſchoot miſte; doch baarde zo veel ſchriks onder de Spaanſchgezinde Schutters, dat zy de wyk namen. Toen ſloot de Wethouderſchap zig in 't Stadhuis: doch Dirk Brouwer deedt 'er 't geſchut op los branden, en de deuren, daarna, met een ſtuk balks, op den vloer loopen (*n*). Men nam de Burgemeeſters gevangen, en liet, terſtond, het Oranje-vendel van de muuren, poorten en toorens waaijen; zig te gelyk voor den Prinſe en tegen Alva verklaarende. Dit gebeurde, op den eenentwintigſten van Bloeimaand. Buiskes, die 't Ampt van Overſte der Stad aangenomen hadt, nam driehonderdenvyftig burgers in ſoldy, die hy, uit zyn eigen beurs; want men hadt, op 't Stadhuis, geen geld gevonden, te vrede ſtellen moeſt (*o*), tot dat zy, na de aankomſt der Watergeuzen, die in 't Vlie gelegen hadden, werden afgedankt. Op den agtentwintigſten, werdt de Wet veranderd. Buiskes en andere yveraars werden, tot Burgemeeſters, aangeſteld. Zy zwoeren den Koning, als Graave, den Prinſe, als Stadhouder, en der Stad Enkhuizen getrouwheid, beloovende wyders den Hertog van Alva en zynen aanhang, den tien-

Enkhuizen valt den Prinſe toe.

(*n*) Aant. van een' Oogget. *by* BRANDT Enkh. *bl.* 121.
(*o*) Aant. *als boven*, *bl.* 123.

tienden en twintigsten penning en de tiranische Inquisitie te zullen wederstaan. Voorts werden ook, by meerderheid van stemmen, twintig nieuwe Vroedschappen aangesteld (*p*). De Burgers van Enkhuizen waren dus de eersten in Holland en Westfriesland, die zig zelven der Spaansche Regeeringe onttrokken, en tot het bewind des Prinsen van Oranje overgingen: hierin ongelyk aan Briele, dat, door magt van buiten, was omgezet. Filips II. 1572.

Sonoi was, ondertusschen, reeds op den twintigsten van Grasmaand, door den Prinse, aangesteld tot zynen *Lüitenant en Gouverneur*, over Enkhuizen, Medenblik, Hoorn en andere Steden van het Waterland. En 't verdient onze opmerking, dat de Prins, in zynen lastbrief (*q*), die te Dillenburg getekend was, deeze Steden reeds aanmerkt, als aan zyne zyde overgegaan. 't Zy, dat hy zig zo vast verzekerd hieldt van het omslaan derzelven, dat hy 't wel, in den lastbrief, als reeds geschied, durfde ter neder stellen: 't zy, dat hy den lastbrief dus heeft doen schryven, om 'er zig, alleenlyk, van te bedienen, wanneer de omkeering, waarop hy hoopte, gebeurd zou zyn. Hoewel 't anders vreemd mag schynen, dat gantsch Westfriesland en Waterland, op den twintigsten van Grasmaand, reeds beschreeven worden, als overgegaan aan 's Prinsen zyde; schoon de eerste Stad in deeze gewesten, eerst eene maand naderhand, omgezet werdt. Doch, veelligt, oor-

XXXI. Diderik Sonoi wordt Stadhouder des Prinsen, in 't Noorderkwartier. Aanmerking op zynen lastbrief.

(*p*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 269-272 [371-374]. Meteren IV. *Boek*, *f.* 66 *verf.* *enz.*

(*q*) *Zie* denzelven *by* Bor VI. *Boek*, *bl.* 272 [375].

FILIPS III. 1572.

oordeelde de Prins, dat dit gewest moest geagt worden hem als Stadhouder nog onderhoorig te zyn; en dat hy, 'er, uit dien hoofde, reeds zo vroeg, eenen Luitenant mogt aanstellen. Sonoi, hoe 't zy, bevondt zig te Breemen, toen hy de tyding kreeg van 't overgaan van Enkhuizen. Derwaards en naar Hamburg, was hy gezonden, om tien vendelen Duitsche Knegten en ander volk te werven, en om eenig geld, onder de gevlugte Nederlanders, te verzamelen (*r*). Doch 't omslaan van Enkhuizen deedt hem, in allervyl, de reis derwaards aanneemen. Ook kwam hy, niet zonder gevaar, in de Stad, alwaar hy, terstond, in zyne waardigheid, erkend werdt. In een byzonder Berigtschrift, hem gegeven, was hem gelast „ de Steden van „ Westfriesland en Waterland te herstellen „ in haare vryheden, aldaar den gezuiverden Godsdienst te doen oefenen, naauwe „ wagt te doen houden, toezigt op de Vestingwerken te hebben, de ballingen wederom in te roepen, de Ingezetenen van „ beiderlei Godsdienst voor overlast te bewaaren, de Wethouders, den Prinse toegedaan, in dienst te houden, de anderen „ af te zetten, en eindelyk, de Kerksieraaden te doen optekenen en de Koninglyke „ inkomsten te doen ontvangen, door iemant, „ by hem, met goedvinden van de wet, daartoe aangesteld; tot dat, by mynen Heere „ den Prinse, hierop, nader zou worden „ voorzien (*s*).” Op welk Berigtschrift, wy

Inhoud van zyn Berigtschrift.

(*r*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 270 [372].
(*s*) *Zie* BOR VI. *Boek*, *bl.* 272 [375].

wy alleenlyk aanmerken, dat het, door den Prins, op zynen eigen naam, gegeven, en met zyn geheim zegel bekragtigd was. Filips II. 1572.

Sonoi dan, eerst orde gesteld hebbende, op de bewaaringe van Enkhuizen, maakte zyn werk, om de andere Steden van deezen oord om te zetten. Medenblik werdt eerst aangezogt. Naar deeze Stad, hadt Alva, kort te vooren, eenige Waalen geschikt, die men niet hadt willen inlaaten. Sonoi zondt dan de Hopluiden Ruikhaver, Kabeljaauw en Dirk Brouwer derwaards, om, met de Wethouderschap, te handelen. Doch de Slotvoogd, Jonkheer *Kornelis van Ryswyk*, wist dit eenige dagen te beletten. 't Stuk werdt, nogtans, derwyze beleid, dat de Enkhuizers, eerlang de Stad van twee kanten overvallende, de Spaanschgezinden noodzaakten, de vlugt op 't Slot te neemen, welk, overmids men 'er de vrouwen en kinders der gevlugtten, tot eene borstweering, tegen aan zette, haast werdt opgegeven: waarna de Stad 's Prinsen zyde koos, in den aanvang van Zomermaand (*t*). XXXII. Medenblik wordt omgezet.

Hoorn was, door den Prinse, schriftelyk vermaand. En hierop, was 'er, even als te Enkhuizen, beweeging onder de Burgerye ontstaan, die de Wethouders, eerst door 't inlaaten van bezetting, en toen dit niet gelukken wilde, door het aanneemen van drie vendelen Knegten, zogten te stillen. In deezen staat der zaaken, bewoogen die van Ook Hoorn,

(*t*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 274 [377].

FILIPS II. 1572. van Enkhuizen twee der drie Hopluiden deezer Knegten, om 's Prinſen volk, by nagt, in te laaten. Doch de Burgery, die zy 't eerſt voorſloegen, wilde 'er niet toe verſtaan. Op den agttienden van Zomermaand, vergaderde de Raad, met de Hoofden der Gilden en Schutteryen, om te overleggen, wiens volk men inneemen zou, Alva's of 's Prinſen. De meeſten ſtemden voor 's Prinſen volk, dat, 's anderendaags, onder Jaques Hennebert, in de Stad kwam, over welke, ſedert, Joſua van Alveringen, Heer van Hofwegen, tot Overſte geſteld werdt. De Regeering veranderd zynde, deeden de Ingezetenen den nieuwen eed, eerſt op den derden van Hooimaand (*u*). De andere Steden van 't Noorderkwartier, Alkmaar, Edam, Monnikendam en Purmerende, waren, op gelyke wyze, in Zomermaand, omgezet. Doch 't zal niet noodig zyn, ons over de omſtandigheden deezer veranderingen, die onderling groote overeenkomſt hadden, breeder uit te laaten. Boshuizen, omtrent deezen tyd, met zyne Vloot, voor Enkhuizen, gekomen, moeſt zien, dat drie zyner Hopluiden zig, met hun volk, naar de Stad en in 's Prinſen eed begaven (*v*).

Alkmaar, Edam, Monnikendam en Purmerende.

XXXIII. Graaf Lodewyk verraſt Bergen in

Niet lang na 't overgaan van Enkhuizen, hadt Graaf Lodewyk van Naſſau, de Stad Bergen in Henegouwen, onverhoeds, ingenomen. Twaalf Perſoonen, zig aldaar voor Wyn-

(*u*) VELIUS Hoorn, *bl.* 331 *enz.*
(*v*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 274 [377].

Wynkoopers uitgegeven hebbende, hadden, onder voorwendsel van hunne wynen, voor zonnen opgang, te moeten vervoeren, om dezelven koel te houden, de Poort, by nagt, doen openen, toen, de wagt omgebragt, en Graaf Lodewyk, die, in alleryl, van Parys (w) derwaards gekomen was, met duizend Knegten en vyfhonderd ligte paarden, binnen gelaaten. De Graaf deedt, met den dag, 't was de vierentwintigste van Bloeimaand, de Wethouderschap den eed aan den Prinse afleggen. Valenchyn werdt, ten zelfden tyde, door 's Prinsen volk, ingenomen; doch alzo 't Slot, dat Spaansche bezetting inhadt, niet bemagtigd worden kon; moest men de Stad, eerlang, wederom verlaaten (x).

FILIPS II. 1572. Henegouwen.

Het verrassen van Bergen was, midlerwyl, oorzaak van het omslaan der meeste Hollandsche Steden, en der Stad Zierikzee in Zeeland. Want Alva hadt, op de eerste tyding van den opstand in Vlissingen, Veere en Enkhuizen, een Leger, by Bergen op Zoom, doen verzamelen, welk geschikt was, om Zeeland, en daarna Enkhuizen, tot onderwerping te brengen. Doch het verrassen van Bergen in Henegouwen deedt den Hertog van opzet veranderen, en een besluit neemen, om deeze Stad, voor alle anderen, te herwinnen. Voor 't einde van Zomermaand, hadt

Alva doet Bergen belegeren.

(w) WALSINGHAM *Lettr.* CLIII. *p.* 235.
(x) WALSINGHAM *Lettr.* CLVI. *p.* 237. BOR VI. *Boek*, *bl.* 274 [277]. METEREN IV. *Boek*, *f.* 70 *vers.* 71.

FILIPS III. 1572.

hadt hy 't beleg reeds doen aanvangen (y): waarvan wy de uitkomst, in 't volgende Boek, staan te ontvouwen.

Zierikzee kiest 's Prinsen zyde.

Zeeland en Holland kreegen ruimte, zo dra 't Beleg van Bergen ondernomen was. Zierikzee was de derde Stad, in Zeeland, die overging, op den vyfentwintigsten van Zomermaand (z), bedwongen wordende, door de Ryk en eenige anderen, die, met hun volk, voor de Stad gekomen waren (a). Wat laater, deedt Tseraarts Goes in Zuidbeveland opeischen; doch men sloeg hem hier plat af, schietende zelfs naar den Trompetter, dien hy, derwaards, gezonden hadt (b).

Ook veele Hollandsche Steden, als Oudewater,

Maar in Holland, daar men minder voor Alvas Landmagt te dugten hadt, en ter zee sterker was dan hy, vielen de Steden, om stryd, den Prinse toe. Jonkheer Adriaan van Zwieten hadt Oudewater, reeds op den negentienden van Zomermaand, met een handvol voetvolks, ingenomen. Twee dagen laater, overmeesterde hy Gouda, en bragt het onder 's Prinsen eed. Ook werdt hem 't Slot, dat niet meer dan vyfentwintig man inhadt, onder den Slotvoogd, Jonkheer *Kornelis van der Myle*, by verdrag, opgegeven (c). Ten zelfden tyde, werdt Leiden omgezet, voornaamlyk, door beleid van Meester Paulus Buis, Pensionaris der Stad, in welke men een ven-

Gouda,

Leiden,

(y) BOR VI. *Boek*, *bl.* 279 [384].
(z) METEREN IV. *Boek*, *f.* 65 *vers.*
(a) HOOFT VI. *Boek*, *bl.* 251.
(b) METEREN IV. *Boek*, *f.* 65 *vers.*
(c) BOR VI. *Boek*, *bl.* 275 [378]. VIGLIUS *ad* HOPP. *Epist.* CLXIX. CLXX. CLVI. *p.* 686, 687, 666.

vendel Knegten, onder Hopman *Jan Eilof*, ontving (*d*). Dordrecht, vanwaar men die van Gouda reeds van mondbehoeften voorzien hadt, ging, door aanraading van *Adriaan van Blyenburg*, oud Schepen, en van den Vroedschap, *Jakob Muis van Holy*, op den vyfentwintigsten, een verdrag aan met Barthold Entes, die, met dertig schepen en twee galeien, voor de Stad gekomen was (*e*). Joan Baptist de Tassis was, kort te vooren, uit Dordrecht, vertrokken, tot zyn geluk, zeker, alzo Kwarebbe, die 'er gebleeven was, te Gorinchem, gevangen gehouden werdt, tot aan zynen dood toe (*f*). Gorinchem was, naamlyk, 's daags na Dordrecht, omgezet, door Marinus Brandt, die zig, met zestien schepen, voor de Stad vertoonde. 't Slot, dat nog eenen dag ingehouden werdt, door den Drossaard, *Gasper Turk*, moest zig egter ook overgeeven. De Geestelykheid, hier ter Stede, werdt zeer mishandeld, door de Geuzen. Eenigen werden naar Briele gevoerd, en aldaar, op last van Lumei; ter dood gebragt. Weinige dagen na Gorinchem, werdt Bommel bemagtigd, en eerlang ook 't Slot te Buuren, welk door eenen *Vogelenzang* ingenomen werdt (*g*). Ook werden, ten zelfden tyde, de Sloten Loevestein en Liesveld gewonnen. Te vooren, op den derden van Hooimaand, was Haarlem, by verdrag, bewerkt door *Gerrit*

FILIPS II. 1572.

Dordrecht,

Gorinchem, en

Haarlem.

(*d*) METEREN IV. *Boek*, *f.* 66 *vers.*
(*e*) BOR V. *Boek*, *bl.* 276 [379].
(*f*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CLXXVI. *p.* 697. TASSIS *Libr.* I. *p.* 149, 150.
(*g*) METEREN IV. *Boek*, *f.* 66 *vers.*

Filips III. 1572.

rit van Berkenrode, *Pieter Kies* en Hans Kolterman, Gemagtigden van den Prins van Oranje, aan 's Prinſen zyde overgebragt. Men bedong, zo wel hier, als te Dordrecht en elders, dat de Roomſche Geeſtelykheid onbeſchadigd zou blyven, en haaren Godsdienſt vryelyk oefenen mogen (q); doch deeze voorwaarden werden, of uit redeloozen haat tegen de Geeſtelyken, of, om dat men hen, met grond, verdagt hieldt van te zeer te neigen naar de Spaanſche zyde, op veele Plaatſen, kwalyk gehouden. Voorts werdt de Hervormde Godsdienſt, in alle Plaatſen, die overgingen, openlyk ingevoerd.

XXXIV. Gelderland en Overysſel keeren zig ook, gedeeltelyk, den Prinſe toe.

Terwyl 't zig in Holland dus toedroeg, was Willem, Graaf van den Berge, bezig om Gelderland en Overyſſel om te zetten. Hy verzekerde zig van Zutfen, Deutichem, Doesburg, Harderwyk, Hattum, Kampen, Zwol, Haſſelt, Steenwyk, Genemuiden en Vollenhove. Ook bemagtigde hy het Slot Tautenburg, dat, eerſt door *Willem Lieuweszoon*, derwaards, door Sonoi, afgezonden, belegerd geweeſt was. Doch de Graaf, oordeelende dat hem alleen 't bewind van den kryg in deezen oord was aanvertrouwd, hadt hem genoodzaakt te vertrekken, en 't Slot, ſedert, by verdrag, ingekreegen.

Amersfoort en Naarden bezet, door 's Prinſen volk.

Toen nam hy ook Amersfoort in, en voorzag het van bezetting; een gedeelte van welke zig, in Hooimaand, binnen Naarden wiſt te werpen, alwaar de Drosſaard van Muiden, Paulus van Loo, te vergeefs,

(q) Bor VI. *Boek*, *bl.* 279 [380]. Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* CLXX. *p.* 687.

geefs, gepoogd hadt, eenige Spanjaards binnen te krygen (*i*). Filips III. 1572.

In deeze algemeene omkeering, begon zig Friesland ook te beweegen. Eenige Edelen hadden aan Sonoi geschreeven, om vier of vyf vendelen Voetvolk. Doch hy zondt 'er slegts een. De Graaf van den Berge voegde 'er vierhonderd nieuwgeworven' Knegten by, onder den Heere van Nederwormter, die een' sterke schans in de Kuinder bemagtigde. 't Hof van Friesland zondt, hierop, naar Groningen, om den Heere van Billy; zynde hunnen Stadhouder, den Graave van Megen, kort te vooren, overleeden (*k*), en zynen Opvolger, den Heere van Hierges, door de onveiligheid der wegen, belet over te komen. Doch Sneek, Bolswaard en Franiker openden van zelven de Poorten voor de Geuzen: die, eerlang, ook Dokkum en Staveren bemagtigden, welke Steden zy egter, geprangd door 't volk van Billy, in korten tyd, wederom verlaaten moesten. Toen kwam Graaf Joost van Schouwenburg over, om 't Stadhouderschap over Friesland en Groningen, van 's Prinsen wege, waar te neemen. Hy stelde terstond een nieuw Geregtshof te Franiker in, alzo Leeuwaarden, daar 't Hof van Friesland anders plagt te zitten, nog eenen geruimen tyd, de Spaansche zyde bleef houden (*l*). Nergens werden de Steden, zo spoedig en in zo groot een getal, omgezet, als in

Verandering in Friesland.

(*i*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 277 [381].
(*k*) Meteren IV. *Boek*, *f.* 65 *verf.*
(*l*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 277 [381]. Meteren IV. *Boek*, *f.* 69 *verf.*

FILIPS II. 1572. in Holland, alwaar, gelyk de Bisschop van Namen, ten deezen tyde, aan de geweezene Landvoogdesse schreef „ den Prinse van „ Oranje, voor den tienden en twintigsten „ Penning, een nieuw Vorstendom gekogt „ was (*m*)." Men hieldt het, zelfs onder de Spaanschgezinden, voor eenen grooten misslag in Alva, dat hy verzuimd hadt, de zeeplaatsen in Holland en in Zeeland, by tyds, behoorlyk, te bezetten en te versterken (*n*); hoewel anderen oordeelden, dat het verschil met Engeland, welk gelegenheid gegeven hadt, tot het toelaaten der Nederlandsche ballingen in de Engelsche havens, voor de voornaamste oorzaak van het bemagtigen en omslaan der Hollandsche en Zeeuwsche Zeeplaatsen, gehouden moest worden (*o*).

(*m*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 412.
(*n*) TASSIS *Libr.* I. *p.* 142.
(*o*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CLXXVIII. *p.* 703.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

VIER-ENTWINTIGSTE BOEK.

I N H O U D.

I. *Tiende Penning in Holland. De Hertog van Medina Celi wordt Landvoogd. Keert naar Spanje te rug. De Tiende penning afgeschaft. Paulus Buis wordt Advokaat van Holland.* II. *Eerste Vergadering der Staaten van Holland. De Graaf van der Mark wordt 's Prinsen Stedehouder. Rotterdam, Delft, Woerden en Schoonhoven kiezen 's Prinsen zyde. Dagvaart te Haarlem. Aanslag op Amsterdam.* III. *Oranje trekt op met een Leger. Wint Roermonde. Ordonnantie op de Regeering. Oranje neemt eenige Steden in Brabant en Vlaanderen in.* IV. *Moord van Parys. 's Prinsen Leger afgedankt. Bergen verlooren.* V. *De Nassauschen belegeren Goes vergeefs.* VI. *Bossu loert op Gouda. Krygsbedryven in Waterland en Westfriesland.* VII. *Misnoegen op Lumei en Sonoi. Oranje in Holland. Dagvaart te Haarlem. Nieuw Hof. Raad nevens den Prinse. Verlofgelden.* VIII. *Gelderland, Overyssel en Friesland vallen den Prinse af. Moord te Zutfen.* IX. *Bossu bezet Amersfoort. Naarden overweldigd.* X. *Merkwaardige verlossing van eenige*

ſchepen uit het ys. XI. *Boſſus toeleg op Haarlem. Verhaal van het beleg en de overgaave deezer Stad. Scheepsſtryden op de Meer.* XII. *Lumei en Entes in hegtenis genomen. Dood van Lumei.* XIII. *Boſſu zoekt Oranje te doen vatten. Baldaadigheid van Sonois volk.* XIV. *Voordeelen in Zeeland behaald. Aanſlag op Tholen.* XV. *Vergeefs beleg van Alkmaar.* XVI. *Muitery te Haarlem. Staat van 't Noorderkwartier.* XVII. *Alva zoekt de afgevallen' Steden te herwinnen. Geertruidenberg ingenomen, door 's Prinſen volk.* XVIII. *Slag op de Zuiderzee. Boſſu gevangen. Vergadering der Gekommitteerde Raaden in 't Noorderkwartier.* XIX. *Leiden belegerd. Den Haage en Maaslandsſluis verlooren. Aldegonde gevangen.* XX. *Alva wykt uit Amſterdam. Schriften tegen hem verſpreid.* XXI. *Don Louis de Requeſens komt herwaards, als Landvoogd. Alva ſtookt hem op. Alvas vertrek, afbeelding en dood.* XXII. *Staat des Lands.* XXIII. *Requeſens tragt Middelburg te ontzetten. De Stad gaat over. Vliſſingen en Veere met verſcheiden' voorregten beſchonken.* XXIV. *Oranjes aanſlag op Antwerpen. Noirkarmes loert op Gouda.* XXV. *Oranje zoekt zig met Engeland, en daarna met Frankryk te verbinden.* XXVI. *Leiden verlaaten. Slag op de Mookerheide. Graaf Lodewyk ſneuvelt.* XXVII. *Muitery der Spanjaarden. Hunne aanſlagen. Woudrichem, Leerdam en Asperen, door Vitelli, ingenomen. Chevreaux geſlaagen.* XXVIII. *Toeruſting te water, in Spanje.* XXIX. *Algemeene vergiffenis afgekondigd. Eiſch des Landvoogds.* XXX. *Vrugtelooze handeling over eene bevrediging met Holland en Zeeland. Dagvaart*

te

te Rotterdam. XXXI. *Kerkelyke Byeenkomst, te Dordrecht.* XXXII. *Moeite te Utrecht. Zwaare ziekte van Oranje. Verhaal van de tweede Belegering en van het ontzet van Leiden.*

DE Hertog van Alva bespeurde nu, aan het omslaan van zo veele Steden, te laat, welke schadelyke gevolgen zyn driftig dringen op het opbrengen des tienden Pennings naar zig gesleept hadt. Want schoon hy, te Brussel, met het meeste geweld, scheen te zullen voortslaan, hadt hy ook *Albrecht van Loo*, al in 't einde des voorleeden jaars, naar Holland gezonden, om den ophef der gehaatte schatting aldaar te bevorderen; doch deeze, in de plaats van iets te winnen, liep gevaar van, door 't gemeene volk, te Amsterdam, daar hy zig ophieldt, te worden aangetast (*a*). De Hollandsche en Zeeuwsche Steden vielen, te ligter, den Prinse toe, om dat zyne bewindsluiden niet verzuimden, alomme te verspreiden, dat zy 't volk van den tienden Penning kwamen verlossen. In andere Landschappen, stondt het ook hagchelyk. Die van Brabant, Vlaanderen, Artois en Henegouwen zonden Gemagtigden naar Spanje, om hunne vertoogen tegen den tienden Penning, die by den Hertog geen' ingang vonden, by den Koning zelven te doen (*b*). Ook was Alva, sedert een jaar of langer, geprangd geweest door

FILIPS II. 1572.

I. Moeite, om den tienden Penning, in Holland, in te voeren.

(*a*) VIGLIUS *ad* HOPP. *Epist.* CXXVII. *p.* 615. *Ep.* CXLVIII, *p.* 684.
(*b*) VIGLII Comment. *p.* 115.

FILIPS III. 1572.

De Hertog van Medina Celi, tot Landvoogd in Alvas plaats benoemd, komt in de Nederlanden.

door eene andere zorg. Men hadt, naamlyk, reeds in den Zomer des jaars 1571, hier te lande, vernomen, dat Filips hem van de Landvoogdye ontslaan wilde, en *Joan de la Cerda*, *Hertog van Medina Celi*, tot zynen Opvolger, benoemd hadt (*c*): en 't gerugt hiervan alleen was genoeg, om hem de agting der weinige Nederlanderen, die hem, tot hiertoe, naar de oogen gezien hadden, geheellyk te doen verliezen. Veelen zagen reikhalzende uit naar de aankomst des nieuwen Landvoogds, van wiens minzaamheid en zagtzinnigheid men den volke veel goeds beloofd hadt. Doch Alva verlangde 'er minst naar (*d*). Toen men nu in 't zeker berigt was, dat de Hertog van Medina Celi uit Spanje was gezeild, waren de Vlissingers en andere Zeeuwen, met eene Vloot, onder *Boudewyn Ewoutszoon*, uitgeloopen, om op hem te kruissen. Ook troffenze hem aan, en vuurden wakker op zyne Vloote, neemende, te gelyk, meer dan twintig Koopvaardyschepen, die onder zyn geleide voeren. Hy zelf ontkwam hunne handen egter gelukkiglyk, en raakte, op of omtrent den twaalfden van Zomermaand, te Sluis in Vlaanderen binnen (*e*). Doch men bespeurde haast, dat de Koning hem nog te weinig gezags gegeven hadt (*f*): luidende zynen lastbrief alleenlyk, om de Landvoogdye niet eer te aanvaarden, voor dat

(*c*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CXXXIX. *p.* 635.
(*d*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CXXXIX. *p.* 635. *coll. Ep.* CLXXXIV. *p.* 714.
(*e*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CLXXII. *p.* 689.
(*f*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CLXXIII. *p.* 691.

dat Alva hem dezelve zou hebben afgestaan (g), waarmede deeze geenen haast maakte. Ook scheen Medina Celi, die hier, veeltyds, ongezond was (h), geenen smaak te hebben in 't bewind over de Nederlanden, waarom hy, na verloop van eenige maanden, op zyn verzoek, van de Landvoogdye ontslaagen werdt, en naar Spanje te rug keerde (i).

FILIPS III. 1572.

Hy vertrekt wederom.

Maar Alva, als ware 't, om de gunst der Landzaaten te herwinnen, voor hy zig van de Landvoogdye ontsloeg, boodt, nog voor 't einde van Zomermaand, aan, den tienden Penning gantschelyk te willen afschaffen, mids men de twee millioenen, te vooren beloofd, voor dit loopende jaar, opbragt. De Koning hadt, juist op den zelfden dag, 't was de zesentwintigste, den afgezondenen der Staaten, in Spanje, diergelyk afscheid gegeven (k), en te gelyk, by monde van den President Hopperus, verklaard, dat hy zig verzekerd hieldt, dat de Staaten zig, met een goed oogmerk, en om 's Konings dienst en 's Lands welvaart te bevorderen, tegen den tienden Penning, gekant hadden. Alva dan schreef den Stadhouderen der byzondere Landschappen aan, dat elk hunner de Staaten des Landschaps, ten zekeren bestemden dage, zou doen vergaderen, om, op zynen voorslag, te besluiten. De Graaf van Bossu kreeg last, om die van Holland, tegen den vyftienden van Hooimaand, in den Haage, te

De tiende Penning wordt afgeschaft.

(g) VIGLII Vita N. CXIII. p. 53.
(h) VIGLIUS ad HOPPER. Epist. CXCVIII p. 743.
(i) BOR VI. Boek, bl. 286 [393]. TASSIS Libr. I. p. 153, 181.
(k) Zie het in Notis ad VIGLII Comment. p. 334.

Filips III. 1572. te doen byeen komen (*l*). Doch my is niet gebleeken, dat Bossu, of iemant anders uit zynen naam, de Leden beschreeven heeft. De meeste en voornaamste Hollandsche Steden erkenden ook 't gezag des Hertogs van Alva niet meer, en zouden zig aan *Bossus* beschryving niet gekreund hebben. Zy en eenige Edelen hadden geheel wat anders in den zin, en waren, ten deezen tyde, bezig, om de Regeering van Holland, die, sedert het omslaan der Steden, in wanorde geweest was, op eenen anderen en vasten voet, te brengen. Zo verre, uit de Registers der Staatsbesluiten van Holland, is af te neemen, was 'er, na Wintermaand des voorleeden jaars, geene Dagvaart gehouden: waarvan de toeneemende beweegingen over den tienden Penning en 's Prinsen aanslagen op verscheiden' Steden de voornaamste oorzaaken waren. Ook was zulks, na 't omslaan van vier der zes groote Steden, Dordrecht, Haarlem, Leiden en Gouda, geheel onmogelyk geworden. Doch na dat nu de meeste Steden 's Prinsen zyde gekooren hadden, kwamen zy, wel op den dag, door Alva beraamd; doch te Dordrecht byeen: vermoedelyk beschreeven, door Paulus Buis, Pensionaris van Leiden, die, te vooren, meermaalen, de Dagvaart waargenomen hadt, en, in deeze zelfde Vergadering (*m*), nog tot Advokaat des Lands aangesteld werdt. In deeze Vergadering, werdt het eerste en ruwste bewerp gemaakt van

Paulus Buis wordt Advokaat van Holland.

(*l*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 280 [384, 385].
(*m*) *Zie* Resol. Holl. 14 *Septemb*, 1574. *bl.* 93.

van 't Gemeenebeſt der Vereenigde Nederlanden: waarom wy niet voorby konnen, kortelyk te ontvouwen, wat 'er gehandeld werdt. Filips III. 1572.

Uit de Edelen van Holland, waren te Dordrecht verſcheenen Jonkheer *Jakob*, *Heer van Wyngaarden*, en Jonkheer *Aart van Duivenvoorde*, welke laatſte volmagt hadt van den Graave van der Mark: voorts de Afgevaardigden der Steden Dordrecht, Haarlem, Leiden, Gouda, Gorinchem, Alkmaar, Oudewater, Hoorn, Enkhuizen, Medenblik, Edam en Monnikendam. De kleine Steden, die, ſedert veele jaaren, niet ter Dagvaart plagten te verſchynen, kreegen nu wederom plaats op dezelve, op dat men haar, door 't zoet der Regeeringe, zou aanlokken tot het williger draagen der gemeene laſten; en anderen, die 't nog met Alva hielden, te ligter doen omſlaan. De Prins van Oranje, die van deeze Vergadering kennis, ofze veelligt zelf doen beſchryven hadt, zondt derwaards Filips van Marnix, Heere van S. Aldegonde, die, zynen laſtbrief, den agttienden van Hooimaand, hebbende overgeleverd, de Staaten, in eene gepaſte aanſpraak, prees over 't verlaaten van Alva's en 't kiezen van 's Prinſen zyde. Voorts vertoond hebbende „ hoe de Prins al het zyne „ hadt opgezet, by 't voorſtaan van 's Lands „ vryheden, verhaalde hy, dat zyne Doorlugtigheid wederom een Leger op de been „ gebragt; doch den Krygsknegten eene „ maand ſoldy op hand, en verzekering voor „ nog twee maanden toegezeid hadt, eer zy „ zouden behoeven te velde te trekken; waar- II. Eerſte Vergadering der Staaten van Holland, die 's Prinſen zyde hielden, te Dordrecht.

FILIPS II. 1572. „ om hy verzogt, dat de Steden, hier vergaderd, de betaaling deezer eerste maand, „ ter somme van honderdduizend Kroonen, „ op zig neemen, en de vereischte verzekering, voor nog twee maanden, geeven „ wilden." De Staaten, zo groot was thans de yver, bewilligden terstond in dit verzoek, en besllooten de penningen te vinden, gedeeltelyk uit 's Lands Imposten en de loopende Beden, gedeeltelyk by leening van den Rykdom, de Geestelykheid en de Gilden: ook uit de noodelooze Kerksieraaden en andere kostelykheden. Toen sloeg Aldegonde nog eenige andere punten voor, hem door den Prinse belast: waarop de Staaten, insgelyks, een spoedig en eenpaarig besluit namen „ om „ den Prins, voor 's Konings wettigen Stadhouder over Holland, Zeeland, Friesland „ en Utrecht, te erkennen, en zig te voegen, „ met de andere Landschappen, om te wege te brengen, dat hy ook voor Beschermer van alle de Nederlanden, geduurende 's Konings afwezendheid, verkooren „ werdt. Voorts zou zyne Doorlugtigheid „ eenen Admiraal mogen aanstellen, aan „ wien, met zekere Gemagtigden uit de Watersteden, 't beleid van den oorlog te water staan zou. Over 't beleid van den oorlog te lande, zouden die van Dordrecht, „ Leiden en Enkhuizen, met den Graave van „ der Mark, handelen. Ook zou men dien „ Graave aandienen, dat hy zou hebben te „ zorgen, dat de boeken, registers en stukken, berustende in der Staaten-Kamer en „ in de Registers en Griffie van den Hove in

„ in den Haage, ongeschonden bleeven.
„ Maar van de Privilegien en stukken, Hol-
„ land betreffende, en berustende, tegen-
„ woordig, en zelfs al sedert eenige jaaren
„ (*n*), op het Slot te Gouda, zou men, met
„ verlof des Prinsen, een' lyst en afschrif-
„ ten maaken, om aan de Steden te worden
„ medegedeeld. Voorts beloofden de Staa-
„ ten aan Aldegonde, en Aldegonde, uit 's
„ Prinsen naam, aan de Staaten, dat men,
„ met den Koning of met iemant van zynen
„ wege, geen verdrag aangaan zou, zonder
„ onderlinge bewilliging, en zonder 'er el-
„ kanderen, des begeerende, in te begry-
„ pen. Ook zou men, tot dit Verbond, noo-
„ digen andere Steden, zo in als buiten Hol-
„ land; de Stad Delft, die zig nog Spaansch
„ hieldt, den toevoer afsnyden, en den Prins
„ verzoeken, dat hy, in Deenemarke en de
„ Oostzee, wilde te wege brengen, dat de
„ Oostersche handel, van Amsterdam, op
„ Enkhuizen, Hoorn en andere Steden van
„ dien oord, verlegd werdt: 't welk men het
„ beste middel hieldt te zyn, om deeze Stad
„ tot reden te brengen. Aangaande den
„ Godsdienst, werdt, by den Prins en de
„ Staaten, vastgesteld, de openbaare oefe-
„ ning van denzelven den Hervormden niet
„ alleen, maar ook den Roomschen toe te
„ staan, zelfs de Geestelykheid ongemoeid
„ laatende, zo lang zy zig niet in ongehoor-
„ zaamheid en vyandschap verliep (*o*)." Na
't neemen van deeze Besluiten, kwam de

De Graaf van der Mark

Graaf wordt

(*n*) *Zie* Resol. Holl. 17 *Octob.* 1561. *bl.* 79.
(*o*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 281 *enz.* [386 *enz.*].

FILIPS III. 1572.

voor 's Prinsen Stede-houder erkend.

*reverentie.

† obedientie.

Graaf van der Mark, in persoon, in de Vergadering, vertoonende zynen Lastbrief en Berigtschrift, als *bestelde Overste* des Prinsen van Oranje *in Holland*, en beloovende, zig, daarnaar, in allen deele, te zullen schikken: waarop de Staaten hem, in de gemelde hoedanigheid, erkenden, hem, voorts, by handtasting, alle * eere, dienstwilligheid en behoorlyke † gehoorzaamheid toezeggende (*p*). De Graaf van der Mark heeft zelf, naderhand, geschreeven (*q*) „ dat hy, op deeze „ Vergadering, de Staaten, die toen vier- „ entwintigduizend guldens by zig hadden, „ slegts om zesduizend Daalers verzogt hadt, „ op dat hy 't volk in monstering en eed zou „ konnen brengen; dat Dordrecht, in dit „ verzoek, bewilligde; doch dat een der „ Staaten, eer de overige Leden zig ver- „ klaard hadden, met al 't geld, naar den „ vyand gevlugt was."

Rotterdam en Delft gaan aan 's Prinsen zyde over.

De eerste Vergadering der Staaten te Dordrecht zat nog, of was maar pas gescheiden, toen Alva de bezetting, uit Rotterdam, Schiedam en Delftshaven, deedt vertrekken, omze te gebruiken in 't beleg van Bergen. De Graaf van der Mark maakte zig, nog voor 't einde van Hooimaand, meester van deeze Plaatsen. 't Bemagtigen derzelven deedt Delft, dat zig, uit vreeze voor de Spaansche bezetting, te Rotterdam en daaromtrent leggende, niet hadt durven verklaaren, terstond, 's Prinsen zyde kiezen. 't Hof van Holland, meest

(*p*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 283 *enz.* [389 *enz.*].
(*q*) *By* BOR VI. *Boek*, *bl.* 311 [425].

Filips III. 1572.

meest uit Spaanschgezinde Leden bestaande, hadt, tot hiertoe, zyne zittingen in den Haage blyven houden, zig genoeg gedekt agtende door 't Krygsvolk, welk langs den Maaskant lag. Doch terstond na 't overgaan van Delft en Rotterdam, vertrokken alle de Raaden en andere Koninglyke Amptenaars, behalve *Adriaan van der Hoef* en *Arnoud Nicolai*, gewoone Raaden, *Reinoud Moens*, buitengewoonen Raad, en *Barthold Ernst*, Griffier (*r*), uit den Haage naar Utrecht: daar 't Hof nog eenigen tyd zitten bleef; doch eerlang, naauwlyks ergens in Holland, behalve te Amsterdam, erkend werdt (*s*).

't Hof wykt uit den Haage naar Utrecht.

Holland, nu geheellyk van de Spanjaards verlaaten zynde, werdt het Slot en de Stad van Woerden, door beleid van Jonkheer Adriaan van Zwieten, Overste van Gouda, by verdrag, aan 's Prinsen zyde overgebragt, in 't begin van Oogstmaand. By 't overgaan deezer Stad, werdt, onder anderen, bedongen „ dat het „ regt aldaar gehandhaafd zou worden, op „ gelyken voet, als, sedert eenigen tyd, al- „ daar gevolgd was, buiten benadeelinge van „ den Pandheer, Hertoge Erik van Bruns- „ wyk, wiens Rentmeester zyns Heeren „ inkomsten, vry en onbelet, zou mogen „ komen ontvangen." Voorts begaven die van Woerden zig ook in het verdrag, laatstelyk, tusschen de Leden van Holland, te Dordrecht, gemaakt (*t*).

Woerden voor den Prinse verzekerd.

Schoonhoven werdt, door

Ook Schoonhoven.

(*r*) Zie *Aant.* (a) *op de* Decis. en Resol. van den Hove, *gedr.* 1751. *N.* 350. *bl.* 185.

(*s*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 288 [396, 397].

(*t*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 296 [406].

Filips III. 1572. door Lumei, belegerd, en, met twee ſtukken geſchuts, beſchooten, eer het zig, op den eerſten van Wynmaand, by verdrag, opgaf. De Geeſtelykheid werdt hier zeer mishandeld. Een derzelven, Broeder *Dirk van der Goude*, werdt doorſteken, en twee anderen, aan een' nooteboom, voor 't Stadhuis, opgehangen (*u*). De Graaf van der Mark deedt egter eenigen der handdaadigen aan deezen moedwil ſtraffen (*v*). Hy hadt, reeds in Oogſtmaand, eenen aanſlag geſmeed op Amſterdam, met overleg der Staaten, ten dien einde, onder anderen, te Haarlem, tegen den tienden, ter Dagvaart beſchreeven. De Graaf eiſchte, tot de belegering der Stede, veertigduizend guldens, en men beloofde hem allen mogelyken onderſtand. Ook ondernam hy 't beleg, zig verſchanſende in het Karthuizers Klooſter, even buiten de Stad. Doch Boſſu hadt 'er vier vendelen Knegten in weeten te krygen, die, met de verdere bezetting, zulke gelukkige uitvallen deeden, dat Lumei de Stad, den drie-entwintigſten, verlaaten moeſt. Hy ſchreef 't mislukken deezer onderneeming, naderhand, toe aan de ſlofheid der Staaten, in hem van geſchut te voorzien (*w*). Sonoi was van verſtand geweeſt, dat men Amſterdam te water moeſt benaauwd hebben, na dat men de Vloot, onder Boshuizen, die de Zuiderzee veilig hieldt, eerſt verdreeven zou hebben. Doch dit viel zo ligt niet te doen. Ook hadt de Prins, door middel

Dagvaart te Haarlem. Aanſlag op Amſterdam.

(*u*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 277 [381].
(*v*) *Zie* Bor VI. *Boek*, *bl.* 312 [427].
(*w*) *Zie* Bor VI. *Boek*, *bl.* 312 [427].

del van Sonoi en *Willem Bardes*, Boshuizen reeds te vooren, vergeefs, aangezogt, om, met de Vloot, tot hem over te komen (x). Ter gelegenheid der onderneeming op Amsterdam, deedt de Wethouderschap de Lastaadje, uit vrees, dat 'er Lumei in nestelen mogt, of uit wrok tegen de ingeërfden (y), in de assche leggen (z). Op de Dagvaart te Haarlem, van welke wy spreeken, werdt ook besloten, den twaalfden Penning te heffen van de huuren of inkomsten der Landeryen. 't Plakaat, hierover uitgekomen, een der duidelykste bewyzen van de wankelheid van 's Lands Regeeringe ten deezen tyde, liep op deezen zin: „ De Edelen en de groo- „ te en kleine Steden van Holland, staats- „ wyze vergaderd, vertoonende de Staaten „ van denzelven Lande, in aanmerking ge- „ nomen hebbende de beroerten en onlusten, „ veroorzaakt, door het rooven en plonde- „ ren van eenige Krygsknegten en andere „ kwaadwilligen, in eenen tyd, dat het Land „ *van de Overigheydt*, *van den Hove*, *van de* „ *Hoofden van de Justitie* en andere Koning- „ lyke Amptenaars ontbloot en verlaaten is; „ verklaaren, naar ryp beraad, niet te heb- „ ben konnen nalaaten, *sonder diminutie of* „ *te præjuditie van de authoriteyt*, *ende hoog-* „ *heydt van syne Majesteyt*, *maer tot syne ee-* „ *re en dienst*, *zo veel* hun *doenlyke ware*, dee- „ ze zaaken by der hand te neemen, 't Land „ te beschermen, voor oproer en plondering „ te bewaaren, en de eendragt, de Regts- oefe-

FILIPS III. 1572.

De twaalfde Penning van de inkomsten der Landeryen geheeven.

(x) BOR VI. *Boek*, *bl.* 294 [404].
(y) *Zie* hier voor, *bl.* 116.
(z) HOOFT VII. *Boek*, *bl.* 267.

FILIPS III. 1572.

„ oefening en goede Regeering in hetzelve „ te herſtellen. En nademaal hiertoe geld „ vereiſcht werdt, beſluiten zy, den twaalfden Penning van de huuren of inkomſten „ der Landeryen te doen heffen (*a*)."

Franſch ontzet van Bergen geſlaagen.

't Beleg van Bergen in Henegouwen was, midlerwyl, van 't einde van Zomermaand af, geduuriglyk voortgezet. De belegerden deeden, van tyd tot tyd, uitvallen, nu met voordeel dan met ſchade (*b*). Vyfduizend man, door de Hugenooten in Frankryk, onder de Heeren van *Jenlis* en *Jumelles*, tot ontzet der Stad, afgezonden, werden, door Don Fredrik, geſlaagen (*c*). Sedert kwam Alva, verzeld door den Hertog van Medina Celi, zelf in 't Leger, van zins, om de Stad, het koſtte wat het wilde, te herwinnen (*d*).

III. Oranje heeft geld gebrek.

Oranje hadt, ondertuſſchen, wederom een aanzienlyk Heir op de been gebragt; doch, by gebrek van geld, nog niet konnen monſteren. Aan deezen zenuw des Krygs, hadt het hem, het gantſche jaar, gemangeld, onaangezien de Koning van Frankryk hem tweemaalhonderdduizend Kroonen ter leen opſchoot, en naderhand ſchonk (*e*): en onaangezien men, in de Nederlanden, alomme, zo veel byeen ſchraapte, als men krygen kon (*f*). In den zomer deezes jaars, ſchreef de Prins aan *Karel Beaulieu*, Koopman te Antwerpen, om zeſtigduizend Kroonen voor hem ter

(*a*) Reſol. Holl. 1572. *bl.* 1.
(*b*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 279 [384].
(*c*) WALSINGHAM *Lettr.* CLXXVI. *p.* 263. CLXXVII. *p.* 264.
(*d*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 289 [397].
(*e*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 262 [362]. 264 [365].
(*f*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CLXXVI. *p.* 697.

ter leen op te neemen; doch zulk een maatige somme was nergens te bekomen (g). Na 't houden der Dagvaart te Dordrecht, werdt hy egter in staat gesteld, om zyn Leger, dat nu wel vierentwintigduizend man sterk was, te doen optrekken. Wederom eene verdediging zyner toerusting, in druk, hebbende laaten uitgaan (h), en by Duisberg, den Ryn zynde overgetoogen, sloeg hy zig in 't Overkwartier van Gelder neder: alwaar hy Roermonde, dat geweigerd hadt zyn Leger te spyzigen, stormenderhand, veroverde, op den veertienden van Oogstmaand. 't Krygsvolk bedreef hier veel gewelds aan Kerken en Kloosters. Ook werden eenige Geestelyken van aanzien, moorddaadiglyk, omgebragt. Doch deeze moedwil smertte den Prins. Ook zogt hy dien, door een Plakaat (i), eene week laater, te Hellenrade, by Roermonde, getekend, te stuiten. Doch 't baatte weinig. En de Prins, die de Landzaaten, in gedrukte schriften, welken hy nu wederom verspreiden liet (k), verzekerd hadt, dat hy niet van meening was, iemant overlast te doen, moest, zyns ondanks, gedoogen, dat veelen van zyn volk, en zelfs eenige Hopluiden hunne handen aan Geestelyken en Huisluiden schonden, en een groot getal van Ingezetenen afkeerig van hem maakten. Hy lag nog in Hellenrade, toen de Gemagtigden van Holland hem eene goede somme gelds kwamen brengen, en

Filips III. 1572.

Hy trekt op met een Leger, en bemagtigt Roermonde.

(g) Reyd. I. *Boek*, *bl.* 7.
(h) *By* Bor Authent. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 131.
(i) *By* Bor VI. *Boek*, *bl.* 290 [399].
(k) *Zie* Bor VI. *Boek*, *bl.* 290 [398].

Filips III. 1572.

Oranje maakt eene Ordonnantie op de Regeering van Holland.

en te gelyk verzekering voor de beloofde soldy zyner Knegten (l). De Prins erkende dit, in eene Ordonnantie op de Regeeringe, den vyfentwintigsten van Oogstmaand getekend. Hy verklaart, daarenboven, in deeze Ordonnantie, de Landen by hunne voorregten te willen bewaaren: „ ten welken einde, hy „ de Staaten magtigt, om eene lyst en af- „ schriften te maaken van 's Lands Privile- „ gien, berustende op 't Slot te Gouda:" waartoe men, te Dordrecht, niet dan op 't welbehagen des Prinsen, hadt durven besluiten. Voorts belast hy „ dat de Staaten, „ by voorraad, de Rekenkamer in den Haa- „ ge herstellen, de Leden derzelve, zo wel „ als byzondere Rentmeesters en Ontvan- „ gers benoemende, wanneer de Prins hen, „ in hunne ampten, bevestigen zou. Ook „ geeft hy hun magt, om eenen Ontvanger „ der penningen, tot den oorlog geschikt, „ en drie Krygskommissarissen te benoemen, „ die de Prins insgelyks zou bevestigen. Maar „ tot Raaden in den Hove van Holland moes- „ ten de Staaten eenigen benoemen, uit wel- „ ken de Prins de keuze aan zig behieldt. De „ eed van 't Krygsvolk moest aan hem, als „ Stadhouder, en aan 's Lands Staaten ge- „ schieden. De ommeslagen zouden alleen „ door de Staaten worden gedaan: en wer- „ den zy, door den Prinse, gemagtigd, om „ de penningen, hem op zyne begeerte ver- „ strekt, by de bekwaamste middelen, te „ vinden. Eindelyk, de bestelbrieven, door hem

(l) Bor VI. *Boek*. *bl.* 290 [399].

FILIPS II. 1572.

„ hem, tot hiertoe, uitgegeven, vernietigen-
„ de, en allen Krygsoverſten en Wethoude-
„ ren belaſtende, den eed af te leggen, op
„ de Ordonnantie tegen den moedwil der
„ Knegten, onlangs gemaakt, begeert hy,
„ dat men, in al 't overige, zig ſchikke naar
„ 't goedvinden van den Graave van der
„ Mark, en van de Raaden hem, door den
„ Prinſe, op benoeminge der Staaten, toege-
„ voegd, of nog toe te voegen, mids zy, over
„ zaaken de *Politie* en welvaart des Lands be-
„ treffende, niets, buiten voorgaanden raad
„ der Staaten, vaſtſtellen. De Regeering der
„ Steden laat hy aan de Wethouders derzel-
„ ven, aan zig behoudende, tot derzelver ver-
„ zekering, eenen Gouverneur over dezel-
„ ven aan te ſtellen, by raade van de Staa-
„ ten (*m*)."

In gevolge van deeze Ordonnantie, werden, ſedert, nieuwe Raaden en Rekenmeesters in den Haage gekooren (*n*): waardoor de Regeering en Regtsoefening in Holland haaſt eene andere gedaante kreeg. Ook werden, in Wynmaand des volgenden jaars, Jonkheer Aart van Duivenvoorde, *Albrecht van Egmond* en Meeſter *Jakob van Weezenbeeke*, tot Krygskommiſſariſſen, benoemd (*o*).

De Prins komt wederom over de Maaze.

Oranje, ondertuſſchen opbreekende van by Hellenrade, trok, met zyn Leeger, over de Maaze en naar Brabant. Hy bemagtigde hier Meche-

(*m*) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 32. BOR VI. *Boek*, *bl.* 291 [400].

(*n*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CLXXVI. *p.* 697. GOUDHOEVEN, *bl.* 106.

(*o*) Reſol. Holl. 1573. *bl.* 5.

Filips II. 1572.

Mechelen, Leuven en andere Steden ingenomen.

Mechelen (p), door 't beleid van Arend van Dorp, die, de Stads Sleutels meester geworden zynde, de Poort, voor 's Prinsen volk, opende. Daarna overkwam de Prins met Leuven, op den eersten van Herfstmaand, wordende hier de plondering, voor welke men bedugt was, om dat de Stad, opgeeischt zynde, schoon onweerbaar, eenigen tegenstand gebooden hadt, voor dertigduizend guldens afgekogt. Nivelle, Dieft, Sichem en Tienen volgden het spoor van Leuven (q). Dendermonde en Oudenaarden werden, met geweld, ingenomen. In Oudenaarden, werdt veel moedwils gepleegd aan de Geestelyken, en zestien derzelven, toen men, naderhand, de Stad verlaaten moest, aan handen en voeten gebonden, in 't water gesmeeten; daar zy allen, op eenen na, verdronken. Meer Steden zou de Prins, hieromtrent, hebben konnen bemagtigen; doch hy schroomde zyn Leger te dunnen, en spoedde zig, om Bergen te ontzetten, omtrent welke Stad hy, op den agtsten van Herfstmaand, aankwam (r).

Moedwil te Oudenaarden.

IV. Moord van Parys.

Doch eenige dagen te vooren, kreeg hy de tyding van den moord der Hugenooten te Parys, die hem zeer trof en groote verandering in zyne oogmerken maakte. Wy hebben niet voor, deeze yslelyke gebeurtenis, omstandiglyk, te verhaalen. Men weet, dat de Hoofden der Hugenooten, eenen geruimen tyd geleeden, onder den schyn van vriendelykheid en vertrouwen, door Koning Karel

(p) Walsingham *Lettr.* CXCI. *p.* 283.
(q) Strada *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 416.
(r) Bor VI. *Boek*, *bl.* 292 [401]. Hooft VII. *Boek*, *bl.* 271.

rel den IX, ten Hove gelokt waren, en dat men de gelegenheid der Bruilofte van Henrik, Koning van Navarre, met 's Konings Zuster, waarnam, om den Admiraal van Coligni, den Heer van Teligni, zynen Schoonzoon, en zeer veele andere Heeren, benevens omtrent tienduizend gemeene Hugenooten, zo in de Stad als in de Voorsteden van Parys, gantsch onverhoeds en wreedelyk, te doen vermoorden: waartoe die van Guize, boven anderen, de hand leenden (*s*). Wy voegen 'er alleenlyk by, dat deeze moord, dien verscheiden' nazaaten van Koning Karel gaarne uit de Geschiedboeken zouden uitgewischt hebben willen zien, in den nagt van den drie-entwintigsten van Oogstmaand, is voorgevallen, en van Parys tot andere voornaame Steden in Frankryk oversloeg.

FILIPS III. 1572.

Vermoeden van een' aanslag op 't leeven van den Prins.

Men vindt 'er, die melden, dat de Koninginne Moeder van Frankryk, die haaren Zoon tot den moord aangezet hadt, ten deezen zelfden tyde, zou hebben toegelegd, om, door den *Heere van Schomberg*, of door den Overste *Ernst van Mandesloo*, die, in 't Nassausch Leger, over drieduizend paarden, geboodt (*t*), ook den Prins van Oranje, die naauw met de Hugenooten verbonden was, van kant te doen helpen; doch dat Mandesloo dit flinks voorneemen den Prinse ontdekt zou hebben (*u*). By onze schryvers, vindt men hiervan egter geen gewag. Na

(*s*) DANIEL *Tom*. VIII. *p*. 726. & *suiv*. BOR VI. *Boek*, *bl*. 293 [402].
(*t*) REYD I. *Boek*, *bl*. 8.
(*u*) Discours de la vie de Cath. de Medicis, *in* 't Leev. van Willem I. II. *Deel*, *bl*. 310.

Filips III. 1572.

Oranje poogt, te vergeefs, Bergen te ontzetten.

Na 't ontvangen der droeve maare van Parys, ſtelde Oranje alle zyne hoop in 't ontzet van Bergen. Hy deedt veel weer, om Alva uit zyn voordeel en op 't vlakke veld te lokken. Doch de Hertog toonde wederom, gelyk voor vier jaaren, dat hy voorhadt, den Prins te overwinnen, zonder ſlaan. Men hieldt, nu en dan, ſchutgevaarten (v). Doch 't kwam tot geen beſliſſend gevegt. De Prins verſtoutte zig zelfs, eenen aanval te doen op 's Hertogs verſchanſingen; doch werdt hier, met zwaar verlies, afgeweezen. Romero beſtookte ook 's Prinſen Legerplaats, op eenen nagt, met drieduizend man; daar de Prins groot gevaar zyns leevens liep, wordende hy, maar even van paſſe, door eenen hond, gewekt (w).

Hy breekt op, en dankt zyn Leger af.

Ondertuſſchen, werdt het beleg ſterk voortgezet, den Hertog zig, volgens zyne gewoonte, tot geenen Veldſlag willende laaten beweegen. Oranje dan, geen' kans ziende om de Stad te ontzetten, en vreezende, dat de Duitſche Knegten hem om betaaling zouden maanen, eer zy iets verders zouden willen onderneemen, terwyl hy zig buiten ſtaat vondt, om hun te voldoen; beſloot, na weinige dagen, op te breeken. Hy trok, zynen Broeder, Graave Lodewyk, berigt gegeven hebbende, dat hy nog eenen ſtorm of twee afwagten, en dan de Stad, op de beſte voorwaarden, overgeeven moeſt, over Mechelen, naar den Maaskant (x), bereikte eerlang de over-

(v) Walsingham *Lettr.* CXCIV. *p.* 288.
(w) Strada *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 419. Reyd I. *Boek*, *bl.* 8.
(x) Walsingham *Lettr.* CCIX. *p.* 316.

overzyde, en voorts ook die van den Ryn, by Orsoi. Hier dankte hy zyne benden af, zonderze te konnen betaalen. De Overften egter paaiden 't volk nog, met de fchriftelyke verzekering, hun door de Staaten van Holland gegeven (y). Filips II. 1572.

Bergen, daar nu geen houden meer aan was, ging, op den negentienden van Herfftmaand, over, by Verdrag, dat eerlyk werdt naargekomen. Graaf Lodewyk en de andere Overften trokken, elk met zyn paard, wapenen en pakkaadje, uit: de Franfche Knegten, in vollen geweer, met brandende lonten, vliegende vendels, en zo veel als zy draagen konden: doch de Nederlandfchen alleen met dolk en degen en hun gewoon gewaad (z). De Steden in Brabant, te vooren door den Prinse bemagtigd, vielen, na 't overgaan van Bergen, den Hertoge wederom in handen. Zy moeften allen het inneemen van 's Prinfen bezetting, met zekere fomme gelds, boeten. Mechelen alleen, daar men eerft Spaanfche bezetting geweigerd, en toen 's Prinfen volk ingelaaten hadt, werdt het Krygsvolk ter plondering overgegeven, en, drie dagen agtereen, vervuld met roof, moord en vrouwenfchennis: waarna de overgebleevenen hun leeven van de Hopluiden, die, zo 't heette, geen deel aan den buit hadden gehad, ten duurften, koopen moeften. De Stad werdt wyders met verbeurdverklaaring van alle haare voor-

Bergen gaat, by Verdrag, over.

Mechelen geplonderd.

(y) Bor VI. *Boek*, *bl.* 298 [408].
(z) Walsingham *Lettr.* CCII. *p.* 304. Bor VI. *Boek*, *bl.* 298 [408].

FILIPS III. voorregten gestraft (a): doch in 't volgend
1572. jaar, by vonnis des Raads van Beroerte, wederom in dezelven hersteld. Ondertusschen oordeelden zelfs de Spaanschgezinden, dat Mechelen veel te streng gehandeld was (b): en nam de haat tegen Alvas Regeering, hand over hand, toe onder de Landzaaten (c).

V. Goes belegerd door de Nassauschen.

In Zeeland, scheenen, na den aftogt van voor Goes, 's Prinsen zaaken een weinig te rugge te gaan: doch 't slaan van een gedeelte der Middelburgsche bezetting, welke, door Beauvois, Overste van Middelburg, tegen Tseraarts, die zig, by Zuidland, gelegerd hadt, was aangevoerd, gaf der Nassausche partye wederom moed. Tseraarts ondernam dan 't beleg van Goes andermaal, omtrent het midden van Oogstmaand. Hy verstoutte zig zelfs, de Stad, by nagt, te beklimmen, zonder te weeten, welke wagt men van binnen hieldt. Doch naauwlyks hadden de zynen 't hoofd boven de wallen, of zy werden zo begroet met musketkogels, dat zy de stormladders ten beste geeven en afwyken moesten. Nogtans verliet men de Stad niet. Barthold Entes begaf zig, op 's Prinsen last, met tweeduizend man, derwaards, om Tseraarts te ondersteunen. Doch Alva vaardigde, in Wynmaand, tot ontzet der Stede, den Kolonel Mondragon af, met drieduizend man, die, van Bergen op Zoom, een' hagchely-

(a) BOR VI. *Boek*, *bl.* 299 [409], 301 [412]. *en* Auth. St. I. *Deel*, *bl.* 140.
(b) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CLXXXIII. *p.* 712. CLXXXIV. *p.* 713.
(c) TASSIS Comment. *Libr.* I. *p.* 163.

lyken togt deeden, over drie diepe killen en twee mylen verdronken lands, naar Zuid-beveland: daar de Nassauschen de onvoorzigtigheid hadden van de natte en vermoeide benden den geheelen nagt te gunnen, om uit te rusten. Met den dag, streeft Mondragon, regt toe regt aan, naar de Stad. De belegerden, hem in 't oog gekreegen hebbende, deeden een' scherpen uitval aan de andere zyde, en gaven hem dus gelegenheid, om in en door de Stad te trekken, waarna hy, nevens hen, den belegeraaren, op 't lyf viel, en van voor Goes verstuiven deedt. Omtrent zevenhonderd Nassauschen sneuvelden hier. De overigen bergden zig in de Vloote, die, hier omtrent, op stroom, ten anker lag. Ook wist men 't geschut nog scheep te krygen. Tseraarts trok, met eenen hoop volks, naar Arnemuiden, daar Spaansche bezetting in lag; doch hier werdt hy ook, met verlies, afgeslaagen. Zo veel ramps op een, verwekte nieuw gemor onder de Gemeente, die, al te vooren, een kwaad oog op hem gehad hadt, om dat zyn Broeder (*d*) en andere Vrienden zig, by den Vyand, onthielden. Men maakte hem, eerlang, 't bewind zo moede, dat hy 't *Jakob Smid*, *Heere van Baarland*, overdroeg, en naar den Prinse trok, om zig, tegen zyne beschuldigers, te verdedigen; aanbiedende, zynen goeden naam, *of in regte*, *of met eenen kamp*, welk laatste nog niet geheel buiten gebruik scheen, te willen voorstaan. Ook dag-

Ontzet, door Mondragon.

Misnoegen op Tseraarts.

(*d*) *Zie* Reyd I. *Boek*, *bl.* 9. & Walsingh. *Lettr.* CLIV. *p.* 236. CLXXXVIII. *p.* 280.

FILIPS III. 1572. dagvaarde hy, sedert, in een gedrukt geschrift, elk, die hem agter zynen rug lasterde, om 't in 's Prinsen byzyn te doen. Doch niemant kwam te voorschyn (*e*). Oranje vondt, derhalve niet goed, Tseraarts geheel buiten bewind te houden.

VI. Bossu zoekt Gouda, met verraad, in te krygen.

De Graaf van Bossu, die zig nu te Utrecht onthieldt, bewoog, omtrent het midden van Oogstmaand, eenen *Maarten Schets*, om Gouda, door verraad, te bemagtigen. Schets gaf voor, van den Graave van den Berg gezonden te zyn, om de bezetting van de Stad en 't Slot te versterken, met een Vendel Knegten, waarover hy bevel voerde. Hy wist, naamlyk, dat de Heer van Zwieten den Graave van den Berge, onlangs, om meer volks geschreeven hadt: en zyn toeleg scheen, de Onroomschen in de Stad om te brengen, en de Roomschen en zyne Vrienden alleen te verschoonen. Doch in 't begin van Herfstmaand, op eenig vermoeden gevat zynde, en beleeden hebbende, dat de Lastbrief, dien hy vertoonde, valsch was, heeft hy zig, uit vreeze voor erger, in den Kerker, verhangen: waarmede de aanslag te niet liep (*f*).

Wederzydsche vyandlykheden in Westfriesland en Waterland.

De Admiraal Boshuizen, kruissende, ten deezen tyde, langs de Zuiderzee, kwelde allermeest die van Enkhuizen, en stak, op éénen tyd, den brand in verscheiden' Wooningen buiten de Noordpoorte. Daarentegen deedt Sonoi, om Amsterdam te benaauwen, de Zaan-

(*e*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 286 *enz.* [393 *enz*].
(*f*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 299 [410].

Zaandammer Sluizen, Nieuwendam en andere Waterlandsche Dorpen, in Wynmaand, beschansen. De Amsterdammers zogten hem hierin, met tien groote Schepen en zes Boots, en naderhand nog met eenige branders, te hinderen. Doch zy werden zo ontvangen van de galeien, die Sonoi, uit Hoorn, Edam en Monnikendam, byeen gebragt hadt, dat zy den toeleg staaken moesten. De moed rees, sedert, den Ingezetenen van 't Noorderkwartier zo hoog, dat zy aan 't bemagtigen der Zuiderzee durfden denken, en eenige Schepen en Galeien te water bragten, om Amsterdam te versteeken van de vaart op de Oostzee (g).

FILIPS III. 1572.

Het afdanken van 's Prinsen Leger hadt groote verslagenheid veroorzaakt in Holland, daar men van 't Krygsvolk des Graaven van der Mark meer overlast hadt dan dienst. Hy zelf was woest van aart, gebeeten op de Geestelykheid, en ongezind of onbekwaam, om zyne knegten in toom te houden: die, vooral ten platten lande, groote ongeregeldheid bedreeven. Sommigen lieten zig, derhalve, dunken, dat zy 't, onder de Spaansche Regeering, naauwlyks erger dan tegenwoordig gehad hadden. De Staaten zelve zagen, dat zyn bestier te geweldig was, om lang te konnen bestaan. Ook ging 't hun, in 't Noorderkwartier, onder 't bewind van Sonoi, niet naar den zin; waarom zy, in Wynmaand, Jonkheer *Jan van Vliet* en Reinier Kant magtigden, om, nevens hem, 't beleid van de zaaken des Oorlogs in dien

VII. Misnoegen op den Graave van der Mark en Sonoi.

(g) BOR VI. *Boek*, *bl.* 301 [413].

Filips II. 1572.

De Prins komt in Holland.

dien oord te hebben. Doch kort te vooren, hadden zy den Prins verzogt, zelf in Holland te willen komen, om op alles orde te stellen. En hy, den moed opgeevende om, in Duitschland, ten derde maale, een Leger op de been te brengen, en zo hy 't al doen kon, veelligt geenen kans ziende, om 'er iets van belang mede uit te regten, trok, met zyn Hofgezin en omtrent zeventig Paarden, naar Kampen, vanwaar hy, omtrent den twintigsten van Wynmaand, te schepe, naar Enkhuizen toog, begeleid door eenige Enkhuizer galeien, onder Pieter Buiskes (b). Te Enkhuizen, werdt hy, met uitgelaaten blydschap, ontvangen. Hy vertoefde hier ettelyke dagen, last geevende, tot het uitrusten van eenige Schepen van oorloge en tot het versterken der Stad, buiten de Zuidpoorte; waaraan de Burgery zo gereedelyk de hand leende, dat men het bolwerk, hier, in zeventien dagen tyds, in 't felst van den winter, opgeworpen, sedert, den naam van *Willigenburg* gaf. De Prins, de andere Steden in deezen oord insgelyks bezogt hebbende, begaf zig, eerlang, naar Haarlem, daar hy de Staaten beschreeven hadt (i).

Dagvaart der Staaten te Haarlem.

Hier werdt hem vertoond ,, in hoe veel ,, gevaars men zig in Holland hadt gesteken, ,, uit zugt en trouwe te hemwaards, en hoe ,, weinig dit Land vermogt, tegen zulk eenen ,, magtigen vyand als Alva; waarom men van ,, hem opening verzogt van eenige middelen ter

(b) Bor VI. *Boek*, *bl.* 302 [413, 314].
(i) Meteren IV. *Boek*, *f.* 74 *vers.*

„ ter hunner redding, die hy reeds in de „ hand, of ten minsten in 't oog hebben „ mogt." De Prins stelde hen op alles te vrede; doch 't gene hy hun voordroeg, en vermoedelyk zeer geheim gehouden wilde hebben, vindt men nergens gemeld. Voorts regtte hy, by raade der Staaten, ten deezen tyde, het Hof en de Rekenkamer, in den Haage, wederom op (*k*), welke Kollegien egter, ter oorzaake van 't beleg van Haarlem, dat, kort hier na, ondernomen werdt, naar Delft wyken moesten, alwaar de eerste Regtdag, in Sprokkelmaand des volgenden jaars, gehouden werdt (*l*). De Prins zelf begaf zig eerlang ook naar Delft, vanwaar hy, tegen 't einde van dit en met den aanvang des volgenden jaars, verscheiden' Ordonnantien en Plakaaten, op zynen naam, liet uitgaan, behelzende verbod van handel met den vyand, en verbod van uitvoer van eenige leevensmiddelen, waaraan thans merkelyk gebrek begon te komen. Ook stelde hy orde op den loop der Munte, en op 't beleid van den Kryg te lande en te water, beveelende wyders allen Leenmannen, den eed van getrouwheid, aan hem, als *Stadhouder Generaal*, *aan 's Lands Staaten en aan 't Gemeenebest* te komen doen, op verbeurte hunner Leenen: *want*, besluit zyne Doorlugtigheid, *onse intentie ende begeerte sulcks is.* Nog regelde hy het aantekenen der vyandlyke en geestelyke goederen en den ophef des twaalfden Pennings, en be-

FILIPS III. 1572.

Nieuw Hof van Holland.

De Prins geeft verscheiden' Plakaaten en Ordonnantien uit.

(*k*) VII. Memoriaalb. Ernst, *f.* 9. *enz.*
(*l*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 302 [414].

FILIPS III. 1572.

bekragtigde de Ordonnantie, by de Staaten ontworpen, om den Impoſt van zeven grooten op de Morgen Lands en den tegenwoordigen Impoſt op de Bieren en Wynen te verdubbelen, en daartegen alle de andere Impoſten op de Graanen, Boter, Kaas, Slagtvee, Lakens, Olie en Haring af te ſchaffen: welke Ordonnantie by allen *Gouverneurs*, *Overſten*, *Officieren*, *Burgermeeſteren en Regeerders van de Steden ende Dorpen belaſt te onderhouden en te doen onderhouden* (*m*). Ook geſchiedde, ingevolge van dezelve, de verpagting van vier ſtuivers op de tonne biers, door Gemagtigden van zyne Doorlugtigheid (*n*). Uit al het welke, af te neemen is, dat de Prins, ſchoon hy de Staaten, op de voornaamſte zaaken, hoorde, alles als Graaf beſtierde, zonder zig egter van dien naam te bedienen.

Groot gezag van zyne Doorlugtigheid, in Holland.

Raad nevens den Prinſe geſteld.

Doch in de Lente des jaars 1573, ſtelde hy, by raade der Staaten, eenen Raad nevens zig, die de zaaken van ſtaat en oorlog, zo wel te water als te lande, hielp beleiden. En van toen af werdt beſlooten, den naam des Konings wederom in 't hoofd der Plakaaten te doen ſtellen, en in de inleiding te verklaaren, dat dezelven gegeven waren, *by advis van den Prinſe van Oranje*, *als Stadhouder*, *en van den Raade nevens hem weſende*. In 't ſlot werdt, ſomtyds, geſteld, *ter Relatie van den Stadhouder*, *de Raaden nevens hem weſende*, *mitsgaders die Raade Provinciaal over Holland*, *Zeeland en Weſt-Friesland*; doch alzo men deezen laatſt-

(*m*) *Zie* deeze Plak. en Ordonn. *in* Reſol. Holl. 1572, 1573. *bl.* 13, 15, 16, 17, 18, 20, 22, 23, 24, 26.
(*n*) Reſol. Holl. 1572. *bl.* 2.

laatstgemelden Raade 't bewind over zaaken van Regeeringe, langs hoe meer, onttrok, doorgaans alleenlyk *ter Relatie van den Stadbouder en de Raaden nevens hem wesende* (o). Wat voorts 't gebruik van 's Konings naam aangaat; met maakte geene zwaarigheid, om zig van den zelven te bedienen, tegen de bevelen des Konings zelven (p). De Raad, van welken wy spreeken, bestondt uit negen leden, Jonkheer *Jakob van der Does*, Meester *Paulus Buis*, Meester *Pieter Wasteel*, *Jakob Muis*, *Henrik Duist*, *Willem Jan Reierszoon*, Meester *Jan Jakobszoon*, Meester *Sebastiaan Losen*, Meester *Levyn Janszoon Kaarsmaaker*, en twee Geheimschryvers, *Antoni Geniets* en *Henrik van Persyn* (q). FILIPS III. 1572.

Verlofgelden in Zeeland ingevoerd.

In Zeeland, werwaards de Prins *Willem van Bronkhorst*, *Heere van Batenburg*, gezonden hadt, om orde te stellen, was men, in Wynmaand, begonnen met het heffen van * Verlofgelden op waaren, die, in Plaatsen den Prinse toegedaan gekogt zynde, naar vyandlyke Plaatsen, werden vervoerd. 't Voorbeeld der Zeeuwen werdt, in Grasmaand daarna, in Holland, gevolgd, en kwam hier, dit eerste jaar, van deeze belasting agthonderdenvyftigduizend guldens (r). De Verlofgelden zyn, tot heden toe, in zwang gebleeven, en de toevoer aan den vyand, schoon menigmaalen, in Oorlogstyd, verbooden, heeft, om aan 't gemeen en byzonder

* *Licenten.*

Ook in Holland.

(o) Resol. Holl. 1573, 1574. *bl.* 26-46.
(p) Grotii Annal. II. *p.* 40, 41. Aubery Memoir. *p.* 45, 56.
(q) Bor VI. *Boek*, *bl.* 331 [450].
(r) Reyd I. *Boek*, *bl.* 9.

Filips III. 1572.

der belang te gemoet te komen, zo wel als de Verlofgelden, ſtand moeten houden (*s*). Wyders begonden ſommige Landſtreeken in Holland en byzondere Steden zelve, wat laater, een Convooi- of Geleigeld te heffen van goederen, die ten Lande in- en uitgevoerd werden: om uit hetzelve te vinden de koſten der Oorlogſchepen, die, tot beveiliging derzelven, werden uitgeruſt: welk Geleigeld, ſomtyds, door byzondere Steden, naar willekeur, verhoogd werdt (*t*), en veel opbragt. Ook kwam 'er veel van zeker Vrygeleidegeld, dat, door 's Prinſen Gemagtigde, Karel Beaulieu, met oogluiking des Konings van Frankryk, te Calais werdt ontvangen. De Nederlanders, Spanjaards en Italiaanen gaven tien, de Portugeezen agt, de Franſchen vyf ten honderd, om veilig te zyn voor de Hollandſche en Zeeuwſche Vrybuiters. Men wil, dat hiervan meer gekomen zou zyn, dan van alle de verlof- en geleigelden, met malkanderen. Doch de Vrybuiters, eerlang ziende, dat hun, hierdoor, de gelegenheid afgeſneeden werdt, om voordeel ter zee te doen, ſloegen geen agt op 's Prinſen Vrygelei-brieven, waarom de Koopluiden nalieten, dezelven te Calais te gaan haalen (*u*). 't Heffen van Geleigeld is ook, tot heden toe, in gebruik gebleeven.

VIII. Gelderland Overyſſel

Doch terwyl de tegenwoordigheid des Prinſen van Oranje de Hollandſche Steden vereenigd hieldt, zag men, reeds in Slagtmaand,

(*s*) Grotii Annal. II. *p.* 42.
(*t*) Reſol. Holl. 5 *Sept.* 2 *Octob.* 1574. *bl.* 70, 124.
(*u*) Reyd I. *Boek*, *bl.* 13.

maand, de meeste Geldersche en andere Steden, die te vooren 's Prinsen zyde gekooren hadden, den Spaanschen wederom toevallen. Na 't overgaan van Bergen en de Brabantsche Steden, hadt de Hertog, zynen Zoon, Don Fredrik, met het gros zyns Legers, welk egter, in de plondering van Mechelen, door verloop, merkelyk gesmolten was, gezonden naar Gelderland, terwyl hy zelf, over Maastricht, naar Nieuwmegen toog, alwaar hy eenigen tyd vertoefde (v). Don Fredrik sloeg zig eerst neder, voor Zutfen. De bezetting, hier oneens zynde met een goed deel der Burgerye, verliet de Stad, die toen den Spaanschen geopend werdt. Deezen, misnoegd om dat men de Stad niet terstond hadt opgegeven, storten ter Poorte in, of vallen over de begonnen' bresse, stigten brand aan agt oorden, slaan al dood wat hun ontmoet, dryven een deel der Ingezetenen in den Yssel, een deel anderen, moedernaakt, ter Stede uit, en boeten hunne geilheid, met vrouwen en maagden. Die overbleeven moesten, sedert, zwaare leeningen aan 't Krygsvolk doen: waarin zelfs de Geestelykheid des Landschaps niet verschoond werdt. De Steden Lochem en Doesburg hadden, ondertusschen, te Nieuwmegen, by den Hertoge, genade gezogt en verworven. Oranje, wel bevroedende, hoe groot eene verbaasdheid 't verkragten van Zutfen alomme veroorzaaken, en welke nadeelige gevolgen voor Holland

FILIPS II. 1572.

en Friesland vallen den Prinse wederom af.

Moord en plondering, te Zutfen.

(v) Bor VI. *Boek*, *bl.* 301 [413]. Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CLXXXV. *p.* 716.

FILIPS II 1572. land het naar zig sleepen zou, maakte zig gereed, om naar Overyssel te vertrekken, den Hertoge daar, den gantschen winter, werk te geeven, en uit Holland te houden.

Vlugt van den Graave van den Berg. En hy hadt nu veertig vendelen byeen gerukt, toen hy vernam, dat de Graaf van den Berg, die de zorg over Gelderland en Overyssel aan zig genomen hadt, met zyne Gemaalin en goederen, uit Kampen gevlugt was (w). Terstond hierop, verliep de bezetting uit alle de Steden van deezen oord en van Gelderland, die zig, de eene na de andere, Bommel, alleenlyk, uitgenomen, aan Don Fredrik, of aan Gillis van Barlaimont, Heere van Hierges, kwamen onderwerpen (x). In Friesland, liepen 's Prinsen zaaken ook agteruit. De Heer van Billy overviel en sloeg zesduizend Nassauschen, by Staveren; waarop 't wederomslaan der afgevallen' Steden volgde, die allen haare wallen slegten moesten. Graaf Joost van Schouwenberg hadt, reeds te vooren, uit vreeze voor Billy, de begonnen schans by Makkum, en voorts gantsch Friesland verlaaten (y): alle welke rampen den Prinse verhinderden, den ontworpen togt naar Overyssel voort te zetten.

IX. Amersfoort door Bossu bezet. Don Fredrik was nu, na 't omslaan van Harderwyk, Hattum en Elburg, van de gantsche Veluwe meester, waarlangs hem de weg naar Holland open stondt. Want uit Amersfoort, dat hem, eenen korten tyd, zou hebben

(w) BOR VI. *Boek*, *bl.* 303 [414].
(x) KRVII DAVENTR. *Libr.* IV. *p.* 475.
(y) BOR VI. *Boek*, *bl.* 304 [416].

ben konnen ophouden, was de bezetting ook, onlangs, verloopen; waarna Bossu, te Utrecht, hiervan kennisse gekreegen hebbende, met een vendel Knegten, in de Stad gekomen was. Don Fredrik dan, aangespoord door die van Amsterdam, besluit, regt toe regt aan, naar Holland, en langs de Veluwe, over Amersfoort, op Naarden aan te trekken. In deeze Stad, lagen slegts honderdentwintig Duitschers, onder *Jan Kruisbergen*, een' verloopen Priester. Men hadt 'er, onlangs, de hekken der Regeeringe verhangen, en Onroomschen in 't bewind gesteld, die zig nu voorstaan lieten, dat de vyand om Naarden niet denken zou, voor dat Buuren, welk den Ryn schier geslooten hieldt, bemagtigd was. Men antwoordde dan aan Bossu, die honderd Ruiters voor de poort gezonden hadt, om de Stad, uit 's Konings en zynen naam, op te eisschen, *dat menze, voor zyne Majesteit en den Prinse, dagt te houden.* Doch toen men, den laatsten van Slagtmaand, berigt kreeg, dat Don Fredrik, met het gantsche heir, in aantogt was, ontzonk elk de moed. Men schikte twee Gemagtigden ter Stad uit, die Don Fredrik, te Amersfoort, aantroffen; doch geen gehoor verwerven konden. Alleenlyk, werdt hun gelast, het Leger te volgen tot voor de Poort van Naarden, daar men hun bescheid geeven zou. Een hunner, de Schepen *Gerrit Pieter Aartszoon*, deedt dit: de ander, de Burgemeester *Maarten Laurenszoon*, pakte zig weg. Omtrent den middag, was de voortogt in 't gezigt der Stad, die, terstond, van alle kanten

Filips II. 1572.

Aanslag op Naarden.

FILIPS III. 1572. ten, omringd werdt. Don Fredrik hieldt zyne Legerplaats te Laagbussem, alwaar Gerrit Pieter Aartszoon, door toedoen van Paulus van Loo, Drossaard van Muiden, gehoor kreeg by Bossu, die hem vraagde, *of de Stad zig de bezetting hadt kwyt gemaakt?* Hy bevestigde dit, een en andermaal, zelfs met eede. 't Was ook waar, dat eenige Ruiters ontglipt waren. Doch de overige bezetting was, door de Regeering en Burgery, met geweld, in de Stad gehouden, en de poorten, sedert, met mist gevuld. Ook verklaarde van Loo, in de tegenwoordigheid van den Schepen, dat Naarden nog bezet was. De Graaf wilde hem toen niet langer te woord staan; doch beval hem, 's anderendaags, een bekwaam aantal van Gemagtigden naar 't Leger te doen schikken, om op plegtiger wyze genade en draaglyker voorwaarden te verzoeken. Op den eersten van Wintermaand, vervoegden zig zes of zeven Gemagtigden, en onder dezelven *Lambert van den Hove* of *Hortensius*, Priester en Rektor der Latynsche Schoole, naar Laagbussem. Doch onderweg ontmoet hun Romero, die hun verzekert, dat Don Fredrik de zaak van Naarden aan hem gesteld hadt: waarop zy, uit schroom of onbedreevenheid, zonder blyk te vorderen van 't gene hy zeide, hem te voet vallen en de sleutels der Stad aanbieden. Hy weigertze te ontvangen, zeggende, dat menze hem by de Poort zou hebben ter hand te stellen, en daar verstaan, welke genade men te wagten hadt.

De Stad gaat over, by Dit geschiedde, en Romero belooft, eindelyk, op hun aanhoudend smeeken, by handtas-

tasting, dat Burgers noch bezettelingen, aan lyf of goed, zouden beschadigd worden. Men liet hem, hierop, ter Stad in, met ruim vierhonderd man, die allen, door de burgers, ten beste, onthaald werden. Romero, na 't houden van de maaltyd by Gerrit Pieter Aartszoon, met de trom hebbende doen omslaan, dat burgers en bezettelingen, ongewapend, in de Gasthuiskerke, die toen voor Stadhuis diende, hadden te verschynen, om den eed aan zyne Majesteit te vernieuwen; vervoegt zig de meeste hoop in de Kerke: weinigen, iets euvels vermoedende, versteeken zig heimelyk. 't Leedt niet lang, of zeker Priester, die, eene wyl, met de Spanjaards, voor de Kerke, heen en weder gewandeld hadt, komt der onnozele menigte aanzeggen, dat zy op den staat haars gemoeds denken, en zig ter dood bereiden moest. 't Woord was 'er pas uit, en 't kryten en kermen begonnen, of de vyand stuift ter deure in, valt op den weerloozen hoop, en veltze allen, op vier na, die, onder belofte van zwaar rantsoen, vry raakten. Toen stak men de vlam in 't Kerkje, die de zieltoogenden en gewonden voorts verteerde: en rekent men, dat hier vierhonderd burgers, benevens een goed deel soldaaten, omgekomen zyn. Gerrit Pieter Aartszoon, die Romero, korts te vooren, aan zyne tafel, getoefd hadt, vondt hier ook zyn einde. Toen de woede in de Kerke haar zat hadt, ging 't op een plonderen en blaaken: ook op een moorden van zulken, die zig versteken hadden, wier sommigen aan rappieren gereegen; anderen, met vleeschhouwers

FILIPS III. 1572.

Monde-ling Verdrag.

Dat schendig verbroken wordt.

Moord te Naarden.

FILIPS II. 1572. bylen, aan ſtukken gekapt; anderen, als visſchen, gekorven werden. Sommigen dienden der wreedheid tot ſpel: vermids de Spanjaards hen, met de ſpitſen van 't geweer, elkanderen toeſtieten, en lagchende en ſchertſende aan hun einde hielpen. 't Verhaal der yslykheden, hier gepleegd, gaat ſchier 't geloof te boven. Men heeft ſtokouden 't bloed afgetapt, en het, gulziglyk, ingezwolgen, kranken, in 't bedde, vermoord, zwangeren geſchonden, en haar de vrugt uit het lyf geſneeden, ofze, by de borſten, opgehangen, en dood gemarteld; maagden en meisjes van dertien en minder jaaren ſchandelyk misbruikt. Hortenſius, dien, verbeden door een' Spaanſch' jongman, eertyds zynen leerling, het leeven geſchonken was (z), moeſt, in zyn eigen Huis, vyf Perſoonen zien ombrengen, waaronder zyn Zoon was, dien hy 't hert uit den boezem zag rukken. Een Smid, *Huibert Willemszoon van den Eiken*, een' drieſtal in de eene en een' kling in de andere hand gevat hebbende, beſchermde den ingang van zyn Huis, eenen tyd lang, tegen de Spanjaards, en ſtiet 'er eenigen onder de voet: eindelyk, overmand, en zwaar gekwetſt, zeeg hy neder, op den drieſtal. Half zieltoogende, greep hy daar, met zyne harde Smids handen, de degens van twee Spanjaards, die hem dagten te grieven, aan, by 't ſcherp; waarop zyze te rug trokken, hem alle de vingers afſnydende. Terſtond hierna, werdt hy doorſteken, en 't warme bloed, dat uit de won-

(z) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CLXXXVII. *p.* 719.

wonden sprong, zyne Dogter, die, te vergeefs, op de bloote knieën, om haars Vaders leeven gebeeden hadt, in 't aangezigt gekletst (*a*). Een tamelyke hoop burgeren, agterhaald ten platten lande, werdt van alles beroofd en moedernaakt aan boomen opgehangen. In alles, zouden 'er maar zestig burgers te lyve gebleeven zyn, van welken veertig met de vlugt ontkwamen, de overigen op losgeld gesteld werden. De Burgemeester *Henrik Lamfertszoon*, die zig ook dagt te rantsoeneeren, werdt, naderhand, door beleid van eenigen, die te vooren uit de Regeering gezet waren, op een vonnis van Don Fredrik, in zyne eigen' deure, opgehangen, waarna 't lyk gevierendeeld en de stukken ter poorten uit gesteken werden. 't Krygsvolk niet slegts; maar de Ingezetenen der naaste Plaatsen, Muiden en Weesp, kwamen de Stad van alles berooven: en vondt men 'er, die de elendigen nog met het digten en zingen van schampere liedjes bedroefden. Toen alles uitgemoord en leèg geroofd was, zag men de poorten, muuren en toorens slegten, door de Gooische Dorpelingen; tot dit werk, onder zwaare bedreigingen, opgeprest. Ten besluite, werdt de Stad, by een vonnis des Landvoogds, eerst op den zesden van Slagtmaand des volgenden jaars gestreeken, van alle Handvesten, vryheden, en inkomsten vervallen verklaard. Dus jammerlyk een lot trof Naarden, tegen 't gegeven woord van Romero: en baarde 't bedryf der

FILIPS III. 1572.

(*a*) BOXHORN. Theatr. Urb. Holland. *p.* 343.

Filips II. 1572.

der Spanjaarden, hier en te Zutfen, zo groot een afgryzen van hunne Regeering onder Roomschen en Onroomschen, die alomme over ééne kam geschooren werden, dat de Hollandsche Steden, welken voor den Prinse hielden, een eenpaarig besluit namen, om alle handeling met den vyand te schuwen, en zig tot het uiterste toe te verdedigen (b): welk hertelyk besluit wy, wel haast, door verscheiden Steden, zullen zien ter uitvoeringe brengen.

X. Merkwaardige verlossing der Waterlandsche Schepen uit het ys.

De Enkhuizers, die, onlangs, door die van Kampen, vergeefs, waren aangezogt, om den Prinse af te vallen (c), en hunne nabuuren hielden 't, ten deezen tyde, nog op 't Y en in den mond der Zuiderzee, hebbende zelfs, voor Amsterdam, eenige Scheepswrakken doen zinken, om de vaart derwaards te belemmeren. Doch nu begon 't zo fel te vriezen, dat de schepen en galeien, omtrent een vierdendeel uurs van den Diemerdyk, in 't ys bezet raakten. Hier lagenze in groot gevaar van de Spanjaards, die, dagelyks, den dyk langs trokken naar Amsterdam, en verder; en van de Amsterdammers zelven. 't Scheepsvolk dreigde, derhalve, te verloopen, en liet zig, door de kloekmoedigheid van den Geweldigen *Jochem Nieuwvink*, niet dan met moeite, wederhouden. In deeze verlegenheid, werden de Waterlandsche Dorpen opontbooden, om eene vaart in 't ys te byten, langs welke, men de schepen, over de

(b) Bor VI. *Boek*, *bl.* 305 *enz.* [417 *enz.*]. Hooft VII. *Boek*, *bl.* 286 *enz.* Tassis *Libr.* I. *p.* 165.
(c) Bor VI. *Boek*, *bl.* 303 [415].

de ondiepte van 't Pampus, in veilige havens, zou konnen brengen. Ook kreeg men, met veel moeite, de galeien, die eerst op 't droog geraakt waren, te Monnikendam binnen. Maar de groote schepen, die te weinig waters hadden, waren, door geene menschelyke poogingen, uit het ys en van den grond te krygen: en was 'er nu last van Sonoi gekomen, omze allen in den brand te steeken, toen de wind, Noordwestwaards gezwaaid, zulk eene wyde scheur in 't ys maakte, en 't water zo hoog opzette, dat alle de schepen, over de ondiepten, en dien zelfden dag nog, te Hoorn en te Enkhuizen, voor den wal kwamen. Merkwaardig was, dat de wind, des anderendaags, weder omliep, en de ysscheur digt schoof: waarop het zo sterk vroor, als te vooren. De zonderlinge verlossing deezer schepen, schoon, naar sommiger begrip, de gewoone kragten der natuure niet overtreffende, werdt egter, door de meesten, aangezien, als een byzonder gunstbewys der Hemelsche voorzienigheid, en hielp veel om den moed der Hollanderen, verslaauwd door de tydingen van Zutfen en van Naarden, wederom te doen wakkeren (*d*). Doch in deezen staat der zaaken, werdt het beleg van Haarlem ondernomen, dat zeven maanden geduurd, en menigten van rampen naar zig gesleept heeft, waarom wy het, schoon dikwils beschreeven, ook hier, uitvoeriglyk, te boek stellen moeten.

FILIPS III. 1572.

De Graaf van Bossu, zo sommigen, ten dee-

XI. Toeleg van Bos-

(*d*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 307 [420]. VELIUS Hoorn, *bl.* 354.

FILIPS III. 1572. Bossu, om Haarlem te verrassen.

deezen tyde, meenden, heimelyk verstand houdende, met den Schout, *Adriaan Janszoon van Dort*, hadt, al in Hooimaand, gepoogd, zig, door verraad, van de Stad meester te maaken: doch Hans Kolterman hadt den aanslag ontdekt en te loor gesteld, en sedert, hadt de Stad versterking van bezetting gekreegen, onder Lazarus Muller (*e*). Doch na 't overgaan van Naarden, besloot men Haarlem, als naastgelegen, om verder zuidwaards of noordwaards door te dringen, openlyk aan te tasten. Bossu hadt de Stad, reeds in Slagtmaand, schriftelyk vermaand, om haaren zoen met Alva te maaken (*f*).

't Beleg der Stad wordt ondernomen.

De Regeering van Amsterdam deedt haar de zelfde vermaaning, in 't begin van Wintermaand, toen 't Spaansche Leger, van Naarden, over Amsterdam, reeds derwaards in aantogt was. En deeze jongste waarschuwing bragt te wege, dat de Vroedschap samen kwam, alwaar in beraad werdt gelegd, of men, met Don Fredrik, die reeds te Amsterdam gekomen was, in onderhandeling treeden zou, of niet. Sommigen stemden 't plat af, beweerende, dat men aan Naarden gezien hadt, hoe weinig op handeling te tellen ware: waarom zy rieden, dat men aan den Prinse schikken moest, om onderstand. Anderen gaven, daartegen, te bedenken, dat het dwaasheid ware, met zo magtig een' Koning, als die van Spanje was, te willen kampen, en dat ook de Prins nog geene eene Stad

(*e*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 288 [396].
(*f*) BOR VI. *Boek*. *bl.* 304 [416].

Stad hadt konnen ontzetten. Zy ſtemden, derhalve, voor de handeling, en hadden de meerderheid aan hunne zyde. Jonkheer *Chriſtoffel van Schagen*, *Dirk de Fries*, Oudburgemeeſter, en *Adriaan van Aſſendelft*, Penſionaris der Stad, werden naar Amſterdam geſchikt, met laſt, om vier of vyf dagen tyd van beraad te verzoeken. Doch Hopman *Wybout van Ripperda*, Overſte der Stede, hiervan de lugt gekreegen hebbende, roept de ſchutters en burgers, in de nieuwe Doele, byeen, vertoont hun „ hoe de Vroedſchap, „ buiten kennis der burgerye, en tegen haaren eed, in onderhandeling getreden was „ met den vyand: hoe ydel het ware op genade te hoopen, na 't gene men te Mechelen, te Zutfen, en te Naarden, gezien hadt; „ en eindelyk, hoe veel loflyker het ware, „ de vryheid der Stede, tot den uiterſten „ ſnik zyns leevens, te verdedigen." Voor dit laatſte, verklaart hy zig, en krygt den meeſten hoop tot medeſtemmers. Daarna geeft men van den toeſtand der Stad den Prinſe kennis, en zendt aan Lazarus Muller, toen te Nieuwendam gelegerd, om meer volks. Deez', terſtond, de Waterlandſche ſchanſen ruimende, welken, zonder uitſtel, door de Amſterdammers werden ingenomen, zendt vier vendelen, onder *Jakob Steenbach*, *Christoffel Vader*, *Lambert van Wirtenberg* en *Maarten Pruis*, naar Haarlem, en trekt, met het overſchot zyns volks, de Stad voorby, naar Leiden. In Haarlem, kwam, naderhand, tot in Lentemaand des volgenden jaars, geduurig zo veel toevoer van verſch volk, dat de

FILIPS II. 1572.

Men handelt met Don Fredrik, te Amſterdam.

FILIPS III. 1572. de bezetting, eindelyk, drie- of vierduizend man ſterk werdt (g). Midlerwyl, hadt men, in de Stad, de beelden ter Kerken uit geſtommeld, en die den Hervormden ingeruimd. Twee der drie Gemagtigden, met flaauwe hoop, van Amſterdam te rug zynde gekeerd, werden, terſtond, in hegtenis genomen, en naar Delft aan den Prinſe gezonden, die hen te regt ſtellen, en Aſſendelft onthalzen deedt. Schagen ſtierf in de gevangenis. De Fries was te Amſterdam gebleeven. Schagen en Aſſendelft meenden zig, met het beſluit der Vroedſchap, te konnen verantwoorden; doch de Prins verſtondt, dat niemant eenen laſt aanvaarden mogt, die, met zynen eed, ſtrydig was. En ziende, hoe 't meerderdeel der Vroedſchap tot handeling geneigd was, zondt hy Aldegonde naar de Stad, die de Wet aldaar, uit 's Prinſen naam, veranderde, ſtellende Jonkheer *Jan van Vliet*, *Nikolaas van der Laan*, *Gerrit Stuiver* en *Pieter Kies* aan, tot Burgemeeſters; en tot Schepens, *Willem Adriaanszoon*, *Jakob van Heuſſen*, *Kornelis Ryken*, *Pieter Bal*, *Nikolaas Mattheuszoon*, *Adriaan van Berkenrode* en *Mattheus Auguſtynszoon*. In de Vroedſchap, werden 'er tien verwiſſeld (h). Al dit geſchiedde, onder verklaaring, dat het niet zou geagt worden te ſtrekken tot krenking der Handveſten, die 't veranderen der Wet, op eenen anderen tyd en wyze, vorderden.

Twee der Gemagtigden gevat en een derzelven geſtraft.

De Prins verandert de Wet, te Haarlem.

Don Fredrik

Zo ſtondt het in Haarlem, toen Dirk de Fries

(g) Memor. *by* AMPZING Haarl. *bl.* 177.
(h) METEREN IV. *Boek*, *f.* 78 *verſ.*

Fries en anderen uitgeweekenen eenen brief schreeven, om de Regeering te beweegen, tot het zoeken van genade, en het uitdryven der bezetting. Doch de brenger werdt, met den strop, gestraft. Don Fredrik, schrikkende tegen 't beleg, in 't holst van den winter, zou gaarne gezien hebben, dat de Stad 't hoofd in den schoot gelegd hadt: doch bespeurende, dat zy zig, door vleijen noch dreigen, verzetten liet, brak hy, den agtsten van Wintermaand, op van omtrent Amsterdam. De voortogt, langs den hoogen dyk, tot by Sparendam, zynde gekomen, vondt hier den weg geslooten, met twee bolwerken, waaragter, men bezig was, met den dyk door-, en den vyand den gewoonen weg naar de Stad af te snyden. Doch Juliaan Romero, begeleid door eenige Roomschgezinde boeren, kiest een pad beneden den dyk, over 't ys, overvalt de verschansing aan den westkant, daar zy minst versterkt was, en verslaat driehonderd man van de bezetting, die, onder *Gerrit van der Laan* en Maarten Pruis, stondt. Pruis zelf sneuvelde hier. De overigen werden op de vlugt gejaagd. Jammer was 't, dat men het doorsteeken van den dyk niet eerder begonnen hadt: doch dit was, voor de verandering der Haarlemsche Regeeringe, niet doenlyk geweest. Nu stondt den Spanjaarden de weg naar Haarlem open. Ook vertoonden zig de eersten, op den elfden van Wintermaand, voor de Stad: daar zy 't Leproozenhuis innamen. Don Fredrik, twee vendelen Waalen in Sparendam gelaaten hebbende, volgde, met het gros des Legers, dat,

FILIPS III. 1572.

breekt op van by Amsterdam.

Sparendam ingenomen.

De Spanjaards komen voor de Stad.

FILIPS III. 1572. dat, van tyd tot tyd, aanwassende in kragten, eindelyk, op dertigduizend man, waaronder vyftienhonderd Ruiters waren, begroot werdt. Zesendertig vendelen Spanjaards legerden zig voor de Kruispoorte: agttien vendelen Duitschers, onder den Graave van Overstein, voor de Houtpoorte, en twee-entwintig vendelen Waalen, onder Noirkarmes, Kapres en Liques, in 't Westen, aan den duinkant. De Ruiters lagen in de naaste Dorpen, zo langs strand, als binnen door, op den weg naar Alkmaar. Van Amsterdam kreeg de Veldheer veertien metaalen stukken, veertig en zesenveertig pond schietende. Ook zondt hem de Hertog drieduizend Luiksche graavers toe, die, sedert, meest allen, aan en omtrent de wallen, zyn omgekomen.

Gelegenheid van Haarlem. Haarlem hier tegen, genoegzaam de zwakste Stad van Holland, hadt weinig voorraad van mond- en krygsbehoeften; doch de Meer en 't Spaarne open, waarlangs de Stad, eenen geruimen tyd, voorzien werdt van volk en voorraad. Zy hadt ook duizend delvers in dienst, en driehonderd wyven, onder *Kenau Simons Hasselaar*, eene Weduwe van zesenveertig jaaren en van een der beste geslagten, die niet schroomde, met spiets, roer en rappier, in vrouwen kleedinge, den vyand te keer te gaan: welke dienst haar, in 't jaar 1574, door de Staaten van Holland en Zeeland, met het Waagmeesterschap en Ontvangerschap van den nieuwen Impost op de Turf, binnen Arnemuiden, vergolden werdt

werdt(*i*). Men viel, in der yl, aan 't sterken der Stad, werpende eenige schansjes op langs de Meer, en een kloek Ravelyn voor de Kruispoorte, over de Legerplaats van Don Fredrik, die zynen intrek op 't Huis te Kleef genomen hadt.

Lumei, door den Prinse, tot ontzet der Stad, afgezonden wordt geslaagen.

Oranje hadt, midlerwyl, den Graaf van der Mark, met vyftien vendelen Knegten, vier Kornetten paarden, en zes veldstukken, by Leiden verzameld, afgezonden tot onderstand van Haarlem. Doch hy werdt, by den weeligen berg, door Bossu, Noirkarmes en Romero, onderschept en geslaagen. Hier bleeven vier stukken geschuts, de meeste vendels en duizend man op de plaats. De Spanjaards lieten 'er niet boven twaalf. Lumei hadt zig, door de vlugt, gebergd. Met de gevangenen werdt wreedelyk gehandeld. *Baptist van Trier*, voor wien Lumei tweeduizend Kroonen en negentien Spaansche krygsgevangen' soldaaten gebooden hadt, en *Hans Keller* werden, by 't eene been, opgehangen: waarop Lumei ook de gemelde negentien ter galge verwees.

De Stad bestormd.

Don Fredrik, de Legerplaatsen voor Haarlem omgraaven hebbende, en zig verbeeldende, dat de Stad het naauwlyks eene week houden zou, regt, na 't delven van slegts ééne loopgraaf, eene battery op voor de Kruispoorte, die hy, met zyne veertien metaalen stukken, op den agttienden, beschieten liet. De Poort, het Ravelyn, en de naaste gordynen werden geweldig beschadigd, door

zes-

(*i*) Resol. Holl. 2 *Sept.* 1574. *bl.* 72.

FILIPS III. 1572. zeshonderdentagtig schooten, die, deezen dag, gedaan werden. Den volgenden, deedt men 'er vyf minder op de S. Jans Poorte, en 't muurwerk aan dezelve gehegt. Doch de belegerden stopten, des nagts, de breuken, met wolzakken, steen, hout, aarde en andere stoffen, en besteedden de lange winter-sche nagten, om eenen nieuwen wal op te werpen agter den ouden, van de S. Jans Poorte af, tot aan de S. Katrynen brugge toe, waardoor de Stad, aan deezen kant, genoeg gedekt was. Op den eenentwintigsten, werdt het Ravelyn, den gantschen morgen, wederom fel beschooten: waarna Don Fredrik bevel gaf, om storm te loopen. De aanval was hevig; doch de belegerden verweerden zig zo dapperlyk, dat de aanvallers, met agterlaating van honderdenvyftig of tweehonderd (*k*) dooden, wyken moesten. De verweerers verlooren 'er boven tien of twaalf niet, schoon Krygsvolk en burgers zig, in groote menigte, begeven hadden naar de wallen en naar 't Ravelyn, vanwaar de vyand, uit het grof geschut, met kogels, ketens en schroot gelaaden, en uit de handbussen, begroet, en met een' vlugt gloeijende koolen, brandende pekhoepen, heete assche en olie, en gesmolten lood overstort werdt. Uit dit begin, werdt groote moed geschept by de belegerden. Ook zag Don Fredrik, dat de Stad met geene domme kragt te winnen was: waarom hy bevel gaf, het Ravelyn, door loopgraaven, te naderen, en eenige mynen te delven (*l*).

De

(*k*) TASSIS *Libr.* I. *p.* 170.
(*l*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 307 [420 *enz*].

De Haarlemmers, om 't graaven der Spanjaarden te hinderen, deeden geduurige uitvallen. Ook overrompelden zy, den dertienden, of, volgens anderen, den zeventienden van Louwmaand, de schans te Rustenburg, daar Duitschers lagen, die genoegzaam allen verslaagen werden: doch de schans werdt, daarna, door de Spanjaards hernomen. 't Versch volk, dat de Haarlemmers, van tyd tot tyd, inkreegen, maakte hen heet op zulke aanslagen: hoewel 't ook den Spanjaarden, nu en dan, gelukte, het ontzet op te ligten: 't welk, onlangs, *Filips de Koning*, met tweeduizend man, door den Prinse, naar Haarlem gezonden, te beurt gevallen was. De Spanjaards, hem 't hoofd hebbende afgehouwen, wierpen het over de vesten, met een byschrift, *dat hy 't was, die 't ontzet, zo ongelukkiglyk, aangevoerd hadt.* Die van binnen, hierdoor getergd, hangen, 's nagts daarna, twaalf gevangenen op, houwen 'er elf hoofden af, en kuipenze in eene ton, daar een papier op geplakt was, inhoudende, *dat men Alva, voor den tienden penning, waarom hy Haarlem belegerd hieldt, de tien koppen toezondt, en den elfden voor interest, op dat hy over geene schraale betaaling te klaagen hadt.* 't Delven ging vast zynen gang van de Spaansche zyde; doch de belegerden groeven 'er tegen aan, en zag men, dikwils, de wederzydsche mynen springen, met eene yslyke vernieling van vyand en vriend. De Spanjaards naderden 't Ravelyn, sedert, langs eene overdekte gaandery, zo digt, dat men 't, eerlang, verlaaten moest, eerst egter eene geweldige halve maan, binnen-

Uitvallen der belegerden.

Wederzydsche wreede schimp.

Mynen gesprongen.

't Ravelyn verlaaten.

FILIPS III. 1573. nenwaards, hebbende opgeworpen: waaraan elk, tot Burgemeesters toe, de hand geslaagen hadt. 't Gelukte den belegerden ook, eene vyandlyke myn, van boven, door geweldige zwaarten, in te persen. Doch Don Fredrik, ziende zyn Krygsvolk, welk het, in 't veld, daar de schildwagten, nu en dan, waren doodgevrooren, naauwlyks harden kon, verloopen by menigten, besloot, des nagts voor den laatsten van Louwmaand, een' nieuwen storm te doen op de Kruispoorte, die men tot een bolwerk verbouwd hadt. Men bekroop den wal, heimelyk, pas voor den dageraad. Die van binnen merkten 't niet, voor dat de vyand op de vesten was. Toen aan 't schieten, aan 't schreeuwen, aan 't wekken der burgeren. De bespringers worden verjaagd van den wal aan de Kruispoorte: vanwaar de verweerers egter ook agter de nieuwe werken weeken, na dat Don Fredrik den grooten aanval doen blaazen hadt, en met het meeste heir genaderd was. Doch naauwlyks stak de vyand 't hoofd boven 't blokhuis, of hy zag zig, van alle zyden, begroeten, met een ontelbaar getal van kogels, die, van de einden der halve maane, en uit de naaste huizen, op hem afvloogen. Te gelyk, liet men de myne onder 't blokhuis springen, waardoor veertig man omkwam. Ondertusschen, hadt Billy, met tweehonderd zyner rapste Waalen, uit Friesland ontbooden, eenen aanval gedaan op de S. Jans Poorte, daar hy afgeweezen was. Aan de Kruispoorte, boodt men ook zo veel weer, dat de Spanjaards, eindelyk, den moed vallen lieten, en met verlies van

drie-

driehonderd man aftrokken. De Haarlemmers hadden slegts tien of twaalf man verlooren.

Filips III. 1573.

De belegeraars, dus ten tweede maale afgeslaagen, begonden 't wat zagter op te neemen, en naauwlyks op iets anders, dan op 't uithongeren der Stad, bedagt te zyn. Veele Oversten spraken zelfs van 't beleg op te breeken: waartoe de Veldheer zelf scheen te neigen; doch de Hertog, zyn Vader, die thans ziekelyk was, schreef hem „ dat hy, „ in persoon, 't beleg zou komen voortzet- „ ten, zo Don Fredrik vertrekken wilde, of „ deszelfs Moeder, uit Spanje, ontbieden, „ om haars Zoons plaats te bekleeden:" welke schamperheid den Veldheer besluiten deedt, om met het graaven voort te gaan (*m*), en de Stad, ondertusschen, den toevoer, die reeds schaars begon om te komen, en met ysleeden moest worden aangebragt, zo veel mogelyk ware, af te snyden.

Don Fredrik neigt tot het opbreeken van 't beleg.

Alva styft hem, om 't voort te zetten.

In Sprokkelmaand, sloeg het aan 't dooijen, waardoor 't beleg van Haarlem een ander aanzien kreeg. Men hadt, om den toevoer langs de Meer vry te houden, vier groote en eene kleine galeie op stapel gezet, en de eene na de andere te water gebragt (*n*). De Amsterdammers onderstonden, sedert, met vyf schepen en eene kleine galei, die zy, door Sparendam, in 't Spaarne gebragt hadden, in de Meer te komen, langs een gat, dat zy, by 't penningsveer, in den laagen

Scheepsstryden op de Haarlemmer Meer.

(*m*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 315 [431 *enz*].
(*n*) Ampzing Haarl. *bl.* 203.

Filips II. 1573.

gen weg, graaven wilden. Doch hierin werden zy belet, door de Haarlemmers. Bossu, toen op een ander middel denkende, liet den Overtoom, een half uur van Amsterdam, aan den heiligen weg, doorgraaven, en kreeg, door dit gat, eenige smakzeilen in de Meer, die, door de Haarlemmer galeien, aangetast en verjaagd werden: en schoon zy meermaalen te rug keerden, doorgaans, gelyk lot troffen. Ook versloegen de Haarlemmers, in eenen uitval met duizend man, op den vyfentwintigsten van Lentemaand ondernomen, meer dan agthonderd vyanden, veroverende, te gelyk, vyf bassen, twee metaalen slangen, negen standaarden en een' grooten buit van kostelykheden. Doch weinige dagen daarna, bragt Bossu, door den dyk, geopend by 't Huis ter Hart, wel drie-endertig schepen en zeven galeien op de Meer: ook werden 'er alomme schansen opgeworpen, waardoor de toevoer naar de Stad langs hoe moeilyker werdt. Zelfs waren 'er, zonder groot gevaar, geene brieven meer uit of in de Stad te krygen, waarom men zig van eenen vond bediende, dien de oude Romeinen reeds in 't werk hadden gesteld: hierin bestaande, dat men tamme en in de Stad op slag gewende duiven naar buiten zondt, die, met briefjes aan 't lyf gehegt, zo digt aan de Stad als 't mooglyk ware, opgeschooten werden, en veeltyds gelukkiglyk over raakten. 't Ontzet der Stede werdt, een en andermaal, vergeefs ondernomen: de overmagt des vyands deedt 's Prinsen Volk en Vloote te rug wyken. Maar de schans te Rustenburg werdt, door Hopman

Duiven voor briefdraagers gebruikt.

man

man Balfour, veroverd en eenigen tyd ingehouden. De Koeijen gingen, onder deeze schanse, buiten de Schalkwyker en Spaarnewouder Poorten, den gantschen tyd der belegeringe door, weiden: hoewel 'er de Spanjaards, nu en dan, eenen aanval op deeden (*o*). FILIPS III. 1573.

'T Gebrek aan mondbehoeften in Haarlem verоorzaakte, eerlang, eene zetting op 't brood, dat elk dagelyks te gebruiken hadt: ook werden 't slegte volk en de jongens verpligt, alleenlyk moutkoeken te nuttigen. Voorts besloot de Stad, schoon zy 't Regt der Munte niet hadt, by mangel van gangbaare penningen, eenige zilveren stukken te doen slaan, die boven de waarde werden uitgegeven. Zy volgde, hierin, den Prins van Oranje, die onlangs ook, by raade der Staaten, de munt van zeven op agt verhoogd hadt (*p*). Om nu en dan wat meels en buskruids binnen te krygen, gebruikte men luiden, ligt gekleed, die zakjes met den voorraad om den hals en twee Pistoolen aan den gordel hadden; en, met polsen of verrejagers, over slooten en gebroken land, wippen, tusschen de Spaansche schildwagten door. Sommigen werden egter gevat, en in 't gezigt der belegerden opgehangen: 't welk, en dat men, onlangs, het hoofd van Hopman Olivier, die Bergen hadt helpen verrassen, en nu, in een gevegt op den Diemerdyk, gesneuveld was, met een byschrift, over de muuren geworpen hadt, de Haarlemmers derwy-

Gebrek aan mondbehoeften in Haarlem.

Noodmunten geslaagen.

(*o*) Ampzing Haarl. *bl.* 196.
(*p*) Resol. Holl. 1573. *bl.* 18.

FILIPS III. 1573.

Bitterheid van de Haarlemmers tegen eenige Roomschen.

wyze verbitterde, dat zy *Quiryn Dirkszoon* en *Lambert Jakobszoon*, oud Burgemeesters, die, op eenig vermoeden, in hegtenis gezet waren, en *Adriaan van Groeneveen*, een' Haarlemmer, die, in Spaanschen dienst, gevangen, was, uit den Kerker haalen, en, tegen den zin der Wethouderschap, nevens nog vyf soldaaten, eenen Priester en een' jongen van vyftien jaaren, aan eene galg, op den wal geplant, opknoopen. De vrouw en dogter van Meester Quiryn, die hem, ter dood gaande, moed inspraken, werden, door 't graauw, met smyten en stooten, in 't water gejaagd, daar zy beide verdronken. Wyders onderstondt men, den Spanjaarden ten spyt, de beelden der heiligen naar den wal te draagen, om 'er de breuken mede te stoppen. Doch deeze dartelheid werdt den Haarlemmers verleerd, door de nederlaag van 's Prinsen schepen op de Meer, onder Marinus Brand, als Admiraal, en den Heere van Batenburg, als Overste des Krygsvolks; die 's vyands Vloote onder Bossu sterker, of beter op haare hoede vindende, dan zy verwagt hadden, eer 't op een slaan ging, de vlugt namen. Bossu vervolgdeze, en veroverde twee-entwintig vaartuigen: de overigen bergden zig in de Kaag of in de oude wetering. Dit gebeurde, op den agtentwintigsten van Bloeimaand: en de Spaanschen bleeven, sedert, meester van de Meer, waardoor der Stad de toevoer te water belet werdt. Hierop volgde het bemagtigen van eenige schansen der belegerden. In 't leger, meende men, dat de Stad nu terstond zou hebben moeten bui-

Nederlaag der Nassauschen op de Meer.

buigen: doch 't viel anders uit. Men hadt twee metaalen ſtukken van Dordrecht en Leiden bekomen, uit welken men zo hevig vuurde op de battery des vyands, dat men 'er den kruin afſchoot, en nog twee andere werktuigen, in de plaatſe der batterye opgeregt, om de belegerden van de veſten te houden en hunne binnenwerken te ontdekken, geheellyk vernielde.

Filips III. 1573. 's Vyands Battery vernield.

Hierna, kwam 'er zo veel volks in 't Leger, en de toegangen werden, alomme, zo verſterk bezet, dat de Stad, aan welke, onlangs, de toevoer te water afgeſneeden was, nu, ook te lande, niet langer voorzien kon worden. De Prins, hiervan verkondſchapt, zag geene uitkomſt, dan in 't benaauwen van den vyand, door hem, op gelyke wyze, den toevoer af te ſnyden. Hy was, hierop, reeds te vooren, bedagt geweeſt, en Sonoi hadt zig, op zyn bevel, in Lentemaand, verſchanſt, op den Diemerdyk, te Jaaphannes, tuſſchen Amſterdam en Muiden, daar hy 't Y ter eene zyde hadt, en ter andere de Diemermeer, die tot in den Amſtel en aan den Utrechtſchen Wagenweg ſtrekte: eene plaats, regt gelegen, om den toevoer, van boven naar 't Leger, beide te water en te lande, te beletten. Doch de Amſterdammers hadden hem van daar verdreeven, en 'er, ſedert, eene ſchans gelegd. Nu, in den aanvang van Zomermaand, onderneemt hy, tuſſchen deeze ſchans en Amſterdam, den Diemerdyk, by nagt, te doorgraaven, en, hier en hieromtrent, zes ſchanſen op te werpen, die hy, tot na 't overgaan

Sonoi verſchanſt zig op den Diemerdyk.

FILIPS III. 1573.

Batenburg te Ouwerkerk.

van Haarlem, inhieldt. Batenburg wierp zig in Ouwerkerk, dat hy insgelyks versterkte. Doch hy en Sonoi konden, ten deezen tyde, den toevoer naar 't Leger voor Haarlem, bezwaarlyk, beletten. De Amsterdammers waren nu meester van de Diemermeer, en van de vaart, die, uit de Vegt, door Weesp en Diemen, in dezelve liep; waarlangs men 't Leger voorzien kon. Men poogde wel de Vegt boven de vaart te sluiten, ten welken einde, *Adriaan Vyg*, Overste van Gorinchem, met vyfhonderd man, derwaards toog, zig begon te verschansen, en 't Huis te Gunterstein innam. Doch Jan Baptist de Tassis, die toen te Utrecht was, trok, met twee vendelen Knegten en eene bende Ruiters, op hem af, verdreef hem, en deedt de begonnen schans slegten. Dezelfde toeleg werdt, sedert, te Nieuwersluis, hervat; daar hy, insgelyks, mislukte, mids het muiten der Duitschers, die zig egter haast stillen lieten. Ook hadt Alva toen alle de posten van belang in deezen oord doen bezetten, door *Don Francisko Baldes*, die Batenburg, uit Ouwerkerk, verdreeven hadt (q): waarom men van 't sluiten der Vegt moest afzien. Die van Buuren ondernamen, omtrent deezen tyd, het doorsteeken van den Lekdyk, waardoor 't Stigt onder water gezet, en de toevoer, van boven naar 't Leger, ook belet geweest zou zyn. Doch de Heer van Hierges, thans Stadhouder van Gelderland, was hun hier in den weg, en verzekerde zig van den dyk. 't Mislukken van

Poogingen om de Vegt te sluiten.

Gemor

(q) AMPZING Haarl. *bl.* 211.

van zo veele aanslagen, die tot ontzet van Haarlem ondernomen waren, hielp het volk, daar, aan 't morren over de Regeeringe, die, riep men, de Gemeente, door verdigte troostbrieven, misleidde: 't welk van zo veel gevolg was, dat der Burgerye gegund werdt, zes, of, volgens sommigen, zestien mannen te kiezen, om, met de Wethouders, na te zien, wat 'er geschreeven werdt. Maar 't ongenoegen nam toe, met het minderen der mondbehoeften: daar 't nu zo schraal mede omkwam, dat men brood van hennip- en raapzaad begon te bakken, gebruikende 't vleesch van honden, katten en paarden tot toespyze. 't Weinige Kooren, dat 'er overschoot, werdt gespaard voor 't Krygsvolk. Men schikte dan, by donkeren nagt, onder een geweldig geluid van trommels en trompetten, een der snelst bezeilde jagten ter Stad uit, dat, ongemerkt, tusschen Bossus schepen door raakte en den Prinse tyding bragt van den nood der Stede. Zyne Doorlugtigheid hadt, na dat de Spaanschen meester op de Meer geworden waren, Haarlem verlooren gerekend, weetende, wat het inhadt, door 's vyands schansen, te breeken. Doch de Gemeente, gewoon met blinden yver voort te slaan, meende, men moest wat meer onderneemen, om zulk eene Stad te ontzetten; waartoe, immers, zeide men, gelds genoeg opgebragt was. Zelfs booden veele Delftsche, Leidsche en Rotterdamsche burgers aan, hun lyf, tot behoudenis der Stede, te willen waagen. De Prins moest zig dan, zyns ondanks,

FILIPS II. 1573.

der belegerden.

Hongersnood in de Stad.

 laa-

Filips III. 1573.

laaten overhaalen, om eenig volk, burgers en bezettelingen, byeen te brengen; dat te Sassem geschiedde.

Vrugtelooze handel over een Verdrag.

Doch terwyl hy hiermede bezig was, traden die van Haarlem, op den eersten van Hooimaand, in mondgesprek met den vyand, over een Verdrag: welk egter vrugteloos afliep, 't zy dat Don Fredrik te veel eischte, of dat de belegerden 't Verdrag niet ernstig zogten, en voorhadden, den vyand op te houden, tot dat het verwagtte ontzet gereed zyn zou.

De Stad wordt hevig beschooten.

'tGing dan wederom op een beschieten, aan poorten, toorens en wallen, die, op den derden van Hooimaand, door duizendenagt schooten, 't grootste getal, dat, in den gantschen loop der Belegeringe, op éénen dag, geslaakt werdt, geweldig beschadigd werden. De vyand dreigde daarna storm te loopen; doch 't bleef agter, om dat een overlooper hem berigt hadt, dat 'er, naauwlyks voor zes dagen, leeftogt in de Stad was.

Uiterste benaauwdheid in dezelve.

Ook gaven de belegerden, ten deezen tyde, hunnen uitersten nood te kennen, door het uitsteeken eener zwarte vlagge. Want zo ver was 't nu gekomen, dat men, na 't uitpluizen van 't kruid, dat tusschen de steenen groeit, 't lyf houden moest, by gekookte ossen- en paardenhuiden, en zelfs by schoenleder; en dat, de een by den anderen, op straat, van honger versmagtte. De bezettelingen, in deezen toestand, aan 't muiten geraakt, plonderden de Lombaard en verscheiden' andere winkels.

Batenburg afgezon-

De Prins troostte de bedrukten, zo veel hy kon, door brieven, en verzogt hen, die

die erbarmelyk om ontzet aanhielden, eindelyk, flegts twee dagen te toeven, wanneer hy een' loozen aanval doen zou op de *Fuik*, een water, waardoor de Meer gemeenschap met de Stad heeft, en welk, door den vyand, sterk beschanst was; terwyl 't ontzet, van den kant van den Hout, zou worden aangevoerd. Ook hieldt hy zyn woord. De Heer van Batenburg trok, den agtsten van Hooimaand, tegen den avond, op van Sassem, aan 't hoofd van vierduizend Knegten, grootendeels burgers der naaste Steden, met naame van Gouda (*r*) en van Delft, onder welke laatsten, zig bevondt *Joan van Oldenbarneveld*, die, naderhand, Advokaat van Holland werdt. Voorts hadt Batenburg zeshonderd Ruiters, onder *Gaspar van der Noot*, *Heere van Karlo*, zeven veldstukken en vierhonderd wagens met krygs- en mondbehoeften by zig: en, om 's vyands verschansingen te veiliger te konnen genaaken, hadt hy zig voorzien van borstweeringen van musketschootvrye planken, die, op wielen, voortgeschooven konden worden, en gaten hadden, daar 't geschut door speelen kon. Een optogt met zo veel volks en omslags kon niet verhoolen blyven voor Don Fredrik, die 'er, daarenboven, kennis van kreeg uit de briefjes, welken hy, aan twee duiven, in de vlugt geschooten, gehegt gevonden hadt. Nog vernam hy, dat de belegerden een gordyn doorsneeden hadden, om, door de breuke, uit te vallen, zo ras 't ontzet vernomen werdt. Dus dubbel ge-

FILIPS III. 1573.

den om Haarlem te ontzetten,

(*r*) Bor XII. *Boek*, *in het* Byvoegsel.

FILIPS II. 1573. gewaarſchuwd, doet hy, in den zelfden nagt, eenen grooten hoop nat ſtroo in den brand ſteeken, regt over de genoemde breuke, waarmede hy den belegerden, door vlam en ſmook, verhinderde het teken te zien van 't naderend ontzet, welk met vuur geſchieden moeſt. Agter 't ſmeulend ſtroo, plaatſt hy vyfduizend man van zyn beſte Voetvolk: een diergelyk getal Knegten en vyfhonderd Ruiters worden naar den duinkant gezonden, onder *Jan Baptiſt del Monte*, die laſt hadt, om, op zeker teken van 't geſchut, den Naſſauſchen in de linker zyde te vallen. Zes Regementen onder Romero en anderen moeſten, ten zelfden tyde, ooſtwaards, over de beſnydingen ſpringen, en de gelegenheid waarneemen, om Batenburg op de regter zyde aan te taſten. Het overig deel des heirs ſtondt, binnen de Legerwallen, in ſlagorde. Batenburg, die, tot middernagt, te Noordwykerhout, getoefd hadt, genaakt, tegen drie uuren des morgens, het mannepad, daar hy ſtal houdt, om zyne borſtweeringen toe te ſtellen. Doch terwyl hy hiermede bezig is, begint het Spaanſch geſchut te balderen: waarop hy, onvoorziens, van de eene en de andere zyde, aangevallen wordt. Zyne voorhoede, uit Ruitery beſtaande, was, midlerwyl, binnen de verſchanſingen geraakt, daar zy van een' veel ſterker hoop ontvangen en te rug gejaagd wordt, tot aan 't mannepad. Hier ſtort zy op haar eigen voetvolk, dat, van drie kanten, overvallen, zo zwaar een' ſchok niet wederſtaan kon; maar agteruit en aan 't vlugten ſloeg. Zevenhonderd bleeven 'er op de

wordt geſlaagen.

de plaats, waaronder beide Batenburg en Karlo waren. De wagens, zynde de voerluiden, meest allen, met de paarden, ontvlugt, 't geschut en dertien of veertien vendels werden veroverd. De belegerden, 't beraamde teken niet vernomen hebbende, hadden geenen uitval gedaan, en zelfs gewaand, dat het gerugt van den stryd, welk zy hoorden, looslyk, door den vyand verwekt was, om hen in 't net te lokken. Nu kreegen zy de tyding van de nederlaag der hunnen, door eenen gevangen, dien de vyand neus en ooren afgesneeden hadt. Zy werdt bevestigd, door eenige hoofden van verslaagen' burgeren, die men wederom over de vesten wierp, en eerlang door eenen brief van den Prinse, die hun riedt, ten beste mogelyk, voor zig zelven te zorgen, en 't Leger te Sassem opbrak.

Filips II. 1573.

De benaauwde Stedelingen, nu geene uitkomst meer ziende, namen in overleg, om, in eenen algemeenen uitval, door 's vyands Leger te slaan, en de Stad te verlaaten. Doch de vrouwen en kinderen, verneemende dat men hen niet dagt mede te voeren, vielen aan 't schreijen en jammeren, en stremden de uitvoering van 't genomen besluit. Daarna stelde men voor, om den uitval, met vrouwen en kinderen, en elk die mede wilde, te doen (s), en begon men, hiertoe, al gereedschap te maaken, toen Don Fredrik, kennis van den toeleg gekreegen hebbende, in eenen Brief, op Eversteins naam geschreeven, den belegerden aandiende, dat 'er nog genade was,

De belegerden neemen in overleg, om de Stad te verlaaten.

(s) Meteren IV. *Boek*, *f.* 80.

Filips III. 1573. was, zo men de Stad, terstond, opgave. De Duitschers luisterden hiernaar, en weigerden uit te trekken. De Waalen wilden 'er mede door; doch aarzelden, als 't er op aankwam. Gantsch Haarlem raakte over einde, willende sommigen vertrekken, anderen blyven en handelen. Tot dit laatste besslooten

Zy geeft zig over. de Regenten en Oversten van 't Krygsvolk, die, op den twaalfden van Hooimaand, buiten de Zylpoorte, in onderhandeling traden, en, ten negen uuren des morgens, slooten, *dat de Stad zig op genade en ongenade hadt over te geeven; doch de plondering met tweehonderdenveertigduizend guldens zou mogen afkoopen.* De Gemagtigden, in de Stad te rug gekeerd zynde, gaf men 't den Duitschen, Schotschen en Walschen Knegten in de keur, of zy, ongewapend, uittrekken, of 's Hertogs genade afwagten wilden: tot welk laatste zy besslooten.

Bordets wanhoop. Alleenlyk *Bordet*, een Fransch Edelman, die, na 't herneemen van Bergen in Henegouwen, 's Prinsen dienst hadt moeten verlooven, wanhoopte, in zo verre, aan vergiffenis, dat hy zig van zynen dienaar doorschieten liet (*t*), of, zo sommigen meenen, de handen aan zig zelven sloeg (*u*), na dat de knegt hem dien harden dienst geweigerd hadt. De schuttery ook in 't Verdrag bewilligd hebbende, kreegen poorters en soldaaten bevel, om hun geweer op 't Stadhuis te brengen, de Duitschers en Schotten alleenlyk uitgezonderd, die, ondertusschen, de vesten bewaarden. Voorts moesten de burgers zig in 't Klooster

(*t*) Meteren IV. *Boek*, *f.* 80.
(*u*) Tassis *Libr.* I. *p.* 176.

ter te Zyl te vervoegen, de vrouwen en kinderen in de groote, en de Walſche en andere ſoldaaten in de Bakeneſſer Kerk. Daarna trokken de Spanjaards naar binnen, en toen moesten ook de Duitſchers en Schotten hun geweer boven brengen, en zig naar 't S. Katrynen en S. Urſulen-Klooſter begeven. En zag men alreeds 't Verdrag ſchenden, en eenige burgers huizen plonderen. Don Fredrik, daarna, met den Graave van Boſſu en andere Grooten, in de Stad gekomen zynde, deedt de Hopluiden en Vendrigs verzekeren, en naar 't Huis te Kleef brengen: en met den volgenden dag, hief het ſtraffen aan van ſoldaaten, en van burgers, die, om de beroerten des jaars 1566, gevlugt, en, na 't omſlaan der Stede, wederom binnen gekomen waren. Zy kreegen 't zwaard, zo zy biegten wilden; zo niet, den ſtrop. Vyf beuls met hunne knegts ſloofden zig, dag aan dag, af, aan 't ombrengen van menigte van menſchen. Don Fredrik deedt, daarenboven, driehonderd elendigen, by paaren, rug aan rug, binden, en in den mond der Meere verdrinken. De Overſte der Stad, Wybout van Ripperda, Lancelot van Brederode, Heer van Veenhuizen, Jonkheer Jan van Duivenvoorde, Kolonel der Burgerye, en andere voornaame Perſonaadjen werden onthalsd, zelfs een bastaardzoon des Kardinaals van Granvelle, die, zig aan 's Prinſen zyde in Krygsdienſt begeven hebbende, liever ſterven wilde, dan zig, door 't melden van zyne afkomſt, redden. Een Lutherſch Predikant van Hopman Steenbach werdt gehangen: Simon Simonszoon, Pre-

FILIPS III. 1573.

Strenge ſtraf over ſoldaaten en voorteezen uitgeweeken burgers.

FILIPS III. 1573.

Predikant der Stede, onthoofd. Hopman Balfour behieldt zyn leeven, mids hy zwoer, den Prins van kant te zullen helpen, dien hy 't egter te kennen gaf, en getrouw bleef. De Schout Adriaan van Dort, de Burgemeesters van Vliet, Kies en Stuiver werden in hegtenis gezet. Men meent, dat omtrent de helft der bezettelingen, die, by 't overgaan der Stad, tot op omtrent agttienhonderd gesmolten waren, daarna, door beuls handen, omgebragt werdt. De vyand hadt, zo men wil, geduurende 't beleg, drieduizend man door scherp, zevenduizend, door ziekte, honger en ongemak, verlooren. De schade, by de Stad, door de belegering, geleeden, is op twaalfhonderddrie-entagtigduizend guldens berekend (*v*), dat eene geweldige somme was, ten deezen tyde. De Duitsche Knegten, 's Prinsen dienst afgezwooren hebbende, werden, onder geleide van zestig Spaansche Ruiters, naar Gelderland gezonden. Doch Sonoi, die toen den Diemerdyk nog inhadt, welken hy, kort hierna, verliet, zondt hun drie galeien met volk agter na, onder *Walter Heegeman*, die hen te Nieuwkerk inhaalde. De Ruiters namen de vlugt, na den eersten aanval. De Duitschers lieten zig toen naar Sonoi leiden, die hen wederom tot 's Prinsen dienst bewoogen zou hebben, zo Don Fredrik hunnen Hopluiden, die nog te Haarlem zaten, in zulk een geval, den dood niet gedreigd hadt. Deezen bewoogen dan *Sonoi*, om hun volk, met 's Prinsen verlof, van den Krygs-

Verlies van wederzyde.

(*v*) METEREN IV. *Boek*, *f.* 10 *verſ.*

Krygsdienst te ontslaan. De Haarlemmers bragten van de beloofde penningen tot afkooping der plonderinge nog geene honderdduizend guldens op (1). Om de overigen, werden zy nooit gemoeid; doch zy moesten, zes weeken lang, tusschen de drieen vierduizend soldaaten onderhouden. In Oogstmaand, deedt Don Fredrik, plegtiglyk, zyne intrede in de Stad, en ten zelfden tyde, werdt de groote Kerk herwyd, door *Godefrid van Mierlo*, tweeden Bisschop van Haarlem. Kort daarna, werdt 'er eene algemeene vergiffenis afgekondigd, met uitsluiting nogtans van zevenenvyftig Persoonen, onder welken de Schout, de Burgemeesters, Schepens, Krygsoversten en anderen begreepen waren. De Schout en negen anderen stierven in de hegtenis: eenigen lagen 'er lang te kwynen. Weinigen genooten 't voorregt der vergiffenisse. Burgemeester Jan van Vliet, na lang zitten, op zyn woord van eer ontslaagen, wist, als een molenaars knegt gekleed, ter Stad uit te raaken (*w*). Dus deerlyk een uitslag hadt de belegering van Haarlem, die twee dagen langer dan zeven maanden geduurd hadt. De Spaanschgezinden ontvingen de tyding van 't overgaan deezer aanzienlyke Stad, met uitgelaaten' blydschap; die, hier en daar, tot dartelheid uitspatte. Te Utrecht, maakte men eenen Prins van Oran-

FILIPS III. 1573.

(*w*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 316 *enz.* [431 *enz.*] 420 *enz.* [446 *enz.*] 330 [449]. HOOFT VII. *Boek*, *bl.* 293, 301, 308, 314, 316.

(1) Juist 96876 guldens. Zie BOR VI. Boek, bl. 330 [449].

FILIPS III. 1573.

ranje van ſtroo, die, met veel omſlags, naar de markt gebragt, op een rad gelegd en verbrand werdt (x). De merkwaardigheid van dit zwaar Beleg verdiende, dat wy 'er ons wat langer mede ophielden, en 's Lands overige geſchiedeniſſen, onderwyl, onaangeroerd lieten. 't Wordt tyd, dat wy den afgebroken draad derzelven hier wederom aanhegten.

XII. Lumei en Entes in hegtenis genomen.

De Prins, die nu zyn verblyf te Delft hieldt, zag zig, in den aanvang deezes jaars, genoodzaakt, om den Graaf van der Mark, zynen Overſte over Holland, en deszelfs Luitenant, Barthold Entes, door de Staaten, in hegtenis te laaten neemen. De woeſtheid deezer twee en hunne wreedheid omtrent de Roomſche Geeſtelyken ſtaken, ſedert eenen geruimen tyd, den Landzaaten in 't oog, en gaven gelegenheid, dat 's Prinſen naam zeer gelaſterd werdt van de vyanden zyner Regeeringe. Snood was, boven allen, 't ombrengen van Kornelis Muis, man van tweeenzeventig jaaren en Pater van 't S. Aagten Klooſter te Delft, alwaar de Prins thans zynen intrek genomen hadt. Lumei hadt hem, op 't einde des voorleeden jaars, op zeker los vermoeden, dat hy, met zyne beſte middelen, ter Stad uit, naar den vyand, wyken wilde (y), doen vatten, doen pynigen, en, tegen 's Prinſen wil, eer men hem te regt geſteld en verhoord hadt, te Leiden, doen ophangen (z). Wat laater, hoorde men 't volk van

Mishandeling van Pater Muis.

(x) J. UYTENBOGAERTS Leven enz. Cap. XVII. bl. 357.
(y) Zie BOR VI. Boek, bl. 313 [428].
(z) BOR VI. Boek, bl. 309 [422].

van Entes morren over wanbetaaling, en de Staaten schelden voor Landverraaders: en men bevondt, by onderzoek, dat zy, door Entes zelv', waren opgemaakt. Hy en Lumei werden dan, te Delft, voor de Staaten ontbooden; daar Entes, derwyze, uitvoer, dat men last gaf, om zig van zynen Persoon te verzekeren. Lumei, hierover gestoord, wilde zynen Luitenant, met geweld, ter Stad uit brengen. De Prins zogt, vergeefs, een hert, zo hoog geplaatst, neder te zetten. Hy liet zig nergens in gezeggen. 't Liep eerlang zo ver, dat men, den vyfden van Louwmaand, de schuttery in de wapenen bragt, en Lumei, zo wel als Entes, in verzekering nam. De Graaf werdt op 't Slot te Gouda gezet. Men zondt hem de punten zyner beschuldiging schriftelyk toe, op welken hy zig, op zyn Krygsmans, verdedigde, vergoelykende zyne wreedheid jegens de Roomschen, met den yver voor den hervormden Godsdienst. De zwakheid der tegenwoordige Regeeringe gedoogde egter niet, eenen man van zo veel aanziens, en die, door 't inneemen van den Briel, den weg tot 's Lands verlossing gebaand hadt, aan 't lyf te straffen. Men ontsloeg hem dan; doch 't leedt niet lang, of hy, schynende eenigen onraad met zyne Waalen te brouwen, werdt wederom gevat, en buiten Rotterdam op 't Slot Honingen gelegd. Van hier ontsnapt, maakte hy den Prinse en den Staaten nog vry wat spels, tot in Bloeimaand des volgenden jaars: wanneer men hem, met zyne goederen, ten Lande

Filips II. 1573.

Dood van Lumei.

Filips II. 1573. uit, naar Luik, vertrekken liet (*a*): daar hy, drie of vier jaaren laater, aan de beet van eenen dollen hond, of, zo anderen willen, door vergif, aan zyn einde geraakt is (*b*). Kort na dat hy de eerste reize gevat was, hadt de Prins alle bestellingen, op zynen naam gegeven, ingetrokken (*c*), en den Heere van Batenburg, Willem van Bronkhorst, in zyne stede, tot Oversten Luitenant over 't Krygsvolk, aangesteld: die, na verloop van weinige maanden, voor Haarlem, aan zyn einde kwam. Wat Entes aangaat; hy is, meen ik, te gelyk met Lumei, ontslaagen (*d*), en, zo als wy, in 't vervolg, zien zullen, naderhand, wederom, in 's Lands dienst, gebruikt.

XIII. Aanslag van Bossu om den Prins in handen te krygen.

Het vatten van Lumei baarde opmerking by den vyand, die waande, dat 'er eenig heimelyk misnoegen tegen den Prinse onder school. Bossu schreef, derhalve, aan *Huig Janszoon van Groenewegen*, Burgemeester van Delft, en Roomschgezind, die de schuttery hadt aangevoerd, toen Lumei gevat werdt, *dat men zo voortvaaren, den Prins ook in hegtenis neemen en naar 't Leger voeren moest; waarop loon naar verdiensten staan zou.* Doch de brenger des briefs, een gevangen soldaat, leverde dien den Heere van Batenburg, door wien hy den Prinse ter hand kwam. De Burgemeester, by zyne Doorlugtigheid ontbooden, nam God tot getuigen zyner opregtheid, verklaarende, dat

(*a*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 310 *enz.* [424 *enz.*].
(*b*) Meteren V. *Boek*, *f.* 89 *verf.* Strada *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 427.
(*c*) Resol. Holl. 1573. *bl.* 17.
(*d*) Meteren X. *Boek*, *f.* 167 *verf.*

dat hy Boſſus pen niet in zyne magt hadt. De Prins hervatte, dat zyne trouw blyken zou, wanneer hy Boſſu zelf in de laage lokte, die hy voor anderen bereid hadt. Doch Groenewegen betuigde, dit van zig zelven niet te konnen verkrygen: waarop de Prins hem, eenigen tyd, in zyn huis, verzekeren deedt (e). FILIPS III. 1573.

In Weſtfriesland en 't Noorderkwartier, leeden de huisluiden, ten deezen tyde, veel van de ongebondenheid van Sonois Krygsvolk: waaronder de Hopluiden en bevelhebbers de gemeenen voorgingen in baldaadigheid. Men viel den Prins, deswege, dagelyks, klagtig: en hy ſchreef brief op brief, met de ernſtigſte bevelen tot weering van wanorde. Doch 't baatte weinig. Hopman *Michiel Krok* hadt zig reeds aan zo veele ſchelmſtukken ſchuldig gemaakt, dat zyne ſoldaaten verklaarden, niet langer onder hem te willen dienen. Dikwils, was hy, op belofte van beterſchap, verſchoond: doch, onlangs, dronken zynde, te Langendyk, eenen Prieſter neus en ooren afgeſneeden, toen aan den ſtaart van zyn paard voortgeſleept, en eindelyk, doorſteken hebbende; deedt Sonoi hem vatten, en in den Voorhof van 't Huis te Schagen onthalzen (f): welke ſtraf, voor eerſt, eenig ontzag verwekte.

Baldaadigheid van Sonois Krygsvolk.

Hopman Michiel Krok onthoofd.

Midlerwyl, bleef Middelburg in Zeeland nog al de Spaanſche zyde houden, onaangezien men de Stad, na 't opbreeken van 't beleg

XIV. Voordeelen in Zeeland, door de

(e) Bor VI. *Boek*, *bl.* 315 [431].
(f) Bor VI. *Boek*, *bl.* 318 [434].

FILIPS III. 1573.

Nassauschen, bevogten.

leg van Goes, te lande, door het doorsteeken der dyken, en te water, hadt beginnen te benaauwen, en de schepen, die den toevoer van Antwerpen derwaards bragten, nu en dan, met voordeel, was aangevallen (g). Zelfs gelukte het den Nassauschen, in den aanvang deezes jaars, de ketens van eenige schepen, te Antwerpen aan de kaai leggende, aan stukken te slaan, en de schepen weg te voeren. In Sprokkelmaand, ondernam Sanchio d'Avila, Overste van Antwerpen, Middelburg wederom te spyzigen. Doch de Vlissingers hadden de Schelde, by Lillo, met schepen vol puins, gekropt, zo dat'er de grootste schepen niet vlooten konden, en de kleinen, deerlyk, door 't geschut, werden gehavend. Doch 't puin, na weinige dagen, zynde in zee gespoeld, kwam d'Avila, met eenige zwaare schepen, voor Walcheren, daar een hevige waterstryd voorviel. De Elefant, een zyner schepen, werdt aan boord geklampt, en, met nog een ander, vegtenderhand, overmeesterd. Vier schepen, aan den grond geraakt en verlaaten van 't volk, dat in de boots overzeild werdt, werden, insgelyks, bemagtigd: nog een, dat ook vast zat, door de Spanjaards, verbrand. De overigen bergden zig onder Rammekens; doch werden, in 't keeren naar Antwerpen, nogmaals aangetast door de Nassauschen, die twee schepen vermeesterden. Men wil, dat 'er, van 's vyands zyde, in deeze gelegenheid, agthonderd man omgekomen zyn (h). De Nassau-

Mislukte

schen

(g) METEREN IV. *Boek*, *f.* 77.
(h) BOR VI. *Boek*, *bl.* 318 [433]. METEREN IV. *Boek*, *f.* 81.

ſchen in Zeeland ſchepten hieruit zo veel moeds, dat zy, op 't aanhouden van eenige Vlaamſche Edelluiden, eenen aanſlag op Thoolen of Tertoolen ondernamen. Zy landden, met vyftienhonderd man, tusſchen Bergen op Zoom en Thoolen. Doch Mondragon was hun hier te kloek, en ſloeg hen, eerlang, op de vlugt. In 't wyken, maaktenze eene opening in den dyk, ſedert, het *Geuzengat* genoemd. In eenen tweeden aanval, met verſterking van verſch volk ondernomen, werden zy geheellyk overwonnen. Schoonewal, Rollé, Kloot, Steêland en Courteville bleeven op de plaats, met omtrent twee derde van 't volk. De Ryk werdt gevat, en de eerſte in deezen oord in 't leeven geſpaard, hoopende den vyand, veele geheimen uit hem te zullen trekken (*i*). Doch 't nadeel, hier geleeden, werdt, ſedert, eenigszins, vergoed. In Oogſtmaand gelukte het den Overſte van Zeeland van 's Prinſen zyde, *Karel van Boiſot*, met hulpe van zynen Broeder, *Lodewyk*, Zee-Admiraal, Rammekens in te neemen, waardoor Middelburg nog meer benaauwd werdt. Maar *Filips van Lannoi*, *Heer van Beauvois*, wederom met eene Vloot Voorraadſchepen van Antwerpen vertrokken, zeilde door de Roompot, landde aan de Vrouwen Polder, en wiſt, behendiglyk en ſpoedig, eenige behoeften, van agteren, in Middelburg te krygen (*k*). Twee maanden te vooren, was de Admiraal der Ne-

FilipsIII. 1573.

Onderneeming op Thoolen.

Rammekens gewonnen.

(*i*) Hooft VIII. *Boek*, *bl.* 315.
(*k*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 320 [449].

FILIPS III. 1573.

Nederlandsche Vloote van den Spaanschen kant, Antoni van Bourgondie, Heer van Wakkene Kapelle, terwyl hy de naderende Nassausche schepen bezigtigde, even buiten Middelburg, met een agt ponds kogel, getroffen, dat hy het terstond bestierf (*l*). Hy was ook, by voorraad, Stadhouder van Zeeland geweest, welke waardigheid toen aan Christoffel van Mondragon opgedraagen werdt (*m*).

XV. Alkmaar neemt bezetting in.

In Holland, zat men, kort na 't verrassen van Rammekens, in grooten kommer, ter oorzaake van 't beleg van Alkmaar, dat, terstond na 't overgaan van Haarlem, ondernomen was. De Prins, wel voorziende, dat Alkmaar aan de beurt leggen zou, zo dra Haarlem vermeesterd zou zyn, hadt Jonkheer Jakob Kabbeljaauw, met eenig volk, derwaards gezonden; doch men hadt geweigerd, hem in te neemen: waarom hy, te Heilo en Egmond, was blyven leggen: hebbende hy, by 't opwerpen eener schanse ter laatstgemelde Plaatse, de aloude Abtdy aldaar, op twee toorens na, ten gronde toe, geslegt (*n*). Doch toen men nu de Spanjaards, alle uuren, te wagten hadt, trok Kabbeljaauw wederom onder de Stad, begeerende te worden ingelaaten. Regeering en Burgery verschilden hier. Eindelyk, liet men hem en Ruikhaver binnen en op 't Stadhuis komen, daar de Wet byeen was. Hier haperde het nog aan 't besluit, tot dat Ruikhaver, vergramd, uitborst:

(*l*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 321 [438].
(*m*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CCII. *p.* 752.
(*n*) METEREN IV. *Boek*, *f.* 83 *vers.*

borst: *'t Was geen tyd van ſammelen: kort moeſt men antwoorden, aan, of af.* Toen ryst Burgemeester *Floris van Teilingen* op, en verklaart zig gezind, om, met den Prins en de Burgers, te leeven en te ſterven. Met ſtrykt hy 't Stadhuis af, en ſtreeft, genoegzaam alleen alles over zig neemende, met een deel Burgers, naar de Frieſche Poort, die hy doet openſlaan: waarna 's Prinſen volk intrekt, en ſtraks daarop, de Kennemerpoort wederom uit, om de Spanjaards, die, tot nog toe, maar tweeduizend Knegten en driehonderd paarden ſterk waren, doch de Voorſtad reeds hadden ingenomen, van daar te verdryven. Dit gelukte, en werdt de Voorſtad, terſtond daarna, in den brand geſteken. De Spanjaards leiden toen Egmond binnen aan koolen, daar de Naſſauſchen gelegerd geweeſt waren, en keerden, vervolgens, naar Haarlem te rug (*o*). Te Alkmaar, viel men, na hunnen aftogt, aan 't ſterken der Stede (*p*). 't Liep aan, tot den eenentwingſten van Oogſtmaand, eer de Spanjaards zig wederom voor dezelve vertoonden. Don Fredrik, aan 't hoofd van zeſtienduizend man, legerde zig te Oud-dorp, en deedt de Stad, van alle zyden, beſluiten. Vlak voor den boom, liet men een ſchip zinken, waardoor de haven, insgelyks, geſtopt werdt. De belegeraars kreegen hunnen toevoer te water over de Beverwyk, alwaar zy dertig of veertig Ruiters gelegd hadden. In de Stad, waren niet boven de agthon-

FILIPS II. 1573.

De Stad wordt belegerd.

(*o*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 326 [444].
(*p*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 328 [448].

FILIPS II. 1573. honderd soldaaten, omtrent dertienhonderd burgers, en eenige gevlugte Huisluiden. Men was 'er thans gezind, het uiterste af te wagten, schreef aan Sonoi om ontzet, en maande hem aan, tot het doorsteeken der zeedyken. Sonoi deedt ook, terstond, de sluizen open zetten; doch tot het doorsteeken der dyken, waren de andere Steden van 't Noorderkwartier bezwaarlyk te brengen, wederhouden wordende, door het nadeel, dat zy, hiervan, aan weide en wintervoeder, te wagten hadden. Midlerwyl, wierp Sonoi vier schansen op, te Rustenburg op den Huigendyk, te Broek op Langendyk, te Schoorldam en te Krabbendam: door welken, hy den vyand verhinderde zo veel voortgang te maaken om Alkmaar, als Bossu onlangs gedaan hadt in Waterland; alwaar hy Landsmeer, Zunderdorp en Zuiderwoude ingenomen, en zig, sedert, langs 't Y, van Zaandam tot Nieuwendam toe, versterkt hadt. Die van Alkmaar deeden uitval op uitval, niet zonder voordeel. Men verhaalt, dat zy, op den vyftienden van Herfstmaand, eenen Spanjaard gevangen kreegen, die veel beloofde te ontdekken, zo men hem 't leeven laaten wilde. 't Werdt hem toegezeid; doch hy, na dat men hem uitgehoord hadt, egter opgeknoopt. Don Fredrik, vast bezig met het maaken zyner loopgraaven, waaraan, onder anderen, driehonderd Haarlemmers arbeiden moesten, besloot de Stad, op den agttienden, voor 't eerst, te doen beschieten, aan twee oorden. Na den middag, deedt hy storm loopen langs twee bruggen, die, 's nagts te vooren,

De Haarlemmers moeten aan de loopgraaven arbeiden.

ren, over de graft geworpen waren. De Spanjaards, onder een yslyk geschreeuw, vliegen ter breuke op, aan de Friesche Poorte; doch werden zo ontvangen, datze, tot drie reizen, deinzen moesten. 't Zelfde gebeurde aan den Rooden Tooren, schoon de verweerers, hier, ook van agteren, uit het Spaansch Geschut, geplaatst tegen over de zoutkeeten, bestookt werden. De vrouwen en jongens bragten, op de eene en de andere plaats, brandende pekhoepen, ongeleschte kalk, ziedend water, gesmolten lood en andere brandstoffe aan, en hielpen den vyand weeren van de wallen. De aanval duurde vier uuren, en, in al dien tyd, week 'er van de belegerden niemant uit zyne plaats, zonder dood, of zwaarlyk gekwetst te zyn. Zy verlooren egter niet boven dertien burgers, en vierenveertig soldaaten: de aanvallers wel duizend man. Twee dagen daarna, werdt het schieten hervat: doch de Spanjaards waren niet aan den storm te krygen; schoon die van binnen hen, met trotse woorden, tergden, om aan te vallen. Daarna, werden eenige openingen in den Oosterdyk gemaakt, daar 't water, met den springvloed en noordenwind, zo hoog door gejaagd werdt, dat het land, op veele plaatsen, met schuiten, werdt bevaaren. Het doorsteeken van den Havendyk, tusschen Bergen en de Koedyker Sluis, ontbrak alleen nog, om den vyand dit gewest te doen ruimen. En schreef de Prins, in 't laatst van Herfstmaand, aan die van Alkmaar, dat zy, zo de nood sterker drong, ook 't verder doorsteeken der dyken te wagten hadden.

Filips III. 1573. Alkmaar bestormd.

De dyk wordt doorgesteken.

Doch

Filips III. 1573. 't Beleg opgebroken.

Doch deeze Brief viel, by ongeluk, den vyand in handen, of liever by geluk, want Don Fredrik, dien gelezen hebbende, en overweegende, in welk een gevaar, zyn gantsche Leger was, besloot het grof geschut te vervoeren, en 't beleg, op den agtsten van Wynmaand, geheellyk op te breeken. De Stedelingen vielen toen moedig uit, en den wykenden vyand in den staart, dien zy een goed deel volks afsloegen. Het Spaansche heir trok, op verscheiden' Dorpen, omtrent Haarlem en Leiden, in de winterlegeringen (q).

XVI. Muitery van 't Spaansch Krygsvolk te Haarlem.

De mislukte belegering van Alkmaar, welke Stad de Spaanschen gewaand hadden, binnen kort, meester te zullen zyn, veroorzaakte, onder hen, groote verslagenheid, en deedt sommigen voor Haarlem, Amsterdam en Utrecht vreezen. Hier sloeg nog toe, dat Alva geld gebrek hadt, en den Krygsknegten het noodige niet verzorgen kon (r): 't welk hen, hier en daar, aan 't muiten hielp. Onder anderen, was dit te Haarlem gebeurd, niet lang na dat het overgegaan was. De Spaansche Knegten vorderden agtentwintig maanden soldy, nevens eene vereering voor 't veroveren der Stad, en om hunnen eisch klem te geeven, trokkenze, ten getale van vierhonderd, naar buiten, om 't geschut binnen de wallen te voeren. Don Fredrik moest dit aanzien, alzo hy noch Spanjaarden noch Waalen beweegen kon, om hunne Spitsbroeders te stuiten. Toen stondt de uiterste elende

(q) Bor VI. *Boek*, *bl.* 331 [451]. *enz.*
(r) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CCVI. *p.* 762. *Ep.* CCVIII. *p.* 764. *Ep.* CCXI. *p.* 768.

de van Haarlem voor de deur. Chiappin Vitelli wist, eindelyk, de muitelingen tot bedaaren te brengen, mids men hun dertig kroonen telde, veertien op rekening der agterstallige soldye, en zestien voor de vereering (*s*). Sommigen melden, dat het ongenoegen der Spanjaarden zo ver hadt gegaan, dat twaalf hunner, als Koopluiden verkleed, den Prinse van Oranje te Delft waren komen vinden, aanbiedende, hem Haarlem te zullen leveren voor eene somme van veertigduizend guldens; doch dat hy, zo veel niet weetende byeen te krygen, deeze aanbieding hadt moeten van de hand wyzen (*f*).

Filips II. 1573.

Klagten van Sonoi, over den staat van 't Noorderkwartier.

En, waarlyk, gebrek aan geld was, aan 's Prinsen zyde, zo wel als aan de zyde der Spaanschen, oorzaak van veele zwaarigheden. Sonoi hadt, al in Hooimaand, aan den Prinse geklaagd „ dat het, in 't Noorderkwartier, „ vanwaar veelen, na 't overgaan van Haarlem, met hunne goederen, gevlugt waren, „ mangelde aan krygs- en mondbehoeften en „ aan soldaaten, dreigende het klein getal, „ dat men nog hadt, aan 't muiten te slaan, „ zo dra de betaaling, over den vervaltyd, „ wegbleef. Ook meende hy, dat men eene „ schans op Texel leggen moest, eer het de „ vyand deedt; wanneer de vaart naar de „ Maaze, die nu alleen buiten om kon ge„ schieden, en de gemeenschap met Zuid„ holland zou afgesneeden zyn: hy besloot, „ eindelyk, dat men 't, in den tegenwoordi„ gen toestand, niet langer harden kon, indien

(*s*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 330 [449]. Tassis *Libr.* I. *p.* 181.
(*f*) Hooft VIII. *Boek*, *bl.* 327.

FILIPS II. 1573. 's Prinsen rustig antwoord.

„ dien zyne Doorlugtigheid geen vast verbond met eenige Mogendheden gemaakt, en bekwaam ontzet voor handen hadt." Op welke klagten, de Prins antwoordde, met redenen, die de Godsdienst meer dan de Staatkunde uitlevert, de klaagers wyzende op het Verbond, dat hy met den Vorst der Vorsten hadt aangegaan (*t*): 't zy dat hy waarlyk nog weinig staats maakte op eenig uitheemsch Verbond, of dat hy niet raadzaam hieldt aan 't gemeen van zyne oogmerken kennis te geeven. Ook bespeurde men, dat zyne redenen regt geschikt waren, om de luiden, in deezen tyd van benaauwdheid, met hoope en moed, te vervullen.

XVII. Alva stelt allerlei middelen in 't werk, om de afgevallen' Steden te herwinnen.

Alva, ondertusschen, onderrigt van de verlegenheid, waarin 's Prinsen aanhang in Holland zig bevondt, stelde al zyne behendigheid in 't werk, om de Steden wederom tot zig te lokken. In Hooimaand, hadt hy, in de Steden, die hem waren toegedaan, met naame, te Amsterdam en te Middelburg, openlyk doen afkondigen, *dat elk*, die 's Prinsen zyde nog tegenwoordig verliet, genade, doch elk, die hem bleef aanhangen, de uiterste verdelging te wagten hadt (*u*). Ook liet hy geene middelen onbeproefd, om byzondere Steden, door vriendelyk schryven van hem en van sommige uitgeweeken' burgers, te winnen (*v*): waarin de Regeering van Amsterdam hem, boven anderen, behulpzaam was, zyne Brieven, van de haaren verzeld,

(*t*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 328 [446].
(*u*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 327 [445].
(*v*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 348 [473].

zeld, aan verscheiden' Steden afzendende (w). Filips III. 1573.
De Graaf van Bossu zogt den Slotvoogd van Medenblik, Kornelis van Ryswyk, te beweegen, om het Slot en de Stad, binnen welke, in Slagtmaand des voorleeden jaars, een hevige twist, tusschen de Burgers en 't Krygsvolk, geweest was (x), aan hem te leveren. Doch Ryswyk was hier te eerlyk toe. De Heer van Billy poogde zig, in Oogstmaand, ook van Enkhuizen meester te maaken, by verrassing; maar zyn voorneemen was uitgelekt en te niet geloopen (y). De afkeer van Alva's Regeering, voor wiens Raad der Beroerten, omtrent deezen tyd, wel vyftienduizend zaaken, onafgedaan, hingen (z), was zo diep geworteld in de herten der Landzaaten, dat men, hoe groot 's Lands nood ook zyn mogt, zyne beloften in den wind sloeg, en zig verhardde tegen zyne bedreigingen. Ook gaf het den volke wederom een weinig moeds, dat de Heer van Poyet, op den agtentwintigsten van Oogstmaand, Geertruidenberg, by verrassing, innam. De Spaansche Hopman Draak vloodt, uit een agtervenster zyner wooninge, met zo veel spoeds, dat hy 't geld, welk hy der bezettinge tellen zou, op de tafel leggen liet. Hier werdt een Priester doorsteken, en een Minderbroeder opgehangen. Tot Overste der Vesting stelde de Prins Jeronimus Tseraarts, die, naderhand, het breeken der beelden beletten willende, door

Vyftienduizend zaaken voor den Raad der Beroerten.

Geertruidenberg ingenomen door 's Prinsen volk.

Tseeraarts komt om.

(w) Bor VI. *Boek*, *bl.* 318 [434].
(x) Bor VI. *Boek*, *bl.* 303 [415].
(y) Bor VI. *Boek*, *bl.* 330 [449].
(z) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CLXIII. *p.* 677.

Filips III. door 't Krygsvolk, in eenen oploop, werdt
1573. omgebragt: 't welk den handdaadigen het leeven, en het Vendel, daar zy onder behoorden, de eer gekost heeft (*a*).

XVIII. Slag op de Zuiderzee. Doch de overwinning der Nassauschen, vier dagen na 't opbreeken van 't beleg van Alkmaar, op de Zuiderzee, behaald, gaf 's Prinsen zaaken, in Holland, eene veel betere gedaante. Bossu hadt, deezen zomer, te Amsterdam, eene Vloot doen uitrusten van agttien schepen, bemand met dertienhonderdentwaalf koppen, welker soldy en mondkost, op twintigduizendzeshonderdtwee-ennegentig guldens en tien stuivers, ter maand, berekend was. Met deeze Vloot, meende men het Noorderkwartier onder te brengen. De Heer van Billy zou 'er eenige schepen byvoegen, die, in Friesland en te Groningen, werden gereed gemaakt; doch zo veel leeden van eenen zwaaren storm, omtrent den twintigsten van Oogstmaand, dat zy agterblyven moesten (*b*). Bossus Vloot, over welke hy zelf, als Admiraal, en *Boshuizen*, als Luitenant-Admiraal, geboodt, liep uit, op den twaalfden van Herfstmaand, en geraakte over de wrakken, die Sonoi in 't Y hadt doen zinken, en welken men meenden, met den jongsten storm, verdreeven te zyn. Toen werden de schansen, in Waterland, bemagtigd, waarvan wy, te vooren (*c*), gewaagd hebben. In 't Noorderkwartier, bevondt men zig in groote verlegenheid. De Westfriesche sche-

(*a*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 336 [457].
(*b*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 331 [450].
(*c*) Bl. 442.

schepen weeken agterwaards, tot aan en over 't Pampus; en men bragt, te Hoorn en te Enkhuizen, nog eenige schepen in zee, zo dat de Nassausche Vloot omtrent vierentwintig zeilen sterk werdt. Bossu vermeerderde de zyne tot omtrent dertig, en kwam, den vyfden van Wynmaand, over 't Pampus, om de Westfriesche schepen, over welken *Kornelis Dirkszoon* van Monnikendam, als Admiraal, geboodt, op te zoeken. De Nassauschen zogten de vyandlyke schepen aan boord te klampen; doch Bossu poogde hen te ontwyken, zig verlaatende op de kragt van zyn geschut, dat verder droeg; en op de bezeildheid zyner schepen. 't Liep aan tot den elfden, eer men regt handgemeen raakte. Toen hegtten de Admiraal Dirkszoon en drie andere schepen zig aan 't schip van Bossu, voerende den naam van *Inquisitie*, en dreeven, met hetzelve, al vegtende, agter de Nek, by Wydenesse; daar de Inquisitie aan den grond raakte. Een groot en vyf kleine Konings schepen waren, ondertusschen, bemagtigd: de overigen, onder Jan Simonszoon Rol, tot over 't Pampus, te rug gejaagd. Met Bossu werdt, den gantschen nagt door, vinnig gevogten. Des morgens, met de schemering, sprong *Jan Haring* van Hoorn over in Bossus schip, klauterde by de takels op, en rukte de vlag van de steng; doch werdt, in 't nederdaalen, in zyne borst geschooten, dat hy 't bestierf. Omtrent den middag, besloot Bossu, zyn Krygsvolk, op veertien of vyftien man na verlooren hebbende, zig, by verdrag, op te geeven, bedingende 't lyf voor de zynen, voor

Filips II. 1573.

Koenheid van Jan Haring.

Bossu wordt overwonnen en gevangen.

Filips III. 1573.

Beginsel van de Vergadering der Gekommitteerde Raaden in West-friesland en 't Noorderkwartier.

voor zig zelven, daarenboven, eene Graaflyke gevangenis. 't Verdrag werdt, daarna, bekragtigd, door Sonoi, en door de Staaten van 't Noorderkwartier; die, eenige maanden geleeden, by raade van den Prinse van Oranje, hadden vastgesteld, eene gewoonlyke Vergadering van Gemagtigden uit de Vroedschappen der Steden, te Hoorn, te houden, welke, naderhand, de Vergadering der Gekommitteerde Raaden van Westfriesland en 't Noorderkwartier genoemd is, en nog te Hoorn zit (*d*). Bossu werdt, in deeze zelfde Stad, in 't Weeshuis, gevangen gezet; daar hy wel drie jaaren zat: de andere gevangenen, ruim driehonderd sterk, werden, daar, en gedeeltelyk te Enkhuizen geplaatst. Veelen werden, tegen gevangenen, die by den vyand zaten, uitgewisseld; en raakten, by deze gelegenheid, Burgemeester Kies en andere Haarlemsche gevangenen vry

Muitery aldaar.

(*e*). Na deeze overwinning ter zee, begon het scheepsvolk, in 't Noorderkwartier, wederom om betaaling te roepen, en aan 't muiten te slaan: en 't liet zig niet stillen, voor men den Admiraal en Krygskommissarissen in verzekering genomen, en zo lang bewaard hadt, tot dat den muiteren drie maanden voldaan waren (*f*).

XIX. Leiden belegerd.

De vreugde over 't vangen van Bossu werdt, eerlang, een weinig gemaatigd, doordien de Heer van Aldegonde het ongeluk hadt van den

(*d*) Velius Hoorn, *bl.* 373.
(*e*) Bor VI. *Boek*. *bl.* 334 *enz.* [455 *enz.*] Hooft VIII. *Boek*, *bl* 338.
(*f*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 348 [472].

den vyand in handen te vallen. Don Fredrik was, na 't opbreeken van 't Beleg van Alkmaar, op den dertigsten van Wynmaand, voor Leiden gekomen, om welke Stad, men, onlangs, 't geboomte omgehouwen, en Kloosters en Huizen verbrand hadt, op dat 'er de vyand niet in nestelen zou. Voorts, lag 'er agthonderd of negenhonderd man, onder den Heere van Poyet, in bezetting (g). FILIPS III. 1573.

De Spanjaarden maakten zig, op den togt naar Leiden, meester van den Haage: waaruit de Ingezetenen, meest allen, naar Delft gevlugt waren. Toen namenze de sterke schans te Maaslandssluis in, en hier viel hun de Heer van Aldegonde, thans Bevelhebber over Delft, Rotterdam en Schiedam, in handen (h). Hy werdt, te Utrecht, op 't Slot Vredenburg, bewaard; doch beter gehandeld, dan men in 't eerst verwagt hadt, hebbende den Prins, aan Sonoi, bevolen, zig, omtrent den Graave van Bossu, zo te gedraagen, als de vyand zig, omtrent den Heere van Aldegonde, gedraagen zou. Leiden was slegt van mondbehoeften voorzien. Don Fredrik, zyn volk willende spaaren, lei het, derhalve, toe, op het bedwingen der Stede, door uithongering (i). Den Haage ingenomen. Ook Maaslandssluis. Aldegonde gevangen.

De Hertog van Alva bevondt zig, ten tyde van 't uitrusten der Vloote onder Bossu, te Amsterdam. Hy was, in deeze Stad, reeds in merkelyke veragting geraakt, doordien hy-ze, tegen den zin der Burgerye, met vreemde XX. Alva wykt heimelyk uit Amsterdam, zonder zyne schulden

(g) BOR VI. *Boek*, *bl.* 329 [448].
(h) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CCXV. *p.* 778.
(i) BOR VI. *Boek*, *bl.* 348 [472].

FILIPS III. 1573.

te betaalen.

de bezetting, hadt willen bezwaaren: ook hadt hy zig daar diep in schulden gesteken, zonder, schoon des vermaand, van betaalen te willen weeten. Nu vreesde hy voor eenen oploop, waarom hy besloot, heimelyk, de Stad te ruimen. En spoedde hy zig te meer, om dat hy berigt ontvangen hadt, dat de Koning hem eenen Opvolger hadt toegeschikt, die reeds op komenden wege was (*k*). Hebbende dan met de trompet doen uitblaazen, dat elk, die iets van hem te vorderen hadt, des anderendaags, om geld komen kon, vertrok hy, 's nagts te vooren, zonder last te laaten, om zyne schulden te voldoen: 't welk verscheiden' luiden van middelen, die meer dan het hunne by hem hadden opgezet, in zo zwaar eene behoefte dompelde, dat vrouw en kinderen, zouden zy eeten, om eene arme daghuur, moesten gaan werken. De Hertog vertrok van Amsterdam op Utrecht, en keerde, eerlang, naar Brabant (*l*).

Hy zoekt, vergeefs, geld by de algemeene Staaten.

Schriften der Hollanderen tegen Alva.

Hier hadt hy, al in Herfstmaand, de algemeene Staaten beschreeven, om hen te beweegen, tot het opbrengen van twee millioenen in 't jaar; waartoe zy niet verstaan konden. Ook hadden de Staaten van Holland hun, in eenen gedrukten Brief (*m*), vermaand „ den dwingeland, met geen geld, „ te styven, noch, hierdoor, hunner Lands„ luiden en hun eigen bederf te bewerken. „ Liever behoordenze hun de hand te bie„ den: waartoe zy naauwlyks het vierdedeel van

(*k*) VIGLII Comment. *p.* 317.
(*l*) HOOFT VIII. *Boek*, *bl.* 339.
(*m*) *By* BOR VI. *Boek*, *bl.* 338 [459].

„ van 't gene hun nu afgeeischt werdt be- Filips II.
„ hoefden te besteeden, wanneer het Vader- 1573.
„ land haast in rust en in den voorigen wel-
„ stand hersteld zou zyn." Ten zelfden tyde, kwam, op den naam van den Prinse en van de Staaten van Holland en Zeeland, een wydluftig smeekschrift aan den Koning in 't licht (n), waarin Alvas geweldenaaryen, met leevendige verwen, werden afgemaald, de Koning verzogt, dezelven te willen stuiten, en het vreemd Krygsvolk te doen vertrekken. In 't slot, werden alle Christen-Mogendheden gebeden, om getuigenis te willen geeven van de trouwe en gehoorzaamheid der Landzaaten, en te wege te willen brengen, dat dit Vertoog tot 's Konings kennis komen mogt, zonder verdonkerd te worden, gelyk voorheen, meermaalen, plagt te geschieden. Zulke geschriften, schoon 'er geen besluit, by de algemeene Staaten of by den Koning, opgenomen werdt, waren egter van dienst, om 't volk verder afkeerig te maaken van de Spaansche Regeeringe, en te doen haaken naar de vryheid, die hun, van 's Prinsen wege, beloofd werdt.

XXI. Alvas Buskruid verbrand.

't Verdriet, dat Alva hiervan gevoelde, werdt vermeerderd, door de spytige tyding, die hy, ten deezen zelfden tyde, uit Duitschland, kreeg. Vyftigduizend ponden Buskruids, welken hy van daar verwagtte, waren, op bevel der Hertogen Joan Kazimir en Christoffel, Zoonen van den Paltsgraaf, Fredrik den III, die met den Prinse van Oranje ver-

(n) *Zie het by* BOR VI. *Boek*, *bl.* 342 [464].

Filips II. 1573. verbonden was, op de heide, ontlaaden, en aan brand gesteken: welk stuk, daarna, door deeze Vorsten, in openbaaren druk, verdedigd werdt (o). Zo veele rampen, op malkanderen komende, maakten Alva, eindelyk, wars van 't bewind: en deeden hem, al voor eenigen tyd, onder voorwendsel van zwakheid en hoogen ouderdom, aanhouden om zyn ontslag.

Hy wordt van 't bewind ontslaagen.

Don Louis de Requesens komt, als Landvoogd, herwaards.

Filips vatte hem by 't woord, en, te vooren reeds, Don Louis de Requesens *en* Cuninga, Groot-Kommandeur van Kastilie en Stedehouder van Milaan, tot algemeenen Landvoogd, in Alvas plaatse, benoemd hebbende, deedt hy dien, in alleryl, herwaards vertrekken. Midlerwyl, hadt Hopperus, in eenen Brief, zyne goede hoedanigheden gepreezen (p): 't welk hier verspreid werdt, om 't volk, met een gunstig vooroordeel hem aangaande, in te neemen. De Landvoogd kwam, op den zeventienden van Slagtmaand, te Brussel, alwaar hy, met groot betoog van blydschap, werdt ingehaald. Hy bragt brieven mede aan de Staaten der byzondere Landschappen, by welken de Koning hem tot Landvoogd aanstelde: zelf voegde hy hier andere brieven by, waarin hy zig breed uitliet, over zyne agting voor 's Lands Staaten, en over zyne zugt tot de gemeene welvaart (q). De Hertog van Alva, die zynen Opvolger, op de grenzen, was gaan

Alva zoekt hem

(o) Bor VI. *Boek*, *bl.* 349 [472].
(p) Bor VII. *Boek*, *bl.* 3 [478]. *Vide* & Viglii Epist. Select. *Ep.* CLXXIV. *p.* 399.
(q) Bor VII. *Boek*, *bl.* 2 [477].

gaan ontmoeten, maakte terstond zyn werk, om 's Lands zaaken, zo als hyze inzag, voor hem open te leggen, hem zoekende te beweegen, om in dezelfde maatregels te treeden, die men, tot hiertoe, gevolgd hadt. Ten deezen einde, deedt hy hem geduurig verzellen van zynen Zoon, Don Fredrik, en van Vargas, Roda en Albernot: zo dat naauwlyks iemant, behalve deezen, gelegenheid hadt, om den Landvoogd te onderhouden. Men gaf hem, in verscheiden' heimelyke gesprekken, eene haatelyke beschryving van 's Konings Amptenaars in Nederland: wier sommigen van onervaarenheid, anderen van ontrouw verdagt gemaakt werden. 't Volk in 't algemeen werdt hem als kettersch of wederspannig afgemaald. En nademaal de Hertog oordeelde, dat de tegenwoordige oorlog, door 't vorderen des tienden Pennings, veroorzaakt was, deedt hy zyn best, om Requesens in te boezemen, dat de Staaten allen in deeze belasting bewilligd hadden: waaruit volgde, dat zy zelven, niet de Hertog, de schuld hadden van de beroerten, die 'er uit waren ontstaan. Voorts gaf hy zynen Opvolger te kennen, dat hy, by 't aanvaarden der Landvoogdye, groote gebreken in de Regtsoefening bespeurd hebbende, en dezelven niet weetende te herstellen door de Nederlandsche Regters, zig van Spanjaards hadt bediend: 't welk hem, ten onregte, by 't volk, in den haat gebragt hadt (*r*).

Filips III. 1573.

kwaade indruksels te geeven van de Staaten en van de Nederlandsche Amptenaars.

Alva verschoof, ondertusschen, het overdraa-

Hy draagt

(*r*) Viglii Comment. *p.* 317.

FILIPS III. 1573. Hem 't bewind over.

draagen der Landvoogdye, van dag tot dag, 't welk sommigen byna deedt vreezen, dat hy met deezen Landvoogd handelen zou, als met den Hertoge van Medina Celi (s). Eindelyk, den Raad van Staate, die nu slegts uit Aarschot, Barlaimont en Viglius bestondt (2), op den negenentwintigsten van Slagtmaand, hebbende byeen geroepen, droeg hy 't bewind van Krygs- en Regeeringszaaken aan Requesens over (t). Hy bleef egter nog te Brussel, tot over 't midden van Wintermaand, niet zonder eenig misnoegen des nieuwen Landvoogds (u), begeevende, in dien tusschentyd, verscheiden openstaande Ampten: de dagtekening der lastbrieven tot dezelven vervroegende, tot voor den tyd, dat hy 't bewind hadt afgestaan. Men meende, dat de Raad der Beroerten nu ook afgeschaft zou zyn geworden; doch Alva bewoog zynen Opvolger, om dien in stand te houden. Ook nam 'er Vargas zyne voorige plaats wederom in, en de Raad bleef in bedryf, zelfs na dat Vargas, een' dag na Alva, naar Spanje vertrokken was.

Zyn vertrek, afbeelding en dood.

Alva verreisde op den agttienden van Wintermaand, verzeld van Don Fredrik, die 't beleg van Leiden aan Baldes vertrouwd hadt (v), en begeleid van vyf Kornetten paarden. Hy

(s) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CCXVI. *p.* 779.
(t) VIGLII Comment. *p.* 318.
(u) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CCXVII. *p.* 782.
(v) VIGLII Comment. *p.* 318. VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CCXIX. *p.* 785.

(2) Noirkarmes, die 'er ook een Lid van was, hadt, na Bossus gevangenis, 't bewind over den oorlog in Holland gekreegen, en bevondt zig thans aldaar. VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CCXV. *p.* 777.

Hy nam zynen weg te lande, door Lotharingen, Bourgondie, Savoye en Lombardye, tot Genua toe, vanwaar hy, te water, in Spanje kwam. De Koning ontving hem gunstiger dan men verwagt, en, in 't eerst, hier verspreid hadt (*w*): en schoon hy, eerlang, ter oorzaake van een Huwelyk, door Don Fredrik, op zynen raad, tegen den zin van Filips, aangegaan, in 's Konings ongenade viel, en te Uzeda gevangen gezet werdt; stelde Filips hem, na de dood des Konings van Portugal, niet slegts in vryheid, maar gaf hem 't bewind over 't Leger, dat naar Portugal gezonden werdt, om Filips van de Portugeesche Kroon te verzekeren, waartoe de Hertog veel geholpen heeft. Hy is, in 't jaar 1582, den twaalfden van Wintermaand, in hoogen ouderdom, te Lisbon, overleeden (*x*). Zyne vrienden en vyanden zyn 't eens, dat hy een doorsleepen en geoefend Krygsman geweest is; doch dat zyne trotsheid en kleinagting voor anderen en zyne maatelooze strengheid, die dikwils naar wreedheid zweemde, den Koning, wiens gezag hy, hier te lande, in top zogt te vyzelen, meer schade dan voordeel gedaan heeft (*y*). Men geeft hem na, dat hy zig, op de reize uit Nederland, by Graave Lodewyk van Koningstein, Oranjes Oom van Moeders zyde, beroemd zou hebben, geduuren-

Filips III. 1573.

(*w*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CCXXVII. *p.* 799. *Epist.* CCXXXVI. *p.* 818.

(*x*) Strada *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 428. Meteren IV. *Boek*, *f.* 85, 86.

(*y*) Burgund. *Libr.* III. *p.* 278, 346. Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CCVIII. *p.* 764. *Ep.* CCXXIX. *p.* 802.

Filips III. 1573. rende zyn bewind over deeze Landen, welk maar ruim zes jaaren geduurd hadt, agttienduizendenzeshonderd menschen, om 't geloof en om weêrspannigheid, te hebben doen ombrengen (z). Doch sommigen hebben Vargas de meeste schuld gegeven van de wreedheden, hier, tegen de ketters, gepleegd, en Alva, niet slegts als voorzigtig, maar zelfs als zagtmoedig beschreeven (a): hoewel men zou mogen agten, dat in zulk eene beschryving meer hoofsche welleevendheid of vleiery dan opregtheid doorsteekt.

XXII. Staat des Lands. De nieuwe Landvoogd vondt, by 't aanvaarden van 't bewind, 's Lands zaaken in de uiterste verwarring. Hy vondt het Krygsvolk onbetaald, 's Lands gemeene schatkist ledig tot den bodem toe, en 's Lands Staaten, ziende, waartoe 't geld besteedt werdt, ongenegen, omze behoorlyk te vullen. 't Kwam zelfs zo schaars met 's Lands penningen om, dat de Amptenaars, eenen geruimen tyd herwaards, onbetaald waren gebleeven, en Viglius aan Hopperus schreef, niet te weeten, waaruit de wedde des Landvoogds betaald zou worden (b). Van de verbeurdverklaaring, die men den Koning diets gemaakt hadt, genoeg te zullen opbrengen, om daarmede den oorlog te konnen voeren (c), kwam weinig, ter oorzaake van de lasten, op de vaste goederen staande, en doordien de roe-

(z) Reyd I. *Boek*, *bl.* 10. Bor VI. *Boek*, *bl.* 349 [474].
(a) Viglii Epist. Select. *Ep.* CLXXIV. *p.* 399. Viglius *ad* Hopper. *Epist.* XLVI. *p.* 451.
(b) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CCXIII. *p.* 773.
(c) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CCXXII. *p.* 793.

roerenden den regter ontdonkerd en ten lande uit gevoerd werden. In zulk eene schaarsheid van penningen, hadt Requesens den oorlog op den hals, tegen Holland en Zeeland, daar hy de Nassauschen schier meester te water vondt, en de meeste Steden in hunne magt. In Holland, hielden Haarlem en Amsterdam voor den Koning, waardoor de gemeenschap tusschen Zuid- en Noordholland afgesneeden was. Ook was hier Leiden belegerd; doch 't vyandlyk heir was, voor Haarlem, zo zeer gedund, en zo slegt van voorraad voorzien, dat men naauwlyks meer doen kon, dan de toegangen bezetten, zonder de Stad vinniger te konnen aantasten. De meeste Zeeuwsche Steden hielden 's Prinsen zyde, die Middelburg, sedert eenige maanden, hadt doen belegeren (*d*).

FILIPS III. 1573.

XXIII. Requesens onderneemt Middelburg te ontzetten. 1574.

Zo stonden 's Lands zaaken, in den aanvang des jaars 1574, toen Requesens 't ontzet van Middelburg ondernam: ten welken einde, hy zelf naar Antwerpen trok, om 't uitrusten eener magtige Vloote, reeds te vooren, op Alvas last, byeen gebragt (*e*), in persoon te bezorgen. Oranje, daarentegen, begaf zig naar Vlissingen, daar hy de Hollandsche en Zeeuwsche zeemagt, vierenzestig zeilen sterk, onder den Admiraal Lodewyk van Boisot, verzamelde. Requesens verdeelde zyne vloot. Dertig zwaare schepen, onder Sanchio d'Avila, moesten, langs de Honte, naar Walcheren, zeilen, en zeventig Smak-

(*d*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 3 [478].
(*e*) LANGUETI *Epist. Libr.* I. *Ep.* CXIX. *p.* 220.

FILIPS II. 1574.

Slag by Reimerswaale.

Smakzeilen, van Bergen op Zoom, de Schelde af komen. Over deezen, hadt de Heer van Glimes, in naam, Romero, inderdaad, het opperbewind. D'Avila en Glimes gingen beide, in 't laatst van Louwmaand, t'zeil. Glimes trof, voor Reimerswaale, de Nassausche Vloot aan, met eenen gunstigen Noordwesten wind op hem afkomende. Romero dreef tegen hem door, dat men den stryd behoorde aan te vangen; daar hy beweerd hadt, dat zulks, mids men laveeren moest en 't nagety hadt, met alle regels van waterkryg, streedt. De Nassauschen hadden zig boven op de schepen geplaatst, en vielen, na 't overwaaien van eene vlugt vyandlyke kogels, terstond aan 't enteren. Tien Konings schepen werden, in een oogenblik, aan boord geklampt. Ook sprongen de Spaanschen over in Boisots Kog, tot zestig in getal, welken hy, met buskruid, in de lugt deedt vliegen. Romero stondt op 't punt om over te stappen, toen dit lot den zynen trof. Hy treedt dan te rug, maakt meer zeil, wykt af, en zet het op 't Eiland Thoolen aan; daar hy en zyn volk zig, met de boot of met zwemmen, bergden. Glimes, aan den grond geraakt, en zig dapperlyk verdedigende, werdt, met twee schooten, geveld. Zyn schip verbrandde. Agt anderen werden veroverd by de Nassauschen (*f*), die al 't volk over boord smeeten, de schepen en 't geschut, te Veere en te Vlissingen, bragten. Tusschen de laatstgemelde Stad en ter Neuze, vertoonde zig, mid-

(*f*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CXCII. *p.* 729.

LOUIS VAN BOISOT,
Admiraal van Zeeland.

J. Houbraken fec. naar de Or. Pr. van C. Visscher

Is. Tirion excudit.

midlerwyl, de Spaansche schepen, onder d'Avila. De Prins, die binnen Vlissingen was, vondt zig, op 't ontvangen der maare hiervan, niet weinig verlegen, alzo hy byna geene schepen by der hand hadt. Doch 's vyands misslag, die 't gety, voor Breskens, verlag, redde hem uit zyne bekommering. Kort hierna, kwam de tyding van de neêrlaag der Spaanschen op de Schelde, die d'Avila bewoog, het anker te ligten, en naar Antwerpen te rug te keeren. FILIPS II. 1574.

Middelburg geeft zig over.

't Ontzet van Middelburg dus gemist zynde, zogt Mondragon, die, binnen deeze Stad, daar men groot gebrek aan mondbehoeften hadt (3), geboodt, tot handeling te komen. Oranje weigerde eerst, de Stad en Arnemuiden, anders dan op genade en ongenade, te ontvangen (g). Doch Mondragon hebbende verklaard, dat hy Middelburg liever op twintig plaatsen aan brand steeken, en zig, met de zynen, in eenen uitval, dood vegten zou; vondt de Prins geraaden te buigen. 't Verdrag werdt, den agttienden van Sprokkelmaand, getroffen, op deeze voorwaarden: „ Mondragon en zyn volk hadden Wal-

(g) Regist. ten Raede van Middelb. *van* XIIJ. XV. XVIJ. XVIIJ. XX *Febr.* 1573 [1574].

(3) In Wintermaand te vooren, hadt de Wethouderschap reeds besllooten, Lynzaad te koopen, tegen agt schellingen de zak, en aan de bakkers te leveren, om met het meel gemengd te worden. Wat laater, werden ook de Kappers en gezoute Limoenen, voor Stads rekening, opgekogt, en onder 't gemeen verdeeld. *Regist. ten Raede van Middelb.* van XIX Decemb. 1573. *en* XII January 1573 [1574]. Zie ook Viglius *ad* Hopperum Epist. CXCIII. p. 732.

FILIPS III. 1574. „ Walcheren te ruimen, met hun geweer en „ pakkaadje; mids hy, op zyne eer, beloofde, „ binnen twee maanden, te rug te zullen keeren in 's Prinsen handen, of Aldegonde, de Ryk en nog drie anderen, op „ vrye voeten, te doen stellen." Met de Burgemeesters kwam de Prins overeen „ dat elk, „ die den Prinse van 's Konings wege zweeren wilde, lyf, goed en voorregten behouden zou; doch onder hen, die den eed „ weigerden, zou de Prins tien Persoonen „ mogen kiezen, om in hegtenis te blyven, „ tot dat zy de vryheid van een gelyk getal „ van gevangenen, te Haarlem, zouden bezorgd hebben. De overigen mogten, met „ het hunne, vertrekken. Tot bezetting zou „ de Stad eenige Burgers van Zierikzee, Vlissingen en Veere moeten inneemen: welke „ Steden de Prins ook met nieuwe voorregten zou mogen voorzien, schoon die van „ Middelburg hunnen Koophandel en andere „ vryheden zouden blyven behouden, zo ver „ 't gebied der Stad zig strekte. Voorts, moest „ de Stad den Prinse driemaalhonderdduizend guldens opbrengen, en daarna ook, „ met de andere Steden, draagen, in de kosten van den kryg. De Geestelyken mogten alleen met hun gewaad vertrekken. „ Wegens hunne goederen zou de Prins, „ naar billykheid, orde stellen (*b*)."

Vlissingen, Veere en Arnemuiden met verschei- Na het treffen van dit Verdrag, ging de bezetting scheep, op den eenentwintigsten, wordende ter Neuze aan land gezet. De Prins scholdt

(*b*) Capitulatie van Middelb. in dato XIX. *Febr.* 1574. *M. S.*

ſcholdt der Stad, ſedert, twee tonnen ſchats kwyt van de drie (*i*). Men kwam, terſtond hierna, overeen met eenige Koopluiden, die der Stad dertigduizend guldens opſchooten, welken den Theſaurier, *Adriaan Manmaaker*, geteld werden. Nog dertigduizend guldens beloofde men, in twee reizen, te zullen voldoen, en, wegens de overige veertigduizend guldens, hoopte men nog kwytſchelding te verwerven van den Prinſe (*k*); zonder dat my, wegens 't gevolg hiervan, iet gebleeken is. De gantſche Burgery hadt, midlerwyl, op den derden van Grasmaand, den eed van getrouwheid gedaan aan den Prinſe (*l*). Doch alzo zyne Doorlugtigheid, eerlang, Vliſſingen en Veere verklaarde voor vrye Graaflyke Steden, die, zo wel als de andere Zeeuwſche Steden, op de Staatsvergaderingen, zouden moeten beſchreeven worden; dezelven, daarenboven, beſchenkende met het Regtsgebied over een aanzienlyk gedeelte van Walcheren, dat, tot hiertoe, onder 't Regtsgebied van Middelburg, behoord hadt (*m*): en alzo hy, ten zelfden tyde, Arnemuiden, een Dorp onder Middelburg ſtaande, tot eene Stad verhief, Nieuwkerke en Mortiere van het zelve afhanglyk verklaarende (*n*), heeft hy de gunſt der Middelburgſche Regeeringe nooit

FILIPS III. 1574.

den' Voorregten beſchonken.

Misnoegen van Middelburg hierover.

(*i*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 4 [479 *enz.*] METEREN V. *Boek*, *f.* 87 *verſ.* 88, 89.

(*k*) Regiſt. ten Raede van Middelb. *van* XXIV. *Maart* 1573 [1574].

(*l*) Regiſt. ten Raede 3 *April* 1573 [1574]. *f.* 169 *verſ.*

(*m*) BOXHORN *op* REIGERSB. I. *Deel*, *bl.* 195, 228.

(*n*) BOXHORN *op* REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 557. METEREN V. *Boek*, *f.* 89 *verſ.*

FILIPS II. 1574. nooit regt konnen winnen. Welke gevolgen het misnoegen, hierover opgevat, gehad hebbe, ſtaat ons, hierna, te melden.

Mondragon hadt, midlerwyl, niet dan met veel moeite, de vryheid van de Ryk verworven. Aldegonde bleef nog wel agt maanden in hegtenis. De Landvoogd ſlaakte hem niet, voor dat de Ryk de koenheid gehad hadt van Mondragon, ten Hove, om 't voltrekken zyner belofte, te komen maanen (*o*).

XXIV. Oranjes aanſlag op Antwerpen mislukt. De Prins, nu verre meeſter ter zee, ſmeedde, kort na 't overgaan van Middelburg, eenen aanſlag op Antwerpen, waartoe de Zeeuwſche Vloot gebruikt zou worden. Doch zyne Doorlugtigheid hieldt ook heimelyk verſtand, met zekeren *Jan Alonſo*, Soldaat van 't Kaſteel, welk hy den Prinſe leveren zou, om twintigduizend Dukaaten. *Jan de Vos* en *Pieter Torqueau* waren, bedektelyk, in de Stad gekomen, met ſchriftelyken laſt van den Prinſe, om den aanſlag, die den vyfden van Lentemaand voortgaan moeſt, te vorderen. Vier of vyfhonderd rappe ſoldaaten, meeſt wilde Geuzen, uit het Woud van Ypere, waren reeds ter poorten in geſloopen, en zouden, in de Stad, van wapenen worden voorzien. Doch de toeleg werdt, pas voor de uitvoering, ontdekt, Alonſo en andere medepligtigen gevat, en ter dood gebragt. De Vos, Torqueau en de meeſte ſoldaaten waren 't, door de vlugt, ontkomen (*p*). By de Naſſauſchen broeiden, ten deezen tyde, diergelyke

(*o*) HOOFT IX. *Boek*, *bl.* 350, 397.
(*p*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 7[483].

lyke aanslagen op verscheiden' andere Steden, waarvan ons geen byzonder berigt voorgekomen is (q).

Filips II. 1574.

Doch de Koningschen zaten ook niet stil. Zy zogten, door eenige uitgeweeken' burgers, die heimelyk verstand in Gouda hielden, deeze Stad te bemagtigen. *Jan Hei*, die zig te Utrecht bevondt, en eenige anderen dreeven deezen handel, met eenige Gemagtigden van Noirkarmes, die, ten deezen tyde, van wege der Spaanschen, 't Stadhouderschap over Holland en Utrecht, in Bossus plaatse, waarnam. In de Stad, hadt men omtrent twintig Roomschgezinden ingewikkeld in den aanslag. Een derzelven, eertyds Stads Slotemaaker, hadt nog onder zig de sleutels van 't Vlamings poortje, door welk, men de Spanjaards zou inlaaten: of zo dit niet gelukte, zou men een toegemetseld gat in den doeletooren openen; waardoor men hen, over de graft, binnen helpen zou. De nagt na den vyfden van Sprokkelmaand was tot de uitvoering bestemd. Doch op den derden, kwam Jonkheer Albrecht van Egmond, met honderdenvyftig Knegten, binnen Gouda, waaruit vermoeden rees in de samenspanners, dat hun toeleg ontdekt was. De Schoonzoon van Jan Hei, *Adriaan Pieterszoon*, schreef dit over naar Utrecht; doch de boer, die den brief brengen zou, werdt betrapt: en daarna ook Adriaan Pieterszoon en verscheiden' anderen. Hy en nog eenigen werden onthalsd en gevierdendeeld; anderen, om hunner jonkheids wille, ver-

Noirkarmes poogt Gouda in te krygen, door verraad.

(q) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CXCIII. *p.* 734.

FILIPS III. 1574. verschoond (*r*): onder welke laatsten zekere *Reinier Dirkszoon* zal geweest zyn, wiens Moeder ik vind, dat, in Wynmaand, by zyne Doorlugtigheid, om vergiffenis voor hem, heeft aangehouden (*s*).

XXV. De Prins zoekt zig, met Engeland, en daarna, met Frankryk, te verbinden.

Midlerwyl, hadt Oranje, genegen, om den oorlog, door onderneemingen van meerderen nadruk, ten einde te brengen, al sedert eenen geruimen tyd, gepoogd een voordeelig verbond met deeze of gene uitheemsche Mogendheden te sluiten, en op nieuws een Leger te verzamelen. Meest liepen wel zyne gedagten op een Verbond met Frankryk; doch na den moord van Parys, vondt hy raadzaam, eerst eens te bezoeken, of hy Engeland in zyne belangen kon overhaalen. Derwaards waren, reeds op 't einde des jaars 1572, uit 's Prinsen naam, en uit dien der Staaten van Holland, Zeeland en Westfriesland, afgezonden *Jan van der Does*, Heer van Noordwyk, *Willem van Nyveld*, Heer van Arendsberg, Meester *Lieven Keersmaaker*, Burgemeester van Zierikzee, Doctor *Adriaan Junius* of *de Jonge* en Meester *Dirk van Bronkhorst*. Zy hadden last, der Koninginne te vertoonen, om welke wigtige redenen, men hier de wapenen tegen de Spanjaards hadt opgevat; en haar om onderstand, in volk en geld, te verzoeken (*t*). Hierna was, in Grasmaand des volgenden jaars, een Verdrag gesloten, waarby de Prins den Engelschen de vrye vaart naar Antwerpen toestondt, met vier schepen tevens, die hun

(*r*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 8 [484].
(*s*) Resol. Holl. 18 *Octob.* 1574. *bl.* 146.
(*t*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 310 [423].

hun geschut egter, in Zeeland, laaten moesten, en niets dan eenige geweeven' stoffen te rug mogten voeren: bedingende hy, daarentegen, de vryheid, om Krygsbehoeften in Engeland te mogen koopen (*u*). Doch dit Verdrag, dat slegts met Gemagtigden der Engelsche Koopluiden gemaakt was, schynt, door de Koninginne, niet bekragtigd te zyn. Ook vind ik niet, dat 'er, met het Gezantschap, iets werdt uitgeregt. De Prins sloeg dan 't oog wederom op Frankryk. In den Herfst des jaars 1573, werdt 'er eene onderhandeling begonnen, te Frankfort, tusschen Graave Lodewyk en den Heere van Schomberg. De Graaf boodt hier den Koning Holland en Zeeland aan, zo hy den oorlog aan Spanje verklaaren wilde, of alle de Steden, die de Prins op de Spanjaards veroveren mogt, zo hy hem met driemaalhonderdduizend guldens wilde ondersteunen: en werdt 'er, op deezen voet, een heimelyk Verdrag ontworpen (*v*). Naderhand, tradt Schomberg wederom met Gemagtigden van den Prinse, te Mets, in onderhanling, zynde hy toen gelast, door de Koninginne Moeder, om te bewerken, dat haar Zoon, *Henrik*, onlangs tot Koning van Poolen verkooren, tot Beschermheer der Nederlanden, werdt aangenomen. Doch Oranje neigde meer om deeze waardigheid op te draagen aan haaren derden Zoon, *Karel*, *Hertoge van Alençon*, die vriendschap gehouden hadt met den Admiraal van Coligni, en geoordeeld werdt

Filips II. 1574.

(*u*) Meteren V. *Boek*, *f.* 89 *verf.*
(*v*) Thuanus *Libr.* LV. *p.* 908. C.

FILIPS III. 1574. werdt den Proteſtanten gunſtig te zyn. Ook hieldt Graaf Lodewyk, met deezen, buiten kennis der Koninginne Moeder, een heimelyk mondgeſprek te Blamont, in de Lente deezes jaars 1574 (w). Doch de dood van Karel den IX, die kort hierna voorviel, en andere veranderingen in Frankryk bragten te wege, dat het Verdrag, welk toen ontworpen werdt, eerſt na verloop van eenige jaaren, werdt geſlooten: gelyk wy, ter zyner plaatſe, zullen melden.

XXVI. Graaf Lodewyk verzamelt een Leger. Graaf Lodewyk, alleenlyk eenigen onderſtand in geld, in Frankryk, bekomen hebbende (x), begaf zig naar den Maaskant, tegen over Maaſtricht, en verzamelde hier een Leger van zesduizend knegten en drieduizend paarden. De Landvoogd, gewaarſchuwd met den ſlag, werft op 't ſpoedigſt agtduizend Duitſche Paarden en vierduizend Zwitſers.

Leiden verlaaten. Ook ontbiedt hy zyn Krygsvolk uit Holland: en werdt toen Leiden verloſt van de belegering, die, van Slagtmaand af, geduurd hadt. De Waterlandſche ſchanſen, die, in den aanvang deezes jaars, door den Heere van Chevreaux, waren ingenomen, werden nu ook verlaaten. Requeſens, zyne Krygsmagt byeen hebbende, liet Maaſtricht bezetten door Sanchio d'Avila, die, terſtond, ſchutgevaarten begon te houden met de Naſſauſche troepen, een gedeelte van welken hy, te *Bemele*, alwaar zy gelegerd waren, verneſtelde. Graaf Lodewyk, met het gros zyns Legers, getoefd heb-

(w) THUANUS *Libr.* LVII. *p.* 968 A. 971. D. 977. D.
(x) METEREN V. *Boek*, *f.* 90.

hebbende tot op den agtsten van Grasmaand, en kennis hebbende bekomen, dat de Prins, zyn Broeder, met zesduizend man, in de Bommelerwaard gekomen, en 't Huis te Waardenburg aldaar bemagtigd en geslegt hadt, breekt, eindelyk, op, van zins, om zig met den Prins te vereenigen (y). Hy trekt langs de regterzyde der Maaze, die thans hoog gezwollen was (z), meenende zynen weg te neemen; door 't Land tusschen de Maaze en Waale, naar de Bommelerwaard. Doch de vyand, zig spoedende, met groote dagreizen, langs den linker' oever, die hier zo veel bogts niet heeft als de regter, past hem vooruit te zyn, legt, by Graave, eene schipbrug, voert 'er zyn volk over, en slaat zig te *Over-Asselt* en in de naaste Dorpen neder. Des anderendaags, bevondt zig Graaf Lodewyk, op eene myl na, by 't Spaansche Leger: en zig nu den weg naar de Bommelerwaard ziende afgesneeden, besluit hy, zig by *Mowyk* of *Mook* neder te slaan. D'Avila, verlof van den Landvoogd bekomen hebbende, om eenen Veldslag te waagen, kiest 'er de *Mookerheide* toe, die omtrent een vierdendeels uurs van 't Dorp legt. Hier raaken de Legers aan elkanderen, op den veertienden van Grasmaand. Na 't houden van schutgevaarte, vielen de Spaanschen op den Legerwal der Nassauschen aan, met zo veel geweld, dat zy hen deinzen deeden. Toen komt de Graaf te voorschyn, valt op de kornet paarden van Schenk, en

Filips II. 1574.

Slag op de Mookerheide.

(y) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CCXXVIII. *p.* 801.
(z) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CCXXVI. *p.* 798.

Filips II. 1574.

en jaagtze op de vlugt naar Graave. 't Gros des vyandlyken Leger wist egter van geen zwigten, maar indringende op de Nassausche Ruiters, die nog 't voordeel der hoogte hadden, doet het dezelven, hals over hoofd, van boven neder tuimelen, 't welk zo groot eene verwarring onder 't voetvolk bragt, dat het den vyand den nek boodt, en aan 't vlugten sloeg. De Spanjaards, hun voordeel vervolgende, vernielen de vlugtenden, by menigten. Men wil, dat 'er drieduizend Knegten en vyfhonderd Ruiters omkwamen. Ook lieten 'er de Graaven Lodewyk en *Henrik van Nassau* het leeven, schoon hunne lyken, onder de gesneuvelden, nimmer gevonden zyn (*a*). De Spanjaards zouden niet boven de tweehonderd dooden gehad hebben. Zy veroverden dertig Vendels en twee Veldstukken, het eenigste grof geschut, dat men in 's Graaven Leger hadt. Door 't vlugten van Schenks bende, was de roep door 't Land geraakt, dat de Spanjaards geslaagen waren; en hadt, hierop, de Burgery van Reenen haare Spaansche bezetting de Poortsleutels ontweldigd. Doch deeze beroerte liet zig ligtelyk stillen, nadat men 't gerugt valsch bevonden hadt. Oranje scheen de neêrlaag zyns Broeders voorzien te hebben: alzo hy, op 't verneemen van deszelfs optogt, gezeid hadt, wel te mogen lyden, dat dezelve zig, met het Leger, honderd mylen van daar bevondt. Ook schryft men zyn ongeluk, grootendeels, toe, aan de onervaarenheid zyner benden, die tegen

Dood van Graave Lodewyk.

(*a*) Viglius ad Hopper. *Epist.* CCXXX. *p.* 803.

gen de oude en geoefende Spaansche Kneg- ten niet opmogten. De gemeene zaak verloor veel aan Graave Lodewyk, die voor zyns Broeders regterhand gehouden werdt; doch heeter op gevaarlyke aanslagen was dan deeze. Voorts was hy welspreekend, mild en minzaam (*b*), en werdt, by grooten en kleinen, die hem gekend hadden, beklaagd. Het overschot zyns Legers verliep terstond. Eenige Franschen bemagtigden, op 's Prinsen naam, het Slot te Kerpen, van waar zy 't platte land afliepen. De Prins zelf trok, na den slag by Mook, uit de Bommelerwaard, te rug naar den Hollandschen bodem (*c*).

FILIPS III. 1574. Zyne afbeelding.

Schadelyker gevolgen zou deeze slag voor de Hollanders gehad hebben, zo niet de Spanjaards, terstond na den stryd, tegen de gewoonte der Duitschers, die 't voor 't vegten plagten te doen, aan 't muiten geslaagen waren, en om betaaling geroepen hadden. Verjaagende zelfs hunne bevelhebbers, kiezenze andere Oversten, en slaan op weg naar Antwerpen. Met weinige moeite, binnen geraakt, lietenze zig, ook door de tegenwoordigheid des Landvoogds, niet wederhouden van het plonderen der wooninge van den Heere van Champaignei, *Fredrik Perenot van Granvelle*, Broeder des Kardinaals, en thans Bevelhebber der Stad. Tegen den avond trokken zy, by tienen of meerder getal, in de huizen der burgeren, daar zy zig rykelyk deeden opschaffen, streevende voorts, den gant-

XXVII. Muitery der Spanjaarden.

(*b*) WALSINGHAM *Lettr.* CXXXIV. *p.* 202.
(*c*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 11 [488 *enz.*].

FILIPS III. 1574. gantschen nagt door, langs de straaten, en, met schreeuwen, schellen en slaan aan de deuren, alles doende sidderen: 't welk veele burgers besluiten deedt, om, met den dag, de Stad te verlaaten. Dit hollen der Spanjaarden duurde ettelyke dagen. Men boodt hun een gedeelte der verdiende soldye op hand; doch zy schreeuwden, tot heeschwordens toe, dat 'er 't volle geld zyn moest. Eindelyk, lieten zy zig beweegen, om een gedeelte der betaalinge in lakenen, het overige in geld te ontvangen. Doch toen, na verloop van eenige dagen, de Landvoogd hun liet voorhouden, dat men hem, tot de volle betaalinge, zo stipt niet verbonden moest agten; maar een weinig gedulds neemen; gaat het hollen wederom aan, als te vooren. Men merkt, nogtans, aan, dat de muiters zo streng een' tugt onderhielden, dat niemant hunner den burgereren ongestraft iet ontstal. Eindelyk, lieten zy zig, door betaaling en beloften, andermaal stillen, neemende hunne oproerigheid, die de burgers van Antwerpen veel gelds gekost hadt, nog beter einde, dan men, in 't eerst, gevreesd hadt (*d*).

De Zeeuwen tasten de Vloot by Antwerpen aan.

De Spaansche Vloot, die te Antwerpen lag, was, onder 't muiten der Spanjaarden, een stuk van de Stad af, benedenwaards, geweeken (*e*), op dat 'er de oproerigen niet op aanvallen zouden. De Zeeuwen, hiervan de lugt gekreegen hebbende, zeilden 'er, met een tamelyk tal van smak- en razeilen, op af, be-

(*d*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 15 [493]. LANGUETI Epist. *Libr.* I. [II.] *Ep.* IV. *p.* 8.
(*e*) LANGUETI *ubi supra Ep.* VII. *p.* 18.

bemagtigden drie schepen, en staken drie anderen, die aan den grond geraakt waren, in den brand. *Adolf van Haamstede*, Onder-Admiraal aan de Spaansche zyde, viel, by deeze gelegenheid, den Zeeuwen in handen, en werdt op Delft naar den Prins gevoerd, daar hy lang zat. De Spanjaarden, die nu te Antwerpen feest hielden, over de zege, op de Mookerheide bevogten, moesten, zo uitgestreeken als zy waren, te wapen loopen, en, den slykerigen dyk langs, aantrekken op de onzen. Men plaatste hen, buitensdyks, in den modder, van waarze wakker vuurden op de Zeeuwen; doch niet beletten konden, dat deezen, met de genomen' schepen en veel buits en gevangenen, naar Walcheren, te rug keerden (*f*). Doch hoe zuur de neêrlaag te Mook den Hollanderen zou opgebroken hebben, was 'er de muitery der Spanjaarden niet op gevolgd, kan men speuren, aan verscheiden' aanslagen op Holland, ten deezen tyde, voorgenomen door den Landvoogd; van welken 'er eenigen in 't werk gesteld en uitgevoerd werden. Baldes zogt Delft, door verrassing, in te krygen: doch de toeleg werdt ontdekt, en de Spanjaards genoodzaakt, onverrigter zaake, af te wyken (*g*). Eenige maanden te vooren, hadt Billy, wederom, gepoogd om den Slotvoogd van Medenblik te beweegen, tot het overleveren van het Slot en de Stad aan den Koning (*h*). Ook eischte Hertog Erik van Brunswyk, by eenen Brief

FILIPS III. 1574.

Aanslagen der Spanjaarden,

op Delft,

Medenblik, en andere Plaatsen.

(*f*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 16 [495].
(*g*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 42 [532].
(*h*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 14 [493].

Filips III. 1574.

Brief van den zevenden van Zomermaand, Hoorn en Enkhuizen op. Doch deeze poogingen hadden geen gevolg (*i*). Beter slaagde de togt van Chiappin Vitelli, dien Requesens, na 't stillen der muiterye te Antwerpen, met eenige Spanjaarden en Zwitsers, naar Zuidholland gezonden hadt. Bommel en Gorinchem voorby trekkende, viel hy op Woudrichem, beschoot het, en noodzaakte de bezetting de plaats te verlaaten. Daarna nam hy Leerdam in, by Verdrag, en deedt hier twee Predikanten en den Schoolmeester ophangen (*k*). Asperen, de zwakste plaats van de drie, ging, op bloot besprek, dat de bezetting vryelyk uittrekken mogt, aan hem over: waarna hy naar Brabant te rug keerde (*l*). De Heer van Chevreaux deedt, wat vroeger, eenen tweeden togt in Waterland, en verjoeg de bezetting uit de Schans te Ilpendam. Doch alzo men Hoorn en Enkhuizen van volk ontledigd hadt, om Purmerende sterk te bezetten, stiet Chevreaux hier het hoofd, en liet 'er, zo men wil, wel tweeduizend man zitten (*m*).

Woudrichem, Leerdam en Asperen ingenomen.

Chevreaux geslaagen in Waterland.

XXVIII. De Spaanschen bleeven egter, onaangezien dit verlies te lande, schier overal meester, en drongen, ten deezen tyde, langs hoe dieper in Holland in. Ter zee, waren, daarentegen, de Hollanders en Zeeuwen de sterksten (*n*): wier magt te water meer toe- dan afnam, door-

Toerusting te water in Spanje.

(*i*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 18 [499].
(*k*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 41 [530].
(*l*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 41 [531].
(*m*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 17 [496].
(*n*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CCXXXV, CCXXXVI. *p.* 816, 817.

doordien zy 't voordeel van den Koophandel en Vaart op Spanje nog behielden. Requesens, dit bevroedende, hadt den Koning, omtrent deezen tyd, aangezet, om de onzen, ook te water, feller dan te vooren, aan te tasten, en ten dien einde, eene magtige Vloot uit Spanje herwaards te zenden. Straks hierop, werdt eene menigte van Embder en Oosterschen niet slegts (o); maar ook van Hollandsche en Zeeuwsche Koopvaardyschepen, in de Spaansche Havens, aangehouden. De Koning deedt een goed getal van schepen byeen brengen. Men kreeg 'er hier ras kennis van, stelde orde, om 'er zig op te wapenen, en bakens en tonnen, waaraan de vyand de kusten en diepten zou mogen kennen, in één uur, alomme weg te doen neemen (p). Doch toen 's Konings Vloot, die vyftienduizend man, behalve 't Bootsvolk, ophadt, reeds gemonsterd was, ontstondt de roode loop op de schepen, die veel volks en zelfs den Admiraal der Vloote, *Pedro Melenda*, wegsleepte, waardoor deeze onderneeming in rook verdween (q). De Vloot by Antwerpen, onlangs, door de Zeeuwen, genomen en verstrooid, was tot versterking der Vloote, die uit Spanje verwagt werdt, geschikt geweest (r). 't Verslaan derzelve bragt, vermoedelyk, ook veel toe, om de Spaansche Vloot te doen agterblyven.

Filips II. 1574.

Terwylze hier nog verwagt werdt, deedt Re-

XXIX. Algemee-

(o) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CXCIII. *p.* 733.
(p) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CCXXXIII. *p.* 812.
(q) Bor VII. *Boek*, *bl.* 36 *enz.* [523 *enz.*].
(r) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CCXXXI. *p.* 808.

FILIPS III. 1574. ne vergiffenis afgekondigd.

Requesens, in den aanvang van Zomermaand, eene algemeene vergiffenis afkondigen, op 's Konings naam: die veel ruimer ingesteld was dan de vergiffenis, ten tyde van Alva. „ Men hadt zig nu slegts te biegten en tot „ den schoot der Kerke weder te keeren, om „ 's Konings genade te verwerven; die zelfs „ den aanhangeren der oproerigen niet ge- „ weigerd zou worden, zo zy, binnen twee „ maanden, berouw toonden. Ook werden zul- „ ken, die bewyzen konden als Roomsche „ Christenen geleefd te hebben, hunne aange- „ slaagen' goederen wederom toegezeid (*s*)." Paus *Gregoor de XIII.* bevestigde deeze vergiffenis (*t*). De Pastoor van Kastrikom zondt 'er een afdruksel van aan de Regeering van Alkmaar: waarop hy, terstond, gevat werdt: doch alzo men bevondt, dat hy een onnozel man was, die zig nimmer bitter tegen de Onroomschen getoond hadt, ontsloeg men hem wederom (*u*). Door middel van deeze vergiffenis, zogt men eenige Hollandsche en Zeeuwsche Steden te doen omslaan: doch men vondt 'er geenen, die hiertoe eenige genegenheid toonden (*v*). Men vertrouwde den Spanjaarden en den Koning zelven niets gunstigs toe, in Holland en in Zeeland. Voorts dagt Don Louis, onder den glimp deezer vergiffenis, de algemeene Staaten, die hy, ten deezen tyde, te Brussel beschreeven hadt, te beweegen tot bewilliging, in de voor lang ge-

De Landvoogd vordert twee millioenen 's jaars, voor zes

(*s*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 27 [510].
(*t*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 29 [513].
(*u*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 53 [548].
(*v*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CCXXXIII. *p.* 812.

gevorderde twee millioenen 's jaars voor den tyd van zes jaaren, van welken nu 't vyfde jaar liep, zonder dat 'er nog iets was opgebragt. Nog vorderde hy een' honderdsten Penning, na dat de zes jaaren om zouden zyn. Doch men hadt geene ooren naar zyn verzoek, ten ware hy de handeling der penningen aan inboorlingen wilde toevertrouwen, in welk geval, men, in een gedeelte van zynen eisch, zou hebben bewilligd. Maar hy wilde hiertoe niet verstaan. De zomer verliep, derhalve, zonder dat hy iets verwerven kon (*w*). In 't najaar, zogt hy, by wyze van leening, geld, in Brabant, zonder verlof der Staaten, te heffen: doch deeze toeleg haperde, insgelyks. Grooten en kleinen, met naame die van Brussel, riepen, dat men hunne voorregten met voeten tradt, en drongen den Landvoogd, die min hartig was dan Alva om zyn stuk te dryven, tot het staaken van zyn voorneemen (*x*), waardoor hy, geenen kans ziende, om 't Krygsvolk te voldoen, in de uiterste verlegenheid raakte (*y*). Uit Spanje kwam, sedert eenigen tyd, weinig onderstand, en rekende men, dat de binnenlandsche kryg den Koning en den Landen nu reeds meer dan twintig millioenen gekost hadt (*z*). Men raadpleegde ook, ten deezen tyde, in de Byeenkomsten der Staaten van Brabant, om alle de Handelingen des Hertogs van Alva te vernietigen (*a*): waaruit de te-

FILIPS III. 1574.

jaaren, en eenen honderdsten Penning.

Hy zoekt geld te heffen, zonder verlof der Staaten.

(*w*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 30 *enz.* [516 *enz.*].
(*x*) BOR VII. *Boek*. *bl.* 63 *enz.* [562 *enz.*] 71 *enz.* [573 *enz.*].
(*y*) TASSIS *Libr.* II. *p.* 187.
(*z*) Brief der Staat. van Holl. *by* BOR VI. *Boek*, *bl.* 340 [462].
(*a*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CCXXXIX. *p.* 823.

FILIPS III. 1574. tegenwoordige Landvoogd bespeuren kon, hoe ongeraaden het hem ware, de voetstappen van zynen voorzaat, in eenigerhande opzigten, te volgen.

XXX. Handel over eene bevrediging met Holland en Zeeland.

De algemeene Staaten toonden zig te ongenegener, om in de eischen des Landsvoogds te bewilligen, doordien zy den binnenlandschen kryg, die sterven moest, als men hem zyn voedsel, het geld, onthieldt, lang moede waren, en den handel van bevrediging met Holland en Zeeland, die, eenigen tyd herwaards, begonnen was, zogten te vorderen. Requesens hadt 'er, door Noirkarmes, de eerste opening van laaten doen, aan Aldegonde, die 'er, van Utrecht, daar hy nog gevangen zat, over geschreeven hadt aan den Prinse van Oranje (*b*). Na de dood van Noirkarmes, die, op den vierden van Lentemaand, voorgevallen was (*c*), werdt de handel vervolgd, door zynen Opvolger in 't Stadhouderschap van Holland en Utrecht, *Ferdinand van Lannoi, Graave van la Roche*, en door den Heere van Champaignei. Men bragt het, eindelyk, zo verre, dat de Heer van Mathenes van Reviere en Meester Jan van Treslong, voordeezen uit den Haage naar Utrecht geweeken, onder schyn van hunne byzondere zaaken te beschikken, naar Rotterdam werden afgevaardigd (*d*).

Dagvaart te Rotterdam.

In deeze Stad, waren de Staaten van Holland, al sedert den eersten van Zomermaand, ter

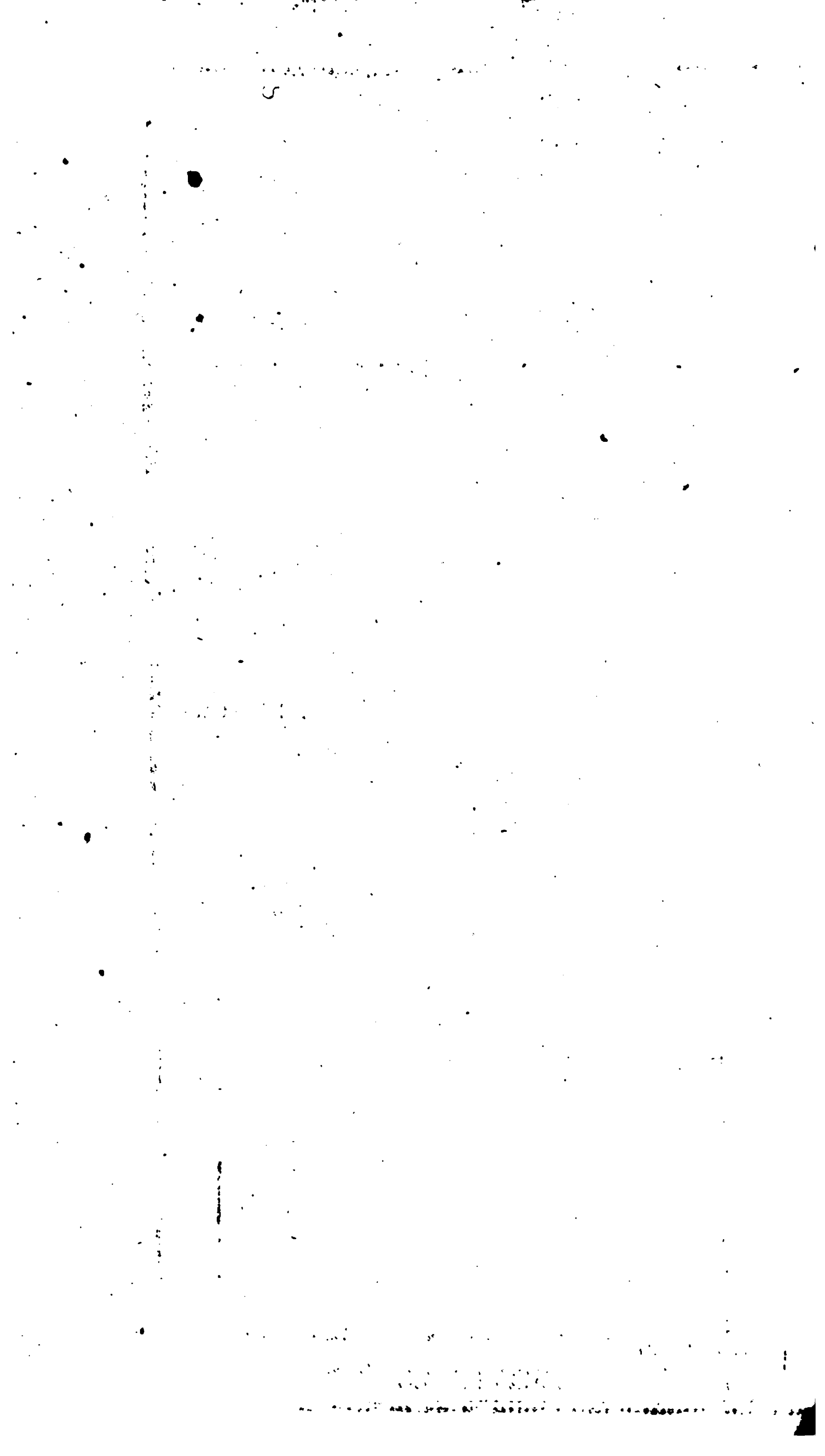
(*b*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 42 [532]. LANGUET. *Epist. Libr.* I. [II.] *Ep.* XV. *p.* 37.
(*c*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 14 [492].
(*d*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 43 [533].

ter Dagvaart beſchreeven geweeſt, om mid-
delen te vinden, tot beſcherming des Lands
en tot ontzet van Leiden, dat nu, voor de tweede reize, belegerd was. Ik vind, dat de Staaten, hier, tot op den twee-entwintigſten van Herfſtmaand, vergaderd geweeſt zynde, des anderendaags, de Dagvaart, te Delft, vervolgd hebben (*e*). De Staaten, by raade van den Raad nevens zyne Doorlugtigheid, en van Gemagtigden uit den Raade en Rekeninge van Holland, gaven hier hunne goedkeuring aan een ontwerp, om honderdduizend guldens te ligten, by leeningen van vyf honderd guldens tevens, onder belofte van Intreſt en van eenige vryheden; en wyders, om de gemoeden te polſen, met verzoek van zeker vrywillig maandgeld, naar elks genegenheid, tot onderhoud der bezettingen, en, zo 't zo ver ſtrekken kon, tot werving te lande, mids men, in 't maanen, den luiden voorhieldt, dat de onwilligen geſchat, en tot opbrengen genoodzaakt zouden worden (*f*). Wyders, werdt Izaak Leeuwenharder, Koopman te Keulen, gemagtigd, om zo veele penningen als hy bekomen kon, in Duitſchland, op te neemen, en dezelven, op de Wiſſelbrieven van Henrik van Nispen van Dordrecht, wederom uit te reiken (*g*). Wat 'er, ten behoeve van 't belegerd Leiden, by de Staaten, beraamd werdt, zullen wy, beneden, by bekwaamer gelegenheid, melden. Terwyl de Staaten nog te Rotterdam zaten, tra-

(*e*) Reſol. Holl. 22, 23 *Sept.* 1574. *bl.* 106.
(*f*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 25 [508].
(*g*) Reſol. Holl. 26 *Aug.* 1574. *bl.* 59.

Filips II. 1574. traden Mathenes en Treslong, met eenige Gemagtigden, in heimelyke onderhandeling, en kreegen, op hun voorſtel, voor beſcheid, „ een ernſtelyk verzoek, dat het den Koning „ gelieven mogt; het vreemd Krygsvolk te „ doen vertrekken, en de Landen te doen re- „ geeren, naar den raad der algemeene Staa- „ ten, wettiglyk beroepen; ten minſten, dat „ hy mogt goedvinden eenen ſtilſtand van „ van wapenen, en vertrek van 't weder- „ derzyds vreemd Krygsvolk toe te ſtaan: „ in welk geval, de Staaten zig als ge- „ trouwe Onderzaaten beloofden te zullen „ gedraagen." De Utrechtſche afgezondenen waren nog te Rotterdam, toen Champaignei Aldegonde, onder borgtogt, naar den Prinſe, zondt, om den grond zyner Doorlugtigheid te peilen, terwyl Mathenes en Treslong met de Staaten handelden. 't Hadt den naam, dat hy kwam, om het uitwiſſelen der gevangenen, met naame van den Graave van Boſſu, te bevorderen; doch 't merg van zynen laſt *beſtondt, in te wege te* brengen, dat, by 't ſluiten der bevrediging, 's Konings agtbaarheid bewaard bleeve, en dat men van 't ſtuk van den Godsdienſt niet repte. 't Laatſte moeſt weinig ſmaaken. Ten opzigte van 't eerſte, verwierf hy meer niet, dan dat hem de meening der Staaten, aan Mathenes en Treslong verklaard, by wyze van verzoekſchrift aan den Koning, ter hand werdt geſteld, waarmede hy naar Utrecht keerde. 't Voldeedt egter niet ten Hove, en Champaignei behaalde kleinen dank, met het afvaardigen van Aldegonde naar Holland.

Men

Op Poelburg
300. Roeden.
VOSKUIL
KAART
van de Belegeringe der Stad
LEYDEN
de Eerste is begonnen den 31 October 1573.
en verlaaten den 21 Maart 1574.
de Tweede is begonnen den 26 Mey. en ontzet
den 3 October 1574.
Ontworpen en Afgetekend door
JOOST JANSSEN BILHAMER,
Die de Spaanschen in 't zelve Beleg
voor Ingenieur heeft gediend.
Gecopieerd in den Jaare 1717.
En nu ten dienste
der VADERLANDSCHE HISTORIE verkleind.
Te AMSTERDAM by IS. TIRION 1752.

Men zondt het Verzoekschrift, zonder ander antwoord dan van den Heere van Champagnei, aan Junius, Overste van Veere, te rug (*b*), en de Vredehandel liep vrugteloos af.

FILIPS II. 1574.

De Vredehandel wordt afgebroken.

In Zomermaand, werdt ook de eerste Kerkelyke Vergadering of Sinode der Hervormde Kerken van Holland en Zeeland, te Dordrecht, gehouden. Hier werdt eene Kerkenordening vastgesteld, uit eenennegentig punten bestaande: onder welken 'er verscheiden' waren, welken men, naderhand, niet naargekomen is: gelyk, onder anderen, zyn het afschaffen der Feestdagen, uitgenomen den Zondag, en het weeren van 't Orgelspel uit de Kerken. In het antwoord, welk deeze Kerkelyke Byeenkomst gegeven heeft op eenige gewetensgevallen, verklaart zy het Huwelyk voor burgerlyk, en houdt eenen Lombaardhouder onbevoegd, om ten Avondmaal te gaan (*i*). Omtrent deezen tyd, werdt ook, ter Vergaderinge van Holland, besllooten, de Predikanten, jaarlyks, voor anderen, uit de gereedste middelen van den Lande, te voldoen, zullende de Magistraaten, deswege, ten besten mogelyk, met hen overeenkomen; doch hun, in de Steden, niet boven driehonderd, en op de Dorpen, niet boven tweehonderd guldens mogen toeleggen (*k*).

XXXI. Kerkelyke Byeenkomst te Dordrecht.

Doch onder dit regelen der zaaken van Kerke en Staat, werdt Leiden benaauwd, door

XXXII. Tweede Belegering van

(*b*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 42 *enz.* [532 *enz.*] Reyd I. *Boek*, *bl.* 12.
(*i*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 50 *enz.* [544 *enz.*].
(*k*) Resol. Holl. 26 *Novemb.* 1574. *bl.* 211.

Filips III. 1574. Leiden.

door eene langduurige Belegering, welker loop en uitkomſt wy nu, beknoptelyk, ontvouwen moeten. Wy hebben te vooren (*l*) gemeld, dat de aankomſt van Graave Lodewyk het eerſte Beleg hadt doen opbreeken. De Stad hadt, hierna, verzuimd, zig van mondbehoeften te voorzien, en zelfs eenige ſchanſen, te vooren, door de Spanjaards, opgeworpen, ongeſlegt gelaaten. De muitery te Antwerpen was naauwlyks geſtild, of Baldes kreeg laſt van den Landvoogd, om het beleg te hervatten. Hy bevondt zig thans te Utrecht, welke Stad, met derzelver Geestelykheid, onlangs, ontheeven was van de boete, haar, by vonnis des Hertogs van Alva, opgelegd, en by voorraad herſteld in haare voorregten en zitplaats ter Staatsvergaderinge (*m*). Doch kort daarna, was het Krygsvolk van Baldes, het platte land om Utrecht hebbende afgeſtroopt, voor de Stad gekomen. Hy zogt het, tegen den zin der Wethouderſchap en des Graaven van la Roche, daar binnen te helpen: doch 't werdt hem, door de wakkerheid des Raads en der Burgerye, belet. Hy zou 't hierby egter niet hebben laaten blyven; hadt hy, juiſt ten deezen tyde, geen bevel gekreegen, om zig wederom voor Leiden neder te ſlaan. Trekkende dan, met zyn Leger, uit zes- of zevenduizend Spanjaarden, Duitſchen en Waalen beſtaande, op, tot by Amſterdam, ſcheept hy 't volk en den voorraad over de Meer, en ſlaat zig, des nagts voor den zesentwintigſten

Utrecht ontheeven van Alvas vonnis.

Moeite aldaar met het Krygsvolk van Baldes.

(*l*) Bl. 468.
(*m*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 17 [497].

JONKH[R]. JOHAN VAN DER DOES,
Heere van Noordwyk,
Bevelhebber in Leyden, geduurende de Belegering.

J. Houbraken fec. naar de Or. Pr. van C. Visscher.

Is. Tirion excudit.

ften van Bloeimaand, te Leiderdorp neder. In Leiden, lagen flegts eenige vrybuiters en vyf vendelen bezoldigde Burgers, welke laatften, zo wel als de onbezoldigde Schuttery, onder bevel ftonden van den Kolonel, Meester *Andries Allertszoon*. Overfte der Stad van 's Prinfen wege was Dirk van Bronkhorft. Doch Allertszoon, op de eerfte tyding van 's vyands aankomft, met vyfentwintig of dertig man, op kondfchap zynde uitgetrokken, liet, met drie of vier der zynen, het leeven: waarna 't opperbewind over 't Krygsvolk Jonkheere Jan van der Does, Heere van Noordwyk, opgedraagen werdt, hebbende *Jakob van der Does*, zynen Neeve, zulks eerft, ter oorzaake van zynen ouderdom, geweigerd. Baldes deedt terftond de toegangen ftedewaards bezetten. *Don Louis Gaëtan*, eenig volk in Zoeterwoude en aan den Leidfchen Dam gelaaten hebbende, nam, met het overfchot zyner bende, den Haage in, na eenigen wederftand ontmoet te hebben aan de Geeftbrugge, daar hem Ruikhaver, met zyn vendel, tegengetrokken was. Te Valkenburg, alwaar de Prins eene fchans begonnen hadt, lagen vyf vendelen Engelfchen onder *Eduard Chefter*, die nu, zonder den vyand af te wagten, van daar weeken tot onder de Stad, begeerende te worden ingelaaten; doch de Burgery, kwaad vermoeden krygende op de Engelfchen, wilde hun niet meer dan voedfel en legering onder de wallen toeftaan: waarop zy, terftond, tot den vyand overliepen, uitgenomen dertig man omtrent, voor welken men toen de

FILIPS III. 1574.

Den Haage bemagtigd.

Vyf vendelen Engelfchen loopen over tot den vyand.

Filips III. 1574.

poort opende. Vyf andere vendels van 't zelfde Regement, de ſchans aan de Goudſche Sluis en het Dorp Alfen bewaarende, verlieten hun voordeel niet dan na 't uitſtaan van drie hevige ſtormen. *Don Martin d' Ayala* bleef toen meeſter van de ſterkte en het Dorp. Wat laater, bemagtigde Gaëtan de ſchans te Maaslandsſluis, voor welke hy eene wonde kreeg, die hem, na weinige dagen, van 't leeven beroofde. Vlaardingen gaf zig, terſtond hierna, ook aan de Spaanſchen over.

Baldes werpt twee-en-zeſtig ſchanſen om Leiden op.

Baldes vermeerderde dagelyks zyne ſchanſen rondsom Leiden, tot dat hy 'er, eindelyk, twee-enzeſtig in getal hadt. Hier door belette hy den toevoer naar de Stad, daar men, terſtond, prys op den leeftogt ſtelde, en

Orde op de mondbehoeften in de Stad.

beval geen zwaarer bier te brouwen dan van vyfentwintig ſtuivers 't vat: doch toen de Stad eene maand belegerd geweeſt was, moeſt men elk menſch op een half pond brood 's daags ſtellen, den waakenden alleen een heel pond toeleggende; alzo niet meer dan honderdentien laſten Koorens in de Stad bevonden werden: waartoe men veertienduizend monden hadt. Zoetemelk mogt niet gebruikt worden dan om Boter te maaken. 't

Papieren geld.

Papieren geld, dat, al geduurende de eerſte belegering, geſtempeld was, kreeg nu wederom gang (*n*). Eenige uitgeweeken' burgers, toen *Glippers* genoemd, vermaanden, midlerwyl, de Stedelingen, om zig over te geeven; met breed vertoog van 's Konings goedertierenheid; doch men antwoordde hun,

met

(*n*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 20 *enz.* [501 *enz.*].

met schimp of met zwygen: ook liet de Prins niet na, den belegerden, door brief op brief, een hert onder den riem te steeken. De bezoldigde Burgers deeden, nu en dan, uitvallen, om den vyand den voorraad te ontvoeren, en 'er de Stad van te voorzien, of hem te hinderen in het maaken zyner sterkten. Dus leerden zy, met der tyd, het oorloogen; een ongewoon werk; en veroverden, eerlang, twee schansen, eene buiten de Rynsburger Poort, die de Stads Kooltuinen ongenaakbaar hieldt, en eene te Boshuizen (o).

Filips III. 1574.

Uitvallen der belegerden.

Twee maanden omtrent verliepen 'er, met deeze en diergelyke Krygsbedryven, wanneer de Prins, geen ander middel ziende, om de Stad te ontzetten, besloot, en ter Staatsvergaderinge doordrong (p), de sluizen te openen, de dyken door te steeken, en de baaren der Noordzee den belegeraaren op 't lyf te storten. Een wanhoopige toeleg, voorwaar! als men aanmerkt, dat het land om Leiden veel hooger legt dan Delfland en Schieland, vanwaar het water komen moest (q), en dat men zes of zeven tonnen schats aan dyken, hoeven en landvrugten moest vernielen, om een nut te verkrygen, dat van de onzekere gelegenheid van wind en weder afhing. Overleggende nogtans, dat de meeste landeryen in deezen oord in 's vyands magt waren, viel men, in 't begin van Oogstmaand, aan 't doorsteeken van den Ysseldyk by Kapelle, op zestien plaatsen. Ook werdt tusschen Rotterdam en

Kloekmoedig besluit, om Leiden, door middel van 't water, te ontzetten.

(o) Bor VII. *Boek*, *bl.* 41 [531].
(p) *Zie* Resol. Holl. 30 *July* 1574. *bl.* 10.
(q) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CCXXXIX. *p.* 822.

FILIPS III. 1574.

en Delfshaven, een geweldig groot gat gedolven (*r*). De Steden en sommige Dorpen van 't Zuiderkwartier leverden hiertoe een zeker getal van graavers (*s*). De Prins gaf, eerlang, der Stad, daar nu 't Kooren verteerd, de beesten, die, tot hiertoe, onder 't geschut, ter weide hadden gegaan, geslagt waren, kennis van den inval en 't wassen des waters: ook hoe men bezig was met vaartuigen te Rotterdam, te Delft en te Gouda, uit te rusten, tot ontzet der Stede (*t*). De vrybuiters, op 't einde van Oogstmaand, geene spyze naar genoegen meer konnende bekomen, namen hun afscheid, en trokken ter Stad uit. Zy moeten egter niet allen vertrokken, of gedeeltelyk, naderhand, wedergekeerd zyn, alzo wy, op 't einde der Belegeringe, vrybuiters, onder Gerrit van der Laan, in de Stad, ontmoeten zullen. In deezen stand der zaaken, stortte de Prins, te Rotterdam, in eene doodelyke ziekte, die van veelen voor de pest gehouden werdt, en hierom zyn eigen Hofgezin schuw van hem maakte. Zelfs vindt men gemeld, dat *Kornelis van Mierop*, Ontvanger der gemeene middelen van Holland, den Prins, op zekeren tyd, moetende spreeken, tot in zyn slaapvertrek doortradt, zonder iemant ontmoet te hebben. Ook vondt hy hier zyne Doorlugtigheid alleen; die, toen uit hem verstaan bebbende, dat Leiden nog niet over was, een weinig scheen op te luiken, allengskens be-

Zwaare ziekte van den Prins.

(*r*) *Zie* Resol. Holl. 31 *Aug.* 2, 4 *Sept.* 1574. *bl.* 67, 72, 75.
(*s*) Resol. Holl. 29 *Aug.* 11 *Sept.* 1574. *bl.* 65, 88.
(*t*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 53 [548]. Resol. Holl. 30 *Aug.* 1 *Sept.* 1574. *bl.* 66, 69.

beter en volkomen herſteld werdt (*u*). Middelerwyl, hadt het gerugt van zynen dood reeds binnens en buitens Lands geloopen: waaraan men, by den vyand, geloof ſloeg (*v*). Ook vind ik, dat die van Zeeland, by eenen Brief van den dertienden van Herfſtmaand, de Staaten van Holland vermaand hebben, by tyds, verdagt te zyn, om de Landen te voorzien van *een bekwaam Hoofd en Chriſtelyk' Vorſt*, indien de Prins mogt komen te overlyden: waarop geantwoord werdt, dat men, over zulk een gewigtig ſtuk, niet dan met gemeen goedvinden, met den Prinſe, in onderhandeling behoorde te treeden (*w*). Het Hof en de Rekenkenkamer hadden, in de Lente deezes jaars, toen de Prins, door 't onderneemen van verſcheiden' aanſlagen, in geduurig gevaar was, den algemeenen Staaten, dat is, denk ik, die van Holland en Zeeland, reeds vermaand, om hem, by tyds, eenen Opvolger te benoemen (*x*). Doch 't ſchynt, dat, hierop, ook toen, niets beſlooten is.

FILIPS III. 1574.

Boiſot en de Zeeuwen komen te Rotterdam, om Leiden te ontzetten.

Met den aanvang van Herfſtmaand, waren te Rotterdam gekomen de Admiraalen Lodewyk van Boiſot en Adriaan Willemszoon, met eenige welbemande vaartuigen, mond- en oorlogsbehoeften, in Zeeland verzameld: van zins om zig aldaar met de Hollandſche Vloote te vereenigen, en gezamenlyk Leiden te ontzetten. Yslyk zag 'er 't Zeeuwſch Bootsvolk uit. Sommigen hadden maar eenen arm: anderen mis-

(*u*) HOOFT IX. *Boek*, *bl.* 382.
(*v*) LANGUETI Epiſt. *Libr.* I. *Ep.* XIX. *p.* 48. VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CCXXXIX. *p.* 822.
(*w*) Reſol. Holl. 17 *Sept.* 1574. *bl.* 98.
(*x*) VII. Memoriaalb. ERNST, *f.* 44. *in de* Deciſ. en Reſol. van den Hove *gedr.* 1751. *N.* 282. *bl.* 154.

Filips III. 1574. misten een' voet of been, en gingen op een' stelt. Veelen droegen vervaarlyke lytekens der doorgestaane stryden. Voorts hadden zy halve maanen op de hoeden, met dit Opschrift, *Liever Turksch dan Pausch* (y); woorden, waarvan de meesten de kragt niet begreepen, en die by de bekwaamsten betekenden, dat de Turk min kragt aan 't geweeten deedt en zyn woord beter hieldt dan de Paus. Toen dit volk verzameld was, viel men aan 't doordelven der binnendyken. 't Water stondt, met den aanvang van Herfstmaand, tot op anderhalven voet na aan den kruin der Landscheidingen, tusschen Rynland en Delfland. Tusschen den tienden en elfden, ondernam men deeze door te steeken, 't welk de Spanjaards vergeefs zogten te beletten, wordende zy, aan drie oorden, afgeslaagen en verdreeven. By deeze gelegenheid, rukte een Zeeuwsch Matroos eenen half leevenden Spanjaard het hert uit het lyf, beet 'er in, en wierp het, met de woorden, *Bitter is 't*, voor de honden (z). De Admiraal meende nu met de Vloot, voor welke, de Steden, elk haar aandeel, in een goed getal van roeijers, hadden opgebragt (*a*), en die rykelyk van mondbehoeften voorzien was (*b*), terstond in de Zoetermeersche Meer te konnen geraaken. Doch de Prins hadt hem, anderen den Prinse kwalyk onderrigt. Hy ontmoette hier den groenen weg, die nog een voet

De binnendyken worden doorgesteken.

Felheid van een' Zeeuw.

Zwaarigheden in den togt te water.

(*y*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 56 [552].
(*z*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 57. [554].
(*a*) *Zie* Resol. Holl. 9 *Sept.* 1574. *bl.* 81.
(*b*) *Zie* Resol. Holl. 1, 10, 15, 23, 29 *Sept.* 1574. *bl.* 69, 84, 94, 106, 119.

voet boven water lag. Deeze werdt ook ingenomen en doorgesteken. Toen openbaarde zig andermaal iet, daar men niet op gegist hadt. De graften en veenplassen gingen niet door, eene sloot uitgenomen, die, onder de Zoetermeersche brug, leggende in den voorweg, heenen liep. Doch op en ter wederzyde van deeze brugge, hadden zig de Spanjaards sterk verschanst. De Prins, hiervan verkondschapt, zondt den ysbreeker en vier halve kartouwen op twee Koorenschuiten van Delft af. Men beschoot de brug, een' halven dag agtereen, deedt de Spanjaards veel schade; doch moest, na 't bersten van eene der twee Koorenschuiten, afhouden, niet zonder ook merkelyk geleeden te hebben. Ondertusschen, was de wind niet gunstig genoeg, om veel waters aan te brengen: 't gene 'er was werdt, door de Spanjaards, zydewaards afgeleid, en verspreidde zig over te wyden boezem, om veel diepte te maaken. 's Anderendaags egter, 't was de agttiende van Herfstmaand, begon het wakker op te koelen uit den Noordwesten: en sedert, besloot men, van 't bemagtigen der Zoetermeersche brugge af te zien, en de Meer te naderen, over den Zegwaardschen weg, tusschen Zoetermeer en Benthuizen. Men bemagtigde deezen weg, by nagt, zonder dat het de Spaanschen merkten, die zelfs, terstond hierna, uit Zoetemeer en Benthuizen binnenwaards weeke, hun geschut medesleepende. Boisot, Zoetermeer hebbende ingenomen, vervolgde de vyand, te schepe, tot op 't Noord-aasche Meertje, waaragter hy verschanst lag. Doch hy verliet

Filips III. 1574.

Aanval op de Zoetermeersche brugge.

De Zegwaardsche weg bemagtigd.

De Vloot

FILIPS III. 1574. liet zyne ſchanſen, by nagt, met ſtille trom, zonder te denken op 't inhouden van den mond van 't Meertje; die, zo ligt als de Zoetermeerſche brug, zou hebben konnen beſchermd worden. Op eene breede wetering, die naar Zwieten loopt, lei zig de gantſche Vloot, ſedert aangekomen, neder, nevens den Admiraal, die terſtond los brandde, om van de belegerden gezien en gehoord te worden. Ook deedt men hem beſcheid, uit de Stad.

nadert de Stad.

Staat der belegerden.

Doch hier zat men, ſedert eenige weeken, in groote elende. De honger begon 'er, met den aanvang van Herfſtmaand, fel te nypen. Vyftien nooddruftigen, op hun verzoek, ter Stad uit gelaaten, werden, door de Spanjaards, naakt of met de klederen tot den navel afgeſneeden, den belegerden wederom toegezonden. Ondertuſſchen, werden deezen, door brieven van de uitgewekenen en van Baldes, gepord tot verdrag. Men begon ook eene onderhandeling met den Graave van la Roche; doch enkelyk, om, onder ſchyn derzelve, de booden en brieven te ligter binnen te krygen. Deeze handel, nogtans, baarde oneenigheid in de Stad, vooral na 't affterven van 's Prinſen Overſte, Bronkhorſt, die, door ſtrenge Regtsoefening, 't volk in toom hadt weeten te houden. Men viel nu aan 't ſchrollen op de Regeering, en ſchroomde niet uit te ſlaan, *dat zy wel veel geſtolen moeſten hebben, die zig op geene beloften van genade verlaaten durfden.* Toen 't gewoone voedſel, 't weinige, dat men voor de kranken ſpaarde, uitgenomen, verteerd was, en men 't lyf meeſt by paardenvleeſch houden moeſt

Muitery in Leiden.

moest, wies de muitery in de Stad. Vyftien burgers, voorwendende uit den naam van meer dan driehonderd te spreeken, traden naar 't Stadhuis, der Overheid spyze of middel omze te bekomen afvergende. Een andere hoop vorderde het zelfde van den Burgemeester, *Pieter Adriaanszoon van der Werf*, die de rustigheid hadt om hun zyn eigen ligchaam aan te bieden, op dat men 't deelde, zo ver 't strekken kon; waarop zy beschaamd afdroopen. Al dit sproot uit de gezindheid eeniger burgeren tot handeling met den vyand, in welke men elkanderen, in heimelyke samenkomsten, versterkte. Doch 't meeste deel des Raads was voor 't houden der Stede. Men besloot ook de liefhebbers van den staat, onder zeker ander voorwendsel, te wapenen, om de kwalykgezinden, als 't nood deedt, te keer te gaan. De moed der Overheid werkte zo sterk op de herten der meeste Burgeren, dat zy den vyand van de wallen toedreeven, *eer den linker arm te zullen opeeten, dan de Stad, uit hongersnood, overgeeven, en zig van den regter arm te zullen bedienen, om haar te beschermen, of als 't neep, in brand te steeken, en te verlaaten:* in welke hartigheid, de vrouwen, bedugt voor 't schenden haarer eere, dat veelen meer dan den honger vreesden, de mannen styfden.

Filips III. 1574.

Rustigheid van Burgemeester van der Werf.

Moed der meeste Burgeren.

't Veranderen van den wind, die nu styf in 't Noordoosten staan bleef, was oorzaak, dat het water, sedert eenige dagen, meer viel dan wies; weshalve de Vloot niet vorderen kon, en in 't Noord-aa moest blyven leggen. Boisot begon toen den moed om de Stad

De wind keert, en 't water valt.

Moedete

FILIPS III. 1574.

Loosheid van Boisot.

te ſpyzigen verlooren te geeven, ſtellende, gelyk hy den Prinſe ſchreef, geene hoop dan op Hemelſche hulp, die, met den ſpringvloed, 't water kon doen waſſen, dat nu maar negen duimen boven 't laagſte land ſtondt, daar de galeien agttien of twintig duimen van nooden hadden. In de Stad, wees men elkanderen de Vloot van verre: en ſchiepen de verſlaauwde gemoeden eenigen trooſt uit dit gezigt, welke wederom verdween, wanneer men naar den wind keek, die van geen wenden wiſt. De laatſte dagen van Herfſtmaand werden in byſtere benaauwdheid geſleeten. Veelen hadden, in zeven weeken, geen brood geproefd: de aanzienlykſten aten 't paardenvleeſch zo graag, als te vooren of naderhand 't ſchaapenvleeſch: 't gemeen behielp zig met gekapte huiden. Honden- en kattenvleeſch was lekkerny. Vellen van droogen ſchol, weggeworpen' beenderen werden van de meſthoopen opgezogt, geknaauwd en uitgezoogen: 't geronne bloed uit de gooten geſchept en ingeſlikt: koolsbladeren, bladeren van veelerlei vrugt- en andere boomen, op meer dan eene wyze, bereid en gegeten. De Kraamvrouwen kreegen 's daags een half pond beſchuits: de zwangeren ſlonken van gebrek. Jonge kindertjes ſpysde men met paardedarmen: dien zo veel niet gebeuren mogt, gaven nu en dan den geeſt, in 't trekken aan de ledige borſt. Somtyds heeft men moeder en kind op de ſtraat dood gevonden. Al wat eetbaar was werdt duur verkogt. Doch tegen den dorſt was beter raad. Men dronk bier, op haverdoppen of bedorven draf gebrou-

Deerlyke hongersnood in de Stad.

brouwen, of op wynruit en alſem, in plaats van hop: voorts water met azyn gemengd, of klaar, voor die 't niet beter bekomen konden. Behalve met den honger, hadt men, in de Stad, te worſtelen met de peſt, die omtrent zesduizend menſchen wegſleepte. De leevenden hadden naauwlyks kragt, om de dooden ter aarde te draagen, knikkende hun de knieën onder 't lyf, als zy eene brugge op moeſten. De wagten, die door tien man plagten waargenomen te worden, werden nu ſlegts met vyf of vier man bezet: die ſomtyds, des morgens, t'huis komende, vrouw of kinders dood vonden.

Filips II. 1574.

Peſtziekte en ſterfte.

Doch toen de elende nu niet hooger ſcheen te konnen klimmen, ſteekt 'er, juiſt met den ſpringvloed, een ſtorm op uit den Noordwesten, die 't zeewater, met geweld, ten lande injaagt. Straks daarna zwaait de wind agt volle ſtreeken zuidelyker, 't welk te wege bragt, dat de Vloot, in plaats van negen duim, nu twee en een derde voet peilen kon. Men ging dan, tuſſchen den eerſten en tweeden van Wynmaand, op reis, over 't hooge land, tot aan den Kerkweg, die haaſt vermeeſterd werdt. Midlerwyl, werdt Zoeterwoude, dat vol Spanjaards lag, hevig beſchooten door de Zeeuwen. In den Kerkweg, werden drie gaten gedolven, door welken de Vloot voortraakte, tot in de polder van Meerburg, van waar zy, niet naar de Stad, maar naar de Vrouwenbrugge en de Paapenmeer oproeide. De Spanjaards, die, in de ſchanſen rondsom de Zoeterwouder Kerk, lagen, maakten hieruit op, dat het op hen ge-

Storm uit den Noordweſten doet het water waſſen.

De Vloot nadert.

De Spanjaards verlaaten hunne ſchanſen.

munt

Filips III. 1574. munt was, en dat men hun 't vlugten zogt af te ſnyden. Voorts, beſpeurende, hoe 't water, in korten tyd, een' geheelen voet gewaſſen was, vat hen zulk eene vrees voor 't verdrinken, dat Baldes eerſt, en toen de overigen, die hier lagen, naar Voorſchooten, en, langs den Stompwyker weg, naar den Leidſchen Dam en Voorburg, op de losſe vlugt ſlaan. De Zeeuwen vervolgden hen, die naar Voorſchooten vlooden, en verſloegen 'er veelen. De ſchrik van dit vlieden ſloeg naar Leiderdorp en Lammen over. 't Land was hier merkelyk hooger, en de Stad niet te ontzetten, voor dat de ſchans, ter laatſtgemelder plaatſe, bemagtigd was: langs welke het water de Vliet naar de Stad loopt, dat digt met paalwerk was toegedamd. Men beſloot dan de ſchans te Lammen, op den derden, aan te vallen, en gaf den belegerden, met eene duive, kennis van den toeleg, hun belaſtende eenen uitval te doen, als men de ſchans aantaſten zou. Doch deeze brief kwam den vyand in handen. 't Geviel, dien zelfden nagt, dat 'er een ſtuk van de Stads muur, ter lengte van zesentwintig roeden, inſtortte. Dit baarde zo veel ſchriks, onder de Spanjaards, die te Lammen lagen, dat zy, reeds laſt ontvangen hebbende, om bytyds te wyken, en nu waanende, door de belegerden, van de eene, en door de vloot, van de andere zyde, te zullen beſtookt worden, 't geſchut in de Vliet wierpen, en, met ſtille trom, de ſchans voor den dag verlieten. Een jongen, van de wallen, de glimmende lonten uit de ſchans hebbende zien

en eindelyk die te Lammen.

trek-

trekken, zonder te keeren, verwekte eerst het vermoeden onder de belegerden, dat de schans verlaaten was. Om zes guldens, begaf hy zig derwaards, en niemant in de schans verneemende, wuifde hy met zynen hoed. Een man, na hem afgezonden, bevestigde dezelfde tyding. Boisot, om zeker te gaan van 't verlaaten der schanse, 't welk hem, door deezen man, aangediend was, schikt twee galeien vooruit, die de sterkte onbezet, 't geschut gezonken vonden. Hopman Gerrit van der Laan, midlerwyl, met zyne vrybuiters, uit de Stad, naar Lammen getoogen, ontving hier de schepen, die, na 't wegneemen van den dam, van welken wy gewaagd hebben, door de Vliet, naar de Stad roeiden, daar zy, des Zondags, den derden van Wynmaand, 's morgens ten agt uuren, binnen kwamen.

De Stad wordt ontzet.

Onbeschryflyk is de blydschap, met welke Boisot, die den voortogt hadt en de andere bevelhebbers en vlootelingen, van groot en klein, werden ingehaald en verwelkomd. De Vlietbrug, door welke, de voorraadschepen ter Stad in schooten, stondt vol gepropt van eene uitgehongerde menigte van allerlei ouderdom en kunne, die, voorts, uit alle hoeken en straaten samengeschoold, de oevers der vaarte geboord hadt, en handen, armen, schouders uitstak, om 't brood, den haring, de kaas of andere spyze, die men haar aanreikte of toewierp, te grypen, te vangen, te grabbelen, of op eenige andere wyze magtig te worden. De rapsten en hongerigsten sprongen, tot den hals toe, in 't water

FILIPS III. ter, of zwommen der Vloote aan boord. Zy
1574. en anderen, die iets bekomen hadden, schooiden 'er mede steêwaards in, om hunne zieke of verflaauwde Huisgenooten te verkwikken. De gantsche Stad waagde van 't geroep, *Leiden is ontzet! Leiden is ontzet! eeuwiglyk zy God gepreezen!* Deerlyk was 't, ondertusschen, om te aanschouwen, dat sommigen, geene maat in 't eeten weetende te houden, met de spyze tusschen de tanden, verstikten: 't welk de Overheid bewoog, om, nu men overvloed hadt, zo wel als toen de honger neep, maat op 't eeten te stellen. De Bevelhebbers der Vloote, aan land gestapt, namen, gevolgd van eene meenigte van Scheepsvolk en Stedelingen, terstond, gang naar de Kerke, daar de dankbaare gemoeden smolten in hunne eigen' vuurigheid, en de traanen en snikken den zang der psalmen haperen deeden. De Vroedschap besloot, sedert, deezen dag, jaarlyks, plegtiglyk, te vieren, dat tot heden toe agtervolgd wordt. Zeer opmerkelyk was 't, dat de wind, 's anderendaags, uit den Zuidoosten opsteekende, 't water ten lande uit, en, daarna, wat Noordwaards gezwaaid zynde, met een onweêr, in zee joeg. De Spanjaards verlieten alle hunne schansen om Leiden op eene na, die te Wadding lag: doch deeze en gantsch Holland ruimdenze ook eerlang, om dat de Veldheer hun geene betaaling verschaffen kon. Buiten Haarlem om, en voorby Amsterdam, sloegen zy den weg op naar 't Stigt, dat deerlyk werdt afgeloopen. Te Utrecht, welke Stad zy zogten te bemagtigen, werden zy egter afgeslaagen, en

daar-

daarna, met eenig geld, gestild zynde, naar Maastricht geleid, omtrent welke Stad, men hen de winterlegeringen deedt betrekken (*c*). FILIPS III. 1574.

De Prins kreeg de tyding van 't ontzet van Leiden, onder de namiddags Predikaatsie te Delft, door zynen Helbaardier, *Hans van Brugge*, dien de Staaten, ten zelfden dage, vyfentwintig ponden van veertig grooten tot eene vereering toeleiden (*d*). Zyne Doorlugtigheid kwam, op den vierden, des avonds, in persoon binnen Leiden, verheffende hooglyk de Wethouderschap en Burgery, over 't kloekmoedig doorstaan van zo veel jammers en gevaars: en beloovende de beweezen' trouw, aan hun en hunne nakomelingen, te zullen vergelden (*e*). Eenige dagen daarna, verstelde de Prins de Wet der Stede: 't getal der Vroedschappen van veertig op agtentwintig verminderende, en buiten den gewoonlyken tyd der veranderinge, nieuwe Burgemeesters, Schepens en Thesauriers aanstellende, onder welken 'er eenigen gevonden werden, die geene Poorters der Stad waren. Die van den Geregte, hierover t'onvrede, verklaarden den Prinse, schriftelyk, dat zulks streedt met de Privilegien, welken zy allen bezwooren hadden. Doch de Prins betuigde, dat de verandering, om gewigtige redenen en ten dienste van den Lande, geschied zynde, moest begreepen worden, niet tot benadeeling van de Privilegien der Stede te strekken (*f*). 't Is ten hoogsten waarschynlyk, dat

(*c*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 78 [583].
(*d*) Resol. Holl. 3 *Octob.* 1574. *bl.* 125.
(*e*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 58 *enz.* [554 *enz.*] ORLERS Leyden *bl.* 444 *enz.*
(*f*) Oud Chron. *by* ORLERS Leyden, *bl.* 572. verg. *bl.* 588.

FILIPS II. 1574.

dat de Spaanſchgezindheid van ſommige Leidſche Wethouderen den Prins tot deeze verandering bewoogen zal hebben. Twee jaaren hierna, werdt het getal der Vroedſchappen wederom op veertig gebragt. De Prins (*g*), de Edelen en Steden booden, eerlang, den Leidenaaren, in erkentenis hunner ſtandvaſtigheid, vryheid van tollen (4) voor eenige jaaren, of eene Hoogeſchool des Lands, in hunne Stad, aan. Zy koozen 't laatſte. En werdt toen, op den zesden van Louwmaand des volgenden jaars, op 's Konings naam, Oktroi verleend, tot het opregten eener Hollandſche Akademie, te Leiden (*h*), die nog in ſtand is, eene menigte van beroemde mannen uitgeleverd, en den naam der Stad, door de gantſche beſchaafde weereld, vermaard gemaakt heeft. Aldegonde, die, eerſt kort na 't ontzet van Leiden, volgens 't Verdrag met Mondragon, geſlaakt was, begaf zig, in de volgende Lente, naar Heidelberg en elders in Duitſchland, vanwaar hy de eerſte Hoogleeraars in de Leidſche Akademie herwaards bragt (*i*).

's Lands Hooge ſchool te Leiden opgeregt.

(*g*) Reſol. Holl. 2, 4, 7 *Jan.* 1575. *bl.* 1, 4, 8.
(*h*) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 538. Reſol. Holl. 14 *Jan.* 1575. *bl.* 37. BOR VIII. *Boek*, *bl.* 85 [593].
(*i*) LANGUETI Epiſt. *Libr.* I. [II.] *Ep.* XXIX. *p.* 75.

(4) Zo drukt HOOFT zig uit. IX. Boek, bl. 398. Doch de Leidenaars waren van de Graaflykheids tollen, volgens de oude Privilegien, reeds van zelven vry. Veelligt, moet men dan, hier, door *tollen*, de nieuwe belaſtingen op de Koopwaaren verſtaan.

B

Berigt voor den Binder.